

© Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002

ISBN 80-902885-5-3

Obsah

Úvod	5
Aktivity československých institucí v jihovýchodní Asii v době korejské a vietnamské války	7
Jiří Bašta Kontrarozvědná činnost StB proti vnějšímu nepříteli v diplomových pracích absolventů VŠ SNB	58
Petr Cajthaml Televizní pořad Vysoká hra. Příběh jedné pomluvy	258
Jan Hanzlík Československá emigrace očima tajných materiálů	269
Martin Pulec Československá pomoc Guineji a Portugalské Guineji ve vojensko-bezpečnostní oblasti	307
Prokop Tomek Akce MANUEL	326
Prokop Tomek Rušení zahraničního rozhlasového vysílání pro Československo	334
Seznam zkratk	368
Jmenný rejstřík	372
Resumé / Summary / Resümee	378
Ediční poznámka	391

Úvod

Podobně jako předcházející sborník ÚDV *Securitas imperii* 8 je i sborník číslo 9 věnován vztahu československého komunistického režimu k zahraničí. Zde publikované stati lze rozdělit zhruba do dvou okruhů. Jeden představují studie věnované některým způsobům, jakými se totalitní stát bránil proti údajnému zpravodajskému a propagandistickému nebezpečí zvnějšku. Druhý okruh zahrnuje některé případy pomoci čs. režimu tzv. národně osvobozenec-kému hnutí ve světě. Poněkud mimo tyto tematické linky pak stojí studie věnovaná vztahu čs. totality k emigrantům.

Studie zařazené do sborníku *Securitas imperii* 9 jistě nepokrývají téma vztahu bývalého režimu k zahraničí komplexně. Dalším tématům se chceme v budoucnosti samozřejmě nadále věnovat.

Aktivity československých institucí v jihovýchodní Asii v době korejské a vietnamské války

Kolektiv autorů ÚDV

Úvod

V lednu 1992 postoupila velvyslankyně USA Shirley Temple-Blacková československému ministru zahraničních věcí Jiřímu Dienstbierovi dopis státního tajemníka USA Jamese A. Bakera, ve kterém jménem vlády USA žádá o pomoc při pátrání po osudech amerických válečných zajatců pohřešovaných z období bojů v Indočíně. V listopadu 1992 bylo nadto zažádáno o prověření informací získaných americkou vojenskou zpravodajskou službou od bývalého československého generála Jana Šejny, jenž tvrdil, že před svým zběhnutím z ČSSR v roce 1968 viděl dokumenty zpravodajské služby hovořící o nejméně dvou skupinách amerických válečných zajatců, každé o počtu asi 25 mužů, které měly na cestě do sovětského zajetí projít československými nemocnicemi. Podle těchto informací měli čs. a sovětsí lékaři v nemocnici vybudované Československem v Severní Koreji na uvedených zajatcích provádět experimenty s cílem zlomit jejich psychickou odolnost. Výsledky těchto experimentů měly být následně analyzovány v Ústřední vojenské nemocnici v Praze a ve Výzkumném ústavu leteckých sil. V březnu 1994 bylo oznámení předáno Úřadu vyšetřování hl. m. Prahy Policie ČR. Součástí předávaných materiálů byly výsledky dosavadního šetření, provedeného Hlavní vojenskou prokuraturou GP ČR a zdravotní službou generálního štábu Federálního ministerstva obrany ČSFR. Šetření bylo ukončeno v červnu 1995 usnesením o odložení věci podle § 159, odst. 1 tr. řádu. Podezření ze spáchání tr. činu válečné krutosti podle § 263 tr. zák., jehož se měli dopustit čs. lékaři na válečných zajatcích, především pilotech, za války v Koreji a Vietnamu v letech 1952–1970 se nepotvrdilo: „Provedeným šetřením se nepodařilo zjistit žádných důkazů a ani podezření, že by k údajným pokusům či experimentům na válečných zajatcích došlo, a zřejmě [k nim] ani docházet nemohlo.“

V době od 12. 2. 1993 do 2. 4. 1993 provedly na základě materiálů předaných americkou stranou prostřednictvím jejího PO-LP plk. Georga H. Dunkelberga (informace bývalého generála J. Šejny) „Šetření ve věci amerických válečných zajatců“ pod čj. 003007/8-I rovněž složky Ministerstva obrany (dále

MO) ČR. Garantem byl úřad Vojenského obranného zpravodajství (dále VOZ) Praha. Šetření bylo zaměřeno především na vojenské objekty v Praze, které měly údajně sloužit k ubytování zajatců, a na výsledky bývalých příslušníků vojenské kontrarozvědky (dále VKR) a ÚVN, kteří byli v činné službě v době údajného konání akce. Výsledek šetření nepotvrdil informace o transferu amerických válečných zajatců přes území ČSSR v šedesátých letech.

V červenci 1996 navázal na dosavadní šetření Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu (ÚDV) a po jeho zhodnocení dospěl k názoru, že pokud někde mohou být zachovány materiály k takovéto akci komunistických bezpečnostních služeb, budou se nacházet právě v písemnostech či svazcích těchto tajných služeb. S ohledem na náročnost této caussy – a také po intervenci zástupců společné americko-ruské komise o válečných zajatcích a nezvěstných (US-Russian Joint Commission on POW/MIA) na jaře 1997, kteří na základě nových informací rozšířili pátrání i na období vietnamského konfliktu – se rozhodl provést prověrku archivních fondů centrálních i resortních archivů (Státní ústřední archiv, Vojenský historický archiv a archivy MO ČR, Ministerstva zahraničních věcí ČR – dále MZV – a Ministerstva zdravotnictví ČR – dále MZd).

Následující text je výtahem ze „Zprávy o přešetření informací o údajné účasti čs. komunistických institucí na nehumánním zacházení s americkými válečnými zajatci v průběhu korejské a vietnamské války“, v níž se pracovníci ÚDV snažili na základě studia získaných dokumentů popsat činnost státní správy i orgánů KSČ ve vztahu k událostem v jihovýchodní Asii v letech 1950–1954 a 1964–1968, a zejména činnost čs. nemocnic v Koreji a Vietnamu v těchto letech.

1) Účast státních úřadů ČSR (ČSSR) na událostech v jihovýchodní Asii v letech 1950–1954 a 1964–1968

1a. Ministerstvo zahraničních věcí

Ministerstvo zahraničních věcí ČSR se angažovalo na Korejském poloostrově v letech 1950–1953 formou řádného diplomatického zastoupení v Korejské lidově demokratické republice a Čínské lidové republice, dále pak spoluzajišťováním účasti československých delegací v Repatriační komisi neutrálních států (RKNS) v Koreji a Dozorčí komisi neutrálních států (DKNS) v Koreji.

Do roku 1965 spadala jihovýchodní Asie do kompetence 7. teritoriálního odboru MZV, od roku 1966 pak pod 3. teritoriální odbor.

V srpnu 1948 vznikla na jihu Korejského poloostrova Korejská republika, kterou komunistické Československo nikdy neuznalo, 9. září 1948 pak na se-

veru Korejská lidově demokratická republika (KLDŘ). Prvním vyslancem ČSR v KLDŘ se stal Emil Hršel, který se ujal úřadu dne 27. 9. 1950. Tímto dnem byla oficiálně zahájena činnost československého vyslanectví v Koreji. Krátce po navázání diplomatických styků byl zastupitelský úřad (dále ZÚ) ohrožen válečným konfliktem, který na Korejském poloostrově vypukl. Z obavy před americkými nálety byl ZÚ přestěhován z Pchjongjangu do Sini-džu a v červenci 1951 do Maramu, ležícího ve vzdálenosti 28 km od Pchjongjangu. Vyslanec Hršel byl 6. 3. 1951 ze zdravotních důvodů odvolán. Po něm prozatímně vedl úřad jako charge d'affaires a. i. Zdeněk Ryška, v období od 1. 10. 1950 do 1. 3. 1952 3. vyslanecký tajemník ZÚ. Dne 13. 3. 1952 byl vystřídán novým charge d'affaires a. i. Rudolfem Babkou, který úřad vedl až do jmenování řádného velvyslance Jaroslava Sýkory dne 12. 8. 1954. Někteří pracovníci ZÚ (např. telegrafisté) byli k dispozici zejména DKNS a RKNS.¹⁾

Činnost oficiálního zastoupení ČSR v KLDŘ byla během válečných operací značně ochromena, s řadou úkolů ji proto musel vypomáhat ZÚ ČSR v Peking, a to zejména do příjezdu Rudolfa Babky v březnu 1953. Kromě toho do 1. 10. 1955, kdy byl ustanoven vojenský přidělenec ZÚ v Pchjongjangu pplk. František Wojewoda, připadaly příslušné korejské záležitosti pod pravomoc přidělence při čs. ZÚ v Peking, jímž byl od srpna 1951 mjr. Karel Prouza.²⁾

Dne 25. 1. 1954 byl statut čs. vyslanectví v KLDŘ změněn na velvyslanectví.

Další diplomatickou misí ČSR na Korejském poloostrově byla čs. delegace v RKNS. Dne 8. 6. 1953 byla v Pchanmundžomu podepsána „Dohoda o repatriaci válečných zajatců“. Podle článku I., odst. 1 „Směrnice pro Repatriční komisi neutrálních států“ byla RKNS složena ze zástupců z Československa, Polska, Švédska, Švýcarska a Indie, podle čl. I., odst. 2 mohl mít zástupce z prvních čtyř těchto zemí k dispozici štáb pomocníků o maximálním počtu 50 osob. Jiné postavení měla Indie, která zajišťovala ozbrojené síly a personál pro strážní a pořádkovou službu v zajateckých táborech v demilitarizovaném pásmu v Pchanmundžomu a jejíž zástupce byl současně rozhodčím, předsedou a výkonným orgánem RKNS.

RKNS se prostřednictvím svých podřízených orgánů zabývala dozorem nad válečnými zajatci. Dále jí byly svěřeny úkoly při tzv. vysvětlovací činnosti, která umožňovala původně válčícím stranám informovat válečné zajatce o jejich právu na repatriaci a o všech otázkách týkajících se jejich návratu (v případě zajatých vojáků ČLR a KLDŘ šlo zřejmě v mnoha případech spíše o „přesvědčovací“ než o „vysvětlovací“ činnost). Komise rozhodovala větši-

¹⁾ ADO MZV ČR, fond 7. t. o. Korea 1945–1954, karton č. 2.

²⁾ ADO MZV ČR, fond 7. t. o. Korea 1945–1954, kartony č. 1–10, fond Šifrové zprávy přijaté 1950–1953, fond Šifrové zprávy odeslané 1950–1953.

novým hlasováním o žádosti každého jednotlivého zajatce, který si přál uplatnit své právo na repatriaci. RKNS dále plnila úkoly ve vztahu k Červenému kříži, tisku, k otázkám dopravy, ubytování a zásobování válečných zajatců. Činnost RKNS byla plánována na dobu 7 měsíců po podepsání příměří.

Vláda ČSR na žádost vlád KLDŘ, ČLR a USA dne 12. 6. 1953 projevila souhlas s vysláním svého zástupce do RKNS. Sociální zabezpečení a ostatní náležitosti byly upraveny stejným způsobem jako u příslušníků DKNS (viz níže) podle usnesení vlády ze dne 3. 6. 1953.³⁾

Československá mise se podle zachované dokumentace zabývala – v přímé součinnosti s korejsko-čínskou stranou – usměřňováním činnosti komise ve prospěch KLDŘ a ČLR. Šlo zejména o vytváření co nejvýhodnějších podmínek pro KLDŘ a ČLR při výše uvedené „vysvětlovací činnosti“.⁴⁾

První část čs. skupiny v RKNS odjela do Koreje 18. 8. 1953, celá RKNS ukončila činnost podle plánu 21. 2. 1954. Většina členů čs. části RKNS byly civilní osoby, zaměstnanci MZV ČSR s propůjčenou vojenskou hodností. Mezi členy byli ale i zástupci dalších resortů, například Ministerstva financí ČSR.⁵⁾

Vedení čs. části RKNS tvořili: plk. dr. L. Šimovič (mimořádný a plnomocný velvyslanec, zástupce ČSR v RKNS, později náměstek MZV ČSR), dr. P. Winkler (mimořádný vyslanec, zplnomocněný ministr a hlavní politický poradce), T. Donner (velvyslanecký rada), J. Pivoňka (první velvyslanecký tajemník a poradce delegace), A. Bartušek (první velvyslanecký tajemník a sekretář delegace), F. Pavúk (sekretář), J. Wolt (tlumočník), kpt. K. Koman (pobočník) a plk. L. Vrba (zástupce vedoucího delegace).⁶⁾

Na základě podepsání „Dohody o příměří mezi Jižní Koreou a KLDŘ“ dne 27. 7. 1953 byla vytvořena DKNS. Vláda ČSR na žádost vlád ČLR a KLDŘ rozhodla 3. 6. 1953 o vyslání čs. delegace do DKNS. Dalšími členy DKNS byly delegace polská, švýcarská a švédská. Úkolem DKNS byl dohled nad dodržováním příměří, nad přesuny zbraní v obou částech Koreje a nad dodržováním zákazu transportu nových zbraní do této oblasti. Komise měla zpočátku deset stálých a deset pohyblivých inspekčních skupin na jihu i severu Korejského poloostrova. Počet inspekčních skupin se postupně snižoval, např. v září 1955 měla DKNS už pouze šest stálých skupin a stejný počet pohyblivých.

³⁾ ADO MZV ČR, fond 7. t. o. Korea 1945–1954, karton č. 2.

⁴⁾ Tamtéž.

⁵⁾ SÚA, fond ÚPV-T – 1953, sign. 381/3.

⁶⁾ ADO MZV ČR, fond 7. t. o. Korea 1945–1954 T, karton č. 2.

V polovině roku 1956 pak DKNS omezila činnost na studium hlášení, které jí obě strany ve shodě s „Dohodou o příměří“ nadále zasílaly.⁷⁾

Delegáti Polska a ČSR v DKNS byli v denním styku se zástupci armád KLTR a ČLR a koordinovali s nimi postup při jednáních se svými partnery v DKNS. Organizovali vysílání inspekčních skupin tak, aby nebyly ohroženy akce KLTR a ČLR, a fakticky tedy z jejich strany docházelo k porušování deklarované neutrality. Kromě zpráv o činnosti podávala delegace zprávy o Japonsku a Jižní Koreji. Podle analyzovaných dokumentů se DKNS nezabývala otázkami zajatců a jejich repatriací ani zdravotnickou problematikou.⁸⁾

Čs. část DKNS přijela do Koreje v červenci 1953 a 1. 8. 1953 se ujala funkcí. Zpočátku ji tvořilo 384 osob, ale s redukcí počtu inspekčních skupin klesal též počet členů (k 31. 7. 1955 byl celkový stav čs. delegace 72 osob, k 20. 9. 1956 pouze 17 osob).⁹⁾

Do čs. delegace v DKNS byli zařazeni důstojníci z povolání z různých částí MNO ČSR, civilní osoby s propůjčenou vojenskou hodností (ÚV KSČ, MZV ČSR, Ministerstvo financí ČSR apod.), vojáci základní služby a vojáci v záloze povolání na mimořádné vojenské cvičení. Delegace byla zpočátku řízena po stránce politické a společenské MZV, ostatní činnost byla podřízena MNO.

Vzhledem k postupnému omezování vojensko-inspekční aktivity vystupovala do popředí politicko-diplomatická činnost delegace. Po dohodě MNO a MZV ze dne 5. 3. 1957 převzalo MZV s platností od 1. 4. 1957 veškerou péči o DKNS s tím, že některé dodávky a výkon některých speciálních funkcí (výzbroj a spojení) zajišťovalo nadále MNO.¹⁰⁾

Účast MZV na událostech ve Vietnamu v době válečného konfliktu v letech 1964–1968 se jeví jako menší: „pouze“ spravovalo čs. velvyslanectví v Hanoji.

Diplomatické styky s Vietnamskou demokratickou republikou byly navázány dne 2. 2. 1950 a činnost čs. velvyslanectví v Hanoji byla oficiálně zahájena dnem 30. 12. 1954. Ve sledovaném období úřad velvyslance postupně zastávali: Čeněk Herold, Bohumil Mucha a Jiří Meisner.¹¹⁾

⁷⁾ VHA, fond MNO, sekretariát NGŠ – 1954, sign. 1 2/6-105, karton 436.

⁸⁾ SÚA, fond MO ÚV KSČ - 100/3, karton 104, a. j. 337.

ADO MZV ČR, fond 7. t. o. Korea 1945–1954, karton č. 4.

⁹⁾ VHA, fond MNO, sekretariát NGŠ – 1955, sign. 1 2/1019, karton 583.

VHA, fond Kancelář NGŠ-1956, sign. 2 9/60, karton 583.

¹⁰⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, fond MO ÚV KSČ - 100/3, karton 104, a. j. 337.

¹¹⁾ ADO MZV ČR, fond Vietnam 1965–1969 T, karton č. 1.

V Praze bylo kromě řádného zastoupení VDR otevřeno dne 1. 11. 1963 první oficiální zahraniční zastoupení Fronty národního osvobození Jižního Vietnamu.

Personální zastoupení a činnost úřadu vojenského a leteckého přidělence v Hanoji jsou popsány v části věnované aktivitám MNO.

1b. Ministerstvo zdravotnictví

Důležitou částí čs. pomoci KLDR a později i VDR se stala zdravotnická pomoc, a to konkrétně budování nemocnic, vysílání lékařského personálu a poskytování zdravotnického materiálu. Tuto činnost organizovalo Ministerstvo zdravotnictví ČSR.

Už v době válečného konfliktu na Korejském poloostrově zřídila ČSR, podobně jako Sovětský svaz i další tzv. lidově demokratické státy, tj. Rumunsko, Maďarsko, Polsko a Bulharsko, polní nemocnici na území KLDR. Po uzavření příměří dne 27. 7. 1953 žádalo státní vedení KLDR o přemístění těchto nemocnic do nových prostorů, jejich rozšíření a vyčlenění z organizace Korejské lidové armády, aby mohly poskytovat všestrannou lékařskou péči i civilnímu obyvatelstvu. V případě ČSR bylo konkrétně navrženo předat zařízení dosavadní polní nemocnice v Huičchon vojenské zdravotní správě armády KLDR a čs. civilní nemocnici umístit do nemocniční budovy v přístavním městě Čchongdžinu, v provincii Hamkjong, asi 900 km na sever od Pchjongjangu.¹²⁾

Organizací vybavení a zařízení nemocnice v Čchongdžinu byl na základě vládního usnesení z 22. 8. 1953 pověřen náměstek ministra zdravotnictví MUDr. V. Koutný, od 21. 10. 1953 pak pracovník MZd L. Jíša. Tímto usnesením byl též vysloven souhlas se setrváním čs. nemocnice v KLDR do doby, dokud to vláda KLDR uzná za potřebné.¹³⁾

Usnesením předsednictva ÚV KSČ ze dne 12. 10. 1953 bylo schváleno financování přestavby nemocniční budovy v Čchongdžinu z prostředků MNO prostřednictvím vojenského přidělence v Pekingu. Zároveň byl akceptován návrh KLDR na zaslání nového zařízení a předání polní chirurgické nemocnice. Na základě rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ ze dne 23. 11. 1953 a vlády ČSR ze dne 24. 11. 1953 bylo zahájeno budování čs. nemocnice v Čchongdžinu o kapacitě 400 lůžek. Náklady akce byly od 1. 12. 1953 hrazeny z rezervního fondu MZd. Vybavení pro nově zřizovanou nemocnici bylo do Koreje odesláno ve dnech 1.–3. 12. 1953, 8. a 9. 12. 1953 tam odletělo i 36 pracovníků zdravotní služby, aby doplnili 21 osob z dosavadní polní chirurgické nemocnice. Prvním civilním ředitelem byl od prosince 1953 do prosince 1954 MUDr.

¹²⁾ SÚA, fond ÚPV-T – 1953–54, sign. 46/182-46/700, karton 90.

¹³⁾ SÚA, fond ÚPV-T– 1954, sign. 12/6.35, karton 1614.

F. Kotelenský. Jeho politickým zástupcem byl kpt. L. Horák. Náklady za rok 1953 činily 15 749 533 Kčs.¹⁴⁾

Zdravotnický personál pro „akci K“ (jak bylo zřízení a vedení nemocnice v KLDR od roku 1954 označováno) byl navrhován jednotlivými řediteli krajských ústavů národního zdraví (KÚNZ) v ČSR a konkrétní výběr provádělo vedení MZd a MNO.¹⁵⁾

Vzhledem k nedostatkům v organizaci „akce K“ byla dne 12. 7. 1954 na MZd ustavena pracovní skupina pro zajišťování této akce. Skládala se ze zmocněnce ministra (který přímo jemu odpovídal za plnění všech úkolů), referenta finančně-hospodářského, referenta materiálně-technického zásobování a administrativního pracovníka. Zmocněncem ministra byl jmenován Z. Heděnc, dosavadní správce KÚNZ v Olomouci. Po návratu z Koreje ho dne 1. 3. 1955 nahradil MUDr. F. Kotelenský, kterého ve funkci ředitele nemocnice v Čchongdžinu vystřídal dr. B. Lobovský. Kromě toho se na práci skupiny podílel částečným úvazkem hlavní chirurg ČSR prof. MUDr. J. Pavrovský, který zajišťoval odborně léčebnou preventivní péči. „Akce K“ byla finančně zajišťována MZd, náklady na ni např. v roce 1954 činily 10 741 200 Kčs, tj. 89,17 % původně plánovaného rozpočtu (11 743 000 Kčs).¹⁶⁾

Dne 14. 9. 1954 schválila vláda Československé republiky „Návrh na definitivní profilaci, kádrové vybavení a materiálové zabezpečení čs. nemocnice v Koreji“, čímž stanovila dobudovat kapacitu nemocnice na 400 lůžek (k 26. 7. 1954 jich bylo jen 332), rozšířit ambulantní péče a zvýšit počet pracovníků na 78 osob. Kromě toho uvedený dokument navrhoval celou pomocnou akci pro Koreu odtajnit, „aby tak mohlo Ministerstvo zdravotnictví tuto propagačně využít“. Tento návrh byl zřejmě realizován: podle „Zprávy o poskytování zdravotnické pomoci KLDR“ ze dne 15. 4. 1955, vypracované pro schůzi předsednictva vlády ČSR, byla nemocnice navštěvována nejen představiteli vlády KLDR, diplomatickým sborem v Koreji, zástupci DKNS včetně Švýcarů a Švédů, ale byla zcela přístupná i civilnímu obyvatelstvu a byly o ní dokonce publikovány články v korejském tisku.¹⁷⁾

¹⁴⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, fond 02/5, svazek 67, a. j. 183, fond 05/11, karton 120 – Zdravotnictví. VHA, fond MNO, sekretariát ministra – 1953, sign. 94/1-31, karton 14.

¹⁵⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, fond 05/11, karton 120 – Zdravotnictví.

¹⁶⁾ ADO MZV ČR, fond 7. t. o. Korea 1945–54, karton 7 – Zdravotnictví, spisový obal 2. SÚA, fond ÚPV-T – 1955, sign. 12/6.03.3 27/34, karton 1612, fond ÚPV-T – 1954, sign. 12/6.35 06/358, karton 1619.

¹⁷⁾ SÚA, fond ÚPV-T – 1954, sign. 12/6.35. 1954-06/358, karton 1619, fond ÚPV-T – 1955, sign. 12/6.03.3.-1955 27/34, karton 1612.

ADO MZV ČR, fond 7. t. o. Korea 1945–54, karton 7 – Zdravotnictví, spisový obal 2.

Dne 14. 12. 1957 opustila čs. zdravotnická skupina Koreu a o ukončení pomoci byl vypracován závěrečný protokol. Vybavení nemocnice bylo předáno MZd KLDR.

Další formou pomoci KLDR byly dodávky zdravotnického materiálu. Podle informace náměstka ministra zdravotnictví F. Jaroše pro MZV ze dne 15. 3. 1953 poskytlo MZd v průběhu válečného konfliktu na korejském poloostrově konkrétně v tzv. 1. akci léčiva za 5 835 698 Kčs, ve „2. akci“ za 984 550 Kčs a ve „3. akci“ za cca 5 500 000 Kčs. Zásilky obsahovaly především antibiotika, séra a očkovací látky, chemické látky proti infekčním chorobám, léky potřebné ve válečné medicíně a dezinfekční prostředky, dále rentgenové přístroje, chirurgický materiál, laboratorní materiál, vyšetřovací a zdravotnický textil. Mimoto byla v čs. podnicích na výrobu léčiv rozšířena kapacita výroby sulfonamidů, nově zavedena výroba některých antibiotik (jako chloromycetinu v n. p. Spofa) a zahájena výstavba továren na výrobu sér, očkovačích látek a antibiotik.¹⁸⁾

Na základě usnesení vlády ze dne 3. 10. 1956 č. 2387 o zdravotnické spolupráci s Vietnamskou demokratickou republikou odjela do Vietnamu pětičlenná skupina odborníků, aby na místě posoudila situaci ve zdravotnictví a připravila podklady pro jednání čs. delegace s vietnamskou stranou. Delegace, vedená ministrem zdravotnictví dr. J. Plojharem, přijela do VDR dne 29. 5. 1956. Při jednáních byla dohodnuta zdravotnická pomoc VDR formou dobudování a rozšíření dosavadní městské nemocnice v Haiphongu a její kádrové a hmotné vybavení čs. stranou. V listopadu a prosinci 1956 vypracovala další pětičlenná projekční skupina vedená Ing. V. Boháčem plány nemocnice a 1. 1. 1957 se začala uskutečňovat vlastní pomoc. Dne 29. 1. 1959 byla nemocnice slavnostně otevřena. Sloužila obyvatelstvu Haiphongu a okolí, zpočátku s kapacitou 319, od roku 1960 642 lůžek.

Zdravotnická pomoc VDR byla původně rozvržena na období 1957–1958, nicméně protáhla se do roku 1960. Z rozpočtu MZd na ni bylo v tomto období vynaloženo 47 548 283,27 Kčs. Na žádost vietnamské strany byla usnesením politického byra ÚV KSČ ze dne 28. 2. 1961 pomoc ještě prodloužena na léta 1961–1962 s tím, že VDR měla hradit náklady spojené s vysláním čs. pracovníků a provozem nemocnice. V této etapě byla podoba pomoci konkretizována vládním usnesením č. 846 ze dne 4. 10. 1961. Ke dni 31. 12. 1962 bylo na výstavbu nemocnice vynaloženo 6 380 597,29 Kčs a na připravované zřízení Lékařské fakulty v Haiphongu 50 182,92 Kčs.¹⁹⁾

¹⁸⁾ ADO MZV ČR, fond 7. t. o. Korea 1945–54, karton 7 – Zdravotnictví.

¹⁹⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, fond 05/11, karton 121 – Zdravotnictví.

Na opakovanou žádost vietnamské strany byla vládním usnesením č. 58 ze dne 29. 1. 1964 povolena další pomoc na léta 1963–1966 ve výši 4,5 mil. Kčs. Dne 30. 12. 1964 byla dodatečně potvrzena v Hanoji podepsáním „Protokolu o zdravotnické pomoci poskytnuté vládou ČSSR vládě VDR na léta 1963–1966“. Prostředky měly být využity na materiální pomoc „Nemocnici vietnamsko-československého přátelství“, předpokládané základně budoucí Lékařské fakulty v Haiphongu, a dále na pomoc při výchově kádrů. Do 30. 9. 1965 bylo z výše uvedené částky uvolněno 1 679 203,63 Kčs. Celkově vynaložila ČSR za léta 1957–1965 na zdravotnickou pomoc pro VDR 55 658 267,11 Kčs.²⁰⁾

Dne 30. 12. 1964 byla v Hanoji rovněž podepsána „Dohoda mezi vládou ČSSR a vládou VDR o spolupráci v oblasti zdravotnictví“. Tato dohoda nicméně vstoupila v platnost až po ratifikaci dne 25. 6. 1967. V letech 1968–1969 byla konkretizována v „Prováděcím plánu“ (podepsán 15. 4. 1968). Spolupráce spočívala ve výměně informací, školení vietnamských zdravotnických kádrů v ČSSR a léčení státních příslušníků druhé strany.²¹⁾

Dne 15. 4. 1968 byl v Hanoji ještě podepsán „Protokol o bezplatné zdravotnické pomoci poskytnuté vládou ČSSR vládě VDR v letech 1968–1970“ podle části IV., čl. 14 „Dohody o hospodářské a technické pomoci ČSSR VDR“ ze dne 9. 10. 1967. Bezplatnou zdravotnickou pomocí se mínilo dodání vnitřního vybavení nemocnice o 250–300 lůžkách s poliklinikou v hodnotě 17 mil. Kčs a zdravotnického materiálu v hodnotě do 3 mil. Kčs.²²⁾

Mimo zdravotnickou pomoc organizovanou MZd podnikly organizace v ČSSR pro VDR a Jižní Vietnam v šedesátých letech tyto pomocné akce:

- Dne 14. 9. 1963 byla do Jižního Vietnamu odeslána zásilka léčiv Čs. červeného kříže (dále ČSČK) v hodnotě 36 733,60 Kčs.
- Ve dnech 23. 9., 30. 9. a 30. 10. 1964 byla do VDR odeslána prostřednictvím Ministerstva zahraničního obchodu ČSSR zásilka léčiv Ústřední rady odborů (dále ÚRO) v celkové hodnotě 383 183,62 Kčs.
- Dne 10. 11. 1964 byla ústředním výborem Československého svazu mládeže do Jižního Vietnamu odeslána zásilka léčiv v hodnotě 10 019,30 Kčs.
- V listopadu 1964 odeslala ÚRO Frontě národního osvobození Jižního Vietnamu jako dar polní obvaziště v hodnotě 450 000 Kčs.
- V prosinci 1964 odeslal ČSČK Frontě národního osvobození Jižního Vietnamu jako dar zdravotnický materiál v hodnotě 200 000 Kčs.

²⁰⁾ Archiv Ministerstva průmyslu a obchodu ČR, svazek 55/81.

²¹⁾ Tamtéž.

²²⁾ Tamtéž.

- V dubnu 1965 poskytla Národní fronta ČSSR Frontě národního osvobození Jižního Vietnamu zdravotnický materiál, textilie a potraviny v hodnotě 3,3 mil. Kčs.
- V listopadu 1965 poslala ÚRO vietnamským odborům materiální dar v hodnotě 1 mil. Kčs.
- V prosinci 1965 poskytl Čs. výbor obránců míru Výboru obránců míru Jižního Vietnamu dar v hodnotě 100 000 Kčs.
- V dubnu 1966 poslalo Ministerstvo školství ČSSR do VDR učební pomůcky v hodnotě 40 000 Kčs.

1c. Ministerstvo národní obrany

Do událostí v Koreji se zapojilo Ministerstvo národní obrany ČSR jednak – spolu s dalšími resorty – poskytnutím zdravotnické pomoci a zajišťováním činnosti DKNS, jednak samostatně činností zpravodajské správy Generálního štábu, která byla aktivní i v době konfliktu ve Vietnamu, kam od roku 1965 poskytovalo MNO též dodávky speciální pomoci (o nich podrobněji dále).

Na základě usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 25. 2. 1952 byla do Koreje vyslána Ministerstvem národní obrany polní mobilní chirurgická nemocnice s třicetičlennou skupinou zdravotníků, která se 2. 4. 1952 ujala vedení vojenské nemocnice č. 56 v Sogamu. Personál nemocnice byl zhruba za rok vyměněn. První skupina náhradníků měla odjet koncem února a druhá do 15. 4. 1953. Tvořili ji příslušníci armády (18 osob) a zaměstnankyně MZd. Na konci války byla nemocnice umístěna v Huičchonu. (Podrobně je o činnosti čs. vojenské nemocnice v KLDK pojednáno v druhé části článku.)²³⁾

Na činnosti čs. civilní nemocnice v Čchongdžinu, jejíž budování a fungování bylo od počátku řízeno MZd, se MNO podílelo nepřímo tím, že první zdravotnický personál této nemocnice tvořilo také 21 příslušníků Československé lidové armády (dále ČSLA) přemístěných z polní chirurgické nemocnice.

MNO se spolu s MZV podílelo též na fungování čs. delegace v DKNS: MZV mělo na starosti politickou a společenskou stránku této mise, MNO se staralo o ostatní (spojení, výzbroj, zásobování atd.). Péči o čs. delegaci v DKNS zajišťovaly různé složky MNO, teprve od 25. 5. 1955, kdy byl ustaven orgán složený ze zástupců těchto složek, začala být tato péče koordinována. Uvedený orgán tvořili zástupci hlavní politické správy, hlavní kádrové správy, finanční správy, AHS–finančního oddělení GŠ, hlavní správy (dále HS) VKR, organizačně mobilizační správy, správy vojenské dopravy, šifrového oddělení, intendantní správy, zdravotnické správy a hlavní ubytovací správy.

²³⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, fond 02/5, svazek 54, a. j. 141, svazek 55, a. j. 147, svazek 58, a. j. 156.

vy. Za činnost tohoto orgánu byl odpovědný zástupce náčelníka GŠ genpor. F. Veselý a sekretářem byl ustanoven mjr. Ing. Milan Vokurka. Dva důstojníci se osobně zúčastnili mise v DKNS: mjr. J. Komárek od května 1954 jako orgán HS VKR a mjr. M. Vokurka od 23. 8. 1955 jako náčelník jedné z inspekčních podskupin.²⁴⁾

Jak již bylo uvedeno MNO převzalo podle dohody MNO s MZV ze dne 5. 3. 1957 s platností od 1. 4. 1957 až na některé výjimky veškerou péči o DKNS.²⁵⁾

Další důležitou součástí MNO aktivně působící v jihovýchodní Asii byla ZS GŠ. Hlavní úkoly činnosti ZS GŠ byly „Prozatímním statutem MNO“ obecně stanoveny takto: ZS GŠ organizuje a zabezpečuje získávání a vyhodnocování zpráv o pravděpodobném nepříteli, o jeho vojenskopolitických úmyslech a o úrovni jeho bojové pohotovosti. Jako jediný orgán v ČSLA zpracovává podklady pro informaci náčelníka GŠ o výsledcích zpravodajské činnosti. Navrhuje další úkoly a cíle ZS GŠ. Plánuje výběr, přípravu a rozmístění příslušníků ZS GŠ. Plní zvláštní úkoly stanovené náčelníkem ZS GŠ. Provádí součinnost se zpravodajskými orgány armád států Varšavské smlouvy na základě dohod o spolupráci. Podle zvláštních směrnic uskutečňuje součinnost s orgány státní správy, zejména MV a MZV.²⁶⁾

K popisu činnosti ZS GŠ je možno ještě ocitovat materiál ZS GŠ nazvaný „Realizace usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 20. 6. 1967“, vypracovaný dne 29. 9. 1967: „Činnost ZS GŠ v oblasti Dálného Východu je zaměřena výhradně na získání podkladů pro hodnocení vojenskopolitické situace v oblasti jihovýchodní Asie z hlediska možného rozšíření nebo urovnání konfliktu ve Vietnamu a vzniku nových konfliktů v této oblasti a k získávání informací o opatřeních jihovietnamského FNO a VDR k dalšímu vedení obrany proti americké agresi, k získání poznatků o bojové činnosti ve Vietnamu s důrazem na politiku vedení boje. Úkoly plní čs. vojenský přidělenec v Hanoji výhradně oficiální činností.“²⁷⁾

1d. Ministerstvo vnitra

Výčet aktivit Ministerstva vnitra ČSR (do konce roku 1953 Ministerstvo národní bezpečnosti, dále MNB ČSR) v jihovýchodní Asii zahrnuje mimo prověrky osob vysílaných do oblastí zejména aktivity zpravodajských součástí Státní

²⁴⁾ VHA, fond MNO, sekretariát NGŠ – 1954, sign. 1 2/6-105, karton 436, fond MNO HPS – 1955, karton 461.

²⁵⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, fond MO ÚV KSČ - 100/3, karton 104, a. j. 337.

²⁶⁾ VHA, fond MNO, sekretariát ministra – 1968.

²⁷⁾ VHA, fond MNO, sekretariát ministra – 1968.

bezpečnosti (dále StB). Jednalo se o HS VKR (od r. 1953 VI. správa MV a od r. 1964 III. správa MV), II. a III. odbor HS StB a později o I. správu MV.

Na základě dožádání HS VKR ze 13. 4. a 20. 4. 1953 prověřovala HS StB a příslušné krajské správy StB 111 osob povolanych na výjimečné vojenské cvičení s určením pro službu v DKNS v Koreji.²⁸⁾

HS VKR měla kromě tajných spolupracovníků v čs. delegacích v RKNS a DKNS své kádrové příslušníky mezi personálem čs. vojenské nemocnice v Koreji (jeden příslušník VKR) a v čs. delegaci v DKNS (postupně 16 osob).²⁹⁾

Abychom si udělali představu, jaké úkoly měli plnit příslušníci VKR, je třeba se obecně zmínit o VKR. Ve sledovaném období působila VKR v rámci MNB (později MV) ČSR, pod které přešla dnem 30. 3. 1951 z podřízenosti resortu MNO ČSR. Její činnost byla stanovena výnosem „Působnost složek VKR“, schváleného usnesením politického sekretariátu ÚV KSČ dne 5. 1. 1954. Na výnos pak navázal „Statut VKR“, schválený vojenskou komisí obrany ÚV KSČ dne 25. 10. 1962. Základní ustanovení „Působnost složek VKR“ ukládalo VKR zajišťovat „státní bezpečnost“ v čs. ozbrojených silách. Její práce se měla řídit usneseními ÚV KSČ, vlády ČSR a rozkazy MV. Úkoly VKR byly zaměřeny na boj s agenturou imperialistických rozvědek, zabraňování případům velezrady, teroru a diverze, boj s ilegálními protistátními skupinami, boj proti sabotážím a záškodnictví, zabraňování případům zběhnutí od jednotky, vyhledávání nepřátelských živelů v čs. armádě a kontrolu morálního stavu vojska. Kromě těchto úkolů měla VKR právo vytvářet agenturní aparát v útvech a provádět zatýkání a vyšetřování podezřelých vojenských i civilních osob.³⁰⁾

II. odbor HS StB (zaměřený na tzv. vnitřní zpravodajství) a III. odbor téhož (zabývající se ekonomickou kontrarozvědkou) vyslaly do Koreje své kádrové příslušníky v letech 1953–1954 v rámci DKNS a RKNS:

- Vstržm. SNB R. Baloun, do svého odjezdu do Koreje zařazený na 4. oddělení II. odboru HS StB (problematika „ochrana sportovních delegací při výjezdech do zahraničí“), byl členem DKNS s propůjčenou hodností kpt. ČSLA ve funkci sekretáře operační skupiny č. 13 od 11. 6. 1953. Po návratu byl dne

²⁸⁾ AMV, fond 310, sign. 11-8.

²⁹⁾ Sekce vojenské zpravodajské služby GŠ AČR, svazek a. č. 34012, a. č. 34433.

Archiv býv. I. správy FMV, svazek a. č. 43971-AS-11638, a. č. 11443/359 AS-9226, a. č. 42505-AS-8286.

AMV, svazek a. č. 814538, a. č. 711347, a. č. 808709, a. č. 775949 MV.

³⁰⁾ VHA, fond VKO ÚV KSČ – 1962.

15. 2. 1954 přemístěn na 2. oddělení 4. odboru I. správy MV jako referent v téže problematice.³¹⁾

- Por. SNB Karel Koman, v době odjezdu do Koreje zastávající funkci náčelníka referátu pošt a spojů 2. oddělení III. odboru HS StB, byl zařazen ve funkci pobočnicka s propůjčenou hodností kpt. ČSLA v čs. delegaci v RKNS po celou dobu jejího působení (tedy v období od 18. 8. 1953 do 21. 2. 1954).³²⁾
- Ppor. SNB Vratislav Mikš, před odjezdem do Koreje zařazený na III. odboru HS StB, byl členem DKNS v propůjčené hodnosti npor. ČSLA ve funkci sekretáře operační skupiny č. 16. Podle dosavadních zjištění řídili kpt. Koman a npor. Mikš v Koreji tři tajné spolupracovníky, používané po kontrarozvědné línii, a vypracovávali hodnotící zprávy na členy DKNS a RKNS.³³⁾

Rozvědka MV (I. správa MV) vyvíjela v šedesátých letech činnost v jihovýchodní Asii prostřednictvím rezidentur v Indonésii a Indii. Dne 16. 12. 1967 byl založen objektový svazek „Operativní korespondence rezidentury Vietnam“ s r. č. 81168. Svazek obsahuje šifrovaná zpravodajství čs. ZÚ Hanoj k problematice Vietnamu, šifrovaná zpravodajství jiných ZÚ a materiály I. správy k období 1967–1977.³⁴⁾

Dne 29. 9. 1962 byly na 1. oddělení 10. odboru II. správy MV (kontrarozvědka) zaregistrovány objektové svazky r. č. 21852, krycí jméno KOREA a 21853 VIETNAM. V nezjištěné době byly předány na 4. oddělení 7. odboru II. správy MV a 11. 3. 1964 na I. správu MV. Tyto svazky se nedochovaly a nepodařilo se zjistit, k jakým konkrétním objektům byly založeny.³⁵⁾

Ze zjištěné činnosti jiných součástí MV je možno zmínit aktivity zahraničního oddělení sekretariátu ministra vnitra, které v šedesátých letech přijímalo od MV RSR, MLR a BLR všeobecné zprávy o politické situaci v jihovýchodní Asii. Zprávy pak byly postupovány k informaci I. správě MV a vedení KSČ.³⁶⁾

Byl zjištěn jediný případ dodání materiálu MV do jihovýchodní Asie. Dne 3. 1. 1962 bylo MV VDR dodáno ze zásob MV ČSSR 500 pistolí německé výroby, jimiž měli být vyzbrojeni spolupracovníci MV VDR působící v Jižním Vietnamu. Žádost MV VDR schválilo politické byro ÚV KSČ dne 27. 6. 1961.³⁷⁾

³¹⁾ AMV, personální spis – R. Baloun.

³²⁾ AMV, personální spis – K. Koman.

³³⁾ AMV, personální spis – V. Mikš.

³⁴⁾ Archiv býv. I. správy FMV, svazek r. č. 81168.

³⁵⁾ AMV, čj. ASU-1280/96.

³⁶⁾ AMV, fond A 11, sign. 173, 586, 793, 1292, 1382, fond A 1, sign. 408.

³⁷⁾ AMV, fond A 2/2, sign. 664.

1e. Ministerstvo školství

Jednou z forem pomoci ČSR severní Koreji byla péče o válečné korejské sirotky a výuka korejských studentů v ČSR. V roce 1955 žilo v dětských domovech v ČSR 792 korejských dětí, v odborných školách studovalo 420 Korejců a na vysokých školách 517. Akci mělo na starosti oddělení A III/4 Ministerstva školství ČSR.³⁸⁾

1f. Ostatní ministerstva v rámci hospodářských dodávek

Usneseními předsednictva ÚV KSČ ze dne 28. 4. 1952, 11. 6. 1952 a 10. 12. 1952 bylo rozhodnuto poskytnout pomoc KLDR formou dodávek průmyslového zboží. V rámci této pomoci (souhrnně nazývané „akce X – pomoc bojující Koreji“) bylo dodáno průmyslové zboží v hodnotě 135 322 016,47 Kčs. Tato částka byla částečně uhrazena z výnosu sbírek obyvatel ČSR (62 696 247,28 Kčs) a zbytek byl zaplacen ze státního rozpočtu. Na dodávkách se podílely podniky Motokov (nákladní auta, motocykly, jízdní kola), Metalimex (cín), Exico (obuv), Centrotex (textil), Ferromet (drát, plech), Investa (lokomotivy, zvedáky, drezíny, kompresory), Kovo (obráběcí stroje, šicí stroje, lékařské přístroje), Chemapol (léčiva), Koh-i-noor (knoflíky) a Ligna (tužky apod.).³⁹⁾

Ve dnech 21. až 25. 6. 1956 přijela do ČSR vládní delegace KLDR za účelem jednání o další pomoci ČSR při rekonstrukci KLDR. Na základě předchozích jednání z let 1953–1954 a rozhodnutí vedení KSČ a vlády ČSR (vládní usnesení č. 1844 z roku 1954) byla sjednána „Dohoda o hospodářské a technické pomoci KLDR v letech 1954–1960“, v jejímž rámci byl KLDR poskytnut úvěr v celkové výši 347 mil. rublů a dar ve výši 412 mil. Kčs, a to na školství, zdravotnictví a zboží, na služby a vědeckotechnickou spolupráci.⁴⁰⁾

Dodávky hospodářské a speciální pomoci z ČSSR pro Frontu národního osvobození Jižního Vietnamu a VDR byly zahájeny v roce 1965 a pokračovaly po celé předmětné období. Následuje chronologický přehled těchto dodávek.

- V roce 1965 byla Frontě národního osvobození Jižního Vietnamu poskytnuta vojenská pomoc v hodnotě 2 130 000 Kčs.
- Usnesením PÚV KSČ ze dne 6. 4. 1965 byla VDR poskytnuta pomoc darováním speciálního zdravotnického a jiného materiálu v hodnotě 3 320 000 Kčs.
- Usnesením PÚV KSČ ze dne 25. 5. 1965 byla VDR poskytnuta materiální pomoc pro obranný plán na léta 1965–1966 v hodnotě 29 000 000 Kčs.

³⁸⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, fond MO ÚV KSČ - 100/3, a. j. 340, karton 104.

³⁹⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, fond 02/2, a. j. 75, karton 60.

⁴⁰⁾ ADO MZV, fond 7. t. o. Korea 1945–1954, karton 7 – Zdravotnictví, spisový obal 5.

- V červenci 1965 byla rozhodnutím vlády ČSSR VDR poskytnuta hospodářská pomoc dodávkami „balených centrál“, dopravních prostředků a různého zboží v hodnotě 39 mil. Kčs.
- Na žádost ministra národní obrany VDR o bezplatnou vojenskou pomoc ze dne 25. 5. 1965, adresovanou ÚV KSČ a vládě ČSSR, byl poskytnut vojenský materiál převážně z nepotřebných zásob ČSLA (kromě 30 tun trhaviny, které dodalo Ministerstvo chemického průmyslu ČSSR) v hodnotě 60,7 mil. Kčs. Rozhodnuto bylo usnesením předsednictva ÚV KSČ ze dne 3. 8. 1965.⁴¹⁾
- Na žádost předsedy vlády VDR o bezplatnou vojenskou pomoc ze dne 29. 11. 1965, adresovanou tentokrát pouze vládě ČSSR, byla poskytnuta pomoc v hodnotě 26,6 mil. Kčs. Na dodávce se podílelo MNO ČSSR, MZD ČSSR, Ministerstvo těžkého průmyslu ČSSR, Ministerstvo chemického průmyslu ČSSR a Ústřední správa spojů. Rozhodnuto bylo usnesením předsednictva ÚV KSČ dne 18. 1. 1966.⁴²⁾
- Usnesením sekretariátu ÚV KSČ ze dne 20. 5. 1966 byla Výboru pro tělovýchovu a sport a Svazu pracujících mládeže Vietnamu poskytnuta materiální pomoc v hodnotě 2 800 000 Kčs.
- Usnesením vlády ČSSR č. 337 ze dne 14. 9. 1966 byly VDR poskytnuty bezplatné dodávky pro obranu a zdravotnický materiál v hodnotě 32 000 000 Kčs.

Ve dnech 23.–29. 9. 1966 navštívila VDR čs. delegace, vedená J. Lenářem. Podle „Předběžné zprávy o průběhu pobytu a výsledcích jednání čs. stranické a vládní delegace ve VDR“ jednání nedošlo ke shodě, zejména v ideologických otázkách, kde se projevil příklon představitelů Vietnamské strany pracujících k politice Komunistické strany Číny. Jak známo, vztahy Číny k SSSR, na něž byla ČSSR politicky závislá, byly v šedesátých letech napjaté. Konkrétním výsledkem jednání bylo podepsání „Dohody o vojenské pomoci poskytnuté vládou ČSSR vládě VDR“ dne 28. 9. 1966 v Hanoji. Jednalo se o dodávky pěchotních zbraní, náhradních dílů a opravárenských prostředků, spojovacího materiálu a nejrůznějšího zdravotnického materiálu v celkové hodnotě cca 4 mil. rublů. Mimoto byla tentýž den podepsána „Dohoda o hospodářské a technické pomoci vlády ČSSR vládě VDR“, na jejímž základě bylo v letech 1967 a 1968 poskytnuto zboží v hodnotě 8,7 mil. rublů (z toho v r. 1968 cca 2 mil. rublů), bezplatné dodávky zboží a technické pomoci pro účely kultury a propagace v hodnotě 800 000 Kčs a dán příslib zaškolení 2100 vietnamských odborníků v ČSSR od r. 1967 s náklady na první rok 30 mil. Kčs. Na základě téže dohody bylo 28. 4. 1967 v Praze podepsáno představiteli

⁴¹⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, fond A. Novotný – zahraniční, karton VDR 3 - 229, sign. 87.

⁴²⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, fond A. Novotný – zahraniční, karton VDR 3 - 229, sign. 89.

plánovacích komisí obou států „Ujednání o zabezpečení odborného školení a praxe občanů VDR v ČSSR“.⁴³⁾

Výše úvěrů poskytnutých v letech 1962–1966 dosáhla částky 21 600 000 rublů.⁴⁴⁾

2) Čs. vojenská a civilní nemocnice v Koreji (1952–1956)

2a. Čs. vojenská nemocnice (1952–1953): základní data

Dne 25. 2. 1952 vydal politický sekretariát ÚV KSČ usnesení „Na pomoc korejskému lidu“, na jehož základě byla do KLLDR vyslána polní mobilní chirurgická nemocnice.⁴⁵⁾

První skupina zdravotnického personálu (29 osob) odjela dne 25. 3. 1952 z Prahy do Moskvy, kde její představitelé jednali s čs. vojenským attaché mjr. Frankem, por. Dvorským, čs. přidělcem dr. Ječným a dvěma pracovníky korejského vyslanectví. Dne 3. 4. 1952 se vydali na cestu do vesnice Sogamu, kam dorazili 17. 4. 1952. Zde se čs. polní vojenská nemocnice připojila k 56. severokorejské odsunové nemocnici. První hlášení odeslal vedoucí skupiny MUDr. J. Barták již během cesty.⁴⁶⁾

Nemocnice zahájila činnost 25. 4. 1952. Zpočátku se v ní léčili pouze příslušníci ozbrojených sil, od první poloviny srpna 1952 však začali být z příkazu vlády a Ministerstva zdravotnictví KLLDR přijímáni i civilní pacienti.⁴⁷⁾

Druhá skupina čs. lékařů dorazila na místo 26. 3. 1953. Jejím vedoucím byl MUDr. B. Placák, který se též stal ředitelem nemocnice. V době jejich příletu se již uskutečňoval přesun nemocnice do nového působiště: do vesnice Osanri v provincii Severní Pchenan, asi 14 km severovýchodně od města Huičchon, jež sloužilo jako zásobovací stanice pro všechny vojenské nemocnice a s čs. nemocnicí bylo spojeno silnicí. Nemocnice byla takto umístěna v systému hlubokých údolí blízko řeky a měla přímou ústupovou cestu k čínským hranicím, vzdáleným 120 km. Část staré skupiny (19 osob) se už do nového působiště nepřesunula a 2. 4. 1953 se vrátila do ČSR, zbylých 9 pracovníků pomáhalo zařizovat novou nemocnici a odjelo až 17. 4. 1953, a to do An-tungu

⁴³⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, fond A. Novotný – zahraniční, karton VDR 2 - 228, sign. 59.

Archiv Ministerstva průmyslu a obchodu ČR, svazek 67/81.

⁴⁴⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, fond A. Novotný – zahraniční, karton VDR 3 - 229, sign. 90.

⁴⁵⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1952, sign. 100/1, karton 254.

⁴⁶⁾ VHA, fond MNO, sekretariát ministra – 1952, sign. 94/1, karton 10.

⁴⁷⁾ VHA, fond MNO HPS – 1953, sign. 9/2/1-6.

a odtud 20. 4. 1953 do ČSR.⁴⁸⁾ Jako jediný ze staré skupiny zůstal v Koreji prokazatelně pouze kádrový příslušník HS VKR.⁴⁹⁾

Přemístění personálu nemocnice do Osanri bylo dokončeno 12. 4. 1953. Samotná činnost nemocnice v nové lokalitě byla zahájena dne 20. 4. 1953. V srpnu 1953 požádal ministr Nam Il oficiálně o souhlas s přemístěním čs. nemocnice do Čchongdžinu s tím, že získá civilní statut. Zařízení čs. polní nemocnice zůstalo v Osanri a bylo odevzdáno do vlastnictví KLDŘ.

2b. Čs. vojenská nemocnice: popis

Při popisu nemocnice i její činnosti vycházíme zejména z hlášení vedoucího první lékařské skupiny MUDr. J. Bartáka, MUDr. B. Šaršouna, zástupce pro věci politické mjr. L. Franty a vedoucího druhé skupiny lékařů MUDr. B. Placáka. Hlášení byla většinou adresována náčelníkovi zdravotní správy hlavního týlu MNO ČSR brig. gen. MUDr. F. Černému.

Celý komplex nemocnice byl umístěn v devíti vesnicích vzdálených 1 až 2 km od hlavní silnice An-tung-Pchjongjang, asi 35 až 40 km severozápadně od Pchjongjangu. Její centrum bylo ve vesnici Sogam. Vzhledem ke své dvousetkilometrové vzdálenosti od fronty fungovala nemocnice jako odsunová – léčili se zde ranění, kterým se již dostalo primárního ošetření.

Příznačným rysem nemocnice bylo, že se za chodu neustále dobudovala. V první fázi se skládala z těchto oddělení: evakuační a přijímací, chirurgické, kožní a venerické, krční – nosní – ušní – oční, interní a tuberkulózní.

Vedení oddělení – stejně jako celé nemocnice – bylo korejské. Vztahy mezi čs. a korejskými lékaři byly zpočátku vzhledem ke kompetenčním nejasnostem ohledně rozdělení práce velmi napjaté: postavení ani činnost čs. lékařů jednak nebyly v době jejich příjezdu jasně určeny, jednak nemocnice nebyla na příjezd lékařů vůbec připravena. Situace se uklidnila až na přelomu června a července 1952, kdy nemocnici navštívili sovětsí poradci Ministerstva zdravotnictví KLDŘ spolu s náměstkem ministra, aby upřesnili náplň práce nemocnice. Přestože nebyl dostatek specialistů, převzali čs. lékaři správu chirurgického oddělení nemocnice a začali se věnovat operativní léčbě mírových onemocnění a válečných poranění. Toto oddělení bylo rozloženo ve třech ves-

⁴⁸⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1953, sign. 100/1-34, karton 330.

ADO MZV ČR, fond 7. t. o. Korea 1945–1954, karton č. 7 – Zdravotnictví, spisový obal 2.

⁴⁹⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1953, sign. 100/1-5, karton 330.

nicích a k 5. 7. 1952 mělo cca 450 pacientů. Každý lékař měl k dispozici 1 čs. sestru, 1 felčara a 5 korejských sester.⁵⁰⁾

Každý čs. lékař (až na dva) měl přiděleno 40 až 150 nemocných (většinou kolem 70). Npor. R. Kašpárek se podle hlášení nevěnoval lékařské činnosti, často byl ve spojení s R. Babkou, čs. chargé d'affaires v Koreji. Čs. sestry také pracovaly na ambulanci, dvě na operačním sále, jedna v kuchyni.

V polovině června 1952 měla nemocnice asi 2000 až 2200 lůžek a její denní příjem byl 20–60 nemocných či zraněných. Těžce ranění, osoby po operaci a pacienti neschopní pohybu byli ubytováni ve dvou zemljankách po 38 lůžkách. Každá měla 2 až 3 okna a byla vybavena palandami bez chodbiček mezi lůžky. Zemljanky měly dvoje dveře, střechy pokryté kulatinou, proutím a hlínou a byly dobře maskovány. Pohybliví nemocní byli umístěni po třech až šesti v domcích vesničanů z rákosu a hlíny. Panoval nedostatek ložního prádla a mycích prostředků. Také lékaři, kteří zprvu bydleli v lehkých korejských domcích (nesplňujících nejzákladnější hygienické požadavky), se v červenci přesunuli do zemljanek, které pomáhali budovat příslušníci korejské armády.⁵¹⁾

V areálu nemocnice byly dva malé, „nevyhovující“ a protiletecky nechráněné operační sály, vzdálené od sebe 4 km. Oproti tomu oba operační sály, které se nově budovaly, měly být polozapuštěny do země, kryty a maskovány. K operacím se používala sovětská chirurgická souprava, celé zařízení a výbava byly „značně opotřebované“. Rentgen byl umístěn v hlubokém krytu a byl vybaven jedním čs. a jedním sovětským polním přístrojem. Oba byly „ve špatném stavu“. Laboratoř byla umístěna v domku z hlíny a rákosu. Původně fungovala pouze jako hematologická a klinická, po doplnění čs. materiálem i jako klinická a bakteriologická (nejprve pracovala provizorně pouze na I. oddělení, definitivně zprovozněna byla až na přelomu října a listopadu 1952).

Styk s čs. vedením se uskutečňoval přes korejské velitelství nemocnice, prostřednictvím návštěv z Popu, Kobeku a Kuniku nebo prostřednictvím lékařů cestujících do Kuniku (eventuálně sovětských poradců). Pošta byla tajná (pouze čs. a sovětská nemocnice měly tajnou poštu!) a odesílala se po R. Babkovi v měsíčních intervalech (první zásilka přišla 16. 6. 1952).

Jak již bylo uvedeno výše, polní nemocnice na území KLDR v době válečného konfliktu zřídily i další lidově demokratické státy – v roce 1952 se v daném regionu jednalo o Maďarsko, Sovětský svaz, Bulharsko a Rumunsko. Maďarská skupina sídlila asi 15 km jižně od Pchjongjangu na řece Tedonggang.

⁵⁰⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1952, sign. 100/1, karton 254, fond MNO, sekretariát ministra – 1952, sign. 94/1, karton 10, fond MNO HPS – 1953, sign. 9/2/1-6.

⁵¹⁾ ADO MZV ČR, fond 7. t. o. Korea 1945–1954, karton č. 7 – Zdravotnictví, spisový obal 2.

Byla vyslána Červeným křížem a za dva roky svého působení vystřídala řadu lokalit. Tvořilo ji asi 18 lékařů. Sovětská nemocnice byla od československé vzdálena 150 km a nacházela se na poloviční cestě mezi Pchjongjangem a Wonsanem u bývalého města Jangdok. Bylo v ní asi 8 lékařů a pomocný personál a byla velmi dobře vybavena. Bulharská skupina se nalézala u Supchungu poblíž čínských hranic. Měla asi 40–50 osob, z toho 20 lékařů, jednalo se o největší lékařskou skupinu. Rumunská skupina sídlila asi 25 km od čs. skupiny směrem na Pchjongjang. Měla 25 členů, z toho 11 lékařů. Zčásti ji tvořili vojáci. Byla vyslána tzv. Komit'ětem míru. Čs. lékaři se stýkali se členy maďarské, sovětské a rumunské nemocnice (návštěvy a materiální výpomoc).

Podle hlášení z července 1952 nebylo v okrsku nemocnice použito „atomických, chemických a bakteriologických zbraní“.⁵²⁾

V říjnu 1952 se počet nemocných a raněných proti stanovenému stavu 500 zvýšil na 600–650. Denně přibývalo 15–35 nemocných a raněných. Z tohoto důvodu – ale i pro blížící se zimu – se pokračovalo ve stavbě dalších zemljanek, při níž pomáhali i lehce ranění. Tři nové, každá pro 150 pacientů, už byly částečně hotovy. Pacienti byli uloženi také ve stanech po 12 až 14 osobách. Mimoto se zmenšil počet přiděleného korejského personálu. Z lékařů zůstal náčelník I. odd. a vedoucí neurochirurgického odd. (zároveň náčelník III. odd.). Na každého lékaře nyní připadali 2 felčáři. Pokračoval i výcvik mladých lékařů, aby se mohli zapojit do práce oddělení.⁵³⁾

Na přelomu října a listopadu 1952 byli odvoláni korejští vedoucí – politický zástupce velitele nemocnice, náčelník týlu a náčelník nemocnice. Novým náčelníkem nemocnice se stal nelékař.

Charakter ošetřovaných zranění zůstal většinou stejný. Vzácně se prováděly kostní transplantace.⁵⁴⁾ Hlavní částí práce byla chirurgická ošetření končetin, kostí, břicha, hrudní chirurgie, kožní a plastika. Spíše neúspěšné byly pokusy s přenosem volné kůže podle Thiesche nebo Brauna pro charakter jizev a granulačních ploch. Postupně se zvyšoval počet onemocnění mírového rázu. Počet lůžek se udržoval přibližně na 500. V prosinci 1952 byly prováděny testy hmyzu a nalezených potravin kvůli podezření z použití bakteriologických zbraní s negativním výsledkem.⁵⁵⁾

V lednu 1953 bylo provedeno přemístění pacientů do šesti nových dokončených zemljanek.

⁵²⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1952, sign. 100/1, karton 254.

⁵³⁾ Tamtéž.

⁵⁴⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1952, sign. 100/1-105, karton 254.

⁵⁵⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1953, sign. 100/1, karton 330.

Přehled oddělení v této době: I. – dolní končetiny, II. – neurochirurgie, III. – horní končetiny, IV. - šokové, V. – chirurgická mírová onemocnění, ostatní, VI. (název neuveden).

Dne 7. 3. 1953 byli z obavy před americkou invazí z nemocnice evakuováni do týlu všichni ležící a sedící pacienti. Z chirurgického oddělení se toto opatření týkalo asi 80 osob, takže počet pacientů tohoto oddělení klesl na 300.⁵⁶⁾

V březnu 1953 započal též přesun materiálu do vesnice Osanri, a to po železnici. Přes původní sliby korejské strany bylo nové působiště nepřipraveno a polovina personálu musela pracovat na staveništi, kde také pomáhalo asi 100 příslušníků Korejské lidové armády. Lékaři bydleli ve vyklizené škole a jediné dokončené zmljance. Ještě do konce dubna museli docházet za pacienty do 3 km vzdálené vesnice, kde byli kvůli nedostatku budov nemocní ubytováni. Výstavba se stále prodlužovala, protože korejští vojáci, kteří s výstavbou pomáhali, byli přemístěni do Pchanmundžomu na výstavbu domků pro vyměňované válečné zajatce.⁵⁷⁾

Z původní nemocnice v Sogamu bylo do nové převezeno společně s korejským personálem 113 nemocných. Nová nemocnice byla výhradně chirurgická a měla mít 1000 lůžek, z toho 500 záložních. V květnu 1953 bylo v léčeni 163 nemocných, korejská strana však evidovala 310, což MUDr. B. Placák vysvětloval tím, že zřejmě jde o již uzdravené pacienty, kteří jsou zadržováni pro dostavbu nemocnice. Nemocní byli přiváženi do Huičchonu vlakem a dále do Osanri vozidly. Demobilizovaní byli dopravováni do Huičchonu vozidly nemocnice a uzdravení stejným způsobem na velitelství do Kesongu, vzdáleného 64 km.⁵⁸⁾

V červnu 1953 vystřídal MUDr. V. Trávníčka ve funkci hlavního lékaře MUDr. J. Svoboda. Nemocnice měla v té době kapacitu 800 nemocných a v plánu bylo další zvýšení kapacity až na 1500 osob. Lékaři kromě běžných operací již prováděli i rozsáhlé plastiky, amputace a reamputace.⁵⁹⁾

Podle hlášení z konce srpna 1953 ministr zahraničních věcí KLDK neoficiálně sdělil R. Babkovi, že čs. nemocnice získá civilní statut a bude přemístěna do Čchongžinu, přístavního města blízko severní hranice nedaleko Vladivo-

⁵⁶⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1953, sign. 100/1-27, karton 330.

⁵⁷⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1953, sign. 100/1/4, karton 330.

ADO MZV ČR, fond 7. t. o. Korea 1945–1954, karton č. 7 – Zdravotnictví, spisový obal 2, čj. 122817.

⁵⁸⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1953, sign. 100/1-42, karton 330.

⁵⁹⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1953, sign. 100/1-65, sign. 100/1-5, karton 330.

stoku, a stane se nemocnicí civilní. Další výstavba nemocnice v Osanri byla proto zastavena a počet lůžek byl zredukován na 700.

Na závěr uvádíme některé základní údaje o činnosti vojenské nemocnice ze zachovaných přehledů o činnosti:

- Květen 1952: celkem přijatých 1045, vyléčených 521, demobilizovaných 387, evakuovaných 21, úmrtí 12.
- Červen 1952: celkem přijatých 1126, vyléčených 697, demobilizovaných 480, evakuovaných 365, úmrtí 14. V průběhu obou měsíců bylo provedeno 192 operací.⁶⁰⁾
- Srpen 1952: zůstatek 996, přijato 685, demobilizováno 45, převedeni do jiné nemocnice 10, úmrtí 2.
- Září 1952: zůstatek 1285, přijato 438, uzdravených 484, demobilizováno 70, převedeno do jiné nemocnice 101, úmrtí 4.
- Leden 1953: zůstatek 545, přibýlo 194, evakuováno 180, odvedeno zpět k armádě 219, demobilizováno 14, úmrtí 1, provedeno výkonů 87⁶¹⁾

Další údaje pocházejí až z května 1953:

- Květen 1953: operací 41, nemocných 376.
- června 1953: nemocných 413; 30. června 1953: nemocných 628.
- července 1953: raněných 625; 30. července 1953: raněných 760, úmrtí 0.
- srpna 1953: nemocných 760; 20. srpna 1953: nemocných 679.
- Od 1. do 20. srpna 1953: operací 71; od 20. do 29. srpna 1953: operací 169.
- K 28. září 1953: nemocných 449.⁶²⁾

2c. Čs. civilní nemocnice (1953–1956): ustavení

Jak již bylo uvedeno, státní vedení KLDR po ukončení válečného konfliktu na Korejském poloostrově (příměří bylo uzavřeno 27. 7. 1953) zažádalo lidově demokratické státy, jež zřídily vojenské nemocnice na území KLDR, o vyčlenění těchto nemocnic z vojenského resortu a o jejich přemístění do nových prostorů. Žádosti bylo vyhověno, a tak se sovětská nemocnice přesunula do Pchjongjangu, rumunská na jih od Pchjongjangu, maďarská do Sarivonu, polská do Hamkjongu, bulharská do Sinidžu a čs. do Čchongdžinu.⁶³⁾

⁶⁰⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1952, sign. 100/1, karton 254.

⁶¹⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1952, sign. 100/1, 100/1-27, karton 254.

⁶²⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1953, sign. 100/1-11, karton 330.

⁶³⁾ Tamtéž.

SÚA, fond ÚPV-T – 1953–1954, sign. 46/182-46/20, karton 90, fond ÚDP-T – 1955, sign. 12/6.03.3, 27/34, karton 1612.

Čs. strana akceptovala návrh KILDR na předání vojenské nemocnice a dovybavení nemocnice v Čchongdžinu (bylo nutné doplnit zařízení i personál pro následující oddělení: dětské, ženské, kožní a pohlavní, rentgenologické, patologie, fyzioterapie a EKG). Nemocnice se měla stát oblastním zařízením pro celou provincii s kapacitou asi 400 lůžek. Nová oddělení se budovala po etapách. Nejdříve mělo být dokončeno oddělení chirurgické, interní, centrální laboratoř, rentgen a lékárna. Předpokládalo se, že v komplexu nemocnice by mělo pracovat na devadesát čs. lékařů, kteří měli být ubytováni přímo v budově nemocnice.⁶⁴⁾

Přesun lékařů z Huičchonu do nové nemocnice se uskutečnil během listopadu a prosince 1953. Personál i materiální zázemí této nemocnice již zabezpečovalo MZd ČSR. V kompetenci MNO zůstal pouze pomocný personál. Původní vojenská zdravotnická skupina však ještě nějakou dobu zůstala v nemocnici v Čchongdžinu a odjížděla až postupně po zaškolení nových lékařů.⁶⁵⁾

Částečná statistika z této doby: 20. srpna – 27. září 1953: operačních výkonů 169, úmrtí 1. K 27. září 1953: nemocných 449⁶⁶⁾

2d. Čs. civilní nemocnice: statut

Systém řízení a kompetencí čs. civilní nemocnice vyplýval z nejdůležitějších bodů statutu nemocnice Červeného kříže (dále ČK) v Koreji, jak byl schválen na konferenci ředitelů nemocnic ČK lidově demokratických států, které poskytovaly pomoc KILDR v prosinci 1953.

Nemocnice v Čchongdžinu byla vedena jako provinciální ústřední nemocnice. Svou činnost prováděla pod vedením provincionálního národního výboru a oddělení zdravotnictví v dané provincii. Byla centrálním léčebným orgánem a také technickým orgánem pro „výchovu kádrů“ a předávání speciálních znalostí. Nemocnice poskytovala pomoc obyvatelstvu provincie a nemocným posílaným z následujících středisek: první vojenská nemocnice, první vojenská ambulance, zdravotnické středisko a ambulance na závodech. Spolupracovala s lékaři řadových nemocnic i zdravotnických středisek a prováděla výuku lékařů a felčarů v jednotlivých oborech. Ředitelem i vedoucími jednotlivých oddělení byli – až na výjimky – čs. lékaři, každý však měl korejského zástupce.⁶⁷⁾

⁶⁴⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1953, sign. 100/1-83, karton 330.

⁶⁵⁾ VHA, fond MNO, sekretariát ministra – 1953, sign. 94/1-31, karton 14.

⁶⁶⁾ VHA fond MNO HT/ZS – 1953, sign. 100/1-15, karton 330.

⁶⁷⁾ SÚA, fond ÚPV-T – 1954, sign. 12/6.35-06/358, karton 1619.

2e. Čs. civilní nemocnice: celkové zhodnocení činnosti

První skupina civilního personálu (30 civilistů bylo doplněno i šesti vojáky jako pomocným personálem) odletěla do nemocnice v Čchongdžinu 8. a 9. 12. 1953.⁶⁸⁾ Byla vedena MUDr. F. Kotelenským, který ihned po příjezdu převzal vedení nemocnice.⁶⁹⁾ Dalších 24 osob přijelo 17. 5. 1954 a do srpna 1954 ještě šest. Vojenský personál odcestoval 18. 5. 1954. Do 26. 12. 1954 se z první civilní skupiny vrátilo do ČSR 33 osob. Od 31. 10. 1954 přijížděli do Koreje postupně pracovníci druhé civilní skupiny, kterou vedl MUDr. B. Lobovský. Ten posléze nahradil F. Kotelenského ve funkci ředitele. Do 20. 6. 1955 přijelo na výměnu 23 osob a dalších 11 ukončilo svůj pobyt. V roce 1956 vystřídala předchozí turnusy třetí skupina vedená MUDr. E. Šmídem (přesná data příjezdu a odjezdu nejsou známa).⁷⁰⁾

Postupně se zvyšoval počet lůžkových oddělení: v roce 1954 jich bylo 8 (170 lůžek) a vystřídalo se v nich 5283 pacientů, v roce 1955 pak 11 (350 lůžek) – 7251 pacientů a v roce 1956 již 17 (490 lůžek) – 9326 pacientů (během tří let tedy lůžkovými odděleními prošlo 21 860 pacientů). V nemocnici byli mj. léčeni také korejští vládní a vojenští představitelé, občané SSSR a PLR. Měsíční frekvence nemocnice byla 18 000 pacientů.⁷¹⁾

Operační činnost byla po rekonstrukci prováděna na 9 operačních sálech: v roce 1954 se jednalo o 4036 operací, v r. 1955 o 4252, v r. 1956 o 4308 (celkem 12 596 operací). Byly provedeny operace chirurgické, ortopedické, oční, ušní, zubní, gynekologické, porodnické a neurologické.

Zachována je i následující statistika: Rok 1954: ošetřeno na lůžku 4510, ambulantně 218 291.⁷²⁾ Patologické oddělení: 664 pitev, 12 471 histologických vyšetření.

Nemocnice také prováděla odborné semináře a kurzy, kterých se účastnily desítky lékařů, felčarů a pomocného personálu. Pracovali v ní externí lékaři z venkovských nemocnic. Čs. zdravotníci navštěvovali nemocnice v osmi hlavních okresních nemocnicích provincie (za tři roky šlo asi o 1000 návštěv

⁶⁸⁾ VHA, fond MNO, sekretariát ministra – 1953, sign. 94/1-31, karton 14.

⁶⁹⁾ SÚA, fond MZd, karton Akce K, Čs. nemocnice v Čchongdžinu v Koreji 1954.

⁷⁰⁾ SÚA, fond MZd, karton Akce K, Zprávy o činnosti a vybavení nemocnice v Čchongdžinu v KLDŘ 1955–1956.

ADO MZV ČŘ, fond 7. t. o. Korea 1945–1954, karton 7 – Zdravotnictví, spisový obal 2, čj. 111. 671/53.

⁷¹⁾ SÚA, fond ÚPV-T – 1955, sign. 12/6.03.3, 27/34, karton 1612.

⁷²⁾ SÚA, fond MZd, karton Akce K, Zprávy o činnosti a vybavení nemocnice Čchongdžinu v KLDŘ 1955–1956.

v korejských nemocnicích) a účastnili se krajských a mezinárodních konferencí. Dne 1. 9. 1956 byl při nemocnici též zřízen medicínský institut.

Celkem pracovalo v nemocnici v Čchongdžinu 177 čs. zdravotníků (3 ředitelé, 80 lékařů, 51 sester, 4 lékárníci, 8 laborantů, 13 administrativních pracovníků a 18 pomocných sil).

Politické aktivity skupiny se řídily pokyny zastupitelského úřadu v Pchjongjangu, resp. zahraničního oddělení ÚV KSČ.

Zopakujme a doplňme, co již bylo o tzv. akci K (jak bylo zřízení a vedení nemocnice v KLDŘ od roku 1954 označováno) uvedeno výše: 12. 7. 1954 byla na MZd ČSR ustavena čtyřčlenná pracovní skupina, jež měla – ve spolupráci s útvary MZV ČSR – celou akci řídit. V čele této skupiny stál zmocněnec ministra zdravotnictví. Tuto funkci zastával od uvedeného data do 28. 2. 1955 Z. Heděnc a od 1. 3. 1955 až do skončení akce MUDr. F. Kotelenský. Pro každé odborné oddělení nemocnice byl v ČSR jmenován hlavní odborník, který hodnotil jeho práci. Styk s vedením byl udržován prostřednictvím pravidelných hlášení a radiotelegraficky. Při provádění akce docházelo k příležitostným jednáním na odděleních ÚV KSČ, na korejském oddělení MZV ČSR, na Ministerstvu financí ČSR, na Státním plánovacím úřadě a na MNO ČSR. O akci byla průběžně informována čs. vláda. Materiální zabezpečení „akce K“ prováděla zvláštní skupina podle plánů zpracovávaných řediteli nemocnice v Čchongdžinu. Finanční náklady na provoz nemocnice byly vyčísleny na sumu přesahující 50 milionů korun. Peníze byly zasílány v čínské měně na pobočku Čínské státní banky v Šen-jangu a v korejské měně na Korejskou státní banku v Čchongdžinu.

Nemocnice byla 31. 12. 1956 na základě usnesení vlády ČSR předána do korejských rukou. Další zdravotnická pomoc byla od 1. 1. 1957 poskytována formou a rozsahem, který stanovil protokol o jednání mezi delegacemi MZd ČSR a MZd KLDŘ ze dne 30. 6. 1956, schválený oběma vládami.⁷³⁾

Ještě v období 1957–1960 se v nemocnici v Čchongdžinu nacházela skupina čs. lékařů.

2f. Čs. civilní nemocnice: jednotlivá oddělení

K 20. 6. 1955 měla nemocnice 365 lůžek v následujícím rozložení po odděleních: chirurgie 54, ortopedické 55, gynekologicko-porodnické 46, oční 30, ušní 21, zubní 12, vnitřní 60, dětské 54, nervové 13, kožní 20. V nemocnici byla navíc ústřední lékárna, transfúzní stanice, ústřední rentgen, klinická, mik-

⁷³⁾ AMZd, Závěrečná zpráva o činnosti čs. nemocnice v Čchongdžinu, sign. 016738/57.

robiologická a histologická laboratoř, prosektura, elektrikářská a truhlářská dílna, sklady.

V prosinci 1954 postihl nemocnici velký požár, kvůli němuž se řada oddělení musela přestěhovat a pro některé musely být vybudovány nové objekty.⁷⁴⁾

Na závěr informace o čs. civilní nemocnici v KLRD uvádíme získané údaje k jednotlivým oddělením (resp. stanicím):

Patologicko-anatomické oddělení (prosektura): Vzniklo až po příjezdu civilních lékařů, do té doby neexistovalo jako samostatné oddělení. Zpočátku bylo umístěno v hlavní budově, v červnu 1954 bylo přestěhováno do domku asi 200 m od hlavní budovy. Zde se postupně dostavovalo (nové podlahy, topení, laboratoře). Po celou dobu činnosti mělo problémy s nezájmem korejských lékařů i obyvatelstva. V letech 1955 a 1956 zde pracoval pouze korejský personál. Dvakrát byla provedena konzervace zemřelých cizinců pro přepravu do vlasti. Počet pitev: v r. 1954 – 125, 1955 – 340, 1956 – 171

Plicní oddělení: Oddělení fungovalo až do července 1955 pouze jako ambulance, až od 27. 8. 1955 zahájila činnost lůžková část. Přijato pacientů: v r. 1956 – 164.

Infekční oddělení: Do konce roku 1955 bylo umístěno mimo hlavní budovu a nepodléhalo čs. nemocnici. Teprve začátkem listopadu 1955 byl vedoucím jmenován lékař, do té doby zastával tuto funkci felčar. Dne 5. 1. 1956 bylo toto oddělení začleněno do centrální nemocnice. Oddělení bylo postupně zdokonalováno (dostavba koupelen, záchodů apod.). Počet lůžek: ke konci r. 1955 – 40 (z toho pro dospělé 25, pro děti 15). Přijato pacientů: v r. 1956 – 768 (z toho propuštěno 745, úmrtí 23).

Mikrobiologické oddělení: Vzniklo v roce 1954 jako součást hlavní laboratoře. Až v listopadu 1954 se přestěhovalo do odděleného domku o třech místnostech. V roce 1955 se zlepšilo jeho vybavení, ale podle hlášení nebylo stále dobře zařízeno (problémy s tekoucí vodou, pokusnými zvířaty). Počet vyšetření: v r. 1955 – 26 492, leden–říjen 1956 – 23 462.

Biochemická a hematologická laboratoř: Laboratoř byla zcela vybavena až k listopadu 1955. Počet vyšetření: v r. 1954 – 22 295, 1955 – 71 647, 1956 – 133 482.

Transfúzní stanice: Zpočátku nešlo o samostatné oddělení, vzniklo teprve koncem roku 1954. Postupně se vybavovalo potřebným zařízením.

⁷⁴⁾ SÚA, fond MZd, karton Akce K, Zpráva o činnosti a vybavení nem. v Čchongdžinu v KLRD 1955–1956.

Dermato-venerologické oddělení: Pracovat začalo v lednu 1954. Jeho první oddělení v prosinci 1954 vyhořelo a do roku 1956 bylo umístěno v hlavní budově. Poté byl vybudován nový objekt, který měl lůžkovou část se 22 lůžky a ambulanci. Počet pracovníků: v r. 1954 – 4, 1955 – 7, 1956 – 15. Přijato pacientů: v r. 1954 – 42, 1955 – 354, do listopadu 1956 – 366.

ORL oddělení: Bylo zřízeno v září 1953, postupně se rozšiřovalo a vybavovalo. Přijato pacientů na lůžkové oddělení: v r. 1954 – 350, 1955 – 476, do listopadu 1956 – 503.

Neurologické oddělení: Začalo pracovat na konci roku 1954, skládalo se pouze ze 6 lůžek, postupně rozšířeno na 25 lůžek. Do 12. 7. 1956 bylo vedeno korejským lékařem. Po celou dobu mělo kolem 13 pracovníků. Přijato pacientů: v r. 1955 – 163, 1956 – 243. Počet úmrtí: v r. 1955 – 18, 1956 – 15.

Porodnicko-gynekologické oddělení: Začalo pracovat v hlavní budově v lednu 1954. Postupně zvyšována kapacita a vybudován dětský pokoj. Přijato pacientů: v r. 1954 – 800, 1955 – 1394, do října 1956 – 1416.

Oční oddělení: Zahájilo činnost v srpnu 1953. Přijato pacientů: v r. 1954 – 643, 1955 – 695, 1956 – 642.

Urologické oddělení: Oddělení bylo zřízeno koncem roku 1955, ale zahájilo činnost až na začátku roku 1956. Vedoucím se stal korejský lékař. Přijato pacientů: do října 1956 – 310 (z toho provedeno operací – 172, úmrtí – 5).

Dětské oddělení: Bylo založeno na začátku roku 1954 při příchodu civilních lékařů. Postupně rozšiřováno a vybavováno (topení, lůžka apod.). V únoru 1955 vzniklo novorozenecké oddělení. Přijato pacientů: v r. 1954 – 382, 1955 – 1093, do října 1956 – 1085.

Rehabilitační oddělení: Zřízeno v roce 1954. Počet pacientů se za rok 1956 pohyboval okolo 300.

Rentgenologické oddělení: Do března 1954 se pracovalo na jediném přístroji. Od roku 1954 do října 1956 bylo provedeno okolo 96 000 vyšetření.

Ortopedické oddělení: Patřilo mezi nejlépe zařízené oddělení. Na oddělení pracoval také jeden korejský lékař a asi 9 sester. Přijato pacientů na lůžkové oddělení: v r. 1954 – 318, 1955 – 750, 1956 – 621. Počet operací: v r. 1955 – 737, 1956 – 483. Počet úmrtí: v letech 1955 a 1956 – 14.

Interní oddělení: Přijato pacientů: v r. 1954 – 841, 1955 – 1 065, 1956 – 921.⁷⁵⁾

⁷⁵⁾ Tamtéž.

Lékárna: Po celou dobu existence lékárny přetrvávaly problémy se zásobováním. V lékárně vždy pracoval jeden či dva čs. pracovníci a kolem deseti kolejských pomocníků.

3) Čs. civilní nemocnice ve Vietnamu (1957–1964)

3a. Ustavení

Na základě usnesení vlády ze dne 3. 10. 1956 č. 2387 o zdravotnické spolupráci s Vietnamskou demokratickou republikou odjela do VDR na dva měsíce pětičlenná skupina čs. odborníků, aby po průzkumu místní situace vypracovala návrh zdravotnické pomoci. Během jednání mezi ministerstvy zdravotnictví obou zemí byla dohodnuta forma čs. zdravotnické pomoci při dobudování, adaptaci a rozšíření stávající městské nemocnice v Haiphongu a jejím kádrovém a hmotném vybavení.

Vlastní zdravotnická pomoc měla oficiálně začít od 1. 1. 1957. Prakticky došlo k zahájení teprve po příjezdu čs. ředitele nemocnice F. Bradáčka do VDR začátkem února 1957. Ten navázal styky s Ministerstvem zdravotnictví VDR a místními zdravotnickými orgány v Haiphongu a seznámil se s provozem městské nemocnice. V průběhu února a března 1957 přijeli další členové čs. zdravotnické skupiny včetně technického vedoucího, který měl dohlížet na rekonstrukci a výstavbu nové nemocnice. Do léta 1957 dorazil do Vietnamu postupně zbytek první skupiny, která tak k 30. 10. 1957 čítala 30 členů.

Stavba a rekonstrukce městské nemocnice v Haiphongu probíhala od května 1957 do konce roku 1958. Počátkem roku 1959 byla nemocnice kompletně vybavena ve všech svých provozech a 29. 1. 1959 byla otevřena. Zcela nově byly postaveny pavilony pro oddělení interní, plicní, infekční, dále kotelna a stanice čisticích vod. Rekonstrukce a adaptace se dotkla objektů pro oddělení chirurgické, ORL, kožní, neurologické, biochemické, mikrobiologické, patologické, RTG a transfúzní. Investiční náklady na stavbu a rekonstrukci městské nemocnice v Haiphongu činili celkově 12,6 mil. Kčs.⁷⁶⁾

3b. Organizační struktura a personální obsazení

Při zahájení akce v r. 1957 nemocnice disponovala 319 lůžky a skládala se ze tří oddělení: všeobecně medicínského, chirurgického a gynekologicko-porodnického. Během výstavby a rekonstrukce haiphongské nemocnice došlo

⁷⁶⁾ AMZd, Situační zpráva č. 3/57 čj. O15802/57, Situační zpráva č. 2/58 ze dne 19. 3. 1958, čj. 006183/58, Žádost vlády VDR o prodloužení zdravotnické pomoci ze dne 8. 8. 1958, čj. 020023/58, Situační zpráva za rok 1959 ze dne 21. 1. 1960, čj. 008407/59, Hodnotící zpráva o pomoci VDR ze dne 20. 6. 1961, čj. 026694/61.

k přechodnému snížení počtu lůžek až na 80. Poté se počet lůžek postupně zvyšoval a do provozu byla uváděna nová oddělení. K 31. 12. 1960 se tak městská nemocnice v Haiphongu dělila na patnáct oddělení (chirurgické, gynekologicko-porodní, dětské, interní, neurologické, kožní, oční, plicní, ORL, infekční, RTG, patologické, biochemické, mikrobiologické a transfúzní) a disponovala dohromady 642 lůžky.

Čs. zdravotnická skupina měla zajistit řádné fungování nemocnice a vyškolit vietnamský personál do té míry, aby byl po odchodu čs. expertů schopen vést nemocnici sám. Čs. nemocnice poskytovala kvalifikovanou zdravotní péči pro obyvatele města Haiphongu a odbornou konziliární službu pro přímořskou spádovou oblast, zhruba pro 2 miliony obyvatel. Pod ní příslušely provincionální nemocnice ve městech Hai Duong, Hongay, Quang Yen a Kien An.

V čele zdravotnické skupiny stál vedoucí, který byl zároveň ředitelem haiphongské nemocnice. V této funkci se vystřídali: F. Bradáček, E. Šmíd a F. Melichar. V čs. nemocnici působila také organizace KSČ.

V letech 1957–1964 se ve Vietnamu postupně vystřídalo přes 120 pracovníků. Jejich počet dosti kolísal, do VDR nepřijížděly a neodjížděly zvláštní turnusy, ale většinou jednotliví pracovníci. Tak např. 31. 12. 1957 se v Haiphongu nacházelo 37 členů čs. zdravotnické skupiny, 31. 12. 1958 48 členů, 31. 12. 1959 30 členů, 15. 3. 1960 21 členů. Ke dni 31. 3. 1961 zůstávalo ve Vietnamu 14 čs. zdravotníků, z nichž se většina do ČSSR vrátila počátkem května 1961. V Haiphongu zůstali pouze hospodář a jeden lékař, kteří vyčkali příjezdu nových členů čs. skupiny.

Tato nová skupina působila ve Vietnamu na základě mezistátní dohody z 21. 4. 1961 o prodloužení zdravotnické pomoci VDR. Na rozdíl od předchozích pracovníků byli placeni vietnamskou stranou. Ve Vietnamu působili do konce roku 1962. Čs. zdravotníci však zjevně působili v nemocnici v Haiphongu nejméně do r. 1964, kdy bylo sepsáno poslední nalezené hlášení o práci čs. zdravotnické skupiny v této nemocnici.⁷⁷⁾

⁷⁷⁾ AMZd, Situační zpráva za rok 1958 ze dne 13. 3. 1959, čj. 007365/59, Doplnění usnesení PB ÚV KSČ ze dne 28. 2. 1961 o pomoci VDR, 10. 3. 1961, čj. 009696/61, Situační zpráva za červenec–září 1961 ze dne 2. 10. 1961, čj. 027440/61, Zpráva k ukončení pobytu čs. zdravotnické skupiny ve VDR ze dne 18. 10. 1962, čj. 029847/62, Zpráva o prodloužení pomoci VDR na léta 1961–1962 ze dne 25. 5. 1961, čj. 026577/61, Situační zpráva ze dne 26. 12. 1962, čj. 0326/63, Situační zpráva č. 3/64 ze dne 21. 9. 1964, čj. 023612/64.

3c. Činnost čs. zdravotnické skupiny

Nejvíce zaměstnávala čs. zdravotní pracovníky jejich léčebně-preventivní a organizační práce v městské nemocnici v Haiphongu. Výsledky práce čs. zdravotní skupiny podává tabulka (údaje k r. 1961 jsou jen za období leden–březen):

Rok	Počet lůžek	Počet přijatých	Počet zemřelých	Počet operací	Počet vyšetření
1957	248	7 880	234	1 891	–
1958	507	10 074	549	6 162	69 791
1959	628	15 750	703	10 512	94 956
1960	642	20 780	835	12 961	110 462
1961	642	5 172	202	2 758	28 543
Celkem		59 636	2 523	54 284	303 752

Mimoto čs. zdravotníci prováděli rozsáhlou poradenskou službu v nemocnicích haiphongské oblasti a v Hanoji, nezřídka však v jiných nemocnicích prováděli i samotné operační zákroky (v Haiphongu ve vojenské nemocnici, leprosanatori A a na hygienicko-epidemiologické stanici, v Hanoji ve vojenské nemocnici 7 a 108, na klinikách hanojské lékařské fakulty, v Ústavu TBC, v Radiologickém ústavu a na farmaceutické fakultě a dále v nemocnicích ve městech Hongay, Kien An, Hai Duong, Vinh Yen, Thai Binh, Van Mon, Bach Mai).

V hlášeních o práci čs. zdravotnické skupiny byly konkretizovány následující návštěvy, konzultace a operace provedené čs. zdravotníky mimo městskou nemocnici v Haiphongu:

Rok 1957: návštěva dr. J. Krůty a dr. L. Holčíka v sovětské nemocnici Červeného kříže.

Rok 1958: opakovaná pracovní návštěva asi dvou desítek zdravotníků v nemocnicích ve Vinh Yen a Tamhoa, návštěva 25 zdravotníků v Langsonu.

Rok 1959: dr. Z. Konečný konzultoval ve vojenské nemocnici v Hanoji a v nemocnici Bach Mai, tamtéž provedl ušní operace a vyšetření několika nemocných, K. Polášek navštívil lékárnu vojenské nemocnice v Haiphongu, spolupracoval při adaptaci lékárny, dr. J. Kropáč opakovaně operoval ve vojenské nemocnici v Haiphongu, tamtéž konzultace, dr. A. Kolek vyšetřil 16 nemocných ve vojenské nemocnici v Hanoji, tamtéž navštívil neuropsychiatrickou kliniku a vyšetřil 22 pacientů, dr. M. Pattová konzultovala několik těžce nemocných ve vojenské nemocnici v Hanoji a v nemocnici Bach Mai, dr. A. Izbický navštívil Ústav mikrobiologie a epidemiologie v Hanoji, dr. F. Kotelenský konzultoval 28 pacientů ve vojenské nemocnici v Hanoji, chirurgické oddělení provedlo konziální vyšetření pacientů ve vojenské nemocnici v Haiphongu,

Rok 1960: dr. A. Kolek konzultoval 14 nemocných ve vojenské nemocnici v Hanoji a na klinice Bach Mai, dr. F. Kotelenský provedl velkou vizitu ve vojenské nemocnici v Hanoji, dr. Z. Konečný provedl složitější operace ve vojenské nemocnici v Hanoji a na klinice Bach Mai, tamtéž konzultoval (konzultace též na klinice Bach Mai), s dr. D. Fajkošovou vyšetřili ve vojenské nemocnici v Hanoji nemocné TBC, dr. D. Fajkošová provedla konziliární vyšetření ve vojenské nemocnici v Haiphongu a neurologická konzilia v nemocnici v Kien An, dr. A. Kramář vyšetřil v nemocnici v Kien An pět nemocných, dr. J. Štol opakovaně operoval ve vojenské nemocnici v Haiphongu, dr. Š. Padlička konzultoval několik případů ve vojenské nemocnici v Haiphongu, tamtéž operoval akutní případ, členové neurologického oddělení konzultovali v nemocnicích v Hai Duong, Thai Binh a ve vojenské nemocnici v Haiphongu, bi-ochemické oddělení provedlo speciální vyšetření pro vojenskou nemocnici číslo 7 v Haiphongu.

1961: plicní oddělení provedlo vyšetření ve vojenské nemocnici v Haiphongu, oddělení RTG provedlo konziliární vyšetření pro sanatorium v Haiphongu, bylo provedeno vyšetření několika tisíc kádrů a dělníků z Haiphongu.

Velká pozornost byla také věnována školení a doškolování vietnamských zdravotnických, administrativních a technických pracovníků. Těchto školení se mimo zaměstnanců haiphongské nemocnice zúčastnilo i velké množství zdravotníků z celé VDR. Na přelomu let 1957–1958 byl uspořádán osmiměsíční doškolovací kurz pro 52 vietnamských pomocných lékařů, kteří pak po promoci na jaře roku 1958 odešli do provincií jako vedoucí lékaři. Jinak se výuka v samotné haiphongské nemocnici děla formou pravidelných seminářů na jednotlivých odděleních. Mimoto proběhly ještě následující speciální kurzy: čtyřměsíční kurz dětského lékařství, tříměsíční kurz transfúzní služby a hematologie v r. 1958, dvouměsíční kurz anesteziologie v r. 1959, šestiměsíční kurz pro laboranty v r. 1959, šestiměsíční základní kurz anatomie a fyziologie pro laboranty v r. 1959, dvouměsíční kurz fyzikální terapie v r. 1959, kurz průmyslového lékařství pro lékaře haiphongských závodů v r. 1959, celostátní bronchoskopický kurz, celostátní kurz pro anatomicko-patologické laboranty, celostátní kurz pro lékárenské laboranty, šestiměsíční doškolovací kurz pro porodní asistenty, tříměsíční kurz patologické anatomie pro lékaře, kurz pro zaměstnance v potravinářství.⁷⁸⁾

⁷⁸⁾ AMZd, Situační zpráva za rok 1958 ze dne 19. 3. 1958 čj. 007365/59, Situační zpráva za rok 1959 ze dne 21. 1. 1960, Doplnění usnesení PB ÚV KSČ ze dne 28. 2. 1961 o pomoci VDR, 10. 3. 1961, čj. 009696/61, Hodnotící zpráva o pomoci VDR ze dne 20. 6. 1961, čj. 026694/61, Situační zpráva ze dne 26. 12. 1962, čj. 0326/63.

3d. Ošetřování cizích státních příslušníků

Čs. lékaři poskytovali lékařskou péči též cizincům nacházejícím se na území VDR. V první řadě se jednalo o členy zastupitelských úřadů socialistických států, především sovětského vyslanectví v Hanoji, kde po celý rok 1960 dr. J. Holub provozoval gynekologickou poradnu. Dále je podchycena lékařská pomoc členům mezinárodní komise OSN se sídlem v Haiphongu (březen 1960). Největší procento ošetřených cizinců v čs. nemocnici v Haiphongu tvořili námořníci z lodí kotvicích v tamějším přístavu.

V hlášeních z nemocnice jsou datována následující ošetření cizinců: květen 1957 – ošetření 3 Poláci, 1 Rus, 1 Kanadán; červen 1957 – ošetření Poláci v Haiphongu, 1 člen mezinárodní komise; srpen 1957 – ošetřeno 28 cizinců; říjen 1957 – ošetřeno 24 cizinců; listopad 1957 – ošetřeno 27 cizinců; prosinec 1957 – ošetřeno 9 cizinců; září 1959 – ošetření námořníci z haiphongského přístavu a dva japonští inženýři; říjen 1959 – dr. J. Kropáč ošetřil polského námořníka; březen 1960 – ošetřování hlavně polští námořníci.⁷⁹⁾

3e. Vazby na vietnamské orgány

Nejtěsnější kontakty udržovala čs. zdravotnická skupina s vedením nemocnice v Haiphongu a se zdravotním odborem Haiphongu (SOYTE). Funkci ředitele nemocnice a zároveň městského zdravotního odboru v době příchodu skupiny vykonával dr. Dong. Jeho zástupcem a od roku 1960 ředitelem byl dr. Nghia. Spolupráce s oběma řediteli byla dle hlášení velmi špatná, z vietnamské strany zcela formální, i když v některých obdobích se objevovaly náznaky určitého zlepšení. Na SOYTE se konaly poměrně pravidelné měsíční porady, na nichž měly být řešeny stavební a provozní problémy městské haiphongské nemocnice. Jinak ale SOYTE vůči čs. zdravotní skupině neprojevovala téměř žádnou aktivitu.

Na vyšší úrovni jednali členové čs. zdravotnické skupiny s ministerstvy VDR. V období stavby a rekonstrukce haiphongské nemocnice byla navázána spolupráce s Ministerstvem stavebnictví VDR a s různými organizacemi dodávajícími stavební materiál. Styky s MZd VDR byly daleko intenzivnější než s místními haiphongskými orgány. Během působení čs. zdravotnické skupiny

⁷⁹⁾ AMZd, Situační zpráva č. 5/57 ze dne 16. 6. 1957, čj. 016202/57, Situační zpráva č. 6/57 ze dne 15. 7. 1957, čj. 01683/57, Situační zpráva č. 8/57 ze dne 16. 9. 1957, čj. 004974/57, Situační zpráva za rok 1958 ze dne 19. 3. 1958, čj. 007365/59, Situační zpráva č. 7/59 ze dne 20. 8. 1959, čj. 007631/59, Situační zpráva č. 9/59 ze dne 14. 10. 1959, čj. 007813/59, Situační zpráva č. 10/59 ze dne 15. 11. 1959, čj. 007862/59, Situační zpráva č. 1/60 ze dne 25. 2. 1960, čj. 008491/60, Situační zpráva č. 2/60 ze dne 19. 3. 1960, čj. 008534, Situační zpráva č. 3/60 ze dne 15. 4. 1960, čj. 008591/60, Situační zpráva č. 2/61 ze dne 13. 3. 1961, čj. 009772/61.

se ve vedení ministerstva vystřídali dva muži. Nejčastěji přišli čs. pracovníci do styku s ředitelem oddělení nemocnic MZd VDR a s ředitelem oddělení zahraničních specialistů.⁸⁰⁾

4) Konfrontace tvrzení vycházejících ze svědectví generála J. Šejny se zjištěnými skutečnostmi

Tvrzení, která komentujeme, pocházejí ze dvou textů. Prvním je samotné svědectví J. Šejny, přednesené dne 17. 9. 1996 před podvýborem pro příslušníky ozbrojených sil Výboru pro národní bezpečnost Sněmovny reprezentantů Kongresu USA na jednání zaměřeném na problém osudu amerických válečných zajatců a pohřešovaných vojáků z korejské a vietnamské války. Jde o stručné vystoupení, v němž se Šejna obecně zmiňuje o událostech, které jsou podrobněji rozvedeny v práci Josepha D. Douglassa Jr. s titulem: „Pohřešování američtí vojáci – Obětování, aby nestáli v cestě ‚zahraniční politice‘“, jež je našim druhým výchozím textem. Tato práce byla uveřejněna v roce 1996 se souhlasem Advocacy and Intelligence Index for Prisoners of War / Missing in Action (AII POW/MIA). Jedná se o 26stránkový text zpracovaný autorem na základě rozhovorů s J. Šejnou v USA v průběhu devadesátých let. Oba texty jsou k dispozici na internetové stránce <http://www.aiipowmia.com>. Obsah textů je v základních bodech totožný. Vzhledem k tomu, že práce J. D. Douglassa Jr. je mnohem podrobnější, vychází tato konfrontace především z něj.

4a. Prohlášení J. Šejny před podvýborem pro příslušníky ozbrojených sil Výboru pro národní bezpečnost Sněmovny reprezentantů Kongresu USA dne 17. 9. 1996

Str. 5: „*Odhaduji, že o transferu amerických válečných zajatců do Sovětského svazu vědělo méně než 15 lidí v celém Československu.*“

Podle analýzy tvrzení J. Šejny prezentované J. D. Douglassem Jr. měly být do transferu amerických válečných zajatců z Vietnamu zapojeny Vojenská komise obrany ÚV KSČ (která měla 6 členů, v období 1960–1968 se v ní ovšem vystřídalo možná až 25 osob) a společná komise MNO a MV (5 osob). Dále o transferech museli vědět další vedoucí funkcionáři GŠ ČSLA, ZS GŠ, vojenského letectva, zdravotní správy MNO, Ústřední vojenské nemocnice a HS

⁸⁰⁾ AMZd, Situační zpráva č. 3/58 ze dne 15. 4. 1958, čj. 006249/58, Situační zpráva č. 4/58 ze dne 16. 5. 1958, čj. 0066279/58, Situační zpráva za rok 1958 ze dne 19. 3. 1958, čj. 007365/59, Situační zpráva č. 4/59 ze dne 13. 5. 1959, čj. 007442, Situační zpráva č. 8/59 ze dne 4. 9. 1959, čj. 007670/59, Situační zpráva č. 9/59 ze dne 14. 10. 1959, čj. 007813/59, Situační zpráva č. 6/60 ze dne 20. 7. 1960, čj. 008760/60, Situační zpráva č. 3/64 ze dne 21. 9. 1964, čj. 023612/64.

VKR. Do experimentů s válečnými zajatci na konci šedesátých let mělo být zapojeno nejméně 23 čs. lékařů.

Ačkoli jsou do tohoto stručného výčtu započítávány jen klíčové osoby z vedení a lékaři, musel by být počet zainteresovaných osob mnohem větší, než uvádí J. Šejna.

4b. J. D. Douglass: Pohřšování američtí vojáci – Obětováni, aby nestáli v cestě zahraniční politice.

Str. 2: „*Generál Šejna byl před svým útekem členem Českého ústředního výboru, který v roce 1956 pomáhal založit a který je orgánem těch nejvyšších rozhodnutí, významnějších, než jaké mělo na starosti politbyro ve věcech obrany, rozvědky, kontrarozvědky, velezrady a vnitřní bezpečnosti komunistického systému.*“

Není jasné, čeho měl být generál Šejna před svým útekem členem, neboť orgán s názvem „Český ústřední výbor“ neexistoval (Douglass navíc běžně ve své práci vzájemně zaměňuje slova „Czechoslovak“ a „Czech“. Nicméně ani „Československý ústřední výbor“ neexistoval).

Šejna byl od roku 1956 členem několika vojenských a stranických orgánů. V době od 29. 5. 1956 do 16. 4. 1964 byl náčelníkem sekretariátu ministra národní obrany, sekretářem vojenské rady ministra národní obrany a tajemníkem kolegia ministra národní obrany. Uvedený sekretariát řídil legislativní a právní činnost MNO, zabezpečoval činnost a agendu ministra vyplývající z jeho státních a veřejných funkcí, plánoval porady a jednání kolegia ministra. Toto kolegium byl poradní orgán vedoucích funkcionářů MNO. Sekretariát a kolegium byly podřízené pouze ministru národní obrany. V letech 1956–1961 byl J. Šejna též členem branné komise ÚV KSČ, která měla funkci poradní a sloužila k propojení MNO s ÚV KSČ.

Žádný z těchto orgánů neměl rozhodovací pravomoc vyšší než politické byro ÚV KSČ. Šejna navíc nebyl členem žádného státního ani stranického orgánu nepřetržitě od roku 1956 do roku 1968.⁸¹⁾

Str. 8: „*Projektovou dokumentaci vypracoval Vojenský projektový ústav, který byl součástí stavební správy Ministerstva obrany.*“

Vojenský projektový ústav zanikl v roce 1997, jeho archivní materiály byly předány do Vojenského správního archivu v Olomouci. V tomto archivu se ovšem nalézají materiály pouze od roku 1954.

⁸¹⁾ HÚ VOZ, svazek a. č. 4634.

SÚA, archiv ÚV KSČ, fond 05/11, kartony 125 a 126.

Ve Vojenském historickém archivu byly mimoto prostudovány materiály Československých stavebních závodů – Stavoprojektu, jehož oddělení speciálních staveb bylo v roce 1948 pověřeno MNO zpracováním vojenských projektů. Žádné materiály týkající se projektu nemocnice v Koreji zde nebyly nalezeny.

Str. 9: *„Nemocnice sloužila jako vysoce zabezpečené medicínské zpravodajské zařízení, kde zajatí američtí a jihokorejští vojáci byli používáni jako pokusná morčata pro medicínské experimenty, jejichž výčet již byl uveden. Češi postavili v Severní Koreji i krematorium, aby bylo možné odklidit tělesné pozůstatky vojáků, kteří experimenty nepřežili.“*

Z Douglassovy zprávy vyplývá, že údajné pokusy se měly odehrávat v čs. nemocnici do roku 1954, tedy v době, kdy byla ve správě MNO ČSR a byla oficiálně označena jako polní vojenská mobilní nemocnice. Tato nemocnice během své existence působila ve dvou lokalitách a vystřídaly se v ní dvě skupiny čs. lékařů. Činnost první skupiny započala 25. 4. 1952. Postavení ani činnost čs. lékařů nebylo v té době jasně určeno. Obě se vymeziло až reorganizací na začátku června 1952. *„Reorganizace nemocnice přinesla značné zlepšení do činnosti našich lékařů, neboť se plně ujasnilo jejich zdejší postavení a směr jejich činnosti, která až do reorganizace byla neorganizována a rozptýlena na celou nemocnici. Československá lékařská skupina nepředstavuje samostatnou polní nemocnici v Koreji, jak se zpočátku naši lékaři a hlavně vedoucí skupiny MUDr. Barták domníval. Naši zdravotníci tvoří část korejské odsunové nemocnice, která čítá asi 1200 nemocných a má svého korejského vojenského ředitele.“*⁸²⁾ Nemocnice nebyla na příjezd lékařů vůbec připravena a lékaři byli ubytováni v domcích, které nesplňovaly ty nejdůležitější hygienické požadavky. Tyto domky byly umístěny *„uprostřed vojenských obydlí a v místě neustálého pohybu“*.

Od konce června roku 1952 dostala skupina do své správy celé chirurgické oddělení nemocnice. V době této organizační změny je v péči čs. lékařů 450 raněných a chirurgicky nemocných.⁸³⁾ I po tomto částečném osamostatnění měla čs. chirurgická skupina stále korejského náčelníka oddělení, stejně jako korejskému vedení podléhala celá nemocnice. Operace byly prováděny na dvou pracovištích vzdálených od sebe 4 km. Oba operační sály byly malé, nevyhovující, všechno zařízení značně opotřebované. Také ubytování nemocných i lékařského personálu bylo na nízké úrovni. Nemocnice se nadto potýka-

⁸²⁾ VHA, fond MNO, sekretariát ministra – 1952, sign. 94/1, karton 10.

⁸³⁾ ADO MZV, fond 7. t. o. Korea 1945–54, karton 7 – Zdravotnictví, spisový obal 2: Hlášení R. Babky ze dne 15. 7. 1952.

la s nedostatkem materiálu a její okolí bylo vzhledem k blízké železniční trati a hlavní silnici neustále bombardováno.⁸⁴⁾

Laboratoř, která by vzhledem k popisovaným pokusům musela být na vynikající úrovni, byla umístěna v „*hlínorákosovém domku*“ a po doplnění materiálem čs. skupiny pracovala pro potřeby celé nemocnice.⁸⁵⁾

Zmínka o krematoriu se poprvé objevuje až na plánu civilní nemocnice v Čchongdžinu ze srpna 1954, která již byla řízena MZd ČSR. Toto krematorium bylo vybudováno jako součást nově vzniklého patologického oddělení.⁸⁶⁾ Tomu také odpovídá zpráva pro schůzi předsednictva vlády, kterou vypracovalo MZd ČSR podle vládního usnesení č. 141 ze dne 19. 1. 1955. V tomto dokumentu je mimo jiné konstatováno, že úprava pitevny a spalovny byla dokončena do poloviny roku 1954.⁸⁷⁾

Vysokou odbornou úroveň lékařů, která by k tajným pokusům byla nezbytná, zpochybňuje zmínka v tajném hlášení vedoucího skupiny MUDr. B. Šaršouna z 13. 10. 1952 náčelníkovi zdravotní správy hlavního týlu MNO ČSR brig. gen. F. Černému, že „*výcvik mladých lékařů je prováděn přímo nutností svěřit jim zodpovědné vedení oddělení o 70 i více N a R [= nemocných a raněných]*.“⁸⁸⁾ Ve zprávě vedoucího druhé skupiny vojenských lékařů MUDr. B. Placáka se objevuje stížnost na nezáměr ze strany čs. zastupitelství v Moskvě, jehož zaměstnanci při cestě lékařů do Koreje organizovali odjezd na poslední chvíli a ani nepodali zprávu do Pekingu.⁸⁹⁾

Celá nemocnice včetně části pacientů se v dubnu 1953 přesouvá do Huičchonu, hluboko do týlu. V nové lokalitě je v době příjezdu pouze jedna zemljanka a vyklizená budova školy.⁹⁰⁾ I zde se lékaři potýkali s neochotou korejských lékařů a nedostatky ve vybavení. Nemocnice byla několikrát postižena záplavami a lékaři byli kvůli neustálým deštům ve špatném zdravotním stavu.

Vzhledem k popisovanému stavu nemocnice, jejímu nedostatečnému vybavení, neustálému pohybu lékařů i pacientů, přesunu nemocnice, společné práci čs. i korejských pracovníků je téměř vyloučena možnost existence jakéhokoliv

⁸⁴⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1953, sign. 100/1, karton 330: Hlášení MUDr. J. Bartáka, 10. 1. 1953.

⁸⁵⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1952, 254, sign. 100/1, karton 254: Hlášení MUDr. B. Šaršouna, 17. 7. 1952.

⁸⁶⁾ SÚA, fond MZd, karton Akce K, Čs. nemocnice v Čchongdžinu v Koreji – plán 1954.

⁸⁷⁾ SÚA, fond ÚPV-T – 1955, sign. 12/6. 03. 03 - 1955, 27/34, karton 1612.

⁸⁸⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1952, sign. 100/1, karton 254.

⁸⁹⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1953, sign. 100/1-34, karton 330.

⁹⁰⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1953, sign. 100/1-42, karton 330.

izolovaného oddělení se samostatným kompletním servisem, které by v případě tajných pokusů muselo existovat.

Str. 9: „*Kolegium fungovalo jako předběžný výbor obrany v rámci Ministerstva obrany. Většina otázek se projednávala nejdříve uvnitř kolegia a teprve poté ve výboru obrany. Výbor obrany byl nejvýše postaveným rozhodovacím orgánem v otázkách rozvědky, kontrarozvědky, obrany a všeho, co souviselo s bezpečností státu a vnitřním zabezpečením. Členové výboru byli jmenováni ze zákona a představovali šest nejmocnějších strategických vůdců ve státě. Výbor byl nadřazen politbyru. Šejna byl tajemníkem výboru obrany a vedoucím jeho sekretariátu od roku 1956 do roku 1964. Byl členem kolegia ministra až do roku 1968, kdy odešel.*“

O kolegiu ministra národní obrany je pojednáno v předcházející poznámce. Výborem obrany je zřejmě míněna vojenská komise obrany ÚV KSČ (dále VKO ÚV KSČ). Ta byla zřízena usnesením politického byra ÚV KSČ ze dne 2. 4. 1957 jako orgán politického byra ÚV KSČ pro řízení obrany státu. Působila v letech 1957–1968 jako stranický orgán, přičemž ústavní a státní orgány byly při řešení otázek obrany státu odsunuty do pozadí nebo byly z rozhodování zcela vyloučeny.

Předchůdci VKO ÚV KSČ byly: do 7. 12. 1950 Nejvyšší rada obrany státu, od roku 1951 do roku 1957 řešilo problémy obrany přímo politbyro ÚV KSČ. Po zrušení VKO ÚV KSČ převzal dnem 1. 3. 1969 jeho úlohu nově vytvořený ústavní orgán Rada obrany státu (zák. č. 10/1969 Sb.).

VKO ÚV KSČ byla stranickým orgánem, pomocí něhož KSČ rozhodovala o zásadních otázkách ozbrojených sil a úkolech branné a bezpečnostní politiky státu. Podkladem pro řízení nebyly zákony ústavních orgánů, ale teze jednotlivých sjezdů KSČ o uplatňování vedoucí úlohy strany. Zásada přímého stranického vedení ozbrojených sil byla poté jednoznačně stanovena v usnesení politického byra ÚV KSČ dne 23. 6. 1959 (kdy byly zrušeny komise rad u krajských, okresních a městských národních výborů pro věci obrany a odbor obrany při Úřadu předsednictva vlády a současně byly zřízeny komise obrany při krajských a okresních výborech KSČ).

Vedle VKO ÚV KSČ řešilo v letech 1957–1969 otázky zásadního politického a hospodářského dosahu politické byro (předsednictvo) ÚV KSČ, a to na základě směrnic ze dne 29. 9. 1956, novelizované usnesením předsednictva ÚV KSČ ze 17. 3. 1964.

VKO ÚV KSČ projednávala zejména: mírové a válečné počty ozbrojených sil, výstavbu národního hospodářství z hlediska obrany státu a jeho případnou mobilizaci, brannou a morálně politickou přípravu obyvatelstva k obraně, operační přípravu území státu, civilní obranu a ochranu proti účinkům zbraní hro-

madného ničení. Dokumenty týkající se armády byly komisi předkládány k rozhodnutí především z kolegia ministra národní obrany, vojenské rady téhož ministra a od náčelníka GŠ MNO.

Předsedou komise byl 1. tajemník ÚV KSČ, členy byli tajemník ÚV KSČ, předseda vlády, místopředseda vlády a ministři obrany a vnitra.⁹¹⁾

Funkci tajemníka komise zastával vedoucí státně administrativního oddělení ÚV KSČ (toto oddělení bylo v letech 1952–1971 řízeno M. Mamulou, do jeho kompetence spadalo MNO a MV; bylo označováno jako 14. oddělení, od r. 1960 jako 13. oddělení, od r. 1961 jako XI. oddělení a od r. 1965 jako VIII. oddělení ÚV KSČ).

Srovnajme tyto poznatky s informacemi uvedenými v Douglassově zprávě: VKO ÚV KSČ skutečně měla šest členů a v zásadě řešila uvedené otázky. Šejna sice měl podle kádrových materiálů z titulu funkce náčelníka sekretariátu ministra národní obrany přístup k některým dokumentům projednávaným VKO (ale pouze v období 1957–1964), nicméně funkci tajemníka VKO nezařadil. Především se však popisovaná pasáž vztahuje k období války v Koreji, kdy VKO ÚV KSČ ještě neexistovala.

Str. 9: „*Když se DIA a CIA o existenci této nemocnice dověděly, byly překvapeny. Žádná z těchto dvou institucí o ní nikdy předtím neslyšely. To také dává za pravdu domněnce, že žádní váleční zajatci z ní nikdy nebyli vráceni, protože kdyby tomu tak bylo, byli by se o nemocnici zmínili v průběhu rutinního šetření, které s nimi americká zpravodajská služba vedla.*“

V několika hlášeních o činnosti nemocnice na jejím prvním působišti je zmínka o tom, že v prostoru nemocnice se nachází jezero, které slouží jako orientační bod pro nepřátelské letectvo útočící na hlavní silnici 3 km od nemocnice a na blízkou železnici. Samotné okolí nemocnice bylo často bombardováno. Ve zprávě čs. velvyslance v Koreji se dokonce objevila formulace, že „*je pravděpodobné, že nepřítel již ví o existenci a umístění naší polní nemocnice, neboť v jejím prostoru několikrát došlo k vysazení diverzantů a špiónů. Několik takovýchto nepřátelských diverzantů bylo v prostoru naší nemocnice zajato. [...] Z toho je možno soudit, že umístění čs. polní nemocnice v Koreji je nepřátelskému letectvu známo stejně tak, jako je mu známo umístění ostatních polních nemocnic v Koreji a všech zastupitelských úřadů.*“⁹²⁾

V případě druhé lokality čs. nemocnice podobné informace nejsou, neboť byla umístěna více v týlu.

⁹¹⁾ VHA, inventář fondu VKO ÚV KSČ 1957–1968.

⁹²⁾ ADO MZV, fond 7. t. o. Korea 1945–54, karton 7 – Zdravotnictví, spisový obal 2: Hlášení R. Babky, 15. 7. 1952.

Str. 9: „*Celá operace v Severní Koreji spadala do kompetence plukovníka Rudolfa Babky, zástupce ředitele vojenské zpravodajské služby pro strategickou zpravodajskou službu českého Generálního štábu. [...] Do Severní Koreje byl plukovník Babka vyslán pod pláštikem diplomatické služby jako pracovník Ministerstva zahraničí, což byl pouze krycí manévr. Po válce byl povýšen do funkce vedoucího zahraniční správy Generálního štábu, funkce, která měla zjevné i skryté poslání. Navenek zahraniční správa jednala o zahraniční vojenské pomoci s různými vojenskými přidělenci. Jejím skrytým posláním byla činnost na frontě vojenské výzvědné služby, která sloužila k řízení speciálních utajovaných operací v zahraničí.*“

Rudolf Babka byl od dubna 1951 v hodnosti majora zařazen ve funkci zástupce náčelníka oddělení pro věci politické zpravodajského oddělení Generálního štábu ČSR. Dne 15. 12. 1951 byl uvolněn (formou neplacené dovolené) pro výkon funkce na MZV ČSR. Od 13. 3. 1952 do 12. 8. 1954 vykonával funkci chargé d'affaires na vyslanectví ČSR v Pchjongjangu (KLDR). Jeho kmenová příslušnost k MNO ČSR byla na MZV známa: například dne 4. 3. 1953 bylo Babkovi oznámeno povýšení na podplukovníka telegramem podepsaným náměstkyní MZV G. Sekaninovou. Podle archivních materiálů diplomatickou funkci skutečně vykonával. Jedním z důvodů, proč byl na vyslanectví v Pchjongjangu vyslán voják, byly zřejmě velmi těžké podmínky pobytu v Koreji. Ze zdravotních důvodů museli být totiž na počátku roku 1951 odvoláni do ČSR po třech měsících působení tři čs. diplomaté (onemocnění: skvrnitý tyf, tuberkulóza, srdeční slabost). Velvyslanec ČSR v Pekingu Weiskopf ve sdělení pro MZV ze dne 20. 12. 1950 uvedl k problematice obsazení vyslanectví ČSR v Pchjongjangu mimo jiné toto: „*Nejlepší řešení asi bude vyslat do Koreje na vystřídání z Prahy vojáky, jak jsem dříve navrhl a jak praktikováno všemi našimi spojenci.*“⁹³⁾

Dne 19. 6. 1954 se Babka vrátil opět na MNO, načež vykonával funkci důstojníka ZS GŠ u různých armádních jednotek a funkci vojenského přidělence v Moskvě. Teprve v roce 1957 prodělal zpravodajský kurs ZS GŠ a vysokou funkcí náčelníka oddělení pro zahraniční styky ZS GŠ byl pověřen až 9. 1. 1961.

Rudolf Babka těžko mohl být kompetentní k řízení „*celé operace v Severní Koreji*“. V KLDR byl sice v období od 13. 3. 1952 do 12. 8. 1954 pověřen diplomatickou funkcí, vojenským a leteckým přidělcem v Pekingu s působností pro KLDR byl ovšem od 1. 6. 1951 do 20. 8. 1954 mjr. K. Prouza. Vedním vojenské lékařské skupiny přímo v KLDR byl zase pověřen MUDr. J. Barták a v ČSR brig. gen. MUDr. F. Černý z MNO. Skutečností je, že Babka udržoval přátelské styky s Šejnou a v souvislosti s jeho útekem byl z funkce

⁹³⁾ ADO MZV, šifrové zprávy č. 10284/50, č. 1713/53.

náčelníka oddělení pro zahraniční styky ZS GŠ přeřazen do funkce náčelníka krajské vojenské správy Ostrava.⁹⁴⁾

Str. 9: „*Experimentální česká nemocnice v Severní Koreji byla projektována pro dvě stě ‚pacientů‘. Ve skutečnosti však byla nemocnice často přeplněná. V jednom roce tu bylo léčeno i šest set pacientů. Občas byla nemocnice přeplněna tak, že na jedné posteli museli být dva pacienti.*“

U této Douglassovy poznámky není jasné, co míní termínem „léčeno“, tj. zda má na mysli pacienty, kteří v nemocnici strávili určitou dobu na lůžkovém oddělení, nebo ošetřené na ambulantním oddělení, kterých byly řádově tisíce. Není ani zřejmé, o které ze dvou lokalit čs. vojenská nemocnice se vyjadřuje. Pokud jde o první působiště čs. nemocnice, celý komplex 56. korejské odsunové nemocnice měl v červenci 1952, tedy krátce po příjezdu našich lékařů, kapacitu 2000 až 2200 lůžek. Chirurgické oddělení, které bylo po určité době svěřeno do správy čs. zdravotnické skupiny, pak mělo 450 lůžek.⁹⁵⁾ Jak vyplývá z komplexní zprávy o činnosti nemocnice, počet lůžek se v říjnu 1952 zvýšil na 600 až 650, ale brzy se vrátil na 500. V březnu 1953, těsně před přesunem nemocnice, klesl dokonce na 300.

V květnu 1953, tedy už po přestěhování polní nemocnice do Osanri, se nemocnice stará o 163 pacientů, korejská strana jich však eviduje 310 (zřejmě započítávali i ty pacienty, kteří již byli vyléčeni, nicméně v nemocnici nadále zůstávali, aby pomáhali s její dostavbou).⁹⁶⁾ Počet pacientů průběžně stoupá, v červnu 1953 je jich 628, v červenci 760 a v srpnu kolem 700.⁹⁷⁾ Až na období kolem října 1952 se tedy číselné údaje neshodují s Douglassovými.

Str. 9: „*Osobou, která nemocnici skutečně řídila, byl plk. profesor dr. Dufek. Dr. Dufek, dříve sovětský občan, který emigroval do Československa, byl srdečním specialistou, pověřeným vedením výzkumu v Ústřední vojenské nemocnici v Praze.*“

Jméno MUDr. Vladimíra Dufka se v nalezených materiálech vztahujících se k činnosti nemocnice nevyskytlo. Tento muž byl vzhledem k přesnému určení funkce identifikován během šetření Vojenského obranného zpravodajství v roce 1992. Dne 4. 3. 1993 podepsal prohlášení tohoto znění: „*V Ústřední vojenské nemocnici jsem pracoval jako lékař od r. 1948 a později od r. 1958 jako náčelník I. vnitřního oddělení ÚVN. Z ústavu jsem odešel v r. 1988. Nejsem seznámen*

⁹⁴⁾ Personální oddělení MO – osobní spis R. Babky č. 82806.

⁹⁵⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1952, sign. 100/1, karton 254.

⁹⁶⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1953, sign. 100/1-42, karton 330: Hlášení MUDr. B. Placáka, 8. 6. 1953.

⁹⁷⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1953, sign. 100/1-65, 100/1-5, 100/1-11, karton 330.

*se žádnými skutečnostmi, které by svědčily o tom, že v ÚVN byly prováděny laboratorní pokusy či jiné lékařské zákroky na zajatcích z korejské a vietnamské války (vojáci USA). Stejně tak mi není známo, že by se někdo z lékařů a dalšího zdravotnického personálu podílel na vyhodnocování získaných dat z jiných pracovišť mimo ÚVN. Není mi také známo, že by Ústřední vojenská nemocnice byla oficiálně požádána o podobné služby. Na požádání jsem ochoten v této záležitosti vypovídat před americkými kongresmany.*⁹⁸⁾

Studiem materiálů na Hlavním personálním úřadě Ministerstva obrany ČR v Praze byly k působení V. Dufka v Ústřední vojenské nemocnici zjištěny tyto skutečnosti: IV. 1948 – II. 1953 asistent ambulantní části I. interního oddělení ÚVN Praha, II. 1953 – VIII. 1954 asistent oddělení polikliniky ÚVN, VIII. 1954 – XI. 1954 starší asistent zástupce náčelníka II. vnitřního oddělení ÚVN, XI. 1954 – XII. 1955 náčelník II. vnitřního oddělení ÚVN, XII. 1955 – IX. 1957 starší asistent zástupce náčelníka II. vnitřního oddělení ÚVN, IX. 1957 – VIII. 1958 náčelník III. vnitřního oddělení ÚVN, VIII. 1958 – VIII. 1963 náčelník I. vnitřního oddělení ÚVN, IX. 1963 – VI. 1975 náčelník lůžkové části oddělení pro nemoci vnitřní ÚVN, VI. 1975 – VIII. 1977 náčelník oddělení pro nemoci vnitřní a náčelník I. lůžkové části oddělení pro nemoci vnitřní ÚVN.⁹⁹⁾

V kádrových materiálech nebyla nalezena žádná zmínka o spojitosti V. Dufka s nemocnicí v Koreji ani o případném školení v SSSR.

Str. 9: „Do severokorejské operace bylo zapojeno kolem 18 českých lékařů a asi 20 lékařů ruských. Během přípravy k tomuto úkolu absolvovalo několik českých lékařů zvláštní školení o atomovém záření a jeho účincích na lidské tělo v Ústavu nukleární medicíny v Moskvě. Tam byli lékaři, kteří prováděli experimenty s ozařováním v severní Koreji.“

Ve vojenské nemocnici v Koreji pracovalo celkem 22 čs. lékařů. Jejich personální materiály byly prostudovány se zaměřením na to, jestli absolvovali školení v Sovětském svazu. Spisy tří osob se na hlavním personálním úřadu MO ČR nenacházejí, ze zbývajících devatenácti lékařů byli tři skutečně v SSSR.

MUDr. J. Barták po svém klinickém studiu na chirurgické klinice v Brně absolvoval v době od 2. 8. 1948 do 28. 2. 1949 Vojenskou lékařskou akademii v Leningradě. Byl z ní předčasně odvolán z disciplinárních důvodů. Po návratu působil do 1. 8. 1950 ve vojenské nemocnici 7. velitelství. Dne 18. 1. 1951 byl jmenován velitelem posádkové nemocnice Brno, kam se také po působení v Koreji vrátil.

⁹⁸⁾ HÚ VOZ, Informační zpráva pro ministra obrany ČR z 2. 4. 1993, čj. 3007/8-I.

⁹⁹⁾ HPÚ MO ČR, personální spis – V. Dufek.

MUDr. Z. Pavlus před odjezdem do Koreje, kde v době 5. 3. 1952 až 15. 4. 1953 vykonával funkci hlavního lékaře internisty, absolvoval postgraduální školení v posádkové nemocnici v Brně. Po návratu až do 19. 5. 1954 působil jako zástupce náčelníka lůžkové části kliniky oddělení toxikologie a pracovního lékařství s klinikou katedry ochrany TBC a jako hlavní toxikologický a pracovní lékař Vojenské lékařské akademie J. E. Purkyně v Hradci Králové. Zde si také 28. 12. 1953 zažádal o vyslání na studium v SSSR. Poté absolvoval tříměsíční přípravný kurs pro studium v zahraničí Vojenské akademie Kl. Gottwalda a 17. 8. 1954 nastoupil na roční kurs Vojenské lékařské akademie S. M. Kirova v SSSR. Od července 1955, kdy se vrátil, do poloviny roku 1958 pracoval jako starší radiolog skupiny zdravotního oddělení ochrany GŠ. Do roku 1963 zastával různé funkce ve Vojenské ústřední nemocnici v Praze.

MUDr. J. Záchvěj odjel do Koreje 1. 8. 1952, ihned po absolvování Vojenské lékařské školy v Brně. Od dubna 1953, kdy se vrátil, až do 11. 7. 1955 pracoval jako referent a náčelník skupiny zdravotní osvěty oddělení bojové přípravy MNO zdravotní správy hlavního týlu. První žádost o studium v SSSR podal již během svého působení v Koreji 25. 3. 1952, ale teprve druhé žádosti (podané v roce 1955) bylo vyhověno. V červenci a srpnu 1955 absolvoval přípravný kurs pro studium v zahraničí a 20. 8. 1955 nastoupil dvouletý doškolovací kurs na Vojenské lékařské akademii S. M. Kirova, obor válečná interna a zdravotní protiatomická ochrana. Po návratu pracoval do srpna 1958 jako asistent oddělení radiologické ochrany katedry radiologie a radiologické ochrany Vojenské lékařské akademie J. E. Purkyně v Hradci Králové. Později přešel ve stejné funkci na radiobiologické oddělení katedry válečné interny a radiologie Vojenského lékařského výzkumného a doškolovacího ústavu J. E. Purkyně v Hradci Králové. V tomto ústavu pracoval až do svého odchodu v roce 1971.¹⁰⁰⁾

Tři lékaři tedy skutečně studovali medicínu v SSSR, ovšem jeden na přelomu let 1948 a 1949 (tedy dlouho před začátkem války v Koreji), další dva sice dokonce obor radiologie, ovšem v jednom případě jeden a čtvrt a v druhém dva a čtvrt roku po návratu z Koreje.

Str. 10: „*V roce 1954, kdy během korejské války bylo nastoleno příměří, Sověti rozhodli o ukončení provozu nemocnice a převedli ji Severokorejčům. Toto rozhodnutí učinil sovětský výbor obrany a poté je koordinoval s českým výborem obrany. Jak již bylo řečeno dříve, výbor obrany byl rozhodující organizací, v níž se rozhodovalo o záležitostech rozvědky, kontrarozvědky, obrany a strategických aspektech zahraniční a hospodářské politiky. Tento výbor tvořila velice pečlivě vybraná sbírka šesti nejvlivnějších strategických vedoucích činitelů.*“

¹⁰⁰⁾ HPÚ MO ČR, personální spisy.

Dohoda o příměří v korejském konfliktu byla severokorejskou vládou podepsána 27. 7. 1953 a první zmínka o zcivilnění a přemístění čs. nemocnice se objevuje v hlášení velvyslance R. Babky z 20. 8. 1953. Babka v něm popisuje rozhovor se severokorejským generálem Ri Dong-ha, který mu tlumočil „přání korejské vlády, aby naše lékařská skupina při svém přemístování ponechala na starém místě všechno nemocniční zařízení i se zásobami léčiv. Tuto svoji žádost odůvodňoval ve spojitosti s reorganizací korejského zdravotnictví, která předpokládá vyjmutí všech zahraničních lékařských skupin z vojenské organizace.“¹⁰¹⁾ MUDr. B. Placák v říjnu 1953 na prosbu náčelníka hlavní zdravotní správy korejské armády žádal o ponechání čtyř lékařů v Huičchonu a stejný návrh podal 6. 10. 1953 také náčelník zdravotnické služby gen. mjr. MUDr. F. Černý (mělo se jednat o lékaře, které může MUDr. Placák postrádat a kteří se dobrovolně přihlásí).¹⁰²⁾ Později však byli i tito lékaři na základě doplnku k usnesení předsednictva vlády ze dne 22. 8. 1953 navraceni domů. „*Lékaři z dosavadní polní nemocnice, kteří pro změnu funkce nemocnice nemají požadovanou kvalifikace, vrátí se do vlasti. V podstatě se jedná o čtyři nejmladší lékaře, pro něž není v nové nemocnici upotřebení.*“ Tato formulace pochází z dopisu náčelníka Generálního štábu gen. plk. V. Kratochvíla ministrowi národní obrany A. Čepičkovi z 14. 12. 1953, tedy před dokončením přesunu nemocnice a před jejím předáním civilní správě.¹⁰³⁾

Rozhodnutí o převedení čs. nemocnice pod správu KLDK padlo na přání korejské strany (a to nikoli v roce 1954, jak mylně uvádí J. D. Douglass).

K problému VKO ÚV KSČ: VKO byla zřízena usnesením politického byra ÚV KSČ ze dne 2. 4. 1957. Od roku 1951 do dubna 1957 řešilo problémy obrany politbyro ÚV KSČ. Členy politbyra v tomto období byli: R. Barák, A. Čepička, J. Dolanský, Z. Fierlinger, V. Kopecký, A. Novotný, V. Široký a A. Zápotocký.

Jak vidíme, tvrzení D. J. Douglassa je přinejmenším nepřesné, neboť VKO ÚV KSČ v době korejské války ještě neexistovala.

Str. 10: „*Součástí rozhodnutí o ukončení provozu nemocnice v Severní Koreji bylo rozhodnutí o válečných zajatcích, kteří již nemohli být použiti. Ti, jejichž mentální či fyzické poškození výrazně snížilo jejich využitelnost jako předmětů medicínských pokusů, byli zabiti a jejich ostatky spáleny. Ti, kteří se k experimentům, které v té době nebyly dokončeny, ještě využít dali a měli určitou experimentální hodnotu, byli dopraveni do Sovětského svazu, kde měly pokusné práce pokračovat. Jednalo se asi o stovku mužů.*“

¹⁰¹⁾ SÚA, fond ÚPV-T – 1953, sign. 46/182-46/200, 1953-54 karton 90.

¹⁰²⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1953, sign. 100 1/79, karton 330.

¹⁰³⁾ VHA, fond MNO, sekretariát ministra 1953, sign. 94/1-31, karton 14.

Rozhodnutí o ukončení provozu nemocnice bylo podle Douglassa vydáno v roce 1954. Jak však již bylo uvedeno v předcházejícím textu, v tomto roce se čs. lékaři ve vojenské nemocnici již nenacházeli, neboť celý personál se v průběhu listopadu a prosince 1953 přesunul do nové nemocnice v Čchongdžinu, která byla jako civilní zařízení ve správě MZd ČSR.¹⁰⁴⁾ Pokud by se tedy převoz zajatců do SSSR nebo jejich likvidace měly uskutečnit v tomto roce, museli by být zajatci nejdříve tajně převezeni do 800 km vzdálené lokality, kde se nová nemocnice nacházela. Zde ale již pracovali noví lékaři a početný civilní personál. Vzhledem k naprosté materiální a hlavně ubytovací nepřipravenosti tohoto zařízení by udávaný počet zajatců ani nebylo kde ubytovat. Lůžková část nemocnice měla 170 lůžek, z toho pouze 68 měli na starosti čs. lékaři a ostatní spravoval korejský personál. Oddělení lůžkové a ambulantní byla spojená, nemocnice neměla fungující kanalizaci a celkově se nacházela v dezlátním stavu.¹⁰⁵⁾

Pokud by se převoz zajatců měl uskutečnit ještě v Huičchonu, představoval by značný zásah do chodu a struktury nemocnice, který by se dal těžko utajit před ostatním personálem, korejskými pracovníky a ostatními pacienty. Stav nemocnice v říjnu 1953 (tedy těsně před přesunem nemocnice a v době údajného převozu zajatců do ČSSR) byl 821 nemocných. To znamená, že případní američtí zajatci by museli tvořit osminu kapacity celé nemocnice.¹⁰⁶⁾

Proti uvedeným tvrzením hovoří i skutečnost, že lékaři, kteří působili ve vojenské nemocnici a měli tedy být v kontaktu se zajatci, pokračovali v práci v nové civilní nemocnici a zaškolovali tam nové lékaře, místo aby odjeli společně se zajatci.¹⁰⁷⁾

Str. 10: „[V květnu 1956] obdrželo české Ministerstvo obrany od sovětské-ho výboru obrany formální žádost o medicínskou pomoc při experimentech. Odpovědí na ni bylo rozhodnutí, které za českou stranu vypracoval Šejna, který tehdy pracoval pro českého ministra obrany generálmajora Bojkova.“

Ministrem národní obrany ČSR byl od 25. 4. 1956 do 8. 4. 1968 Bohumír Lomský. Důstojník jménem Bojkov nebyl identifikován, osoba toho jména rozhodně nikdy nebyla ministrem národní obrany ČSR. Šejna ovšem byl v té době náčelníkem sekretariátu ministra národní obrany.

Str. 13: „V Československu byl za tuto činnost [práce na přípravě plánu k přesunům amerických válečných zajatců pro jejich využití k pokusům v SSSR

¹⁰⁴⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1953, sign. 100 1/79, karton 330.

¹⁰⁵⁾ SÚA, fond ÚPV-T – 1955, sign. 12/6.03.3-1955, 27/34, karton 1612.

¹⁰⁶⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1953, sign. 100/1-22, karton 330.

¹⁰⁷⁾ VHA, fond MNO, sekretariát ministra – 1953, sign. 94/1-31, karton 14.

v roce 1960] osobně odpovědný generál Rytíř, náčelník Generálního štábu. [...] Mezi pracovníky podřízenými náčelníkovi Generálního štábu v Československu a pověřenými úkoly v konkrétních oblastech byli první náměstek ministra vnitra (Josef Kudrna) a vedoucí vojenské kontrarozvědky (generálmajor Josef Stavinoha), náčelník vojenské rozvědky (generálmajor Oldřich Burda) a jeho zástupce pro strategické úkoly rozvědky (generálmajor Vasil Lalo).“

Genpor. Otakar Rytíř byl náčelníkem GŠ ČSLA od 28. 7. 1958 do 30. 4. 1968, Josef Kudrna byl náměstkem ministra vnitra od 16. 4. 1956 do 26. 4. 1965, Josef Stavinoha byl náčelníkem HS VKR (VI. správa MV, od r. 1964 III. správa MV) od 30. 1. 1953 do 31. 12. 1971, genmjr. Oldřich Burda byl odvolán z funkce náčelníka ZS GŠ dne 29. 12. 1968, genmjr. Vasil Valo (nikoli Lalo) byl zástupcem náčelníka ZS GŠ od 1. 10. 1959 do 21. 9. 1960. Vzhledem k tomu, že všechny jmenované osoby již zemřely, je k uvedeným tvrzením možno pouze dodat, že I. náměstek ministra vnitra nemohl být podřízen náčelníkovi GŠ ČSLA, protože to byl činitel jiného resortu. J. D. Douglass neuvádí, kdo tuto „komisi“ zřídil. Z kontextu vyplývá, že se nejednalo o rozhodnutí ústředních orgánů, ale že šlo o akci MV ČSR a MNO ČSR v součinnosti s obdobnými institucemi v SSSR a Vietnamu.

Str. 14: „Jedním z prvních plodů, které plán z rozhodnutí výboru obrany přinesl, bylo ustavení zvláštní komise Ministerstva obrany a Ministerstva vnitra. [...] Komisi vedl náčelník Generálního štábu generál Rytíř, jejími členy byli první náměstek ministra vnitra, náčelník vojenské rozvědky, náčelník vojenské kontrarozvědky a ředitel 2. správy MV jako český protějšek sovětské rozvědky KGB.“

Tato komise měla být ustavena VKO ÚV KSČ. Náčelníkem II. správy MV byl v předmětném období plk. V. Matoušek (ve funkci od 1. 12. 1954 do 1. 12. 1961).

Str. 14: „Jak Šejna uvádí, vzpomíná si, že v dodávce byli čtyři nebo pět jižních Vietnamců, které ubytovali ve vile blízko Hradu, šest nebo sedm Američanů, kteří byli ubytováni ve vile vojenské rozvědky ve Slunné ulici a jeden Američan ve věku 42 nebo 43 let, který byl od ostatních Američanů oddělen a ubytován ve vile v Rooseveltově 1 a kterého Šejna osobně pozoroval.“ (První transport amerických válečných zajatců přes Prahu v roce 1961.)

Str. 20: „Ze základny byli zajatci odvezeni přímo do vysoce utajených kasáren vojenské kontrarozvědky v Praze na Pohořelci. [...] Často se stávalo, že malá část zásilky, tři nebo čtyři zajatci, byla oddělena od hlavní skupiny a ubytována ve vilách sekretariátu výboru obrany v Rooseveltově a Korejské ulici. V případě potřeby se využívala i vila vojenské rozvědky ve Slunné.“

Uvedené objekty existují. Podle šetření HÚ VOZ z roku 1993 provedeného v dané věci patřily MNO vily v Praze 6 Slunná ulice č. 15 a Korejská ulice č. 11, vila v Rooseveltově ulici č. 1 pak byla přímo majetkem ZS GŠ. Kasárny

„Prokopa Holého“ v Praze 6, Parlérova ulice č. 122, užívala v předmětném období HS VKR pro svoji dopravní a strážní jednotku. Šetřením HÚ VOZ bylo zjištěno, že se nejednalo o konspirativní objekty, byly zcela oficiálně využívány MNO a nebyly získány žádné poznatky o tom, že by se v nich uskutečnila v šedesátých letech akce uváděná J. Šejnou.¹⁰⁸⁾

Str. 16: „[Na podzim 1962] při projednávání daných možností [při přípravě pětiletého plánu] s českým prezidentem Antonínem Novotným si prezident Akademie věd trpce stěžoval. Řekl, že Češi nemohou dělat nic moc navíc, neboť sami Sověti způsobují většinu případů zpoždění. Trvá to celou věčnost, než čeští vědci získají od Sovětů potřebné údaje o účincích drog testovaných na válečných zajatcích. Dále, a to bylo ještě závažnější, čeští lékaři a vědci nemají k zajatcům přímo přístup. Dostávají od Sovětů pouze zprávy o testech a tyto zprávy považují za nedostatečné. Potřebují, aby měli možnost testy sledovat přímo.“

Antonín Novotný byl prezidentem ČSSR od 19. 11. 1957 do 22. 3. 1968. Prezidentem Akademie věd ČSSR byl v letech 1962–1969 František Šorm. Oba uvedení již zemřeli.

Str. 17: „Dohoda mezi Sovětským svazem a Severním Vietnamem byla předložena vedoucím představitelům Varšavské smlouvy, kteří se sešli na zasedání politického konzultačního výboru Varšavské smlouvy koncem roku 1963 nebo počátkem roku 1964. Šejna byl rovněž přítomen tomuto jednání. Sovětský generální tajemník Nikita Chruščov se na jednání osobně dostavil a vystoupil s projevem, v němž členům výboru vysvětlil, že se Severním Vietnamem bylo dosaženo dohody. V přísně tajné části této dohody pak bylo uvedeno, že všechny členské země Varšavské smlouvy sjednají se Severním Vietnamem separátní bilaterální dohody. Po tomto zasedání Sověti individuálně instruovali každou jednotlivou členskou zemi Varšavské smlouvy o tom, jaké povahy bude její konkrétní pomoc Severnímu Vietnamu a jak bude vypadat smlouva s Vietnamem uzavřená.“

V období 1961–1963 došlo prokazatelně k těmto jednáním politického poradního výboru Varšavské smlouvy (dále PPV VS):

1) Porada prvních tajemníků ÚV komunistických a dělnických stran zemí Varšavské smlouvy ve dnech 3.–5. 8. 1961 v Moskvě. Program: uzavření mírové smlouvy s NDR; situace v Západním Berlíně. Čs. delegace: A. Novotný, J. Hendrych, O. Šimůnek, V. David.

¹⁰⁸⁾ MO ČR, HÚ VOZ, čj. 3007/8-I.

2) Zasedání PPV VS dne 1. 11. 1961 v Moskvě. Program: jednání A. Gromyky se státníky USA a VB; uzavření mírové smlouvy s NDR; Západní Berlín; evropská bezpečnost; situace v NATO, Egyptě, Sýrii, Iráku, Laosu a Jugoslávii.

3) Zasedání PPV VS dne 7. 6. 1962 v Moskvě. Program: sovětsko-americká jednání o německé otázce – deklarace.

4) Zasedání PPV VS v Moskvě dne 26. 7. 1963. Program: otázky složení ozbrojených sil VS. Čs. delegace: A. Novotný, V. Široký, O. Šimůnek, B. Lomský.

5) Zasedání PPV VS ve dnech 27.–28. 11. 1964. Program: vytvoření mnohostranné nukleární síly NATO a reakce VS. Svoláno na popud NDR.¹⁰⁹⁾

K otázce koordinace činnosti tzv. socialistických států ve Vietnamu je možno uvést následující údaje. Při jednání čs. delegace v Hanoji ve dnech 23.–29. 9. 1966 „vznesla čs. delegace tyto náměty: a) doporučila vietnamské straně k úvaze, aby vojenští odborníci VDR a socialistických zemí posoudili společně otázku koncepce obrany, přípravy kádrů, specialistů apod., b) znovu zdůraznila nutnost nejen dvoustranné, ale kolektivní koordinace všech druhů pomoci VDR a požádala vietnamskou stranu, aby se této kolektivní koordinace všech socialistických zemí domáhala“. Předseda vlády VDR na návrhy reagoval následujícím způsobem: „Námět na uspořádání konference vojenských odborníků VDR a socialistických zemí označil za zajímavou myšlenku, jejíž uskutečnění skrývá v sobě mnoho potíží. [...] Posléze k otázce koordinace pomoci socialistických zemí uvedl, že i oni chápou její nutnost, že se budou snažit postupovat co nejrozumněji a po etapách.“¹¹⁰⁾

Z uvedeného plyne, že koordinace postupu sovětského bloku ve Vietnamu, která měla být dohodnuta v letech 1963 nebo 1964, nebyla potvrzena.

Str. 17: „Jednání mezi Hanojí a Prahou o české vojenské pomoci byla dokončena počátkem roku 1964. Hlavním představitelem české strany při jednáních byl Vladimír Koucký, tajemník ÚV KSČ pro otázky zahraniční politiky. [...] Použití válečných zajatců tvořilo zvláštní část smlouvy, o které jednal náčelník českého generálního štábu generál Rytíř. Tato část smlouvy obsahovala pokyny k použití amerických zajatců pro ‚lékařský výzkum‘ v Severním Vietnamu a v praxi ověřovaný plán na přesun vybraných zajatců do Sovětského svazu přes Československo, kde měli být používáni k výzkumu a spolupráci na poli výzvědné služby.“

Nebyly nalezeny žádné informace o jednání představitelů ČSSR a VDR počátkem roku 1964. První zaznamenaná vojenská pomoc odeslaná z ČSSR do oblasti Vietnamu byla poskytnuta rozhodnutím předsednictva ÚV KSČ ze dne

¹⁰⁹⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, fond A. Novotný – zahraniční, inv. j. 40B a 41, karton 22.

¹¹⁰⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, fond A. Novotný – zahraniční – VDR 2., sign. 58, karton 228.

6. 4. 1965. Jednalo se o dodávku speciálního a zdravotnického materiálu, textilií a potravin pro NFOJV v hodnotě 3,3 mil. Kčs.¹¹¹⁾

Str. 18: „Aby se tyto četné problémy [nespokojenost vietnamské armády s malým podílem na pokusech] vyřešily, byla v roce 1965 sjednána nová dohoda. Předcházela jí obtížná jednání, která si vyžádala účast několika vysoce postavených českých představitelů v Hanoji. Konkrétně do Hanoje k jednání odjeli dokonce český předseda vlády Jozef Lenárt a generál Prchlík, náčelník hlavní politické správy. Zvláště citlivé otázky týkající se tajné zpravodajské služby měl na starosti generál Prchlík. Dohoda, které v jednání se Severními Vietnamci Lenárt a Prchlík dosáhli, se týkala mnohých hledisek vojenské pomoci. Práce související s pokusy na válečných zajatcích byly stejně jako dříve tajnou částí této dohody, o níž jednal Prchlík. V kapitole o ‚lékařském výzkumu‘ byly stanoveny postupy pro výběr lékařů. Dále dohoda stanovila, že pokusy v Severním Vietnamu budou provádět severovietnamští lékaři ve svých nemocnicích. Čeští a sovětské lékaři se na nich budou podílet, poskytnou odborné vedení a budou mít k dispozici veškeré experimentální údaje, aby je při sledování průběhu testů mohli využívat.“

Delegaci čs. vlády a KSČ, která navštívila ve dnech 23.–29. 9. 1966 (tedy nikoli v roce 1965!) VDR, vedl člen předsednictva ÚV KSČ a předseda vlády ČSSR Jozef Lenárt a mezi jejími členy byl též člen ÚV KSČ a náčelník hlavní politické správy ČSLA gen. Václav Prchlík. Jednání byla obtížná, v politických otázkách se „vietnamská strana postavila k čs. návrhům velmi zdrženlivě“. Přísně tajná „Dohoda o vojenské pomoci poskytnuté vládou ČSSR vládě VDR“ byla podepsána dne 28. 9. 1966 v Hanoji za čs. stranu gen. Václavem Prchlíkem. Dohoda specifikovala vojenský materiál, který měl být čs. stranou bezplatně poskytován, a způsob jeho dodání.¹¹²⁾

5) Konkrétní poznatky o amerických válečných zajatcích zjištěné v průběhu šetření

V průběhu šetření byly zjištěny následující konkrétní poznatky k americkým válečným zajatcům, případně k vojenských výzkumům či předávání vojenských informací vědeckého charakteru mezi institucemi zúčastněných socialistických států. V říjnu 1951 podal chargé d'affaires čs. vyslanectví ve Pchjongjangu Z. Ryška ústřední zprávu, že v zajateckém táboře umístěném asi 40 km od Pchjongjangu byl zjištěn americký státní příslušník slovenské národnosti A. Prokop, narozen asi v roce 1927, údajně zběh z armády USA, který měl být členem „ústřední zajatecké komise obránců míru“ a uvažoval o podá-

¹¹¹⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, fond A. Novotný – zahraniční – VDR 3., sign. 90, karton 229.

¹¹²⁾ Tamtéž.

ní žádosti o azyl v ČSR, „*jestliže se politické poměry v USA nezlepší*“. Informace byla získána od nejmenovaného polského novináře, který se v Koreji účastnil rozhovorů o příměří jako zpravodaj.¹¹³⁾

Na počátku roku 1952 byla do ČSR repatriována skupina 23 čs. občanů zajatých ve Vietnamu, kde sloužili ve francouzské cizinecké legii. Další obdobná skupina (3 zajatci) byla repatriována na počátku roku 1953. Až na jednu osobu (stíhanou v ČSR pro zběhnutí z čs. armády) byli tito repatrianti propuštěni v ČSR na svobodu, protože údajně na vietnamskou stranu z cizinecké legie zběhli.¹¹⁴⁾

Mjr. L. Franta, člen první skupiny čs. lékařů v Koreji a zástupce pro věci politické náčelníka nemocnice, odeslal 12. 5. 1952 na hlavní politickou správu MNO ČSR „Zprávu o poznatcích z Koreje“. Ve zprávě mimo jiné uvádí: „*Naskytla se mi možnost poznat, jak zde žijí američtí zajatci. Mohlo by se říci, že zajatý americký voják nebo letec, který předtím, než byl zajat, bořil města a vesnice, vraždil ženy a děti, shazoval infikovaný hmyz morem, cholera, tyfem atd., nezaslужuje slitování. Viděli jsme zde v nemocnici zajaté americké vojáky, kteří byli zranění. Zde se jim dostalo veškeré lékařské péče a ošetření, jsou dobře stravováni, jak sami prohlásili, a při rozhovoru s nimi říkali, že zde prohlédli hanebnou politiku amerických vládních činitelů a že odsuzují americkou intervenci v Koreji. Korejci jednají se zajatci v duchu lidskosti a mezinárodních úmluv, zatímco z Jižní Koreje chodí zprávy o tom, jak zacházejí Američané se zajatými vojáky lidové armády, že jich používají k pokusům s bakteriologickými zbraněmi, hromadně je vraždí a nechávají je bez lékařského ošetření.*“¹¹⁵⁾

Dne 19. 7. 1952 odeslal L. Franta další hlášení, ve kterém popisuje „*situaci v nemocnici a v Koreji*“. Při popisu silného bombardování Pchongjangu 8. 7. 1952 uvádí: „*Při tomto náletu bombardovali Američané v Pchjongjangu také zajatecký tábor, kde jsou zajatí američtí vojáci. [...] Při náletu bylo zabito 100 amerických zajatců. Co tímto sledují američtí imperialisté: při jednání o příměří v Pchanmundžonu zástupci korejské vlády protestují a doloženými fakty usvědčují Američany z nelidského a mezinárodnímu právu se přičítícího jednání se zajatými vojáky korejské armády a čínských dobrovolníků. Na základě jednání o výměnu zajatců oznámila korejská vláda přesný počet zajatých Američanů a Lysinmanovců. Američané sledují vražděním svých vojáků to, aby při výměně*

¹¹³⁾ ADO MZV, fond 7. t. o. Korea 1945–54, karton 2, složka „Příslušnost“ 1951–52.

¹¹⁴⁾ ADO MZV, šifrové zprávy č. 287/51, 11585/51, 11634/51, 9047/52, 708/53, 1051/53.

¹¹⁵⁾ VHA, fond MNO HPS – 1953, sign. 9/2/1-6.

*zajatců mohli poukazovat na to, že tyto zajaté americké vojáky zavraždili Korejci, jelikož počet zajatců je nyní menší, než korejská vláda oznámila.*¹¹⁶⁾

MUDr. V. Mergl, lékař čs. vojenské nemocnice v Koreji, uvedl, že „někdy v létě 1952 se v nemocnici na velice krátkou dobu (2–3 dny) objevili američtí váleční zajatci. Nevím, kdo je přivedl, ani z jakého důvodu byli do nemocnice přivedeni, určitě jsme však na nich neprováděli žádné zákroky, musel bych o tom vědět. Byli naprosto zdraví, v nemocnici hráli stolní tenis, a jak již jsem uvedl, byli zde velice krátkou dobu. [...] Na zajatcích bylo vidět, že s nimi bylo dobře zacházeno, neměli na sobě žádné známky po mučení, týrání či jiných experimentech.“¹¹⁷⁾

MUDr. Zdeněk Pavlus, lékař čs. vojenské nemocnice v Koreji, potvrdil, že na počátku roku 1953 se v nemocnici zastavili dva američtí váleční zajatci (nemocní TBC), kteří byli dvěma vojáky severokorejské armády pěšky eskortováni do nemocnice v hlubokém týlu. Při krátké zastávce v čs. nemocnici hráli stolní tenis se svými strážci i s jedním z čs. chirurgů a šoférem nemocnice. Všichni se přátelsky bavili a po občerstvení v nemocnici pokračovali dál.¹¹⁸⁾

Dne 10. 4. 1953 dostal chargé d'affaires R. Babka pokyn požádat korejskou stranu jménem ministra zahraničních věcí V. Širokého o předání elektronické výstroje ze sestřelených amerických letadel výzkumnému ústavu v ČSR.¹¹⁹⁾

Dne 26. 11. 1966 zažádal při besedě se zástupcem náčelníka týlu MNO VDR Tranem vojenský přidělenec čs. velvyslanectví v Hanoji plk. J. Kalista, aby vojenští attaché socialistických zemí byli seznamováni s vojenskou technikou nepřítele. Na to Tran odpověděl vyhýbavě.¹²⁰⁾

Dne 6. 4. 1967 odšifroval čs. velvyslanec v Hanoji B. Mucha zprávu o tom, že podle chargé d'affaires ZÚ SSSR v Hanoji Čivileva nepředává vietnamská armáda žádné poznatky a údaje o nepřátelské vojenské technice ani ZÚ SSSR, ani sovětským vojenským specialistům ve Vietnamu. Pokud MNO VDR povolí sovětským specialistům přístup k sestřeleným letadlům, je elektronika již vymontována a odnesena, patrně pro Číňany. V jednom případě byla u letadla, k němuž měli povolen přístup, nastražena časovaná nálož.¹²¹⁾

„Informační zpráva o vnitropolitické situaci ve VDR a jižním Vietnamu“ vojenského a leteckého přidělence ČSSR v Hanoji J. Kalisty ze dne 12. 8. 1966 uvádí: „Jednání o válečných zajatcích-pilotech [...] apeloval [sic] Kanad’an

¹¹⁶⁾ VHA, fond MNO HT/ZS – 1952, sign. 100/1, karton 254.

¹¹⁷⁾ Vyšetřovací spis PČR, č. vyšetřovacího spisu MVV-03151/94-Kv, str. 131.

¹¹⁸⁾ Tamtéž, str. 135.

¹¹⁹⁾ ADO MZV, šifrová zpráva č. 2825 ze dne 10. 4. 1953.

¹²⁰⁾ ADO MZV, šifrová zpráva č. 12049 ze dne 2. 12. 1966.

¹²¹⁾ ADO MZV, šifrová zpráva č. 3494 ze dne 5. 4. 1967.

Rouning a americký senátor Fullbright, který má údajně v zajetí svého švagra, rovněž má být v zajetí syn amerického podnikatele. Za shovívavost se přimlouval i Josuf, arabský velvyslanec v Peking. [...] VDR nepočítá tyto piloty za válečné zločince, ani válečné zajatce, jsou to normální zločinci a je možno je soudit před vietnamskými soudy. [...] Pro zlepšení bojové morálky obyvatelstva jsou neustále prováděny schůze, školení a výcvik, jednou z těchto akcí bylo i vodění zajatých amerických letců po Hanoji.“

Další zpráva J. Kalisty ze dne 7. 8. 1967 informuje o tom, že 28. 7. 1967 byl z Vietnamu vypovězen kpt. James Mc Fie (člen kanadské delegace u CIC v Hanoji), protože byl dvakrát přistižen při fotografování hanojské elektrárny, kde pracují zajatí US piloti. Jsou zde i věznění a střežení. Dále pracují i v jiných hospodářských objektech a při opravách mostů.¹²²⁾

Zpráva pplk. F. Trojana, vojenského a leteckého přidělence v Hanoji, ze dne 20. 11. 1972 se zmiňuje o tom, že dojde-li k podpisu příměří, bude vietnamskou stranou propuštěno 1000 amerických zajatců (vojáků, letců).

V dalších zprávách pplk. F. Trojana z roku 1973 se nacházejí tři zmínky o jednáních o propuštění a návratu amerických pilotů ze zajetí.¹²³⁾

Další zajímavý poznatek byl zjištěn v hlášeních vojenského a leteckého přidělence v Hanoji plk. J. Kalisty pro ústředí ZS GŠ za duben a květen 1967. ČLR nepovolovala přelet vojenských letadel přes svoje území, a to ani v případě, kdy se jednalo o dodávku letadel ze SSSR pro Vietnam. SSSR nabídl VDR nahradit letadla zničená během amerických náletů na vietnamská letiště v květnu 1967. Civilní lety z Hanoje byly omezeny, letenky bylo nutno objednávat dva měsíce předem. Tato omezení za strany ČLR by mohla vysvětlit proč by případné transporty válečných zajatců z Vietnamu mohly být dopravovány do SSSR jinou než přímou cestou, tedy včetně ČSSR.¹²⁴⁾

Úřady USA předaly ÚDV v roce 1998 kopie dvou hlášení FBI z roku 1951, adresovaných zástupci náčelníka pro personál v Pentagonu. Hlášení informují o dvou případech, kdy manželky amerických válečných zajatců Richarda H. Stewarta a kpt. Roberta E. Nehlringa, kteří zmizeli při akcích v Koreji dne 30. 11. 1950, obdržely v červnu roku 1951 brožuru nazvanou American Prisoners of War Calling from Korea (Američtí váleční zajatci volající z Koreje). Na zásilce byla uvedena zpáteční adresa Post Office Box 76, Praha 19, Československo. Brožura obsahovala kopie dopisů pravděpodobně psaných a podepsaných americkými válečnými zajatci. Paní Nehlringová dostala ještě před touto zásilkou dopis, snad psaný rukou jejího manžela. V dopise uváděl, že je

¹²²⁾ Sekce vojenské zpravodajské služby GŠ AČR, svazek a. č. 39805.

¹²³⁾ Sekce vojenské zpravodajské služby GŠ AČR, svazek a. č. 29500.

¹²⁴⁾ Sekce vojenské zpravodajské služby GŠ AČR, svazek a. č. 39805.

válečným zajatcem v Severní Koreji a že je v dobrém zdravotním stavu. Dopis dostala prostřednictvím Chinese Peoples Committee for Defending of World Peace against American Aggression (Čínský lidový výbor pro obranu světového míru proti americké agresi).

V prověřovaných zdrojích nebyla zjištěna existence uvedené brožury ani údaje o jejím rozšiřování uvedeným způsobem z Prahy. Popsaná událost může svědčit o tom, že v roce 1951 byla v Praze prováděna propagandistická protiamerická kampaň.

6. Shrnutí

Jak bylo uvedeno v úvodu Zprávy, šetřením v archivech byl především rekonstruován rozsah angažovanosti institucí a organizací komunistického Československa na teritoriích severní Koreje (KLDR) v letech 1950–1954 a Vietnamu (VDR) v letech 1964–1968.

Zároveň bylo excerpováno rozsáhlé množství údajů umožňujících identifikaci čs. diplomatického, vojenského, zdravotního, ekonomického a zpravodajského personálu, který se v této oblasti Asie v předmětných letech pohyboval. Tyto údaje umožnily vstoupit do zachované svazkové agendy bývalých komunistických tajných služeb a prověřit ji. Tato agenda, zachovaná po složkách Státní bezpečnosti (I. správa MV – hlavní správa zahraničně politické rozvědky, II. správa MV – kontrarozvědná správa, VI. správa MV – HS VKR + jejich předchůdci) a vojenské rozvědky (ZS GŠ), potvrdila aktivity těchto složek v jihovýchodní Asii v letech 1951–1968, nicméně nepotvrdila podezření o účasti čs. občanů na provádění pokusů na zajatcích či o utajovaných přesunech těchto zajatců přes ČSR v době korejského a vietnamského konfliktu.

Údaje získané prověrkou archivních materiálů umožnily provést kritickou analýzu tvrzení založených na výpovědi Jana Šejny: řada z nich se ukázala jako přinejmenším velmi nepřesná, což vrhá stín pochybností i na ta tvrzení, která jsou – vzhledem k úmrtí všech uváděných svědků – nevyvratitelná.

Vzhledem k výše uvedenému a k tomu, že podle všech dostupných informací nebyla čs. vojenská nemocnice v Koreji zjevně ve stavu, který by umožňoval jakoukoliv utajovanou činnost (vysoký počet korejských zaměstnanců, časté střídání čs. lékařů, špatné vybavení atd.), že čs. civilní nemocnice v Haiphongu byla veřejně přístupným zařízením, k jehož činnosti existuje řada hodnověrných dokladů, a že ani v případě transferu amerických zajatců, který by bezesporu byl velmi složitou operací, nebyly zjištěny žádné poznatky potvrzující jeho provedení (a to ani prověrkou archivních materiálů z činnosti těch ústředních orgánů, které Šejna označil jako odpovědné za provedení akce), považujeme Šejnova tvrzení za vyvrácená.

Kontrarozvědná činnost StB proti vnějšímu nepříteli v diplomových pracích absolventů VŠ SNB

Jiří Bašta

I. Úvod

Následující text popisuje kontrarozvědnou činnost Státní bezpečnosti proti vnějšímu nepříteli¹⁾ v 1. pol. 80. let, jak ji ve svých diplomových pracích prezentovali kádrově prověřeni příslušníci komunistického bezpečnostního aparátu v rámci řádného zakončení studia na Vysoké škole Sboru národní bezpečnosti (VŠ SNB). Navzdory značné šíři tématu se nejedná pouze o zpracování samotné problematiky, ale též o podrobnější vhled do specifik jednotlivými diplomanty vybraných okruhů.²⁾

Globální politické faktory počátku 80. let

Všechny níže představené diplomové práce vznikaly v časovém úseku mezi léty 1979 a 1985, tedy během plně konsolidovaného normalizačního procesu v Československu. Toto období již bezprostředně předcházelo faktickému vyhlášení Gorbačovovy „glasnosti a perestrojky“, což však ani později hluboce zakonzervovanou strukturu, metody a formy práce StB nijak výrazně neovlivnilo.

Naprostou většinu z následujících dvaceti prací však příslušní autoři obhájili již v raných 80. letech, tedy v periodě opětovného ochlazení globálního politic-

¹⁾ V textu částečně přejímám dobovou terminologii, užívanou příslušníky StB. Některé původně ideologické a kontrarozvědné pojmy jsou vysvětleny v oddílu Státobezpečnostní pojmosloví. Čtenář musí brát vždy zřetel na konkrétní souvislosti. Např. pod pojmy „*vnější nepřítel*“ a „*protivník*“ se dle příslušného kontextu skrývaly „*orgány, zabývající se ideodiverzní činností proti ČSSR*“. Do této kategorie patří např. speciální (západní, cizí, tajné, zpravodajské) služby a jejich spolupracovníci, exilové organizace a jejich exponenti, tzv. ideodiverzní centra, anti-komunistické centrály (úřady, instituce, organizace sídlící v západní Evropě), velvyslanectví západních demokratických států a Číny v ČSSR, západní rozhlasové stanice (Radio Svobodná Evropa, Hlas Ameriky, BBC atd.).

²⁾ Studii o diplomových pracích absolventů VŠ SNB zaměřených na katolickou církev spolu s edicí dokumentů v rámci kontrarozvědné činnosti StB publikoval Jaroslav Cuhra (Cuhra, J.: *Katolická církev přelomu 80. let v diplomových pracích příslušníků StB*. In: *Securitas imperii* 5. Praha 1999, s. 3–145.)

kého klimatu. Destabilizaci tehdejší mezinárodní politicko-vojenské situace podnítila invaze armádních jednotek Sovětského svazu do Afghánistánu v prosinci roku 1979, která znamenala zásadní narušení sfér vlivu vytyčených po 2. světové válce a odstartovala novou etapu horečného jaderného zbrojení. Zdaleka se tehdy ještě nedalo předpokládat, jak dynamicky začnou Spojené státy americké získávat nad „Říší zla“ – slovy R. Reagana – rozhodující náskok.

Ve středoevropském regionu vzbudily počátkem 80. let největší rozruch zásadní vnitropolitické události v Polsku, spojené se vzrůstem vlivu nezávislého odborového svazu Solidarita. V Československu však dosud vládli konzervativní vůdci postrádající vůli a schopnost vyrovnat se s postupující realitou. Stárnoucí nomenklatura v Praze se i díky spolehlivým represivním metodám StB nemusela zdaleka cítit tak ohrožena jako představitelé komunistického režimu v Polsku, kam se ČSSR připravovala – spolu s dalšími členskými státy Varšavské smlouvy – proti tzv. kontrarevolučním silám vyslat své vojenské jednotky. Skryté naděje na případné oteplení statu quo vzaly i v Československu za své po vyhlášení výjimečného stavu v Polsku dne 13. 12. 1981. Mocenské pozice komunistického aparátu v Praze tak byly opět posíleny.

Vymezení činnosti kontrarozvědky StB

Státní bezpečnost (StB) – tajná politická policie – jako preferovaná součást Sboru národní bezpečnosti (SNB) v resortu Federálního ministerstva vnitra ČSSR (v letech 1973–1983 vedeného ministrem Jaromírem Obzinou) kodifikovala svoji činnost a pracovní metody především interními předpisy a normami, jelikož zákonná úprava jejich aktivit neexistovala.³⁾ Každodenní fungování tohoto státobezpečnostního kolosu tedy prakticky legalizovaly rozkazy a nařízení ministra vnitra, jeho náměstků, náčelníků správ a dalších zodpovědných funkcionářů. Československá kontrarozvědka patřila k nejvýznamnějším mocenskopolitickým oporám režimu, přičemž svého neotřesitelného postavení využívala a zneužívala i mimo soulad s tehdy platnými zákony, nařízeními a směrnicemi. Jejím hlavním proklamovaným posláním bylo dle dobové terminologie „*chránit společenské a státní zřízení, bezpečnost a obranyschopnost republiky, společenské vlastnictví, bezpečnost čs. občanů, jejich práva a zákonem chráněné zájmy, a to jak před vnějšími, tak i vnitřními nepřáteli a jejich pomahači. Kromě toho má čs. kontrarozvědka své specifické internacionální*

³⁾ StB odvozovala svou činnost z § 9 zákona č. 40/1974 Sb. o Sboru národní bezpečnosti, ve kterém je uvedena spolu s Veřejnou bezpečností (VB) jako jedna ze dvou složek SNB.

*poslání, spočívající ve spolupůsobení při ochraně státobezpečnostních zájmů ostatních států světové socialistické soustavy.*⁴⁾

Aktivity StB byly v důsledku jejího postavení jako nástroje mocenského systému směřovány k řešení těch vnitropolitických, sociálních a ekonomických problémů společnosti, kde byla nedostatečně řešena politická a právní ochrana důležitých zájmů komunistického režimu. Tím byla StB odváděna od skutečného poslání zpravodajské služby státního mechanismu, její činnost se tak pohybovala v oblasti „*mimoprávní, nikoliv však protiprávní*“.⁵⁾

Úloha II. správy SNB⁶⁾

Kontrarozvědné součásti StB, které se po linii vnitřního nepřítelů snažily soustavně paralyzovat tvrdé opoziční jádro z okruhu vůdčích osobností československého disentu, se stejně intenzivně zaměřovaly proti tzv. vnějšímu protivníkovi. V úvodním ustanovení Organizačního řádu Správy kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli se uvádí, že je to především II. správa SNB, která „*řídí, organizuje, koordinuje a ve stanoveném rozsahu provádí kontrarozvědnou činnost proti vnějšímu nepříteli Československé socialistické republiky i zemí socialistického společenství na celém území ČSSR.*“⁷⁾ Konkrétní úkoly II. S-SNB jsou dále specifikovány v rámci analyzovaných DP.

Přestože se na základě spisového plánu FMV platného na počátku 80. let věnovala uvedené problematice správa kontrarozvědky pro boj s vnějším nepřítelem (pod krycím označením II. správa SNB, přímo řízená I. náměstkem MV), musela na takto širokém spektru a podle konkrétních potřeb více či méně

⁴⁾ Mareš, K.: Zvláštnosti agenturního pronikání do ideodiverzních center a emigrantských skupení. Dipl. práce VŠ SNB, 1980, s. 10.

⁵⁾ Žáček, P.: Přísně tajné. Státní bezpečnost za normalizace. Praha 2001, s. 11.

⁶⁾ Konkrétní podobu II. S-SNB (správa kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli) ve sledovaném období podává interní organizační členění platné od 1. 1. 1981, poprvé zveřejněné J. Frolíkem v následující formě: vedení správy; inspekce náčelníka správy; kádrové a školské odd.; odd. obranné přípravy a ochrany; analyticko-informační, plánovací a kontrolní odb.; odd. kontrarozvědné ochrany čs. ZÚ v zemích soc. společenství; I. odb. – ZÚ USA; II. odb. – ZÚ SRN a Rakouska; III. odb. – ZÚ Velké Británie a Francie; IV. odb. – ZÚ zbylých států NATO, Federální ministerstvo zahr. věcí, správa diplomatických služeb, ČTK; V. odb. – ZÚ Číny, KLR, arabských a afroasijských zemí; VI. odb. – vizívy cizinci včetně akreditovaných novinářů, součinnost s KGB při střežení jednotek SSkV sovětské armády, převaděči, teroristé; VII. odb. – emigranti a navrátilci, vyjiždějící čs. občané, cestovní kanceláře a zahraniční cestovní kanceláře. (Frolík, J.: Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek SNB v letech 1948–1989. Sborník archivních prací XLI, č. 2, 1991, s. 501.)

⁷⁾ Citace pochází z čl. 1 uvedeného Organizačního řádu II. S-SNB, který tvořil nedílnou součást přísně tajného RMV ČSSR č. 39/1980, platného od 1. 1. 1981. AMV, A 2/7, a. j. 207.

spolupracovat i s ostatními správami SNB.⁸⁾ Mezi ně patřila především prestižní hlavní správa rozvědky (I. S-SNB, přímo řízená ministrem vnitra), správa kontrarozvědky pro boj s vnitřním nepřítelem (X. S-SNB, pod řízením I. náměstka MV) a dále hlavní správa vojenské kontrarozvědky (III. S-SNB), správa sledování (IV. S-SNB), správa výkonné zpravodajské techniky (VI. S-SNB), správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky (XI. S-SNB), správa kontrarozvědky v Bratislavě (XII. S-SNB) ad.⁹⁾ Stejně jako správa kontrarozvědky pro boj s vnějším nepřítelem bez ohledu na svůj název neplnila čistě kontrarozvědné úkoly proti vnějšímu protivníkovi, tak i ostatní správy svojí činností do ústřední problematiky II. S-SNB zasahovaly.¹⁰⁾ V případě analyzovaných diplomových prací se tato skutečnost týkala zejména X. správy SNB, konkrétně IV. odboru (ideocentra, emigranti) a V. odboru (církve).

Profil diplomatů VŠ SNB

Teoretické vědomosti požadované pro výkon operativní praxe poskytovaly příslušníkům StB¹¹⁾ v menší míře zdokonalovací odborné nebo jazykové, distanční či denní kurzy nebo školení prováděné na výkonných útvarech. Základní význam ovšem měly odborné policejní školy FMV, typově seřazené od SOŠ MV Felixe Edmuntoviče Dzeržinského¹²⁾ (FED) v Praze-Vinoři až po výběrovou Fakultu StB Vysoké školy SNB v Praze.

⁸⁾ Rozdělení jednotlivých složek a krycích názvů správ a odborů státobezpečnostních útvarů SNB podřízených FMV podle jejich působnosti v námi sledovaném časovém období viz Frolik, J.: Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek SNB v letech 1948–1989. Sborník archivních prací XLI, č. 2, 1991, s. 496–508.

⁹⁾ Tamtéž, s. 500.

¹⁰⁾ Tato situace později vyústila v reorganizační transformaci, kdy byla ke dni 1. 8. 1988 zrušena původní II. S-SNB spolu s X. S-SNB a XI. S-SNB, místo nich byla nově zřízena hlavní správa kontrarozvědky SNB s krycím označením II. S-SNB. Tamtéž, s. 505–507.

¹¹⁾ Jelikož terminologie pro označení příslušníků SNB kontrarozvědných součástí nebyla v oficiálních dokumentech StB jednotná, používám v této práci zejména následující výrazy a slovní spojení: příslušník (pracovník) StB, příslušník (pracovník) kontrarozvědky (StB), důstojník kontrarozvědky (StB), řídicí orgán (v souvislosti s řízením tajného spolupracovníka), operativce (operativní pracovník), orgán kontrarozvědky (StB).

¹²⁾ Dzeržinskij, F. E. (1877–1926), sovětský politik. Narodil se ve Vilniusu v rodině polského šlechtice. V r. 1905 vstoupil do litevské Sociálně demokratické strany. V r. 1905 se podílel na přípravě ruské revoluce v Petrohradu, byl zatčen a vypovězen na Sibiř. Za svou politickou činnost se ve vyhnanství ocitl celkem pětkrát. Pošesté byl zatčen v r. 1912 a propuštěn byl až prozatímní vládou v r. 1917. Patřil k organizátorům bolševické revoluce a v prosinci 1917 byl jmenován do čela nové tajné policie, předchůdce KGB. Nelítostně potíral kontrarevoluční činnost a pro nepřátele nového režimu vytvořil síť vězeňských táborů. Podporoval Stalina, v letech 1924–1926 byl předsedou Nejvyšší hospodářské rady. V roce své smrti byl zvolen členem politického byra komunistické strany.

Na počátku 80. let přetrvávali ve složkách StB (po roce 1968 mnohdy narychlo přijati) příslušníci z řad stranicky a ideologicky důkladně prověřených dělnických kádrů, jimž se z důvodu nedostatku kvalitně vyškolených pracovníků otvírala možnost pochybného studia na jinak pro normálního smrtelníka uzavřené VŠ SNB. Část frekventantů studovala v rámci denního studia, a byla tedy zařazena v kmenovém stavu VŠ SNB. Většina z nich však absolvovala distanční studium, a působila tak ještě na svých domovských útvarech StB. Autoři diplomových prací, jejich konzultanti i školitelé graduovali na VŠ SNB s titulem doktor práv (JUDr.), přestože se až na výjimky všichni rekrutovali z dělnických profesí. Jednotliví diplomanti či jejich vedoucí se vyučili nebo působili před svým vstupem do složek MV zejména v povoláních jako truhlář, horník, pomocný dělník, řidič, kadeřník, zedník, strojní zámečnick, elektromontér, provozní ekonom, obchodní příručí. Z toho vyplývá, že dělnický původ hrál v přijímacím řízení do složek StB prioritní úlohu. Jediněm vybraným ke studiu VŠ SNB se za předpokladu minimální snaživosti, známostí a příznivých souher okolností otvíral netušený služební vzestup. Přestože to neplatí stoprocentně, je možno s trochou nadsázky souhlasit s názorem: *„Tento systém byl postaven tak, že i totálně nevzdělaný člověk se mohl stát náčelníkem [správy SNB – pozn. aut.]. I člověk mdlé inteligence zde mohl vykonávat funkci, do níž by se díky svým předpokladům v civilu nikdy nedostal. Tato situace na jednu stranu snižovala výkonnost (proto neustále zvyšování tabulkových počtů administrativy i operativy), na stranu druhou nijak nezmenšovala nebezpečnost molocha StB.“*¹³⁾

Co se týče služebních hodností, z vybraných dvaceti frekventantů VŠ SNB dosáhli v momentu dokončení diplomové práce dva příslušníci StB hodnosti poručík, jedenáct hodnosti nadporučík, pět hodnosti kapitán a dva hodnosti major.

Všech deset fakultních školitelů se v uvedené době vyznačovalo služebně vyšším postavením než jejich svěřenci. Mezi vedoucími diplomových prací se vyskytovali tři kapitáni, dva majori, dva podplukovníci a tři plukovníci. Mezi specifické prvky typické pro VŠ SNB patřila cirkulace pedagogických pracovníků jak mezi katedrami, tak i mezi fakultami.

V rámci nepovinného výběru oficiálních odborných konzultantů v zájmu zvýšení kvality prací si jeden diplomant zvolil dva konzultanty, deset autorů po jednom konzultantovi a devět autorů žádného poradce.

¹³⁾ Žáček, P.: Boje o minulost. Brno 2000, s. 27.

Státobezpečnostní pojmosloví

Autoři diplomových prací ve svých textech operovali s mnoha v současnosti již nepoužívanými pojmy, u nichž však i tehdy existovala terminologická nejednotnost. Nejfrekventovanější z nich si tak vyžadují určité vysvětlení či zjednodušenou definici.

Kontrarozvědná činnost byla definována jako souhrn operativních, administrativních, trestně procesních a politickovýchovných opatření prováděných kontrarozvědnými aparáty. Obecně se tyto aktivity pracovníků StB zaměřovaly „na odhalování, předcházení a zamezení vyzvědačství, ideologické diverze a jiné podvratné činnosti protivníka.“¹⁴⁾

Rozpracování prováděné Státní bezpečností probíhalo liniovým (po linii SRN, USA, pravice, ekonomika apod.) nebo objektovým způsobem. Kontra-rozvědná ochrana přiděleného objektu, jak zněl široký a zavádějící terminus technicus, znamenala soustředění Státní bezpečnosti na hospodářský podnik, dopravu a spoje, ekonomiku, vědecko-výzkumnou základnu, na vybranou instituci nebo společenskou vrstvu či na režimu nepřátelské osoby.

Nařízení ministra vnitra ČSSR č. 22/1976 definovalo pod pojmem speciální služby protivníka „nepřátelské rozvědky, ideodiverzní centra, emigrantské organizace a další nepřátelské instituce (tzv. východní oddělení obchodních firem a jiné organizace), k nimž bylo zjištěno, že se zabývají nepřátelskou činností proti ČSSR a ZSS.“¹⁵⁾

Jednotliví diplomanti často operovali termínem podvratná činnost. Autor učební příručky VŠ SNB vysvětlil tento pojem jako jeden „z druhů politického boje, který vede protivník s cílem rozvrátit nebo oslabit společenské a státní zřízení v ČSSR, ostatních socialistických zemích, v komunistických a dělnických stranách a rozbit národně osvobozené hnutí cestou organizování a uskutečňování otevřených politických, ideologických, ekonomických, vojenských a jiných podvratných akcí [...], je charakterizována tím, že je prováděna tajně, konspirativně, využívá sil, prostředků a pozic, které zaujímá uvnitř naší země či v jiných socialistických zemích.“¹⁶⁾

¹⁴⁾ Gubala, J.: Odborné předpoklady pro práci agentury StB na úseku boje proti vnějšímu protivníkovi. Dipl. VŠ SNB, 1982, s. 4.

¹⁵⁾ Rokos, J.: Proces výchovy a řízení agentury StB vyjíždějící do KS a možnosti jejího ofenzivního využití. Dipl. práce VŠ SNB, 1983, s. 5. Autor DP č. 11 citoval NMV ČSSR č. 22/1976.

¹⁶⁾ Pokorný, Z.: Model rezidentury kapitalistických rozvědek legalizovaných na KZÚ v ČSSR. Dipl. práce VŠ SNB, 1981, s. 23. Autor citoval skripta VŠ SNB: Pospíšil, V.: Základy kontrarozvědné činnosti orgánů StB ČSSR, VŠ SNB, Praha 1975.

Rovněž tak termín ideologická diverze představoval dle dobových definic „vědomou antisocialistickou činnost v oblasti ideologického myšlení a ovlivňování, jejímž cílem je rozvracet marxismus-leninismus a nahrazovat jej v jeho jednotlivých sférách cizími, buržoazními a maloburžoazními názory [...], je zvláštní formou a součástí třídního boje, který v ideologické oblasti proti moci dělníků a rolníků vede mezinárodní imperialismus v čele s USA.“¹⁷⁾

Pod slovním spojením tajný spolupracovník byla myšlena osoba, kterou příslušník StB získal ke spolupráci „způsobem stanoveným směrnicemi; udržuje s pracovníky kontrarozvědky konspirativní styk, plní uložené úkoly, podává nebo předává poznatky a informace nebo poskytuje kontrarozvědce pomoc nebo služby, které je nezbytné utajovat. Rozlišujeme kategorie spolupracovníků: a) rezident, b) agent, c) majitel propůjčeného bytu.“¹⁸⁾

Termín důvěrník představoval spolupracovníka StB, který „pomáhá kontrarozvědce plnit dílčí úkoly státobezpečnostní povahy, především pomocné, orientační a prověřkové, úkoly v souvislosti s odhalováním nebo objasňováním protistátní činnosti a organizování příslušných kontrarozvědných preventivně-výchovných a technických opatření.“¹⁹⁾

V souvislosti s výjezdovou agenturou StB do západních států byla ve většině diplomových prací zmiňována definice agenturního pronikání.²⁰⁾ Ve skriptech VŠ SNB zněla následovně: „Agenturní pronikání je jednou z ofenzivních metod činnosti orgánů československé kontrarozvědky, jejichž použití vytváří nezbytné podmínky pro bezprostřední řešení hlavních kontrarozvědných úkolů, tj. zjišťování, předcházení a zamezování podvrtné činnosti protivníka, a to z nejvýhodnějších pozic.“²¹⁾

V návaznosti na předchozí definici vyjadřovala ofenzivnost agenturního pronikání v terminologii StB provedení takových kontrarozvědných opatření, která ve svém důsledku umožňovala agentům získat přístup k utajovaným zdrojům informací o činnosti protivníka. Dále tato opatření otevírala možnost zjišťovat protivníkovy „plány, záměry, formy a metody jeho práce a jeho tech-

¹⁷⁾ Pokorný, Z.: Model rezidentury kapitalistických rozvědek legalizovaných na KZÚ v ČSSR. Dipl. práce VŠ SNB, 1981, s. 28. Autor citoval skripta Obecná charakteristika ideologické diverze imperialistických států proti ČSSR. VŠ SNB, Praha 1977, s. 1.

¹⁸⁾ Směrnice pro práci se spolupracovníky kontrarozvědky A-oper-I-3, příloha k RMV č. 3/1978, čl. 3, 6.

¹⁹⁾ Tamtéž, čl. 17.

²⁰⁾ Zejm. v DP č. 1–3, 6, 7, 10, 11 atd.

²¹⁾ Základy kontrarozvědné činnosti orgánů StB ČSSR. Část II, VŠ SNB, 1976, s. 4.

*nickou vybavenost, předstihovat jej v jeho akcích a zavádět jeho úsilí do nám žádoucích směrů.*²²⁾

Způsob agenturního pronikání do „ideodiverzních center“ a exilových seskupení realizovali příslušníci StB jednak nasazením vlastních agentů do nepřátelského prostředí, nebo naopak získáním agentury z tohoto prostředí. Z hlediska podnětu se rozlišovaly dva způsoby nasazení: vzešla-li iniciativa od agenta StB, jednalo se o tzv. zavedení agenta, podnítil-li iniciativu protivník, šlo o tzv. podstavu agenta. Zavedením se rozumělo navázání kontaktu z podnětu agenta s takovou osobou z nepřátelského prostředí, která tajnému spolupracovníkovi umožnila získávat poznatky. Klad tohoto postupu spočíval v rychlosti, s jakou se agent protivníkovi vnutil. Naopak zápor tkvěl ve skutečnosti, že si protivník agenta bedlivě prověřoval, a mohl tedy prohlédnout legendu, pod kterou se mu tento jedinec nabízel.²³⁾

V případě tzv. podstavy přivedla StB svého agenta do zorného pole protivníka v předpokladu, že ten hledá své pomocníky, a čekala, zda o něj nepřítel projeví zájem. Proces podstavy se skládal ze tří fází. V první fázi se jednalo o nasazování, kdy operativní pracovník prováděl přípravu, podle ní pak hledal vhodného agenta, kterého vyškolil, zvolil odpovídající způsob nasazení a nakonec vytvořil příznivé podmínky pro zahájení činnosti agenta. Ve druhé fázi se agent musel objevit ve správnou dobu na správném místě, kde navazoval a upevňoval kontakt – získával plnou důvěru protivníka. Konečně ve třetí fázi procesu se agent propracoval až k nepříteli, odkud podával informace svému řídicímu orgánu.²⁴⁾

V současnosti stále frekventovaný výraz lustrace znamenal v dobové terminologii „dotaz operativního či vedoucího příslušníka Sboru národní bezpečnosti statisticko-evidenčního útvaru, zda se v operativní evidenci²⁵⁾ nenacházejí údaje o lustrovaných osobách.“²⁶⁾

22) Mareš, K.: Zvláštnosti agenturního pronikání do ideodiverzních center a emigrantských seskupení. Dipl. práce VŠ SNB, 1980, s. 19.

23) Tamtéž, s. 30–31.

24) Tamtéž, s. 32, 39.

25) Její pražská centrála v poslední fázi komunistického režimu obsahovala přibližně 700 000 položek.

26) Žáček, P.: Boje o minulost. Brno 2000, s. 41. Pracovníci centrálního statisticko-evidenčního útvaru FMV hledali inkriminovanou osobu v kartotékách, mikrofiších počítačových výjezdů, částečně i přímo v počítačových databázích (jako například v evidencích zájmových osob). Informace soustředěné v evidencích vycházely především z údajů nahlášených operativními pracovníky StB, jež byly částečně zaneseny v tzv. registrech svazků.

Učební osnovy předmětu Kontrarozvědná činnost proti vnějšímu nepříteli

Stěžejní učební osnovy „katedry 103“ VŠ SNB podléhaly svého času stejně jako samotné diplomové práce nejvyššímu stupni konspirace – přísně tajné. Na základě těchto osnov z roku 1988 se předmět Kontrarozvědná činnost proti vnějšímu nepříteli vyučoval v 5. a 6. semestru Fakulty StB o celkovém rozsahu 144 hodin.²⁷⁾ Metodická výuka předmětu se skládala z 38 hodin přednášek, 42 hodin seminářů a 56 hodin praktických cvičení. V 5. semestru využívali frekventanti studia navíc 8 hodin k samostatné přípravě a v 6. semestru, graduujícím zkouškou, absolvovali závěrečné cvičení katedry v rozsahu 30 hodin. Odborné praxe na II. S-SNB a I. odborech krajských správ StB se po skončení 6. semestru účastnili pouze ti ze studentů, se kterými se perspektivně počítalo na útvarech po linii II. S-SNB.²⁸⁾

Tematický plán výuky předmětu byl detailně rozveden v tzv. obsahovém plánu zaměstnání. Jednalo se o podrobný rozpis jednotlivých celků přednášek, seminářů, praxe i samostatné přípravy. Témata jednotlivých přednášek, seminářů i řízeného samostudia v učebních osnovách VŠ SNB doplňoval seznam povinné a doporučené literatury, sestavený především z odborných skript, příslušných rozkazů i nařízení ministra vnitra a z příručky Schémata předmětu 131. V rámci praktických cvičení se frekventanti VŠ SNB zaměřili vždy na rozpracování konkrétní státobezpečnostní akce, např. akce URAN (kontrarozvědné zabezpečení sovětských vojsk na území ČSSR).

Tzv. ideově výchovné a vzdělávací cíle předmětu Kontrarozvědná činnost proti vnějšímu nepříteli, uvedené v učebních osnovách VŠ SNB, přibližuje příloha č. 1. Metodické postupy při naplňování výchovně vzdělávacích cílů v rámci výuky tohoto předmětu jsou popsány v příloze č. 2.

Metodické pokyny pro zpracování diplomové práce na VŠ SNB

Na rozdíl od naprosté většiny fakult civilních vysokých škol se vedení VŠ SNB rozhodlo předložit svým kmenovým diplomantům pro napsání diplomové práce podrobnou pomůcku. Oddělení analytiky a plánování vědecké a pedagogické práce VŠ SNB vypracovalo skriptum s názvem Nařízení a metodické pokyny pro zpracování a obhajobu diplomových prací,²⁹⁾ které schválil ná-

²⁷⁾ Uvedené údaje jsou čerpány z příručky Učební osnovy předmětu Kontrarozvědná činnost proti vnějšímu nepříteli – studijní zaměření státobezpečnostní. VŠ SNB, Praha 1988.

²⁸⁾ Učební osnovy předmětu Kontrarozvědná činnost proti vnějšímu nepříteli – studijní zaměření státobezpečnostní. VŠ SNB, Praha 1988, s. 4, 6.

²⁹⁾ Nařízení a metodické pokyny pro zpracování a obhajobu diplomových prací. Čj. VŠK-253/OA-81, VŠ SNB, Praha 1981.

čelník VŠ SNB genmjr. prof. PhDr. Ludvík Příkryl, CSc. Příručka si kladla za úkol stanovit normy a metodiku přípravy zahájené ve 2. ročníku studia, samotné zpracování diplomové práce a vykonání obhajoby. Dle koncepce autorů bylo účelem diplomové práce na VŠ SNB sdělit čtenářům, jaký problém byl zkoumán, jaké metody byly použity při jeho řešení, jaké jsou výsledky výzkumu a závěry z těchto výsledků vyvozené.

V úvodu více než padesátistránkové publikace se praví, že studium na všech čtyřech fakultách VŠ SNB končí složením státní závěrečné zkoušky, což představuje obhajobu diplomové práce a ústní zkoušení z marxismu-leninismu a ze tří určených studijních předmětů.³⁰⁾

Diplomová práce v předepsaném rozsahu 60 až 80 normostran měla být zpracována písemně, podle charakteru však mohla mít formu cvičení, scénáře i filmu. Frekventanti studia ji dále mohli doplnit potřebnou bezpečnostní či vojensko-odbornou dokumentací, funkčním vzorkem přístrojů apod. Z hlediska kontroly zpracovávání tématu mohl jeden vedoucí odborně vést maximálně pět diplomantů. Zároveň musel v souladu s příslušnými předpisy dbát na dodržování zásad utajení.

Účelem povinné diplomové praxe frekventantů VŠ SNB na služebnách StB bylo podrobné seznámení s konkrétní problematikou, získání podkladů a provedení experimentu pro vypracování diplomové práce. Student musel mít zpracován přesný plán praxe, schválený školitelem, a volba pracoviště měla odpovídat zkoumané problematice. Praxi organizovali na nezbytně nutnou dobu děkani v součinnosti s vedoucími ústavů a kateder po konzultaci s náčelníky jednotlivých správ SNB.³¹⁾

Skriptum obsahovalo i nezbytnou rozsáhlou přílohu k bibliografickým citacím a poznámkovému aparátu. Při sepisování seznamu literatury museli diplomanti dodržovat obvyklou hierarchii: „*nejprve díla klasiků marxismu-leninismu, v pořadí K. Marx, B. Engels, V. I. Lenin, a po nich abecedně seřazená ostatní literatura buď podle autorů, případně podle prvního slova v názvu.*“³²⁾

Již zpracované práce poté náčelník katedry odeslal oponentům, při jejichž výběru se kladl důraz na pracovníky StB z praxe. Po odevzdání se diplomová práce stala majetkem VŠ SNB, která ji se souhlasem autorů mohla publikovat. Z pozic autorského práva patřili studenti, školitelé, případně i konzultanti, které

³⁰⁾ K příslušným upravujícím normám a nařízením tamtéž, s. 2.

³¹⁾ K tomu více tamtéž, s. 5–6.

³²⁾ Tamtéž, s. 9.

diplomantům v odůvodněných případech přiděloval vedoucí katedry, mezi spoluautory a mohli práci dále šířit a zveřejnit jen se svolením VŠ SNB.³³⁾

Témata diplomových prací

Značnou šíří rozličných okruhů a problémů, vybraných frekventanty VŠ SNB za ústřední témata diplomových prací, které v některých případech přesahovaly linii kontrarozvědného boje proti vnějšímu nepříteli, umožňoval kromě interních směrnic VŠ SNB i organizační řád II. správy SNB.³⁴⁾ Volba témat vycházela z potřeb praxe příslušníků StB, z plánů tzv. vědecko-výzkumné činnosti VŠ SNB, z fakult ústavů a kateder.

Předměty, ze kterých se stanovily okruhy diplomových prací, určoval na návrh děkana pro každý školní rok rektor. Témata vypisovali náčelníci ústavů a kateder, kteří také rozhodovali o požadavcích jednotlivých správ SNB na zadání úkolů v rámci řešení vybraných problematik. Pokud se jednalo o témata odborně-bezpečnostní a vojenská, zajistili jejich odsouhlasení příslušnými správami SNB děkani fakult. Rovněž tak výběr problematik jednotlivými studenty a seznam vedoucích i oponentů uveřejňovali děkani ve svých rozkazech.³⁵⁾

V převážné většině prací se diplomanti VŠ SNB tematicky zaměřili na součinnost operativců StB s kategoriemi tajných spolupracovníků (zejména s agenty) v rámci kontrarozvědné ochrany vyčleněných objektů a problematik. Jako nejčastěji užívaný a citovaný zdroj celkem pochopitelně uváděli v první řadě Směrnici pro činnost pracovníků kontrarozvědky (A-oper-I-1)³⁶⁾ a Směrnici pro práci se spolupracovníky kontrarozvědky (A-oper-I-3).³⁷⁾ Příslušníci StB představili formy a metody činnosti čs. kontrarozvědky, obecné úkoly i specifikaci úkolů v boji proti vnějšímu protivníkovi na základě tematického zaměření. Některé z popisovaných metod práce dokládali konkrétními příklady, což dostatečně umocňuje představu o aplikaci v praxi.

³³⁾ K tomu více tamtéž, s. 11.

³⁴⁾ Organizační řád správy kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli, specifikující její rozsáhlé úkoly a zaměření, vydal ministr dne 14. 11. 1980 jako nedílnou součást přísně tajného RMV ČSSR č. 39/1980 s platností od 1. 1. 1981. AMV, A 2/7-207.

³⁵⁾ Nařízení a metodické pokyny pro zpracování a obhajobu diplomových prací. Čj. VŠK-253/OA-81, VŠ SNB, Praha 1981, s. 3–4.

³⁶⁾ Směrnice A-oper-I-1 tvořila přílohu k RMV ČSSR č. 2/1978, vydaného 25. 1. 1978. AMV, A 2/7-88.

³⁷⁾ Směrnici A-oper-I-3 vydal ministr v rámci RMV ČSSR č. 3/1978 rovněž dne 25. 1. 1978, viz AMV, A 2/7-89. Oba rozkazy zároveň rušily předchozí dva RMV z roku 1972 s příslušnými směrnici a doplňujícími předpisy. K typologii spolupracovníků StB v jednotlivých dekádech viz Gula, M.: Vývoj typů spolupracovníků kontrarozvědky StB ve směrnících pro agenturní práci. In: *Securitas imperii 1*. Praha 1994, s. 6–17.

Obecná východiska a závěry čerpali autoři bez ohledu na zaměření z děl klasiků marxismu-leninismu a z propagandisticko-ideologických materiálů KSČ. Jako základ pro zpracování témat používali obvykle doporučené prameny i literaturu, zejména relevantní rozkazy a nařízení ministra vnitra ČSSR a učební skripta VŠ SNB. Doplňující část podkladů ve formě operativních svazků a materiálů získali z jednotlivých centrálních správ a odborů StB nebo z příslušných krajských správ StB.

Z celkového počtu dvaceti pěti navržených diplomových prací spjatých s problematikou kontrarozvědné činnosti StB proti vnějšímu nepříteli jsem po prostudování vybral a zpracoval dvacet z nich, rozdílné úrovně, obsahu i rozsahu.³⁸⁾ O některých lze říci, že po obsahové i formální stránce vykazují velmi slabá místa, jiné naopak dosahují relativně nadstandardní úrovně. Při jejich řazení nebyl brán zřetel ani tak na časovou posloupnost, jako na provázanost tematik a příslušnost autorů k vedoucím školitelům.

Konkrétně se tato studie věnuje následujícím pracím:

- 1) Mareš, Karel: Zvláštnosti agenturního pronikání do ideodiverzních center a emigrantských seskupení
- 2) Patočka, Vlastimil: Spolupráce orgánů StB zemí socialistického společenství a koordinace jejich činnosti v boji proti zahraničním centrům ideologické diverze a emigrantským seskupením
- 3) Štefek, Josef: Opatření orgánu StB na využívání efektivnosti práce s agenty, kteří pronikli do zahraničních ideodiverzních center
- 4) Gubala, Josef: Odborné předpoklady pro práci agentury StB na úseku boje proti vnějšímu protivníkovi
- 5) Pokorný, Jiří: Zvláštnosti výběru, výchovy a řízení tajných spolupracovníků z řad vízových cizinců
- 6) Chvosta, Josef: Agenturně operativní práce orgánů StB mezi stipendisty a stážisty vyjíždějícími z ČSSR do nesocialistických států, jejich ochrana a odhalování agentů získaných z jejich řad speciálními službami hlavního protivníka
- 7) Brácha, Václav: Možnosti a předpoklady zkvalitňování práce s agenturou StB využívanou proti vnějšímu protivníkovi
- 8) Dolejš, Zdeněk: Možnosti a způsoby využití poziční a společenské agentury v kulturních střediscích kapitalistických zastupitelských úřadů se zaměřením na kulturní středisko britského velvyslanectví v Praze
- 9) Pokorný, Zdeněk: Model rezidentury kapitalistických rozvědek legalizovaných na KZÚ v ČSSR

³⁸⁾ Původní počet 25 diplomových prací ke zvolené problematice v AMV vybral a navrhl ke zpracování zaměstnanec ÚDV Mgr. Patrik Benda.

- 10) Špetík, Milan: Proces výchovy a řízení agentury StB vyjíždějící do KS a možnosti jejího efektivního využití
- 11) Rokos, Josef: Proces výchovy a řízení agentury StB vyjíždějící do KS a možnosti jejího ofenzivního využití
- 12) Hakl, Luděk: Taktika využívání vlivové agentury v boji proti mezinárodnímu sionismu
- 13) Mikoláš, Ivo: Zvláštnosti získávání agentury z řad osob židovského původu
- 14) Filip, Milan: Tendence záměru a vlivu sionismu na činnost Židovské náboženské obce v Československu a využití agenturní sítě
- 15) Beneš, Josef: Zvláštnosti získávání agentury v problematikách OUN a NTS
- 16) Malý, Josef: Zvláštnosti získávání, prověrky a využití agentury z řad členů a funkcionářů OUN, NTS
- 17) Sýkora, Milan: Příprava agenta před vysazením do zahraničního protestantského církevního centra
- 18) Walter, Antonín: Pozice a báze BND na území ČSSR využívané k provádění podvratné činnosti
- 19) Hubina, Vladimír: Využití agentury Státní bezpečnosti při kontrarozvědné ochraně objektů sovětské armády na území Československé socialistické republiky
- 20) Ježek, Rudolf: Úloha tajných spolupracovníků a důvěrníků v systému kontrarozvědné ochrany objektů sovětské armády

Používaná literatura

Pro ilustraci následuje výběr diplomanty užívané literatury.

- Běhounek, R. – Zamykal, V.: Boj orgánů StB s podvratnou činností rezidentur nepřátelských rozvědek působících z legálních pozic a kádrových rozvědčíků a agentury z řad cizinců přijíždějících z KS. VŠ SNB, Praha 1977.
- Běleňkij, M. S.: Judaismus včera a dnes. Praha 1979.
- Boj orgánů Státní bezpečnosti s ideologickou diverzí sionismu. VŠ SNB, Praha 1977.
- Borovička, V. P.: Místní tajné služby. Praha 1979.
- Borský, V. – Pour, P.: Základy operativní psychologie StB. VŠ SNB.
- Dzeržinskij, F. E.: Výbor z díla. Praha 1977.
- Gottwald, K.: O úloze bezpečnostního aparátu. Praha 1975.
- Herajn, L.: Speciální služby Izraele. VŠ SNB, Praha 1979.
- Ivanov, J. S.: Sionismus. Praha 1970.
- Kába, V. – Morávek, V.: Kontrarozvědná ochrana SSKV na území ČSSR proti zájmům nepřátelských rozvědek. VŠ SNB, Praha 1981.

-
- Ke kritice katolické a protestantské teologie. Sborník SPVC MK ČSR, Praha 1981).
 - Kolár, F. J.: Sionismus a antisemitismus. Praha 1970.
 - Lelek, F.: Pravá tvář židovstva. Praha 1940.
 - Matouš, M.: Fronta bez příměří. Svoboda, Praha 1974.
 - Matouš, M.: Pravda se prověřuje v boji. Horizont, Praha 1977.
 - Meščerjakov, V. – Sergejev, S.: Sionismus – přehled dějin, ideologie a politiky. Praha 1980.
 - Morávek, V.: Kontrarozvědná činnost orgánů StB při odhalování, předcházení a znemožňování špionáže. VŠ SNB, Praha 1976.
 - Nevečeřal, J.: Nepřátelská činnost zahraničních ideodiverzních center, jejich současné záměry, formy a metody podvratného působení proti ČSSR a ostatním zemím socialistického společenství. Praha 1980.
 - Obzina, J.: Bezpečnost socialistické vlasti. Praha 1981.
 - Pilát, O.: Formy ideologické diverze, činnost emigrace a rozvědek. VŠP ÚV KSČ, Praha 1977.
 - Popov, G. Ch. – Tumanov, G. A.: Teorie řízení, velení a informací v orgánech MV. VŠ SNB, Praha 1978.
 - Pospíšil, V. – Dřímál, M.: Získávání agentů orgány Státní bezpečnosti. VŠ SNB, Praha 1978.
 - Prokop, J.: Trestné činy proti republice. GP ČSSR, 1977.
 - Protokoly porad k ideologické diverzi. Havana 1974, Balaton 1977, Moskva 1980.
 - Příkryl, L. – Kravčun, N. S.: Profesní pedagogika SNB. VŠ SNB, Praha 1982.
 - Rybecký, V.: Hlavní hrozba míru – agresivní vojenská politika USA. Nová mysl, 1984.
 - Slavík, V.: Pravá tvář banderovců. Praha 1949.
 - Šundějev, V. M. – kol.: Diverze z éteru. Praha 1980.
 - Tarasov, V. P.: Agenturní pronikání nepřátelských rozvědek do SSSR a dalších socialistických zemí. VŠ SNB, Praha 1978.
 - Úloha sionistického hnutí v podvratné činnosti proti socialistickým státům. X. S-SNB, 1971.
 - Volkov, V.: Doktríny a mýty současného sionismu. Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ, Praha 1977.
 - Základy kontrarozvědné činnosti orgánů StB ČSSR. VŠ SNB, Praha 1975–76.

Příloha č. 1: Učební osnovy předmětu Kontrarozvědná činnost proti vnějšímu nepříteli – studijní zaměření státobezpečnostní³⁹⁾

„Ideově výchovné a vzdělávací cíle předmětu Kontrarozvědná činnost proti vnějšímu nepříteli – studijní zaměření státobezpečnostní

Cílem předmětu Kontrarozvědná činnost proti vnějšímu nepříteli je v duchu zásad marxismu-leninismu, socialistického vlastenectví a politiky KSC naučit a rozvíjet schopnosti, návyky a dovednosti u studentů Fakulty Státní bezpečnosti VŠ SNB, a tak v praxi realizovat bezpečnostní politiku KSC a socialistického státu.

Předmět je nedílnou součástí výchovně vzdělávacího procesu formujícího profil absolventa Fakulty StB a je součástí jednotného systému výuky, teorie a praxe kontrarozvědné činnosti. Jde o aplikaci obecného a zvláštního v podmínkách boje proti podvratné činnosti rozvědek imperialistických států a při kontrarozvědné ochraně vyčleněných objektů a problematik. Navazuje na politicko-sociální, právní a vojenské disciplíny vyučované na VŠ SNB.

Obsahem výuky předmětu je aplikovaná teorie organizace a taktiky kontrarozvědné činnosti v boji proti rozvědkám imperialistických států.

Cílem učebně výchovného procesu předmětu je spolupodíl na přípravě a výchově politicky a odborně připravených, straně a lidu oddaných příslušníků StB. Ve výuce je využito literatury klasiků marxismu-leninismu, současných představitelů mezinárodního komunistického a dělnického hnutí, odborně bezpečnostní literatury a nejnovějších poznatků bezpečnostní vědy a praxe čs. a sovětských orgánů Státní bezpečnosti.

Cílem výuky předmětu Kontrarozvědná činnost proti vnějšímu nepříteli je dosáhnout toho, aby student po absolvování kurzu:

A) ZNAL:

- základní úkoly a směry boje s podvratnou činností vnějšího protivníka a kontrarozvědné ochrany vyčleněných objektů a problematik;
- systém kontrarozvědných opatření k odhalování nepřátelské činnosti rozvědků a agentů z řad cizinců i čs. občanů po linii boje s vnějším protivníkem;
- systém opatření k získávání a prověrce prvotních informací a signálů, úkoly a taktické postupy v agenturně operativním rozpracování rozvědně-podvratné činnosti prováděné rozvědky a agenty rozvědek imperialistických států;
- možnosti efektivního využívání sil a prostředků v procesu kontrarozvědné činnosti při odhalování rozvědků a agentů protivníka;

³⁹⁾ VŠ SNB, Praha 1988, s. 2–3.

- plánování a organizace kontrarozvědné činnosti související s odhalováním, předcházením a zamezováním rozvědně-podvratné činnosti rozvedek imperialistických států;
- systém agenturně operativních opatření při zajišťování kontrarozvědné ochrany speciálních objektů a problematik zvláštní důležitosti.

B) UMĚL:

- analyzovat operativní situaci na konkrétním směru boje s podvratnou činností rozvedek imperialistických států, vytyčit konkrétní úkoly v daném směru a možnosti jejich splnění;
- plánovat a organizovat agenturně operativní činnost související s odhalením podvratné činnosti rozvědčíků a agentů a ostatních nepřátelských elementů; prověřovat efektivnost a účinnost kontrarozvědných opatření, sil a prostředků v obhospodařované problematice;
- získávat, vychovávat a v souladu s potřebami kontrarozvědky rozmisťovat tajné spolupracovníky, využívat ostatní prostředky v zájmu splnění kontrarozvědných úkolů;
- zajišťovat účinnou spolupráci při využívání sil a prostředků StB a součinnost s bezpečnostními orgány SSSR a ostatních zemí socialistického společenství.“

Příloha č. 2: Učební osnovy předmětu Kontrarozvědná činnost proti vnějšímu nepříteli – studijní zaměření státobezpečnostní⁴⁰⁾

„Metodické postupy při naplňování výchovně vzdělávacích cílů

Metodická stránka výuky předmětu Kontrarozvědná činnost proti vnějšímu nepříteli se skládá z přednášek, seminářů, praktických zaměstnání a samostatné přípravy. Zároveň je zaměřena na získání potřebných teoretickoodborných znalostí a praktických návyků pro kontrarozvědnou praxi v boji proti vnějšímu nepříteli. Přednášky, semináře a praktická zaměstnání jsou neustále doplňovány o poznatky výsledků sovětské a československé bezpečnostní vědy a praxe. Při výuce jsou využívány odborně metodické zkušenosti i literatura VŠ StB SSSR.

Jednotlivé přednášky svým obsahem navazují na teoretické znalosti studentů, získané v průběhu studia marxismu-leninismu, právních a všeobecných disciplín a teorie kontrarozvědné činnosti.

Výuka předmětu Kontrarozvědná činnost proti vnějšímu nepříteli je v 5. semestru ukončena zápočtem a v 6. semestru předmětovou zkouškou. Při zkoušce studenti prokazují nejen teoretické znalosti předmětu, ale i umění aplikovat je

⁴⁰⁾ VŠ SNB, Praha 1988, s. 4–5.

v praktické činnosti. Dalším kritériem zvládnutí teorie a praktických znalostí je zpracování diplomové práce a její obhájení.

Druhou část výuky speciálního předmětu 131 tvoří specializace, které se zúčastní pouze studenti připravující se na činnost po linii kontrarozvědná činnost proti vnějšímu nepříteli. Výchovně vzdělávacím cílem specializace je seznámit studenty se stávající operativní situací o specifikaci kontrarozvědného rozpracování problematik obhospodařovaných po linii II. S-SNB a prohloubit a rozšířit praktické návyky a dovednosti v těchto směrech. Dále prohloubit znalosti studentů v možnostech využívání speciálních prostředků čs. kontrarozvědky.

Závěrečné cvičení katedry předmětu 131 v rozsahu 30 hodin je organizováno v 6. semestru a následně odborně společensko-politické praxe na II. S-SNB a 1. odborech S-StB v krajích se zúčastní pouze studenti, kteří budou zařazeni po linii II. S-SNB. Cílem této části výuky je rozšíření jejich praktických návyků a dovedností.

Souhrn teoretických znalostí a praktických návyků získaných po absolvování přednášek a seminářů, praktických zaměstnání a samostatném studiu vytváří podmínky pro úspěšné složení státních závěrečných zkoušek z výběrového předmětu 131.“

II. Rozbory diplomových prací

Mjr. Pavel Hermanovský,⁴¹⁾ od 1. 1. 1980 ve funkci docenta katedry boje s ideologickou diverzí Fakulty StB VŠ SNB a od 1. 9. 1980 docentem katedry kontrarozvědne činnosti proti vnitřnímu nepříteli, zastřešil jako školitel v roce 1980 celkem tři diplomové práce svých studentů prezentované v tomto rozbo-

⁴¹⁾ Pavel Hermanovský (nar. 1946) působil od 1. 8. 1967 do 30. 9. 1970 v ČSLA, 1. 10. 1970 byl přemístěn z MNO do podřízenosti HS VKR ve funkci SR odd. VKR 5. silniční brigády záp. voj. okruhu, 1. 7. 1971 přemístěn na odb. vyšetřování StB ve VKR v rámci III. S-FMV ve funkci SR, 4. 9. 1972 povolán do kombinovaného studia krim. směru PF UK v Praze (1. inter. část – I. roč.), od 1. 9. 1974 SR odb. vyšetřování StB ve VKR III. S-FMV, 17. 9. 1975 povolán do interního studia IV. roč. PF UK, 1. 11. 1976 přemístěn na VŠ SNB jako učitel katedry kriminalistiky StB na volném místě st. učitele (K-106), od 1. 9. 1977 st. učitel 1. skup. katedry kriminalistiky a spec. techniky StB na VŠ SNB, 1. 6. 1978 st. učitel na vol. placeném místě docenta katedry boje s ideologickou diverzí, od 1. 1. 1980 docent katedry boje s ideologickou diverzí Fak. StB VŠ SNB, od 1. 9. 1980 docent katedry kontrarozvědne činnosti proti vnitřnímu nepříteli tamtéž, 1. 11. 1981 jmenován náčelníkem 4. sekce ústavu kriminologie a sociální prevence VŠ SNB Praha, 31. 12. 1981 ukončil studium vědecké aspirantury, od 1. 9. 1982 náčelníkem výzkumného odd. krim. výzkumu tamtéž, 1. 4. 1983 jmenován zástupcem náčelníka Fak. StB VŠ SNB, 31. 12. 1986 na vlastní žádost propuštěn ze služ. poměru vojáka z povolání a následující den přeložen do zálohy. Dosažené hodnosti: od 1. 10. 1964 por., od 1. 11. 1971 npor., od 1. 4. 1976 kpt., od 1. 4. 1980 mjr., od 1. 4. 1984 pplk.

ru (DP č. 1–3). Všechny se úzce dotýkaly zahraničních ideodiverzních center a exilových seskupení.

V případě DP č. 1 autora npor. Karla Mareše,⁴²⁾ tehdy ve funkci staršího referenta (SR) na volném místě SR specialisty 1. odd. II. odboru sekretariátu FMV, působil v roli odborného konzultanta pplk. Zdeněk Mašek,⁴³⁾ tehdy ve funkci náčelníka 2. odd. IV. odboru X. S-SNB (zaměření ideocentra, emigranti).

⁴²⁾ Karel Mareš (nar. 1941) byl ke S-StB Plzeň přijat 1. 9. 1970 jako ref. IV. odb. vysunutého odd. Karlovy Vary, od 1. 7. 1973 referentem 3. odd. Karlovy Vary IV. odb. S-StB Plzeň, od 1. 9. 1973 ref. odd. StB K. Vary v rámci S-StB Plzeň, 8. 1. 1974 až 12. 7. 1974 povolán do nástavbové školy StB v SOŠ FED Vinoř pro přísl. SNB s maturitním vzděláním, od 1. 9. 1976 do 28. 2. 1981 absolvoval dálkové studium Fak. StB na VŠ SNB, od 1. 10. 1977 ref. odd. StB OS SNB Karlovy Vary, 1. 6. 1978 jmenován SR tamtéž, 1. 2. 1979 přeložen na sekretariát FMV ve funkci SR na volném místě SR specialisty 1. odd. II. odb., od 1. 3. 1982 SR specialista 1. odd. odb. organ., obran. přípr. a ochrany, od 1. 11. 1985 SR specialista 1. odd. odb. org. systemizace a tarifkace, od 1. 10. 1988 SR spec. skupiny organizace odd. organizace systemizace a tarifkace odb. organizačního a vnitřního, 30. 4. 1990 odvolán z funkce a zařazen do zálohy, od 1. 8. 1990 SR specialista 1. odd. organizace odb. organizace, systemizace a tarifkace, od 9. 1. 1991 SR specialista 1. skupiny (organizační) 3. odd. (organizace, systemizace a tarifkace) org. a vnitřního odb., 30. 11. 1991 ukončen služ. poměr, 15. 1. 1992 přijat do pracovního poměru jako strážný, 2. 2. 1996 rozváznán prac. poměr (starobní důchod). Dosažené hodnosti: od 1. 9. 1970 stržm., od 1. 9. 1972 nstržm., od 1. 9. 1974 ppor., od 1. 9. 1976 por., od 1. 9. 1979 npor., od 1. 9. 1981 kpt., od 1. 9. 1986 mjr., od 1. 9. 1991 pplk.

⁴³⁾ Zdeněk Mašek (1925–1982) přijat ke KV StB Jihlava 22. 5. 1949, nastoupil do základní školy SNB Jeseník, od 28. 6. 1949 výkonná služba na IV. odb. KV StB Jihlava, od 12. 4. 1950 škola střed. velit. Libějovice, od 20. 12. 1950 výkonná služba na V. odd. KV StB Jihlava, 15. 2. 1951 ustanoven velitelem sekretariátu velitele, 1. 6. 1951 jmenován zástupcem náčelníka V. odb. KV StB Jihlava, od 9. 7. 1951 náčelník sekretariátu, od 21. 8. 1952 zástupce náčelníka sekretariátu, od 1. 4. 1954 zástupce náčelníka VII. odb. KS MV Jihlava, od 15. 7. 1955 náčelník 2. odd. II. odb. KS MV Jihlava, od 15. 9. 1956 SOŠ MV Praha u ÚŠ MV Praha, 17. 7. 1958 jmenován náčelníkem OO MV Třebíč u KS MV Jihlava, od 1. 4. 1960 náčelníkem OO MV Třebíč v rámci KS MV Brno, od 1. 8. 1966 náčelníkem skup. StB Třebíč v rámci správy StB Brno, od 1. 8. 1971 náčelník odd. StB Třebíč S-StB Brno, od 1. 5. 1973 ve funkci SR 1. odd. II. odb. S-StB Brno, od 15. 3. 1974 SR specialista tamtéž, od 1. 1. 1975 SR 2. odd. II. odb. S-StB Brno, 1. 6. 1975 přeložen trvale na X. S-FMV ve funkci SR 3. odd. II. odb., od 1. 9. 1975 SR 4. odd. II. odb. X. S-FMV, od 1. 1. 1977 SR samost. odd. X. S-FMV, od 1. 10. 1977 ve funkci SR specialisty 2. odd. IV. odb. X. S-FMV, 1. 7. 1978 jmenován náčelníkem 2. odd. IV. odb. X. S-FMV, od 1. 8. 1980 zařazen jako náčelník odd. do činné zálohy, 27. 11. 1982 ukončen služ. poměr (úmrť). Dosažené hodnosti: od 22. 5. 1949 ml. stržm., od 1. 1. 1951 štábní stržm., od 1. 5. 1952 ppor., od 1. 5. 1954 por., od 1. 5. 1956 npor., od 9. 5. 1960 kpt., od 1. 5. 1965 mjr., od 1. 5. 1980 mimořádně pplk.

1) Npor. Karel Mareš:

Zvláštnosti agenturního pronikání do ideodiverzních center a emigrantských seskupení⁴⁴⁾ (vedoucí práce: mjr. JUDr. Pavel Hermanovský)

Mareš se zaměřil na působení kontrarozvědky StB proti „ideodiverzním centrům a emigrantským seskupením“ mimo území totalitního Československa. Tato činnost patřila mezi operativně nejnáročnější aktivity kontrarozvědného aparátu.

V úvodu Mareš jednotlivá „ideodiverzní centra“ a exilové skupiny specifikoval (jejich výčet je uveden v příloze č. 1). Další části práce věnoval výchově agentů a jejich pronikání do těchto centrál. V poslední kapitole se zaměřil na využívání získaných poznatků k přípravě návazných operací proti tzv. ideologickým centrálám (což zčásti přibližuje příloha č. 2). Strategickým bojem proti tzv. ideologické diverzi totiž StB sledovala rozložení a likvidaci samotných zdrojů této diverze. Kontrarozvědka sem řadila např. rozhlasovou stanici Svobodná Evropa, významné exilové spolky nebo studijní a publikační centra.

Z Marešovy práce lze snadno vydedukovat, že příslušníci StB připravovali agenturní pronikání do „ideodiverzních center“ s dlouhodobou perspektivou, aby poznali jejich chod, a na základě toho uplatnili příslušnou taktiku k dosažení svého cíle. Důstojníci kontrarozvědky si velmi dobře uvědomovali názorovou roztržičnost mezi jednotlivými exilovými seskupeními, zapříčiněnou rozdílnými generačními zájmy staré a nové emigrace (po r. 1948 a po r. 1968), odlišnou politickou příslušností, existenčními podmínkami atd. Taktika StB proto směřovala k vyvolání či prohloubení rozporů a nedůvěry mezi členy skupin, k veřejnému odhalování jejich napojení na disidenty v ČSSR a k rozšiřování dezinformací, které měli před západními sponzory a zaměstnavateli diskreditovat jejich schopnosti. V neposlední řadě měli být exiloví exponenti provokováni k negativnímu jednání, které mělo přispět k jejich veřejné kompromitaci v ČSSR i zahraničí.

Nenahraditelnou úlohu v pronikání do úřadů, ústavů, nezávislých rozhlasových stanic a exilových organizací v západních demokratických státech sehráli jako obvykle tajní spolupracovníci StB, zejména kategorie agentů. Ještě před získáním důvěry nepřátelského prostředí představovalo pro agenta StB značnou výhodu doporučení od známého disidenta z Československa. V celé své práci kladl Mareš zároveň důraz na to, aby se agenti při kontrarozvědném pronikání vyhýbali šablonovitému jednání.

⁴⁴⁾ Mareš, K.: Zvláštnosti agenturního pronikání do ideodiverzních center a emigrantských seskupení. Dipl. práce VŠ SNB, 1980. Čj. VŠK-00222/I-DIP-79.

Obecné úkoly agentury StB v zahraničních centrech

Před vysazením agenta do zahraničí musel příslušný kandidát na tuto pozici projít náročným výcvikem a školením. Specialisté kontrarozvědky připravovali agenta na život v západních demokraciích, seznamovali ho s pravidly konspirace, s maskováním a tajnopisem, trénovali ho na zpravodajské výsledky, učili ho sledování, odhalování odposlechů a provokatérů, podvržení „tajných“ materiálů apod.⁴⁵⁾ Jedině po takto intenzivním zpravodajském výcviku mohla kvalitně připravená agentura získat a předat řadu poznatků o silných a slabých stránkách rozpracované osoby či organizace, o tajných kanálech vedoucích do ČSSR či do jiných komunistických států, využívaných k přepravě zakázaných tiskovin. Agenti dále zjišťovali informace o vzájemných kontaktech, vazbách a koordinaci „ideodiverzních center“ s exilovými skupinami, o intrikách a rozporech mezi vedoucími exponenty, o podpoře disidentů žijících za železnou oponou apod. Tajný spolupracovník StB, který do demokratické instituce či spolku v západním státě již pronikl a dosáhl určitého postavení, mohl jednak teoreticky umožnit proniknutí dalšího agenta a jednak v zájmu StB bezprostředně ovlivňoval činnost antikomunistických center a exilových seskupení.⁴⁶⁾

Specifické způsoby pronikání

Jak bude ještě přiblíženo v rozbořech následujících diplomových prací, proces získávání agentury z prostředí protivníka se prováděl na základě kompromitujících materiálů nebo prostřednictvím hmotných výhod. Agent během své služby nezůstával na počáteční vydobyté pozici, ale pod řízením operativního pracovníka mohl dosáhnout vyššího postavení.

Zásadním předpokladem využití této cizí agentury však byla skutečnost, že získávaná osoba disponovala určitými možnostmi. Důstojník StB si u vytypované osoby musel být jistý, že kompromatéria verbovku umožní a kandidát spolupráce upustí od trestné činnosti. V případě „realizace“ (tj. zatýkání) muselo být zabezpečeno i vyvedení agentury z případu.⁴⁷⁾

Kromě těchto obecně platných principů agenturního pronikání do „ideodiverzních center“ a exilových skupin existovaly podle Mareše specifické a méně používané způsoby: *„Předně jde o verbovku pracovníka ideodiverzního centra, ať již jde o emisara nebo kurýra, a to nejvhodněji na území socialistického státu nebo ve třetí zemi. V dalším případě pak jde o podstavu našeho agenta z řad vízových cizinců nebo emigrace na území kapitalistického státu, a to především*

⁴⁵⁾ Tamtéž, s. 42.

⁴⁶⁾ Tamtéž, s. 20. K podstavě a zavedení agenta více kapitola „Státobezpečnostní pojmosloví“.

⁴⁷⁾ K problému obecně tamtéž, s. 33–34.

při doplňování kádrů ideodiverzního centra. Další podstava přichází v úvahu při výjezdu našeho agenta do kapitalistického státu na různé kongresy, stáže, sympozia apod. a dále také podstavením našeho agenta emisaru nebo kurýrovi při jeho příjezdu do ČSSR. V neposlední řadě lze využít i nelegální vyvedení agentury do zahraničí. V daném případě se provádí speciální operace pro získání rekomendace, doporučení od převerbovaných agentů ideodiverzního centra apod. nebo se připraví fingoaná ‚emigrace‘ našeho agenta s cílem zbavit se trestního stíhání na našem území a za třetí pak využíváme k vysazení naší agentury snahy ideodiverzního centra získat potřebné kádry z řad tzv. opozičníků, kteří žádají o vystěhování do kapitalistických států.⁴⁸⁾

Příklad agenturního využití

V prostředí antikomunistických center se od nového spolupracovníka, ve skutečnosti podstaveného agenta StB, oprávněně očekávala iniciativa ve prospěch těchto prozápadních centrál a seskupení. Při minimálně vyvíjené aktivitě v zájmu exilových skupin hrozila ztráta důvěry v těchto kruzích, na druhé straně však agentova účast nemohla překročit určité meze, vytyčené StB. Podle instruktáže svého řídicího orgánu se agent v žádném případě nesměl účastnit případných teroristických a diverzních akcí nebo ozbrojených přepadů.⁴⁹⁾

Agenturní síť StB působící přímo v „ideodiverzních centrálách“ a exilových spolcích byla rovněž využívána k typování osob, u kterých existoval reálný předpoklad jejich stažení nebo vylákání na území ČSSR za účelem prorežimního propagandistického vystoupení v totalitních masmédiích. Dle analýz kontrarozvědných pracovníků patřilo vystoupení „bývalých nepřátel“ v hromadných sdělovacích prostředcích v ČSSR mezi nejefektivnější formy kompromitace a diskreditace „ideodiverzních center“ jak před československou veřejností, tak i z pohledu západních speciálních služeb. Tuto skutečnost potvrdil podle Mareše např. televizní pořad „o nepřátelské činnosti Oty Ornesta, v němž jmenovaný sám vystoupil. Také další pořady diskreditující např. J. Pelikána a P. Tigrida v souvislosti s benátským ‚bienále‘, kdy bylo jako protiopatření kontrarozvědky zorganizováno vystoupení řady osob z uměleckých kruhů, s jejichž podporou ve svých záměrech oba kalkulovali, znovu dokumentovaly jejich nepřátelský postoj vůči ČSSR.“⁵⁰⁾

⁴⁸⁾ Tamtéž, s. 34–35.

⁴⁹⁾ Tamtéž, s. 41.

⁵⁰⁾ Tamtéž, s. 45, 49.

Systemizace získaných poznatků

Veškeré poznatky a informace získané o „ideodiverzních centrech“ a exilových sdruženích agenty a příslušníky StB se soustřeďovaly na X. správě SNB. Na jejich základě se poté koordinovaně a plánovitě řídily všechny akce zasahující do dané problematiky. Pracovníci kontrarozvědky neustále vyhodnocovali a analyzovali činnost protivníka ve všech směrech a vycházeli z publikačních materiálů, které se do ČSSR dostaly jak nelegálně, tak i oficiálním dovozem. Rozborem informačních toků sledovala StB rovněž zájem nepřítele, který se podle Marešových poznatků soustředil zejména na studenty a mládež, vědecké pracovníky a ekonomickou sféru, do politické oblasti, na filozofické otázky a psychologické projekty, na kulturní pole atd.⁵¹⁾

Příloha č. 1: Hlavní orgány a instituce zabývající se ideodiverzní činností proti ČSSR a zemím socialistického společenství⁵²⁾

„Hlavní orgány a instituce zabývající se ideodiverzní činností proti zemím socialistického společenství a zároveň také proti ČSSR lze rozdělit na několik oblastí:

1. Předně jsou to instituce státního aparátu po linii USA: úřad prezidenta USA, Rada národní bezpečnosti, State Department (Správa pro osvětlu a výzkum), CIA, Pentagon – úsek psychologické války, ICA (činnost proti ZSS, pracovníci na ZÚ v ZSS, koordinační středisko Vídeň); po linii NSR: úřad spolkového kancléře, tiskový a informační úřad spolkové vlády, MZV, BND.

2. Vědecké ústavy: Center for International Studies při M. I. T. Cambridge, Výzkumný ústav pro komunistické záležitosti při Kolumbijské universitě, New York, Ústav pro studium Východu, Německá společnost pro východoevropské informace, Goethův institut, Deutsche akademische Austauschdienst, Internationes.

3. Ideodiverzní vysílače: Radio Svobodná Evropa, Radio Liberty (nástroje buržoazní propagandy, využívané k ideodiverzi), Hlas Ameriky, BBC, Deutsche Welle, Deutschlandfunk, Vatikánský rozhlas.

Z hlediska zaměření čs. kontrarozvědky nás nejvíce zajímají ideodiverzní centra a seskupení, která pracují proti naší republice. Z nich je nejdůležitější: seskupení Pelikána, seskupení Tigrida, Poradní sbor v západní Evropě, Světový kongres Slováků, Amnesty International, Výbory typu 5. ledna,⁵³⁾ 1. května,⁵⁴⁾ Sacharovův apod.“

⁵¹⁾ K systemizaci poznatků více tamtéž, s. 35–36.

⁵²⁾ Tamtéž, s. 11–13.

⁵³⁾ Výbor 5. ledna pro svobodné a socialistické Československo.

⁵⁴⁾ Výbor 1. května za demokratické svobody a práva pracujících v zemích Východu.

Příloha č. 2: Využívání agenturních poznatků v rámci aktivních opatření⁵⁵⁾

„Za pomoci naší agentury potom

a) odhalujeme reakční podstatu ideodiverzních center a seskupení před světovou veřejností, kompromitujeme exponenty center a organizací, snažíme se odtrhnout jejich účastníky a společensky izolovat exponenty center a nepřátelských skupin;

b) narušujeme jednotu a snahu o koordinaci mezi vedoucími exponenty center a organizací, provádíme rozložení, oslabení center a vlivových skupin; provádíme kompromitaci ideových pozic a praktické činnosti pracovníků jednoho centra či seskupení před pracovníky centra druhého; kompromitujeme exponenty vzájemně mezi sebou a před řadovými členy;

c) provádíme kompromitaci ideodiverzních center nebo seskupení před rozvědkou protivníka, orgány státní moci hostitelské země i před jejich obyvateli; všemi agenturně operativními prostředky maříme plány, zámysly a akce namířené proti ČSSR a zemím socialistického společenství s cílem donutit rozvědky imperialistických států, aby ustoupily od využívání ideodiverzních center a seskupení v podvratné činnosti;

d) narušujeme snahy rozvědek o vytvoření jednotného protisocialistického bloku, center, seskupení a organizací emigrace; vyvoláváme a prohlubujeme rozpory a intriky mezi jednotlivými centry tak, aby nedávaly možnost jejich sloučení; vytváříme opoziční seskupení pod vlivem naší agentury, která působí na rozklad jednoty ideodiverzních center.“

Druhou práci pod vedením školitele mjr. Pavla Hermanovského na rámcově obdobné téma jako v případě npor. Mareše vypracoval ve stejném období roku 1980 npor. Vlastimil Patočka.⁵⁶⁾ Asistoval mu konzultant kpt. Josef Beneš, tehdy zástupce náčelníka IV. odboru X. S-SNB (ideocentra, emigranti). V jeho případě bylo pozoruhodné, že v té době ještě neabsolvoval VŠ SNB a svoji vlastní diplomovou práci odlišného tématu obhájil až později. (Srov. DP č. 15 z roku 1981.)

⁵⁵⁾ Mareš, K.: Zvláštnosti agenturního pronikání do ideodiverzních center a emigrantských seskupení. Dipl. práce VŠ SNB, 1980, s. 43–44.

⁵⁶⁾ Npor. Vlastimila Patočku se nepodařilo identifikovat.

2) Npor. Vlastimil Patočka:

Spolupráce orgánů StB zemí socialistického společenství a koordinace jejich činnosti v boji proti zahraničním centrům ideologické diverze a emigrantským seskupením⁵⁷⁾

(vedoucí práce mjr. JUDr. Pavel Hermanovský)

Patočka si za téma své práce vybral vzájemnou spolupráci státobezpečnostních složek komunistických států v boji proti vnějšímu nepříteli. V politicko-ideovém úvodu práce autor obvinil speciální služby západních států v čele se CIA, že stály za veškerou činností „ideodiverzních center“ a exilových skupin. Zkvalitnění práce těchto seskupení se začalo projevovat nastupující profesionalitou, která se podle Patočky projevovала zpřísněním konspirace a přechodem na kvalitativně vyšší formy „protisocialistické“ činnosti v politicko-ekonomické oblasti. Proto měly totalitní státobezpečnostní služby rozšířit svoje aktivity za předpokladu vícestranné spolupráce na základě následujících zásad: „*zásada vzájemné rovnoprávnosti bezpečnostních sborů; zásada cílevědomosti; zásada jednotného postupu; zásada ochrany a obrany národní nezávislosti a revolučních výsledků celého socialistického společenství i každé socialistické země; zásada odpovědnosti k mezinárodnímu dělnickému hnutí.*“⁵⁸⁾

Činnost protikomunistických centrál ze zahraničí

Ze samotných poznatků kontrarozvědky StB bylo možno dokumentovat skutečnost, že v období přelomu 70. a 80. let existovala výrazná snaha o jednotu exilových skupin v zahraničí a stejný důraz byl kladen i na myšlenkové sjednocení různých proudů vnitřní opozice v Československu a v dalších komunistických státech. Taktickým působením vlivných seskupení ze západních demokratických států tak bylo postupně dosaženo překlenutí politických, etických, náboženských a dalších rozporů mezi disidentskými skupinami pod ideou dodržování lidských práv.⁵⁹⁾

Vyhodnocením kontrarozvědné činnosti podchytili analytici StB hlavní snahy svého protivníka o „podvratnou ideodiverzní“ činnost. Tuto část z diplomové práce uvádí příloha č. 1. Charakter těchto tzv. podvratných ideodiverz-

⁵⁷⁾ Patočka, V.: Spolupráce orgánů StB zemí socialistického společenství a koordinace jejich činnosti v boji proti zahraničním centrům ideologické diverze a emigrantským seskupením. Dipl. práce VŠ SNB, 1980. Čj. VŠK-00224/I-DIP-79.

⁵⁸⁾ Patočka, V.: Spolupráce orgánů StB zemí socialistického společenství a koordinace jejich činnosti v boji proti zahraničním centrům ideologické diverze a emigrantským seskupením. Dipl. práce VŠ SNB, 1980, s. 9.

⁵⁹⁾ K tomu tamtéž, s. 13.

ních akcí západních speciálních služeb a institucí z pohledu poznatků StB shrnuje příloha č. 2.

Rezidentury západních rozvědek v ČSSR se kromě rozvědné činnosti podílely na zabezpečování konspirativního a rychlého spojení domácích disidentských skupin se západními demokratickými institucemi a exilovými kruhy. Exponovaným československým disidentům se dostávalo morální podpory rovněž tím, že byli oficiálně zváni diplomatickými pracovníky západních velvyslanectví na veřejné akce a slavnostní recepce, kde pod patronací těchto zastupitelských úřadů projednávali zájmové otázky. Tímto způsobem se dle operativních statistik StB nejaktivněji angažovaly rezidentury rozvědek na velvyslanectvích USA, SRN, Rakouska a některých severských států, např. Švédska.⁶⁰⁾

Koordinace aktivit spřátelených totalitních kontrarozvědek

Koordinace a integrace činnosti při mezinárodní spolupráci státobezpečnostních orgánů totalitních států byla konkrétně upravena celou řadou právních norem a resortních předpisů. Gestorem při uzavírání resortních mezinárodních smluv v oblasti působnosti Ministerstva vnitra ČSSR byl v souladu s § 5 zákona č. 133/1970 Sb. federální ministr vnitra. Za odborný a věcný obsah smlouvy odpovídal příslušný útvar, přípravu a sjednání smluv řídil a koordinoval odbor pro mezinárodní styky sekretariátu FMV. Na základě rámcových mezistátních dohod a smluv docházelo k pravidelným poradám na mezinárodní úrovni, na nichž se řešily konkrétní společné úkoly v návaznosti na aktuální operativní situaci. První porada státobezpečnostních sborů komunistických zemí v rámci „boje proti ideologické diverzi“ se konala v Havaně na Kubě roku 1974. Další návazné schůzky se uskutečnily v roce 1977 v Budapešti a roku 1980 v Moskvě.⁶¹⁾

Pod záštitou boje proti „ideologické diverzi“ se běžně pořádaly dvoustranné porady a řada pracovních jednání po liniích jednotlivých kontrarozvědných správ a odborů. Dlouhodobá spolupráce probíhala s využitím kontrarozvědných rezidentur působících v jednotlivých socialistických státech na základě vzájemných dohod. Hlavní oblasti koordinace činnosti kontrarozvědných složek totalitních komunistických států uvádí příloha č. 3.⁶²⁾

⁶⁰⁾ K aktivitám rozvědek tamtéž, s. 18.

⁶¹⁾ K mezistátní spolupráci bezpečnostních sborů tamtéž, s. 21–22.

⁶²⁾ Tamtéž, s. 22–23.

Formy a metody spolupráce komunistických kontrarozvědek

Jak ještě bude nastíněno v dalších diplomových pracích, uplatňovala StB v boji proti aktivitám západních demokratických institucí a exilových spolků tyto formy a metody práce:

1) Agenturní pronikání do „ideodiverzních center“ a seskupení.

2) Odhalování kanálů spojení západních antikomunistických orgánů a exilových seskupení. V případě aktivních opatření na teritoriu jednoho komunistického státu, který tvořil pouze tranzitní území pro západní kanály spojení, docílily totalitní kontrarozvědky likvidace spojení protivníka do dalších zemí. Při paralyzaci a využívání odhalených kanálů byly následně prováděny diskreditace demokratických center s využitím jednak adresátů na území totalitních států, jednak celostátních masmédií. Jednalo se o propagandisticky připravené navracení „podvatrných“ tiskovin západním institucím adresáty s odmítavými dopisy a následná veřejná vystoupení těchto osob ve sdělovacích prostředcích.⁶³⁾

3) Rozpracování a aktivní kontrola emisarů a spojek „ideodiverzních“ center. Mezi množstvím cizích státních příslušníků přijíždějících do ČSSR se pracovníci StB snažili odhalit „nepřátelské“ kurýry a emisary s cílem zamezit převozu a rozšiřování závadových tiskovin. Komplexní náhled do analýzy poznatků v této věci poskytuje příloha č. 4, formy legálních i nelegálních aktivních protiopatření kontrarozvědky StB doplňuje příloha č. 5.⁶⁴⁾

4) Diskreditace činnosti „ideodiverzních center“ a kompromitace jejich hlavních exponentů. Tento druh aktivních opatření prováděla kontrarozvědky StB v nejtěsnější součinnosti s rozvědkou a bezpečnostními orgány ostatních komunistických států. Aktivní opatření se dělila na rozkladná a konsolidační. Rozkladná opatření StB směřovala bezprostředně proti antikomunistickým institucím, skupinám a osobám a mezi její formy patřila propaganda, dezinformace, diskreditace center a seskupení, kompromitace osob a skupin a rovněž vlivová opatření. Konsolidačními aktivními opatřeními se StB snažila dosáhnout příznivých nebo přinejmenším neutrálních postojů občanů, vybraných skupin osob na území demokratických západních států a určité části exilu pomocí paralyzace cizí propagandy. Mezi formy konsolidačních opatření patřila kontrapropaganda a některá vlivová opatření zaměřená na západní činitele a politiky ve prospěch komunistických zemí.⁶⁵⁾

5) Rozpracování zjištěných styků „ideodiverzních center“ a exilových seskupení na území komunistických států. V této oblasti kontrarozvědných opatření

⁶³⁾ K této formě propagandy částečně tamtéž, s. 30.

⁶⁴⁾ K rozpracování emisarů tamtéž, s. 31.

⁶⁵⁾ K tomu tamtéž, s. 36–37.

existovala trvalá spolupráce mezi všemi totalitními bezpečnostními sbory, což se týkalo především kontroly a výměny informací o občanech druhých států. V případě nutnosti se vzniklé problémy řešily na hraničních schůzkách a krátkodobých dvoustranných jednáních kontrarozvědek komunistických států.⁶⁶⁾

6) Vzájemné využívání agentury kontrarozvědek totalitních států v boji proti „ideodiverzní podvratné činnosti“. K těsným a účinným formám spolupráce na této bázi docházelo dle Patočky zejména mezi StB na jedné straně a sovětskou KGB a východoněmeckou Stasi na straně druhé. Například východoněmecká tajná policie efektivně napomáhala StB při rozpracování objektů a institucí na teritoriu západního Berlína a SRN.⁶⁷⁾ Jednotlivé formy spolupráce při využívání agentury uvádí příloha č. 6.

7) Konspirace při využívání poznatků spřátelené totalitní kontrarozvědky. Tento bod rozvíjel nutnost všeobecně přísné konspirace v rámci mezinárodní spolupráce komunistických kontrarozvědek, což představovalo závažnou podmínku pro úspěšné plnění jejich ofenzivních aktivit.

V závěru této rozsahem minimální práce se Patočka zaměřil na předpokládané směřování činnosti státobezpečnostních sborů komunistických zemí v rámci budoucího působení proti centrům „ideologické diverze“ a exilovým seskupením.

Příloha č. 1: Podvratná ideodiverzní činnost protivníka⁶⁸⁾

„Podvratnou ideodiverzní činnost zaměřuje protivník do tří základních oblastí:

1) Antikomunistická propaganda a agitace

Kromě dezorientace obyvatelstva v ČSSR a různých západních státech formou ideodiverzního vysílání (Radio Svobodná Evropa / Svoboda, Hlas Ameriky a další vysílače) a vydávání podvratných tiskovin (Listy, Svědectví) organizují centra ideologické diverze se stejným cílem množství veřejných akcí na teritoriu západní Evropy. Tyto akce mají nátlakový a provokační charakter (tzv. pochody mlčení, mítinky, demonstrace ‚proti bezpráví v zemích Východu‘ a podobně). Jsou součástí úsilí protivníka diskreditovat před širokou veřejností politiku KSČ a dalších komunistických a dělnických stran.

Současně je cílem protivníka antikomunistickou propagandou a propagací utvrzovat v nepřátelství a trvale aktivizovat nepřátelské osoby a seskupení v ČSSR. Tato úloha je kromě štvavého rozhlasového vysílání a ilegální přepravy pod-

⁶⁶⁾ Tamtéž, s. 38–39.

⁶⁷⁾ Ke spolupráci více tamtéž, s. 39–40.

⁶⁸⁾ Tamtéž, s. 14–18.

vratných tiskovin do ČSSR protivníkem realizována vysíláním emisarů, kteří provádějí antikomunistickou propagaci přímým působením na našem území (jedná se např. o tzv. přednášky v rámci ‚paralelních univerzit‘ a podobně).

Při zajišťování tendenčních materiálů, použitelných pro antikomunistickou propagandu a agitaci, zahraniční centra ideologické diverze úzce spolupracují s politickou rozvědkou protivníka.

2) Rozvědně-organizační podvratná činnost

Rozvědně-organizační podvratná činnost je protivníkem prováděna ve vztahu ke konkrétním objektům působení (vnitřní opozici a její stykové základně). Její charakter je přísně konspirativní a značně se přibližuje agenturním formám. K realizaci dochází pod řízením speciálních služeb emisary a agenty zahraničních ideodiverzních center.

Rozvědně-organizační činnost je prováděna následujícími formami:

A) Vyhledávání a typování v prostředí občanů zemí socialistického společenství nepřátelských osob nebo osob, které pod různou motivací jsou ochotny se k podvratné činnosti připojit.

B) Ustanovení konspirativních styků a spojení s nepřátelskými osobami na území zemí socialistického společenství.

C) Získání těchto nepřátelských elementů k vytváření ilegálních skupin a organizací k provádění aktivní podvratné činnosti.

D) Zabezpečení nepřátelských elementů a jejich zakonspirovaných skupin prostředky provádění podvratné činnosti a jejich materiální podpora.

E) K udržování konspirativního spojení a předávání prostředků pro podvratnou činnost opozici protivník organizuje a využívá konspirativní kanály s vymezenou specifikou. Jedná se o následující kanály spojení:

a) Distribuční • Kanály tohoto druhu jsou určeny ke konspirativní přepravě ideodiverzních tiskovin a literatury ze Západu na území ČSSR, kde dochází k jejich distribuci mezi nepřátelsky zaměřené osoby. Souběžně se protivník snaží o prokládání distribučních kanálů do dalších socialistických států tranzitem přes ČSSR. Kanály jsou organizovány s využitím speciálně upravených automobilů s tajnými kontejnery, mezinárodní kamionové a lodní dopravy.

b) Informační • Kanály s tímto určením slouží k přepravě zájmové informace oběma směry, jsou organizovány vysoce konspirativně. Kromě uvedených prostředků je využíváno pracovníků kapitalistických zastupitelských úřadů v ČSSR a akreditovaných novinářů.

c) Předávání podpor • Finanční prostředky jsou doručovány organizátorům podvratné činnosti v ČSSR jednak prostřednictvím emisarů ideodiverzních center, zejména však dochází k poskytování podpor bankovními převody, kdy

je využíváno krytí fiktivními dárci, příbuznými a podobně. V tomto směru jsou využívány specializované organizace jako Alimex, Palatinus, Sven Persson a další.

d) Poštovní • Kanál je využíván k zaslání podvratné literatury a tiskovin (Listy, Svědectví). Jedná se o méně efektivní způsob, přesto však neustále dochází ke snahám o nové formy jeho aplikace v praxi. Je využíváno skutečnosti, že v poštovním styku mezi zeměmi socialistického společenství není prováděna intenzivní korespondence. Protivník v tomto případě zasílá poštovní zásilky např. do MLR na neexistující adresy, s uvedením ‚odesílatele‘ (jemuž je ve skutečnosti zásilka určena) – československého občana. Maďarská pošta zásilku bez prověření jako nedoručitelnou vrací ‚odesílateli‘, čímž protivník dosáhne poměrně bez rizika jejího doručení určené osobě.

3) Rozvědně-informační zabezpečení akcí ideologické diverze

Informační zabezpečení akcí ideologické diverze je prováděno politickou rozvědkou protivníka. V této souvislosti mají speciální služby, jejich agentura a emisari ideodiverzních center následující funkce:

a) Získávání informace o podmínkách objektivně napomáhajících provedení akce ideologické diverze.

b) Vyhledávání vhodných osob, které mohou být získány ke konspirativnímu styku se zahraničními centry ideologické diverze, jejich prověrka, příprava osnovy verbovky a zajištění kontaktu s těmito osobami.

c) Získávání tendenčních informací, pomluv, pamfletů, materiálů a podobně k využití zahraničními centry ideologické diverze.

d) Prověřování efektivnosti a výslednosti akcí ideologické diverze.

Zvláštní úlohu při uskutečňování ideodiverzních akcí přikládají vládnoucí kruhy imperialistických států rezidenturám jejich rozvědek, legalizovaným na zastupitelských úřadech v socialistických státech. Rozvědka je povinna zajistit pro akce ideologické diverze informace, které jsou nezbytné k provádění aktivní podvratné činnosti. Proto speciální služby protivníka pozorně studují veřejné mínění v ČSSR, SSSR a v dalších socialistických státech a jeho reakci na opatření stranického a státního vedení.“

Příloha č. 2: Poznatky StB o charakteru podvratných ideodiverzních akcí Západu⁶⁹⁾

„Kromě uvedené činnosti je speciálním službám a zahraničním ideodiverzním centrům imperialistickými kruhy Západu určena další významná role. Tyto služby a jejich propagandistický aparát plní zejména následující úkoly:

1) Využívají inteligenci v prostředí emigrace ze zemí socialistického společenství na Západě jako opoziční síly ve vztahu k socialistickým zemím. Zde jsou fixovány snahy získat tuto emigraci k aktivní podpoře opozice, působící uvnitř socialistických států. S využitím těchto kruhů provádějí nátlak na vlády států azylu. Aktivně podporují emigrantskou publicistickou a nakladatelskou činnost.

Materiálně jsou podporovány a dotovány ty skupiny emigrace, které se potýkaly s finančními problémy. Je jim aktivně napomáháno k distribuci ideodiverzních tiskovin do socialistických zemí i v organizování a provozu zpravodajských kanálů, jimiž je zabezpečován tok zájmových aktuálních informací k využití.

Výsledkem realizace tohoto záměru speciálních služeb je existence různých nakladatelství na Západě, jako jsou např. Index, Dialog, Konfrontation, Bücherei a další, založených a řízených emigranty – členy seskupení Pelikána a Tigrida. Mimo tato emigrantská nakladatelství jsou k protisocialistické činnosti zneužívána i některá oficiální nakladatelství, např. v NSR Europäische Verlagsanstalt, do jejichž vedení byli dosazeni emigranti ze socialistických zemí s publikačními a organizačními zkušenostmi.

2) Organizují dezintegrační činnost uvnitř socialistických zemí se záměrem vytváření intelektuálních elit poplatných západnímu způsobu života a snaze zachovat si nadřazenost nad dělnickou třídou.

3) Provádějí rozvědnou podporu organizací a institucí organizujících ideodiverzní akce proti socialistickým státům; cílem je vytvoření podmínek pro dokonalou synchronizaci akcí ideodiverzních center s akcemi hromadných sdělovacích prostředků Západu, sběr zájmové informace a v neposlední řadě budování kanálů spojení do zemí socialistického společenství, finanční a materiální podpora emigrantských seskupení a provádění speciálních akcí určených k zesílení celkového efektu činnosti ideodiverzních center.

4) Inspirují a podporují vystoupení opozice v socialistických zemích (Charta 77 v ČSSR, tzv. Manifest v NDR, Výbor společenské sebeobraně v PLR, Helsinské skupiny v SSSR a další).

⁶⁹⁾ Tamtéž, s. 19–21.

5) Zabezpečují podporu a koordinaci propagandistických a nátlakových akcí opozice v zemích socialistického společenství a emigrantských seskupení majících za cíl diskreditaci socialistických zemí (Bienále v Benátkách, Sacharovovy tribunály a další akce, např. vystoupení tzv. Výboru 1. máje v Bruselu v roce 1978).

6) Financují různé zahraniční a vnitřní fondy sloužící ideodiverzním centřům na Západě i opozičním skupinám v zemích socialistického společenství (jako krytí slouží různé nadace, instituty a do socialistických států fiktivní odesílatelé, maskovaní jako příbuzní opozičních elementů a podobně). V některých případech jsou finanční prostředky opozičním elementům doručovány ze Západu kurýrní cestou, prostřednictvím emisarů (např. Výboru na podporu nespravedlivě stíhaných).

7) Vypracovávají a koordinují společnou taktiku činnosti speciálních služeb s různými mezinárodními institucemi, publicistickou a žurnalistickou činností (např. Amnesty International, Springerův pravicový tisk atd.).“

Příloha č. 3: Hlavní oblasti koordinace činnosti mezi komunistickými kontrarozvědkami⁷⁰⁾

„1) Agenturní pronikání do ideodiverzních center a emigrantských seskupení; v této oblasti se jedná zejména o koordinované nasazení a využívání agentury, racionální využití sil a prostředků.

2) Odhalování kanálů spojení ideodiverzních center a seskupení do socialistických států; tato činnost je prováděna ve vzájemné spolupráci a koordinaci v případech, že protivník konspirativně pokládá kanály spojení do socialistických zemí přes území několika států, jež využívá k transitu.

3) Rozpracování a aktivní kontrola emisarů ideodiverzních center a seskupení; tyto osoby zpravidla plní úkoly na území několika socialistických států současně.

4) Společná opatření ke kompromitaci ideodiverzních center a k diskreditaci činnosti jejich hlavních exponentů; synchronizací aktivních opatření tohoto charakteru mezi několika socialistickými státy současně je docilováno jejich vyšší efektivity a účinnosti.

5) Rozpracování zjištěných styků ideodiverzních center a emigrantských seskupení na území socialistických států; vzájemnou výměnou poznatků a požadavků v jednotlivých akcích je dosahováno zvýšení efektivity v rozpracování a postihu osob zapojených do podvratné činnosti; dále je docilováno

⁷⁰⁾ Tamtéž, s. 22–23.

rozšíření dílčích poznatků o spolupracovnících center na území jednotlivých socialistických zemí.

6) Vzájemné využívání agentury; v této oblasti dochází k těsným a účinným formám spolupráce zejména se sovětskými přáteli.

7) Konspirace při využívání poznatků jednoho socialistického státu v praktické realizaci opatření druhým státem; opatřeními tohoto charakteru je sledován cíl omezit na nejmenší míru rizika vyzaření jednotlivých pramenů operujících v nepřátelském prostředí.

Příloha č. 4: Rozpracování a aktivní kontrola emisarů a spojek ideodiverzních center⁷¹⁾

„Kategorie cizinců, kterým věnujeme zvýšenou pozornost:

- vědečtí pracovníci a zaměstnanci různých výzkumných ústavů,
- učitelé, studenti, stážisté a stipendisté,
- osoby přijímající účast na kongresech a sympoziích,
- pracovníci ideologických a propagandistických ústavů a center,
- osoby přijíždějící na dotaci soukromých fondů (např. fond Tolstého, nadace Fordova a Humboldtova atd.),
- průvodci a překladatelé na zahraničních výstavách pořádaných na našem území (např. Brno, Incheba atd.).

Poznátky napomáhající odhalovat emisary ideodiverzních center a agenty propagandisty:

- Při příjezdech na naše území mají u sebe závadovou ideodiverzní literaturu, která je obyčejně maskována jinými deskami, názvy legální literatury a knih atd.
- Vozí s sebou klišé ke zhotovování letáků (většinou v kamuflech).
- Mívají u sebe instrukce ke zhotovení a rozšiřování letáků z těchto klišé.
- Převáží instrukce ideodiverzních center pro činnost opozičních elementů uvnitř socialistických států a vyvážejí informace od těchto elementů k využití ideodiverzními centry. Tyto instrukce a informace převáží na mikro-filmech a ukrývají je v různých přízpůsobených kontejnerech, dvojitých dnech, nátělních pásech, ženy pod spodním prádlem atp.
- Mívají u sebe různé dotazníky a ankety, s pomocí kterých získávají od našich občanů politickou informaci a informaci tendenčního charakteru (tzv. sociologické průzkumy a anketování).

⁷¹⁾ Tamtéž, s. 31–33.

- Tyto osoby častěji vstupují v kontakty s našimi občany, kteří mohou být prameny politické informace.
- Při výjezdu z našeho území mohou mít u sebe získané u nás různé manuskripty a samizdaty závadového charakteru a podobné materiály. Získávají je od osob, které nemohou u nás publikovat. Tyto jsou ideodiverzními centry vydávány v zahraničí (např. Edice Petlice).
- Mají u sebe různé zápisky, interview s opozičními elementy a fotosnímky tendenčního charakteru.

Demaskující příznaky faktů jejich praktické podvratné činnosti:

- snaha ustanovit spojení s našimi občany a zavádění diskusí na politické otázky; přitom propagují západní obraz života;
- snaha předat našim občanům závadovou literaturu a tiskoviny (v hotelích a podobně);
- snaha ustanovit kontakty s opozičními elementy, získat od nich informace, předat jim materiální podpory od ideodiverzních center, natočit s nimi tendenční interview, filmové šoty a podobně;
- snaha převádět na konspirativní osnovu ustanovené kontakty s našimi občany, kteří mohou být prameny zájmové informace;
- ideodiverzní akce provádějí skrytě, maskují je různými legendami, např. vystupují jako osoby milující naši zemi a lid, a proto projevují obavy o jejich další osud. Přitom kritizují politiku strany a opatření prováděná vládou, vystupují z pozic různých „zlepšení“ a podobně. Jiní legendují snahu o získání té či oné informace její nutností pro výzkum různých problémů, vědecké sociologické práce atd.“

Příloha č. 5: Legální a konspirativní formy opatření kontrarozvědky StB proti emisarům a spojkám ideodiverzních center⁷²⁾

„a) Legální formy opatření:

- Při příjezdech na území socialistického státu provedení celní prohlídky a v případě nálezu závadové literatury či jiných prostředků k provádění akcí ideodiverze jejich odejmutí.
- Odejmutí materiálů závadového charakteru při jejich zasílání mezinárodními dopravními prostředky či v zasílaných importních materiálech.
- Upozornění cizinců vedoucími pracovníky socialistických úřadů a institucí, ke kterým přijíždějí, o neslučitelnosti jejich pobytu u nás s prováděním

⁷²⁾ Tamtéž, s. 34–35.

podvrtné nepřátelské činnosti, nutnosti chovat se v souladu s platnými zákony a upozornění o nepřípustnosti vměšování se do vnitřních záležitostí.

- Organizujeme oficiální protesty zastupitelským úřadům kapitalistických států a jiným institucím na nepřátelskou činnost jejich občanů při pobytu na území socialistických zemí.
- Zveřejnění prováděné nepřátelské činnosti, diskreditace a kompromitace ideodiverzních center cestou hromadných sdělovacích prostředků.
- Vyhoštění a zařazení na index nežádoucích osob.
- V souladu s platnými zákony použití represivního postihu proti jednotlivcům.

b) Konspirativní, operativní opatření:

- Zaměření pozornosti a aktivity této kategorie osob na naši agenturu (podstavy).
- Ztěžování jejich nepřátelské činnosti cestou vytvoření pro ně nevýhodných podmínek (zavedení k nim naší agentury a důvěrnické sítě, propracování pro nás výhodného programu pobytu a podobně).
- Přivedení v nezpůsobilost prostředků nepřátelské činnosti (osvícení filmů, vymazání magnetofonového záznamu a podobně).
- Ziskávání od těchto osob interview s kladnými názory o životě naší společnosti a pobytu u nás.
- Vlivové působení na tyto osoby naší agenturou a předání jim objektivní a pravdivé informace.
- Jejich kompromitace s využitím dokumentovaných faktů, amorálních činů, spekulace atd.
- Verbovka a jejich operativní využití.“

Příloha č. 6: Formy spolupráce ve využívání agentury kontrarozvědek socialistických států v boji proti ideodiverzní činnosti⁷³⁾

„Spolupráce ve využívání agentury je prováděna v následujících formách:

- společná příprava úkolování agentury operující v zájmovém prostředí (několika center nebo seskupení současně, dotyk na objekty různých socialistických kontrarozvědek);
- obsluha agentury druhého socialistického státu operující na našem území nebo v zahraničí (základními hledisky jsou operativnost řízení, vytváření podmínek pro efektivní činnost agentury na podkladě konkrétních možností jednotlivých kontrarozvědek);

⁷³⁾ Tamtéž, s. 39–40.

- organizace konspirativního spojení agentury s centrálou s využitím možností kontrarozvědných složek druhých socialistických států;
- vzájemná součinnost při vytváření podmínek a možností podstav agentury;
- součinnost s přáteli při pronikání agentury do center přes společné objekty (vzájemné využití poznatků, využití možností paralelní vlivové agentury);
- rozpracování ideodiverzních center, objektů jedné socialistické kontrarozvědky, s využitím agenturních prostředků přátel.“

Frekventant dálkového studia fakulty StB VŠ SNB npor. Josef Štefek,⁷⁴⁾ od 1. 3. 1977 starší referent 3. oddělení II. odboru S-StB Ostrava, stejně jako dva předchozí autoři, vypracoval roku 1980 diplomovou práci zabývající se aktivitami StB zaměřenými proti zahraničním „ideodiverzním centrálam“. V roli konzultanta se uplatnil jeho kolega z ročníku a autor diplomové práce č. 2 npor. V. Patočka.

3) Npor. Josef Štefek: Opatření orgánu StB na využívání efektivnosti práce s agenty, kteří pronikli do zahraničních ideodiverzních center⁷⁵⁾ (vedoucí práce: mjr. JUDr. Pavel Hermanovský)

Štefek vytvořil práci na téma opatření prováděných kontrarozvědkou StB v rámci zvyšování efektivnosti práce agentury dlouhodobě působící v západních institucích a exilových skupinách. Při psaní čerpal zejména z vlastních zkušeností, které získal při řízení agentů ve vnitřních problematikách na S-StB

⁷⁴⁾ Josef Štefek (nar. 1942) přijat ke S-StB Ostrava 1. 2. 1971 do funkce ref. 5. odd. II. odb., od 1. 9. 1971 ref. 1. odd. II. odb. S-StB Ostrava, od 1. 3. 1972 ve funkci ref. 2. odd. II. odb. S-StB Ostrava, 11. 1. 1972 až 14. 7. 1972 povolán do nástupní školy StB ve Víně, od 4. 9. 1973 do 20. 6. 1975 absolvoval dvouletý kurz v SOŠ Víně pro přísl. se SŠ vzděláním (směr StB, obor kontrarozvědný), od 1. 1. 1975 ref. 3. odd. II. odb. S-StB Ostrava, 1. 5. 1976 jmenován SR tamtéž, 1. 9. 1976 povolán k dennímu studiu na Fak. StB VŠ SNB a současně zařazen do stavu, 1. 3. 1977 povolen přestup z denního na dálkové studium Fak. StB VŠ SNB a vyjmut ze stavu, VŠ SNB ukončil 28. 2. 1981, od 1. 3. 1977 SR 3. odd. II. odb. S-StB Ostrava, 1. 3. 1981 ustanoven SR specialistou 3. odd. II. odb. S-StB KS SNB Ostrava, od 1. 3. 1983 jmenován náčelníkem 3. odd. II. odb. S-StB Ostrava, 1. 1. 1989 jmenován zástupcem náčelníka pro StB MS SNB Ostrava-město, 28. 8. 1989 až 17. 11. 1989 absolvoval zdokonaovací kurz rus. jazyka pro přísl. SNB, od 15. 1. 1990 v záloze pro přechodně nezařazené, 2. 7. 1990 ukončen služ. poměr příslušníka SNB. Dosažené hodnosti: od 1. 2. 1971 stržm., od 1. 2. 1972 nstržm., od 1. 8. 1974 ppor., od 1. 8. 1976 por., od 1. 8. 1979 npor., od 1. 8. 1981 kpt., od 1. 8. 1986 mjr.

⁷⁵⁾ Štefek, J.: Opatření orgánu StB na využívání efektivnosti práce s agenty, kteří pronikli do zahraničních ideodiverzních center. Dipl. práce VŠ SNB, 1980. Čj. VŠK-00234/I-DIP-79.

Ostrava, a ty posléze aplikoval na agenturu dlouhodobě působící v „ideodiverzních“ centrech. Štefek se opíral o poznatky IV. odboru X. správy SNB (ideocentra, emigranti) jako řídicího a koordinujícího útvaru StB v této oblasti. V konkrétní rovině se zaměřil na aktivity kontrarozvědky proti nejvýznamnějším exilovým kruhům kolem Jiřího Pelikána a Pavla Tigrida. Z pozice staršího referenta 3. odd. II. odboru S-StB Ostrava objasnil ve své práci rovněž operativní rozpracování exulantů Zdeňka Hejzlara a Karla Kryla na teritorium Severomoravského kraje.

V úvodu Štefek neopomněl zmínit ideologická klišé v tom smyslu, že vzhledem k diferencovanému přístupu západních antikomunistických institucí k totalitním státům zaujalo Československo jako terč co do množství útoků druhé místo hned za SSSR. Mezi vedoucí představitele československých exilových skupin, plnicích úkoly speciálních služeb západních států, zařadil Pelikána v Itálii, Müllera v SRN, Mlynáře v Rakousku, Janoucha a Hejzlara ve Švédsku, Goldstückera, Toska a Kavana ve Velké Británii, Liehma v USA a přirozeně také Tigrida ve Francii.⁷⁶⁾

Opatření StB prováděná k upevnění pozice agenta

V ústřední partii práce, týkající se forem a metod zvyšování efektivnosti působení agentury StB nasazené v „ideodiverzních“ centrech, popsal Štefek nejdříve opatření kontrarozvědky k prohlubování důvěry agenta u řídicího článku prozápadního centra. Jednalo se především o přísun stabilních a gradujících informací nebo připravených dezinformací ze strany StB. Protivník měl zájem především o informace využitelné k „ideologické diverzi“ proti ČSSR, na druhé straně nemohla kontrarozvědka předávat agentovi zprávy, které by zdiskreditovaly komunistický režim. Operativci StB proto své agentuře poskytovali jen takové informace, o kterých si byli jisti, že se do zahraničí již dostaly a v dohledné době by je obdrželo i dotyčné západní (exilové) centrum.⁷⁷⁾

V případě dalšího možného posilování pozice agenta StB se jednalo o provádění tzv. vlivových opatření autoritativní agenturou, řízenou zejména I. správou SNB (rozvědka) nebo spřátelenými kontrarozvědkami jiných totalitních států. Mezi tato vlivová opatření patřilo například „*vyzvedávání osobnosti agenta, poukazování na jeho schopnosti a aktivitu; pověřování jej dílčími úkoly autoritativní agenturou; seznamování jej s dalšími vlivnými osobnostmi řídicího centra a speciálních služeb.*“⁷⁸⁾

⁷⁶⁾ Ideologický úvod viz tamtéž, s. 6–10.

⁷⁷⁾ K tomu částečně tamtéž, s. 26–27.

⁷⁸⁾ Tamtéž, s. 28–29.

Kontrarozvědka StB prováděla dále opatření v zájmu služebního postupu agenta v hierarchii „ideodiverzní centrály“. Méně cenné či nepodstatné informace využil agent u osob pracujících v okrajových sférách centra a naopak důležité předával řídicím pracovníkům antikomunistické instituce, čímž si rozšiřoval své styky a popularizoval svoji osobu.⁷⁹⁾

Mezi další metody kontrarozvědky StB vedoucí k upevnění agentovy pozice v „ideodiverzním“ centru patřilo vyřazení konkurujícího pracovníka centrály. Tento postup názorně přibližuje příloha č. 1.

K uplatnění výše uvedených opatření využívala StB vyjíždějící agenty X. správy SNB. Vždy počátkem kalendářního roku byl prováděn přehled agentury, která měla během následujících dvanácti měsíců soukromě nebo služebně vycestovat do demokratických zemí. Smyslem tohoto opatření bylo vybrat takového spolupracovníka, který svými možnostmi, kontakty a kvalitou dával naději proniknout do „ideodiverzních“ center a plnit tam plánované úkoly.⁸⁰⁾

Štefek se dále soustředil na formy a metody zvyšování efektivity kontrarozvědné práce v exilových skupinách Jiřího Pelikána a Pavla Tigrida. Výňatky z této kapitoly uvádí příloha č. 2. Budování perspektivní agentury kontrarozvědky StB uvnitř těchto dvou exilových seskupení přibližuje příloha č. 3. Charakteristiku rozpracování politických exulantů Zdeňka Hejzlara a Karla Kryla z pohledu ostravské správy StB přináší příloha č. 4.

Formy styku mezi vysazeným agentem v zahraničí a jeho řídicím orgánem

Jak bude ještě uvedeno v souvislosti s rozбором dalších diplomových prací, z hlediska forem spojení s agenturou StB nasazené v „ideodiverzních“ centrech v zahraničí užívala kontrarozvědka bezprostřední i zprostředkovaný styk:

a) Jednalo se především o osobní schůzku s řídicím orgánem ať již v místě přímého působení, tak i v Československu nebo na území třetího státu.

b) Dále se používalo jednostranné spojení pomocí radiotechnických prostředků – v případě agentů vysazených v antikomunistických centrálech zneužívala StB pražské vysílání Československého rozhlasu. Agent byl vybaven obyčejným radiopřijímačem, na kterém poslouchal oficiální pražské vysílání, ve kterém pro něj byly zakódovány pokyny.

c) Zprostředkovaný styk umožňoval agent-spojka, který měl možnost vícekrát do roka legálně vycestovat do prostoru působení vysazeného agenta. K vzájemnému poznání oba disponovali hesly pro kontakt, neboť jejich schůzky by-

⁷⁹⁾ K taktice agentova postupu tamtéž, s. 31–32.

⁸⁰⁾ K výjezdové agentuře X. S-SNB tamtéž, s. 34–35.

ly organizovány na veřejných místech – na nádražích, v hotelech, obchodech apod. Informace si oba agenti předávali v písemné formě, avšak při převozu musely být zakódovány a uschovány v kontejneru.

d) Spojení přes krycí adresu se provádělo prostřednictvím poštovní služby. Agent zaslal do ČSSR na krycí adresu, jejíž majitel byl ve styku s operativním pracovníkem, dopisy, knihy a časopisy, v jejichž obsahu byla tajnopisem zakódována příslušná zpráva. Majitel krycí adresy tuto zásilku předal pracovníkovi StB (pokud se do správných rukou přes ‚technický úkon TA-211‘, tj. prověrku korespondence, nedostala již dříve). Kvůli zvýšení konspirace nezasílal agent tyto zásilky z místa svého působiště, ale z jiného města či dokonce státu.

e) K řízení agentury se rovněž využívaly rezidentury StB na československých zastupitelských úřadech. Rezidenti byli v osobním styku s řídícím orgánem agenta nebo jim operativci StB zasílali instrukce diplomatickou cestou či šifrou.⁸¹⁾

Příloha č. 1: Provádění komplexních součinnostních opatření na izolaci a kompromitaci „konkurujících“ pracovníků IDC našemu agentovi⁸²⁾

„Aby agent dosáhl v nepřátelském prostředí žádaného postavení, provádí čs. kontrarozvědka opatření na kompromitaci a izolaci těch pracovníků centra, kteří se dostávají v centru na taková místa, která ohrožují agentovu pozici. K takovým pracovníkům provádíme taková opatření, která by otřásla jejich důvěrou před vedoucími pracovníky centra. Tato opatření provádí čs. KRZ v součinnosti s I. správou SNB a spřátelenými kontrarozvědkami.

a) Kompromitace osobností ‚konkurujících‘ pracovníků

Uplatnění této metody předpokládá dokonalou znalost osobnosti ‚konkurujícího‘ pracovníka. Pokud tento pracovník má určité morální a charakterové vady, musíme hledat takové, které by bylo možné uplatnit k zdiskreditování jeho osoby před vedoucími pracovníky centra. Jedná se například o nemorální život, ziskuchtivost, psychické a sexuologické poruchy, prospěchářství, alkoholismus, narkomanie a další. Dále je třeba hledat způsoby, jak tyto vady dát ve známost v centru. K tomu je možné využít naší agentury působící v centru nebo našich sdělovacích prostředků.

Na základě znalostí osobnosti ‚konkurujícího‘ pracovníka může StB prostřednictvím agenturní sítě v centru připravit jeho kompromitaci. Například je známo, že je ziskuchtivý. Připravíme operativní kombinaci, při které by měl

⁸¹⁾ K formám spojení tamtéž, s. 48–51.

⁸²⁾ Tamtéž, s. 32–34.

možnost zneužít svého postavení v centru k osobnímu obohacení. Po úspěšném provedení oper. kombinace vhodným způsobem dáme toto ve známost v centru.

b) Kompromitace a izolace ‚konkurujícího‘ pracovníka na základě vhodně volené dezinformace

Tuto metodu využíváme v období, kdy se rozhoduje o obsazení důležité funkce v centru nebo voleb do redakčních rad emigrantských časopisů, výboru emigrantského seskupení a podobně.

Podstatou metody je příprava dezinformací ke kompromitaci ‚konkurujícího‘ pracovníka a její uplatnění v období těsně před obsazením důležité funkce nebo volbami. Dezinformace kompromituje osobnost ‚konkurujícího‘ pracovníka, jeho neschopnost na zastávání takové funkce, podezření ze spolupráce s StB a podobně. Dezinformaci musíme připravit tak, aby ji nebylo možno za krátkou dobu prověřit, alespoň do doby, kdy je rozhodnuto o obsazení funkce nebo zvolení jiné osoby místo ‚konkurujícího‘ pracovníka. I když nakonec se prokáže, že se jednalo o neopodstatněné nařčení, pomluvu ‚konkurujícího‘ pracovníka, dezinformace splnila svoje poslání, krátkodobě zkompromitovala ‚konkurujícího‘ pracovníka a izolovala od postavení, z kterého by mohl kvalifikovaněji konkurovat našemu agentovi.

c) Kompromitace a izolace ‚konkurujícího‘ pracovníka na základě operativního rozpracování

StB zahájí aktivní operativní rozpracování ‚konkurujícího‘ pracovníka, jež hož výsledkem by mělo být rozkrytí jeho styků a kanálů spojení do ČSSR. K jeho stykům v ČSSR provede StB opatření k zamezení předávání informací k ideodiverzní činnosti, rozruší jeho kanály spojení do ČSSR. Tímto ‚konkurující‘ pracovník ztratí možnost získávání aktuálních informací, poklesne jeho důvěra v centru a tím i jeho postavení. Opatření, která jsou provedena k jeho osobě, stykům a kanálů spojení, může StB využít vhodným způsobem ve sdělovacích prostředcích.

Příloha č. 2: Formy a metody zvyšování efektivity práce v IDC Pelikána a Tigrida⁸³⁾

„Mimořádně aktivním a zvláště nebezpečným emigrantským seskupením, působícím z teritoria Itálie, je Pelikánovo ideodiverzní centrum. Toto je řízeno posrpnovým emigrantem Jiřím Pelikánem [...]. Vydává emigrantskou tiskovinu Listy [...]. Pelikán vyvíjí aktivní podvratnou činnost proti ČSSR, odkud získává informace z různých společenských sfér, a cestou ilegálních kanálů

⁸³⁾ Tamtéž, s. 37–38.

spojení zasílá do ČSSR ideodiverzní tiskovinu Listy a instrukce síti svých spolupracovníků. Jedná se o agenta CIA, který úzce spolupracuje s RSE a Tigridovým ideodiverzním centrem v Paříži. Jeho podvatná činnost je řízena a koordinována krycí organizací americké špionážní služby pod názvem International Advisory Council (IAC) [...], v jejímž vedení je kádrový pracovník CIA G. Minden. Pelikán rovněž udržuje kontakty s Ústavem pro strategická studia, řízeným britskou rozvědkou a udržujícím úzké kontakty s orgány NATO. Síť exponentů Pelikánova ideodiverzního centra působí proti ČSSR z různých teritorií, odkud prokládá kanály spojení do ČSSR. Pelikán z Itálie, Stárek a Janýr z Rakouska, Hejzlar a Janouch ze Švédska, Kaplan, Pokštefl, Novák, Blažek, Schulz, Filip a Müller z NSR, Kavan a Hartl z Anglie.

Nejaktivnějším seskupením působícím z teritoria Francie je Tigridovo emigrantské ideodiverzní seskupení. V jeho čele je starý agent CIA Pavel Tigríd [...]. Jedná se o pouňorového emigranta, který získává informace z ČSSR a vydává ideodiverzní tiskovinu Svědectví, kterou ilegálními kanály spojení dopravuje do ČSSR. Úzce spolupracuje a koordinuje svoji činnost s Pelikánovým ideodiverzním seskupením a rovněž tak je řízen filiálkou CIA – International Advisory Council. Těsné kontakty udržuje se Svobodnou Evropou a Amnesty International. Exponenty Tigridova ideodiverzního centra jsou většími agenti CIA Brzorád, Kovtun, Brousek, Pfaff, Slavíček, Valtrová a další.

Zvýšit efektivnost práce v IDC Pelikána a Tigrida je problematikou vzhledem k jejich aktivnímu ideodiverznímu působení proti ČSSR značně aktuální a čs. kontrarozvědka v tomto směru hledá stále nové formy a metody práce, které by úspěšně čelily tomuto působení.“

Příloha č. 3: Budování perspektivní agentury uvnitř Pelikánova a Tigridova centra a na kanálech spojení do ČSSR⁸⁴⁾

„a) Agenturní pronikání (zkvalitnění výběru a řízení agentury)

Základem práce čs. kontrarozvědky v boji proti IDC Pelikána a Tigrida je práce s agenturou. Proniknutí agentury na pozice, z kterých je možné plnit úkoly, je záležitostí několika let. U současné agentury, která v těchto centrech působí, dochází k přirozenému snižování počtu v důsledku úmrtí, stažení v důsledku provalu, zpravodajskému využití a podobně. Z tohoto důvodu je nutno budovat v těchto centrech novou agenturu, která by byla schopna ihned po vysazení plnit úkoly. K oběma centrům by se mělo jednat o osoby, které mají určitý vztah k osobě Pelikána a Tigrida, věkově starší, které mají už určité životní zkušenosti, služební a společenské postavení. Nesmíme však zapomínat

⁸⁴⁾ Tamtéž, s. 39.

na to, že po určité době, zejména v centru Tigrida, převezme jeho úlohu někdo mladší. Proto je třeba již nyní s tímto počítat a získávat vhodné typy z osob věkově mladších a připravovat je k vysazení. Vysazení takových agentů orientovat do okrajových sfér obou seskupení s cílem postupného dosažení stanovené pozice. K tomuto cíli orientovat jejich řízení, zejména jejich prověřování a kontrolu. Nejschopnější, kteří se osvědčili, zavádět do míst, ze kterých by mohli kvalifikovaně plnit úkoly.

b) Zkvalitnění spojení s agenturou

Využívání moderních prostředků z oboru chemie, elektroniky, hledání nových možností, zejména k osobnímu spojení, při němž by nedocházelo k demaskujícím příznakům.“

Příloha č. 4: Formy a metody zvyšování efektivnosti práce v IDC u politických emigrantů Hejzlara a Kryla⁸⁵⁾

„Aktivním politickým emigrantem, patřícím do skupiny tzv. reformních komunistů, která se soustřeďuje kolem časopisu *Listy*, udržuje styky na Amnesty Internacionál a RSE, působícím ze Švédska, je Zdeněk Hejzlar [...]. Jde o bývalého ředitele Čs. rozhlasu, později I. vyslaneckého tajemníka čs. ZÚ ve Vídni. V roce 1969 přímo ze ZÚ emigroval do Švédska. K emigraci mu pomohli Pelikán a spisovatel Mňačko. V současné době pracuje v Historickém ústavu a zpracovává dějiny dělnického hnutí východní Evropy.

Přestože Hejzlar za svého působení v Ostravě, kde pracoval jako ředitel ZDŠ, kromě rodinných příslušníků své manželky, která pochází z Ostravy, má celou řadu známých, nepodařilo se k němu provést taková opatření, která by vedla k jeho aktivnímu rozpracování. K rodině manželky Hejzara je úkolována TS MARCELA, která předává poznatky okrajového rázu. K Hejzarovi mají v současné době možnosti TS JAROŠ a TS HONZA. [...]

Jedním z politických emigrantů našeho kraje je zpěvák Karel Kryl, rodák z Nového Jičína [...]. Již před rokem 1968 se netajil svým negativním postojem k našemu soc. st. zřízení a Sovětskému svazu. To vyjadřovaly i jeho protestsongy ‚Bratříčku, zavírej vrátka‘ a další. V roce 1969 zneužil své cesty do Švýcarska k emigraci. Na svou obživu si vydělává v nepřátelské radiostanici Svobodná Evropa, kde působí v programech pro mládež.

Ke Krylovi nebylo zjištěno takových poznatků, ze kterých by bylo možné provést jeho rozpracování. Bylo zjištěno, že na jeho adresu do SE píše celá řada osob z řad mladistvých posluchačů SE, kteří od něho požadují zaslání

⁸⁵⁾ Tamtéž, s. 41–44.

gramofonových desek, plakátů baetových zahraničních skupin, texty písní apod. Při opakovaných výskytech je s těmito osobami prováděno profylaktické opatření upuštění od takové korespondence.

V roce 1977 byla jeho matce umožněna návštěva svého [sic] syna v NSR. Jejím vytěžením nebylo zjištěno takových poznatků, z kterých by bylo možné vycházet při oper. rozpracování. Další návštěva matky byla zamítnuta.

Ve spolupráci s I. oblastním odborem bylo připravováno vysazení do SE zejména k osobě Kryla KTS LEXY, s kterým byl Kryl v době před emigrací v přátelském vztahu a Kryl u něj několik měsíců bydlel v podnájmu. Během přípravy k vysazení bylo zjištěno, že LEXA se dopouští kriminální trestné činnosti, z tohoto důvodu bylo upuštěno od jeho vysazení.

Při typování osob k možnému zpravodajskému využití ke Krylovi je zjišťováno, že v převážné míře se jedná o kriminálně závadové osoby, u kterých není záruka efektivního zpravodajského využití. Nadále je prováděna spolupráce s I. oblastním odborem k hledání vhodných typů na spolupráci k rozpracování SE.“

Stejně jako mjr. Hermanovský se i pplk. Vladimír Morávek⁸⁶⁾ prezentuje v této studii jako odborný školitel tří diplomantů, přičemž během časového

⁸⁶⁾ Vladimír Morávek (nar. 1930) převeden 1. 11. 1958 od MNO k MV ke štábu CO v hodnosti npor. ve funkci velitele autotechnické roty pl. CO, od 16. 2. 1960 velitel 2. PCH roty pl. CO, 1. 5. 1961 jmenován náčelníkem štábu PCH praporu pl. CO, od 1. 10. 1964 náčelníkem štábu PCH praporu pl. CO Kutná Hora, 1. 12. 1965 přemístěn pod KS MV Praha jako instruktor bojové a mobilizační přípravy OO MV Kutná Hora, od 1. 7. 1966 instruktor bojové přípravy a ZÚ vnitřní skupiny S-VB Praha, 15. 2. 1967 povolán do pětiměsíčního kurzu angl. jazyka ve škole MV Praha-Ruzyně, od 1. 9. 1967 přemístěn ve funkci SR 1. odb. KS SNB Praha, 1. 6. 1969 přemístěn na I. S-MV ve funkci ref. obl. odb. HSR Praha, od 1. 7. 1970 přemístěn ke KS SNB Praha jako ref. 2. odd. I. odb. S-StB Praha, 16. 11. 1970 až 11. 11. 1971 absolvoval externí studium ročního odb. kurzu pro přísl. SNB s VŠ vzděláním ve SOŠ FED Vnoř (směr StB, obor kontrarozvědný), 1. 3. 1971 odvolán a ustanoven SR 2. odd. I. odb. S-StB Praha, od 1. 7. 1971 SR 2. odd. VI. odb. S-StB Praha, 1. 8. 1973 ustanoven SR 2. odd. I. odb. S-StB Praha, od 1. 7. 1974 přemístěn na VŠ SNB a dočasně ustanoven do funkce st. učitele na volném místě náč. 3. odd. 2. katedry speciálních předmětů StB, 5. 11. 1974 dodatečně povolán do internátního zdokonalovacího kurzu rus. jazyka pro přísl. SNB navržené na studium v SSSR, 15. 5. 1975 vyslán na šestitýdenní stáž na VŠ FED KGB v Moskvě, od 1. 9. 1976 st. učitel hlavních směrů kontrarozvědné práce, od 1. 9. 1977 st. učitel 1. skup. katedry kontrarozvědné práce a ochrany ekonomiky, od 1. 1. 1980 st. učitel (na vol. funkční místo docenta) 1. skup. katedry kontrarozvědné činnosti a ochrany ekonomiky Fak. StB VŠ SNB, 1. 9. 1980 jmenován docentem katedry kontrarozvědné činnosti proti vnějšímu nepříteli Fak. StB, 1. 9. 1982 až 31. 7. 1983 vyslán na stáž ke II. S-SNB, od 1. 9. 1982 docent 2. skup. boje proti podratné činnosti nepřítelů katedry základů kontr. činnosti a boje proti podratné činnosti nepří-

rozmezí tvorby jejich prací (DP č. 4–6) vystřídal tyto pedagogické funkce: od 1. 1. 1980 starší učitel (na volném funkčním místě docenta) 1. skupiny katedry kontrarozvědné činnosti a ochrany ekonomiky Fakulty StB VŠ SNB, dne 1. 9. 1980 jmenován docentem katedry kontrarozvědné činnosti proti vnějšímu nepříteli téže fakulty, od 1. 9. 1982 docent 2. skupiny katedry základů kontrarozvědné činnosti a boje proti podvrátné činnosti nepřítele téže fakulty. Z uváděné trojice autorů je prvním v pořadí kpt. Josef Gubala,⁸⁷⁾ který již tehdy jako dálkově studující působil v poměrně vysoké funkci zástupce náčelníka obvodní správy SNB pro StB Praha 10. V případě tří Morávkových diplomantů jsem nebral zřetel na časovou posloupnost vzniku jejich prací.

4) Kpt. Josef Gubala:

Odborné předpoklady pro práci agentury StB na úseku boje proti vnějšímu protivníkovi⁸⁸⁾ (vedoucí práce: pplk. PhDr. Vladimír Morávek)

Gubalova práce rozebírá ve třech velkých oddílech tematiku působení kontrarozvědné agentury StB proti vnějšímu protivníkovi „po obecné linii“.⁸⁹⁾ Autor poukázal na některé zásadní aspekty, které ovlivňovaly odborné předpoklady agentury StB na tomto úseku, a dospěl k obecné tezi, že pro zabránění či ztížení průniku západních rozvědek do ČSSR by měla kontrarozvědka StB

tele Fak. StB, od 1. 9. 1984 st. odb. asistent katedry kontrarozvědné činnosti proti vnějšímu nepříteli Fak. StB VŠ SNB (konec záznamů). Dosažené hodnosti: od 1. 4. 1959 kpt., od 1. 4. 1964 mjr., od 1. 10. 1976 pplk., od 1. 5. 1983 plk.

⁸⁷⁾ Josef Gubala (nar. 1938) nastoupil 1. 11. 1959 do funkce ref. 2. odb. VIII. S-MV (pozd. V. S-MV), 1. 5. 1967 přemístěn na KS SNB Praha nejprve jako ref. 7. odd. II. A odb., od 15. 12. 1968 ve stejné funkci na 11. odd. II. A odb., 15. 4. 1969 se stal SR odd. valutových machinací VII. odb. S-StB Praha, 1. 10. 1970 referentem 1. odd. VII. odb. S-StB Praha, od 29. 9. 1970 do 6. 7. 1972 absolvoval 2. běh dálkového studia dvouletého kurzu pro doplňkové studium odb. bezpečnostní přípravy absolventů SŠ v SOŠ MV FED Vinoř (směr StB, obor kontrarozvědný), 1. 7. 1971 ustanoven SR 1. odd. II. odb. S-StB Praha, od 1. 8. 1973 SR 1. odd. V. odb. S-StB Praha, 1. 4. 1975 jmenován SR 1. odd. II. B odb. S-StB Praha, 1. 10. 1977 se v rámci S-SNB hl. m. Prahy a Středočes. kraje stal zástupcem náčelníka obvodní správy SNB pro StB Praha 10, v období od 1. 9. 1978 do 18. 2. 1983 studoval dálkově IV. fak. VŠ SNB (směr StB), 15. 1. 1990 odvolán z funkce a zařazen do zálohy pro přechodně nezařazené příslušníky SNB, 30. 6. 1990 uvolněn ze služ. poměru. Dosažené hodnosti: od 1. 11. 1959 serž., od 1. 10. 1960 stržm., od 1. 5. 1963 nstržm., od 1. 5. 1967 podpraporčík, od 1. 7. 1971 ppor., od 1. 7. 1973 por., od 1. 7. 1976 npor., od 1. 4. 1980 kpt., od 1. 4. 1983 mjr., od 1. 4. 1989 pplk.

⁸⁸⁾ Gubala, J.: Odborné předpoklady pro práci agentury StB na úseku boje proti vnějšímu protivníkovi. Dipl. práce VŠ SNB, 1982. Čj. VŠK-001/I-DIP-82.

⁸⁹⁾ Velmi podobnému tématu, avšak v konkrétnějších intencích, se věnuje DP č. 7 V. Bráchy.

„vést účinný boj proti vnějšímu i vnitřnímu nepříteli za pomoci kvalitního agenturního aparátu“.⁹⁰⁾

Získávání obecných poznatků prostřednictvím agentury StB

Autor se soustředil na popis budování agenturní sítě na základě objektového principu, územního principu a podle linií kontrarozvědné činnosti. Kvalifikované a cílevědomé uplatňování odborných předpokladů u tajných spolupracovníků kontrarozvědky umožňovalo soustavné získávání poznatků na těchto úsecích:

„a) odhalování záměrů a zájmů speciálních služeb protivníka proti ČSSR a ostatním zemím socialistického společenství,

b) odhalování forem a metod práce speciálních služeb imperialistických států uplatňovaných v podvrtné činnosti proti ČSSR a ostatním státům socialistického společenství,

c) zjišťování charakteru agentury, kterou speciální služba používá a získává k podvrtné činnosti,

d) zjišťování způsobu spojení speciálních služeb s agenturou operující v ČSSR (tajnopis, mikrotečka, kódy, radiospojení, využívání poštovního kanálu apod.),

e) odhalování rezidentur speciálních služeb a ustanovování jejich kádrových pracovníků,

f) odhalování konspiračních objektů, které protivník používá v zahraničí (konspirační byty, odhalování služeben, přepážek apod.),

g) zjišťování úrovně technických prostředků s nimiž nepřátelské speciální služby disponují a odlišnosti v jejich používání jednotlivými službami protivníka,

h) zjišťování pomocných prostředků (vozidel, telefonů apod.),

ch) odhalování poznatků o využívání ČSSR jako nástupiště k pronikání agentury nepřátelských služeb do Sovětského svazu, dalších socialistických zemí a nástupiště k budoucím vojenským operacím proti nim.“⁹¹⁾

Jak Gubala zdůraznil, souhrn výše uvedených poznatků byl pro kontrarozvědku StB přímo životně důležitý. Jejich podrobná analýza umožňovala vyvození kvalifikovaných závěrů o „podvrtné“ činnosti speciálních služeb protivníka.⁹²⁾ Prostřednictvím kvalitních tajných spolupracovníků kontrarozvědky bylo možno uskutečňovat dezinformační záměry generálního štábu ČSLA a centrální skupiny sovětských vojsk v ČSSR a zároveň předávat dezinformace západním speciálním službám z politické a ekonomické oblasti.

⁹⁰⁾ Gubala, J.: Odborné předpoklady pro práci agentury StB na úseku boje proti vnějšímu protivníkovi. Dipl. práce VŠ SNB, 1982, s. 1–2.

⁹¹⁾ Tamtéž, s. 10–11. Zde autor cituje materiály II. S-SNB, objektový svazek BND č. 845.

⁹²⁾ K tomu tamtéž, s. 11.

Odborné předpoklady tajného spolupracovníka

V další části práce popsal Gubala odborné předpoklady tajného spolupracovníka (TS), což měl být souhrn cílevědomých kontrarozvědných opatření, které byly u TS zabezpečovány jednak jeho výchovou, jednak školením, a konečně výcvikem.

Pod výchovou TS se rozuměl cílevědomý a systematický vliv operativce StB na TS s cílem vytvářet u něho tzv. ideověpolitické a morální vlastnosti. Tajný spolupracovník měl „správně“ chápat mezinárodní a vnitropolitické otázky, zejména otázky bezpečnosti a ochrany ČSSR i ostatních komunistických států. Nejdůležitější úkol výchovy tajných spolupracovníků údajně spočíval v překonání jejich starých návyků. Tajní spolupracovníci StB měli být „*oddaní, spolehliví a politicky pevní*“.⁹³⁾

Souhrnným úkolem odborného školení bylo vyzbrojit TS odpovídajícími znalostmi a na jejich základě vytvořit dovednost správně jednat v konkrétní situaci. Obsah školení určovaly dále faktory týkající se samotného TS a rovněž protivníka, vůči kterému měl být TS nasazen.⁹⁴⁾

Odborný výcvik tajného spolupracovníka prováděl sám řídicí orgán nebo školený specialista zpravidla tehdy, když se TS připravoval na specifické plnění operativních úkolů. Směrnice A-oper-I-3 uváděla, že „*tajný spolupracovník, který je připravován k plnění speciálních úkolů nebo k práci v zahraničí, je po souhlasu příslušného náčelníka speciálně cvičen ve fotografování, znalosti zásad sledování a obrany proti sledování a dalších potřebných úkonech*“.⁹⁵⁾ Z toho lze vyvodit, že odborným výcvikem procházel pouze TS, který se připravoval na speciální, konkrétní úkol nebo ve speciálním prostředí. Tajný spolupracovník se dále v rámci výcviku zdokonaloval ve zhotovování otisků klíčů, odebrání vzorků, nasazování operativně technických prostředků, odhalování tajnopisů apod. Přitom však musela být dodržena standardní zásada, že se tajný spolupracovník seznamoval s co nejmenším počtem školitelů.⁹⁶⁾

Faktory ovlivňující řízení TS

V další podkapitole se autor podrobně zabýval objektivními i subjektivními faktory, které ovlivňovaly způsob řízení tajného spolupracovníka. Mezi objektivní faktory patřily:

⁹³⁾ K výchově obšírně tamtéž, s. 14–15.

⁹⁴⁾ Ke školení TS více tamtéž, s. 16.

⁹⁵⁾ Tamtéž, s. 18–19. Zde autor citoval Směrnice A-oper-I-3, část III., čl. 59.

⁹⁶⁾ K odbornému výcviku tamtéž, s. 19.

- a) vnitřní a mezinárodní situace,
- b) charakter prostředí a objektu (působila buď kladně nebo záporně),
- c) dodržování tzv. socialistické zákonnosti (zákaz provokačního jednání),
- d) operativní situace v konkrétním případě (záleželo na charakteru operativního úkolu).⁹⁷⁾

Subjektivní faktory rozčlenil Gubala následovně:

- a) rozvědčné vlastnosti TS (mohou být malé či naopak rozvinuté),
- b) zkušenosti ze spolupráce (nový versus zkušený spolupracovník),
- c) politická vyspělost TS (politicky vyspělý TS neměl důvěru „nepřátelského“ prostředí, u TS s nízkou politickou vyspělostí se jeho řídicí orgán věnoval zejména politické výchově),
- d) věk tajného spolupracovníka (starší TS měl být zpravidla rozvázný a zkušený, u věkově mladšího TS hrozilo nebezpečí dobrodružnosti, ukvapenosti, nerozváznosti),
- e) vzhled a vystupování (vzhledný TS si rychleji získával důvěru, nevzhledný mívál větší potíže při navazování styků a získávání důvěry),
- f) vzdělání (vzdělaný TS lépe pochopil zadaný úkol, měl lepší předpoklady zvládnutí situace),
- g) pohlaví (žena rychleji získávala důvěru, existovalo však nebezpečí vytvoření bližšího citového vztahu s muži).⁹⁸⁾

Rozbor diplomatických pozic

Ve druhém velkém oddíle se autor zaměřil na rozbor diplomatických pozic, které západní rozvědky využívaly k „podvratné“ činnosti proti ČSSR. Dalším cílem jeho zkoumání bylo pronikání agentů kontrarozvědky StB mezi účastníky mezinárodních styků.

Výhoda rozvědčné činnosti západních speciálních služeb z diplomatických pozic spočívala dle StB ve skutečnosti, že tyto elementy byly zaštitěny diplomatickou imunitou. Rozvědčné pozice byly tvořeny jednak v tzv. stálých orgánech vnějších vztahů západních států v ČSSR: vyslanectví, mise, konzuláty, a jednak i jako dočasné: vládní delegace, hosté vyslanectví. Diplomatická místa na ambasádách patřily dle Gubaly k hlavním rozvědčným pozicím zahraničních výzvědných služeb v totalitní ČSSR.⁹⁹⁾

Mezi privilegia a imunity diplomatických zastupitelství patří nedotknutelnost budov, svoboda spojení s vlastní vládou, svoboda pohybu pracovníků am-

⁹⁷⁾ Rozčlenění faktorů viz tamtéž, s. 20–21.

⁹⁸⁾ Všechny tyto subjektivní faktory tamtéž, s. 21–23.

⁹⁹⁾ Tamtéž, s. 25–26.

basády po hostitelské zemi, nedotknutelnost diplomatických zavazadel, dopravních prostředků atd.¹⁰⁰⁾ Všechna tato práva, výhody a privilegia jsou zahrnuta v pojmu diplomatická imunita. Na jejím zneužívání byla podle materiálů StB založena činnost západních speciálních služeb působících z diplomatických pozic proti komunistickému režimu v Československu.¹⁰¹⁾

Na základě poznatků získaných StB umožňovala nedotknutelnost budov zastupitelského úřadu (ZÚ) bezpečné uchovávání a shromažďování získaných rozvědných informací a rovněž instalaci stacionárních technických rozvědných prostředků. Nedotknutelnost diplomatických vozidel a zavazadel zase pracovníkům cizích rozvědek poskytovala možnost operovat s přenosnou výzvědnou technikou. Právo na nekontrolovatelnou kurýrní diplomatickou poštu a používání šifrovaného radio spojení umožňovalo předávání získaných rozvědných informací centrále.¹⁰²⁾

Diplomatická imunita poskytovala agentovi západní rozvědky působícímu z diplomatické pozice možnost pracovat bez nebezpečí trestní odpovědnosti v případě odhalení. Mezi aspekty vytvářející dobré možnosti pro „podvratnou“ činnost diplomatů-rozvěděčků patřil i jejich dlouhodobý pobyt v hostitelské zemi. Dalším aspektem, který využíval možnost diplomatického krytí, bylo zvyšování počtu rozvěděčků s diplomatickou imunitou. Toto se však podle Gubaly provádělo na úkor početního stavu profesionálních diplomatů.¹⁰³⁾

Do odlišné kategorie, kterou speciální služby západních zemí využívali k plnění svých záměrů, spadali podle terminologie StB tzv. účastníci mezinárodních styků. Jednalo se zejména o oficiální pracovníky určené pro zahraniční styky státních orgánů západních zemí a členy různých delegací a organizací, kteří přijížděli na území ČSSR. Kontrarozvědné pronikání mezi ně umožňovali opět pouze tajní spolupracovníci StB. Stále platilo, že míra kvality sítě tajných spolupracovníků StB se přímo odrážela ve výsledcích, jakými se při hodnocení kontrarozvědné práce bylo možno pochlubit.¹⁰⁴⁾

¹⁰⁰⁾ Diplomatickým misím a jejich personálu se na základě Vídeňské konvence o diplomatických stycích z 18. 4. 1961 a obecně přiznávaných zvyklostí poskytují privilegia a imunity pro zabezpečení zastupitelské činnosti a efektivního výkonu oficiálních funkcí.

¹⁰¹⁾ Gubala, J.: Odborné předpoklady pro práci agentury StB na úseku boje proti vnějšímu protivníkovi. Dipl. práce VŠ SNB, 1982, s. 26. Popsané metody jsou i v současnosti příznačné pro činnost rozvědek v cizích státech bez ohledu na formu státního zřízení.

¹⁰²⁾ K poznatkům StB tamtéž, s. 26.

¹⁰³⁾ Tamtéž, s. 27.

¹⁰⁴⁾ K tomu více tamtéž, s. 28–30.

Prověrka kandidáta tajné spolupráce

Gubala se v zevrubné kapitole o kandidátech tajné spolupráce zaměřil na metody prověrky osobnosti. Ta byla zahajována zpravidla lustrací v operativních evidencích StB a Veřejné bezpečnosti. Provedení lustrace umožňovalo zjistit, zda kandidát nebyl v minulosti či v době lustrace evidován jako tajný spolupracovník, zda nebyl rozpracováván jako osoba podezřelá z protistátní trestné činnosti, zda nebyl trestně stíhán pro trestnou činnost, jejíž vyšetřování prováděli příslušníci StB, či zda se nejednalo o osobu, po které bylo vedeno pátrání za spáchanou trestnou činnost. V evidencích bylo možno rovněž zjistit, jestli si dotyčná osoba dopisuje s cizinci či emigranty nebo není-li podchycena jako navrátilcec disponující možností výjezdu do západních států. Dále získal operativce StB touto cestou údaje o závadné činnosti kandidáta nebo jeho příbuzného v době nacistické okupace, informace o členství v jiných politických stranách než v KSČ, o činnosti v různých organizacích, zda nešlo o signatáře Charty 77 apod. V operativních evidencích StB se prověřovaly i blízcí příbuzní a kandidátovy styky.¹⁰⁵⁾

Mezi další zdroje poznatků k osobě kandidáta tajné spolupráce patřily tzv. oficiální prameny. Legální cestou získané informace pocházely z řad stranického a státního aparátu, tzv. lidosprávy, od vedoucích podniků, organizací a institucí, velitelů vojenských útvarů atd. Přirozeně že skutečný důvod zájmu o kandidáta musel být i v těchto případech pečlivě utajen. Nejběžnější formou bývala beseda s různými skupinami občanů, při které se hovořilo o několika osobách a mezi nimi i o kandidátovi. V rámci prověrky kandidáta kontrarozvědnými prostředky byli vytěžováni především tajní spolupracovníci a důvěrníci a využívalo se i sledování spolu s nasazením technických prostředků. Osobní styk s kandidátem posléze prováděl jeho budoucí řídicí pracovník StB, který si při pohovoru ověřil dosud získané poznatky.¹⁰⁶⁾

Rozbor nediplomatických pozic

Ve třetí části práce se Gubala zaměřil na rozbor tzv. nediplomatických pozic. Na ty se již diplomatická imunita nevztahovala a kontrarozvědka StB proti nim mohla bez problémů a v odpovídající míře využít tzv. prostředky právního donucení včetně trestního stíhání. Speciální služby západních zemí působící z těchto pozic rozdělil diplomant do dvou základních skupin. V první skupině využívaly rozvědné západní služby pozice organizací nebo skupin cizinců, kteří v ČSSR zastupovali zájmy státních i nestátních institucí. Do druhé skupi-

¹⁰⁵⁾ Tamtéž, s. 32–33. K lustraci viz kap. Státobezpečnostní pojmosloví.

¹⁰⁶⁾ K prověrce KTS tamtéž, s. 33, 35.

ny spadaly případy nediplomatických pozic založených na využití privátních a turistických návštěv Československa.¹⁰⁷⁾

Obecným rysem pronikání pracovníků západních speciálních služeb do ČSSR bylo podle Gubalovy práce jejich rozmístění v organizacích a skupinách cizinců, které hájily nepřátelské zájmy státní správy západních zemí, institucí, společností a firem působících v totalitním Československu. Bezprostřední účastníci mezinárodních styků vystupovali v ČSSR jménem zastupovaných institucí, které tak podle autora nesly morální odpovědnost za případnou protiprávní činnost svých členů či zaměstnanců. Možnosti „podvratné“ činnosti západních rozvědných služeb z nediplomatických pozic existovaly:

- „z pozic zahraničních delegací (vědecké, kulturní, sportovní, mládeže),
- zastoupení obchodních, průmyslových a dopravních firem (letecké společnosti, mezinárodní kamionová doprava),
- hromadné sdělovací prostředky kapitalistických států,
- z pozic ve skupinách zahraničních odborníků,
- z pozic na výstavách a veletrzích v ČSSR,
- z pozic ve skupinách studentů, stipendistů a stážistů,
- z pozic ve skupinách turistů.“¹⁰⁸⁾

K provádění „podvratné“ činnosti proti ČSSR využívaly západní zpravodajské služby údajně nejčastěji pozice v turistických skupinách. Nejvíce rozvědných možností skýtala přirozeně autoturistika, která umožňovala využívat technické prostředky rozvědné činnosti a zároveň ztěžovala orientaci kontroly příslušníků kontrarozvědky StB. Z tohoto faktu dle Gubaly vyplynulo, že rozpracování rozvědných pozic založených na bázi turistiky patřilo k nejdůležitějším úkolům kontrarozvědné práce StB.¹⁰⁹⁾ V příloze č. 1 je uvedena evidence příjezdů cizinců z vybraných západních demokratických států do ČSSR ve vybraných letech, převzatá z údajů Federálního statistického úřadu MV.

¹⁰⁷⁾ K nediplomatickým pozicím obšírně tamtéž, s. 45–46.

¹⁰⁸⁾ Tamtéž, s. 47. Zde autor citoval z učebního textu VŠ SNB: Běhounek, R. – Zamykal, V.: Boj orgánů StB s podvratnou činností rezidentur nepřátelských rozvědek působících v ČSSR z legálních pozic a kádrových rozvědků a agentury z řad cizinců přijíždějících z KS. Díl I, II. Praha 1977.

¹⁰⁹⁾ Tamtéž, s. 48–49.

Příloha č. 1: Tabulka příjezdů cizinců ze zemí hlavního protivníka USA, NSR, Anglie a Francie do ČSSR ve vybraných letech¹¹⁰⁾

Rok	USA	NSR	Anglie	Francie
1965	27 463	177 213	18 898	29 916
1966	34 310	223 311	21 267	37 876
1967	35 276	248 415	24 921	40 255
1968	36 469	232 809	24 526	35 840
1969	38 350	225 106	20 858	33 158
1970	43 799	264 827	21 319	35 452
1975	38 477	327 521	19 200	31 557
1980	40 933	434 587	19 441	32 360
1981	30 153	435 201	20 755	27 891

Druhou diplomovou práci pod vedením školitele pplk. Vladimíra Morávka (DP č. 5) vypracoval na téma verbování tajných spolupracovníků StB z řad občanů západních států kpt. Jiří Pokorný,¹¹¹⁾ který v době dálkového studia VŠ SNB působil ve funkci náčelníka 3. oddělení I. odboru S-StB při KS SNB

¹¹⁰⁾ Tamtéž, s. 63–64.

¹¹¹⁾ Jiří Pokorný (nar. 1946) nastoupil 1. 10. 1967 do funkce ref. na 1. odd. IV. odb. S-StB Ostrava, od 1. 4. 1968 do 8. 5. 1968 posluchačem šestitýdenního základního kurzu pro přísl. IV. S-HS StB a 4. odb. správ StB, od 1. 5. 1970 ref. 2. odd. II. odb. S-StB Ostrava, 1. 8. 1970 ve funkci ref. 1. odd. II. odb. S-StB Ostrava, od 1. 9. 1971 ref. 2. odd. I. odb., od 1. 9. 1973 ref. 1. odd. I. odb., 4. 9. 1973 až 20. 6. 1975 povolán do dvouletého kurzu pro přísl. SNB se SŠ vzděláním v SOŠ Vinoř (směr StB, obor kontrarozvědný), od 1. 8. 1975 SR 1. odd. I. odb. S-StB Ostrava, 1. 9. 1978 až 31. 7. 1983 absolvoval dálkové studium IV. fak. VŠ SNB (směr StB), 1. 12. 1980 jmenován náčelníkem 3. odd. I. odb. S-StB KS SNB Ostrava, 3. 10. 1983 zahájil internátní zdokonalovací kurz rus. jazyka pro přísl. SNB navržené ke studiu v SSSR, od 1. 1. 1984 ve funkci zástupce náčelníka I. odb. S-StB Ostrava, 15. 2. 1990 odvolán z funkce, 5. 7. 1990 propuštěn ze služ. poměru. Dosažené hodnosti: od 1. 10. 1967 stržm., od 1. 10. 1970 nstržm., od 1. 3. 1972 ppor., od 1. 3. 1974 por., od 1. 3. 1977 npor., od 1. 3. 1981 kpt., od 1. 10. 1983 mjr., od 1. 10. 1989 pplk. V textu je příjmení kpt. J. Pokorného výjimečně uváděno spolu s iniciálou jeho křestního jména, neboť autor DP č. 9, kpt. Zdeněk Pokorný, je jeho jmenovec.

Ostrava. Problematiku s autorem konzultoval mjr. Vojtěch Zamykal,¹¹²⁾ tehdy ve funkci náčelníka III. odboru II. S-SNB (zastupitelské úřady Velké Británie a Francie) a zároveň na externím studiu vědecké aspirantury na VŠ KGB v Moskvě (v roli konzultanta participoval i na DP č. 8 a 9).

5) Kpt. Jiří Pokorný:

Zvláštnosti výběru, výchovy a řízení tajných spolupracovníků z řad vízových cizinců¹¹³⁾ (vedoucí práce: pplk. PhDr. Vladimír Morávek)

J. Pokorný navázal mezi diplomanty VŠ SNB na oblíbené téma verbování a řízení tajných spolupracovníků komunistické kontrarozvědky. Ve své práci se ovšem zaměřil na specifickou agenturu StB s občanstvím západních demokratických států. Poukázal na nutnost budování agenturní sítě složené z cizinců z nekomunistických zemí, dále na její využití, na zvláštnosti a dobové možnosti typování a výběru, ale i na projevované nedostatky. Při rozpracování tématu vycházel jak z teoretických konceptů, tak i z vlastních praktických zkušeností, které získal po dobu své služby u S-StB Ostrava.

Po tradičně značně tendenčním shrnutí tehdejší mezinárodně politické situace v úvodní části vylíčil J. Pokorný v další kapitole obecná hlediska působení tajných spolupracovníků StB proti vnějšímu protivníkovi. Na rozdíl od většiny ostatních diplomantů však tuto část doplnil o konkrétní příklad agenturního

¹¹²⁾ Vojtěch Zamykal (nar. 1946) nastoupil 1. 10. 1967 jako hlídkový přísl. MO VB Karlín k OO-VB Praha 8, MS VB Praha. 1. 7. 1970 byl jmenován SR 2. odd. odb. A II. S-FSZS, 15. 1. 1971 SR 1. odd. 12. odb. II. S-FMV. Od 1. 9. 1972 do 11. 7. 1975 studoval VŠ FED KGB při RM SSSR v Moskvě (18. 11. 1972 – 15. 2. 1973 studium přerušeno). 15. 4. 1973 ustanoven SR 3. odd. 9. odb. II. S-FMV, 1. 7. 1974 SR 2. odd. 4. odb. téže správy, 12. 7. 1975 dočasně pověřen výkonem funkce zástupce náčelníka 4. odb. (1. 10. 1975 ve funkci potvrzen), 1. 3. 1977 se stal náčelníkem 2. odb. II. S-FMV, 1. 8. 1977 náčelníkem 3. odb. téže správy. Od 15. 11. 1977 do 25. 4. 1984 vyslán na stáž externího studia vědecké aspirantury na VŠ KGB v Moskvě. 1. 2. 1983 dočasně pověřen výkonem funkce zástupce náčelníka II. S-SNB a současně se stal náčelníkem katedry základů kontrolní činnosti a boje proti podvratné činnosti nepřítele Fak. StB (do 31. 8. 1984). 15. 3. 1985 nastoupil stáž v sekretariátu I. NMV ČSSR (do 31. 7. 1985), 1. 8. 1985 přemístěn na funkci náčelníka sekretariátu I. náměstka ministra vnitra ČSSR, 1. 9. 1987 dočasně pověřen výkonem funkce zástupce náčelníka XI. S-SNB, 1. 10. 1987 se stal I. zástupcem náčelníka téže správy, 15. 10. 1987 dočasně pověřen výkonem funkce náčelníka XI. S-SNB, 1. 8. 1988 dočasně pověřen výkonem funkce zástupce náčelníka II. S-SNB, 1. 1. 1989 jmenován I. zástupcem náčelníka II. S-SNB. 4. 2. 1990 odvolán z funkce a 15. 4. 1990 uvolněn ze služ. poměru příslušníka SNB. Dosazené hodnosti: od 1. 10. 1967 stržm., od 1. 2. 1969 mimořádně nstržm., od 1. 7. 1971 ppor., od 1. 7. 1973 por., od 1. 4. 1975 mimořádně npor., od 1. 4. 1978 kpt., od 1. 5. 1981 mjr., od 1. 5. 1987 pplk.

¹¹³⁾ Pokorný, J.: Zvláštnosti výběru, výchovy a řízení tajných spolupracovníků z řad vízových cizinců. Dipl. práce VŠ SNB, 1982. Čj. VŠK-0031/I-DIP-82.

vedení z operativní praxe. Příloha č. 1 tak dokládá případ nesprávně prováděné kontroly tajného spolupracovníka. Ve druhé, stěžejní kapitole řešil autor ústřední problematiku své práce, která je v následujícím textu podrobně představena.

Zvláštnosti výběru agentury StB z nekomunistických zemí

Cizinecká agentura kontrarozvědky StB představovala podle J. Pokorného nejefektivnější prostředek, pomocí něhož bylo možno pronikat do agenturní sítě protivníka a nepřátelských center. Zároveň se jednalo o nejučinnější prostředek StB k odhalování nepřátelské činnosti na území Československa i v zahraničí. Na spolupracovníky z řad cizinců proto kladli operativci v prvé řadě úkoly ve smyslu podstavení nepřátelské rozvědce, dále obsazení a kontroly cizinců i československých občanů. Tyto obecné agenturní požadavky jsou popsány v příloze č. 2.¹¹⁴⁾ Určité odlišnosti v úkolování cizinecké a domácí agentury zdůvodnil lhostejným nebo přímo negativním vztahem cizinců z nekomunistických států vůči totalitnímu režimu v Československu. Příslušníci StB museli rovněž brát v úvahu vliv západní propagandy, politické smýšlení těchto tajných spolupracovníků, jejich sociální původ, existenční vazby na západní demokracie apod.¹¹⁵⁾

Do kategorie cizinců zvláště vhodných pro jejich využitelnost k ofenzivní činnosti kontrarozvědky StB patřili dle autora následující osoby:

- „a) pracovníci diplomatických úřadů kapitalistických států v ČSSR,*
- b) pracovníci hromadných sdělovacích prostředků dojíždějících do ČSSR ze soukromých nebo služebních důvodů,*
- c) cizinci – příslušníci ozbrojených sil a bezpečnostních sborů, civilní zaměstnanci těchto složek, pracovníci celních a různých státních úřadů a institucí, kteří dojíždějí do ČSSR a mají zde různé vztahy,*
- d) vystěhované osoby z ČSSR na základě legálního povolení čs. úřadů a pravidelně dojíždějící do ČSSR za příbuznými nebo známými,*
- e) osoby z řad emigrantů, které si v posledních letech legalizovaly své vztahy k ČSSR a do ČSSR dojíždí,*
- f) cizinci přijíždějící do ČSSR za účelem turistiky nebo na soukromé návštěvy,*
- g) pracovníci z oblasti vědy a techniky, funkcionáři a pracovníci vysokých škol,*
- h) pracovníci výrobních a obchodních firem,*

¹¹⁴⁾ Tamtéž, s. 23–26. Tyto úkoly, uvedené v příloze č. 2, ocitoval kpt. J. Pokorný ze stěžejních učebních skript VŠ SNB: Běhounek, R. – Zamykal, V.: *Boj orgánů StB s podvratnou činností rezidentur nepřátelských rozvědek působících v ČSSR z legálních pozic a kádrových rozvědek a agentury z řad cizinců přijíždějících z KS*. Praha 1977, s. 242–244.

¹¹⁵⁾ Ke specifikám cizinecké agentury tamtéž, s. 27.

i) stážisté a stipendisté. ¹¹⁶⁾

J. Pokorný bez ohledu na aktuální operativní situaci přiznal celkový nedostatečný počet cizinecké agentury StB původem z nekomunistických zemí. Při typování vhodných kandidátů se z hlediska zaměření II. správy SNB mělo jednat o osoby se vztahem na speciální služby, exilová zahraniční centra a na státní instituce. Zásady pracovníků kontrarozvědky StB při výběru potenciální zahraniční agentury jsou uvedeny v příloze č. 3. Z hlediska kádrových a osobních kvalit měla tato agentura splňovat následující předpoklady:

„a) vztah k ČSSR (např. je původem z ČSSR, má v ČSSR příbuzné nebo přátele, nenávidí k neonacismu, nesouhlas s politikou NSR a západních mocností apod.),

b) závislost na naší republice a výhody: obchodní, zaměstnanecké, osobní,

c) přátelské vztahy k našim občanům nebo přímo k operativnímu pracovníkovi,

d) vliv delšího pobytu na území ČSSR,

e) trestná činnost proti vlastnímu státu.

Jedná se o motivy pro získání ke spolupráci, které si musíme ujasnit ještě dříve, než k získávání přikročíme. Vzhledem k tomu, že na cizince ve většině případů neplatí osobní kompromitace stejně jako menší trestná činnost, v praxi přichází proto nejvíce v úvahu výše uvedené motivy. ¹¹⁷⁾

Z hlediska spojení se příslušníci kontrarozvědky StB snažili typovat cizince, se kterými existoval předpoklad častých styků, tzn. z řad obchodníků, montérů, stážistů a stipendistů, pracovníků cestovních kanceláří, osob dojíždějících k návštěvě příbuzných apod. Velmi důležitou kategorií cizinců představovali policejní úředníci, příslušníci armády a státních úřadů ze západních demokracií. Počátkem 80. let byl zaznamenán jejich zvýšený příjezd do Československa za soukromými účely. Zpravodajské využití těchto osob ovšem záviselo na získání závažných kompromitujících materiálů.¹¹⁸⁾

Autor přiznal nedostatky v aktivitě pracovníků pasů a víz při typování tajných spolupracovníků StB v rámci standardního procesu přihlašování cizinců k pobytu v ČSSR. Určité rezervy nastínil i při využívání dopravních nehod za účasti cizinců z nekomunistických států.¹¹⁹⁾ V takových případech získávali příslušníci kontrarozvědky StB údajně hodnotné zpravodajské informace a rovněž kompromitující materiál, zejména jednalo-li se o nehody pod vlivem

¹¹⁶⁾ Tamtéž, s. 45–46.

¹¹⁷⁾ Tamtéž, s. 29.

¹¹⁸⁾ Ke kategoriím vhodných cizinců tamtéž, s. 47.

¹¹⁹⁾ Pokyny pro provádění opatření při těchto nehodách vydala II. S-SNB Praha v září 1981, a to ve smyslu Věstníku FMV č. 7 ze dne 24. 2. 1976. Pokorný, J.: Zvláštnosti výběru, výchovy a řízení tajných spolupracovníků z řad vízových cizinců. Dipl. práce VŠ SNB, 1982, s. 31.

alkoholu. Základním předpokladem však byla úzká součinnost mezi pracovníky VB a StB.¹²⁰⁾

Mezi další možnosti typování cizinců pro účely StB patřilo provádění celostátní akce NÁVRAT, vyhlašované centrálou. Konkrétnější informace J. Pokorného o této akci jsou uvedeny v příloze č. 4.

Specifika řízení, výchovy a kontroly cizinecké agentury StB

Po vytypování vhodné cizinecké agentury StB z nekomunistických států museli příslušníci kontrarozvědky během důkladné prověrky vyloučit možnost podstavy kandidáta západní rozvědce. Na rozdíl od otevřené formy vázání agenta při klasické „verbovce“ vystupoval operativní pracovník StB v těchto případech tzv. pod cizí vlajkou – jménem orgánů kontrarozvědky jiného státu, exilového seskupení, nadnárodního průmyslového koncernu apod. Po určité době úspěšně se rozvíjející spolupráce a po získání hodnotných zpravodajských informací, které utvrzovaly závislost agenta na řídicím orgánu, ho mohl tento příslušník StB seznámit s pravým stavem věci.¹²¹⁾

Nejvíce zvláštností při získávání cizinců z nekomunistických států se dle J. Pokorného vyskytovalo ve fázi přípravy a při samotném praktickém provádění vázacího aktu. Na rozdíl od kandidátů z řad čl. občanů se motivace rozšiřovala o některé další varianty. Šlo například o využití kompromitujících materiálů, které cizince diskreditovaly před zákony jeho země, před institucemi nebo organizacemi, jejichž úkoly v ČSSR plnil apod. Rovněž u motivace na základě výhod existovala řada možností, jak využít závislosti cizince na operativním pracovníkovi. Jako značně rozšířená se jevila motivace vlastní prospěšnosti, přičemž agenti někdy skrývali skutečné motivy spolupráce zejména v případě prospěchářských nebo antagonistických pohnutek. Při nedostatečné ostráživosti příslušníků StB to podle J. Pokorného představovalo jeden ze způsobů, jakým do agenturní sítě kontrarozvědky StB pronikali různí kariéristé, provokatéři a také agenti cizích rozvědek.¹²²⁾

Zvlášť citlivý přístup uplatňovali operativní pracovníci vůči cizincům, kteří požívali diplomatické imunity. V těchto případech se zpravidla jednalo o získávání kádrových rozvědčích západních zpravodajských služeb: *„Přitom se jako velmi častá a úspěšná metoda přesvědčování používá nabídka ke spolupráci na omezenou dobu, a to zpravidla na dobu, po kterou kádrový rozvědčík působí na území ČSSR. Je to jeden z psychologických momentů, který působí*

¹²⁰⁾ K tomu částečně tamtéž, s. 31.

¹²¹⁾ K verbování TS „pod cizí vlajkou“ viz tamtéž, s. 33.

¹²²⁾ K motivaci spolupráce cizinecké agentury tamtéž, s. 34–35.

*na cizince velmi seriózně a kladně ovlivňuje tohoto při rozhodování o přijetí spolupráce. Je tomu tak proto, že taková nabídka spolupráce vyvolává u cizince pocit jistoty, že po dobu působení v ČSSR nebude mít potíže ze strany čs. kontrarozvědky. Současně neutralizuje jeho obavy z dekonspirace v případě, že by spolupráce pokračovala i po jeho návratu do mateřské země.*¹²³⁾

Operativce kontrarozvědky StB měl za povinnost zajistit absolutní utajení svého agenta. Schůzky s cizincem proto prováděl zásadně v konspiračních nebo propůjčených bytech. V případě, že cizinec dosud nebyl dostatečně prověřen, stýkal se s ním řídicí orgán ve vybrané služební místnosti. Příprava na schůzku měla být prováděna písemně s podrobnou analýzou problémů, které se měly s tajným spolupracovníkem projednat, a to včetně taktiky jednání a přístupu k osobě agenta: „Při zpracování této přípravy využívá operativní pracovník písemnou přípravu a dokumentaci z předchozí schůzky. Přípravu konzultuje operativní pracovník s příslušným náčelníkem, který ji po případném upřesnění nebo doplnění schvaluje svým podpisem. Dalším momentem při přípravě na schůzku je zajištění pracovníka, který bude jednání s cizincem tlumočit, a to v případě, že schůzka proběhne v cizím jazyce.”¹²⁴⁾

Nedílnou součástí řízení cizinecké agentury StB bylo dokumentování styků s operativním pracovníkem, záznam obsahu vzájemného rozhovoru a také potvrzení o předaných odměnách, neboť se jednalo o poměrně vysoké částky ve valutách. Hodnotnou dokumentaci představovaly i vlastnoručně psané agentovy zprávy. V případě potřeby je operativní pracovník mohl použít jako kompromitujícího materiálu nebo i na ochranu sebe samého v případě, když se agent pokusil o zkreslení průběhu schůzky, o provokaci nebo o kompromitaci svého řídicího orgána.¹²⁵⁾

Při kontrole činnosti a výslednosti cizinecké agentury z nekomunistických států postupovala StB stejně jako v případě domácí agentury, ovšem s respektováním specifických rysů a zvláštností uvedených v příloze č. 5. Příslušníci StB prováděli nejen prověrku operativní činnosti agenta, ale i jeho chování a jednání v zaměstnání a občanském životě. Výsledky prověrky se podchycovaly písemně a zakládaly do osobního spisu spolupracovníka. Hodnocení agenta se provádělo vždy po rozboru splnění důležitých úkolů, při podezření z dekonspirace nebo zrady, při ukončení spolupráce a v případě, byl-li tajný spolupracovník předáván k řízení jinému orgánu.¹²⁶⁾

¹²³⁾ Tamtéž, s. 35.

¹²⁴⁾ Tamtéž, s. 37–38.

¹²⁵⁾ K dokumentaci styku ŘO s agentem viz tamtéž, s. 39–40.

¹²⁶⁾ K tomu více tamtéž, s. 42–43.

Z hlediska budování a využití cizinecké agentury z nekomunistických zemí se StB zaměřovala na zájmové oblasti speciálních služeb západních států (exilová seskupení, tzv. ideodiverzní centrály), zejména na území SRN a Rakouska. Mezi projevené nedostatky zařadil autor skutečnosti, že cizinecké agentury bylo využíváno především ke kontrole cizinců na území ČSSR, k získávání informací o činnosti československých exulantů v západních zemích a v posledku pouze ke zjišťování aktivit našich občanů v ČSSR a za pobytu v zahraničí. Mezi další problémy patřilo navýšení finančních nákladů spojených s bytem cizí agentury v ČSSR, z čehož vyplývaly méně časté příjezdy tajných spolupracovníků do republiky, a tím pádem i ztížení jejich obsluhy.¹²⁷⁾

Příloha č. 1: Příklad nesprávně prováděné kontroly agenta kontrarozvědky StB¹²⁸⁾

„Jako příklad nesprávně prováděné kontroly agenta uvádím obsluhu tajného spolupracovníka PAVEL, který byl získán I. odborem S-StB Ostrava do problematiky USA. Tajný spolupracovník soukromě vyjížděl do NSR, kde udržoval styky se zpravodajsky zajímavými osobami a těmito byl rovněž navštěvován v ČSSR. Zadané úkoly k uvedeným stykům plnil zodpovědně, což bylo zjištěno prováděnou prověrkou. Za další spolupráce pak byl zjištěn řídicím pracovníkem poznatek, že tajný spolupracovník PAVEL styků s cizinci využívá ke spekulaci se zahraničními osobními automobily, které od nich kupuje a se ziskem prodává. Tuto skutečnost však řídicí pracovník řádně neproověřil a nevěnoval jí při další spolupráci pozornost. Z toho důvodu došlo k tomu, že tajný spolupracovník PAVEL byl realizován pracovníky Veřejné bezpečnosti pro trestný čin spekulace podle § 117 trestního zákona. Vyšetřován byl na svobodě, čehož zneužil k nedovolenému opuštění republiky na cizí cestovní pas. Je pravděpodobné, že v zahraničí pak vyžradil nepřátelské speciální službě naše zájmy a dále formy a metody kontrarozvědné práce.“

Příloha č. 2: Úkoly požadované kontrarozvědkou StB po cizinecké agentuře¹²⁹⁾

„1. Podstavení agentury nepřátelské rozvědce:

a) Vycházíme z toho, že agent má přirozené podmínky, to znamená, že se již dostal do styku s nepřátelskou rozvědkou. Dále v případě, že byl již nepřátelskou rozvědkou kontaktován, vytěžován nebo verbován a spolupráci odmítl.

¹²⁷⁾ Popis nedostatků viz tamtéž, s. 43–44.

¹²⁸⁾ Tamtéž, s. 21–22.

¹²⁹⁾ Tamtéž, s. 23–26.

Může se jednat o agenta, který má styky k bezpečnostním nebo zpravodajským složkám (zaměřením a cestami do ČSSR) a nebo je sám o sobě vhodným typem pro nepřátelské speciální služby.

b) Vytváříme podmínky u agentury z řad cizinců v zahraničí tak, aby se dostala do pozornosti nepřátelské rozvědky. Jedná se zejména o rozvíjení styků agentury, přičemž úspěch závisí na znalostech a zkušenostech operativního pracovníka. Rovněž záleží na osobnosti agenta, aby se dostal do styku s nepřátelskou rozvědkou nebo aby i bez přímého styku s nepřátelskou rozvědkou odhalil její zájmy s agenturou. (Např. úkolujeme prověřenou agenturu z řad cizinců žijících v NSR a Rakousku k tomu, aby se seznamovala v zahraničí s osobami, které mají v ČSSR příbuzné, navštěvují je, a tito zase jezdí na návštěvy k nim. Přitom agentura musí sledovat, zda příjezd příbuzného z ČSSR očekává policie, zpravodajská služba apod. V těchto případech se jedná o konkrétní signály, které by měla zahraniční agentura předávat.

c) Vytváříme podmínky v ČSSR, a to při rozpracování rezidentur zahraničních rozvědek hlavních kapitalistických států, legalizovaných na zastupitelských úřadech. Zde je možnost efektivního využití zahraniční agentury jak ke kádrovým rozvědkám, tak při vytváření podmínek pro podstavu agentů nepřátelských rozvědek v zahraničí.

2. Obsazení a kontrola cizinců:

a) Tajný spolupracovník čs. kontrarozvědky je zaměřován na získávání zajímavých signálů souvisejících s prováděním nepřátelské činnosti cizinců. Uvedené signály jsou pro čs. kontrarozvědku velmi cenné a jsou důležité pro posouzení a zhodnocení našich dosavadních poznatků. Prostřednictvím agentury z řad cizinců z nesocialistických států dále můžeme získávat poznatky o tom, že cizinci jsou získáváni ke spolupráci nepřátelskými rozvědkami, jsou vytěžováni bezpečnostními složkami nebo jinak využíváni k získávání informací zpravodajského charakteru ze všech oblastí společenského života.

b) Prostřednictvím zahraniční agentury dále můžeme provádět typování cizinců z hlediska perspektivy našeho operativního využití. Jedná se o prověření jejich vztahů k naší republice, prověrku zaměstnání, majetkových poměrů, vztahů na státní orgány a instituce apod.

3. Obsazení a kontrola objektů z řad čs. občanů:

K uvedenému úkolu je vhodné využívat zahraniční agenturu především v začátcích spolupráce, jelikož:

a) Zahraniční agentura plní na území ČSSR převážně úkoly kontrarozvědného charakteru. Vzhledem k tomu, že se jedná o příslušníka jiného státu, má vůči čs. občanům menší obavy a postupně se zapojuje do spolupráce.

b) Prostřednictvím prostředků zpravodajské techniky nebo agenturou je možnost prověrky zahraničního agenta. Prověřujeme způsob plnění zadaného úkolu, dále chování a jednání agenta, dodržování taktiky, stanovené linie chování apod.

c) Vzhledem k tomu, že v případě agenta se jedná o cizince z nesocialistického státu, má možnost plnit úkoly k osobám z nepřátelského prostředí. Při konkrétním úkolování na tyto osoby rozvíjíme agentovy kontrarozvědčné schopnosti.

d) V případě využití zahraničního agenta k objektům z řad čs. občanů se v podstatě jedná o formu jeho přípravy a školení před podstavením nepřátelské rozvědky.

Příloha č. 3: Zásady příslušníků kontrarozvědky StB při výběru zahraniční agentury¹³⁰⁾

„Při výběru agenturních typů je nutno se řídit následujícími zásadami:

a) Aby měl možnost nebo si vytvořil podmínky podávat zprávy z objektů a oblastí našeho zájmu, to znamená aby buď byl v některém objektu přímo zaměstnán, nebo měl možnost do něho docházet, případně stýkat se se zpravodajsky zajímavými osobami, nebo aby bydlel v bezprostřední blízkosti zájmového objektu.

b) Měl by mít možnost příjezdů do ČSSR k příbuzným nebo na služební cesty, a to za účelem jeho obsluhy a úkolování.

c) Při výběru těchto typů není možné se jako dosud převážně zaměřovat jen na vysídlence z ČSSR, kteří po příchodu do kapitalistických států jsou pod kontrolou a jejichž existenční starosti potlačují jejich zájem o aktivní plnění našich úkolů. Je nutné se v daleko větší míře zaměřovat na starousedlíky v NSR, kteří mají do ČSSR určité osobní vztahy, nebo na cizince, kteří do ČSSR dojíždí a bydlí v NSR přímo v našem zájmovém prostoru. Přitom je nutné se zaměřit na takové typy, jejichž zaměstnání jim umožňuje legalizovat plnění zpravodajských úkolů. Jedná se například o zaměstnance bank a obchodních podniků, zaměstnance cestovních kanceláří, pošt, novináře, úředníky různých institucí, příslušníky policie apod. Jedná se vesměs o osoby, které v rámci výkonu svého zaměstnání mají volný pohyb v našich zájmových oblastech.“

¹³⁰⁾ Tamtéž, s. 28–29.

Příloha č. 4: Rozbor akce NÁVRAT z hlediska typování vizových cizinců¹³¹⁾

„Jedná se o provedení agenturněoperativních opatření vůči vystěhovalcům z ČSSR. Cílem opatření je provedení kontroly uvedených cizinců na našem území, dále odhalení a dokumentování, případně zabránění jejich nepřátelské činnosti. V rámci akce jsou s vytypovanými osobami prováděny zpravodajské pohovory. Výběr cizinců k uvedeným pohovorům je prováděn dle stanovených kritérií.

Rozborem výsledků získaných prováděnou akcí v době od 8. 6. do 25. 6. 1981 bylo ověřeno, že řádným vytypováním osob k pohovorům lze získat poznatky k pobytům bývalých čs. občanů v utečeneckých táborech a jejich kontaktům nepřátelskou speciální službou. Rovněž lze získat poznatky týkající se osobních poměrů cizince, jeho zaměstnání, finančních a majetkových poměrů, vztahu k socialistickému zřízení v ČSSR, charakterových vlastností apod. Tyto poznatky pak budou využity k dalším prověrkám vytypovaných cizinců. Výhodou akce je, že pohovory s cizinci jsou prováděny pod legendou pasů a viz.

Z hlediska získávání prověřkových materiálů k vytypovaným cizincům, kde je perspektiva pozdějšího získání ke spolupráci, je nutno ve větší míře a případech získat dostatečný kompromateriál. Bude se jednat v některých případech o milostné styky na našem území (u ženatých cizinců), dále o trestnou činnost ohrožení devizového hospodářství, různou trestnou činnost kriminálního charakteru, odebrání řidičského průkazu při jízdě pod vlivem alkoholu, spáchání dopravního přestupku a dopravní nehody z viny cizince. V současné době lze jako kompromitaci cizince před zaměstnavatelem rovněž považovat i jeho cesty do ČSSR za soukromými účely, ke kterým používá služební pas.“

Příloha č. 5: Specifika prověrek tajných spolupracovníků StB z řad cizinců¹³²⁾

„Prověrka cizince musí být prováděna v úzké součinnosti s pracovníky I. S-SNB, a to zejména při kontrole činnosti agentury z řad cizinců v zahraničí. Jedná se rovněž o prověření prostředí, ve kterém cizinec vyrůstal a žije, v jakém duchu byl vychováván, jaký je vztah jeho rodné země k ČSSR a ostatním soc. státům, jaké jsou v této zemi zvyklosti, tradice apod.

¹³¹⁾ Tamtéž, s. 32–33.

¹³²⁾ Tamtéž, s. 41–42.

Při prověrkce agentury z řad cizinců na území ČSSR je využíváno všech dostupných agenturních a technických prostředků. Velmi účelné je pak využití paralelní agentury z řad cizinců, a to v součinnosti s II. S-SNB.

Nejčastější a neúčinnější metodou prověrky agentury z řad cizinců, a to jak na území ČSSR, tak i v zahraničí, je operativní experiment. K tomu účelu lze použít celou škálu prověřkových úkolů a akcí. Zde záleží především na zkušenostech, operativním umění a tvůrčí fantazii operativního pracovníka a příslušného náčelníka.

Při řízení agentury z řad cizinců může dojít k tomu, že zjistíme přímou zradu agenta nebo že se dopouští trestného činu a spolupráci s orgány kontrarozvědky využívá k maskování trestné činnosti. Pak je nutné zvážit, zda oficiální spolupráci ukončit, nebo v případě zrady zvolit cestu převerbalky takového agenta. To nejdříve vyžaduje usvědčit jej ze zrady a pod hrozbou trestního stíhání pokračovat ve spolupráci, ale na jiném podkladě (např. na podkladě jeho kompromitující činnosti). Konkrétní řešení závisí na řadě okolností. Především by měla být reálná možnost nápravy agenta a vyloučeno, že opakovaně zradí. Zejména pak musí být dán odůvodněný předpoklad, že takovéto opatření přinese náležitý užitek.“

Z trojice diplomantů vedených školitelem pplk. Vladimírem Morávkem dokončil svoji diplomovou práci v roce 1980 jako první npor. Josef Chvosta,¹³³⁾ frekventant čtyřletého denního studia Fakulty StB na VŠ SNB. Zvolené téma stážistů a stipendistů vyjíždějících do nekomunistických zemí konzulto-

¹³³⁾ Josef Chvosta (nar. 1947) přijat do služ. poměru S-StB Praha 1. 10. 1970 jako ref. OPK Ruzyně II. odb., 1. 2. 1971 převeden na II. S-FMV a ustanoven referentem samostaného odděl. OPK, od 1. 4. 1971 jmenován SR 2. odd. XIV. odb. II. S-FMV, od 7. 9. 1971 do 28. 6. 1973 povolán do dvouletého dálkového kurzu pro doplňkové studium odb. bezpeč. přípravy absolutův SŠ ve SOŠ FMV Vnoř (směr StB, obor kontrarozvědný), 1. 7. 1974 SR 1. odd. VII. odb. II. S-FMV, 1. 9. 1976 až 31. 7. 1980 absolvoval čtyřleté denní studium VŠ SNB na Fak. StB, 1. 8. 1980 přemístěn na funkci SR 1. odd. VIII. odb. II. S-SNB, od 1. 1. 1981 SR 2. odd. VII. odb. II. S-SNB, 1. 3. 1985 ustanoven jako SR specialista tamtéž, od 1. 1. 1986 SR spec. 1. odd. VII. odb. II. S-SNB, od 1. 11. 1986 do 28. 2. 1987 přemístěn na X. S-SNB ve funkci SR spec. na volné místo ved. SR spec. 1. odd. V. odb. a současně pověřen vedením téhož odd., od 1. 3. 1987 ved. SR spec. 1. odd. V. odb., od 1. 9. 1988 vedoucí SR spec. 1. odd. IX. odb. II. S-SNB, 15. 1. 1990 zařazen do zálohy a 16. 2. 1990 přidělen do péče Úřadu FMV pro ochranu ústavy a demokracie, 23. 3. 1990 až 3. 4. 1990 dočasně zproštěn výkonu služby, 31. 5. 1990 vyjmut ze zálohy a od 1. 6. 1990 SR spec. 2. odd. VII. odb. Úřadu FMV pro ochranu ústavy a demokracie, 1. 4. 1991 přeložen na správu VB Západočeského kraje jako vyšetřovatel odd. vyšetř. VB OS VB Karlovy Vary, 31. 12. 1991 uvolněn ze služ. poměru příslušníka PČR. Dosažené hodnosti: od 1. 10. 1970 stržm., od 1. 10. 1972 ppor., od 1. 10. 1974 por., od 1. 10. 1977 npor., od 1. 8. 1980 kpt., od 1. 8. 1985 mjr.

val autor DP č. 6 s pplk. Františkem Švadlenkou,¹³⁴⁾ který tehdy souběžně vykonával funkce zástupce náčelníka VIII. odboru II. správy SNB a zároveň náčelníka 1. oddělení VIII. odb. II. S-SNB.

6) Npor. Josef Chvosta:

Agenturně operativní práce orgánů StB mezi stipendisty a stážisty vyjíždějícími z ČSSR do nesocialistických států, jejich ochrana a odhalování agentů získaných z jejich řad speciálními službami hlavního protivníka¹³⁵⁾ (vedoucí práce: pplk. PhDr. Vladimír Morávek)

Autor ve své práci poukázal na význam a důležitost báze stážistů a stipendistů (SaS) v celém systému kontrarozvědčné činnosti StB proti vnějšímu protivníkovi. Poměrně detailně popsal specifika kategorie československých občanů vyjíždějících na stipendijní a stážijní pobyty do západních demokracií. Chvosta dále zmínil formy a metody „podvratné činnosti nepřítel“ v této problematice na přelomu 70. a 80. let a především přiblížil souhrn úkolů, zásad a protipatření prováděných II. správou SNB.

¹³⁴⁾ František Švadlenka (nar. 1939) přijat 1. 7. 1961 po absolvování VUPVS Bruntál v hodnosti por. ve funkci velitele čtyř 5. roty výcvikového střediska (VS) 2. brigády VS MV, od 1. 10. 1961 velitel 1. čtyř 2. roty 2. brig. VS MV, od 1. 12. 1961 velitel 1. čtyř 4. roty 1. praporu 2. brig. VS MV, 15. 12. 1963 jmenován velitelem 3. čtyř 21. pohraniční roty 15. československé brigády Pohraniční stráž, od 1. 6. 1965 st. kontrolor OPK České Velenice, od 1. 9. 1966 SR OPK České Velenice v rámci KS SNB České Budějovice, 3. 9. 1968 až 29. 5. 1969 absolvoval devítiměsíční denní kurz franc. jazyka pro začátečníky na I. st., od 23. 9. 1969 do 8. 7. 1971 povolán do dálkového studia dvouletého kurzu pro doplňkové studium odb. bezpečnostní přípravy absolventů střed. škol ve SOŠ MV FED Vinoř (směr StB, obor kontrarozvědčný), 1. 5. 1971 trvale přeložen na II. S-FMV ve funkci ref. OPK Ruzyně, od 1. 3. 1972 SR oper. skupiny S-OPK Ruzyně, od 1. 9. 1972 SR 2. odd. XIII. odb. II. S-FMV, od 1. 7. 1974 SR 1. odd. VI. odb. II. S-FMV (reorganizace), 1. 9. 1974 až 31. 7. 1978 povolán ke studiu na Fak. StB a současně odvolán z funkce a zařazen do stavu VŠ SNB, od 1. 8. 1978 přemístěn na II. S-FMV do funkce náčelníka 2. odd. VIII. odb., od 15. 2. 1979 náčelník 1. odd. VIII. odb. na volném místě zástupce náčelníka VIII. odb. II. S-FMV, od 1. 5. 1979 zástupce náčelníka VIII. odb. a současně náčelník 1. odd. VIII. odb. II. S-SNB, od 1. 1. 1981 ve funkci zástupce náčelníka VII. odb. II. S-SNB, 1. 4. 1983 až 30. 11. 1985 zařazen v činné záloze, od 1. 12. 1985 operační důstojník oper. střediska II. S-SNB, od 1. 5. 1987 oper. důstojník 2. odd. organizač. a oper. odb. II. S-SNB, 1. 9. 1988 zařazen do zálohy pro přechodně nezařazené příslušníky, od 1. 2. 1989 SR specialista odd. analyt. a využití výpočet. techn. organizač. a analyt. odb. S-StB S-SNB hl. m. Prahy a Středočes. kraje, 15. 2. 1990 odvolán z funkce, od 1. 8. 1990 jmenován vyšetřovatelem odd. vyšetř. VB OS SNB Praha 5, od 1. 10. 1992 vyšetřovatel 3. odd. OÚ vyšetř. Praha 6 Úřadu vyšetřování hl. m. Prahy PČR, 31. 12. 1996 ukončen služ. poměr. Dosažené hodnosti: od 1. 7. 1961 por., od 1. 7. 1964 npor., od 1. 7. 1968 kpt., od 1. 3. 1974 mjr., od 1. 8. 1978 pplk.

¹³⁵⁾ Chvosta, J.: Agenturně operativní práce orgánů StB mezi stipendisty a stážisty vyjíždějícími z ČSSR do nesocialistických států, jejich ochrana a odhalování agentů získaných z jejich řad speciálními službami hlavního protivníka. Dipl. práce VŠ SNB, 1980. Čj. VŠK-00188/I-DIP-79.

Charakteristika kategorie stážistů a stipendistů

V normalizačním pojmosloví představovala kategorie stážistů a stipendistů československé občany vyjíždějící do nesocialistických zemí na bezdevizový stipendijní či stážijní pobyt překračující svojí délkou 30 dní. Podíl stipendijních výjezdů na celkovém počtu služebních cest do nekomunistických států a Jugoslávie v letech 1972–1979 spolu se souhrnným počtem stážijních pobytů v jednotlivých západních zemích v letech 1978–1979 uvádí příloha č. 1. Povolení k těmto cestám vydávala vládní komise pro regulaci styků se zahraničím, zřízená při Federálním ministerstvu zahraničních věcí (FMZV). Devizové prostředky k pobytu získával student či pracovník od různých západních institucí, nadací, univerzit, firem, příp. od ministerstva školství přijímajícího státu.¹³⁶⁾

Za komplexní kontrarozvědnou ochranu a provádění bezpečnostních opatření vůči čs. stážistům a stipendistům odpovídala II. správa SNB, konkrétně VIII. odbor. Jeho pracovníci věnovali z řad SaS zvýšenou pozornost zejména následujícím okruhům osob:

- „1. nositelé státního, služebního a hospodářského tajemství,*
- 2. osoby zaměstnané v podnicích a institucích důležitých pro obranu státu nebo jsou pracovníky vybraných výzkumných, vědeckých nebo vývojových pracovišť,*
- 3. jsou zájmovými osobami čs. kontrarozvědky,*
- 4. osoby mající styky na vědecká a výzkumná pracoviště ostatních socialistických států nebo na orgány a instituce RVHP či v těchto orgánech přímo působí nebo působily,*
- 5. mají nebo budou mít v budoucnu z hlediska své odborné kvalifikace určité jméno ve vědě, zastávají důležitá místa ve vědeckém, výzkumném, ekonomickém a politickém životě čs. státu nebo mají předpoklady v budoucnu takováto místa zastávat.“¹³⁷⁾*

Proces výběru a umístění stážistů a stipendistů v zahraničí

Způsob výběru osob na stipendijní pobyt a průběh schvalovacího řízení představoval poměrně dlouhodobý (cca roční) a složitý proces, ve kterém se odpovědné instituce snažily získat o dotyčném kandidátovi co nejvíce informací, aby v případě jakýchkoliv pochybností jeho účast na zahraniční stáži zamítnuly.

Konkurz na obsazení jednotlivých stipendijních míst v zahraničí vypisovaly centrální úřady, především obě republiková ministerstva školství, resorty kul-

¹³⁶⁾ K tomu tamtéž, s. 12, 18.

¹³⁷⁾ Tamtéž, s. 20.

tury, Československá akademie věd (ČSAV), její slovenská odnož SAV, a to ve spolupráci s jednotlivými vysokými školami a podniky. Rektoráty VŠ a ředitelství výzkumných ústavů sebrané přihlášky projednávaly a doporučovaly ty z kandidátů, kteří odpovídali odborným, kádrovým a jazykovým požadavkům. Schvalovací komise na centrálních úřadech poté jednotlivé návrhy postupovaly meziresortní komisi pro stáže a stipendia při FMZV, která konečně návrhy výjezdů SaS předkládala k definitivnímu schválení vládní komisi pro regulaci styků se zahraničím. Vybrané stážisty a stipendisty musela samozřejmě odsouhlasit ještě přijímací instituce v zahraničí.¹³⁸⁾

Mezi širokou řadu zahraničních nadací, univerzit, institucí a organizací poskytujících studijní a stážijní pobyty čs. občanům patřily v SRN Collegium Carolinum, Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD, Německá akademická výměnná služba), Friedrich Ebert Stiftung, Otto Benecke Stiftung, Gesamtdeutsches Institut, Institut für Zeitgeschichte a Gesellschaft für Logistik. Všechny tyto organizace měly dle Chvosty oficiální vazby na spolková ministerstva zahraničí a vnitra, zabývaly se „ideodiverzí“ proti komunistickým státům a v řadě z nich údajně působila agentura německé speciální služby BND.¹³⁹⁾

Ve Velké Británii organizovala umístění stážistů a stipendistů British Council (Britská rada), ve Francii ACTIM, Centre Regional des Oeuvres Universitaires et Scolaires ad. Ve Spojených státech udržovaly čs. instituce oficiální styk především s International Research and Exchanges Board (IREX). Příklad obecných poznatků z údajného rozpracování stipendistů v USA přináší příloha č. 2. K francouzské organizaci ACTIM Chvosta uvedl: „*Režim v této budově je velmi ostražitý a přísný. Chodby i stěny kanceláří jsou odhlučněny. Dveře v jednotlivých kancelářích, kterých se nachází v budově asi 500, jsou bez označení. Návštěvníka vždy doprovází úředník z vrátnice, který přesně zaznamenává příchody a odchody všech návštěvníků. Jednání, které probíhá ve zvlášť zařízených místnostech, se vždy účastní dva pracovníci ACTIMU. Z ČSSR k ACTIMU přijíždí na stipendijní pobyt asi 3–4 účastníci ročně. Jejich výběr je velmi přísný a důsledně prováděn kulturním oddělením ZÚ Francie v Praze.*“¹⁴⁰⁾

Rozpracování čs. SaS západními zpravodajskými službami

Dlouhodobý pobyt stážistů a stipendistů v zahraničí umožňoval dle Chvosty západním rozvědkám a kontrarozvědkám provádět postupné a nenásilné rozpracování s cílem:

¹³⁸⁾ K procesu výběru SaS tamtéž, s. 22–23.

¹³⁹⁾ Tamtéž, s. 24–25. Údaje převzaty z materiálů II. S-SNB.

¹⁴⁰⁾ Tamtéž, s. 27–29.

- „odhalovat tajné spolupracovníky čs. bezpečnosti v řadách SaS;
- zjišťovat zájmy, formy, metody a způsoby práce orgánů čs. bezpečnosti ve vztahu k využívání a obraně kategorie SaS;
- získávat čs. SaS ke spolupráci s nepřátelskými spec. službami za využití všech dostupných metod kompromitace, provokace a ideologického zpracování;
- vytěžovat čs. SaS ke skutečným charakteru státního, hospodářského a služebního tajemství;
- získávat čs. přední odborníky k emigraci do KS.

Spec. služby protivníka se snaží ovlivňovat již samotný výběr uchazečů o samotný pobyt. Snaží se prosadit, aby do zahraničí vycestovaly osoby, o kterých již mají určité informace

- získané prostřednictvím kádrových rozvědčků legalizovaných na ZÚ v ČSSR;
- získané od vlastní agentury;
- informace získané podrobným vytěžením čs. emigrantů;
- získané vytěžováním odborných publikací a tisku.¹⁴¹⁾

Na přelomu 70. a 80. let, v době před masivním nástupem on-line počítačových vědeckých databází, využívali západní speciální služby k získávání bibliografických dat tzv. americké pásky. Z dnešního pohledu se jednalo o archaický systém, který však zahrnoval veškeré publikované práce a jejich autory z různých vědních oborů. Západní výzkumné ústavy a instituce si před započítím řešení konkrétního problému vyhledaly v této databázi všechny vydané publikace v dané oblasti. Jednalo-li se o vědce z komunistického státu, snažily se o vyřízení jeho stáže v rámci kulturních a vědeckých mezistátních dohod. „Americká páska“ tak zprostředkovávala spojení mezi výzkumníky příslušných vědních oborů šifrovým způsobem, přičemž v ČSSR systém zajišťoval Ústav vědeckých a technických informací ČSAV.¹⁴²⁾

Dle Chvosty celá řada čs. stipendistů a stážistů po svém návratu do ČSSR vypovídala, že byli v zahraničí sledováni a kontrolováni pomocí zpravodajské techniky a že jim v jejich nepřítomnosti byly prohlíženy osobní věci. Na základě provedených vytěžení SaS kontrarozvědkou StB po jejich návratu z Francie byla údajně celá čtvrtina z nich vystavena různým formám „nátlaku“ francouzských speciálních služeb. Československým stážistům a stipendistům věnovaly pozornost i speciální služby Japonska. Na japonském velvyslanectví v Praze vyplňovali SaS podrobný dotazník, k jehož obsahu je posléze vytěžovali pracovníci

¹⁴¹⁾ Tamtéž, s. 34–35.

¹⁴²⁾ K systému tzv. americké pásky tamtéž, s. 35–36.

ambasády za asistence filmové kamery. Stipendisté museli podepsat prohlášení, že se v Japonsku nezapojí do žádných politických záležitostí.¹⁴³⁾

Kontrarozvědná opatření Státní bezpečnosti

Kontrarozvědka StB se na úseku ochrany stážístů a stipendistů vytrvale snažila odhalovat, předcházet a zamezovat „podvratné“ činnosti západních rozvědek. Cíle těchto státobezpečnostních opatření jsou uvedeny v příloze č. 3. Úkoly II. správy SNB při výjezdech čs. občanů do zahraničí na stipendijní pobyty vymezoval RMV ČSSR č. 56/1973. Jednalo se zejména o bezpečnostní prověrky vyjíždějících SaS. Dále se prováděla kontrarozvědná rozpracování signálů o „podvratné“ činnosti speciálních služeb protivníka a obranné pohovory se stážísty a stipendisty. Kontrarozvědka StB se angažovala v zamezování výjezdů nežádoucích osob a v neposlední řadě SaS po jejich návratu vytěžovala.¹⁴⁴⁾

II. správa SNB, I. odbory krajských správ StB a odbor XII. správy SNB se v průběhu bezpečnostních opatření ke stážístům a stipendistům zaměřili na:

„a) odhalování a dokumentování

– trestné činnosti SaS v cizině i na území ČSSR páchané ve spojení s vnějším nepřítelem,

– činnosti cizích zprav. služeb, které kontaktují SaS v úmyslu získat je pro vyzvědačství, podvratnou činnost nebo jiné poškozování důležitých zájmů ČSSR a státu SSS,

b) získávání a prověřování signálů o podezřelých stycích a činnosti SaS v zahraničí i v ČSSR.“¹⁴⁵⁾

Jak bylo naznačeno, mezi kontrarozvědná opatření StB prováděná před výjezdem osoby na zahraniční stáž patřilo shromáždění veškerých dostupných materiálů a poznatků ke kandidátovi (lustrace, poznatky z pracoviště apod.), dále provedení obranného pohovoru a konečně typování a získávání vhodných a perspektivních SaS pro spolupráci s komunistickou kontrarozvědkou. Podle měřítek StB spočívaly zásadní pravidla chování stážístů a stipendistů v cizině, vštěpované při obranném pohovoru, v následujících aspektech: *„Nesdělovat údaje o své předchozí práci, o služebních záležitostech a charakteru své práce, nedávat bez povolení interview, nedělat bez souhlasu přísl. čs. instituce odborné přednášky, nepředávat cizincům knihy, časopisy, odborné publikace, které nejsou v zahraničí v prodeji, nepřijímat od cizinců dárky a různé úsluhy, aby se nedostali do materiální závislosti, pozornosti a laskavosti, nezúčastňovat se*

¹⁴³⁾ K těmto poznatkům StB tamtéž, s. 45–46.

¹⁴⁴⁾ Úkoly StB po linii SaS tamtéž, s. 49–50.

¹⁴⁵⁾ Tamtéž, s. 51.

*jakýchkoliv demonstrací, akcí, schůzí, ani organizovaných tamější komunistickou stranou, nenavštěvovat pochybné zábavní místnosti, noční bary, herny, [ne]chodit na procházky v noci, zejména za město, [ne]vyjíždět do jiných měst bez povolení, [ne]řídít opilý auto, [ne]zakládat si konto v cizích bankách, nenavštěvovat emigranty, žádné věci od emigrantů, příp. jiných cizinců, nepřevážet do ČSSR, nenavštěvovat místa, kde jsou vojenské objekty, v hotelích a ubytovnách nevést s ostatními kolegy ze soc. zemí hovory o otázkách služebního rázu, zachovávat opatrnost i při telefonních hovorech.*¹⁴⁶⁾

Systém kontrarozvědných opatření prováděných StB během pobytu stipendisty v zahraničí se jevil jako velice ztížený. Ochrana SaS byla prováděna v součinnosti s I. správou SNB, případně s bezpečnostními orgány spřátelených komunistických států. „Závadové“ chování stipendisty se řešilo zpravidla administrativně až po jeho návratu do ČSSR. Zjistila-li však StB poznatky svědčící o zájmu západní speciální služby o konkrétního stážistu či stipendistu, tak ho prostřednictvím jeho mateřské organizace odvolala. Informace o chování a aktivitách SaS v zahraničí získávala kontrarozvědka:

- *„od rezidentury I. S-SNB;*
- *od vlastní agentury, která pronikla do institucí zabývajících se organizováním stip. pobytů;*
- *od agenturní a důvěrnické sítě z řad SaS, tato plní úkoly zejména v průběhu společných jazykových kurzů, při společných akcích pořádaných na zahájení a ukončení studijního pobytu s představiteli instituce zajišťující stipendijní pobyt, a od agentury působící na jednotlivých pracovištích v případě, že je zde více SaS z ČSSR;*
- *od agenturní a důvěrnické sítě všech útvarů čs. KR, která vyjíždí do místa působení SaS na konference, symposia, na obchodní jednání, výstavy, na soukromý pobyt apod.;*
- *analýzou zahraničního tisku a odborných publikací se zaměřením na to, zda SaS v době svého pobytu neposkytují neoznamené interview či bez povolení nepublikují výsledky své práce;*
- *prováděním zpravodajského vytěžení ostatních SaS po jejich návratu ze zahraničí;*
- *analýzou zpráv o služ. cestách čs. občanů, kteří působili v místech pobytu čs. SaS.*¹⁴⁷⁾

Až po návratu stážistů a stipendistů zpět do Československa prováděla II. S-SNB jejich rutinní vytěžování v rámci získávání poznatků o formách a me-

¹⁴⁶⁾ Tamtéž, s. 52–53.

¹⁴⁷⁾ Tamtéž, s. 57–58.

todách činnosti západních zpravodajských služeb, o únicích utajovaných skutečností, o aktivitách „ideodiverzních“ center a exilových skupin atd.

Příloha č. 1:

Součet stipendijních výjezdů a jejich podíl na celkovém počtu služebních výjezdů do nekomunistických států a Jugoslávie v letech 1972–1979¹⁴⁸⁾

1972	1415, tj. 0,9 %
1973	1572, tj. 0,8 %
1974	1119, tj. 0,6 %
1975	1570, tj. 0,9 %
1976	1952, tj. 0,5 %
1977	1172, tj. 0,6 %
1978	1426, tj. 0,6 %
1979	1275, tj. 0,6 %

Počet stážíjních pobytů v některých západních zemích v letech 1978–1979

	1978	1979
Velká Británie	162	114
USA	41	42
SRN	212	230
Francie	227	195
Rakousko	219	146

¹⁴⁸⁾ Tamtéž, s. 70.

Příloha č. 2:**Některé znaky komplexního rozpracování čs. stipendistů v USA¹⁴⁹⁾**

„Průběh stipendijního pobytu je organizován institucí IREX takovým způsobem, aby spec. služby měly vytvořeny optimální podmínky pro důkladné vytěžení, operativní prověrku a zpracování každého stipendisty.

Po příjezdu čs. SaS do USA je pro ně nejprve zorganizován společný jazykový kurz. Teprve po jeho absolvování jsou rozmisťováni na jednotlivé univerzity a pracoviště po celém území USA. V jazykovém kurzu je prováděno vytěžování s využitím vyučovacích metod. [...]

SaS jsou během pobytu v USA vystaveni mimořádné péči pracovníků IREX. Veškeré připomínky SaS jsou velmi rychle vyřizovány, např. i v oblasti přípravy jídel dle evropského způsobu na důkaz vysoké vážnosti. Na sebevědomí SaS má rovněž působit recepce konaná při příležitosti zahájení jejich studijního pobytu v USA, které se zúčastňují představitelé IREXu a vedoucí pracovníci budoucích pracovišť SaS.

IREX dle předem připraveného plánu organizuje za účelem poznání amerického způsobu života návštěvy v rodinách, společné výlety o víkendech apod. V rodinách dochází k dotěžování osobních poznatků, vyhledávání ‚slabých‘ míst stážisty (např. touha po vlastním rodinném domku, jako má hostitel apod.). Současně dochází k ověřování již získaných poznatků o jiných stážistech a pracovnících v ČSSR. [...] Ve většině případů dochází k takovému sblížení až po určité době poměrně silné izolace stážisty, aby se později cítil vděčný a zavázán. [...]

Ve druhé polovině pobytu začíná být rozhodujícím motivem působení na SaS hmotná otázka a vědecké možnosti, které by pracovník měl v USA. [...]

1. Pro celý pobyt u IREXu je charakteristická intenzivní péče pracovníků IREXu a jejich pohostinnost, která se zcela vymyká americkým zvyklostem. Hostitelky IREXu jsou převážně ženy ve věku 25–30 let, ovládající zpravidla některý ze slovanských jazyků. [...]

2. Stážistům je stále zdůrazňována jejich vysoká odbornost a jsou pro ně organizována setkání s předními vědeckými pracovníky nejvýznamnějších amerických univerzit. [...]

3. Organizátoři pobytu od začátku stáže typují mezi SaS osoby, které by mohly být potenciálními pracovníky nebo spolupracovníky rozvědek a spec. služeb ZSS. [...]

¹⁴⁹⁾ Tamtéž, s. 38–42.

4. V závěru stáže je účastníkům předložen obsáhlý dotazník s velmi pečlivě připravenými otázkami, jejichž analýza umožní vytvoření dokonalého obrazu o postavení a úrovni čs. odborníka. [...]

5. Speciální služby protivníka provádí na základě získaných poznatků k osobám výběr vhodných typů pro okamžité rozpracování.“

Příloha č. 3:

Cíle kontrarozvědných opatření StB k SaS z řad čs. občanů¹⁵⁰⁾

„a) Znemožnit využití tohoto kanálu výjezdů k pronikání spec. služeb protivníka do čs. vědy, výzkumu, ekonomiky s cílem zabránit protivníkovi budování vhodných agenturních pozic.

b) Zabránit úniku utajovaných skutečností z politické, ekonomické, vědecko-výzkumné a vojenské oblasti.

c) Zabraňovat emigracím čs. odborníků a vědců do KS.

d) Zjišťovat informace o formách a metodách činnosti kapitalistických spec. služeb vůči SaS a o jejich využívání k nepřátelské činnosti proti ČSSR.

e) Využívat výjezdů SaS k pronikání do rozvědek hlavního protivníka. Získávat poznatky o zahraničních institucích a nadacích poskytujících stipendia a odhalovat, zda v jejich pozadí nestojí rozvědné orgány cizích zpravodajských služeb. Na základě rozpracování těchto zahr. organizací a institucí odhalovat, zda zde působí agentura nepř. spec. služeb.

f) Získávat informace o nepřátelské činnosti ideodiverzních center, emigrantských seskupení i jednotlivců pracujících proti ČSSR a ostatním soc. zemím.

g) Získávat informace o utajovaných politických, výzkumných, ekonomických a vojenských skutečnostech a chráněných zájmech KS pro potřeby příslušných orgánů v ČSSR.“

V roli vedoucího školitele autorů následujících dvou prací (DP č. 7 a 8) se představil tehdy poměrně mladý kpt. JUDr. Pavel Chyška,¹⁵¹⁾ který v letech

¹⁵⁰⁾ Tamtéž, s. 49.

¹⁵¹⁾ Pavel Chyška (nar. 1949) byl k SNB přijat 1. 6. 1970 v hodnosti strážmistra, zařazen k OO VB Velké Losiny (okr. Šumperk) jako výkonný příslušník pod KS VB Ostrava, 16. 9. 1970 až 12. 5. 1971 absolvoval nástupní školu VB v okresní škole (OŠ) MV Vsetín, od 1. 5. 1972 přeložen trvale ke S-StB Praha ve funkci ref. 3. odd. I. odb., 1. 8. 1973 ustanoven referentem 5. odd. 4. odb. S-StB Praha, 1. 4. 1975 jmenován SR 5. odd. 2. A odb. S-StB Praha, 1. 9. 1975

1982–1983 působil na Fakultě StB VŠ SNB postupně na místech staršího učitele katedry kontrarozvědné činnosti a ochrany ekonomiky (K-103) a od 1. 9. 1982 ve funkci staršího učitele 2. skupiny (boj proti podvratné činnosti nepřítel) katedry základů kontrarozvědné činnosti a boje proti podvratné činnosti nepřítel, přičemž zároveň stihl externě studovat vědeckou aspiranturu na VŠ FED KGB v Moskvě. Jeho první diplomant, dálkově studující a dosaženou služební hodností rovnocenný kpt. Václav Brácha,¹⁵²⁾ si za ústřední téma vybral zkvalitňování práce s agenturou StB využívanou proti vnějšímu protivníkovi na teritoriu okresu Prachatice. Nutno dodat, že zaměření práce přizpůsobil kpt. Brácha své služební funkci zástupce náčelníka OS SNB Prachatice pro StB.

povolán ke čtyřletému studiu Fak. StB VŠ SNB, 1. 1. 1979 povoleno externí studium VŠ SNB a zároveň dočasně pověřen výkonem funkce náčelníka 2. odd. KOPV Praha v rámci S-SNB hl. m. Prahy a Středočes. kraje, 31. 7. 1979 studium VŠ SNB ukončeno, od 1. 2. 1980 přemístěn na Fak. StB VŠ SNB ve funkci učitele (na vol. místě profesora) 1. skup. katedry kontrarozvědné činnosti a ochrany ekonomiky (K-103), od 1. 9. 1980 učitel (na vol. funkčním místě st. učitele) katedry kontrarozvědné činnosti proti vnějšímu nepříteli Fak. StB VŠ SNB, 30. 9. 1981 až 22. 5. 1986 absolvoval externí studium vědecké aspirantury na VŠ FED V-StB SSSR v Moskvě, od 1. 1. 1982 st. učitel katedry K-103 Fak. StB VŠ SNB, od 1. 9. 1982 st. učitel 2. skup. boje proti podvratné činnosti nepřítel katedry základů kontr. činnosti a boje proti podvr. čin. nepřítel Fak. StB, od 1. 9. 1984 asistent (na vol. místě odb. asistenta) katedry kontrarozvědné činnosti proti vnějšímu nepříteli Fak. StB VŠ SNB, od 1. 7. 1986 odb. asistent těže fak., 1. 10. 1987 až 30. 4. 1988 vyslán na odb. stáž ke II. S-SNB, od 1. 8. 1989 st. odb. asistent katedry kontr. čin. proti vnějšímu nepříteli Fak. StB VŠ SNB, od 6. 10. 1989 postgraduální studium základů vysokoškolské pedagogiky a psychologie pro učitele VŠ SNB – zrušeno, od 16. 2. 1990 ve funkci st. odb. asistenta katedry obranného zpravodajství Fak. ochrany ústavy a státu, 15. 4. 1990 uvolněn ze služ. poměru. Dosažené hodnosti: od 1. 6. 1970 stržm., od 1. 6. 1972 nstržm., od 1. 11. 1974 ppor., od 1. 11. 1976 por., od 1. 12. 1978 npor., od 1. 12. 1980 kpt., od 1. 12. 1985 mjr.

¹⁵²⁾ Václav Brácha (nar. 1945) nastoupil 1. 8. 1965 jako výkonný příslušník OO VB Vimperk O-VB Prachatice k S-VB České Budějovice, od 25. 1. 1966 do 20. 5. 1966 absolvoval nástupní školu VB Červená nad Vltavou, 1. 11. 1969 se stal referentem oddělení StB Prachatice KS SNB České Budějovice, 1. 11. 1973 SR O-StB Prachatice, od 2. 9. 1974 do 3. 12. 1976 povolán do dálkového studia dvouleté důstojnické školy v PDŠ FED Vinoř (směr StB, obor kontrarozvědný), 1. 6. 1975 jmenován SR 4. odd. I. odb. S-StB České Budějovice, 1. 9. 1977 náčelníkem I. odd. I. odb. S-StB, 31. 8. 1978 z funkce odvolán, v letech 1978–1983 povolán k dálkovému studiu na Fak. StB VŠ SNB, 1. 9. 1978 se stal SR vysunutého pracoviště S-StB u OS SNB Prachatice, 1. 12. 1978 dočasně pověřen výkonem funkce zástupce náčelníka OS SNB Prachatice pro StB (1. 3. 1979 v této funkci potvrzen), 1. 6. 1986 jmenován náčelníkem III. odb. S-StB České Budějovice, od 1. 9. 1987 do 30. 10. 1987 absolvoval dvouměsíční kurz pro náčelníky odb., jejich zástupce a kádrové rezervy po linii kontroly ekonomiky při VŠ FED V-StB v Moskvě, 1. 11. 1987 se stal zástupcem náčelníka S-StB KS SNB České Budějovice, 31. 1. 1990 odvolán z funkce a 30. 4. 1990 uvolněn ze služ. poměru příslušníka SNB. Dosažené hodnosti: od 1. 8. 1965 ref., od 1. 8. 1967 stržm., od 1. 8. 1970 nstržm., od 1. 12. 1971 ppor., od 1. 12. 1973 por., od 1. 12. 1976 npor., od 1. 12. 1980 kpt., od 1. 6. 1983 mjr., od 1. 6. 1989 pplk. Dle: Denní situační zprávy StB z listopadu a prosince 1989. Sborník Securitas imperii 6. Praha 2000, s. 904.

7) Kpt. Václav Brácha:**Možnosti a předpoklady zkvalitňování práce s agenturou StB využívanou proti vnějšímu protivníkovi¹⁵³⁾**

(vedoucí práce: kpt. JUDr. Pavel Chyška)

Bráchova práce se snažila zhodnotit dosavadní kontrarozvědnou činnost oddělení StB v Prachaticích z pohledu s podmínkami obezřámeného zástupce náčelníka. Autor zdůrazňoval především narůstající aktivitu zpravodajských služeb západních států na poč. 80. let. Mezi metody západních rozvědek používané při realizaci „rozvratné činnosti“ v ČSSR podle něj patřilo provádění politické, vojenské a vědecko-technické špionáže, dále teroristická, záškodnická a sabotážní činnost a ideologická diverze. Státobezpečnostní ochrana totalitního ČSSR proto byla zaměřena zejména „proti rozvědkám imperialistických států a jejich vnitřním pomahačům“.¹⁵⁴⁾ Autor rovněž přesvědčeně tvrdil, že zkvalitnění boje proti vnějšímu protivníkovi se projeví utlumením činnosti „vnitřních nepřátel“, kteří udržovali styky se svými „ideologickými vůdci v kapitalistickém zahraničí“.¹⁵⁵⁾

Obecné úkoly okresního oddělení StB

Oddělení StB jako součást okresní správy SNB Prachatice zodpovídalo za ochranu státobezpečnostních zájmů na teritoriu okresu. Ke splnění tohoto úkolu nasazovali operativci tajné spolupracovníky, zpravodajskou techniku a systém sledování. Tyto prostředky StB využívala k získávání informací o záměrech, formách a metodách používaných v činnosti zahraničními a vnitřními protivníky. Oddělení StB na okresní úrovni mělo dále provádět kontrarozvědnou ochranu zájmů totalitního ČSSR, odhalovat a dokumentovat vymezené trestné činy, zabraňovat úniku utajovaných skutečností, zamezovat a předcházet „protistátní trestné činnosti“. V neposlední řadě mělo za úkol informovat o státobezpečnostní situaci příslušné stranické, státní a hospodářské orgány.¹⁵⁶⁾

Kontrarozvědnou činnost na teritoriu okresu prováděli příslušníci StB po liniích I., II. a III. odboru správy StB. Zaměření kontrarozvědné činnosti pro jednotlivé okresy vycházelo ze specifických podmínek, zejména z charakteru průmyslové výroby, sociálního složení obyvatelstva, povahy trestné činnosti a

¹⁵³⁾ Brácha, V.: Možnosti a předpoklady zkvalitňování práce s agenturou StB využívanou proti vnějšímu protivníkovi. Dipl. práce VŠ SNB, 1982. Čj. VŠK-0055/I-DIP-81.

¹⁵⁴⁾ Tamtéž, s. 4.

¹⁵⁵⁾ Tamtéž, s. 6.

¹⁵⁶⁾ K úkolům OO StB tamtéž, s. 7.

dalších hledisek, které měly podstatný vliv na vývoj bezpečnostní situace v okrese.¹⁵⁷⁾

Vedení krajské správy StB stanovilo pro O-StB Prachatice přednostní rozpracování následujících problematik:

1. Německá menšina a vyjíždějící osoby do míst dislokace úřadoven cizích rozvědek, především na území SRN.
2. Vízoví cizinci z míst působnosti rozvědek v kapitalistických státech.
3. Stykové báze zastupitelských úřadů – Spojených států amerických, Velké Británie, Francie, Čínské lidové republiky, SRN a Rakouska.
4. Ochrana vojenských objektů a vojenského výcvikového prostředí se zaměřením do civilního přilehlého prostředí.¹⁵⁸⁾

Státobezpečnostní situace okresu Prachatice

Kpt. Brácha se dále zaměřil na vyhodnocení úrovně práce a výsledků agentury kontrarozvědky v podmínkách pohraničního okresu Prachatice, sousedícího s tehdy „nepřátelskými státy“ SRN a Rakouskem. Malá hustota obyvatelstva nejméně zalidněného okresu v ČSSR byla způsobena neúplným dosídlením v poválečných letech, kdy zanikla řada menších osad. Z hlediska národnostního složení zde na počátku 80. let žilo 92 % Čechů, zbytek se skládal z rumunských dosídlenců a především z nezanedbatelné německé menšiny, která nebyla odsunuta a živila se ve sklářském průmyslu. Rekreační oblast Šumavy hojně využívali jak českoslovenští občané, tak i zahraniční návštěvníci z demokratických států. Brácha předeslal, že v místech koncentrace turistů docházelo k častým „státobezpečnostně zajímavým stykům“ čs. občanů, cizinců z kapitalistických a cizinců ze socialistických států, především z Německé demokratické republiky.¹⁵⁹⁾

V pohraničním okrese byly rovněž dislokovány prvosledové jednotky Československé lidové armády a rozsáhlý výcvikový prostor využívala Střední skupina vojsk sovětské armády. Z uvedeného pohledu byl prachatický okres poměrně zajímavý pro rozvědné služby západních států. Kontrarozvědná činnost StB proto směřovala do oblastí, kde se nacházely utajované objekty a kde se vyskytovali cizinci spolu s nepovolnými československými občany.

¹⁵⁷⁾ K zaměření kontrarozvědných aktivit StB na okresní úrovni tamtéž, s. 7.

¹⁵⁸⁾ Úkoly O-StB Prachatice tamtéž, s. 15.

¹⁵⁹⁾ Charakteristika Prachaticka tamtéž, s. 10.

Oddělení StB Prachatice

Na oddělení StB Prachatice působilo údajně šest operativců StB s věkovým průměrem 37,6 let, ale s průměrnou délkou praxe v kontrarozvědčné složce pouze 4,8 roku. Na linii I. odboru byli zařazeni tři operativní pracovníci, na II. odboru dva a na III. odboru jeden operativní pracovník. V předoperativní činnosti byli navíc využíváni celkem tři pracovníci oddělení pasů a víz, řízení náčelníkem O-StB.¹⁶⁰⁾

Na výslednosti práce O-StB Prachatice s agenturními prostředky měl přirozeně vliv i dosažený stupeň bezpečnostního vzdělání u jednotlivých pracovníků. Střední odbornou školu (zaměření StB) absolvoval pouze jeden příslušník prachatického oddělení, dva operativní pracovníci tehdy studovali dálkový cyklus důstojnické školy SNB. Co se týkalo jazykových znalostí, tak žádný ze šesti příslušníků O-StB neovládal ani jeden západní jazyk. Z hlediska materiálního vybavení na tom však nebyli nejhůře, neboť užívali celkem tři osobní automobily a každý operativní pracovník měl propůjčenou kancelář v nové budově.¹⁶¹⁾

Kpt. Brácha rovněž vysvětlil důvody početně kolísavého kádrového stavu. Služebně mladší příslušníci StB se údajně snažili přejít k méně náročné složce Veřejné bezpečnosti z důvodu většího časového zaneprázdnění a vyššímu vypětí při zajišťování státobezpečnostních úkolů. Operativní pracovníci navíc nebyli znatelně finančně zvýhodněni, ale toto negativum bylo dle autora postupně překonáváno politicko-odbornou výchovou.¹⁶²⁾

Diplomant přidal i obecnou kritiku do vlastních řad: „*U části operativních pracovníků převládá v agenturní práci šablonovitost a rutinérství. Je snaha docházet na schůzky bez dostatečné přípravy. Tito pracovníci považují přípravu úkolů za zbytečnou ztrátu času a spoléhají na své momentální rozhodnutí při jednání s agentem. [...] Kde je trpěn stav, že využití agentury není systematické, tam nelze očekávat zvýšení efektivnosti ve výslednosti agentury. Agent při jednání s řídicím orgánem snadno vycítí, že orgán není na jednání připraven [...], tím ztrácí zájem o plnění uložených úkolů.*“¹⁶³⁾

„Výslednost“ agentury O-StB Prachatice

Autor práce se dále zaměřil na „výslednost“ agentury nasazené ve vybraných problematikách po linii I. odboru správy StB. Celý kontrarozvědný pro-

¹⁶⁰⁾ Statistické údaje tamtéž, s. 10–11.

¹⁶¹⁾ K personálnímu složení O-StB Prachatice tamtéž, s. 11–12.

¹⁶²⁾ Ke kádrové fluktuaci O-StB tamtéž, s. 46–47.

¹⁶³⁾ Tamtéž, s. 49.

ces prováděný utajovanými prostředky se dělil jednak na vyhledávání signálů o státobezpečnostní trestné činnosti a jednak na prověřování a rozpracovávání jednotlivých případů. K různým akcím bylo dle Bráchy využíváno 14 agentů a 23 důvěrníků a jejich obsluha se prováděla v osmi schůzkových místnostech v rámci prachatického okresu. V praxi to znamenalo, že jeden zkušený operativce obsluhoval devět agentů a na řízení důvěrnické sítě se podíleli služebně mladší příslušníci StB.¹⁶⁴⁾

Řídící pracovníci na O-StB Prachatice projevovali původně obavy, kde se scházet s agenty, aby nedošlo k jejich vyzrazení. Problémem bylo, zda je vůbec možno v podmínkách prachatického okresu nalézt vhodné konspirační a propůjčené byty, neboť konání schůzek ve veřejných místnostech bylo naprosto vyloučeno. Schůzky původně organizované v terénu a ve služebních vozidlech nakonec k oboustranné spokojenosti nahradily schůzky v rekreačních chalupách a chatách, kde se provádělo 86 % z tehdejší celkové obsluhy tajných spolupracovníků. Pouze neproověřenou a nově získanou agenturu obsluhovali příslušníci StB „volně“. Motivačním faktorem pro všechny tajné spolupracovníky O-StB Prachatice byly ideové pohnutky. To znamená, že hmotné či jiné výhody a kompromitující skutečnosti operativci O-StB při získávání agentů nepoužívali.¹⁶⁵⁾

Největší koncentrace agenturních prostředků se nacházela jednak v přilehlých oblastech výskytu útvarů ČSLA, jednak ve výcvikových prostorech a ubytovacích zařízeních pro vízové cizince. Největší počet čs. občanů vyjíždějících do západních států pocházel z okresního města a z civilního okolí výcvikových prostorů. K poměrně častým vzájemným návštěvám docházelo mezi celkem 296 rodinami německé národnosti na okrese Prachatice a jejich příbuznými ze SRN, odsunutými po roce 1945.¹⁶⁶⁾

V rámci vyhodnocení možností tajných spolupracovníků vypracoval kpt. Brácha statistiku, ze které plyne, že stávající agentura měla 72 % využitelnost v německé menšině, 50 % při rozpracování civilního prostředí a ochraně vojenských objektů a 21 % při kontrole vízových cizinců z kapitalistických států. Pro zjišťování zájmů a metod protivníka bylo 35 % agentury úkolováno k provádění podstav rezidenturám USA, SRN a Číny. O-StB Prachatice využívalo vyjíždějící tajné spolupracovníky rovněž k organizování podstav nepřátelské rozvědky, což z tehdejšího celkového stavu představovalo 14 % agentů.¹⁶⁷⁾

¹⁶⁴⁾ K využití operativců tamtéž, s. 12–14.

¹⁶⁵⁾ K problémům konspiračních schůzek tamtéž, s. 51–52, 56.

¹⁶⁶⁾ K tomu tamtéž, s. 14.

¹⁶⁷⁾ Ke statistikám tamtéž, s. 15–16.

Od roku 1977 do roku 1982 se počet tajných spolupracovníků O-StB Prachatice zvýšil o 71 %. Nárůst agentury si podle kpt. Bráchy vyžádala potřeba posílení agenturních pozic v přílehlém civilním prostředí vojenských útvarů a výcvikových prostorů. Část tajných spolupracovníků ukončila činnost z důvodu vysokého věku, ztráty možností nebo odmítnutí další spolupráce. Autor poznamenal, že pro budoucí výslednost agentury představovalo pozitivní faktor 90 % nově získaných tajných spolupracovníků ovládajících němčinu, přičemž 40 % z nich dosáhlo vysokoškolského vzdělání.¹⁶⁸⁾

Informace, zasílané nadřízeným součástím StB, získávali příslušníci O-StB Prachatice ze 64 % přímo od svých agentů. Ve zbývajících procentech se jednalo o údaje pocházející od důvěrníků, oficiálních pramenů nebo vytěžené zpravodajskou technikou.¹⁶⁹⁾ Význam práce s agenturou a její nenahraditelné místo mezi ostatními operativními prostředky se kpt. Brácha snažil doložit konkrétními příklady z praxe. V naprosté většině případů se však jednalo o upozornění tajných spolupracovníků O-StB na zamýšlenou emigraci československého občana a následné zabránění „trestnému činu nedovoleného opuštění republiky“.

Kontrarozvědná opatření O-StB Prachatice

Jako problém pro vyvíjení aktivit oddělení StB v okrese Prachatice se jevila vysoká fluktuace občanů zaměstnaných u státních statků a lesních závodů. V pohraničních oblastech existoval dostatek volných bytů a zájemcům se navíc přiznával dosídlenecký příplatek. Podle autora měl tedy agent zahraniční rozvědky snazší možnost nenápadně se přiblížit k chráněnému vojenskému objektu. Pro tento účel údajně verbovaly západní zpravodajské služby jak naše občany, tak i navrátilce nebo trvale usídlené cizince.¹⁷⁰⁾

O vojenská zařízení v okrese Prachatice projevovali zájem rovněž pracovníci ZÚ západních států se sídlem v Praze. V tomto směru byli nejaktivnějšími zejména pracovníci vojenských oddělení ambasad USA, Velké Británie, Francie a SRN. Ke kontrole průjezdů a včasné signalizaci výskytu sledovaného diplomatického vozidla sloužili všichni příslušníci SNB, vojenské kontrarozvědky a Pohraniční stráž. Na hlavních silnicích byla budována důvěrnická síť mezi zaměstnanci obsluhy benzinových čerpacích stanic, řidiči ČSAD apod. Na signalizaci kontroly příjezdů se však tito důvěrníci podíleli v pouhých 10 % z celkového počtu zjištěných diplomatických vozů. V zájmu důkladnější kontroly pohybu zájmových osob po okrese realizovali pracovníci O-StB Pra-

¹⁶⁸⁾ K tomu tamtéž, s. 16.

¹⁶⁹⁾ Tamtéž, s. 17.

¹⁷⁰⁾ K problému tamtéž, s. 25–26.

chatice po dobu dvou let celokrajskou akci RUBÍN, v jejímž rámci příslušníci Veřejné bezpečnosti kontrolovali hlavní křižovatky. Pro urychlení toku informací byla vypracována šifra, s jejíž pomocí radiostanice okresní správy SNB předávaly zprávy o výskytu diplomatického vozidla oddělení StB.¹⁷¹⁾

Opatření O-StB Prachatice přijatá proti rozvědnému pozorování měla někdy velice prostý charakter. Například v případě vozu ambasády USA, jehož pasažéři se po zaparkování v hustém porostu pravidelně vydávali do blízkosti vojenského prostoru, bylo nepřátelskému pozorování zamezeno tak, že na odbočce vedoucí z hlavní silnice byla umístěna dopravní značka zákazu vjezdu a průjezd komunikací byl tak umožněn pouze vozidlům dopravního zásobování.¹⁷²⁾

Samotné vojenské objekty v tomto okrese sice chránil vysoký plot, ale dobrá viditelnost do jejich prostoru byla možná z přilehlých strání a vyvýšenin. Pro podchycení signálů zvýšeného zájmu o vojenské objekty vybudovali příslušníci StB agenturní a důvěrnickou síť mezi zaměstnanci státních lesů, státních statků, členů mysliveckých společností, rybářských svazů a horské služby.¹⁷³⁾

Na vytipovaných místech používalo O-StB Prachatice agenturní prostředky s cílem podchytit snahy nepovolaných jedinců o zjišťování utajovaných skutečností. V celkem šesti hotelech (tohoto okresu) se budovaly pozice pro agenturní kontrolu. Operativci StB verbovali vhodné osoby z řad recepčních, hotelových provozních a výjimečně i čišníků. Ve třech ubytovacích zařízeních byly vytvořeny podmínky pro konspirativní provádění zpravodajsko-technických úkonů. Hotelovou agenturu hodlali příslušníci O-StB Prachatice ještě rozšířit a zkvalitnit. Působili proto na hotelové provozovatele, kteří měli omezit fluktuační zaměstnanců a zajistit stabilizaci personálu.¹⁷⁴⁾

Agentura působící v hotelových zařízeních měla za úkol vyhledávat signály o trestné činnosti vyšší společenské nebezpečnosti. Nejvyšší počet těchto poznatků poskytovali recepční. Jejich oznámení se týkala i kriminální trestné činnosti prováděné v hotelech, např. valutové machinace a pašování starožitností jugoslávskými občany žijícími a pracujícími v SRN. Tito Jugoslávci patřili dle Bráchy mezi zájmové skupiny západoněmeckých bezpečnostních složek. Na celnici Phillipsreuth je příslušníci BND údajně vytěžovali k situaci v ČSSR i k vojenským objektům v pohraničním pásmu.¹⁷⁵⁾

¹⁷¹⁾ Ke kontrarozvědčným aktivitám O-StB Prachatice tamtéž, s. 30–31.

¹⁷²⁾ K tomuto opatření tamtéž, s. 31.

¹⁷³⁾ Budování agenturní sítě k ochraně vojenských objektů tamtéž, s. 32.

¹⁷⁴⁾ Agenturní síť v hotelových zařízeních tamtéž, s. 34–35.

¹⁷⁵⁾ K činnosti hotelové agentury tamtéž, s. 35–36.

Složitost rozpracování vízových cizinců spočívala ve skutečnosti, že se na území ČSSR zdržovali pouze omezenou dobu a jejich agenturní podchycení v zahraničí bylo velmi ztížené. Při zpravodajské práci pro západní speciální službu nebyli nuceni používat neosobního spojení a zjištěné informace při návratu do zahraničí předávali osobně. Naopak dobré agenturní podmínky existovaly při rozpracování cizinců z řad odsunutých a vystěhovaných osob, a to jednak z důvodů aktivních vztahů s čs. občany a jednak vzhledem ke znalosti českého jazyka.

Příklad oficiální aktivity vojenského atašé ambasády USA

StB pozorně sledovala rezidentury legalizované na jednotlivých ambasádách západních států a jejich kontakty s československými občany.¹⁷⁶⁾ Na okrese Prachatice docházelo k takovýmto oficiálním i neoficiálním stykům nejčastěji u pracovníků velvyslanectví USA. Příslušníci O-StB to připisovali úloze USA při osvobození západních Čech v roce 1945. Například u pomníku připomínajícího místo setkání amerických a sovětských vojáků na křižovatce mezi obcemi Svojnice a Vítějovice položil v květnu 1974 pamětní věnec americký vojenský a letecký přidělenec zastupitelského úřadu USA v Praze. Každoročně tento vzpomínkový akt opakoval a čs. občané svoji účast navzdory provedeným opatřením místních orgánů KSČ zvyšovali. Zájem veřejnosti kulminoval údajně v květnu 1981, kdy rozhlasová stanice Hlas Ameriky upozornila na tento pietní akt speciální relací. Stejná situace, avšak již se čtyřnásobným počtem přítomných, se opakovala v roce 1982, kdy se akce zúčastnil i velvyslanec USA v Praze. Při příležitosti těchto oficiálních setkání navštěvoval údajně vojenský přidělenec USA v armádním stejnokroji místní restaurace, kde hovořil s náhodnými hosty. Kontrolou jeho kontaktů StB zjistila, že každoročně navázal s některým z místních občanů trvalý kontakt.¹⁷⁷⁾

Jako školitel zastřešil kpt. Pavel Chyška i další diplomovou práci, ve které ovšem její autor npor. Zdeněk Dolejš¹⁷⁸⁾ – na rozdíl od kpt. Bráchy (DP č. 7) – zpracoval konkrétně zaměřenou problematiku: využití poziční a společenské agentury v kulturních střediscích západních ambasád se zaměřením na zastupi-

¹⁷⁶⁾ Z rozboru agenturněoperativních kombinací při organizování podstav pracovníkům ZÚ označil kpt. Brácha za nejzdařilejší podstavu pracovníkům čínského velvyslanectví v Praze. Čínští občané údajně projevovali zájem o zemědělskou oblast. Naopak neúspěch musel autor připustit při organizování podstav západní rozvědky při výjezdu agenta do zahraničí. Tamtéž, s. 54.

¹⁷⁷⁾ K případu tamtéž, s. 42–43.

¹⁷⁸⁾ Npor. Zdeňka Dolejše se nepodařilo ztotožnit.

telství Velké Británie. O radu se Dolejš obracel na svého konzultanta, již zmíněného mjr. Vojtěcha Zamykala (viz DP č. 5 a 9), který byl po funkci náčelníka III. odboru II. S-SNB (zastupitelské úřady Velké Británie a Francie) od 1. 2. 1983 dočasně pověřen výkonem funkce zástupce náčelníka II. S-SNB a současně se stal náčelníkem katedry základů kontrolní činnosti a boje proti podvratné činnosti nepřítelů Fakulty StB (do 31. 8. 1984).

8) Npor. Zdeněk Dolejš:

Možnosti a způsoby využití poziční a společenské agentury v kulturních střediscích kapitalistických zastupitelských úřadů se zaměřením na kulturní středisko britského velvyslanectví v Praze¹⁷⁹⁾ (vedoucí práce: kpt. JUDr. Pavel Chyška)

Npor. Dolejš ve své práci detailně rozebral problematiku kulturních oddělení západních ZÚ a zároveň nastínil možnosti rozpracování jednotlivých zaměstnanců těchto oddělení. Konkrétní situaci na kulturních pobočkách a odděleních velvyslanectví demokratických států posuzoval ze tří hledisek: jednak z hlediska komplexní činnosti kulturních oddělení v ČSSR, jednak z hlediska možnosti poziční agentury kontrarozvědky StB k odhalování protistátních aktivit pracovníků kulturních oddělení a konečně z hlediska možnosti využití společenské agentury StB při ustanovování a rozpracovávání jednotlivých zaměstnanců rezidentur, legalizovaných při těchto kulturních pobočkách.

Obecné aktivity pracovníků kulturních oddělení ambasad demokratických zemí

Podle Dolejše věnovaly západní rozvědné služby na počátku 80. let zvýšenou pozornost právě kulturním oddělením svých zastupitelských úřadů v komunistických režimech. Tuto skutečnost zdůvodnil následovně:

- *„Pracovníci kulturních oddělení přicházejí do styku s velkým množstvím vysoce postavených osob z toho státu, ve kterém se zastupitelský úřad kapitalistického státu nachází.*
- *Velmi často jezdí po celém území přijímajícího státu.*
- *Často pořádají velký počet večírků, recepcí ve svém bydlišti, na zastupitelském úřadě, ale i u příležitosti otevírání výstav, vystoupení hudebních skupin apod.*

¹⁷⁹⁾ Dolejš, Z.: Možnosti a způsoby využití poziční a společenské agentury v kulturních střediscích kapitalistických zastupitelských úřadů se zaměřením na kulturní středisko britského velvyslanectví v Praze. Dipl. práce VŠ SNB, 1983. Čj. VŠK-0041/I-DIP-82.

- *Pod pracovníky kulturních oddělení přímo spadají lektori západních jazyků (angličtiny, francouzštiny) působící na československých vysokých školách na celém území ČSSR.*
- *Kontrolují jazykové a další znalosti československých občanů, kteří vyjíždějí na stáže, studijní či přednáškové pobyty do kapitalistických států.*¹⁸⁰⁾

Kulturní oddělení ZÚ západních států vyvíjelo činnost buď přímo v budově pražského velvyslanectví (USA, SRN) nebo jako kulturní středisko mimo velvyslanectví (Velká Británie – Jungmannova ul., Francie – Štěpánská ul.). Aktivity kulturních oddělení zabíraly velmi široký rozsah. Zahrnovaly v sobě oblasti kultury, ekonomiky, školství, jazykové kurzy, stáže, stipendia, činnost lektorů cizích jazyků na čs. vysokých školách, výstavy, promítání filmů, půjčování literatury a mnoho dalších oborů. Hlavní zaměření jednotlivých kulturních oddělení záviselo jednak na požadavcích a cílech západních států, jednak na osobě velvyslance v ČSSR a konečně na osobnosti, vlastnostech a zálibách kulturního ataše.¹⁸¹⁾

Tajní spolupracovníci západních zpravodajských služeb

Podle Dolejše byli vedoucí funkce kulturního střediska britského velvyslanectví, tedy funkce ataše a asistenta kulturního ataše, obsazovány jak přímo pracovníky západních speciálních služeb, tak i spolupracujícími zaměstnanci na různých úrovních. Pobyt ataše trval obvykle tři roky, u asistentů zpravidla jeden až dva roky. Dle poznatků kontrarozvědky StB se jednalo o spolupracovníky na úrovni rezidentů, agentů (zejména typaři) a důvěrníků. Agenti-typaři měli široké možnosti styku, a tedy i typování čs. občanů, ověřování jejich možnosti, vhodnosti a spolehlivosti k případné spolupráci se speciálními službami.¹⁸²⁾

Využívání zaměstnanců kulturních oddělení zpravodajskými službami západních států bylo směřováno do několika oblastí:

- „a) agenturní operace;*
- b) typování československých občanů;*
- c) ideologické ovlivňování;*
- d) budování pozic v oblasti kultury, školství, zdravotnictví, umění apod. a jejich cestou zajišťování zpráv ze současné politické a hospodářské situace v ČSSR;*
- e) oblast vojenské rozvědky;*

¹⁸⁰⁾ Tamtéž, s. 2–3.

¹⁸¹⁾ K aktivitám kulturních oddělení tamtéž, s. 6–8.

¹⁸²⁾ Poznátky StB o TS západních rozvědek na ambasádách tamtéž, s. 9.

f) zjišťování nebo prověřování jiných speciálních úkolů, požadovaných speciálními službami kapitalistických států.¹⁸³⁾

Kulturní střediska Velké Británie, USA, Francie a SRN

Předchůdkyní kulturního střediska Velké Británie v Československu byla Britská rada (British Council), fungující od roku 1945 (respektive dubna 1946) do oficiálního zákazu její činnosti dne 12. 5. 1950. Po nucené odmlce otevřelo velvyslanectví Velké Británie v Praze svoji kulturní pobočku až v roce 1965. Dolejš reflektoval její personální obsazení k roku 1983. Přestože byli pracovníci kulturního střediska přímo podřízeni velvyslanci, popř. velvyslaneckému radovi, pracovalo středisko dle své vlastní linie, kterou stanovila Britská rada.¹⁸⁴⁾

V další části se autor zaměřil na charakteristiku kulturního oddělení velvyslanectví USA. Z kvanta informací stojí za povšimnutí poznatek StB, že kulturní oddělení zastupitelského úřadu USA již tehdy (v roce 1982) využívalo osobní počítač k třídění čs. občanů na kategorie hostů zvaných na jednotlivé společenské akce. Styková základna kulturního oddělení ambasády USA se totiž v rámci naší republiky pohybovala v průměru kolem 5000 osob. Oblasti, ze kterých si zaměstnanci kulturního oddělení vybírali své kontakty, rozdělil Dolejš následovně:

- „snaha o navázání styků a proniknutí do oblasti ekonomiky ČSSR;
- navazování a rozšiřování styků v Československé televizi, Československého rozhlasu, Rudém právu i dalším československém tisku, v Československé tiskové kanceláři;
- velký zájem je proječován o funkcionáře Federálního ministerstva zahraničních věcí, zvláště pak 6. teritoriálního odboru;
- velké množství styků udržují z oblasti školství, kultury, zdravotnictví, Federálního ministerstva pro technický a investiční rozvoj, Státní plánovací komise, Institutu mezinárodních vztahů, zahraničního oddělení ústředního výboru Komunistické strany Československa, Ústřední rady odborů; z těchto úřadů a institucí je snaha o navazování kontaktů především s osobami, které jsou v nomenklatuře ÚV KSČ a jsou tudíž vyjmuty z pravomoci československé kontrarozvědky;
- další z oblastí, které věnují mimořádný zájem, je oblast působení a vyhledávání styků z řad mládeže, především vysokoškolské a středoškolské;
- k typování osob dochází však i ve všech oblastech ostatních; jsou k tomu využívány všechny příležitosti, jako jsou kromě oficiálních jednání např.

¹⁸³⁾ Tamtéž, s. 10.

¹⁸⁴⁾ K Britské radě více tamtéž, s. 13–15, 19.

koktejly u příležitosti veletrhů (Brno, Plzeň), výstavy, oslavy různých výročí, večírky pořádané jednotlivými diplomaty jak v bydlíštích, tak přímo na zastupitelském úřadě USA;

- *v poslední době bylo také podchyceno obnovování starých styků, hlavně z období let 1965 až 1969.*¹⁸⁵⁾

V podrobné charakteristice činnosti kulturního střediska velvyslanectví Francie neopomněl Dolejš zmínit kromě rozsáhlých služeb knihovny i 10 mladých lektorů francouzštiny v jazykovém středisku Centre Pilote, kteří si touto formou zpravidla během osmnáctiměsíčního pobytu v Československu odbyvali civilní službu. Z tohoto důvodu údajně docházelo k částečné podřízenosti lektorů vojenskému oddělení zastupitelského úřadu Francie a vojenský atašé je osobně úkoloval k získávání informací vojenského charakteru.¹⁸⁶⁾

Zastupitelský úřad SRN včetně kulturního oddělení vznikl v Praze až roku 1973 na základě Smlouvy o vzájemných vztazích mezi ČSSR a NSR, podepsané dne 11. 12. 1973 Lubomírem Štrougalem a Willi Brandtem. Kontrarozvědká StB měla velké problémy se skutečností, že na kulturním oddělení velvyslanectví SRN nepracoval žádný československý občan. Při příležitosti svátků a oslav se večírků na ambasádě SRN účastnilo údajně 150–200 hostů z ČSSR.¹⁸⁷⁾

Poziční agentura Státní bezpečnosti

Za účelem kontroly aktivit zaměstnanců kulturních oddělení ZÚ západních zemí v ČSSR využívala kontrarozvědká StB možnosti, které jí poskytovala poziční a společenská agentura. Českoslovenští občané zaměstnaní na těchto odděleních spadali pod správu služeb diplomatického sboru, která je měla v jejich pracovních pozicích schvalovat. Podle Dolejše však kontrarozvědce StB situaci komplikovala skutečnost, že některá z velvyslanectví si své české zaměstnance vybírala sama a správě služeb to oznámila až dodatečně.¹⁸⁸⁾

Operativec StB měl při rozpracování za úkol vyhodnocovat především organizační poznatky od poziční agentury a na jejich základě úkolovat společenskou agenturu. Na tomto úkolu spolupracoval s pracovníky IV. a VI. správy SNB (správa sledování a správa výkonné zpravodajské techniky). Poziční agentura kontrarozvědky StB obsazovala na kulturních odděleních zpravidla místa sekretářek, administrativních pracovník, knihovnic, řidičů, uklízeček, údržbářů a pracovníků s promítací technikou. Příslušníci kontrarozvědky StB

¹⁸⁵⁾ Tamtéž, s. 25–26.

¹⁸⁶⁾ K francouzskému středisku více tamtéž, s. 31–32.

¹⁸⁷⁾ Ke kulturnímu oddělení ambasády SRN tamtéž, s. 35–37.

¹⁸⁸⁾ K výběru čs. zaměstnanců západních ambasád tamtéž, s. 41.

ji využívali ke zjišťování režimu dne zaměstnanců, schůzek, služebních akcí a výjezdů mimo Prahu, VI. správa SNB pak často požadovala získání klíčů nebo otisku klíčů, zajištění některých technických úkonů apod.¹⁸⁹⁾ Využití poznatku poziční agentury při úkolování společenské agentury StB přiblížil Dolejš na příkladu uvedeném v příloze č. 1.

Z hlediska možností kategorií jednotlivých pozičních agentů měly původem české a slovenské sekretárky dokonalý přehled o celkové činnosti kulturního oddělení i se zřetelem k vyřizování telefonátů v češtině a slovenštině. Rovněž zařizovaly většinu pořádaných akcí, itineráře služebních cest a vedly i kartotéky a evidence čs. občanů pro potřeby kulturních oddělení. Administrativní pracovnice zastupovaly sekretárky a vyřizovaly veškerou korespondenci včetně rozesílání tiskovin, brožur a propagačního materiálu. Pracovníci knihoven měli přehled o dovážených – a tedy i „závadových“ – cizojazyčných tiskovinách a prostřednictvím čtenářských průkazů rovněž o návštěvnících informačních středisek. Promítači disponovali přehledem filmů a seznamem občanů, kteří si filmy půjčovali. Řidiči měli dokonalý přehled o cestách kulturního ataše a působili rovněž jako rozvozci speciálních zásilek určených do vlastních rukou. Uklízečky a údržbáře využívala jen sporadicky.¹⁹⁰⁾

Společenská agentura StB

Do společenské agentury řadili příslušníci kontrarozvědky StB tajné spolupracovníky, kteří měli vybudovaný vztah nebo možnosti k pracovníkům kulturních oddělení západních velvyslanectví, ale přitom tam nebyli zaměstnáni. Jednalo se zejména o zaměstnance ministerstev, federálních úřadů a institucí, národních výborů, společenských organizací, dále o umělce, herce, hudebníky, zpěváky, profesory, pedagogy vysokých a středních škol, lékaře apod., kteří zaujímali odpovídající společenské postavení.¹⁹¹⁾ Styková základna kulturních oddělení západních ambasad mohla dosáhnout 4000–6000 osob a z kontrarozvědného hlediska byla rozdělena do následujících skupin:

„a) rezidenti, agenti, důvěrníci (osoby, které spolupracují s čs. kontrarozvědkou, mají vztah na kulturní oddělení zastupitelských úřadů a jsou s operativním pracovníkem, který má na starosti daný úsek, nebo s operativním pracovníkem jiné kontrarozvědné součásti, v pravidelném styku);

b) osoby, které mají vztah na kulturní oddělení, které jsou k tajné spolupráci vhodné či alespoň možné, ale které k tajné spolupráci ještě nejsou získány

¹⁸⁹⁾ K tomu tamtéž, s. 40–41.

¹⁹⁰⁾ K možností poziční agentury tamtéž, s. 42–44.

¹⁹¹⁾ Definice společenské agentury tamtéž, s. 46.

(jedná se o velkou skupinu osob a ze strany operativního pracovníka je jí také věnována největší pozornost);

c) osoby ke zpravodajskému využití nevhodné;

d) osoby operativním pracovníkem rozpracovávané;

e) popřípadě další osoby, které nelze zařadit do žádné z předcházejících skupin.¹⁹²⁾

Ze skupiny „b“, která u některých kulturních oddělení čítala 400 až 600 osob, vybrali příslušníci kontrarozvědky StB nevhodnější typy a z nich budovali novou agenturu. Většina spolupracovníků z této skupiny však poskytovala operativcům StB zajímavé informace pouze jednou až dvakrát ročně. Všechny nemohl samozřejmě příslušník StB blokovat ve svazcích a stabilně využívat. I když počet agentů zredukoval na 100 osob, komplikace přetrvávaly. Řešení tohoto problému nastínil Dolejš způsobem uvedeným v příloze č. 2. Do skupiny „c“ spadala převážná většina osob, které byly pro povahové vlastnosti, malé možnosti, neschopnost, nespolehlivost a pro své politické smýšlení pro spolupráci nevhodné. Na potenciálně nepřátelské jedince ze skupiny „d“ vedl operativní pracovník tzv. spis prověřované osoby.¹⁹³⁾

Druhy poznatků společenské agentury StB

Zahraniční pracovníci kulturních oddělení pořádali při příležitosti vernisáží, vystoupení hudebních těles, různých výročí a při příjezdu významných osobností večírky, a to jednak přímo na velvyslanectví, jednak v místě bydliště nebo v jiných prostorách. Na tyto akce zvali i čs. občany v počtu od jednoho až do 50 osob, přičemž při té příležitosti mělo dle autora docházet k různě „podvratné činnosti“. Společenská agentura StB, která se večírku zúčastnila, proto mohla posléze předávat svým řídicím orgánům poznatky ve smyslu:

- *„kdo z jiných zastupitelských úřadů se večírku zúčastnil, popřípadě další osoby cizí státní příslušnosti, které se na večírek dostavily;*
- *kdo z pracovníků zastupitelského úřadu se večírku zúčastnil;*
- *kdo z československých občanů pozvaných na večírek se zúčastnil (seznam pozvaných, který zjistí poziční agentura, se většinou neshoduje s osobami, které se večírku zúčastní; většinou polovička osob se nedostaví a naopak se večírku většinou zúčastní několik čs. občanů, kteří v seznamu nejsou uvedeni);*
- *činnost pracovníků zastupitelských úřadů podezřelých z příslušnosti k rezidentuře během tohoto večírku;*

¹⁹²⁾ Tamtéž, s. 46–47.

¹⁹³⁾ K jednotlivým skupinám stykové základny kulturních poboček tamtéž, s. 48, 52.

- *činnost některých vytypovaných čs. občanů podezřelých ze spolupráce s cizí rozvědkou;*
- *popř. jiné jednotlivé speciální úkoly, které této agentuře před konáním tohoto večírku uložíme.*¹⁹⁴⁾

Možnosti společenské agentury však byly svým způsobem také omezeny. Dolejš na konkrétním případě, uvedeném v příloze č. 3, ukázal, jak se orgánům StB, respektive VI. S-SNB, nevydařilo sledování představitelů nejmenovaného velvyslanectví na jednom večírku.

Státobezpečnostní podchycení čs. stážistů a stipendistů

Dolejš ve své práci rozebral i styky pracovníků kulturních oddělení s čs. občany vyjíždějícími do západních států na studijní pobyty, stáže, kurzy a nastínil možnosti agentury StB na tomto úseku.¹⁹⁵⁾ V této souvislosti se jako významné jevily pohovory zaměstnanců kulturních oddělení ambasad s našimi občany před zamýšleným recipročním nebo vědeckým pobytem v západní zemi. Na tyto pohovory se zaměstnanci kulturních oddělení údajně pečlivě připravovali a zájmové osoby vytěžovali k předpokládanému výjezdu dokonce opakovaně. Protiopatření kontrarozvědky StB spočívala v první řadě v získání seznamu vyjíždějících občanů od státních institucí, o což se postarala X. správa SNB. Následovalo vylustrování osob a provedení základní prověrky, která vylustrované jedince rozdělila do několika skupin:

- „a) osoby již získané ke spolupráci s čs. kontrarozvědkou jinými útvary FMV;*
- b) osoby zpravodajsky zajímavé a pro nás využitelné;*
- c) osoby zpravodajsky nevyužitelné: osoby rozpracovávané jinými útvary FMV; osoby nevhodné z různých důvodů pro zpravodajskou práci;*
- d) další osoby.*^{„196)}

Vůči každé z těchto skupin musel operativní pracovník postupovat rozdílným způsobem. U jedince ze skupiny „a“, spolupracující s jiným útvarem FMV, nejprve přípisem zdůvodnil příslušnému řídicímu orgánu lustraci a zároveň ho požádal o úkolování jeho tajného spolupracovníka např. při rozhovoru s kulturním atašé. Při samotném výjezdu do západních zemí připravil řídicí orgán „Návrh na výjezd tajného spolupracovníka“, přičemž problematika týkající se kulturního oddělení ambasad měla být konzultována s kompetent-

¹⁹⁴⁾ Tamtéž, s. 53–54.

¹⁹⁵⁾ K tématu stipendijních výjezdů a stáží detailně viz DP č. 6.

¹⁹⁶⁾ Dolejš, Z.: Možnosti a způsoby využití poziční a společenské agentury v kulturních střediscích kapitalistických zastupitelských úřadů se zaměřením na kulturní středisko britského velvyslanectví v Praze. Dipl. práce VŠ SNB, 1983, s. 56.

ním pracovníkem II. S-SNB. V případě, že se v návrhu objevilo aktivní úkolování agenta, se věc konzultovala ještě s odpovědnými příslušníky I. S-SNB.

Osoby ze skupiny „b“ znamenaly pro zpravodajské využití největší přínos. Operativní pracovník je mohl získat ke spolupráci a podstavit představitelům kulturních oddělení západních ambasád.

Mezi tzv. další osoby (skupina „d“) počítala StB případnou cizineckou agenturu, popřípadě jiné osoby, které měly určitý specifický vztah k dané problematice nebo přímo k pracovníkům kulturních oddělení západních velvyslanectví.¹⁹⁷⁾

Konkrétní aktivity kulturních středisek a protipatření StB

Mezi významné oblasti aktivit kulturních oddělení a poboček západních ambasád (zejména Velké Británie a Francie) patřilo pořádání letních zdokonalovacích jazykových kurzů pro pedagogy ze středních a vysokých škol. Pod vedením zahraničních lektorů trval kurz zpravidla dva týdny, většinou mimo Prahu. Podle Dolejše přinášela tato skutečnost jak řadu výhod, tak i nevýhod (uvedených v příloze č. 4). Cílem operativního pracovníka bylo přihlásit na každý kurz dva až tři spolehlivé tajné spolupracovníky, poněvadž vyhodnocením jejich na sobě nezávisle podaných zpráv o průběhu kurzu bylo možno získat objektivní obraz situace.¹⁹⁸⁾

Zahraníční lektori cizích jazyků působící na vysokých školách v ČSSR byli podřízeni vedoucím kulturních oddělení příslušných ambasád. Francouzských osm až deset lektorů spadalo navíc i do kompetencí vojenského atašé, neboť si tímto způsobem po univerzitních studiích ve Francii odbyvali osmnáctiměsíční civilní vojenskou službu. Při rozpracování těchto lektorů docházelo dle příslušníků kontrarozvědky StB k určitým zvláštnostem. Zjistili např. přímé vytěžování čs. občanů k vojenským otázkám, časté cesty po území ČSSR se zaměřením na rozvědná pozorování, typování osob se vztahem k vojenským objektům apod. Lektori působící v Praze se stýkali s pracovníky kulturních oddělení prakticky každý týden, když byli zváni na různé večírky, oslavy, recepce, výstavy a filmy. Mimopražští lektori na vysokých školách byli pracovníky kulturního střediska jedenkrát za měsíčně navštěvováni nebo sami přijížděli ke kulturnímu atašé na jedno- až dvoudenní poradě.¹⁹⁹⁾

Pracovníci kulturních oddělení při různých příležitostech navštěvovali města, kde sídlili humanitně zaměřené univerzity, různé instituce a státní orgány. Jednalo se hlavně o Bratislavu, Košice, Prešov, Žilinu, Olomouc, Brno a Ost-

¹⁹⁷⁾ K jednotlivým kategoriím tamtéž, s. 57–59.

¹⁹⁸⁾ K sezónním jazykovým kurzům tamtéž, s. 59–61.

¹⁹⁹⁾ K zahraničním lektorům tamtéž, s. 62–63.

ravu. V rámci operativní kontroly měla poziční agentura za úkol s dostatečným předstihem oznámit kdy, kam a s kým kulturní činitel pojedje, jakým dopravním prostředkem, dále důvod a plán cesty, s kým a kdy se chce setkat, kde bude ubytován a kdy se vrátí. Tyto poznatky byly šifrou zaslány operativnímu pracovníkovi ze správy StB příslušného města. Zároveň byla k jeho osobě vyžádána tato opatření:

- *„Celý pobyt kontrolovat pracovníky sledování.*
- *V místě ubytování využít zpravodajsko-technické úkony.*
- *Úkolovat společenskou agenturu správy Státní bezpečnosti I. odbor k navázání styků s výše uvedeným pracovníkem.*
- *Ustanovení všech osob, se kterými se setká.*
- *Další zajímavé informace, které se podaří k objektu během jeho pobytu ve výše uvedeném městě získat.*
- *Po ukončení pobytu pracovníka kulturního oddělení zaslat na II. S-SNB kompletní vyhodnocení jeho pobytu v uvedeném městě.“⁽²⁰⁰⁾*

Příloha č. 1: Praktické využití poznatků poziční agentury při úkolování společenské agentury StB⁽²⁰¹⁾

„Kulturní ataše odjíždí na služební cestu na tři dny do Bratislavy. Poziční agentura nám dá tyto poznatky:

- datum odjezdu a návratu, dopravní prostředek;
- podrobnou činnost (plán) služební cesty;
- osoby, se kterými se chce setkat, kdy a kde během služební cesty;
- osoby, se kterými tuto cestu uskuteční (manželka, československý řidič, návštěva z jeho země, lektor apod.);
- některé další informace specifické k jednotlivým cestám.

K čemu všemu může operativní pracovník využít poznatky od poziční agentury:

- k úkolování společenské agentury správy Státní bezpečnosti Bratislava k příjezdu kulturního ataše do jejich města;
- během cesty kulturního ataše provést podstavu vytypovaného agenta;
- využití 4. odboru správy Státní bezpečnosti Bratislava ke zjištění dalších styků a celkové činnosti kulturního ataše v Bratislavě;

²⁰⁰⁾ Tamtéž, s. 64–66.

²⁰¹⁾ Tamtéž, s. 73.

- provedení tajné technické prohlídky nebo zabudování některého zpravodajského technického úkonu v bydlíšti objektu nebo v objektu kulturního střediska;
- některé další speciální úkoly, vztahující se k jednotlivým pracovníkům kulturních oddělení.

Příloha č. 2:

Řešení obsluhy početné potenciální společenské agentury StB na kulturních odděleních západních velvyslanectví v Praze²⁰²⁾

„Z uvedeného počtu osob vytypovat asi 10–15 osob, které budou mít největší možnosti, získat je ke spolupráci a aktivně je úkolovat k pracovníkům kulturních oddělení podezřelých ze spolupráce s rezidenturami legalizovanými na zastupitelských úřadech kapitalistických států. S ostatními asi 50 osobami provést zpravodajské pohovory, získat je pro práci s československou kontrarozvědkou jako důvěrníky a vysvětlit jim, na jaké poznatky, které při svých stycích s pracovníky kulturních oddělení zjistí, mají operativního pracovníka upozorňovat. Pro potřeby tohoto operativního pracovníka vyčlenit jeden telefon, jehož číslo by se dávalo těmto důvěrníkům a pomocí něhož by si mohli vyžádat schůzku s operativním pracovníkem. Pro telefonní spojení s operativním pracovníkem a důvěrníkem připravit vhodnou legendu pro zakrytí pravého důvodu telefonního styku.

Je samozřejmé, že vybudování celé této agenturní sítě (popř. důvěrnického aktivu) by trvalo 2–3 roky, možná i déle, a nedalo by se zvládnout během krátké doby. Také její udržování a obnovování by bylo pro operativního pracovníka časově velmi náročné, ale z hlediska získávání státobezpečnostních poznatků velmi efektivní.“

Příloha č. 3: Konspirační poznatky StB z večírku pořádaného u kulturního atašé západního velvyslanectví²⁰³⁾

„U kulturního atašé v místě bydlíště se koná večírek u příležitosti příjezdu jednoho profesora z jejich země. Na večírek se dostavilo asi 25–30 československých občanů a asi 15 pracovníků zastupitelského úřadu. Oficiální zahájení večírku mělo být ve 20:00 hodin. Od 19:00 hodin se pomalu scházeli českoslovenští občané, okolo 20:00 hodin přijížděli pracovníci zastupitelského úřadu se svými manželkami. Večírek měl trvat asi do 23:00 hodin. Večírku se zúčastnili dva pracovníci zastupitelského úřadu podezřelí z příslušnosti k rezii-

²⁰²⁾ Tamtéž, s. 50.

²⁰³⁾ Tamtéž, s. 75.

dentuře. Oba přijeli se svými manželkami svými osobními auty. Auta zaparkovali v blízkosti bydliště kulturního atašé (asi 200 metrů od vchodu do domu). Oba tito pracovníci zastupitelského úřadu měli být po celý večer pod kontrolou pracovníků IV. S-SNB. Jeden z uvedených pracovníků zastupitelského úřadu opouští asi v 21:30 hodin večírek (pouze v šatech, kabát mu později odnáší manželka do auta, termín večírku byl začátek prosince) a pěšky odchází z místa bydliště kulturního atašé neznámo kam. Pracovníci IV. S-SNB ho nezachytávají, protože na něho čekají u jeho auta, kde se vůbec neobjevuje. Jeho manželka opouští asi ve 22:15 hodin večírek v doprovodu manželky druhého pracovníka, odnáší si manželův kabát a odjíždí sama do svého bydliště. Manželka druhého pracovníka zastupitelského úřadu se vrací na večírek, odkud odchází společně se svým manželem asi ve 23:00 hodin. Kde byl a co dělal v uvedené dobu se zjistit nepodařilo. Agentura, která kontrolovala jeho činnost během večírku, nebyla schopna ani přesně určit, kdy odešel. Z večírku doslova zmizel, aniž by se s kýmkoliv rozloučil.“

Příloha č. 4: Výhoda a nevýhody letních jazykových kurzů z operativního hlediska StB²⁰⁴⁾

„Nevýhody:

- Do kurzu kromě jeho členů nemá nikdo přístup a činnost lektorů, pokud v kurzu není náš tajný spolupracovník, se jen velmi těžce zjišťuje.
- Ze strany lektorů je během kurzu velmi dobrá možnost typování československých občanů, zkoumání jejich vhodnosti, schopností, možností pro případnou spolupráci s cizí rozvědkou.
- Někdy se stává, že kromě materiálů skutečně potřebných pro zdokonalování se v jazykových kurzech [...] objeví i literatura (noviny, knížky) se závadovým obsahem.
- Kurzy jsou hrazeny z fondu kulturních oddělení zastupitelských úřadů a také výběr československých osob si provádí pracovníci kulturních oddělení společně s lektory. Československé straně (většinou Ministerstvu školství) dávají pouze na vědomí, kdo byl na jazykový kurz vybrán.

Výhody:

- Pokud je v tomto kurzu tajný spolupracovník československé kontrarozvědky, má zde velmi dobrou možnost navázat úzký kontakt s lektorem, popřípadě s dalšími profesory, kterou je možné rozvíjet i po skončení kurzu. Důvodem, aby se tajný spolupracovník spřátelil s lektorem, může být:
- typování lektora pro spolupráci s čs. kontrarozvědkou;

²⁰⁴⁾ Tamtéž, s. 60–61.

- proniknutí cestou lektora k některému pracovníkovi kulturního oddělení;
- popř. další důvody, vyplývající ze zpravodajské práce.
- Tajný spolupracovník může během kurzu pozorovat, zda lektor nemá snahu během kurzu si některé další československé osoby typovat nebo zda jim nevěnuje zvýšenou pozornost apod.
- Tajný spolupracovník může prověřit, zda během kurzu nedošlo k používání, popř. rozdávání československým občanům, závadových časopisů, knížek apod.“

Jako odborný školitel u následujících tří diplomových prací (DP č. 9–11) se představil mjr. Vladimír Doksanský,²⁰⁵⁾ který v době vzniku první práce (DP č.

²⁰⁵⁾ Vladimír Doksanský (nar. 1941) přijat 1. 10. 1962 na VII. S-MV do funkce ref. 1. odd. I. odb., od 1. 3. 1964 ustanoven do funkce ref. 1. odd. II. odb. IV. S-MV na volném místě SR, od 1. 3. 1965 ref. tamtéž, 15. 5. 1965 až 30. 6. 1965 absolvoval zdokonalovací kurz při 2. odd. V. odb. IV. S-MV, od 1. 9. 1966 do 19. 7. 1968 povolán do III. běhu SOŠ MV po linii IV. S-MV Slapy nad Vltavou, 1. 10. 1966 ve funkci ref. 1. odd. I. odb. IV. S-HS StB, od 1. 4. 1969 jako ref. 1. odd. I. odb. IV. S-FSZS, 1. 12. 1970 jmenován do funkce SR na vol. plánovaném místě vedoucího skup. 1. odd. I. odb. tamtéž, od 1. 6. 1971 ve funkci náčelníka směny 2. odd. II. odb. IV. S-FMV, 1. 10. 1971 až 19. 7. 1974 absolvoval jako placená činná záloha FMV interní studium VŠ FED KGB v Moskvě, od 20. 7. 1974 přemístěn na VŠ SNB jako učitel na vol. místě st. učitele 2. odd. IV. katedry speciálních předmětů StB, 15. 5. 1975 vyslán na šestitýdenní stáž na VŠ FED KGB v Moskvě, od 1. 7. 1975 ve funkci st. učitele 2. odd. IV. katedry spec. předmětů StB VŠ SNB, 18. 10. 1976 až 24. 10. 1976 absolvoval stáž na Speciální škole KGB při RM SSSR v Leningradě, od 1. 9. 1976 st. učitel katedry oper. technických prostředků K-105, 12. 9. 1977 až 2. 10. 1977 absolvoval stáž na VŠ FED KGB při RM SSSR v Moskvě, od 15. 11. 1977 do 15. 12. 1977 vyslán na první stáž externího studia vědecké aspirantury na VŠ FED KGB při RM SSSR v Moskvě, od 1. 9. 1977 st. učitel na vol. funkčním místě docenta 2. skup. (dále nečitelné), od 1. 6. 1978 st. učitel na vol. placeném místě docenta 2. skup. (spec. techniky) katedry základů kontrarozvědné činnosti a spec. techniky StB VŠ SNB, od 1. 8. 1978 st. učitel (na vol. funkčním místě docenta) 1. skup. katedry kontrarozvědné práce a ochrany ekonomiky (K-103), od 1. 1. 1980 st. učitel 1. skupiny katedry kontrarozvědné činnosti a ochrany ekonomiky Fak. StB VŠ SNB, od 1. 9. 1980 ve funkci st. učitele katedry kontrarozvědné činnosti proti vnějšímu nepříteli Fak. StB, od 1. 9. 1982 docent 2. skup. boje proti podvrtné činnosti nepříteli katedry základů kontrarozvědné čin. a boje proti podvr. činnosti nepříteli Fak. StB, 1. 9. 1983 až 15. 8. 1984 absolvoval stáž na II. S-SNB, 6. 6. 1983 ukončil vědeckou aspiranturu, od 1. 9. 1984 ve funkci st. odb. asistenta katedry kontrarozvědné činnosti proti vnějšímu nepříteli Fak. StB VŠ SNB, 1. 4. 1987 až 30. 6. 1987 vyslán na stáž k HV KSČ FMV, od 1. 3. 1988 do 14. 7. 1989 pověřen zastupováním ve funkci náčelníka katedry kontrarozvědné činnosti proti vnějšímu nepříteli Fak. StB, 1. 2. 1989 až 31. 7. 1989 vyslán na stáž na HV KSČ při FMV, od 15. 7. 1989 ve funkci st. odb. asistenta katedry kontraroz. čin. proti vnějšímu nepříteli Fak. StB VŠ SNB, 1. 9. 1989 jmenován docentem pro obor obecné problémy vojenství, od 16. 2. 1990 st. odb. asistent katedry obranného zpravodajství Fak. ochrany ústavy a státu VŠ SNB, 1. 8. 1990 odvolán z funkce a zařazen do zálohy, ke dni 31. 12. 1990 skončen služ. poměr. Dosažené hodnosti: od 1. 10. 1962 rotný, od 1. 10. 1964

9) působil na místě staršího učitele katedry kontrarozvědné činnosti proti vnějšímu nepříteli Fakulty StB VŠ SNB. Jeho diplomant externího studia Zdeněk Pokorný,²⁰⁶ tehdy ve funkci staršího referenta na volném místě staršího referenta specialisty 1. oddělení III. odboru II. správy SNB (zastupitelské úřady Velké Británie a Francie), si za ústřední téma vybral model rezidentury západních rozvědek na kapitalistických ambasádách v Praze. Za konzultanta si Z. Pokorný zvolil svého nadřízeného a současně osvědčeného odborníka na danou problematiku mjr. Vojtěcha Zamykala (viz DP č. 5, 8), tehdy působícího ve funkci náčelníka III. odboru II. S-SNB.

9) Kpt. Zdeněk Pokorný:

Model rezidentury kapitalistických rozvědek legalizovaných na KZÚ v ČSSR²⁰⁷ (vedoucí práce: mjr. JUDr. Vladimír Doksanský)

Kompilační práce kpt. Z. Pokorného v porovnání s ostatními nadstandardně zahrnuje všechny obsahové i formální náležitosti, kterými se má závěrečná práce absolventa vysoké školy prokazovat. Tím ovšem veškerá podobnost s klasickou univerzitní diplomovou prací končí. Z. Pokorný se systematicky a

stržm., od 1. 10. 1967 nstržm., od 31. 12. 1968 ppor., od 1. 1. 1971 por., od 1. 1. 1974 npor., od 19. 7. 1974 mimořádně kpt., od 1. 7. 1979 mjr., od 1. 7. 1985 pplk.

²⁰⁶ Zdeněk Pokorný (nar. 1940) přijat ke KS MV Praha 1. 9. 1961 a zařazen do skupiny doprovodné služby na pozici řidiče-mechanika, od 1. 10. 1965 ref. 6. odd. II A odb. KS MV Praha, 1. 6. 1966 řidič-mechanik na OO MV Praha-východ S-VB Praha, od 1. 7. 1966 řidič-mechanik skupiny hospodářské tamtéž, 1. 10. 1967 přechodně přemístěn k výkonu služby na 1. skupinu OO VB Praha-východ, od 1. 1. 1969 přemístěn ve funkci ref. skupiny OO VB Praha 9 v rámci městské správy VB Praha, 1. 3. 1971 trvale přeložen a ustanoven ref. 1. skupiny OO VB Praha 1 (odejmut služ. odznak krimin. služby VB), 19. 9. 1972 až 7. 6. 1974 absolvoval 2. běh nástavbového dálkového kurzu pro příslu. se SŠ vzděláním v SOŠ Pardubice (směr VB – obor obecná kriminalita), 15. 10. 1974 trvale přeložen do funkce SR 3. odd. IV. odb. II. S-FMV, od 1. 8. 1975 SR 2. odd. IV. odb. II. S-SNB, od 1. 2. 1976 SR 2. odd. VIII. odb., od 15. 11. 1976 SR 3. odd. II. odb., od 1. 8. 1977 SR 1. odd. III. odb. II. S-FMV, 30. 8. 1977 až 27. 2. 1982 absolvoval IV. fak. VŠ SNB externího studia StB, od 1. 1. 1981 ve funkci SR na volném místě SR specialisty 1. odd. III. odb. II. S-SNB, 1. 11. 1981 jmenován SR specialistou 1. odd. III. odb. II. S-SNB, od 1. 6. 1982 vedoucí SR specialista 2. odd. III. odb. II. S-SNB, od 1. 2. 1983 SR 2. odd. VII. odb., 1. 8. 1983 až 28. 10. 1983 absolvoval internátní zdokonalovací kurz rus. jazyka pro přísl. navržené ke studiu v SSSR, od 1. 2. 1987 vedoucí SR specialista jako činná záloha ponechán v kádrové a mater. péči II. S-SNB, 16. 2. 1990 přidělen do personální a materiální péče Úřadu FMV pro ochranu ústavy a demokracie, 31. 3. 1990 odvolán z funkce, 31. 5. 1990 vyjmut ze zálohy a od 1. 6. 1990 SR specialista 1. odd. III. odb. Úřadu FMV pro ochranu ústavy a demokracie, 31. 3. 1991 ukončen služ. poměr – zrušeno, zrušeno zrušení a propuštěn dle úředního záznamu z 28. 5. 1992. Dosažené hodnosti: od 1. 9. 1961 rotný, od 1. 6. 1967 stržm., od 1. 8. 1971 ppor., od 1. 8. 1976 por., od 1. 8. 1980 kpt., od 1. 2. 1983 mjr., od 1. 2. 1989 pplk.

²⁰⁷ Pokorný, Z.: Model rezidentury kapitalistických rozvědek legalizovaných na KZÚ v ČSSR. Dipl. práce VŠ SNB, 1981. Čj. VŠK-0075/I-DIP-80.

detailně zaobíral tématem rozvědných služeb legalizovaných na pražských velvyslanectvích převážně západních demokratických států. Boji proti západním rozvědkám a jejich rezidenturám na ZÚ věnovala II. správa SNB mimořádný zájem.

Úvod do problematiky

Autor se snažil poukázat jednak na využívání legálních diplomatických pozic ke krytí rozvědků a rezidentur západních rozvědek legalizovaných na příslušných ZÚ a jednak přiblížit následné možnosti odhalování těchto osob kontrarozvědkou StB. Ve své faktograficky rozsáhlé práci se zaměřil na zobecnění potvrzených poznatků až k vytvoření obecného modelu rezidentury západní rozvědky a odhalování jejich pracovníků na základě demaskujících příznaků.

Osobní i majetková nedotknutelnost osob na legálních diplomatických pozicích misí vytvářela výhodné podmínky pro krytí pracovníků speciálních služeb. Nutno připomenout, že v komunistickém Československu vzbuzovala podezření StB jakákoliv aktivita cizího státního příslušníka. Z. Pokorný ve své práci paradoxně – leč pro totalitní režim příznačně – uvedl, že „*získávání rozvědných informací z oficiálních pramenů patří totiž mezi hlavní formy podvatné činnosti pracovníků rozvědek legalizovaných na diplomatických, ale i jiných funkcích mise.*“²⁰⁸⁾

I komunistické totalitní režimy musely ambasádám a jejich personálu na základě Vídeňské úmluvy z roku 1961 a obecně přiznávaných zvyklostí poskytovat diplomatické výsady a imunity pro zabezpečení jejich zastupitelské činnosti a efektivního výkonu oficiálních funkcí v hostitelské zemi. Tyto výsady dle autora umožňovaly jednotlivým „*kádrovým rozvědkům a rezidenturám legalizovaným na ZÚ bezpečné uchování a shromažďování získaných zpravodajských informací, instalaci stacionárních technických rozvědných prostředků, operovat na území ČSSR přenosnou špionážní technikou, předávání získaných zpravodajských informací centrále rozvědky apod.*“²⁰⁹⁾

Mezi administrativní a technický personál standardní mise patřili (a dosud patří) též pracovníci bez diplomatických hodností jako např. překladatelé, sekretářky, písařky, spojaři a šifranti, pracovníci spisovny a archivu, pokladní, vrátní, řidiči aj. V praxi se obvykle nestávalo, že by všechny tyto funkce zajistil vysíla-

²⁰⁸⁾ Tamtéž, s. 8.

²⁰⁹⁾ Tamtéž, s. 21.

jící stát vlastními občany. Některé z těchto postů proto obsazovali čs. státní příslušníci, což kontrarozvědce StB umožnilo naplňovat její cíle a záměry.²¹⁰⁾

Náplň práce a metody kádrových rozvědčků v legálních diplomatických pozicích západních ambasad

Organizační struktura a výhoda diplomatických pozic umožňovala speciálním službám západních států dle Z. Pokorného organizovat a provádět „podvratnou“ činnost z legálních pozic. Na úkor oficiálního poslání diplomatického zastoupení měly zneužívat postavení na zastupitelském úřadu následujícími způsoby:

- *„Rozšiřují oficiální pozice rezidentury na jednotlivých odděleních a v souvislosti s tím snižují počet diplomatických pracovníků (čistých diplomatů, pracovníků MZV a MZO) ve prospěch kádrových rozvědčků.*
- *Začleňují rozvědčíky legalizované na ZÚ do delegací, které přijíždějí do daného státu k oficiálním jednáním.*
- *Rozšiřují styky pracovníků rezidentury ‚pod diplomatickým krytím‘ s úřady a institucemi pod různými záminkami.*
- *Znásobují počet rozvědných cest organizovaných rezidenturou po území státu sloužících k různým účelům rozvědného charakteru.*
- *Rozšiřují počet recepcí a koktejlů při různých (i méně významných) příležitostech, které slouží pracovníkům rezidentur k navazování nových styků, vyvíjení informací, a není zde vyloučena ani možnost provádění operací agenturního charakteru.“²¹¹⁾*

Většina západních rozvědek legalizovala na svých ZÚ dle poznatků StB pouze jednotlivé kádrové rozvědčíky. Výjimku tvořily rozvědné služby USA (CIA), Francie (SDECE), Velké Británie (SIS) a SRN (BND), které na svých velvyslanectvích v Praze budovaly své rezidentury jako základní článek organizační struktury zakonspirovaný v zahraničí.²¹²⁾

Podle autora upevňovaly západní rozvědky postavení svých rezidentur především těmito způsoby:

- *„Zvyšují počet pracovníků rezidentury v kvalitativním smyslu (posilují rezidentury a pracovníky, kteří mají vysokou rozvědnou a jazykovou kvalifikaci a současně širokou znalost o poměrech v konkrétním státě).*
- *Specializují práci jednotlivých pracovníků rezidentur.*

²¹⁰⁾ K personálnímu obsazení misí tamtéž, s. 10, 20.

²¹¹⁾ Tamtéž, s. 24–25.

²¹²⁾ K tomu tamtéž, s. 27.

- *Využívají svých rezidentur stále více k řízení a koordinaci činnosti kádrových rozvědčků a agentů, kteří v socialistických zemích působí dlouhodobě (jako studenti, stážisté, žurnalisté apod.), ale i krátkodobě (turisté, různí delegáti, zástupci obchodních firem s krátkým služebním úkolem atd.).*
- *Využívají prostřednictvím svých rezidentur agenty a důvěrníky z řad zaměstnanců ZÚ malých kapitalistických států a zemí ‚třetího světa‘, stejně jako jejich občany přijíždějící do socialistických států v rámci mezinárodní výměny.*
- *Zvyšují podíl rezidentury na ovlivňování občanů socialistických států, kteří navštěvují z různých důvodů jejich ZÚ (případně i jejich kulturní střediska a podobné instituce při ZÚ).*
- *Zvyšují podíl svých rezidentur na typování, rozpracování, získávání a obsluze agentury z řad občanů socialistického státu.*
- *Pověřují svou rezidenturu na ZÚ stále větší účastí na provádění počáteční analýzy materiálů, jež jsou v socialistickém státě získávány oficiální cestou, z vojenských, vědecko-technických či jiných publikací.*
- *Vybavují své rezidentury pevnými i přenosnými prostředky technické rozvědky v rozsahu, který je potřebný pro získávání rozvědných informací.*²¹³⁾

Při realizaci rozvědné informační činnosti používali pracovníci západních rozvědek legalizovaní na zastupitelských úřadech dle Z. Pokorného zejména následující metody:

- *„agenturní činnost (jako jednu z hlavních metod práce rozvědčků);*
- *rozvědné pozorování (charakteristické především pro činnost VLP);*
- *rozvědné vytěžování a vyzvídání (využívají při oficiálních jednáních i při jiných příležitostech při styku s čs. občanem, případně i vízovým cizincem zdržujícím se na území ČSSR);*
- *využívání veřejných zdrojů informací (vytěžování dostupných tiskových materiálů ČTK, krajských novin, závodních časopisů, bulletinů a souhrnných informací – ročenek a dalších telekomunikačních prostředků);*
- *využívání technických prostředků (odposlouchávací technika, elektronická technika atd.);*
- *sbírání předmětů nesoucích na sobě stopy procesů a jevů zajímavých rozvědku (vzorky půdy, horniny, vody, rostlinstva apod. z okolí zpravodajsky zajímavých objektů);*
- *podplácení, zastrasování čs. občanů apod.*²¹⁴⁾

²¹³⁾ Tamtéž, s. 30.

²¹⁴⁾ Tamtéž, s. 39.

Specifika významných západních rezidentur

Při procesu rozpracování západních zastupitelských úřadů v ČSSR kontrarozvědka StB zjistila, že nejaktivnější a nejpočetnější byla pražská rezidentura CIA, legalizovaná na velvyslanectví USA. Čítala údajně jedenáct kádrových rozvědčíků (z celkového počtu 24 akreditovaných diplomatických pracovníků v roce 1980).

Britská SIS měla na svém pražském ZÚ okolo sedmi pracovníků. Mezi zvláštnosti této mise patřila podle Z. Pokorného skutečnost, že každý z britských rezidentů měl přidělenou svoji sekretářku. Ta rovněž vedla veškerou rozvědčíkovu agendu, propůjčovala mu svůj byt a prováděla jeho zajišťování a kontrasledování.

Rezidentura francouzské rozvědky SDECE se skládala z deseti pracovníků, kteří získávali poznatky z politické, ekonomické i vědecko-technické oblasti.

Přestože byla rezidentura BND na velvyslanectví SRN v Praze vybudována až v roce 1978, v komunistických státech druhá v pořadí hned po Sovětském svazu, její početní stav určili příslušníci StB na osm pracovníků.²¹⁵⁾

Každé ze západních velvyslanectví mělo tzv. bezpečnostní zónu: chráněné místnosti či celá poschodí zpravidla ve vyšších patrech budovy. Nacházely se tam pracovny členů rezidentury a vedoucích pracovníků velvyslanectví, místnosti šifrové služby, trezory a archivy, místnosti technicky uzpůsobené pro vedení tajných rozhovorů a zpracování tajné pošty. Byla tam umístěna také stacionární technika a přechovávána přenosná technická aparatura.²¹⁶⁾

Kontrarozvědná opatření Státní bezpečnosti

Odhalování kádrových rozvědčíků a agentury západních rozvědek legalizovaných na velvyslanectvích prováděla kontrarozvědka StB na základě přímých nebo nepřímých demaskujících příznaků. Celý proces operativního rozpracování nového pracovníka velvyslanectví byl rozdělen do pěti etap. Podrobné vymezení konkrétních demaskujících příznaků podle charakteristiky skupin v jednotlivých etapách operativní prověrky přibližuje příloha č. 1. Každý operativní pracovník II. S-SNB zařazený na úseku kontrarozvědného boje proti západním rozvědkám z pozic ZÚ musel tyto příznaky znát. Při jejich formulaci vycházela StB z informací od spřátelených komunistických kontrarozvědek a z dosud získaných vlastních zkušeností včetně poznatků z provedeného rozbo-

²¹⁵⁾ K jednotlivým rezidenturám tamtéž, s. 41–46, 48.

²¹⁶⁾ K „bezpečnostní zóně“ ambasády více tamtéž, s. 57.

ru celkem 55 pracovníků britského velvyslanectví, kteří byli ustanoveni jako pracovníci rozvědky.²¹⁷⁾

Agenturu StB využívanou při odhalování a rozpracování kádrových rozvědků bylo možno rozdělit do tří skupin: agentura z řad čs. zaměstnanců ZÚ (tzv. poziční agentura), agentura z okruhu styků pracovníků velvyslanectví (v DP č. 8 rozebírána tzv. společenská agentura) a konečně agentura z řad cizinců (vhodná pro podstavy a zpravodajské hry). Poziční agentura byla kontrarozvědkou StB využívána:

- „na kontrole činnosti a chování kádrových rozvědků, zjišťování jejich denního režimu a stykové základny;
- k získávání informací a materiálů dokumentujících nepřátelskou činnost ZÚ;
- k zabezpečení provádění zpravodajsko-technických úkonů v objektech ZÚ nebo bytech jednotlivých diplomatů.“²¹⁸⁾

Využití operativní techniky v prostorách budov důležitých západních velvyslanectví bylo ve většině případů neproveditelné. Při realizaci tajného výjmu (popř. odposlechu, fotografování, filmování apod.) v bytech rozvědků musela kontrarozvědka StB spoléhat na skutečnost, že pracovníci západních rezidentur porušují při práci s tajnými materiály bezpečnostní opatření. Po určité době snížili údajně svoji ostražitost, což při provádění opakovaných tajných výjmů přinášelo StB materiál potvrzující provádění „podvratné“ činnosti na území ČSSR. Kromě toho tak šlo získat klíče od auta, kanceláře, trezoru apod.²¹⁹⁾

Sledování se dělilo na tajné a otevřené. Otevřené se používalo výhradně jako reciproční opatření nebo v případě zamezování konkrétní podvratné činnosti. Na akci vyčleněné prostředky a pracovníci pak už samozřejmě nemohli být využiti k tajnému sledování.²²⁰⁾

Na úseku boje proti rezidenturám západních rozvědek legalizovaných na ambasádách vyzdvihl Z. Pokorný úzkou součinností a spoluprací II. S-SNB se spřátelenými kontrarozvědnými službami SSSR a dalších komunistických států, zejména pak s I. S-SNB, IV. S-SNB, VI. S-SNB a dalšími operativními útvary SNB.

²¹⁷⁾ K vymezení demaskujících příznaků západních rozvědků tamtéž, s. 76–78.

²¹⁸⁾ Tamtéž, s. 92–94.

²¹⁹⁾ K tomu tamtéž, s. 102.

²²⁰⁾ K formám sledování tamtéž, s. 107.

Příloha č. 1: Vymezení demaskujících příznaků podle skupin v jednotlivých etapách operativní prověrky a operativního rozpracování pracovníků západních ZÚ²²¹⁾

I. etapa: Příprava k nástupu do funkce na KZÚ v ČSSR

1. Příznaky nasvědčující příslušnosti k rozvědce:

a) přímé: • aktivní služba v ozbrojených silách, příslušník bezpečnostních složek apod.; • v minulosti vyhoštěn ze země svého předchozího působení pro špionáž (získána dokumentace); • zjištěný výskyt v budovách úřadoven rozvědky ve vlastní zemi;

b) nepřímé: • udržování styků v zahraničí s bývalými pracovníky ZÚ, kteří byli ustanoveni jako kádroví rozvědčící; • výuka češtiny v rodině čs. emigranta, případně pobyt v jeho rodině po určitou dobu; • značné vědomosti o ČSSR a znalosti poměrů v Praze; • společně s ním prošla určitou přípravou též jeho manželka; • vynikající profesionální návyky, pozorovací schopnosti a paměť, vypěstovaná nedůvěra a ostražitost, umění navazovat styky.

2. Příznaky nasvědčující provádění rozvědné činnosti

V této etapě prověrky nelze příznaky nasvědčující provádění rozvědné činnosti dosud vymezit, neboť osoba se v době přípravy na výjezd nenachází na našem území a rozvědnou činnost nemůže prakticky provádět.

II. etapa: Příjezd na naše území

1. Příznaky nasvědčující příslušnosti k rozvědce.

a) přímé: • legenda pro krytí na diplomatické nebo jiné funkci na KZÚ je prokazatelně smyšlená; • prověřeno, že v oblasti, ve které je na ZÚ služebně zařazen, nikdy v minulosti nepracoval; • funkci na ZÚ přebírá za účasti svého předchůdce; • při příjezdu do ČSSR jej očekávají, případně provádějí jeho přivítání (odvoz na ZÚ z letiště) ustanovení kádroví rozvědčící;

b) nepřímé: • na ZÚ převzal diplomatickou funkci po ustanoveném kádrovém rozvědčikovi; • tají znalost českého jazyka; • ze strany ostatních pracovníků ZÚ je považován za významného a důležitého; • jeho příjezdu byla ze strany ZÚ věnována značná pozornost; • z minulosti má kontakty a styky na kádrové pracovníky čs. rozvědky v zahraničí; • má velmi dobrou znalost Prahy a dalších míst v ČSSR, přestože zde nikdy předtím nebyl.

2. Příznaky nasvědčující provádění rozvědné činnosti:

A) Ukazující na přípravu k plnění rozvědných úkolů:

a) přímé: • vlastní různé typy map, kde má zakreslena určitá místa zajímavá ze zpravodajského hlediska; • přechovává prostředky tajnopisného spojení;

²²¹⁾ Tamtéž, s. 78–91.

b) nepřímé: • vlastní fotoaparáty, dalekohledy, různé předměty, které se dají využít jako kamuflý; • disponuje vyššími částkami peněz, než je obvyklé.

B) Demaskující prostředky, předměty a výsledky rozvědčné činnosti:

a) přímé: má v držení speciálně pořízené plánky a náčrtky zájmových prostorů;

b) nepřímé: má v držení mapy s označením konkrétních míst, speciální fotoaparáty apod.

C) Odrážející přímou rozvědčnou činnost:

a) přímé: přebírá od svého předchůdce (odhaleného kádrového rozvědčíka) ustanovenou agenturu;

b) nepřímé: • krátce po příjezdu do ČSSR navštěvuje místa, která byla zjištěna jako operační prostory rozvědky; • kontrolu proti sledování provádí na trase, kterou využíval jeho předchůdce.

III. etapa: Pohyb po území ČSSR

1. Příznaky nasvědčující příslušnosti k rozvědce:

a) přímé: • provádí kvalifikované kontroly proti sledování; • provádí kontrasedlování dalšího pracovníka ZÚ; • provádění schůzkové činnosti v nočních hodinách mimo bydliště (dokumentováno);

b) nepřímé: • provádění sebekontroly; • zabezpečování svých věcí proti kontrole; • časté styky s ustanovenými kádrovými rozvědčíky; • sebekontrola a nervozita při náznacích možné akce ze strany čs. kontrarozvědky; • časté odchody ze ZÚ, které nikomu nehlásí; • po pracovní době nebo ve volných dnech se nepravidelně krátce zastavuje na ZÚ; • zajišťování noclehů při výjezdech po ČSSR si provádí sám; • při svých cestách navazuje nové styky; • provádí technické zabezpečování svého vozidla; • při rozhovorech je pasivní, studuje reakci svého styku; • při ubytování v hotelu se pečlivě kontroluje proti technickému a fyzickému proniknutí; • svůj odjezd do zahraničí legenduje dovolenou; • delší dovolená oproti ostatním pracovníkům ZÚ; • odnáší účtenky za pohoštění z restauračních podniků při oficiálních schůzkách.

2. Příznaky nasvědčující provádění rozvědčné činnosti.

A) Ukazující na přípravu k plnění rozvědčných úkolů:

a) přímé: • provádění kontrasedlování pomocí dalších pracovníků ZÚ; • provádí kvalifikovanou kontrolu s cílem odhalení sledování; • noční výjezdy mimo bydliště společně s ustanovenými kádrovými rozvědčíky;

b) nepřímé: • podezřelé chování, které předchází jeho styku s určitou osobou; • rozsazování hostů při společenských podnicích tak, aby mohla být kryta rozvědčná činnost; • před každou uskutečněnou schůzkou mimo ZÚ provádí svoji kontrolu; • opakované příjezdy do míst, která navštěvují zahraniční turisté (z KS i ZST); • časté výjezdy mimo Prahu; • nepravidelné bezdůvodné jízdy po Praze v pracovní době; • předstírání opravy svého vozidla v zájmovém

prostoru nebo místech vhodných pro zpravodajské operace; • výjezdy po našem území bez udání cíle cesty na ZÚ; • výjezdy mimo bydliště v noci nebo v časných ranních hodinách; • časté výjezdy ve večerních hodinách mimo bydliště s celou rodinou; • při výjezdech mimo bydliště vozí s sebou ve vozidle vybavení na delší pobyt ve volné přírodě; • po návratu z výjezdu ve vozidle ukrývá znečištěné části své výstroje; • projevuje zájem o bydlení mimo Prahu (včetně rekreačních pobytů); • po zdánlivě krátké ujeté trase jeví známky únavy a ospalosti; • v restauračních zařízeních vyhledává místo u stolu, kde již sedí příslušníci ČSLA, SNB a další zájmové osoby; • používá osobních vozidel čs. podniků a institucí, se kterými vede jednání; • k výjezdům pro své účely využívá často vozidel taxi-slужby nebo půjčovny; • časté výlety s rodinou po ČSSR; • neočekávaný a urychlený odchod z míst, kde se zdržoval v terénu s rodinou; • častý pohyb ve veřejných WC v Praze; • v ranních a večerních hodinách běhá v okolí svého bydliště; • zakupuje psa, se kterým chodí na pravidelné vycházky.

B) Demaskující předměty a výsledky rozvědné činnosti:

a) přímé: • používání pro psaní poznámek ve svém sešitě tajnopisné tužky; • používání speciálních technických prostředků k plnění rozvědných úkolů (fotoaparáty, filmové kamery, nahrávače, vysílače, přijímače apod.); • používání a pořizování map včetně speciálních náčrtků, zápisků a plánek rozvědného charakteru; • používání optických prostředků (dalekohled, lupa atd.);

b) nepřímé: • časté návštěvy sportovních utkání; • záliba v rybaření, sbírání hub, toulky přírodou apod.; • provádí různé druhy sportu jako koníčka (tenis, golf, jízda na koni, plavání); • organizování různých soutěží v zájmových prostorech (např. BVV v Praze v roce 1978 organizovalo autorallye v prostoru celého povodí Vltavy).

C) Odrážející přímou rozvědnou činnost:

a) přímé: • zapojování manželky do konkrétní rozvědné činnosti (zajišťování); • vizuální pozorování a fotografování vojenských objektů; • zakládání, naplňování a vybírání mrtvých schránek; • krátkodobá (jednorázová) konspirační setkání s čs. občany (styk s agenturou); • získávání rozvědných informací za pomoci speciálních technických prostředků; • odebírání vzorků půdy, vody, hornin apod.;

b) nepřímé: • konspirační odesílání korespondence; • styk s čs. občanem, který toto kategoricky popírá a legalizuje jiným stykem; • věnuje maximální pozornost svým příručím zavazadlům (kufřík, brašna, taška apod.); • pomalá jízda kolem zájmových objektů a v zájmových prostorech; • časté zastávky v průběhu jízdy legalizované různými neodůvodněnými potřebami; • úmyslně znečištěná SPZ na vozidle, případně poškozená; • v některých prostorech opouští vozidlo, které řídí další osoba a po určité době se pro něho vrací, případně

nastupuje do vozidla na zcela jiném místě, než jej opustil; • časté výjezdy mimo ČSSR na velmi krátkou dobu (několik hodin) při použití stejných tras.

IV. etapa: Pobyt v místě bydliště a činnost na ZÚ

1. Příznaky nasvědčující příslušnosti k rozvědce:

a) přímé: • přichází pravidelně do styku s kurýrní poštou; • pracovníci ZÚ jsou povinni mu sdělovat, s kým udržují osobní styky; • má zvláštní pravomoc na ZÚ neodpovídající jeho postavení; • k zájmovým osobám soustřeďuje materiály, které má uloženy ve spisech na ZÚ; • projevuje znalosti z kontrarozvědné činnosti; • má vědomosti o politicko-ekonomických informacích tajného charakteru; • značná pracovní vytíženost, která neodpovídá jeho pracovnímu zařazení na ZÚ; • provádí typování možných TS čs. kontrarozvědky mezi zaměstnanci ZÚ; • zpracovává důvěrné zprávy z oboru, který není v jeho kompetenci; • provádí kontrolu budovy ZÚ a jeho okolí; • provádí vytěžování osob, které na ZÚ nabízejí informace, případně spolupráci rozvědce;

b) nepřímé: • nepřirozený vztah ke svému nadřízenému nebo podřízenému na ZÚ; • zavedení opatření z jeho strany k podchycení čs. návštěvníků na společenských akcích pořádaných ZÚ; • po použití většího množství alkoholu nebo v jiných stresových situacích ztrácí sebekontrolu a uchyluje se od naučené umělé linie chování; • provádí zabezpečování svého bydliště před technickým proniknutím; • výsledky z vytěžení čs. oficiálních sdělovacích prostředků procházejí přes jeho osobu; • v případě mimořádné události na ZÚ je vyrozuměn jako jeden z prvních a zúčastní se prováděných opatření; • zařídí vydání vstupního víza v kratší době, než je obvyklé; • soustavně nedodržuje pracovní dobu a odchody nikomu nehlásí; • své práci na ZÚ nerozumí; • tají znalost češtiny; • vyhýbá se hovoru o svých názorech; • zásadně se nevyhýbá styku s čs. občany; • dobrá informovanost o nezveřejněných faktech; • cílevědomost v jeho jednání; • chování je usměrňováno tak, aby nebyla zavdána sebemenší příčina k vyhoštění; • časté nákupy značného množství alkoholu a cigaret, i když nepořádá společenské podniky (sám nepije a nekouří); • důsledně dbá na pečlivost při ničení své korespondence; • kupuje zboží, které sám nemůže potřebovat; • projevují se silné známky sebeovládání (na povrch mírný, klidný, uvnitř nervózní); • některé osoby na pořádané společenské akce zve osobně, zásadně nepoužívá poštovního spojení; • před čs. občany, se kterými přichází do úzkého kontaktu (bydliště, zaměstnání), nechává bez dozoru své osobní věci s cílem jejich prověrky; • jeho chování vychází z přesvědčení, že v jeho bytě je zabudován odposlech, čemuž nasvědčuje jeho jednání a chování; • vede častá jednání v kanceláři vedoucího mise; • projevuje nedůvěru ke všem osobám, se kterými přichází do styku; • v případě návštěvy jeho kanceláře jinou osobou, zakrývá zde rozložené materiály; • jeho pohyb po ZÚ je nekontrolovatelný, málo se zdržuje v místnostech, které má vyhrazeny; • ve své „oficiální

práci na ZÚ⁶ je nadřizenými nadhodnocován; • jeho činnost na ZÚ se jeví jako dobře promyšlená nebo bez chyb a nedostatků; • nemá zájem o práci, kterou má vykonávat dle svého zařazení na ZÚ; • své pracovní úkoly přenechává jinému pracovníkovi (např. zástupci, sekretářce apod.); • rozhovory s návštěvníky ZÚ vede v tajné místnosti úřadu.

2) Příznaky nasvědčující provádění rozvědné činnosti

A) Ukazující na přípravu k plnění rozvědných úkolů:

a) přímé: • kontaktování osob, které v minulosti navštívili jeho zemi; • provádí pohovory s čs. občany, kteří vyjíždějí do jeho země;

b) nepřímé: • fotografování a filmování hostů účastnících se recepce na ZÚ; • zprostředkovává styk mezi čs. občany a ostatními pracovníky ZÚ; • provádí pohovory se žadateli o vstupní vízum; • jeho návštěvy na ZÚ se zásadně nikomu z pracovníků ZÚ nepředstavují jménem a jsou jím okamžitě přijaty; • udržování častých styků s pracovníky západních tiskových agentur; • pravidelně provádí vyhodnocování čs. tisku a dalších sdělovacích prostředků.

B) Demaskující prostředky, předměty a výsledky rozvědné činnosti:

a) přímé: • k provádění poznámek používá tajnopisnou tužku; • ve svém bydlišti přechovává proti předpisům technické předměty sloužící k provádění rozvědné činnosti (dalekohledy, fotoaparáty, filmové kamery, magnetofonové nahrávače – kapesní, mapy, mikroskopy apod.); • v bydlišti přechovává speciální brašnu k převozu zpravodajské techniky; • přechovává ve svém bydlišti spojovací prostředky (karbonový papír, kódovací tabulku, kontejner); • před výjezdem na rozvědnou cestu si zapůjčuje speciální zpravodajskou techniku na ZU USA;

b) nepřímé: • po návštěvě, která se uskutečnila v jeho bytě, sám provádí úklid se snahou odstranit jakýkoliv náznak, že by zde vůbec návštěva byla; • v zaměstnání se na něm očividně projevuje únava a nevyspalost, i když se předtím nezúčastňuje prokazatelně žádných společenských akcí; • po návratu z výjezdu mimo bydliště se nejdříve zastavuje vždy na ZÚ.

C) Odrážející přímou rozvědnou činnost:

a) přímé: • provádí vytěžování osob, které v minulosti navštívili jeho zemi; • provádí vytěžování svých krajanů působících dlouhodobě a krátkodobě v ČSSR;

b) nepřímé: • provádí konspirativní dojednání schůzek svých styků na ZÚ nebo v bydlišti, které potom vytěžuje; • zapojuje manželku do konkrétní rozvědné činnosti; • často odchází ze svého bydliště ve večerních a nočních hodinách.

V. etapa: Odjezd z území našeho státu

1. Příznaky nasvědčující příslušnosti k rozvědce:

a) přímé: • ustanovený kádrový rozvědčík zajišťuje jeho osobu až do překročení čs. státních hranic; • o svém přechodu čs. státní hranice podává zprávu na ZÚ; • funkci na ZÚ předává osobně svému nástupci;

b) nepřímé: • je střídán na funkci osobou, o které je prokazatelně známo, že se jedná o kádrového rozvědčíka; • termín svého odjezdu z ČSSR natrvalo tají; • při odjezdu natrvalo z ČSSR se vrací do své země a poté případně vyjíždí do dalšího státu.

2. Příznaky nasvědčující provádění rozvědné činnosti:

A) Ukazující na přípravu k plnění rozvědných úkolů:

a) přímé:

b) nepřímé: • projevuje dobrou znalost prostředí, ve kterém má po odjezdu působit; • oproti pracovníkům MZV neprodává svoje soukromé vozidlo.

B) Demaskující prostředky, předměty a výsledky rozvědné činnosti:

a) přímé:

b) nepřímé: • část svých osobních věcí včetně písemností odesílá diplomatickou poštou; • „bezdůvodně“ odvoláván z ČSSR v době, která není obvyklá u ostatních pracovníků ZÚ (např. po splnění úkolu nebo rozvědné operace).

C) Odrážející přímou rozvědnou činnost:

a) přímé: • provedení zpravodajské operace těsně před odjezdem; • provedení verbovky čs. občana těsně před svým odjezdem; • předává svému nástupci ustanoveného agenta;

b) nepřímé: • předává svému nástupci vybudovanou stykovou základnu; • seznamuje svého nástupce s ustanovenými rozvědčíky legalizovanými na jiných KZÚ; • při svém odjezdu z ČSSR volí trasu vedoucí přes území jiného socialistického státu, aniž by byla pro něho nejvýhodnější (možnost splnění zpravodajského úkolu mimo naše území).

Uvedené demaskující příznaky není možné brát za jednu dané a neměnné. V některých případech může kádrový rozvědčík naopak vykazovat právě protikladné příznaky.“

Druhá diplomová práce pod supervizí školitele mjr. Vladimíra Doksanského (DP č. 10), který od 1. 9. 1982 vykonával funkci docenta 2. skupiny (boj proti podvratné činnosti nepřítel) katedry základů kontrarozvědné činnosti a boje proti podvratné činnosti nepřítel Fakulty StB VŠ SNB, se vracela k obecnému tématu výjezdové agentury StB. Autor práce a zároveň frekven-

tant denního studia npor. Milan Špetík²²²⁾ navázal na často volené téma agentů StB vyjíždějících do západních zemí (zejména do SRN), avšak z pohledu specifík jihomoravského regionu. Není náhodné, že název Špetíkovy diplomové práce se jen nepatrně liší od titulu práce jeho spolužáka z ročníku npor. Josefa Rokose (DP č. 11).

10) Npor. Milan Špetík:

Proces výchovy a řízení agentury StB vyjíždějící do KS a možnosti jejího efektivního využití²²³⁾ (vedoucí práce: mjr. JUDr. Vladimír Doksanský)

Autor ve své práci poukázal na subjektivní i objektivní faktory, které ovlivňovaly proces výchovy a řízení agentury StB vyjíždějící do západních států. Cílem Špetíkovy snahy bylo prostřednictvím rozboru vlivu těchto faktorů nabídnout zdokonalení a zefektivnění využívání procesu výchovy a řízení vyjíždějící agentury. Tyto problémy samozřejmě řešily příslušné směrnice, nařízení a metodické pokyny, ale podle názoru diplomanta nebyly v praxi dostatečně využívány poznatky z analýzy výsledků práce agentů. Špetíkova práce byla podobně jako DP č. 18 zaměřena na kontrarozvědnou činnost StB proti speciálním službám SRN, ovšem s ohledem na specifika Jihomoravského kraje (JMK).

Charakter práce kontrarozvědné agentury StB v JMK

V úvodní části práce autor konkretizoval problémy agentury StB vyjíždějící do SRN z jihomoravského regionu. Po válce neodsunutě obyvatelstvo německé národnosti, ale i v příhraničních okresech s Rakouskem žijící Češi udržovali příbuzenské kontakty s německými a rakouskými občany. To představovalo nemalé množství pravidelných výjezdů do těchto demokratických zemí.

²²²⁾ Milan Špetík (nar. 1942) přijat 1. 10. 1963 k ÚNZ MV Příbram a ustanoven do funkce strážný povrchu, 13. 1. 1964 až 15. 1. 1964 absolvoval základní školu NZ MV Ostrov nad Ohří, od 1. 9. 1964 ustanoven do funkce strážný podzemí, 1. 8. 1965 převeden ke Sboru nápravné výchovy NVÚ Příbram, od 1. 10. 1966 převeden pod S-VB Brno ve funkci výkonného příslušníka OO VB Znojmo, 4. 9. 1973 až 30. 6. 1975 povolán do denního studia SOŠ MV Vsetín (směr pořádková služba VB), od 1. 2. 1974 výkonný příslušník OO VB Znojmo, od 1. 7. 1975 ve funkci ref. O-StB Znojmo, 15. 3. 1976 dočasně přeložen na X. S-FMV ve funkci SR 1. odd. II. odb., od 15. 5. 1976 opět ref. O-StB Znojmo v rámci SNB Brno, 1. 10. 1977 ref. odd. StB OS SNB Znojmo, 1. 9. 1979 až 31. 7. 1983 absolvoval denní studium Fak. StB na VŠ SNB, 1. 8. 1983 umístěn na KS SNB Brno ve funkci SR 3. odd. I. odb. S-StB, od 1. 3. 1984 SR odd. StB OS SNB Znojmo, 15. 2. 1990 odvolán z funkce a 29. 6. 1990 propuštěn ze služ. poměru. Dosazené hodnosti: od 1. 10. 1963 rotný, od 1. 10. 1965 stržm., od 1. 10. 1968 nstržm., od 1. 10. 1972 pprap., od 1. 7. 1975 ppor., od 1. 7. 1977 por., od 1. 7. 1980 npor., od 1. 8. 1983 kpt.

²²³⁾ Špetík, M.: Proces výchovy a řízení agentury StB vyjíždějící do KS a možnosti jejího efektivního využití. Dipl. práce VŠ SNB, 1983. Čj. VŠK-0016/I-DIP-82.

Charakteristickým rysem pro činnost agenturního aparátu StB v Jihomoravském kraji byla skutečnost, že řadu styků prováděli tajní spolupracovníci bez nutnosti výjezdu z ČSSR (díky účasti západních cizinců na Mezinárodním strojírenském veletrhu v Brně). Pravidelnost veletržních akcí dle Špetíka umožňovala včasnou přípravu průníků agentů StB k objektům jejich zájmu. Rovněž poměrně hustá čs. mezinárodní kamiónová doprava na jihomoravském teritoriu dovozovala častý výjezd agentů StB do kapitalistických států pod legendou služebních cest řidičů z povolání.²²⁴⁾

Aktivity západních rozvědných služeb na teritoriu JMK

Na úseku železniční mezinárodní přepravy s Rakouskem na přejezdech Břeclav a Šatov odhalovala agentura StB podle Špetíka konkrétní zpravodajské zájmy rozvědek působících proti ČSSR z území Rakouska. Západní zpravodajské služby ke svým akcím využívaly i autobusové linky mezinárodní přepravy na trasách Brno – Vídeň a Znojmo – Vídeň. Tyto spoje využívaly západní rozvědky jako kanál pro získávání zpravodajských informací jednak o dislokaci a činnosti ozbrojených sil ČSSR a jednak o politické situaci včetně informací o náladách obyvatelstva v příhraničních oblastech. Podle Špetíka se StB v rámci akce ROMEO (poznatkový fond S-StB BRNO, III. odbor) podařilo konkretizovat zájmy protivníka a odhalit čs. občany, kteří podávali západním zpravodajským službám informace. Speciální služby protivníka totiž kompromitovaly čs. posádky na dálkových linkách (tedy i agenturu StB) různými dárky a později finančními prostředky, které úměrně zvyšovaly podle významu předaných informací, míry důvěry a délky styku s čs. občanem. Pracovníci západních rozvědek legendovali svoji aktivitu před občany ČSSR údajnou prací pro krajský tisk.²²⁵⁾

V rámci zaměření práce ke speciálním službám SRN Špetík s použitím poznatkového fondu S-StB Brno (I. odbor, II. oddělení) uvedl obecná kritéria výběru zájmových osob s čs. občanstvím západoněmeckými zpravodajskými službami, což bude rozvedeno v práci por. Waltera (DP č. 18). Špetík navíc specifikoval převažující zájem BND o muže ve věku 30–40 let. Jednalo-li se však o vytypovanou osobu se specifickými vlastnostmi a možnostmi, tak nevhoda pokročilejšího stáří či naopak přílišného mládí ustupovala.²²⁶⁾

²²⁴⁾ Specifika kontrarozvědné agentury StB v JMK viz tamtéž, s. 27.

²²⁵⁾ K mezinárodní přepravě tamtéž, s. 27–29.

²²⁶⁾ Kritéria zájmu BND o čs. občany tamtéž, s. 54–55.

Statistika výjezdové agentury II. S-SNB v JMK

Působení speciálních služeb SRN v Jihomoravském kraji odpovídalo i rozložení výjezdů agentury StB do západoevropských států. Po linii II. S-SNB v jihomoravském teritoriu vycestovalo z celkového počtu vyjíždějících tajných spolupracovníků v roce 1971 do SRN 44,7 % agentů, do Francie 4,7 %, do Velké Británie 1,9 % agentů a zbytek do ostatních kapitalistických států. O rok později vyjelo do SRN již 56 % agentů, do Francie 8,5 % a do Velké Británie 6,6 % agentů. Ze všech tajných spolupracovníků vedených po linii II. S-SNB v Jihomoravském kraji vycestovalo do kapitalistických zemí v roce 1981 23,6 % agentů a v roce 1982 23,1 % agentů. Z této vyjíždějící agentury bylo v roce 1981 15,2 % úkolováno ofenzivně, 27,6 % na prověřkové a dílčí úkoly a s 57,2 % agentů byla provedena pouze obranná instruktáž. O rok později bylo ofenzivně úkolováno již celých 31,4 % agentů, prověřkové a dílčí úkoly provedlo 34,2 % a obrannou instruktáží si prošlo pouze zbylých 34,4 % agentů. Od dvojnásobného nárůstu ofenzivně laděných agenturních výjezdů do západoevropských států očekával Špetík i jeho nadřízení v Jihomoravském kraji zejména efektivnější využití agenturních prostředků.²²⁷⁾

Jak bylo uvedeno v předcházejících pracích zaměřených na výjezdovou agenturu StB, při realizaci součinnosti mezi jednotlivými správami SNB se vycházelo ze zásad dělby práce ve zpravodajské činnosti, potvrzené směrnicemi a RMV ČSSR č. 34/1974 a č. 36/1975. Při řízení vyjíždějící agentury se striktně dodržovalo pravidlo, že všichni tajní spolupracovníci StB působící v západních a rozvojových zemích dlouhodobě, tzn. déle než tři měsíce, se předávali k řízení I. správě SNB. Při ukládání ofenzivních úkolů při krátkodobých výjezdech nesměla příslušná správa schválit zadání úkolů bez stanoviska rozvědky, která měla právo doplnit úkolování vlastními požadavky.²²⁸⁾

Jako poslední z trojice diplomantů školitele mjr. Vladimíra Doksanského se představuje npor. Josef Rokos,²²⁹⁾ tehdy ve funkci staršího referenta oddělení

²²⁷⁾ Ke statistikám výjezdové agentury tamtéž, s. 29–30.

²²⁸⁾ Ke kompetencím a součinnosti jednotlivých správ tamtéž, s. 46–47, 58.

²²⁹⁾ Josef Rokos (nar. 1949) přijat ke S-VB při KS SNB Hr. Králové do funkce výkonného příslušníka OO VB Ledec nad Sázavou a OO VB Havl. Brod, 21. 5. 1974 až 8. 11. 1974 absolvoval nástupní školu VB v SOŠ Veltrusy pro přísl. s maturitou, od 25. 8. 1976 do 31. 7. 1977 povolán k dennímu studiu DŠ SNB při VŠ SNB se sídlem v Bratislavě, od 1. 9. 1977 ve funkci ref. O-StB Havl. Brod v rámci S-StB Hr. Králové, od 1. 10. 1977 ref. odd. StB OS SNB Havl. Brod, od 1. 8. 1980 ve funkci SR tamtéž, od 1. 9. 1980 do 31. 7. 1983 povolán k dennímu studiu Fak. StB VŠ SNB v Praze (2. roč. a zařazen do stavu), 1. 9. 1981 povolen přestup z denního studia na studium při výkonu služby 3. roč. Fak. StB (středisko Brno) a za-

StB OS SNB Havlíčkův Brod v rámci KS SNB Hradec Králové. Téma ofenzivního využití vyjíždějící agentury StB konzultoval Rokos s odborným poradcem kpt. Pavlem Dvořákem,²³⁰⁾ který tehdy působil ve funkci vedoucího staršího referenta specialisty na 2. oddělení II. odboru II. S-SNB (zastupitelské úřady SRN a Rakouska).

11) Npor. Josef Rokos:

Proces výchovy a řízení agentury StB vyjíždějící do KS a možnosti jejího ofenzivního využití²³¹⁾ (vedoucí práce: mjr. JUDr. Vladimír Doksanský)

Poznatky potřebné ke zpracování vybraného tématu získal autor během diplomové praxe na II. správě SNB. I přes údajný nedostatek podkladových materiálů sepsal Rokos teoretickou práci vyzdvihující význam formování agenturního aparátu StB na úseku ofenzivního využití.

Jak již v předcházející práci zdůraznil Špetík, výchova a řízení vyjíždějící agentury se oproti obecným zásadám práce s agenty vyznačovala určitými specifickými. Rokos v této souvislosti poukázal na dílčí nedostatky, které podle

řazen ke KS SNB Hr. Králové jako SR odd. StB OS SNB Havl. Brod, 1. 2. 1984 jmenován zástupcem náčelníka pro StB OS SNB Náchod, od 1. 3. 1987 zástupce náčelníka OS SNB Pardubice pro StB, 15. 1. 1990 odvolán z funkce a zařazen do zálohy pro přechodně nezařazené příslušníky, 31. 5. 1990 uvolněn ze služ. poměru. Dosažené hodnosti: od 20. 12. 1973 stržm., od 1. 1. 1975 nstržm., od 1. 1. 1977 ppor., od 1. 1. 1979 por., od 1. 1. 1982 npor., od 31. 12. 1983 kpt., od 1. 1. 1989 mjr.

²³⁰⁾ Pavel Dvořák (nar. 1948) nastoupil 1. 3. 1970 jako inspektor 3. skupiny k OO VB Brno-venkov. Od 16. 5. 1970 do 9. 12. 1970 povolán do nástupní školy VB v OŠ MV Vsetín. 1. 1. 1971 ref. odd. StB Brno-venkov S-StB Brno. V letech 1974–1976 absolvoval dálkové studium dvouleté důstojnické školy v PDŠ FED Vnoň (směr StB, obor kontrarozvědny), 1. 9. 1974 ustanoven referentem 1. odd. II. odb. S-StB Brno, 1. 1. 1975 ref. 2. odd. I. odb. téže správy, 1. 7. 1975 SR téhož odd., 1. 12. 1975 pověřen funkcí zástupce náčelníka téhož odd. (1. 10. 1977 ve funkci potvrzen). Od 30. 8. 1977 do 28. 2. 1981 absolvoval dálkové studium na IV. fak. VŠ SNB (směr StB, 2. ročník). 1. 3. 1978 se stal SR 2. odd. I. odb. S-StB Brno, 1. 4. 1978 SR 2. odd. II. odb. II. S-FMV, 1. 1. 1981 vedoucí SR specialista téhož odd. II. S-SNB, 15. 9. 1984 SR specialista odb. analyticky koordinačního Kanceláře MV ČSSR, 1. 2. 1985 vedoucí SR specialista tohoto odb., 1. 8. 1987 dočasně pověřen výkonem funkce I. zástupce náčelníka II. S-SNB (1. 2. 1988 ve funkci potvrzen), 1. 8. 1988 dočasně pověřen výkonem funkce zástupce náčelníka II. S-SNB (1. 1. 1989 ve funkci potvrzen). Od 4. 5. 1989 do 16. 6. 1989 vyslán na dvouměsíční kurs pro náčelníky při VŠ FED V-StB v Moskvě. 4. 2. 1990 byl odvolán z funkce a 30. 6. 1991 uvolněn ze služ. poměru. Dosažené hodnosti: od 1. 3. 1970 stržm., od 9. 12. 1970 mimořádně nstržm., od 1. 3. 1973 ppor., od 1. 3. 1975 por., od 1. 7. 1977 npor., od 1. 3. 1981 kpt., od 1. 3. 1986 mjr., od 1. 9. 1989 propůjčen pplk. Dle: Denní situační zprávy StB z listopadu a prosince 1989. Sborník Securitas imperii 6, Praha 2000, s. 27.

²³¹⁾ Rokos, J.: Proces výchovy a řízení agentury StB vyjíždějící do KS a možnosti jejího ofenzivního využití. Dipl. práce VŠ SNB, 1983. Čj. VŠK-00113/I-DIP-81.

jeho názoru bránily v této oblasti ve vyšší efektivnosti. Hlavním problémem však podle něj bylo nedostatečné ofenzivní využívání vyjíždějící agentury kontrarozvědkou StB, což údajně kořenilo v „nesprávných“ státobezpečnostních názorech uplatňovaných v 70. letech. Tehdy došlo k přehodnocení sfér zájmů mezi I. a II. správou FMV a na základě toho II. správa upustila od ofenzivního úkolování vyjíždějící agentury ve vztahu ke speciálním službám západních států. Jako důkaz tohoto tvrzení Špetík uváděl přehled zpracovaný analyticko-informačním odborem II. správy SNB, kde z celkového počtu vyjíždějící agentury v roce 1982 bylo ofenzivně úkolováno pouze 10 % agentů (20 % agentů bylo instruováno k plnění prověřkových opatření a u 70 % agentů byla provedena pouze obranná instruktáž).²³²⁾

Vyjíždějící agentura kontrarozvědky StB

Vyjíždějící agentura StB plnila kontrarozvědné úkoly na území nesocialistických států, mezi něž se řadily všechny kapitalistické státy, rozvojové země, Čína, Albánie a Jugoslávie. Centrální kontrarozvědné správy soustřeďovaly veškeré návrhy na krátkodobé vycestování agentů svých podřízených útvarů, přičemž v roce 1982 se více než polovina všech výjezdů uskutečnila do SRN. Výjezdy se dělily na krátkodobé a dlouhodobé. Dlouhodobé zpravidla využívala I. správa SNB (jak již v předchozí práci uvedl Špetík). Ofenzivní krátkodobé výjezdy agentury čs. kontrarozvědky se podle účelu dělily na služební cesty, skupinové a individuální turistické cesty, sportovní zájezdy, výjezdy stážistů a stipendistů a výjezdy operativních pracovníků ve zvlášť důležitých a specifických případech.²³³⁾ Samotné úkoly kladené na vyjíždějící agenturu do zahraničí přináší příloha č. 1.

Součinnost a kompetence útvarů StB při agenturních výjezdech

Rokos v šesti bodech podrobně rozvedl jednotlivé kompetence a oblasti součinnosti výkonných útvarů StB při řízení, prověrci a úkolování ofenzivní agentury:

1. U vyjíždějící agentury byl předkládán návrh na výjezd na II. správu SNB, kde se prováděla evidence, vytěžení, do kterého prostoru agent vyjížděl, koordinace prováděných úkolů a zhodnocení, zda úkoly a stanovená linie chování byly v souladu se sledovanými záměry a zda odpovídaly tehdejší mezinárodní politické situaci. Na II. správě SNB byla prováděna centralizace požadavků plnění prověřkových úkolů z jednotlivých správ StB.

²³²⁾ Ke statistice odboru tamtéž, s. 68.

²³³⁾ Klasifikace agenturních výjezdů tamtéž, s. 55–56.

2. Na kontrarozvědné správě proti vnějšímu nepříteli se rovněž prováděla centralizace vytěžení po návratu z výjezdu. Poznátky o formách a metodách činnosti protivníka byly využívány ve vztahu k jednotlivým správám StB a k ofenzivnímu úkolování vytypované agentury.

3. Součinnost na úseku prověrky serióznosti tajného spolupracovníka. Centrální útvar mohl na základě požadavku správy StB zhodnotit, zda byl předaný poznatek objektivní (konfrontace s poznatky získané od jiné agentury) a mohl rovněž za využití další agentury nebo prostředků I. správy SNB organizovat prověrku TS při výjezdu do nesocialistických států.

4. II. správa SNB prováděla minimálně jednou ročně v rámci metodické a řídicí činnosti orientaci výkonných součástí do oblasti zájmů a prostorů protivníka.

5. Součinnost v kontrolní a řídicí činnosti, kdy pracovníci II. správy SNB prováděli analýzu agenturní sítě na jednotlivých krajských správách a zájmových okresních správách s cílem vytypovat agenturu k aktivní podstavě speciálním službám SRN a rezidentuře ZÚ v Praze.

6. V rámci zkvalitnění řídicí činnosti a objektivitu úkolování existovala úzká součinnost mezi II., III. a XI. správou SNB, kdy s těmito útvary byly konzultovány a směřovány úkoly a informace po linii ČSLA a domácí ekonomiky. Toto se uplatňovalo u agentury, která byla ve styku s nepřitelem a tyto informace měla protivníkovi uvolnit při vytěžování.²³⁴⁾

Verbovka cizince ze západního státu

Autor převzal část Špetíkova tématu, zejména obecné aspekty kontrarozvědné činnosti StB proti vnějšímu nepříteli s příslušnými definicemi. Přiblížil však i některé jednotlivosti a méně často užívané postupy, mezi něž patřilo například získání agentů z řad vízových cizinců. Spolupráci s touto agenturou označil Rokos za vysoce efektivní, ale velmi náročnou na řízení, výchovu a kontrolu.

Po důkladném sebrání veškerých možných poznatků o kandidátovi tajné spolupráce – občanovi západního státu – si pracovníci kontrarozvědky v úzké součinnosti s I. správou SNB v prvé řadě ujasnili, jaký bude motiv zamýšlené spolupráce. Na kandidáty-cizince zpravidla neplatila pohrůžka morální kompromitací a zveřejnění jejich menší trestné činnosti. Teoreticky tedy přicházely v úvahu následující motivy:

- „a) kladný ideový vztah k naší republice a přátelské vztahy k našim občanům;*
- b) závislost na naší republice, zpravidla obchodní, zaměstnanecká a osobní;*

²³⁴⁾ K součinnosti útvarů při výjezdu agentury tamtéž, s. 65–67.

c) trestná činnost většího významu proti vlastnímu státu. ²³⁵⁾

Po skončení rozpracování, kdy se cizinec ukázal jako vhodný typ pro agenta, uplatňovali příslušníci kontrarozvědky metodu postupného připoutávání. Při kontaktu s kandidátem tajné spolupráce vystupovali buď pod krytím, nebo otevřeně. Styk pod legendou byl zpravidla prováděn tzv. pod cizí vlajkou: důstojník StB se rozpracované osobě představil jako občan jiného státu než ČSSR. Kvůli náročnosti získávání cizinců podstupovali tento proces jen jazykově kvalifikovaní a zkušení náčelníci nebo pracovníci kontrarozvědky mající předpoklady k jednání s cizinci. ²³⁶⁾

Použil-li operativní pracovník při agenturní verbovce cizince kompromitující materiál, nesměl dle Rokose přeceňovat působení tohoto prvku, ale naopak zanášet do vztahu příslib trvalejší spolupráce založené na dobrých osobních vztazích. Z dlouhodobé analýzy úkolování agentů-cizinců vyplynula nutnost respektování určitých zásad a zvláštností. Ve většině případů totiž cizinci nebyli ochotni ke spolupráci proti vlastní zemi. Naproti tomu získání anglického nebo francouzského občana ke spolupráci proti SRN či USA představovalo zcela reálnou možnost. Důstojníci StB rovněž vhodně využívali národní averze, vyplývající z historických vztahů. Občané západních států údajně rovněž ochotně předávali poznatky k občanům komunistických režimů, kteří udržovali vazby do kapitalistických zemí. ²³⁷⁾

Příloha č. 1 Úkoly kladené na vyjíždějící agenturu ²³⁸⁾

„Úkoly kladené na vyjíždějící agenturu jsou velmi náročné. Řídící orgán musí před každým výjezdem této agentury zvažovat, zda je stávající agentura spolehlivá, odborně připravená a seriózní natolik, aby v nepřátelském prostředí v případném styku s nepřátelskou jednotkou či kontrarozvědkou tajnou spolupráci nevyzradila a poté neemigrovala. Dále je možno počítat s možností pře-verbovky. Při výjezdu se jedná o obrannou instruktáž nebo ofenzivní úkolování a též z toho vyplývá schvalovací pravomoc náčelníků. Schvalovací pravomoc při obranné instruktáži má náčelník odboru dle linie. Při ofenzivním úkolování má schvalovací pravomoc náčelník S-StB. V případě instruktáže na celý rok, na trvalý výjezd nebo přímo k úkolování ke kontaktu se speciální službou má schvalovací pravomoc náčelník II. správy StB.

²³⁵⁾ Tamtéž, s. 38.

²³⁶⁾ K tomu tamtéž, s. 38–39.

²³⁷⁾ Ke specifikám cizí agentury tamtéž, s. 48–49.

²³⁸⁾ Tamtéž, s. 58–60.

Vyjíždějící agentura je úkolována zejména k plnění těchto úkolů:

1. Uskutečňování ofenzivních kontrarozvědných opatření v zahraničí:
 - a) pronikání naší agentury do agenturní sítě protivníka, zejména do rozvěd-
ných orgánů, ideodiverzních center a emigrantských seskupení a odhalování
jejich kanálů spojení na území ČSSR;
 - b) odhalování agentury protivníka;
 - c) dezinformace protivníka s cílem zaměřovat jeho pozornost na fiktivní
objekty;
 - d) kompromitace protivníka jednotlivých nepřátelských osob.
2. Uskutečňování jednotlivých rozvědných opatření:
 - a) získávání rozvědných informací o ozbrojených silách, policejních orgá-
nech a speciálních službách protivníka;
 - b) získávání všech informací, které mohou být československými bezpeč-
nostními orgány využity nebo mohou sloužit jako dokumentace podvratné čin-
nosti protivníka;
 - c) odhalování pachatelů podvratné činnosti vůči ČSSR a zemím socialistic-
kého společenství;
 - d) typování osob z řad cizinců, které by mohly být využity orgány StB
k rozvědným a kontrarozvědným úkolům.
3. Odhalování, předcházení a zamezování podvratné činnosti protivníka
4. Předcházení a zamezování úniku utajených skutečností nepříteli
5. Odhalování, předcházení a zamezování nepřátelské činnosti čs. občanů
v době jejich pobytu v zahraničí
6. Ochrana čs. občanů v zahraničí při krátkodobých výjezdech
7. Realizování zpravodajských her jako nejvyššího cíle operativní kombinace

Příčemž operativní kombinací rozumíme souhrn operativních opatření, je-
jichž záměrem je působení na protivníka nebo na jeho styky s cílem přivést ho
k takovému jednání, které by agentuře umožnilo úspěšné řešení operativního
úkolů. Za pomoci agentury se při zpravodajských hrách řeší následující úkoly:

- a) úkoly s dlouhodobým cílem:
 - získat poznatky o formách, metodách a prostředích, které ve své podvratné
činnosti vůči ČSSR a zemím socialistického společenství uplatňují nepřá-
telské jednotky;
 - získat konkrétní signály a poznatky o páchání protistátní trestné činnosti,
tyto signály a poznatky kontrarozvědně rozpracovávat na území ČSSR.

Získané poznatky je možno využít při kontrarozvědném rozpracování agentury a objektů protivníka, organizování podstav a vedení zpravodajských her jak na našem území, tak i na území protivníka.

b) úkoly s krátkodobým cílem:

- odhalování nepřátelské agentury;
- vytváření podmínek pro kompromitaci nepřátelských rozvědek jak před veřejností, tak před svými nadřízenými orgány;
- vytváření podmínek, které umožní vylákání nepřátelských kádrových rozvědků na území některého socialistického státu s cílem jejich převerbovky nebo realizace;
- proniknutí našeho agenta do agenturní sítě protivníka;
- dezinformace protivníka.“

Kontrarozvědná činnost StB se z poměrně značně antisemitských pozic orientovala i na tzv. boj proti sionismu²³⁹⁾. Z různých hledisek se touto problematikou zabývali autoři následujících tří diplomových prací (DP č. 12–14), které vznikly v rozmezí dvou let pod vedením specializovaného školitele kpt. Miroslava Grohoľa.²⁴⁰⁾ Autor DP č. 12 npor. Luděk Hakl²⁴¹⁾ si za ústřední téma zvo-

²³⁹⁾ Sionismus lze značně zjednodušeně charakterizovat jako hnutí obhajující návrat Židů do jejich domoviny v Palestině. Sionismus zůstává stále jedním z vlivných faktorů v politice USA.

²⁴⁰⁾ Miroslav Grohoľ (nar. 1946) přijat 1. 10. 1970 ke S-ŠtB Košice do funkce ref. na vol. systemizovaném místě SR 1. odd. II. odb., 4. 5. 1971 až 17. 12. 1971 absolvoval SOŠ FED Vinoř pro přísl. SNB se SŠ vzděláním, 1. 1. 1974 přeložen na II. S-FMV ve funkci SR 1. odd. I. odb., od 1. 7. 1974 SR 1. odd. II. odb. X. S-FMV, 1. 10. 1974 až 4. 8. 1976 povolán k externímu studiu DŠ pro přísl. s VŠ vzděláním v DŠ FED Vinoř (směr StB, obor kontrarozvědný), od 1. 5. 1979 přemístěn na VŠ SNB jako učitel (na vol. funkčním místě docenta) katedry boje s podvratnou činností imperialistických států proti ČSSR, od 1. 1. 1980 učitel (na vol. funkčním místě st. učitele) katedry boje s ideologickou diverzí Fak. StB, od 1. 7. 1980 st. učitel katedry K-104 boje s ideolog. diverzí, od 1. 9. 1980 st. učitel katedry kontrarozvědné činnosti proti vnitřnímu nepříteli Fak. StB, 1. 6. 1982 vyslán na stáž k Ústavu zahraničního studia VŠ SNB Zastávka u Brna, od 1. 9. 1982 st. učitel skup. boje s terorismem Fak. StB VŠ SNB, 1. 1. 1983 jmenován docentem skup. boje s terorismem Fak. StB, od 1. 4. 1983 zástupce náčelníka téže skupiny (profesor), od 1. 9. 1984 odb. asistent katedry kontrarozvědné činnosti proti vnějšímu nepříteli Fak. StB VŠ SNB, 31. 12. 1983 vyjmut z evidence studujících vědecké aspirantury uplynutím doby stanovené pro studium, 23. 10. 1985 mu vědecká rada VŠ SNB udělila vědeckou hodnost CSc., od 1. 3. 1986 st. odb. asistent katedry kontrarozvědné činnosti proti vnějšímu nepříteli (K-103) Fak. StB, od 1. 2. 1989 v téže funkci na katedře kontraroz. opatření proti antisocialistickým silám a ideologické diverzi Fak. StB, od 6. 10. 1989 postgraduální studium základů VŠ pedagogiky a psychologie pro učitele VŠ SNB (zrušeno), od 16. 2. 1990 ve funkci st. odb. asistenta katedry ochrany ústavního pořádku, boje s terorismem a extrémními hnutími Fak. ochrany ústavy a státu, 1. 8. 1990 odvolán z funkce a zařazen do zá-

lil využívání vlivové agentury StB při potírání mezinárodního sionistického hnutí. Hakl v době dokončení své práce působil jako starší referent 1. oddělení oblastního odboru StB při KS SNB Hradec Králové a od 2. 9. 1981 zahájil při výkonu funkce spec. účel. kurz (komb. šestiměsíční studium) v PDŠ I. správy SNB.

12) Npor. Luděk Hakl:

Taktika využívání vlivové agentury v boji proti mezinárodnímu sionismu²⁴²⁾ (vedoucí práce kpt. Miroslav Grohoř)

Npor. Hakl si vybral za předmět svého zájmu konkrétní cílovou skupinu. Volbu tématu – využívání vlivové agentury StB proti mezinárodnímu sionismu – zdůvodnil snahou zamezit „podvratné“ činnosti sionistického hnutí vůči komunistickým státům. Hakl se rovněž zabýval samotným sionistickým hnutím a v rámci zpracovávané problematiky i využitím aktivních agenturních opatření StB v zahraničí i na teritoriu Československa.

lohy, k 31. 12. 1990 propuštěn ze služ. poměru. Dosažené hodnosti: od 1. 10. 1970 ppor., od 1. 10. 1972 por., od 1. 10. 1975 npor., od 1. 10. 1979 kpt., od 1. 10. 1984 mjr.

²⁴¹⁾ Luděk Hakl (nar. 1953) přijat 1. 3. 1973 k pohotovostnímu pluku VB ČSR jako frekventant 2. čety 1. zásahové roty 3. praporu, od 1. 9. 1974 trvale přeložen ke S-StB KS SNB Hr. Králové do funkce ref. O-StB Semily, 1. 9. 1977 zahájil denní studium na Fak. StB VŠ SNB, 1. 9. 1978 povolen přestup na dálkové studium VŠ SNB a zařazen zpět pod KS SNB Hr. Králové k O-StB OS SNB Semily ve funkci SR, 1. 1. 1980 trvale přeložen k OO I. S-SNB Hr. Králové jako ref. obl. odb., od 1. 8. 1980 převeden ke KS SNB Hr. Králové ve funkci ref. obl. odb. StB, 1. 9. 1981 jmenován SR 1. odd. obl. odb. StB, 2. 9. 1981 zahájil spec. účel. kurz (komb. šestiměsíční studium v PDŠ I. S-SNB), od 5. 4. 1982 povolán do stejného dvanáctiměsíčního kurzu při PDŠ I. S-SNB, 1. 6. 1982 trvale přeložen k I. S-SNB do funkce SR specialisty 31. odb., od 31. 1. 1984 povolán do pětíměsíčního kurzu němčiny III. st., od 1. 10. 1988 SR specialista 26. odb., od 16. 2. 1990 v téže funkci 26. odb. zpravodajské služby FMV, 14. 4. 1990 odvolán z funkce a zařazen do zálohy, 30. 6. 1990 vyjmut ze zálohy a od 1. 7. 1990 ve funkci ref. odd. hosp. kriminality odb. VB OS SNB Praha 9 v rámci S-SNB hl. m. Prahy a Středočes. kraje, 1. 2. 1991 jmenován SR odb. krim. služby v Praze 9 v rámci S-VB hl. m. Prahy, od 1. 4. 1993 SR úřadu krim. policie v Praze 9 v rámci PČR správy hl. m. Prahy, od 1. 4. 1994 policejní inspektor (PI), od 1. 11. 1994 ve funkci PI 2. odd. krim. sl. OŘ Praha 9, od 1. 11. 1997 PI 1. odd. tamtéž, od 1. 5. 1999 PI 4. skup. 1. odd. služ. krim. policie OŘ Praha 9. Dosažené hodnosti: od 1. 3. 1973 stržm., od 1. 9. 1974 nstržm., od 1. 9. 1976 ppor., od 1. 9. 1978 por., od 1. 9. 1981 npor., od 1. 9. 1983 kpt., od 1. 9. 1988 mjr.

²⁴²⁾ Hakl, L.: Taktika využívání vlivové agentury v boji proti mezinárodnímu sionismu. Dipl. práce VŠ SNB, 1981. Čj. VŠK-00149/I-DIP-80.

Ideologické vymezení sionistického hnutí a jeho aktivit z pohledu kontrarozvědky StB

Dle Haklovy interpretace patřil sionismus mezi „nejreakčnější“ teorie poč. 80. let, které obhajovaly kapitalistický systém v čele s USA: „*Buržoazně nacionalistické hnutí židovské buržoazie mělo zajistit její další nadvládu a možnost vykořisťování nejširších vrstev židovských pracujících pod pláštíkem nacionalistického hnutí a vytvoření samostatného nacionalistického státu.*“²⁴³⁾

Komunistické státy podle Hakla odhalovaly „falešnou ideologii sionismu“, který tak proti nim vyvíjel aktivity, při kterých využíval zejména speciální služby. Nepřátelské činnosti sionismu přičítal autor události v ČSSR v roce 1968 a počátkem 80. let rovněž napjatou situaci v Polsku.

V první z celkem tří velkých celků práce charakterizoval autor sionistické hnutí na základě zjednodušených historických a ideologických klišé. Podle jeho interpretace vznikl sionismus jako politické a ideologické hnutí na konci 19. století pod vedením vídeňského žurnalisty Theodora Herzla a rozšířil se dále mezi „židovské buržoazní kruhy“ zejména v Německu, Rakousko-Uhersku, Rusku, později i ve Francii, Anglii a USA. Rok po vydání Herzlova stěžejního programového díla *Židovský stát* (1896) se v Basileji sešel 1. kongres sionistů. Nově vzniklá Světová sionistická organizace si za svůj cíl vytkla zřízení právně zajištěného státu pro židovský národ v Palestině. Za tímto cílem se však údajně skrývala snaha židovské buržoazie soustředěně vykořisťovat židovské pracující.²⁴⁴⁾ Po vzniku státu Izrael v roce 1948 byl sionismus využíván jako nástroj k těmto „imperialistickým“ cílům:

„a) *Vybudování spolehlivé hráze proti vlivu SSSR a komunismu na Blízkém východě.*

b) *Provádění rozsáhlé vyzvědačské činnosti a podvratné činnosti proti socialistickým státům, komunistickým a dělnickým stranám.*

c) *Potlačování národně osvobozenického hnutí Arabů.*

Současný sionismus je ideologií, rozvětveným systémem organizací a politické praxe silné židovské buržoazie, která srostla s monopolistickými kruhy zejména v USA, ale i v jiných kapitalistických státech. Jeho hlavním obsahem je bojovný šovinismus a antikomunismus.“²⁴⁵⁾

Oficiální přístup komunistické ideologie k sionismu dokládá použitá citace z propagandistického měsíčníku *Život strany* z roku 1977, kde se mj. uvádí: „*Sionistické organizace plní uložené úkoly buď samostatně, nebo v součinnosti*

²⁴³⁾ Tamtéž, s. 3–4.

²⁴⁴⁾ Historický přehled sionistického hnutí tamtéž, s. 7–8.

²⁴⁵⁾ Tamtéž, s. 9–10.

s jinými antikomunistickými a špionážními centrály. V boji proti svým politickým protivníkům sahají sionisté k fašistickým metodám a prostředkům, zejména k vydírání a k provokacím. Sionističtí extrémisté „drezírují“ své stoupence stejným způsobem, jako to dělali příslušníci hitlerovských úderných oddílů.“⁽²⁴⁶⁾

Vliv sionistického hnutí ve Spojených státech

Aktivity sionistů v USA – centru mezinárodního sionismu – spočívaly dle autora především v propagandě hnutí, v obhajobě politiky Izraele a konečně v „podvratném“ působení proti komunistickým režimům, zejména proti SSSR. Hlavním prostředkem k dosažení zmíněných cílů se stalo efektivní využívání nových znalostí z oblasti propagandy prostřednictvím zaměstnanců institucí pracujících pro „orgány ideologické diverze“ a společností zabývajících se výzkumem veřejného mínění. Příznačné pro ně mělo být falšování faktů a obrátivé využívání významných osobností židovského původu. Vlivní spisovatelé, vědci a politikové měli dle Hakla provádět tzv. sionistický lobbismus – vlivové akce vůči vládě USA ve prospěch sionismu.⁽²⁴⁷⁾

Práce se dále poměrně podrobně věnuje charakteristice jednotlivých celosvětově rozšířených židovských organizací. Při popisu největší sionistické organizace zednářského charakteru Synové věčného svazku konkretizoval její jednotlivé úspěchy. Tato centrálně řízená organizace „mafistického“ charakteru údajně vyžadovala po svých členech naprostou poslušnost a kromě nejsilnějších lóží v USA disponovala např. v Evropě 49 filiálkami s nejvýznamnější lóží v Západním Berlíně. Mezi příklady lobbistických akcí členů této lóže patřilo přijetí jejích delegátů americkým prezidentem Richardem Nixonem dne 4. 2. 1970. Nixon tehdy na základě lobbistického nátlaku delegace potvrdil dodávku zbraní pro Izrael a zároveň povolil výkon vojenské služby občanů USA v izraelské armádě za předpokladu, že se na ně bude pohlížet jako na emigranty.

Další akci provedli lobbisté lóže proti bance Chasse Manhattan, která podporovala úvěry pro arabské státy. Židovští zákazníci převedli své vklady jinam, což pro banku znamenalo značné snížení rezerv a hrozil jí úpadek.

V dubnu 1980 si lóže Synové věčného svazku vytyčila lobbistické úkoly na následující období. Dominovaly tyto cíle: pozměnit energetickou politiku USA a tak oslabit závislost na arabské naftě, vojenskou pomoc Izraeli poskytovat v dosavadním rozsahu, omezit spory mezi americkými Židy v souvislosti s po-

²⁴⁶⁾ Tamtéž, s. 10.

²⁴⁷⁾ K propagandě sionistického hnutí tamtéž, s. 11–12.

litikou Izraele, podmínit pomoc USA zemím třetího světa vstřícným vztahem k Izraeli, vytvořit lóži organizace v Jeruzalémě atd.²⁴⁸⁾

V centru lobbistického působení, přímo při Kongresu Spojených států, existovala oficiální lobbistická organizace Americko-izraelský výbor pro otázky společných vztahů. Celkem čítala 17 představitelů, ale navíc disponovala širokým aktivem o 12 000 členech, mezi něž patřili funkcionáři sionistických organizací v USA. Např. Henryho Kissingera (nar. 1923), jenž zastával post státního tajemníka (min. zahraničních věcí) v letech 1973–1977, označil Hakl za vůbec prvního sionistu ve vysoké státní funkci USA a teprve sedmého člena židovského původu ve vládě USA. V roce 1979 bylo v Senátu údajně zastoupeno sedm zástupců židovských obcí (7 %), což neodpovídalo tříprocentnímu zastoupení Židů v celé populaci USA (sedm milionů osob). Židé byli ze 74 % soustředěni ve velkých městech, jen v New Yorku jich žilo téměř 15 %.²⁴⁹⁾

Ohledně sociálního rozvrstvení diplomant uvedl, že 20 % z veškerého židovského obyvatelstva byli právníci, 35 % tvořili manažeři a vlastníci a 14 % pracovalo jako obchodní zaměstnanci. Menší procento tvořili lékaři a finanční odborníci, kvalifikovaní dělníci byli zastoupeni 8,9 %.²⁵⁰⁾

V minulosti se židovští voliči dle Hakla soustředili převážně v Demokratické straně. Když však pronikli i k republikánům, byla při národním výboru této strany zřízena funkce konzultanta pro otázky sionismu.

S mezinárodním sionismem prý úzce spolupracovala zejména Ústřední zpravodajská služba Spojených států (CIA). Velmi těsné vazby existovaly mezi Americko-židovským spojeným distribučním výborem (JOINT), který byl využíván v prvé řadě proti SSSR. V protisovětských akcích se angažovala i Liga na obranu Židů (Jewish Defence League), vedená rabinem Meirem Kahanem, jejímž hlavním cílem mělo být provádění teroristických akcí proti občanům a institucím komunistických režimů na půdě USA, zejména proti zástupcům SSSR. Kahan udržoval přímé styky na CIA, FBI a izraelský Mossad. V roce 1970 dostal údajně od Mossadu úkol, aby paralelně s konáním americké židovské konference ve prospěch sovětských Židů organizoval protisovětské protestní demonstrace.²⁵¹⁾

Američtí a izraelští sionisté ve spolupráci se CIA vytvořili řadu organizací, které měly dle Hakla za úkol:

²⁴⁸⁾ K aktivitám lobbistické lóže tamtéž, s. 13.

²⁴⁹⁾ Procentuální údaje tamtéž, s. 15.

²⁵⁰⁾ Sociální rozvrstvení Židů v USA tamtéž, s. 15.

²⁵¹⁾ Údaje z téhož zdroje, s. 16.

„a) podporovat uskutečňování protisovětských akcí, které byly v souladu se společným plánem států NATO;

b) vyrábět falzifikáty o tzv. židovské otázce v SSSR;

c) vést podvratnou činnost proti socialistickým zemím;

d) pomáhat speciálním službám USA a zemí NATO při získávání politických, ekonomických a vojenských informací o SSSR a ostatních zemích socialistického společenství.“²⁵²⁾

Mezi několik málo antisionistických židovských organizací, které se snažily očistit judaismus od nacionálních a sionistických elementů, patřila podle Hakla Americká rada judaismu s 20 000 členy. Druhou jmenovanou organizací byl Židovský kulturní svaz, který měl bojovat za židovskou „pokrokovou kulturu“ a mezi jehož členy se řadilo více než 500 osobností z kulturní sféry USA.²⁵³⁾

Postavení sionismu v Evropě a jeho aktivity

Hakl ve své práci s uspokojením poukázal na fakt, že ne ve všech západoevropských státech se sionismus těšil tak silným pozicím jako v USA. Dokládal to postojem Francie ke konfliktu na Blízkém východě, při kterém Francie podporovala izraelskou politiku jen zčásti. Autor tento jev zdůvodnil rozdílnými ekonomickými zájmy mocností v oblasti a také tím, že podporou „barbarských“ akcí Izraele se jednotlivé země mohly kompromitovat v očích světové veřejnosti. Autor dále přiznal odlišná stanoviska jednotlivých sionistických organizací v Evropě a v USA, přestože sjednocující faktor pro ně představoval antikomunismus a antisovětiismus.²⁵⁴⁾

Diplomant ve svých úvahách vycházel i z výsledků zasedání Evropské sekce Světového židovského kongresu, konaného v Paříži ve dnech 4.–5. 5. 1980. V evropských židovských pospolitostech se údajně odrážel vliv politiky kontinentálních zemí, a proto docházelo k ochlazování vztahů a rozporům mezi Evropskou sekcí Světového židovského kongresu na jedné straně a Izraelem s USA na straně druhé. Ve vztahu k SSSR a ostatním komunistickým státům chtěl Kongres zaujímat mírnější a diferencovanější politiku, přestože se na programu objevily i materiály s protisovětským obsahem. Ředitel oddělení pro mezinárodní vztahy Armand Kaplan požádal zástupce Československé židovské náboženské obce, aby zprostředkoval jednání představitelů Světového židovského kongresu s čs. úřady. Již předtím údajně jednal v Polsku, Maďarsku, Bulharsku a v Sovětském svazu. Zasedání Evropské sekce Světového židov-

²⁵²⁾ Tamtéž, s. 17.

²⁵³⁾ K nesionistickému židovskému hnutí tamtéž, s. 46–47.

²⁵⁴⁾ Tyto politické úvahy tamtéž, s. 17–18.

ského kongresu se rovněž kladně vyslovilo k otázce účasti na letních olympijských hrách v Moskvě v roce 1980.²⁵⁵⁾

Diferencovanou politiku uplatňovaly západoevropské sionistické kruhy i ve vztahu ke komunistickým režimům. U vrcholných představitelů totalitních států se snažily o získání souhlasu s vystěhováním Židů do Izraele, legální organizování sionistické činnosti a s proniknutím do života tamějších židovských náboženských obcí. Světová sionistická organizace – jako nejvyšší orgán všech sionistických a židovských organizací na světě – hodlala dle Haklova tvrzení využít legální sionistické organizace v Rumunsku a Maďarsku k navazování styků mezi vedoucími sionistickými centry a Židy v SSSR. Zásadní důvod pro tato jednání představoval fakt, že Sovětský svaz byl považován za jediný rezervoár židovských sil. Západoevropské státy již při dosídlování Izraele nemohly poskytnout větší množství emigrantů a v ostatních komunistických státech žila jen přestárlá a málo početná židovská komunita. Dle poznatků StB sionisté kalkulovali s tím, že hromadnou emigrací Židů ze SSSR získá Izrael levný příliv kvalifikovaných pracovních sil, a že tak vznikne napětí mezi SSSR a arabskými státy. Bruno Kreisky (1911–1990), rakouský kancléř v letech 1970–1983, dokonce přislíbil sionistickým kruhům USA a Izraele pomoc při emigraci Židů, pokud bude vedena přes území Rakouska.²⁵⁶⁾

Světový židovský kongres přijal podle Hakla zásady materiální a propagandistické podpory v rámci rozvoje tzv. židovské solidarity. Snažil se rovněž o vytvoření kladných vztahů mezi komunistickými zeměmi a Izraelem. Pro tento účel byla vytvořena organizace Šalom, která pod krytím vysílala své členy do totalitních států, kde měli pod legendou vyučovat hebrejštinu a sloužit jako rabíni. Prostřednictvím působení Šalomu chtěli sionistické kruhy postupně dosáhnout reorganizace struktury židovských obcí. Z vedení měly být odstraněni členové s loajálním postojem ke komunistickému režimu, a tedy i potenciální agenti StB.²⁵⁷⁾

Působení sionistického hnutí vůči Československu

Akce proti ČSSR byly dle Hakla prováděny jednak sionistickými organizacemi a jednak za pomoci nesionistických židovských či nežidovských skupin. Operace sionistů měly být realizovány rozličnými způsoby. Uvnitř komunistických států pracovali sionističtí aktivisté konspirativně, své přívržence vedli k ovládnutí nežidovské intelektuální fronty, kterou měli inspirovat k „protiso-

²⁵⁵⁾ K zasedání židovského kongresu více tamtéž, s. 18–20.

²⁵⁶⁾ K vystěhovalecké politice židovské komunity tamtéž, s. 20–23.

²⁵⁷⁾ K aktivitám Světového židovského kongresu tamtéž, s. 24.

cialistickým akcím pod krytím demokratizačního nebo liberalizačního procesu“. Mezi sionisty podporovanou akci patřila i Charta 77.²⁵⁸⁾

Podle autora představovalo československé teritorium na počátku 80. let vhodný operační prostor proti SSSR. Zájem sionistů naznačoval například nárůst počtu osob židovského původu přijíždějících do ČSSR zejména z USA. Cestovní kancelář HAP, vedená sionistou Markem Handlerem, bývalým čs. občanem, hodlala svoji klientelu návštěvníků ČSSR zvýšit až na 7000–8000 osob ročně (této kvóty se však dosáhnout nepodařilo).²⁵⁹⁾

Taktika speciálních služeb Izraele vůči Československu směřovala dle materiálů StB k upevnění nacionalistického povědomí československých Židů a jejich sounáležitosti k „vyvolenému národu“. Základní snahou bylo „zabránění jejich asimilace v socialistické společnosti, vytváření pocitu výlučnosti, vědomé posilování náboženských, kulturních a historických odlišností.“²⁶⁰⁾

V případě osob židovského původu, které se k sionismu nehlásily, se sionistická propaganda zaměřovala na jejich přesvědčování s cílem perspektivního využití. K tomuto účelu měla sloužit popularizace úspěchů a zásluh významných Židů bez ohledu na jejich postoj k sionismu v oblasti vědy, kultury a historie ČSSR, přičemž propaganda neopomněla zdůraznit utrpení židovského etnika za II. světové války. „Sionisté se snaží v československých občanech vzbudit k sionismu sympatie, zejména pak sympatie k Izraeli, falešnou propagandou zamlžit skutečnost izraelské agrese a militarismu a jejich spojení s nejreakčnějšími kruhy imperialismu.“²⁶¹⁾

Prostřednictvím Československého trustu židovské pomoci (Czechoslovak Jewish Aid Trust) v Londýně byla vybraným jedincům zaslána finanční pomoc, která roku 1979 představovala celkem 10 000 liber pro 100 osob.²⁶²⁾ Výčet sionistických organizací úzce spjatých s Československem a formy jejich činnosti uvádí příloha č. 1.

Dle Haklových slov kontrarozvědka StB počátkem 80. let předpokládala, že v budoucnu se sionistické hnutí zaměří zejména na: „Diskreditaci SSSR a ostatních socialistických států před světovou veřejností v souvislosti s židovskou otázkou, přičemž se sionisté budou snažit prezentovat Sovětský svaz jako strůjce antisemitismu. [...] Budou pokračovat ve využívání emigrace ze socialistických států, zejména emigrace židovského původu a její spojení do socia-

²⁵⁸⁾ Tamtéž, s. 25.

²⁵⁹⁾ K zájmu sionistů o ČSSR tamtéž, s. 26.

²⁶⁰⁾ Tamtéž, s. 27.

²⁶¹⁾ Tamtéž, s. 27.

²⁶²⁾ K finanční podpoře Židů tamtéž, s. 27–28.

listických států. [...] Tradičně je zajímavá možnost proniknutí do vedoucích či důležitějších funkcí ve stranickém a státním aparátu, do funkcí v československé ekonomice, kultuře a podobně, odkud by mohli negativně ovlivňovat rozvoj ČSSR a působit dle svých zájmů a zájmů speciálních služeb. [...] Bude vyvinuta snaha o posílení židovské náboženské obce a její posun směrem k sionismu, o její užší spojení – jako např. v MLR či RSR – s mezinárodními sionistickými organizacemi. [...] Spojené státy budou podmiňovat hospodářskou pomoc [zemím třetího světa] kladným vztahem k Izraeli, aby byla odstraněna jeho mezinárodní izolace. Vůči arabským sousedům bude Izrael pokračovat v agresi a podvratných akcích. [...] V kapitalistických státech se sionisté budou zaměřovat na sjednocení židovských obcí na myšlenku sionismu. Budou se snažit odstranit rozpory v hnutí, přičemž americká větev – mající největší podporu kapitálu – bude nadále vyzvedávat své zájmy jako prioritní. ²⁶³⁾

Potírání mezinárodního sionismu nástroji StB

Ráznou odpověď proti působení sionismu měla zajistit protiopatření čs. bezpečnostního aparátu v čele s kontrarozvědkou StB. Díky specifickým metodám práce a za nenahraditelného přispění agentury I., II. a X. správy SNB se operativním pracovníkům dařilo v této problematice dosáhnout určitých úspěchů. Obecné způsoby a prostředky práce používané rozvědkou v boji proti mezinárodnímu sionismu dokládá příloha č. 2. Kontrarozvědné úkoly StB v problematice sionismu na území ČSSR po linii X. S-SNB v součinnosti s II., III., IV., V., VI. a XI. správou SNB přibližuje též příloha č. 2. Náplň práce zmíněných správ SNB proti sionistickému hnutí v souladu s doplňující činností složek Veřejné bezpečnosti chápali příslušníci StB jako „*celý komplex navzájem souvisejících opatření, prováděných v úzké součinnosti v oblastech vymezené působnosti.*“ ²⁶⁴⁾

Část jedné kapitoly Haklovy práce týkající se aktivních opatření I. S-SNB v problematice boje proti sionismu přináší informace o metodách působení, operacích a akcích rozvědky mimo teritorium ČSSR a její znění je citováno v příloze č. 3, uvádějící rovněž podkapitulu věnovanou aktivním opatřením kontrarozvědky prováděným přímo na území ČSSR.

²⁶³⁾ Tamtéž, s. 53–54.

²⁶⁴⁾ Tamtéž, s. 59.

Metody získávání státobezpečnostních informací k činnosti a záměrům světového sionismu

Úspěch StB v boji proti mezinárodnímu sionismu závisel na množství a kvalitě získaných informací. Ty bylo možno získávat z legálních zdrojů, což znamenalo vytěžování oficiálně publikovaných písemností, novin, časopisů, organizačních řádů, směrnic pro činnost, vědeckých pojednání, informací z rozhlasu a televize.²⁶⁵⁾

Druhou možnost, dostatečně prezentovanou v předchozích pracích, představovalo nasazení operativních prostředků, to znamená využití agenturních metod pro průnik do zájmových objektů. Nejpoužívanější metodou bylo získání pracovníka objektu ke spolupráci s StB.

Další způsob umožňovalo nasazení agentury do objektu zájmu. Agent StB však musel navenek vykazovat potřebné vlastnosti a předpoklady jako např. židovský původ, sionistické a antikomunistické smýšlení, speciální znalosti a vzdělání, doporučení pracovníka objektu apod.

Odlišnou metodou byla podstava agentury. Při provádění této náročné metody se StB snažila upoutat pozornost nepřátelské speciální služby na osobnost agenta jako člověka, kterého lze protivníkem získat ke spolupráci. Podstavení agenta bylo možno realizovat zorganizováním seznámení agenta s pracovníkem objektu, případně s agentem protivníka. V rámci pronikání do „ideodiverzních center nepřítel“ byl tento postup hojně využíván.

Poslední metodou bylo zverbování protivníkovy agentury ke spolupráci. Odhalenou nepřátelskou agenturu bylo možno získat ke spolupráci a využít ji k rozpracování jak v ČSSR, tak i v cizině. Nezbytná však byla neustálá pro-
věrka agentury.²⁶⁶⁾

Využívání vlivové agentury rozvědky StB

Teprve v závěrečné části práce se Hakl věnoval původně vytčenému tématu: taktice a možnostem využívání vlivové agentury v boji proti mezinárodnímu sionismu. Jak již bylo naznačeno, agentura vlivu plnila úkoly rozvědky StB spočívající v ovlivnění vývoje událostí a politické situace v konkrétní zemi v tom směru, který vyhovoval komunistickým režimům. Vlivovou agenturu získávali operativci StB z okruhu osob, které měly vztah k objektům rozvědného zájmu nebo předpoklad takový vztah získat. Čím blíže centrům vý-

²⁶⁵⁾ K vytěžování legálních zdrojů tamtéž, s. 60.

²⁶⁶⁾ K tomuto v předcházejících pracích široce rozebranému tématu využití agenturních metod StB více tamtéž, s. 61.

konné moci (ústředním státním a zastupitelským orgánům, sekretariátům vládnoucích stran) se agent pohyboval, tím byl samozřejmě jeho vliv větší. Směrnice pro práci čs. rozvědky charakterizovaly agenta vlivu jako tajného spolupracovníka, osobu cizí nebo čs. státní příslušnosti, která byla získána ke spolupráci způsobem stanoveným směrnicemi a která udržovala s pracovníky rozvědky konspirativní styk, vědomě plnila uložené úkoly, předávala informace nebo poskytovala rozvědce pomoc či služby.²⁶⁷⁾

Na základě Směrnic pro práci čs. rozvědky se autor podrobně věnoval popisu typování agentury vlivu, způsobu její prověrky, rozpracování osoby po prověře a výchovy agentů vlivu. Zájmy a názory takového agenta se zpravidla nekryly se zájmy rozvědky. Řídící orgán musel mít vždy na zřeteli, že v případě osoby agenta vlivu se většinou jednalo o člověka v solidním společenském postavení, který spolupráci s rozvědkou mohl chápat jako svou samostatnou politickou činnost. Proto se musel řídicí orgán při výchově agenta vyvarovat poučování, které by mohlo vést až k odmítání spolupráce. V kruzích blízkých agentovi vlivu se většinou pohybovala řada sionistů, kteří mohli agentovy názory ovlivnit. Z toho důvodu kladli příslušníci StB při výchově agentury důraz na obhajobu zahraniční politiky komunistických států.²⁶⁸⁾ Příklady využití agentury vlivu prezentuje příloha č. 4.

Důvěrníci I. správy SNB

Kromě klasické agentury využívala I. S-SNB v západních a rozvojových zemích také místní občany či cizince, kteří nebyli získáni ke spolupráci jako standardní agenti, ale plnili některé úkoly pouze na základě shodných názorů nebo sympatií ke komunistickým zemím. Tito jedinci sdělovali pracovníkům rozvědky politické, hospodářské a jiné informace jejich konkrétního zájmu. Význam důvěrného styku se blížil zpravodajskému významu agenta s tím rozdílem, že důvěrník se rozvědce nezavazoval žádnými povinnostmi a rozvědčík StB před ním zpravidla vystupoval pod krytím. Vytypovaná osoba poskytovala informace v mezích svých osobních možností a podle své vlastní vůle. Význam důvěrných styků k provádění vlivových opatření vystupoval do popředí zejména v případech, kdy dotyčná osoba zastávala významné společensko-politické postavení, funkce ve státním aparátu, politických stranách apod., kde mohla svým postojem působit na rozhodování orgánu či jedince v poli své působnosti. Takových osob se s úspěchem využívalo např. v rozvojových zemích k prosazení čs. obchodních nabídek proti silné západní konkurenci. S použitím důvěrných styků byla dle Hakla ve vládnoucích špičkách arab-

²⁶⁷⁾ Charakteristika agentury vlivu tamtéž, s. 73.

²⁶⁸⁾ K působení agentury vlivu tamtéž, s. 79–80.

ských států upevňována nenávisť k politice prováděné Izraelem, což blokovalo snahy USA o dosažení separátních dohod.²⁶⁹⁾

Při užití tohoto důvěrného styku dosáhla StB údajně tak dobrých výsledků, že v konečném důsledku přiměla významné mezinárodní osobnosti, vědce, umělce a církevní představitele k vystoupení a veřejnému odsouzení činnosti Izraele a sionismu. Podobným způsobem byly využívány důvěrné styky v oblasti kultury a tisku, kde navíc existovala reálná možnost vydání propagandistického spisku nebo publikování určitých kompromitujících materiálů v místních periodikách. Důvěrné styky se využívaly i v řadách veřejných činitelů, např. poslanců parlamentu apod.²⁷⁰⁾

Příloha č. 1: Hlavní sionistické organizace působící proti ČSSR a jejich charakteristika²⁷¹⁾

„Mezinárodní rada židů z Československa (International Council of Jews Czechoslovakia)

Organizace vznikla v roce 1968 z původní Rady židů z Československa (CJC). V jejím čele stojí Karel Baum, před II. světovou válkou brněnský novinář. Organizace vydává měsíčník Newsletter, který je ostře protisocialisticky zaměřen. Jedenkrát za pět let vydává Zprávu o čs. židovstvu (Report on Czechoslovak Jewry), v níž hodnotí situaci v ČSSR z krajně antikomunistických a antisovětských pozic. Důležitým nástrojem rady je Československý trust židovské pomoci (CJAT), jehož pověřenec udržuje styky s židovskou náboženskou obcí v Praze. ICJC společně s CJAT usilují o rozšíření své působnosti. Jejich představitelé působí ve 20 zemích světa, zejména však ve Velké Británii, USA, Izraeli a Kanadě. Vystupuje oficiálně jako střešková organizace židů z Československa v diaspoře. Baum udržuje spojení s vládními institucemi v Izraeli a sionistickými organizacemi v USA a Velké Británii. Rovněž udržuje styky s nepřátelskými organizacemi československé emigrace, jako například s Naardenským hnutím, Spolkem pro vědu a umění v USA a podobně.

Ve Spojených státech pracuje od roku 1961 tzv. Spolek pro historii československého židovstva (Society for the History of Czechoslovak Jews Inc – SHJC), který se zabývá ‚studiem‘ československého židovstva, jak již vyplývá z jeho názvu. Svě informace čerpá převážně z pamfletů o ČSSR zpracovaných československými sionisty. V roce 1968 vydal I. díl a v roce 1972 II. díl knihy pod názvem Českoslovenští židé. Jedná se o soubor esejí židovských autorů

²⁶⁹⁾ K aktivitám důvěrníků I. S-SNB tamtéž, s. 81–82.

²⁷⁰⁾ K tomu tamtéž, s. 82–83.

²⁷¹⁾ Tamtéž, s. 28–33.

zabývajících se židovskou účastí ve všech sférách života v ČSSR v době mezi světovými válkami. Spolek má devítičlenné předsednictvo, čestným předsedou je prof. Hugo Kish, předsedou Kurt Wehlem, výkonným předsedou Ladislav Šturc. Ve výboru zasedají i vlivní američtí činitelé, Židé čs. původu. Po roce 1968 byl kooptován A. Zemánek, členem byl i Arnošt Lustig. Se spolkem spolupracoval i Jiří Voskovec. Cílem spolku je dokumentovat židovské veřejnosti zejména v ČSSR ‚významný‘ podíl Židů ve všech sférách společenského života republiky, ukázat na jejich ‚výlučnost‘, zapůsobit na národnostní citění. Spolek takto doplňuje ostatní ideodiverzní činnost sionistů.

V Izraeli je nejpočetnější organizací zaměřenou proti ČSSR Histadrut Oleh Czechoslovak – HOC, jehož předsedou je československý emigrant Erich Kulka, zaměstnanec institutu Yad Washem při Hebrejské universitě v Jeruzalému. Navazuje styky s dalšími československými emigranty v západní Evropě a získává od nich informace o ČSSR. Je spolupracovníkem štvavé vysílačky Radio Svobodná Evropa, Tigridova plátku Svědectví a vídeňského Dokumentačního střediska, vedeného Simonem Wiesenthalem, který mimo jiné shromažďuje informace o státních a politických představitelích ČSSR, ale i z dalších socialistických zemí, kteří vystupují proti sionismu a tzv. boji za lidská práva. K organizacím, které působí proti Československu, je nutno přičlenit i zastupitelské úřady Izraele v Evropě včetně zastupitelského úřadu v Bukurešti. V těchto úřadech působí bývalí českoslovenští občané. Například ve Vídni působil až do roku 1977 izraelský diplomat Avigdor Dagan, dříve JUDr. Viktor Fischl [...]. V období předmnichovské republiky pracoval jako redaktor a tajemník klubu hospitantů v parlamentu. Po 15. 3. 1939 odjel do Anglie, kde se stal tajemníkem organizace Self Aid Association of Jews from Czechoslovakia. Byl povolán k výkonu služby v armádě, avšak nenastoupil, neboť si jej vyžádalo MZV. Zde pracoval v různých funkcích se zaměřením na propagaci. Udržoval řadu styků s významnými sionisty. Současně byl zpravodajcem informačního oddělení. V roce 1949 vycestoval do Izraele, kde vstoupil do diplomatických služeb. Dagan udržoval do ČSSR řadu styků, převážně s prosionisticky zaměřenými osobami. V diplomatických službách Izraele působil i bývalý tajemník Jana Masaryka Fleischmann, který později používal jméno Peled.

Řada bývalých československých občanů působí v organizaci Sochnut, která působí proti ČSSR z území Rakouska, a HIAS, působící ze Švýcarska. Jsou velmi často ve spojení se speciálními službami protivníka, pro kterého provádějí verbovky československých občanů.

Proti Československu působí velmi aktivně též londýnská sekce Světového židovského kongresu, která udržuje vztahy na židovskou náboženskou obec v Praze. Snaží se vytvořit legální vazby s možností následné podvratné činnosti.

Další oblast tvoří seskupení poúnorové a posrpnové emigrace židovského původu, která je aktivně činná v emigrantských antikomunistických centrech. Jedná se o Pavla Tigrida, Jiřího Pelikána, Bohumila Uttitze, Františka Janoucha, Adolfa Müllera, Jiřího Pokštefla, Eduarda Goldstückera, Eugena Löbla a další. Jejich činnost proti ČSSR je přísně konspirativní včetně vazeb na speciální služby protivníka, zejména americkou CIA.

Uvedené sionistické organizace působí v úzké součinnosti s izraelskými tajnými službami, jako ostatně i jiné sionistické organizace. Zejména izraelská rozvědka Mossad, plným názvem Mossad Le Aliyah Bet, zaměřila svou činnost proti socialistickým státům hned po vzniku státu Izrael. Mossad byla založena v roce 1937. Její úloha se změnila v závislosti na hlavních cílech sionistického hnutí a později sionistického státu. Dnes je Mossad v podstatě obdobou americké CIA. Dohodami o spolupráci je spojena s rozvědkami nejdůležitějších kapitalistických států. Šéfem Mossadu je od roku 1972 generál Zvi Zamir, zvaný Cvik. Pochází z Polska, odkud jeho rodiče odešli do Palestiny. Zamir v roce 1951 velel vojenské brigádě. O tři roky později studoval na škole generálního štábu MNO v Anglii. V roce 1956 vykonával funkci vojenského atašé Izraele pro Anglii a Skandinávii. Dnes mimo funkci Mossadu je též memunem, to znamená předsedou koordinačního výboru speciálních služeb Izraele.

Mossad pracuje proti Československu velmi aktivně zejména z území Rakouska, kudy vede kanál, jímž se českoslovenští občané dostávají bez povolení čs. úřadů do Izraele. Mimoto působí též proti arabským státům, které jsou v žebříčku jejího zájmu na prvním místě a nezanedbává ani země třetího světa.

V ČSSR, ale i v ostatních socialistických státech se zajímá o přímou vojenskou pomoc arabským státům včetně dodávek vojenské techniky. Využívá v hojně míře studenty, postgraduandy a podobně, zejména z arabských zemí. Pro dokumentaci uvádím následující příklad:

Do ČSSR přicestoval ‚pokrokový‘ Arab z oblasti Gazy (od roku 1967 okupované Izraelem). V ČSSR nejprve studoval a potom se stal překladatelem arabštiny pro některé československé instituce. Nakonec se stal natolik nepostradatelným, že překládal i při pobytu vysokých iráckých vojenských činitelů v ČSSR a jejich návštěvách našich zbrojních podniků a výzkumných ústavů. Při jeho rozpracování bylo zjištěno, že jde o izraelského agenta.“

Příloha č. 2: Státní bezpečnost²⁷²⁾

a) Československá rozvědka

Československá rozvědka se v boji s mezinárodním sionismem rozhodující měrou podílí na činnosti proti nepříteli v zahraničí:

- Agenturně proniká do zahraničních sionistických center, zejména do jejich vedoucích orgánů včetně speciálních služeb protivníka cestou nasazení vlastní agentury k odhalení jejich nepřátelské činnosti a podvratných akcí.
- Odhaluje, rozkládá a ztěžuje podvratnou činnost sionistických center a organizací, provádí jejich kompromitaci před veřejností (s plným využitím aktivních opatření).
- Podporuje a využívá zahraniční nesionisticky orientované židovské organizace v zájmu boje proti podvratné činnosti mezinárodního sionismu, jakož i ostatní síly proti sionismu zaměřené.
- Podílí se na odhalování kanálů spojení zahraničních sionistických center do ČSSR, dle možností tyto kanály využívá.

b) Československá kontrarozvědka

Garantem boje proti sionismu je po linii kontrarozvědky X. S-SNB, která je v rámci své ostatní činnosti též řídicím centrem veškeré činnosti prováděné čs. kontrarozvědkou v boji proti sionistickému protivníkovi. Úzce spolupracuje s I. S-SNB.

- Odhaluje sionistické elementy na území ČSSR, předchází, ztěžuje a zamezuje jejich nepřátelské činnosti.
- Odhaluje kanály jejich spojení do zahraničí.
- Řídí síť TS k pronikání do domácí báze sionistů, zjišťuje jejich záměry, formy a metody práce.
- Provádí rozpracování sionistických elementů a dokumentaci jejich nepřátelské činnosti.
- Ve spolupráci s II. S-SNB odhaluje agenturu speciálních služeb Izraele na území ČSSR.

Kontroluje činnost židovské náboženské obce na území ČSSR.

XI. S-SNB

Podílí se na boji s nepřátelskou činností sionistů zejména ochranou československého zahraničního obchodu, kde se velmi často zástupci Československa setkávají s obchodníky židovského původu. Ochranu provádí rovněž z hle-

²⁷²⁾ Tamtéž, s. 56–59.

diska možných sabotáží ochran vědeckovýzkumné základny, jakož i další oblasti čs. ekonomiky před pronikáním a působením sionistů.

III. S-SNB

Je garantem kontrarozvědne ochrany ČSLA. V rámci této činnosti provádí ochranu před pronikáním agentury speciálních služeb protivníka do ČSLA a před ideologickou diverzí prováděnou sionisty v ČSLA.

II. S-SNB

Odhaluje a rozpracovává agenturu speciálních služeb Izraele v ČSSR. Rozpracovává zahraniční stipendisty a stážisty, mezi kterými mohou být osoby získané izraelskými speciálními službami ke spolupráci. Odhaluje přípravu k emigraci. Rozpracovává vízové cizince přijíždějící do ČSSR, mezi kterými jsou osoby vyslané sionistickými centry.

IV. S-SNB

Podílí se obecně v rámci své činnosti na rozpracování osob podezřelých z nepřátelské sionistické činnosti a na dokumentaci této činnosti. Touto formou se podílí též VI. S-SNB.

V. S-SNB

Provádí ochranu státních představitelů proti případným teroristickým akcím sionistů.

IX. S-SNB

Nově vytvořená správa, která garantuje ochranu čs. veřejnosti před terorismem, tedy i před případným terorismem prováděným nebo inspirovaným sionisty.“

Příloha č. 3: Aktivní opatření čs. rozvědky jako forma boje proti mezinárodnímu sionismu²⁷³⁾

„Na základě získaných informací jsou čs. rozvědkou prováděna aktivní opatření, která jsou důležitou formou boje proti nepřátelské činnosti sionistických center a organizací. S využitím aktivních opatření odhalujeme agresivní a rasistickou imperialistickou podstatu sionismu před světovou veřejností, rozkládáme a diskreditujeme sionistická centra a jejich pracovníky, narušujeme plnění záměrů sionismu, podporujeme protisionistické hnutí a nálady. Tím ztěžujeme nepřátelskou činnost sionismu vůči ČSSR a jejím spojencům.

²⁷³⁾ Tamtéž, s. 63–71.

Aktivní opatření se zásadně provádějí v zahraničí. Jsou to opatření s cílem postihnout zahraniční objekty našeho zájmu. ‚Výjimečně mohou být prováděna též v ČSSR, a to k paralyzování ideodiverzní podvrtné činnosti nepřítele.‘ (Směrnice pro práci čs. rozvědky.)

Aktivní opatření se dělí:

A. Operace

Jde o činnost strategického významu, dlouhodobého charakteru. Jedná se o řadu akcí plánované gradace prováděné dle plánů na nejdůležitějších směrech.

B. Akce

Obvykle jde o využití získaného podkladového materiálu při řešení momentálně vzniklé situace nebo momentálně vzniklých agenturně operativních možností. Jak již bylo v úvodu této části uvedeno, aktivní opatření mohou být buď rozkladná nebo konsolidační. Příprava aktivních opatření spočívá: a) v tvorbě námětů, b) ve zpracování námětů, c) v realizaci námětů, d) ve zjišťování účinnosti – ohlasů – aktivních opatření.

Ad a): Aktivní opatření musí být v souladu s československou zahraniční politikou; ad b): Musí být reálná, musí být kryta vnitřními faktory v zemi, kde jsou prováděna; ad c): Aktivní opatření musí být prováděna kvalifikovaně a vzhledem k požadavku účinnosti vysoce konspirativně; ad d): Ohlas na provedené aktivní opatření získáváme za účelem zjištění jejich účinnosti a stanovení dalšího postupu vůči protivníkovi.

Formy aktivních opatření v boji proti mezinárodnímu sionismu

- Organizování, podpora nebo využívání masových akcí (mírové hnutí, rasové nepokoje...) k vytváření a aktivizaci protisionisticky orientovaného veřejného mínění.
- Ovlivňování politiky států prostřednictvím vysoce postavených osobností-agentů vlivu a důvěrných styků, organizací či skupin v neprospěch sionismu a státu Izrael. Za předpokladu vysoce kvalitní agentury vlivu je tato forma velmi účinná.
- Využívání věrných napodobenin dokumentů organizací, vládních úřadů, vysoce postavených a významných osob, jakož i sionistických organizací a jejich exponentů k rozkládání a kompromitaci sionismu.
- Dezinformace speciálních služeb Izraele.
- Materiální a jiná pomoc protisionistickým hnutím a akcím, vyvolávání protisionistických akcí, jejich popularizace.
- Demoralizace jedinců i celých skupin šířením dezinformačních zpráv.
- Dezorganizace sionistických institucí, jejich indiskrece.

Při provádění aktivních opatření je naprosto nezbytné vycházet z reality a reálných operativních možností. Musí být provedena operativně a rychle, ve vhodnou dobu, přísně konspirativně, tj. musí zůstat utajena účast čs. rozvědky. Tím jednak zabezpečujeme účinnost aktivního opatření a na druhé straně chráníme vlastní agenturu i řídicí orgány. Nezbytným předpokladem každého aktivního opatření je, aby podklady, z nichž aktivní opatření vychází a na nichž je založeno, byly pravdivé a alespoň v některých bodech nepřitelem prověřitelné a působily věrohodně. V přípravě aktivních opatření je nutné vyvarovat se šablonovitosti. Pokud by aktivní opatření nebylo originální a připravené s náležitou péčí, mohlo by se stát, že by bylo přítelem odhaleno, a v tom případě by bylo vhodnou záminkou pro rozpoutání kampaně proti ČSSR. Pokud je aktivní opatření dobře připraveno a realizováno, může způsobit protivníkovi značné problémy, jako tomu bylo i v následujícím případě.

V souvislosti se systematickým bojem čs. rozvědky proti sionismu a jeho ochráncům představovaným některými imperialistickými státy byly soustředěny veškeré agenturní, pololegální i oficiální podklady, které odhalovaly špiónážní činnost NSR v arabských státech, podporu zejména vojenskou technikou Izraeli a využívání hospodářské pomoci arabským státům pro vlastní cíle. Uvedené podklady byly po důkladné analýze zpracovány do tezí. Tyto teze byly cestou agenta vlivu zveřejněny v tisku jedné arabské země formou reportáží. Články převzal postupně tisk téměř všech arabských zemí, kde byly navíc doplňovány komentáři jednotlivých novinářů. Veřejné mínění v arabském světě bylo pobouřeno. Celá námi inspirovaná akce přerostla v kampaň proti NSR a Izraeli. Její ohlasy bylo možno zaznamenat i za hranicemi arabského světa. Z arabských států byly zasílány protestní dopisy vládě NSR. Celá akce byla podpořena další akcí v NSR, kde na adresy arabských zastupitelských úřadů a univerzit, kde studují studenti z arabských zemí, byly zaslány dopisy, ve kterých byly arabské státy a jejich představitelé hrubě napadáni. Dopisy vyvolaly protesty arabských studentů, dokonce písemné protesty u kancléře NSR a výhrůžky studentů, že studium v NSR přerouší nebo ukončí a odejdou studovat do NDR. Provedeným aktivním opatřením byla poškozena pozice NSR v arabském světě. Byla zveřejněna a pranýřována spolupráce rozvědek NSR a Izraele, jakož i vojenská spolupráce těchto států, což významnou měrou působilo na veřejné mínění nejen v arabských zemích. V důsledku poklesu prestiže NSR došlo k růstu pozic NDR v arabském světě. NSR měla na jistou dobu ztíženy i pozice pro svou ekonomickou činnost v arabských státech.

Aktivní opatření prováděná uvnitř ČSSR

Aktivní opatření je využíváno k paralyzování činnosti nepřítele. Je zapotřebí mít dokonale zpracovanou vlastní bázi. V první řadě mít stanoveny objekty s možností pro vytváření kanálů pro provádění aktivních opatření. Jedním

z nejdůležitějších objektů je tisková agentura ČTK, dále rozhlas, televize, film, Ministerstvo zahraničních věcí. Zapomínat nelze ani na společenské organizace. Ve vytipovaných objektech musí být vytvořen dostatek styků. Styková základna s redaktory a novinářskými pracovníky umožňuje, abychom mohli pohotově reagovat v našem tisku v případech, kdy to realizace aktivního opatření vyžaduje. Důležité je mít z tohoto hlediska rozpracovanou bázi v co nejvíce vědních oborech, neboť při realizaci některých aktivních opatření je výhodné využít předních osobností naší vědy. Totéž platí o oblasti uměleckých kruhů, televize, filmu. Zejména v televizi lze široce využívat různých propagandistických vystoupení a pořadů, i když při působení proti vlivu sionismu je nutné zachovávat určitou formu. Ze zkušeností je známo, že řada osob židovského původu u nás má sklon spatřovat v každé veřejné kritice činnosti sionismu antisemitismus. Proto je nutné vést aktivní opatření proti ideologické diverzi sionismu tak, aby na konkrétních, hmatatelných příkladech, které jsou srozumitelné každému, ukazovala na pravou podstatu sionismu. Lze například využívat skutečností z II. světové války, kdy sionistické organizace měly možnost i prostředky zachránit mnoho Židů před fyzickou likvidací, avšak neučinily to, neboť to nebylo v jejich zájmu, naopak spolupracovaly s nacisty a s dědici jejich tradic spolupracují dosud. Soudobou činnost lze používat ve formách odhalování zvěrstev Izraele v agresivní válce, genocidy vůči Palestincům, zločinů prováděných Mossadem a podobně. Některé pořady připravené Čs. televizí, popřípadě i některé filmy čs. kinematografie, lze s úspěchem využít i v zahraničí. Rozhlasu je možno využít jako pravidelného kanálu při provádění aktivních opatření do zahraničí. Jedná se o redakci zahraničního vysílání. Při tomto lze využívat i korespondenci zahraničních posluchačů ve formě zpětné reakce na jejich dotazy či sdělení. Vůči sionismu můžeme využít zejména vysílání v arabštině, ale i v jiných jazycích. Co se týká styků na MZV, činnost MZV v oblasti propagace se úzce prolíná s činností uvedených oblastí.

Přesto, že při aktivních opatřeních je zejména kladen důraz na operace a akce prováděné v zahraničí, v boji proti plánům mezinárodního sionismu mají aktivní opatření prováděná na vlastním území značný význam. Lze jich využít například k vyvrácení pomluv o socialistickém státu jako strůjci antisemitismu, a to například udělením cen a vyznamenání osobám židovského původu a antisionistického smýšlení, přičemž je pochopitelně nutné řídit se danými podmínkami a takový akt propagandisticky využít.“

Příloha č. 4: Některé příklady využití agentury vlivu k provedení aktivních opatření v boji proti mezinárodnímu sionismu²⁷⁴⁾

„V předcházejících částech této práce již bylo uvedeno, že nejsilnější sionistická báze existuje ve Spojených státech. Rovněž jsem uvedl několik příkladů působení amerických sionistů proti ČSSR a socialismu vůbec.

V době svého vysokoškolského studia byl v USA získán ke spolupráci student novinářské fakulty talentovaný na cizí jazyky. Jako posluchač VŠ se soukromě učil u profesora hebrejštinu. Je obecně známo, že hebrejštinu studují zejména osoby židovského původu, jinověrci pouze ojediněle, neboť těžko získávají učitele. Po absolvování vysoké školy získal díky své jazykové kvalifikaci místo novináře v tiskové agentuře financované bankou řízenou sionisty. Zpočátku získával (zejména od svých kolegů) informace z oblasti politického dění. Tisková agentura mj. vydávala řadu antikomunisticky zaměřených časopisů, zejména proti ČSSR, v čemž spolupracovala s čs. emigrací. Záměr rozvědky byl tuto agenturu likvidovat. Spolupracovník díky svým schopnostem a přizpůsobivosti k představeným dokázal při vhodném řízení intrikovat a rozeštvat pracovní kolektiv agentury, v čemž ho nepřímou a nevědomky podpořil další spolupracovník čs. rozvědky. Najevy vyšly finanční machinace, korupce i aféry ze soukromého života vedoucích pracovníků agentury. Za využití aktivního opatření byl včas informován opoziční tisk, který tento stav skandalizoval. Bylo využito opozice zaměřené jak proti komunistům, tak proti Židům i černochům pod heslem ‚Amerika Američanům‘. Tisková agentura v důsledku skandálů zanikla a byla prodána finančně silnější konkurenci. Spolupracovník získal v této konkurenční agentuře jedno z vedoucích míst. Akcí bylo dosaženo cíle rozbití protičeskoslovenské tiskové agentury a byla vyvolána nedůvěra ke špičkářům čs. emigrace, která s ní úzce spolupracovala. Spolupracovník získal díky svým ojedinělým schopnostem vyšší pracovní zařazení a vliv na obsah vydávaných časopisů.

Další příklad pojednává o využití důvěrného styku čs. rozvědky. Pracovník zde udržoval styk s osobou, funkcionářem vládnoucí strany, který měl úzké styky s koncernem zabývajícím se mimo jiné výrobou bojového plynu. Jednalo se o osobu buržoazně demokratického smýšlení, kterého [sic] do jisté míry k ČSSR poutala skutečnost, že jeho matka pocházela ze severních Čech, on sám Československo jako dítě navštěvoval a dokonce ovládal český jazyk. Vzhledem k zájmům jeho státu na Blízkém východě a zejména zájmům skupiny, kterou reprezentoval, byl stoupencem ukončení agrese Izraele na Blízkém východě a odpůrcem dodávek vojenské techniky a materiálu z jeho země do Izraele. Ze svých styků do chemického koncernu zjistil, že vedení je ochotno

²⁷⁴⁾ Tamtéž, s. 83–89.

postoupit Izraelskou dokumentaci k výrobě bojové chemické látky. Vzhledem k tomu, že s tímto nesouhlasil, svěřil se při jednom z rozhovorů pracovníku čs. rozvědky, kterého znal jako pracovníka čs. zastupitelského úřadu, s tím, že této dodávce je třeba zabránit. Uváděl však, že jeho informace není oficiální, a proto s ní nemůže otevřeně vystoupit. Na to pracovník rozvědky uvedl, zda by nemohl prostřednictvím svých známých zajistit, aby tuto informaci přinesl některý z větších deníků. Když zjistil, že jeho důvěrný styk je k tomu ochoten a zjistil i název listu, na jehož pracovníky udržovala tato osoba přátelský styk, podpořil celou akci s využitím našeho agenta v jiném velkém listu s tím, že obě informace vyšly téměř ve stejnou dobu. Zveřejnění těchto informací vyvolalo řetězovou reakci dalších listů a též následné interpelace v parlamentu, kterých se však již náš důvěrný styk nezúčastnil. Plánovaného cíle bylo dosaženo, vládní místa byla nucena v zájmu zachování vztahů s arabskými státy podniknout šetření a předání dokumentace zabránit. Důvěrný styk byl přesvědčen o tom, že jde o jeho vlastní akci. Kdyby bylo postupováno jinak, například kdyby byl požádán, aby interpeloval sám, pravděpodobně by došlo k odmítnutí, protože by tím mohl ohrozit své postavení. Celá akce byla založena na důkladné znalosti osoby a situace ve státě. Paralelním výsledkem bylo pobouření veřejného mínění nad tím, že Izrael má v úmyslu používat bojové chemické látky a některé koncerny mu jsou v zájmu zisku ochotny pomáhat.

Dalším příkladem využití agentury vlivu je narušení izraelských zájmů v oblasti třetího světa. Zde byl v jednom africkém státě získán za svého pobytu v Československu za agenta student, který se též podílel na činnosti mezinárodní studentské organizace. Jeho politický profil byl poměrně pokrokový. I po ukončení studií udržoval do ČSSR několik kontaktů. Po návratu do své země pracoval nějaký čas u soukromé zahraniční firmy, kde neměl příliš dobré možnosti k získávání zajímavých zpráv. Byl však zván na některé oficiální recepcce a počítal se do vyšší vrstvy obyvatelstva. Za určitou dobu upoutal syna jednoho z vládních představitelů, kterému imponoval svým zevnějškem, vystupováním a znalostmi. Byl uveden do rodiny, kde se seznámil s jeho sestrami a též byl představen otci, který mu po několika návštěvách nabídl zaměstnání vládního úředníka. Spolupracovník toto místo přijal, neboť znamenalo značné rozšíření jeho možností. Zúčastňoval se různých jednání na mezinárodní úrovni i různých konferencí jako OAJ a podobně. Řídícím orgánem byl řízen k upevnění vztahů s celou rodinou, zejména však s otcem. Po určité době se v této rodině oženil. Jak je u zemí třetího světa obvyklé, měla i uvedená země zájem na získání úvěrů od některého vyspělého státu. Mimo jiné byl zde i zájem na získání specialistů-poradců, kteří by pozvedli úroveň armády a na modernějším vyzbrojení. Tchán našeho spolupracovníka jednal s různými stranami a jeho slovo mělo velkou váhu u hlavy státu. Některé problémy též konzultoval se svým zetěm. Přesto, že nebyl marxistou, chápal jeho argumentaci,

neboť mu šlo o to, aby se jeho země nedostala do úplné závislosti na některém ze států provádějících neokolonialistickou politiku. Proto nebyla akceptována nabídka Izraele, který se nabídl, že poskytne své vojenské specialisty a výzbroj, která měla však svůj politický kontext, ani nabídka USA vázaná na izraelskou účast. Po konzultacích s naším agentem doporučil jeho tchán, aby bylo jednáno s ČSSR nebo jinou socialistickou zemí.

V tomto případě musel řídicí pracovník rovněž dokonale znát osobu tchána, ke kterému agenta řídil, a jeho předpokládané reakce na zeťovy názory, které měly příznivý dopad pro socialistické státy. Agent musel přesvědčivě argumentovat, aby i při smýšlení svého tchána, který se obával vlivu USA, dokázal jej zmanipulovat tak, že se nakonec sám rozhodl pro doporučení spolupráce se socialistickými státy a odmítnutí nabídek USA a Izraele. Zanedbatelná není ani skutečnost správného výběru objektu, na něhož byl vliv vykonáván. Při omylu v této volbě – i když byla ulehčena přátelstvím se synem – mohlo dojít k tomu, že by zeť – byť zaměstnán jako vládní úředník – nezískal nikdy možnost uplatnit svůj vliv, např. kdyby došlo k politické kompromitaci tchána či změně jeho vztahu k šéfovi státu.

Podobné akce a operace lze provádět všude tam, kde chceme postihnout sionismus a máme k tomu patřičné možnosti a prostředky. Lze například podporovat Svaz egyptských vlastenců v zahraničí, vedený bývalým náčelníkem štábu armády Muhhamadem Šazlím, Svaz egyptské mládeže a prostřednictvím agentury usměrňovat jeho činnost, jakož i činnost v samotném Egyptě, kde se Sadatovi nepodařilo rozbít organizaci Svobodní důstojníci i jiné demokratické antiizraelské síly, a napomáhat tak pádu kapitalistického režimu a konci egyptsko-izraelsko-amerického spojení.

V zemích, kde legálně působí sionistické organizace a které udržují styky s Izraelem, lze prostřednictvím vlivových akcí, za pomoci pravých i podsunutých informací, poukazovat na činnost sionistů, která je v podstatě těmto státům nepřátelská, např. podplácení členů parlamentů, aby hlasovali pro dodávky vojenského materiálu Izraeli, a vyvolat tak aféry, které spojení a vliv sionistů naruší.“

Druhou diplomovou práci pod vedením kpt. Miroslava Grohoľa sepsal a obhájil npor. Ivo Mikoláš,²⁷⁵⁾ přičemž se zaměřil na problematiku verbovky agentů

²⁷⁵⁾ Ivo Mikoláš (nar. 1951) přijat k SNB 27. 9. 1972 a zařazen jako ref. 2. odd. II. odb. S-StB Ostrava, 5. 6. 1973 až 24. 1. 1974 povolán do nástupní školy StB VINOŘ pro přísl. se SŠ vzděláním, od 1. 1. 1975 ve funkci ref. 3. odd. II. odb. S-StB Ostrava, od 1. 9. 1976 do 31. 7. 1980 povolán k dennímu studiu Fak. StB VŠ SNB a současně zařazen do stavu, od 1. 8. 1980 ve

židovského původu. Na rozdíl od ostatních dvou diplomatů školitele kpt. Grohoľa (DP č. 12 a 14) si npor. Mikoláš vybral dokonce dva odborné konzultanty, a to své bývalé nadřízené ze S-StB Ostrava. Prvním z nich byl mjr. Bohuslav Zachariáš,²⁷⁶⁾ tehdy ve funkci náčelníka 3. oddělení II. odboru S-StB Ostrava, druhým se stal mjr. Vlastislav Vozňák,²⁷⁷⁾ tehdy působící rovněž u KS SNB Ostrava jako starší referent specialista 3. oddělení II. odboru S-StB.

funkci SR 3. odd. II. odb. S-StB KS SNB Ostrava, 21. 6. 1982 až 8. 10. 1982 absolvoval internátní zdokonalovací kurz rus. jazyka pro přísl. navržené na studium v SSSR, od 25. 1. 1983 do 30. 4. 1983 dočasně přeložen k výkonu funkce zástupce náčelníka OS SNB pro StB Frýdek Místek, 1. 7. 1983 jmenován do funkce SR specialisty 3. odd. II. odb. S-StB Ostrava, 1. 11. 1984 až 15. 11. 1984 absolvoval stáž na vysunutě skupině StB Nový Jičín v rámci S-StB Ostrava, 15. 11. 1984 jmenován do funkce zástupce náčelníka OS SNB Nový Jičín, od 1. 10. 1987 zástupce náčelníka OS SNB pro StB Nový Jičín, od 1. 8. 1988 do 31. 10. 1988 absolvoval internátní zdokonalovací kurz rus. jazyka pro přísl. SNB (4. 8. 1988 až 26. 9. 1988 studium přerušeno), od 15. 1. 1990 zařazen do zálohy a 2. 7. 1990 ukončen služ. poměr. Dosažené hodnosti: od 27. 9. 1972 stržm., od 1. 10. 1973 nstržm., od 1. 2. 1976 ppor., od 1. 2. 1978 por., od 1. 2. 1980 npor., od 1. 2. 1982 kpt., od 1. 2. 1987 mjr.

²⁷⁶⁾ Bohuslav Zachariáš (nar. 1926) přijat 20. 11. 1951 k MV do funkce ml. strážného u útvaru Jeřáb SNB Jáchymov, od 1. 7. 1952 st. strážný u útvaru Jeřáb, od 15. 9. 1952 do 7. 12. 1952 posluchač ústřední školy politické ROH Praha-Dejvice, od 1. 2. 1953 ve funkci ml. ref. 6. ref. OO StB Horní Slavkov v rámci SNB Jáchymov, od 20. 9. 1953 ve funkci ref. tamtéž, od 1. 1. 1954 SR odb. II. A odd. 1 Horní Slavkov, od 1. 7. 1955 ve funkci SR odb. II. A odd. 2 Horní Slavkov, 6. 6. 1956 až 29. 6. 1956 absolvoval stranickou školu, 15. 10. 1958 jmenován referentem I. skupiny V. samost. odd. KS MV Olomouc, od 1. 6. 1959 ref. operativní skupiny na OO MV Přerov v rámci KS MV Olomouc, od 1. 4. 1960 ve stejné funkci tamtéž v rámci KS MV Ostrava, 1. 6. 1962 jmenován SR tamtéž, od 1. 9. 1966 SR O-StB Přerov v rámci KS SNB Ostrava, 1. 8. 1970 jmenován náčelníkem O-StB Přerov, od 15. 9. 1970 náčelník 6. odd. II. odb. S-StB při KS SNB Ostrava, od 1. 9. 1971 náčelník 2. odd. II. odb. S-StB, od 1. 1. 1975 náčelník 3. odd. II. odb. S-StB Ostrava, 28. 2. 1983 uvolněn ze služ. poměru do starobního důchodu. Dosažené hodnosti: od 20. 11. 1951 ml. stržm., od 1. 12. 1953 stržm., od 1. 10. 1954 staršina, od 1. 12. 1954 ppor., od 1. 12. 1956 por., od 1. 12. 1959 npor., od 1. 12. 1963 kpt., od 1. 10. 1971 mjr., od 1. 5. 1980 mimořádně pplk.

²⁷⁷⁾ Vlastislav Vozňák (nar. 1939) nastoupil 1. 11. 1960 ke KS MV Ostrava do funkce ref. 1. odd. VII. odb., 23. 2. 1961 započal šestitýdenní kurz VII. S-MV v Podhradí, od 1. 5. 1964 působil jako ref. 5. odd. II. odb. KS MV Ostrava, 1. 9. 1966 se stal SR 5. odd. II. odb. S-StB u KS SNB Ostrava, 3. 9. 1968 až 12. 3. 1970 absolvoval 1. běh dálkového studia pětíměsíčního odb. kurzu pro absolventy škol s maturitou na SOŠ MV Vinoř (směr StB, obor kontrarozvědčný), od 1. 9. 1971 SR 1. odd. II. odb. S-StB u KS SNB Ostrava, od 1. 1. 1975 SR 3. odd. II. odb. S-StB tamtéž, 1. 12. 1978 ustanoven do funkce SR specialisty tamtéž, 1. 1. 1981 jmenován náčelníkem 1. odd. I. odb. S-StB KS SNB Ostrava, od 1. 8. 1983 do 28. 10. 1983 absolvoval internátní zdokonalovací kurz rus. jazyka pro přísl. StB navržené ke studiu v SSSR, 1. 3. 1985 se stal náčelníkem 3. odd. I. odb. S-StB Ostrava, 1. 12. 1988 vedoucí SR specialista tamtéž, 15. 2. 1990 odvolán z funkce a zařazen do zálohy, ke dni 5. 7. 1990 propuštěn ze služ. poměru. Dosažené hodnosti: od 1. 11. 1960 stržm., od 1. 11. 1963 ppor., od 1. 11. 1965 por., od 1. 11. 1968 npor., od 1. 11. 1972 kpt., od 1. 11. 1977 mjr., od 1. 7. 1983 pplk.

13) Npor. Ivo Mikoláš:**Zvláštnosti získávání agentury z řad osob židovského původu²⁷⁸⁾**
(vedoucí práce kpt. ing. Miroslav Grohoř)

Tato práce, tematicky vztažená k problematice působení agentury StB v sionistickém hnutí, byla dokončena o půldruhého roku dříve než práce Haklova. Výklad podstaty sionismu z pozic komunistické ideologie se v ní však téměř shodoval s dogmatickými definicemi npor. Hakla.

Kontrarozvědná činnost StB po linii sionismu s cílem ochrany teritoria ČSSR a ostatních komunistických zemí byla organizována v rámci tří hlavních úkolů:

„1) *Podchytit a odrazit útoky vedené mezinárodním sionismem zejména z USA a Izraele;*

2) *proniknout do sionistických organizací a sionisty ovládaných emigrantských ideodiverzních a podvratných center v zahraničí;*

3) *organizovat aktivní opatření k prohlubování rozporů uvnitř sionistického hnutí na jedné straně a paralyzovat jeho vliv na nesionistickou diasporu na straně druhé.*²⁷⁹⁾

Poznatky StB o rozvědných službách Izraele

Mikoláš vyzdvihl izraelskou vládou preferované postavení a význam izraelské rozvědky, rozdělené do několika specializovaných služeb. Aparát izraelské rozvědky se dle poznatků StB skládal z následujících orgánů: Ústřední koordinační výbor (řídil zpravodajskou činnost všech složek); Ústřední rozvědná služba státu Izrael (Mossad; získávání informací, propagace sionismu, boj proti asimilaci Židů, zabezpečování emigrace Židů do Izraele); vojenská rozvědka a kontrarozvědka (AMAN; zpravodajská a kontrarozvědná činnost v armádní oblasti); výbor speciálních úkolů – úřad Šaujla (složky NETIVA a BAR, o aktivitách BARu nezískala StB žádné poznatky z důvodu maximální konspirace úřadu; složka NETIVA se zaměřovala na působení proti komunistickým státům); studijní (výzkumný) odbor Ministerstva zahraničních věcí (prováděl politickou a ekonomickou rozvědku a zajišťoval studie). Rozvědná složka NETIVA plnila tyto úkoly:

- *„zabezpečuje agenturní pronikání do socialistických zemí;*
- *získává politické informace ze zemí socialistického tábora;*

²⁷⁸⁾ Mikoláš, I.: Zvláštnosti získávání agentury z řad osob židovského původu. Dipl. práce VŠ SNB, 1980. Čj. VŠK-00136/I-DIP-79.

²⁷⁹⁾ Tamtéž, s. 52–53.

- *navazuje a udržuje spojení se sionisty v evropských socialistických zemích;*
- *vytváří nacionalistické skupiny v těchto zemích;*
- *organizuje sionistickou propagandu v evropských socialistických zemích;*
- *organizuje emigraci Židů do Izraele z těchto zemí.* ²⁸⁰⁾

Hlavní působiště izraelské rozvědky v Evropě bylo umístěno údajně ve dvou centrech: jednak v Itálii, jednak v Rakousku. Z rezidentury na izraelském velvyslanectví v Římě byla dle Mikoláše řízena činnost proti arabskému světu a příprava teroristických akcí a docházelo tam ke koncentraci styků se sionistickými organizacemi. Z vídeňské rezidentury na izraelském velvyslanectví měla být vedena „podvratná“ činnost proti Československu, jak to dokládá příloha č. 1. ²⁸¹⁾

Používané formy a metody zpravodajské činnosti izraelské rozvědky rozdělil autor na dvě časová období: před a po přelomovém roce 1967, ve kterém ČSSR přerušilo s Izraelem diplomatické styky z důvodu tzv. šestidenní války Izraele proti Egyptu. V prvním období před uzavřením izraelského velvyslanectví prováděla jeho rozvědka jednak klasickou výzvědnou činnost (důvěrné styky, vytěžování čs. občanů), jednak „ideodiverzní“ činnost (působení na inteligenci a mládež prostřednictvím Židovské náboženské obce), dále dezinformační činnost (zejména v souvislosti se šestidenní válkou v roce 1967), provokační činnost (údajným cílem rozdmýchávání antisemitských nálad) a konečně emigrační a imigrační činnost (snaha získávat technické odborníky a inteligenci z komunistických států, tzv. odliv mozků). ²⁸²⁾

V období po přerušení diplomatických styků vyvstaly dva hlavní objekty rozvědných zájmů Izraele. Na jedné straně mezi ně patřily bezprostřední nebo potenciální nepřátelé Izraele: arabské země, SSSR a ostatní komunistické režimy. Do druhé skupiny se počítaly relativně spřátelené země v čele s USA, Velkou Británií a Francií, ve kterých izraelská rozvědka získávala informace v zájmu upevnění bezpečnostních pozic a ovlivňovala tamní sionistické organizace. Vzhledem ke skutečnosti, že na území komunistických států s výjimkou Rumunska neexistovala po roce 1967 izraelská rezidentura působící pod diplomatickým krytím, přenesly zpravodajské orgány těžiště rozvědné činnosti do oblasti aktivního využití krátkodobých cest pronesionistických cizinců do totalitních zemí a rovněž na nelegální formy rozvědné práce (snahy o vysazení reemigrantů pod legendou sloučení rodin, sňatků apod.). Značnou část kontrarozvědných poznatků získala StB kontrolou turistických a léčebných pobytů

²⁸⁰⁾ Tamtéž, s. 6–8.

²⁸¹⁾ K izraelským rezidenturám tamtéž, s. 9.

²⁸²⁾ K formám a metodám aktivit izraelské rozvědky tamtéž, s. 10–12.

sionistů z anglofonních a dalších západních států v ČSSR během celostátně řízených akcí SPLENDID a VRÍDLO.²⁸³⁾

Mikoláš uvedl, že tlak sionismu na židovské hnutí se projevil zejména v průběhu let 1966–1970, kdy do Československa přicestovala řada rabinů a funkcionářů ze zahraničních sionistických organizací. Vliv sionistických myšlenek se silně projevoval především v řadách publicistů a v kulturní sféře vůbec. Na sjezdu spisovatelů v roce 1967 „*se aktivně postavili proti výstavbě socialismu sionisté jako např. Goldstücker, Liehm, Lustig, Klíma a jiní, kteří pak tvořili nejaktivnější jádro sionistů mezi spisovateli. Sionistům se podařilo ovládnout i hromadné sdělovací prostředky, kde jsme se pak mohli setkat se jmény jako například Pelikán, Hejzlar, Tosek, Wintr, Rohan, Šťovičková a řada dalších, kteří udržovali úzké styky se sionisty dojíždějícími na naše území a v duchu sionistické propagandy ovlivňovali negativně myšlení našich občanů.*“²⁸⁴⁾

Specifika agentury StB z řad židovského etnika

Co se týkalo zvláštností operativního rozpracování židovských organizací, bylo dle autora nutno k proniknutí do těchto center nasazovat agenty téhož etnika. Mezi obzvláště vhodnou patřila agentura znalá judaismu, židovských zvyků, obřadů a kultury, neboť tito tajní spolupracovníci získávali mnohem rychleji důvěru. Při podstavě sionistickým emisarům dojíždějícím do ČSSR brala StB v úvahu i vnější etnické znaky agenta. V místech zvýšeného cestovního ruchu, v hotelích, v lázeňských střediscích jako např. Karlovy Vary, Piešťany apod. pak údajně sionisté na základě vnějších fyziologických znaků lehce poznávali své soukmenovce a po prověření s nimi navazovali pracovní kontakt.²⁸⁵⁾

Kontrarozvědka StB při prověření kandidáta tajné spolupráce prováděla kontrolu i v protektorátních kurentech. Operativci se zajímali o to, zda byl kandidát či někdo z jeho blízkých za války perzekvován či naopak zpravodajsky využíván gestapem a jaký byl jeho morální a politický profil. Zkušenosti z operativní praxe dokládaly řadu případů, kdy po provedené verbovce spolupracovník nejdříve odmítal podávat poznatky k osobám židovského původu, a proto ho příslušníci kontrarozvědky vytěžovali k jiným problematikám. Teprve v průběhu delší doby „*vlivem citlivého řízení a pečlivé výchovy byl ochoten sdělovat poznatky do problematiky sionismu s stal se kvalitním tajným spolupracovníkem.*“²⁸⁶⁾

²⁸³⁾ K těmto akcím StB okrajově tamtéž, s. 12, 14, 17.

²⁸⁴⁾ Tamtéž, s. 19–20.

²⁸⁵⁾ Ke specifickým znakům židovské agentury StB tamtéž, s. 24.

²⁸⁶⁾ Tamtéž, s. 28–29.

Mezi další specifika braná v potaz při získávání osob židovského původu ke spolupráci patřila údajně maximální nedůvěra těchto jedinců k pracovníkům StB a jejich výrazná hmotná zainteresovanost na spolupráci. Při menších materiálních výhodách se úměrně tomu projevovala i nižší zpravodajská výslednost židovské agentury. V krajním případě zaznamenali operativci StB dle Mikoláše i odmítání spolupráce s udáním výmluv, které se prokázaly jako neopodstatněné. Naopak vyšší hmotná stimulace se odrazila ve vyšší kvalitě předávaných poznatků. Židovští občané měli rovněž širokou základnu rozsáhlých příbuzenských vztahů jak v Československu, tak i v zahraničí. Mnohdy jediným způsobem, jak se dostat k významnému sionistickému činiteli, proto bylo zavázání jeho blízkého příbuzného. Pozitivně bylo hodnoceno verbování potomků bývalých tajných spolupracovníků, poněvadž ti od svých rodičů převzali styky na sionisty v ČSSR i v cizině. Na základě praktických zkušeností se StB dařilo získávat židovské spolupracovníky z technické, kulturní a umělecké oblasti. Naopak s neúspěchem se často setkala snaha o získání agentury z řad lékařů. Z věroučných důvodů nemohli operativní pracovníci provádět schůzky s agenty z řad ortodoxních židů o svátcích a sobotách. Soudržnost židovských souvěrců na základě judaismu se projevovala snahou o uzavírání sňatků uvnitř etnika, např. s partnery ze Slovenska, případně i z židovské oblasti v okolí Chustu na Ukrajině.²⁸⁷⁾

Z praktických zkušeností operativních pracovníků vyplynulo, že v případě agentury z řad židovského etnika bylo nutno provádět takřka permanentní kontrolu zpravodajskou technikou a navíc bylo vhodné jednotlivé technické úkony navzájem kombinovat. Zvýšenou kontrolu a nasazení operativní techniky si podle Mikoláše vyžádala židovská mentalita, neboť mnozí tajní spolupracovníci (včetně dlouhodobé agentury) nesdělovali svým řídicím orgánům veškeré poznatky, eventuálně je zkreslovali.²⁸⁸⁾

Příloha č. 1: Vídeňské středisko izraelské rozvědky²⁸⁹⁾

„Vídeňské středisko – z této rezidentury na izraelském velvyslanectví je vedena podvatná činnost proti socialistickým zemím, zejména proti ČSSR a SSSR. Rovněž zde dochází ke konfrontaci a analýze poznatků získaných pobočkami sionistických organizací ve Vídni.

Mimo poboček známých sionistických organizací jako SOCHNUT, HIAS, JOINT působí ve Vídni pod vedením ing. S. Wiesenthala zvláštní organizace PALESTINA–AMT, která ‚prověřuje‘ tranzitní cestující směřující ze socialis-

²⁸⁷⁾ Specifika židovské agentury StB tamtéž, s. 31–35.

²⁸⁸⁾ Ke kontrole židovských agentů tamtéž, s. 51.

²⁸⁹⁾ Tamtéž, s. 9–10.

tických zemí do Izraele, ať se již rozhodli k tamějšímu stálému pobytu, nebo jedou na návštěvu ke svým příbuzným. Zástupci této organizace vyslýchají osoby vyjíždějící ze ZST, získaných údajů pak používají pro podvrtné propagandistické akce proti SSSR a ostatním socialistickým zemím.

Jak vyplývá z poznatků získaných II. správou SNB, plní ‚ústředí izraelské rozvědky v Rakousku‘ následující úkoly:

- řídí činnost legálních a nelegálních rezidentur, které působí na území sousedních socialistických států;
- připravuje a vysílá agenturu do zemí socialistického tábora;
- řídí sionistické organizace a skupiny v ZST, poskytuje jim materiální podporu a zásobuje je propagandistickými materiály;
- shromažďuje výzvědné informace prostřednictvím masových výsledků osob židovské národnosti, které emigrovaly ze socialistických zemí;
- organizuje vyvážení zlata, cizí měny a jiných cenných předmětů ze ZST.“

Npor. Milan Filip²⁹⁰⁾ se zabýval problematikou sionismu jako třetí a poslední z představených diplomatů školitele kpt. Miroslava Grohoľa (DP č. 12–14). Frekventant Fakulty StB VŠ SNB npor. Filip působil před svým nástupem na denní studium ve funkci staršího referenta 3. oddělení II. odboru S-StB Ústí nad Labem a za téma své práce si zvolil dopad sionistického hnutí na aktivity Židovské náboženské obce v ČSSR se zřetelem k agentuře StB.

²⁹⁰⁾ Milan Filip (nar. 1948) byl přijat do služ. poměru ke S-VB Ústí n. L. jako hlídkový příslušník OO VB, 16. 10. 1969 až 11. 5. 1970 absolvoval nástupní školu VB v SOŠ MV Ostrov nad Ohří pro přísl. s maturitou, od 1. 12. 1970 ustanoven do funkce ref. 2. skup. OO VB Ústí n. L., 1. 3. 1971 povolán do čtyřtýdenního odb. kurzu pro oper. pracovníky VB v hotelu Cerekev na Babyloně, od 1. 9. 1972 přeložen na KS SNB Ústí n. L. do funkce ref. 1. odd. II. odb. S-StB Ústí n. L., od 1. 1. 1975 ref. 3. odd. II. odb. S-StB, 1. 11. 1977 jmenován SR téhož odd., od 1. 9. 1978 do 31. 7. 1982 absolvoval denní studium Fak. StB a současně byl zařazen do stavu VŠ SNB, 1. 8. 1982 až 31. 8. 1983 dočasně pověřen výkonem funkce náčelníka 2. odd. II. odb. S-StB Ústí n. L. u KS SNB Ústí n. L., od 1. 8. 1983 do 28. 10. 1983 absolvoval internátní zdokonalovací kurz rus. jazyka pro přísl. navržené na studium v SSSR, 1. 9. 1983 jmenován náčelníkem 2. odd. II. odb. S-StB Ústí n. L., od 1. 11. 1984 do 31. 3. 1987 náčelníkem 3. odd. II. odb. S-StB Ústí n. L., 1. 4. 1987 jmenován zástupcem náčelníka II. odb. S-StB KS SNB Ústí n. L., od 1. 12. 1988 ve funkci zástupce náčelníka II. odb. S-StB, 1. 4. 1989 až 30. 9. 1989 dočasně pověřen výkonem funkce náčelníka II. odb. S-StB, 1. 10. 1989 jmenován náčelníkem II. odb. S-StB Ústí n. L., 14. 1. 1990 odvolán z funkce a 15. 1. 1990 zařazen do zálohy pro přechodně nezařazené přísl., 31. 3. 1990 uvolněn ze služ. poměru. Dosažené hodnosti: od 1. 10. 1969 stržm., od 1. 11. 1971 nstržm., od 1. 11. 1974 ppor., od 1. 11. 1976 por., od 1. 11. 1979 npor., od 1. 8. 1982 kpt., od 1. 8. 1987 mjr.

14) Npor. Milan Filip:

Tendence záměru a vlivu sionismu na činnost Židovské náboženské obce v Československu a využití agenturní sítě²⁹¹⁾ (vedoucí práce kpt. ing. Miroslav Grohoř)

Npor. Filip řadil sionismus mezi antikomunistické ideové směry spolu s revizionismem, oportunismem, maoismem, nacionalismem a klerikalismem. Celou svou politickou činností se sionisté dle autora snažili odvést pracující osoby židovského původu od „*boje dělnické třídy různých národností proti buržoazii*“.²⁹²⁾

V úvodní části práce autor poukázal na postavení sionismu v mezinárodní politice a na podíl Židovské náboženské obce na událostech v Československu v letech 1968–1969. Ve druhé kapitole navázal na své předchůdce (DP č. 12 a 13) a stručně charakterizoval nejvýznamnější sionistické organizace, přičemž se zaměřil na jejich úlohu při ovlivňování osob židovského původu žijících v ČSSR. Ve třetí části nastínil práci orgánů StB v problematice judaismu a činnost židovských náboženských obcí. Konečně v poslední kapitole přiblížil obecné využití agentury StB proti působení mezinárodního sionismu v Československu. Jelikož většina okruhů ve Filipově práci odpovídá probrané státo-bezpečnostní tematice sionismu v předchozích dvou pracích, představují dále pouze některé vybrané body.

Paralyzace židovských náboženských obcí v ČSSR během 70. let

Vystěhování Židů z Československa do Izraele v letech 1948–1949 mělo posílit „*revoluční jádro*“ v nově vznikajícím židovském státě. Avšak pod supervizí Rudolfa Slánského se z něho dle Filipa stal „*nekontrolovatelný odchod osob židovské etnicity, převážně se středoškolským či vysokoškolským vzděláním, s prosionistickým zaměřením. Kromě toho došlo k úniku značného množství materiálních a finančních prostředků. Celkem se odhaduje odchod více jak deseti tisíc osob židovské etnicity do Izraele.*“²⁹³⁾

Politická situace v letech 1968–1969 umožnila dle diplomanta mj. pronikání ideologie sionismu na půdu Židovské náboženské společnosti v Československu. Následné „*konsolidace*“ situace bylo dosažena odstraněním prosionistických funkcionářů a představitelů judaismu z rozhodujících funkcí v rámci židovské obce, dále zvolením loajálního vedení Židovské náboženské společ-

²⁹¹⁾ Filip, M.: Tendence záměru a vlivu sionismu na činnost Židovské náboženské obce v Československu a využití agenturní sítě. Dipl. práce VŠ SNB, 1982. Čj. VŠK-0076/I-DIP-81.

²⁹²⁾ Tamtéž, s. 17, 63, 68.

²⁹³⁾ Tamtéž, s. 55.

nosti ke KSČ na sjezdu delegátů v březnu 1975, přijetím nových stanov Židovské náboženské společnosti v roce 1975, vstřícných vůči totalitnímu režimu, vyloučením nekontrolovaného styku se zahraničními sionistickými organizacemi a konečně zavedením účinného zákonného dozoru nad činností Židovské náboženské společnosti ze strany státních úřadů. Nadřízený orgán pro činnost židovských náboženských obcí v České socialistické republice představovala Rada židovských náboženských obcí se sídlem v Praze Maislově ulici č. 28. Do tohoto paralyzujícího procesu se v plné míře zapojil sekretariát pro věci církevní Ministerstva kultury ČSR ve spolupráci se IV. odborem X. správy SNB (ideocentra, emigranti) a jednotlivými krajskými správami StB.²⁹⁴⁾

Úkoly StB zaměřené proti sionistickému hnutí v ČSSR i v zahraničí

Cílem kontrarozvědné činnosti StB v problematice sionistického hnutí bylo dle Filipa „*podchycení a odražení útoků vedených mezinárodním sionismem, proniknutí do sionistických organizací a sionisty ovládaných emigrantských a ideodiverzních center v zahraničí a organizování aktivních opatření k prohlubování rozporů uvnitř sionistického hnutí na jedné straně a omezení jeho vlivu na nesionistickou diasporu na straně druhé.*“²⁹⁵⁾

Na úseku boje proti vnějšímu protivníkovi se kontrarozvědka StB snažila:

- za pomoci agenturních prostředků prohlubovat ideové rozpory mezi Světovou sionistickou organizací a židovskými náboženskými společnostmi v komunistických zemích;
- vytvořit stálý koordinační orgán uvnitř totalitních států, složený z představitelů židovských náboženských obcí, který se měl posléze stát protiváhou Světového židovského kongresu a jeho pobočky Evropské sekce;
- prostřednictvím agentury pronikat do center sionistické čs. emigrace (zejména v Izraeli, Velké Británii, USA a v Kanadě)²⁹⁶⁾ a vyvolávat uvnitř ní rozpory, stejně jako v jejich vztazích na příslušníky židovského etnika žijící v ČSSR;

²⁹⁴⁾ K postavení židovských náboženských obcí v 70. letech tamtéž, s. 73–74.

²⁹⁵⁾ Tamtéž, s. 84.

²⁹⁶⁾ Nejznámější zahraniční skupinou tohoto zaměření bylo Sdružení československých přistěhovalců v Izraeli v čele s bývalým funkcionářem Ústředního svazu sionistů v Československu Oskarem Neumanem. Mezi významná exilová centra patřilo rovněž české a slovenské oddělení Hebrejské univerzity v Jeruzalému, kde proti ČSSR zpravodajsky působil exulant Erich Kulka. Ve Velké Británii se jednalo o Mezinárodní radu Židů z Československa ve Velké Británii, od r. 1968 pod vedením býv. čs. redaktora Karla Bauma. V roce 1973 bylo založeno Sdružení Židů z Československa v Kanadě, v čele s bývalým předsedou Ústředního svazu Židovských náboženských obcí na Slovensku Benjaminem Eichlerem. V USA vedl Společnost pro historii Židů z Československa slovenský emigrant Ludovít Štrunc. K tomu tamtéž, s. 87.

- zaměřovat agenturně operativní činnost na rozkrývání kanálů spojení sionistických organizací do ČSSR, SSSR a Polska a ty následně zpravodajsky využít, diskreditovat nebo likvidovat;
- prostřednictvím agentury využívat názorové nejednotnosti mezi samotným Světovým židovským kongresem a jeho Evropskou sekcí a prohlubovat rozpory mezi jednotlivými funkcionáři;
- organizovat jednotlivá vystoupení agentů StB na zasedáních Světového židovského kongresu tak, aby „odhalovala“ projevy antisemitismu v západní Evropě a USA jako součást politiky sionistů i Izraele a také odmítala útoky proti komunistickým státům v čele se SSSR.²⁹⁷⁾

Hlavní úkoly kontrarozvědného rozpracování StB v problematice sionismu byly dle Filipa nasměrovány do těchto nejdůležitějších oblastí:

„1. Provádět intenzivní profylaktickorozkladná, diskreditační a represivní opatření zjištěných podvrtných a ideodiverzních akcí realizovaných za pomoci prosionisticky orientovaných osob.

2. Zamezit zneužívání Židovské náboženské společnosti v Československu k organizování a provádění prosionistické výchovy mládeže židovské etnicity.

3. Zaměřit pozornost na odhalování, rozpracování a kontrolu nositelů a organizátorů sionismu a sionistických emisarů mezinárodních sionistických organizací přijíždějících do Československa.

4. Prostřednictvím vlivové agentury provádět účinná preventivně výchovná opatření, směřující k zamezení působení ideologie sionismu na osoby židovské etnicity v Československu.²⁹⁸⁾

Dvojice tematicky shodných diplomových prací (DP č. 15 a 16) z roku 1981 od tehdy již poměrně vysoce postavených důstojníků StB se zabírala úzce specifickou problematikou protisovětských skupin. Konkrétně se jednalo o exilovou Organizaci ukrajinských nacionalistů (OUN) a Národní pracovní svaz (NTS, Narodno-trudovoj sojuz). Tyto dvě organizované skupiny se vzájemně lišily národnostním i sociálním složením členské základny a rozdílným programem vyvíjených aktivit, spojoval je však odpor proti sovětskému bolševickému režimu.

Pod oběma absolventskými pracemi byli podepsáni zkušení příslušníci kontrarozvědky StB v hodnosti majorů s mnohaletou praxí, což slibovalo relativně nadstandardní úroveň zpracování. Velkou část práce věnovali oba důstojníci

²⁹⁷⁾ Tyto protisionistické cíle StB charakterizovány tamtéž, s. 85–88.

²⁹⁸⁾ Tamtéž, s. 93.

historii vzniku, vývoji a působení obou exilových organizací od I. světové války až do počátku 80. let. Organizaci ukrajinských nacionalistů – jako sjednocující platformě západních exulantů ukrajinského původu a jejich sympatizantů na území SSSR – se od založení v roce 1927 po celou dobu její existence jednalo v prvé řadě o odtržení Ukrajiny od SSSR a vznik samostatného a nekomunistického ukrajinského státu.

Stěžejní téma tohoto rozboru prací frekventantů VŠ SNB však tkví v kontrarozvědné činnosti orgánů StB proti vnějšímu nepříteli na poč. 80. let. Nebral jsem proto zřetel na kontroverzní historii OUN – včetně její spolupráce s nacisty či neslavné činnosti její vojenské složky, Ukrajinské povstalecké armády (UPA) Štěpána Bandery, za II. světové války. Rovněž tak ruský exilový anti-komunistický Národní pracovní svaz prošel od svého založení v roce 1930 různorodým až kontroverzním vývojem, který oba autoři ve svých pracích podrobně popsali.

Z diplomantů se jako první představil mjr. Josef Beneš,²⁹⁹⁾ který při externím studiu IV. fakulty VŠ SNB vykonával současně funkci zástupce náčelníka IV. odboru X. S-SNB (ideocentra, emigranti). Jeho školitelem ve specifické problematice získávání agentury StB proti OUN a NTS se stal plk. Oldřich Pilát,³⁰⁰⁾ který působil od počátku roku 1980 ve funkci náčelníka katedry boje

²⁹⁹⁾ Josef Beneš (nar. 1937) přijat 1. 11. 1959 do služeb MV v hodnosti serž. a ustanoven do funkce ref. 2. odb. VIII. S-MV (pozdější V. S-MV), 1. 10. 1964 ustanoven do funkce SR V. S-MV, od 1. 6. 1965 přemístěn jako ref. 2. odd. VII. odb. na II. S-MV, od 1. 10. 1966 působil jako ref. 7. odd. II. A odb. KS SNB Praha, 1. 11. 1967 jmenován SR tamtéž, od 15. 4. 1969 SR 3. odd. VI. odb. S-StB Praha, 29. 9. 1970 až 6. 7. 1972 absolvoval 2. běh dálkového studia dvouletého kurzu pro doplňkové studium odb. bezpečnostní přípravy absolventů SŠ v SOŠ MV FED Vinoř (směr StB, obor kontrarozvědný), 15. 3. 1971 přemístěn na II. S-FMV ve funkci SR 4. odd. II. odb., 8. 1. 1973 služebně přemístěn jako placená činná záloha FMV, od 1. 9. 1973 jako SR v péči II. S-FMV, 1. 7. 1974 zařazen do kádrové a materiální péče X. S-FMV, od 20. 9. 1976 vyjmut z činné zálohy FMV a zařazen k X. S-FMV ve funkci SR 4. odd. II. odb., 1. 1. 1977 jmenován zástupcem náčelníka samost. odd., od 1. 10. 1977 náčelníkem 3. odd. IV. odb. X. S-FMV, 30. 8. 1977 až 30. 7. 1982 absolvoval externí studium na IV. fak. VŠ SNB, od 1. 2. 1979 do 28. 2. 1979 dočasně pověřen výkonem funkce zástupce náčelníka IV. odb. X. S-FMV, 1. 3. 1979 jmenován zástupcem náčelníka IV. odb. X. S-FMV, 1. 10. 1983 se stal náčelníkem IV. odb. II. S-SNB, od 1. 9. 1988 do 31. 5. 1989 náčelníkem XII. odb. II. S-SNB, od 1. 6. 1989 SR specialista 1. odd. XII. odb. II. S-SNB, od 15. 1. 1990 ve stejné funkci na 2. odd. analytického odb. II. S-SNB, 15. 2. 1990 odvolán z funkce a 25. 6. 1990 propuštěn ze služ. poměru. Dosažené hodnosti: od 1. 11. 1959 serž., od 1. 10. 1960 stržm., od 1. 11. 1962 nstržm., od 1. 12. 1966 podpraporčík, od 1. 10. 1967 ppor., od 1. 10. 1969 por., od 1. 10. 1972 npor., od 1. 9. 1976 kpt., od 1. 3. 1981 mjr., od 1. 3. 1984 pplk.

³⁰⁰⁾ Oldřich Pilát (1926–1988) přijat 2. 4. 1950 ke KV StB Hr. Králové v hodnosti ml. stržm. do funkce ref., 2. 7. 1950 přemístěn na KV StB Praha, 1. 1. 1953 ustanoven do funkce náčelníka OO StB Kralupy, 1. 4. 1953 přemístěn na KS StB Praha jako SR, 1. 4. 1954 jmenován zástupcem náčelníka tamtéž, od 1. 6. 1954 ve funkci SR na 2. odd. VI. odb. II. S-MV, 1. 12. 1954 ustanoven do funkce náčelníka odd., 1. 12. 1956 jmenován náčelníkem 1. odd. VI. odb.

s ideologickou diverzí a od 1. 9. 1980 jako náčelník katedry kontrarozvědné činnosti proti vnitřnímu nepříteli Fakulty StB VŠ SNB. Za konzultanta si mjr. Beneš vybral svého nejbližšího nadřízeného mjr. Josefa Nevečeřala,³⁰¹⁾ náčel-

II. S-MV, od 1. 1. 1957 zástupcem náčelníka VII. odb. II. S-MV, 1. 1. 1960 zástupcem náčelníka III. odb. tamtéž, 27. 8. 1960 až 28. 7. 1961 v činných zálohách MV – studium ve škole operativních pracovníků v SSSR, 1. 8. 1961 ustanoven do funkce zástupce náčelníka V. odb. II. S-MV, 1. 5. 1962 prozatímně ve funkci náčelníka V. odb. tamtéž, od 1. 1. 1964 v důsledku org. změn do stavu kontrarozvědné správy stáje ve stejné funkci, 1. 7. 1964 jmenován do funkce zástupce náčelníka odb. zvl. zál. na I. S-MV, od 1. 9. 1964 náčelníkem odd. tamtéž, 15. 10. 1965 přemístěn z I. S-MV na SOŠ MV FED do funkce učitele odb. bezpečnostních předmětů na katedře StB, 1. 10. 1966 přemístěn na HS StB jako studijní pracovník stud. odd. vnitř. odb. od 1. 12. 1966 prozatímní zástupce náčelníka X. odb. II. S-HS StB, 1. 9. 1967 až 30. 6. 1968 povolán k ročnímu internímu soustředění posluchače dálkového studia VŠP ÚV KSČ, 1. 7. 1968 jmenován náčelníkem 4. odd. 4. odb. II. S-HS StB, od 1. 3. 1969 na II. S-FSZS náčelníkem 4. odd. odb. pro rozpracování ZÚ KS, 1. 1. 1971 dočasně jmenován náčelníkem I. odb. II. S-FMV, 1. 10. 1972 až 16. 2. 1978 absolvoval externí studium vědecké aspirantury na VŠP ÚV KSČ v Praze, 1. 7. 1974 náčelníkem II. odb. X. S-FMV, 18. 11. 1975 až 15. 1. 1976 povolán do internátního studia zdokonalovacího kurzu rus. jazyka pro přísl. SNB navržené na studium v SSSR, 1. 2. 1976 až 23. 4. 1976 absolvoval 6. běh internátního studia tříměsíčního odb. kurzu při VŠ FED KGB v Moskvě, od 1. 5. 1978 přemístěn na VŠ SNB jako vedoucí vědecký pracovník vědeckého pracoviště, 1. 8. 1978 náčelník katedry boje s ideologickou diverzí Fak. StB VŠ SNB, od 1. 9. 1980 náčelník katedry kontrarozvědné činnosti proti vnitřnímu nepříteli téže fak., od 1. 9. 1982 zástupcem náčelníka katedry boje proti antisoc. silám a ideologické diverzi Fak. StB, od 1. 9. 1984 náčelníkem katedry kontrarozvědných opatření proti antisoc. silám a ideologické diverzi Fak. StB VŠ SNB, 27. 7. 1988 skončen služ. poměr (úmrť). Dosažené hodnosti: od 2. 4. 1950 ml. stržm., od 1. 1. 1951 stržm., od 1. 5. 1952 vrchní stržm., od 1. 7. 1953 ppor., od 1. 12. 1954 por., od 1. 1. 1956 npor., od 1. 8. 1959 kpt., od 1. 8. 1964 mjr., od 1. 10. 1969 pplk., od 1. 5. 1975 plk.

³⁰¹⁾ Josef Nevečeřal (nar. 1945) přijat do služ. poměru 1. 10. 1966 ve funkci technika VI. A st. XIII. odb. VI. S-MV, od 1. 8. 1967 technik VI. A. st. 1. odd. XIII. odb. VI. S-MV, od 1. 3. 1968 technik V. st. 2. odd. XIII. odb. VI. S-MV, od 1. 7. 1968 technik VI. st. A na vol. místě technika V. st. 2. odd. XIII. odb., od 1. 3. 1969 technik VI. st. A na vol. místě technika V. st. 1. odd. IX. odb. VI. S-FSZS, od 1. 5. 1969 technik V. st. 1. odd. IX. odb. VI. S-FSZS, 1. 2. 1971 přemístěn na II. S-FMV jako SR 4. odd. II. odb., 7. 9. 1971 nastoupil dvouletý dálkový kurz pro doplňkové studium odb. bezpeč. přípravy pro absolventy SŠ ve SOŠ FMV Vnoř (směr StB, obor kontrarozvědný), 15. 7. 1972 odvolán z důvodu zahraničí. studia, 2. 5. 1972 až 6. 7. 1972 absolvoval internátní studium zdokonalovacího kurzu rus. jazyka, od 1. 9. 1972 do 11. 7. 1975 vyslán k internátnímu studiu VŠ KGB při RM SSSR v Moskvě, od 15. 4. 1973 SR 1. odd. I. odb. X. S-FMV, od 1. 7. 1974 SR 1. odd. III. odb. X. S-FMV (reorganizace), 12. 7. 1975 jmenován náčelníkem 3. odd. II. odb. X. S-FMV, od 1. 9. 1975 ve funkci náčelníka 4. odd. II. odb. X. S-FMV, 1. 1. 1977 dočasně pověřen výkonem funkce náčelníka samost. odd., 1. 10. 1977 dočasně pověřen výkonem funkce náčelníka IV. odb. X. S-FMV, od 1. 12. 1977 jmenován náčelníkem IV. odb., 15. 11. 1977 vyslán na stáž vědecké aspirantury na VŠ KGB v Moskvě, 28. 11. 1984 ukončil vědeckou aspiranturu, 1. 12. 1982 vyslán na stáž ke S-StB KS SNB Plzeň, od 1. 4. 1983 přeložen trvale ke KS SNB Plzeň jako náčelník S-StB, 1. 3. 1988 dočasně pověřen výkonem funkce zástupce náčelníka Fak. StB VŠ SNB, od 1. 10. 1988 jmenován náčelníkem Fak. StB, od 16. 2. 1990 náčelník (děkan) Fak. ochrany ústavy a státu, od 1. 4. 1990 děkan téže fak., 15. 4. 1990 uvolněn ze služ. poměru. Dosažené hodnosti: od

níka IV. odboru X. správy SNB, který tehdy absolvoval stáž vědecké aspirantury na VŠ KGB v Moskvě.

15) Mjr. Josef Beneš:

Zvláštnosti získávání agentury v problematikách OUN a NTS³⁰²⁾ (vedoucí práce plk. doc. RSDr. Oldřich Pilát)

Benešova absolventská práce dosahovala poměrně vysokých kvalit. Výběr ústředního tématu odůvodnil autor skutečností, že OUN a NTS se staly „jednou z neaktivnějších součástí ideodiverzního podvratného působení Západu proti SSSR. Obě organizace představují integrační a výkonný faktor protisovětsky orientované emigrace ukrajinského a ruského původu v kapitalistických zemích, jejich nepřátelská činnost je namířena proti všem socialistickým státům.“³⁰³⁾

V prvé části práce jsou specifikovány nepřátelské aktivity exilových organizací NTS a OUN proti SSSR a dalším komunistickým státům. V další kapitole se Beneš věnoval ofenzivnímu stylu práce orgánů StB v činnosti proti oběma zmíněným antisovětským skupinám. Ve třetí části přiblížil zvláštnosti využívání agenturní sítě v problematice OUN a NTS a v poslední kapitole vyzdvihl součinnost jednotlivých kontrarozvědných složek tajných policíí totalitních komunistických režimů a jejich stykové báze na území ČSSR.

Charakteristika OUN a NTS na základě poznatků StB

Podle zdrojů StB stěžejní cíl aktivit Organizace ukrajinských nacionalistů představovalo odtržení ukrajinského teritoria od SSSR a vytvoření tzv. Velké Ukrajiny. Pozvolná konsolidace ukrajinského nacionalistického hnutí OUN po II. světové válce vyústila až do vybudování dvou hlavních samostatných zahraničních centrál: jednak OUN/b – banderovci (později tzv. zahraniční část OUN), jednak OUN/m – melnikovci (vedeni Andrejem Melnikem, později přejmenování na OUN/s – solidaristé).³⁰⁴⁾

Zahraněční část Organizace ukrajinských nacionalistů (tzv. ZČ-OUN) prováděla po II. světové válce antisovětskou činnost v těsném kontaktu s britskou zpravodajskou službou, avšak po zatčení několika skupin agentů v roce 1955 v SSSR se ZČ-OUN přeorientovala na spolupráci s rozvědkou SRN. Centrála

1. 10. 1966 nstržm., od 1. 10. 1970 ppor., od 1. 10. 1972 por., od 1. 1. 1975 npor., od 1. 7. 1975 mimořádně kpt., od 1. 4. 1978 mjr., od 1. 4. 1984 pplk., od 1. 11. 1989 plk.

³⁰²⁾ Beneš, J.: Zvláštnosti získávání agentury v problematikách OUN a NTS. Dipl. práce VŠ SNB, 1981. Čj. VŠK-00125/I-DIP-80.

³⁰³⁾ Tamtéž, s. 14.

³⁰⁴⁾ K jednotlivým proudům OUN podrobně tamtéž, s. 15.

ZČ-OUN v Mnichově disponovala tzv. službou bezpečky – vlastní kontrarozvědkou, jejímž úkolem byla obrana před pronikáním agentury komunistických rozvědek a dále ochrana vlastních vedoucích funkcionářů.³⁰⁵⁾

Organizace ukrajinských nacionalistů – solidaristů (tzv. OUN/s) sjednocovala přívržence exulanta A. Melnika a její centrála v SRN koordinovala „podvratnou“ činnost poboček v Rakousku, Velké Británii, USA a v Kanadě. Stejně jako další centrály OUN byli i solidaristé podporováni zpravodajskou službou USA, s níž navázali kontakt roku 1955.³⁰⁶⁾

Pro Národní pracovní svaz (NTS) s centrálou ve Frankfurtu nad Mohanem bylo na rozdíl od OUN charakteristické zejména přísně centralizované řízení. Rozvědka USA uplatňovala ve výkonných orgánech NTS svůj vliv prostřednictvím obsazení řady vedoucích funkcí vysazenými kádrovými příslušníky. Frankfurtská centrála NTS řídila své pobočky ve Francii, Belgii a Nizozemí. Do celkové struktury NTS patřila ústřední tiskárna POSEV, jež tiskla mj. falza sovětských časopisů s antikomunistickým obsahem, a dále rozhlasová stanice Radio Svoboda,³⁰⁷⁾ kterou řídila CIA v těsné spolupráci s NTS.³⁰⁸⁾

Beneš neopomněl zdůraznit, že i přes výrazně nacionální charakter působení OUN a NTS docházelo k infiltraci vedení obou organizací prosionisticky orientovanými osobami na základě sjednocující platformy antisovětiismu. Tyto tendence přičítal na vrub potřeby značných peněžních prostředků, přičemž finanční zdroje měly poskytovat právě sionistické kruhy.³⁰⁹⁾

Obecné cíle a úkoly exilové OUN a NTS

Z Benešových státobezpečnostních materiálů vyplynulo, že centrála ZČ-OUN disponovala vlastními zakonspirovanými rozvědnými školami v SRN a v Itálii (např. zpravodajská škola OUN v blízkosti Mnichova užívala před veřejností krytí drůbežářské farmy). Výuka se zaměřovala na manipulaci s tajnopisem, zhotovování a čtení mikroteček, zakládání mrtvých schránek, šifrování, obsluhu radiostanic a dokonalé ovládání střelných zbraní. Posluchače kurzů

³⁰⁵⁾ K historii OUN obšírně tamtéž, s. 17.

³⁰⁶⁾ K solidaristům více tamtéž, s. 18–19.

³⁰⁷⁾ Radio Svoboda vzniklo v roce 1953, v roce 1975 bylo sloučeno s vysílačem Radio Svobodná Evropa.

³⁰⁸⁾ Ke struktuře NTS Beneš, J.: Zvláštnosti získávání agentury v problematikách OUN a NTS. Dipl. práce VŠ SNB, 1981, s. 20–22.

³⁰⁹⁾ K propojení OUN a NTS se sionistickým hnutím tamtéž, s. 46.

tvořili vybraní agenti, určení k vysazení do SSSR, PLR, ČSSR a dalších východoevropských totalitních režimů.³¹⁰⁾

Při svém působení sledovali podle Beneše vedoucí činitelé ZČ-OUN – podobně jako představitelé OUN/s – následující cíle:

- *„Pomoc některým z bývalých členů nacionalistického podzemí, kteří byli odhaleni a odpykali trest odnětí svobody, pomoc osobám zatčeným pro nacionalistickou činnost.*
- *Rozesílání nacionalistických tiskovin a literatury, vydávaných v kapitalistických státech, do USSR a dalších socialistických států s ukrajinskou etnickou skupinou.*
- *Sbor adres nacionalisticky zaměřených osob na Ukrajině a v socialistických zemích, sloužící k navázání písemného kontaktu s těmito osobami.*
- *Vyhledávání a rozpracování agentury čs. kontrarozvědky, výboru státní bezpečnosti SSSR a dalších bezpečnostních sborů socialistických států, která operuje v prostředí OUN.*
- *Vyhledávání možnosti průniku na teritorium socialistických zemí agenturou OUN nebo pracovníky této organizace (např. v rámci vědecké výměny, stáží atp.).*
- *Zesílený důraz je kladen na pronikání do nacionalistického prostředí v PLR a ČSSR. Záměrem je dosáhnout ‚psychologického a morálního sjednocení‘ ukrajinské menšiny v těchto státech s reakčně zaměřenou ukrajinskou emigrací žijící v kapitalistických zemích, aby bylo následně možno této báze využívat k prokládání konspirativních kanálů spojení přes jiné socialistické státy do USSR a k vytváření opěrných bodů OUN.*
- *Provádění průzkumu změn ve způsobu hraničních přechodů a celních kontrol na hranicích SSSR, využívat k tomu cestovního ruchu a vysílat speciálně připravenou agenturu a vízové cizince na Ukrajinu.*
- *S využitím speciálně připravených osob ukrajinského původu a vízových cizinců při jejich cestách do SSSR provádět ‚zkoumání vývoje na Ukrajině‘ s cílem provádět v zahraničí na základě zjištěných poznatků akce k podpoře nacionalistického hnutí v USSR.“³¹¹⁾*

Vedení Národního pracovního svazu předpokládalo, že uskutečnění hlavního strategického cíle – sesazení bolševického režimu v SSSR – lze dosáhnout pouze revolucí. Slabinou smělych plánů NTS byla však podle Beneše ta skutečnost, že vedoucí funkcionáři neměli vyjasněny otázky ohledně perspektiv státoprávního uspořádání země po případném převratu. Přesto však centrála NTS k dosažení svého cíle ukládala všem svým členům následující úkoly:

³¹⁰⁾ K výcvikovým střediskům ZČ-OUN tamtéž, s. 29.

³¹¹⁾ Tamtéž, s. 30–31.

- „Organizovat boj a řídit jej z politických hledisek při zachování pravidel konspirace a utajení své příslušnosti k NTS.
- Připravovat se na budoucnost zdokonalováním vlastních znalostí politických otázek; vycházet při tom ze zkušeností, získaných v předchozích akcích.
- Vyhledávat a snažit se zaujmout klíčová postavení ve vládních institucích, ekonomice, armádě apod.
- Pozorovat a typovat ve svém okolí osoby, které by byly schopny ‚rozhodných činů‘ a plnění úkolů centrály NTS.
- V ilegální činnosti prosazovat zásadu ‚molekulární stavby‘ (dvou- až tříčlenné buňky), jako ‚důležitou pro organizování sil pracujících v ilegalitě‘.
- Intenzivně rozšiřovat ideologickou koncepci NTS, vysvětlovat strategický plán a bojovou taktiku.³¹²⁾

Operativní pracovníci i agenti centrály NTS aktivně organizovali a plnili tyto úkoly:

- „Získávají ke konspirativní spolupráci a vybízejí k emigraci sovětské státní příslušníky při jejich pobytu v zahraničí.
- Získávají ke spolupráci ‚sympatizující osoby‘ nejen na území SSSR, ale i na území ČSSR, PLR, NDR a dalších socialistických států.
- Organizují a udržují styk s agenturou na území socialistických zemí.
- Získávají ke spolupráci a vytěžují občany kapitalistických států vyjíždějící do socialistických zemí.
- Organizují a provádějí různé provokace, negativně ideologicky působí na občany SSSR.
- Získávají špionážní údaje o ekonomické, vojenské a politické situaci v Sovětském svazu i v ostatních zemích socialistického společenství.
- K využití ve zpravodajské a rozvědně-organizační oblasti zabezpečují oficiální materiály socialistických států (časopisy, deníky, knihy, poštovní známky, dopisní papíry a obálky atd.).³¹³⁾

Aktivity vyvíjené OUN a NTS v souvislosti s ČSSR

Pokud šlo o aktivitu sekcí Organizace ukrajinských nacionalistů v Československu, úkolovaly jednotlivé centrály své spojky a emisary v celé řadě oblastí. Kategorizace provedená StB specifikovala jejich činnost následovně:

- „Provádějí kontaktování zájmových osob OUN.

³¹²⁾ Tamtéž, s. 32–33.

³¹³⁾ Tamtéž, s. 33–34.

- *Provádějí vytěžování stykové báze OUN a československých občanů k politické situaci v SSSR a ČSSR.*
- *Plní úkoly typování osob na československém území (krátkodobě i trvale žijících občanů SSSR ukrajinské národnosti, příslušníků jejich rodin, smíšených manželství atd.) s cílem jejich dalšího využití ve prospěch záměrů OUN, tzn. jejich získání ke spolupráci, k organizaci ‚podzemního hnutí‘ a podobně.*
- *Předávají ilegálně přepravené protisovětské materiály osobám na čs. území s úkolem doručit tiskoviny určeným osobám na území Sovětského svazu (zvláště USSR), kde mají být dále rozšiřovány.*
- *Zabezpečují přepravu a předání finančních prostředků ze Západu, určených k podpoře ‚perzekvovaných osob‘ v SSSR, tzn. osob stíhaných za podvratnou nacionalistickou činnost.*
- *Provádějí sbor nepřátelských, nacionalistických písemných materiálů, zpracovávaných nepřátelskými osobami v SSSR a ilegálně přepravovaných na československé území.*
- *Přímo se podílejí na organizaci a prokládání konspiračních kanálů spojení OUN přes území ČSSR do Sovětského svazu. „³¹⁴⁾*

V centru dlouhodobého zájmu Národního pracovního svazu se nacházeli občané ruské národnosti nebo sovětské státní příslušníci trvale žijící v ČSSR, kteří měli možnost soukromých nebo služebních výjezdů do západních demokratických zemí. V případě jejich osobního kontaktování organizovali členové NTS schůzky převážně v zahraničí. S nově získanou agenturou se pracovníci NTS setkávali zásadně ve veřejných místnostech (především v hotelech) a v terénu. Schůzky s prověřenou a perspektivní agenturou byly prováděny v konspiračních bytech NTS v západní Evropě, zejména v SRN a Rakousku. Dle poznatků StB docházelo v ojedinělých případech k vytěžování agentů i v bytech některých funkcionářů NTS, nikdy se však nejednalo o byt člena NTS, který vytěžování prováděl.³¹⁵⁾

Udržování kontaktu mezi centrálou NTS a jejími spolupracovníky na území totalitních států probíhalo pomocí oboustranného tajnopisného spojení, prostřednictvím jednostranného radiospojení (určeného k úkolování agentury nebo ke zpětnému potvrzování příjmu zájmových informací) a pomocí spojek vysílaných na území operační působnosti agentů.

Běžná, nezávadná korespondence se širokou roztečí řádků v sobě mohla ukrývat na tepelné bázi založené tajnopisné zprávy, psané v ruštině a hůlkovým písmem. Jednostranné radiospojení určené agentům v komunistických ze-

³¹⁴⁾ Tamtéž, s. 35–36.

³¹⁵⁾ Poznatzky k problematice agentury NTS tamtéž, s. 39–41.

mích bylo uskutečňováno prostřednictvím rozhlasové stanice Radio Svoboda v rámci speciálních relací i běžné vysílací náplně za použití šifrovaných zpráv či jinotajů. Kontaktování pomocí spojek využívali příslušníci NTS v případech, kdy agent neměl možnost výjezdu do třetí země.³¹⁶⁾

Specifika výběru agentury StB v problematice OUN a NTS

Ofenzivní styl práce kontrarozvědky StB v problematice potlačování aktivit OUN a NTS se opíral o kvalitní výběr agentury podle následujících hledisek:

„a) Typ nebo kandidát je ukrajinské nebo ruské národnosti (popř. jiné národnosti, např. pobaltských republik); státní příslušnost nerozhoduje.

b) Má důvěru etnické menšiny nebo jednotlivých osob, skupin občanů SSSR žijících na československém území.

c) Má možnosti kontaktů na zájmové osoby nebo oblasti NTS a OUN v SSSR.

d) Z hlediska bydliště nebo působiště v ČSSR vyhovuje záměrům OUN a NTS v oblasti zpravodajské nebo jako potenciálně využitelná osoba při prokládání konspiračních kanálů spojení.

e) Má schopnosti (intelektuální, jazykové a odborná průprava vyplývající z povolání nebo zaměstnání) zpravodajsky působit ve prospěch čs. kontrarozvědky a v případě potřeby spřátelených bezpečnostních sborů.

f) Má možnosti výjezdů do kapitalistických států a SSSR, popř. lze tyto možnosti perspektivně vytvořit bez rizika dekonspirace.

g) Existuje perspektivní možnost jeho dlouhodobého vysazení do některé z kapitalistických zemí, do oblasti dislokace nepřátelských centrál nebo emigrantského prostředí.

h) Nebyl nikdy v podezření nepřátelským prostředím, že spolupracuje s orgány Státní bezpečnosti ČSSR nebo Výborem státní bezpečnosti SSSR (u starších osob je pro upevnění počáteční důvěry výhodné, byl-li typ nebo kandidát v minulosti trestán pro protistátní činnost, zejména pro nacionalismus, a v průběhu řady let po odpykání trestu se negativně neangažoval, takže protivník předpokládá, že není v zorném poli zájmu Bezpečnosti).

i) Není vázán rodinou, příbuznými nebo jinak vážně citově připoután.

j) Má potřebné morální vlastnosti k tomu, aby skýtal jisté záruky serióznosti.

k) Není nositelem státního nebo služebního tajemství.³¹⁷⁾

Beneš v souvislosti s vázacím aktem tajného spolupracovníka StB v problematice OUN a NTS poukázal na dvě zvláštnosti, které výrazně odlišovaly postup příslušníků kontrarozvědky v jiných standardních případech. Tyto dva operativní postupy byly následující:

³¹⁶⁾ K prostředkům tajného spojení více tamtéž, s. 42–44.

³¹⁷⁾ Tamtéž, s. 52–54.

„1. V odůvodněných případech jsou již před prvotním kontaktem předběžného styku prováděny kontrarozvědkou speciální operace s cílem:

a) prověřit reakce vytypované osoby a připravit ji vytvořením fiktivní ‚ostře‘ situace na budoucí charakter a prostředí úkolů, které bude plnit; tato situace je navozena např. tak, že typ je kontaktován agentem přátel v roli ‚emisara‘ a podobně; v pozitivní reakci osoba pocítí bezprostředně vážnost styku s kontrarozvědkou, v negativním případě (neohlásí kontakt) jsou vytvořeny podmínky pro jeho kompromitaci, využitelné jak v průběhu předběžného styku, tak i při vázacím aktu;

b) prověřit kandidáta v případě pochybností o jeho serióznosti – provádí se obdobným způsobem s tím, že potvrdí-li se náznaky, je s kandidátem ukončen styk a kontrarozvědkou jsou prováděna adekvátní agenturně-operativní opatření k jeho osobě.

2. Specifickou zvláštností v problematikách OUN a NTS je příprava převerbovky nebo verbovky kádrových pracovníků a emisarů těchto organizací. V těchto případech jsou zásadně vytvářeny podmínky pro plnou kompromitaci vytypované osoby před vlastním (nepřátelským) prostředím, popř. před speciální službou, která nepřátelskou organizaci využívá. Jiný postup (volba motivace) prakticky nezabezpečuje optimální realizaci záměrů kontrarozvědky.³¹⁸⁾

Další specifika v případě verbovky agentů v problematice OUN a NTS představovala otázka jejich motivace. Důstojníci StB museli brát v úvahu odlišnou mentalitu, a proto vycházeli z těchto hledisek:

„a) Osnova vázacího aktu není v zásadě zaměřena na získání osoby ke spolupráci na základě ideovosti, do popředí zde vystupuje jako motiv vlastenectví (pomoc vlasti, i když v ní kandidát v řadě případů desítky let nežije).

b) Není-li dostatečně upevněn uvedený motiv spolupráce, jsou dalšími motivy kompromitace, využití nenávisti kandidáta k třetí zemi (např. SRN), popř. částečná výhoda a podobně.³¹⁹⁾

Zahraněční agentura StB plnila ofenzivní úkoly v problematice OUN a NTS se členila jednak na skupinu agentů získaných čs. kontrarozvědkou během jejich trvalého pobytu na území ČSSR (vysazená agentura) a jednak na agenturu získanou verbovkou nebo převerbovkou členů či emisarů obou exilových organizací v průběhu jejich krátkodobých návštěv Československa.³²⁰⁾ Domácí

³¹⁸⁾ Tamtéž, s. 57–58.

³¹⁹⁾ Tamtéž, s. 58.

³²⁰⁾ K verbovce a úkolování agentury StB po linii boje proti vnějšímu protivníkovi viz DP č. 1, 3–5, 7, 10–11 apod. K tomu rovněž Beneš, J.: Zvláštnosti získávání agentury v problematikách OUN a NTS. Dipl. práce VŠ SNB, 1981, s. 65.

agenturní síť čs. kontrarozvědky sehrávala v rozpracování organizací OUN a NTS jako doplněk zahraniční agentury neméně závažnou úlohu. Tuto skupinu agentů využívala StB pro plnění úkolů uvedených v příloze 1.

Vzájemná spolupráce StB a KGB po linii OUN a NTS

V problematice boje kontrarozvědky StB proti centrálním OUN a NTS působila dle Beneše jako pozitivní stimul trvalá součinnost s KGB. Údajně vysoké efektivity výsledků vzájemné spolupráce se docílilo díky následujícím aspektům:

„1. Vzájemná koordinace agenturně-operativních postupů při pronikání do zahraničních centrál organizací OUN a NTS.

2. Dělbá kontrarozvědné činnosti, zabezpečující její vysokou efektivnost a hospodárnost (ve vzájemné součinnosti plnění úkolu tou kontrarozvědkou, která má vytvořeny optimální podmínky a možnosti).

3. Zabezpečení konspirace a ochrany zahraničních pramenů při využití informace získané jinou kontrarozvědkou a při opatřeních prováděných spřátelenou zpravodajskou službou (vyloučení nebezpečí provalu agentury).

4. Vzájemné využívání agentury a prostřednictvím speciálních operací, agenturních kombinací a podstav vytváření podmínek pro trvalou ofenzivní činnost v oblastech:

a) vytváření a upevňování agenturních pozic;

b) aktivních opatření k diskreditaci činnosti a kompromitaci aktivních exponentů a organizátorů podvratného působení těchto organizací;

c) zanášení a prohlubování rozporů mezi organizace OUN, NTS a jednotlivé členy jejich vedení, zanášení rozporů mezi OUN, NTS a další součásti podvratného působení protivníka proti socialistickým státům;

d) soustředěnými, koordinovanými opatřeními vytváření krizových situací v prostředí protivníka s využitím dezinformace a diskreditace jeho činnosti před veřejností;

e) trvalá vzájemná výměna agenturních poznatků o činnosti a záměrech zahraničních centrál OUN a NTS ve vztahu k socialistickým státům.³²¹⁾

³²¹⁾ Tamtéž, s. 79–81.

Příloha č. 1: Činnost vnitřní agenturní sítě StB po linii OUN a NTS³²²⁾

„a) Slouží jako výběrová báze osob perspektivně využitelných k plnění kontrarozvědných úkolů v prostředí OUN a NTS v zahraničí.

b) Získává a prověřuje zájmové informace v prostředí stykové báze obou nepřátelských organizací na území ČSSR, SSSR a dalších socialistických států.

c) Plní konkrétní úkoly při nasazení v rozpracovávaných akcích, k rozpracovávaným objektům, odhaleným emisarům OUN a NTS a jejich spojkám přijíždějícím na území ČSSR nebo projíždějícím tranzitem přes československé území.

d) Na základě úkolování se podílí na odhalování neznámých emisarů a spolek organizací OUN a NTS přijíždějících na území ČSSR, zjišťuje jejich poslání, aktivně se podílí na jejich operativní kontrole.

e) Zjišťuje záměry a konkretizuje zájmy organizátorů nepřátelské činnosti ve vztahu k ČSSR, SSSR a dalším socialistickým zemím.

f) Aktivně se podílí na odhalování, likvidaci nebo zpravodajské kontrole konspirativních kanálů spojení prokládaných organizacemi OUN a NTS na československém území nebo vedených po trase Západ – SSSR přes teritorium ČSSR, popř. přes teritorium jiných socialistických států (např. PLR).

g) V koordinaci a na základě potřeb Výboru státní bezpečnosti SSSR je aktivně úkolována k zájmovým osobám přátel při výjezdech do SSSR.

h) Plní specifické úkoly v součinnostních akcích a projektech realizovaných v koordinaci spřátelených bezpečnostních sborů.

i) Na základě úkolování, bez vzájemné rozšifrovky, vytváří tato agentura podmínky k plnění úkolů agenturou přátel, operující na československém území.

j) V rámci preventivních, profylaktických a rozkladných opatření se báze vnitřních vlivových spolupracovníků podílí jako aktivní činitel na realizaci akcí a projektů čs. kontrarozvědky.

k) Na základě úkolování aktivně působí na vyvolávání a prohlubování rozporů v prostředí nepřátelských osob na československém území, v koordinaci pak i ve vztahu k nepřátelským osobám na území SSSR.

l) V rámci dezorientace protivníka a dezinformačních opatření čs. kontrarozvědky váže na sebe báze vnitřních spolupracovníků síly a prostředky zahraničních centrál OUN a NTS, jako aktivní činitel je využívána ke zpravodajským hrám s těmito organizacemi a speciálními službami, které je řídí.

m) V rámci vlivového působení vnitřní agentura působí v daném postavení v nepřátelském prostředí s cílem paralyzovat činnost skupin a exponentů anti-socialistické činnosti na území ČSSR.“

³²²⁾ Tamtéž, s. 71–73.

Druhou diplomovou práci spjatou s problematikou OUN a NTS vytvořil při dálkovém studiu VŠ SNB mjr. Josef Malý,³²³⁾ který od 1. 6. 1978 vykonával funkci staršího referenta 1. oddělení II. odboru S-StB Ústí nad Labem. V roli vedoucího práce, tematicky zaměřené na agenturu StB z řad členů OUN a NTS, se představil pplk. Bohuslav Čížek³²⁴⁾ (jako školitel rovněž u DP č. 17), který tehdy působil ve funkci docenta na volném funkčním místě profesora katedry kontrarozvědné činnosti proti vnitřnímu nepříteli Fakulty StB VŠ SNB.

³²³⁾ Josef Malý (nar. 1940) přijat 1. 9. 1961 ke KS MV Ústí n. L. jako ref. VII. odb., od 1. 1. 1964 ve funkci SR 1. odd. IV. odb. KS MV Ústí n. L., od 1. 8. 1966 ve funkci SR 1. odd. IV. odb. S-StB KS SNB Ústí n. L., 12. 9. 1967 až 12. 4. 1968 povolán do sedmiměsíčního odb. kurzu pro maturanty StB po linii IV. S-HS StB v SOŠ Slapy, 1. 12. 1971 trvale přeložen a ustanoven do funkce SR 2. odd. II. odb. S-StB Ústí n. L., od 1. 1. 1975 SR 3. odd. II. odb. tamtéž, 30. 8. 1977 až 27. 2. 1982 absolvoval dálkové studium IV. fak. VŠ SNB 1. stud. směr StB, od 1. 6. 1978 SR 1. odd. II. odb. S-StB Ústí n. L., od 1. 8. 1982 ve funkci st. inspekčního důstojníka inspekce náčelníka KS SNB Ústí n. L., 31. 8. 1990 propuštěn ze služ. poměru. Dosažené hodnosti: od 1. 9. 1961 ppor., od 1. 9. 1963 por., od 1. 9. 1966 npor., od 1. 9. 1970 kpt., od 1. 9. 1975 mjr.

³²⁴⁾ Bohuslav Čížek (nar. 1929) byl přijat k MV 4. 10. 1949 jako výkonný orgán (VO) útvaru 9600, od 26. 1. 1950 VO útvaru Jasan, od 1. 8. 1950 VO útvaru Hrad, od 1. 9. 1952 VO útvaru HSO MNB Praha, od 1. 3. 1954 ve funkci ref. OO MV Sokolov v rámci KS MV Karlovy Vary, 1. 4. 1960 ve stejné funkci u OO MV Sokolov v rámci KS MV Plzeň, 1. 1. 1965 jmenován SR operativní skupiny OO MV Sokolov, od 1. 8. 1966 v téže funkci na odd. StB Sokolov S-StB v rámci KS SNB Plzeň, 1. 2. 1973 přeložen do funkce odb. učitele I. st. ve SOŠ FMV Vinoř a od 1. 12. 1973 současně i v pobočce Jan pod Skalou, 1. 8. 1975 ve funkci odb. učitele I. stupně na katedře OBP poddůstojnické školy SNB Jan pod Skalou, od 1. 1. 1976 do 30. 9. 1976 dočasně přeložen k výkonu funkce odb. učitele I. st. OBP v DŠ SNB Bratislava, 1. 11. 1976 přeložen na VŠ SNB jako učitel na volném funkčním místě stranického učitele K-106, od 1. 9. 1977 působil ve funkci st. učitele katedry boje s ideologickou diverzí na VŠ SNB, od 2. 10. 1978 externí studium vědecké aspirantury na VŠ FED KGB v Moskvě do odvolání ze zdravotních důvodů 1. 8. 1981, 1. 1. 1980 jmenován docentem na vol. funkčním místě profesora katedry boje s ideologickou diverzí Fak. StB VŠ SNB, od 1. 9. 1980 ve stejné funkci na katedře kontrarozvědné činnosti proti vnitřnímu nepříteli téže fak., 1. 9. 1982 docentem katedry boje proti antisocialistickým silám a ideologické diverzi Fak. StB VŠ SNB, od 1. 9. 1984 působil jako st. odb. asistent katedry kontrarozvědných opatření proti antisoc. silám a ideologické diverzi Fak. StB, 31. 12. 1984 vyjmut z evidence studujících vědecké aspirantury uplynutím doby stanovené pro studium, 26. 6. 1986 rozhodla vědecká rada VŠ SNB udělit vědeckou hodnost CSc., 31. 7. 1989 uděleno uznání a uvolněn ze služ. poměru do starobního důchodu. Dosažené hodnosti: od 4. 10. 1949 čekatel, od 1. 6. 1951 stržm., od 1. 11. 1953 štábní stržm., od 1. 1. 1954 st. serž., od 1. 11. 1954 staršina, od 1. 5. 1956 ppor., od 1. 5. 1958 por., od 1. 5. 1961 npor., od 1. 1. 1966 kpt., od 1. 3. 1974 mjr., od 1. 5. 1979 pplk., od 1. 5. 1987 plk.

16) Mjr. Josef Malý:

Zvláštnosti získávání, prověrky a využití agentury z řad členů a funkcionářů OUN, NTS³²⁵⁾ (vedoucí práce pplk. JUDr. Bohuslav Čížek)

Obsahově rozsáhlá práce na první pohled tematicky i faktograficky splývá s prací mjr. Beneše (DP č. 15). Rovněž prezentuje nadprůměrnou kvalitativní úroveň, odpovídající vyšší důstojnické hodnosti obou diplomantů. Z důvodu duplicity informací proto přibližují obsah této práce pouze v případech, ve kterých téma autor zdatelně rozšířil či přímo aplikoval na konkrétní situaci Severočeského kraje.

V prvé části práce Malý z marxistických pozic obsáhle přiblížil vznik a vývoj Organizace ukrajinských nacionalistů i Národního pracovního svazu, jejich zájmy a cíle v období existence prvorepublikového Československa. V dalším oddíle popsal organizační strukturu obou zahraničních center spolu s jejich pobočkami, včetně úlohy Radia Svoboda, a sepětí se západními zpravodajskými službami. Ve třetí kapitole autor specifikoval formy a metody „podvratné“ činnosti OUN a NTS uplatňované proti ČSSR a dalším komunistickým režimům. Konečně ve čtvrté části osvětlil specifika prověrky, získávání a využití agentury StB naverbované z řad členů obou exilových organizací. V poslední kapitole Malý představil souhrn úkolů a zaměření kontrarozvědky StB a její agentury v ČSSR a zkušenosti KGB v rozpracování center OUN a NTS. Závěrem se zabýval zvláštnostmi této problematiky na území Severočeského kraje.

Protisovětské aktivity tzv. solidaristů

Malý na rozdíl od Beneše především podrobně rozvedl působení jednotlivých odnoží Organizace ukrajinských nacionalistů proti SSSR. Zahraniční část OUN (ZČ-OUN) ve své „podvratné“ činnosti používala údajně hrubších forem a metod. K tzv. solidaristům (OUN/s) autor uvedl:

- *„Jejich záměrem je narušování svazku národů SSSR. Působí uvnitř Sovětského svazu, kde pronikají do státních úřadů, ozbrojených sil, působí na členy Komsomolu a komunistické strany.*
- *Velké úsilí vyvíjejí solidaristé mezi mládeží a inteligencí, které považují za sílu schopnou uskutečnit jejich nacionalistické cíle.*
- *Solidaristé se snaží ovlivnit představitele buržoazních vlád a prostřednictvím nich vyvíjet tlak na vládu SSSR. Pod různými demagogickými hesly o svobodě myšlení a slova, lidských právech se snaží ovlivnit světové veřejné*

³²⁵⁾ Malý, J.: Zvláštnosti získávání, prověrky a využití agentury z řad členů a funkcionářů OUN, NTS. Dipl. práce VŠ SNB, 1981. Čj. VŠK-00124/I-DIP-80.

mínění. Prohlašují, že v SSSR není demokracie a že jednotlivé národy nejsou svobodné.

- *K této činnosti jim pomáhá CIA, jednak svými prostředky a hromadnými sdělovacími prostředky. K šíření těchto tendencí využívají solidaristé svých nakladatelství a vydavatelství rozmístěných v kapitalistických státech.*
- *OUN/S navázala v posledním období styky s Amnesty International a dalšími nepřátelsky orientovanými organizacemi s mezinárodní působností. Prostřednictvím této organizace zasílají sovětské vládě různé „protesty proti porušování lidských práv v SSSR“.*
- *Mimo vlastní agentury využívá OUN/s cizí státní příslušníky z řad novinářů. Získává od nich potřebné informace o situaci na Ukrajině a používá jich pro své podvrtné cíle.³²⁶⁾*

Formy a metody činnosti OUN a NTS

Jak již bylo uvedeno v DP č. 15, používaly centrály OUN a NTS proti SSSR a dalším komunistickým diktaturám rozličné formy aktivit. Jednak prováděly prostřednictvím masmédií „ideologickou diverzi“ za použití novin, časopisů a oficiální rozhlasové stanice Radio Svobodná Evropa – Radio Svoboda. Dále získávaly poznatky špionážního charakteru o politické, vojenské a ekonomické situaci v totalitních státech, které posléze využívaly ke kontrapropagandě nebo je předávaly západním zpravodajským službám. A v neposlední řadě budovaly centrály OUN a NTS dle získaných poznatků StB ilegální podzemní hnutí v SSSR.³²⁷⁾

Ve své „podvrtné“ činnosti používali členové OUN i NTS tyto základní metody:

- *„Za pomoci ukrajinských nacionalistů a osob z řad ruské emigrace žijící v ČSSR a dalších socialistických zemích budují kanály pronikání do SSSR, přes které navazují kontakty se zájmovými osobami, přepravují letáky a tiskoviny do SSSR. Ze Sovětského svazu přepravují nelegální literární práce, které vydávají ve svých nakladatelstvích, nebo jich využívají ke kontrapropagandě.*
- *Využívají cest občanů ZSS na Západ k jejich kontaktování, ideologickému ovlivňování, k emigraci a vytěžování. Získané osoby využívají k přepravě materiálů, prověrce zájmových osob a jejich ovlivňování.*
- *S obdobným cílem využívají vízových cizinců (VC) cestujících do SSSR a dalších ZSS, na naše území vysílají příbuzné emigrantů.*

³²⁶⁾ Tamtéž, s. 39–40.

³²⁷⁾ K formám činnosti obou organizací tamtéž, s. 73–74.

- *Cestou oficiálních spojovacích prostředků zasílají na naše území závadové tiskoviny, literaturu a letáky na jednotlivé osoby a instituce s požadavkem jejich rozmnožování a odeslání na určené adresy v SSSR.*
- *NTS a OUN provádí ovlivňování příslušníků sovětské armády, a to i mimo území SSSR se snahou o narušení morálně-politického stavu jednotek.*
- *Představitelé ZČ OUN navazují kontakty s čínskými nacionalisty z hlediska společného postupu v ideologické diverzi proti asijské části SSSR.*³²⁸⁾

V otázce získávání osob pro spolupráci s Organizací ukrajinských nacionalistů a Národním pracovním svazem soustředila OUN svoji pozornost na duševně pracující občany, učitele, kulturní pracovníky a na mládež původem z Ukrajiny. Kromě nich se obracela na věřící řeckokatolické a pravoslavné církve. Při získávání těchto sociálně diferencovaných skupin obyvatelstva kladli členové OUN důraz na hledisko národní odlišnosti a sounáležitosti se západní kulturou. NTS se oproti tomu obracela na osoby ruské národnosti ve významnějších hospodářských či politických pozicích a s možností pravidelného výjezdu do západních zemí. Po prvotním kontaktu prováděli pracovníci ústředí Národního pracovního svazu pohovor s vytěžovanou osobou. Rozhovor vedli způsobem, aby se vytěžovaná osoba domnívala, že je pouze seznamována s programem a ideologií hnutí NTS.³²⁹⁾

Proces výběru a získávání agentury v problematice OUN a NTS

Integrační vazby, o které od počátku 80. let začali usilovat „solidaristé“, skýtalý kontrarozvědce StB možnost využití agentury nepocházející přímo z prostředí OUN, ale mající k hnutí pouze okrajový vztah. Jednalo se především o agenty působící v exilových organizacích s mezinárodní působností, jako byl např. Antibolševický blok národů. Agentura StB této kategorie pracovala rovněž proti „podvratné“ činnosti OUN a NTS prováděné prostřednictvím rozhlasových stanic Radio Svobodná Evropa a Radio Svoboda. V dosahu a vlivu této agentury působila i další návazná seskupení na organizace OUN a NTS jako vydavatelství Posev a redaktoři časopisu Kontinent.³³⁰⁾

V procesu výběru, prověrky a získávání agentury z řad OUN se kontrarozvědka StB zaměřila na kandidáty ukrajinské národnosti se silným nacionalistickým cítěním a s příbuzenskými vazbami na Ukrajinu. Naopak v problematice NTS hledala StB potenciální agenty mezi příslušníky ruské národnosti. Tento stav byl podle Malého způsoben nejen rozdílnými dílčími cíly obou exilových organizací, ale i tradiční vzájemnou nevráživostí mezi představiteli OUN

³²⁸⁾ Tamtéž, s. 74–76.

³²⁹⁾ K zásadám verbovky OUN a NTS tamtéž, s. 77–78.

³³⁰⁾ Tamtéž, s. 100.

a NTS. Oboustranná rivalita se odvíjela od snahy získat vedoucí postavení mezi emigrací pocházející ze SSSR. Z tohoto faktu vycházela StB při úkolování vlastní agentury, jejíž činnost směřovala k prohloubení existujících rozporů nebo k jejich záměrnému vyvolávání.³³¹⁾

Skupina potenciálních kandidátů tajné spolupráce ukrajinské a ruské národnosti na území ČSSR tvořila v problematice OUN a NTS poměrně úzkou bázi osob. Tito občané, často věřící pravoslavné církve, byli vzájemně provázáni příbuzenskými vztahy a žili především v oblasti Žatce, Podbořan a na východním Slovensku. Při jejich prověrce vycházeli příslušníci kontrarozvědky StB kromě vlastních evidencí rovněž z údajů poskytnutých KGB. Zaměřovali se především na indicie, které by osvětlovaly jednak činnost těchto osob za nacistické okupace Ukrajiny a SSSR, jednak pobyt v koncentračních táborech, dále jejich případné zapojení v Ukrajinské povstalecké armádě (UPA) a policii a v divizích SS. Sami činovníci OUN a NTS totiž v minulosti získávali agenturu z řad svých soukmenovců na základě jejich kompromitace za II. světové války. StB se proto snažila již v zárodku mařit snahy obou organizací o pronikání do agenturní sítě kontrarozvědky. Včasným odhalením jejich minulosti mohla naopak tyto občany ruské a ukrajinské národnosti posléze snadněji získat pro spolupráci.³³²⁾

Ze zkušenosti operativních pracovníků StB vyplynulo, že některé osoby ruské a ukrajinské národnosti odmítaly styk a spolupráci s čs. kontrarozvědkou, ale byly ochotny pracovat pro sovětskou KGB. Důstojník StB proto se souhlasem orgánů KGB vystupoval před kandidátem tajné spolupráce jako pracovník sovětské kontrarozvědky. Stejně tak případné kompromitující materiály z doby okupace již neměly na počátku 80. let u členů OUN a NTS potřebný dopad a váhu, což bylo dle Malého zapříčiněno velkým časovým odstupem. Při formování motivace svých agentů v problematikách OUN a NTS stavěla StB na pocitu slovanské sounáležitosti. Operativní pracovník před KTS poukazoval s pomocí konkrétních případů na diskriminaci různých národů ze strany USA a Velké Británie a na politiku omezování ruských emigrantů ze strany úřadů a institucí v západních zemích.³³³⁾

Podle Malého získávala kontrarozvědka StB do problematiky OUN a NTS agenty na základě hmotných výhod. Jednalo se o cizince z demokratických států aktivně činné v krajanských spolcích, dále o zástupce velkých firem a obchodních společností bez vyhraněného nepřátelského vztahu ke komunistickým režimům, přičemž jim v prvé řadě záleželo na udržení výhodných eko-

³³¹⁾ Ke konfliktům mezi OUN a NTS tamtéž, s. 98.

³³²⁾ K možností kompromitace KTS tamtéž, s. 105–107.

³³³⁾ O těchto motivačních aspektech při verbovce agentů StB tamtéž, s. 108–109.

nomických vazeb do ČSSR a SSSR. U osob zapojených do antikomunistické činnosti v centrech OUN a NTS a u nepřátelských rozvědčíků uplatňovala StB přímou finanční nabídku za poskytnutí potřebných informací. Operativci kontrarozvědky však předtím museli mít prostřednictvím své agentury spolehlivě zjištěno, že se jedná o ziskuchtivou osobu nebo že se dotyčný dostal do těžko řešitelné finanční situace.³³⁴⁾

Pronikání a rozmístění agentury StB do center OUN a NTS umožňovaly objektivně existující podmínky, dané jednak velkým počtem seskupení, s nimiž obě organizace udržovaly kontakty, jednak nutností obměny kádrů a časnými styky členů center s občany komunistických režimů. Mezi způsoby agenturního pronikání patřila zmíněná verbovka pracovníka centra, podstava agentury StB z řad cizinců nebo z prostředí exilu a v neposlední řadě vyvedení agentů za hranice.³³⁵⁾

Kontrarozvědné úkoly StB v boji proti aktivitám OUN a NTS

Koordinací boje proti centrům OUN a NTS byla pověřena X. správa SNB, která udržovala úzkou součinnost s KGB, jenž byl hlavním garantem v rozpracování obou antisovětských center. Spolupráce se týkala především přípravy agentury, rozkrývání objektů s přímým vztahem k oběma organizacím a kontroly kurýrů i spojek vyslaných na území Československa. Podle Malého se orgány kontrarozvědky StB soustředily na plnění následujících úkolů:

- „na izolaci a odtazení od center OUN a NTS jejich řadových členů a společenskou izolaci jejich představitelů;
- narušení snahy nepřátelských rozvědek o vytvoření jednotného bloku emigrantských center, seskupení a organizací;
- využití existujících rozporů v národnostním a sociálním složení center, mezi OUN a NTS, ZČ OUN a OUN/s. Využití rozporů motivovaných snahou o získání vedoucího postavení v celém protisocialistickém bloku;
- vytvářet v centrech OUN a NTS opoziční seskupení z naší agentury; tato seskupení prohlubují rozpory, vyvolávají nedůvěru mezi řadovými členy a čelními představiteli;
- zjišťují prostředky, formy a metody, jichž centrály OUN a NTS používají proti SSSR a ČSSR; zjišťují poznatky o nových způsobech spojení a o připravovaných akcích;
- připravovat vhodnou agenturu k podstavám a zavádění zpravodajských her; hlavní pozornost věnovat agentuře, která má možnosti k dlouhodobé-

³³⁴⁾ Motivace agentury na základě hmotných výhod tamtéž, s. 109–110.

³³⁵⁾ K agenturnímu pronikání více tamtéž, s. 117.

mu vysazení s působností v centrech OUN a NTS; tuto agenturu typovat a získávat z mladší generace a ze smíšených manželství;

- vytypovat vhodné osoby se vztahem na OUN a NTS přijíždějící ze zahraničí, tyto získávat ke spolupráci a k plnění úkolů na území protivníka;
- emisarům podstavovat vhodnou agenturu, provádět verbovky v jejich řadách a získat tak nové poznatky o spojení a cílech center; u odhalených spojek a emisarů provádět jejich rozpracování s cílem dokumentace jejich trestné činnosti;
- při rozpracování center OUN a NTS provádět rovněž soustavnou kontrolu ukrajinské a ruské emigrace žijící na území ČSSR s cílem odhalení styků na tato centra;
- provádět agenturně operativní a technická opatření k zamezení dopravy závadové literatury na území ČSSR; odhalovat přepravce a rozšiřovatele naci-onalistických tiskovin z osob vyjíždějících do SSSR a kapitalistických států;
- provádět rozpracování osob z této báze, které byly centry OUN a NTS kontaktovány na našem území nebo v zahraničí.³³⁶⁾

Efektivní opatření KGB v rámci omezení dopadu činnosti OUN a NTS v SSSR

Údajně nejlepších výsledků v problematice rozpracování obou exilových center dosahovala sovětská KGB zejména při použití podstavené agentury. Významné místo zaujímalo rovněž odhalení kanálů spojení a jejich využití k dezinformaci protivníka. Podle Malého měla KGB nemalý úspěch i při ideologickém ovlivnění vytypovaných pracovníků center OUN a NTS, z nichž někteří upustili od protisovětské činnosti a s patřičným propagandistickým ohlasem se vrátili do SSSR. Údajně se osvědčilo i vylákání člena ústředí organizace na území Československa, kde s využitím kompromitujících materiálů došlo k jeho převerbování. Při vyčerpání všech preventivně výchovných a profylaktických rozkladných opatření přistupovaly komunistické kontrarozvědky k použití represe.³³⁷⁾

Jako nejefektivnější byla hodnocena tato opatření KGB:

- „Kompromitace zahraničních ideodiverzních center OUN a NTS a jejich exponentů za využití hromadných sdělovacích prostředků. Přitom je vycházeno z toho, že protivník ‚argumentuje‘ s údajným pronásledováním sovětských a našich občanů za ‚jiné myšlení‘. Proto je třeba v hromadných sdělovacích prostředcích ukazovat podstatu konkrétních akcí ideodiverzních

³³⁶⁾ Tamtéž, s. 111–114.

³³⁷⁾ O „efektivních“ metodách KGB viz tamtéž, s. 114–115.

center, jakož i konkrétní trestnou činnost objektů z řad našich občanů. Pracující musí znát podstatu a objekty ideologické diverze.

- *Oficiální výstrahy občanům-objektům za využití všech možností, jež poskytuje sovětské trestní právo.*
- *Trestní postih za jiné trestné činy u zpolitizovaných kriminálních a protispolečenských živlů.*
- *Provádění ASANACE; vyhoštění a zbavení státního občanství, jako zákonná norma – použito u Solženicyna.*
- *Zahájení trestního stíhání ve věci, což dává možnost dlouhodobého výsledku a jiných opatření k disidentům jako odejmutí letáků, pamfletů a provádění domovní prohlídky.*
- *Předběhnutí informací. V případě, že jsou známy poznatky o připravované akci protivníka, je námi sdělována informace veřejnosti dříve, než akci protivník uskuteční. K těmto opatřením je využito hromadných sdělovacích prostředků a zahraničních agentur.*
- *Odtazeni objektu na jiné zájmy, jeho zaměstnání jiným zájmem, který je pro nás méně nebezpečný.*³³⁸⁾

Problematika OUN a NTS v Severočeském kraji

V Severočeském kraji nebyla báze Organizace ukrajinských nacionalistů ani Národního pracovního svazu nijak silně zastoupena. Malý se přesto zaměřil na problematiku obou exilových skupin v tomto regionu i s ohledem na relativně silné osídlení kraje německým etnikem. Již údajně od konce 40. let budovali katoličtí církevní hodnostáři ve spojení se zahraničními centry OUN na území Severočeského kraje převaděčské kanály, užívané příslušníky Ukrajinské povstalecké armády. Členy UPA skrývali ve svých rodinách rovněž vlny Češi a obstarávali jim doklady pro pobyt v Československu. V okolí Žatce a Podbořan žilo navíc větší množství věřících a duchovních pravoslavné církve, kteří patřili k horlivým zastáncům a propagátorům ukrajinského nacionalismu. Na teritoriu kraje se dále nacházely útvary a objekty sovětské armády v okolí Mimoně, Děčina a Bohosudova, společné cvičební prostory se rozkládaly v okolí zmíněného Žatce a Podbořan. Tyto lokality představovaly trvalý zájem jak pro západní rozvědné služby, tak i pro centra OUN a NTS. Ústředí obou exilových organizací navíc využívala báze osob ruské a ukrajinské národnosti trvale žijící na území kraje.³³⁹⁾

³³⁸⁾ Tamtéž, s. 115–116.

³³⁹⁾ Ke specifikám SČK tamtéž, s. 119–121.

Vzhledem ke specifickým podmínkám Severočeského kraje zaměřila kontrarozvědka StB operativní rozpracování a preventivní opatření v problematice OUN a NTS následujícími směry:

- *„Vytypování osob ruské a ukrajinské národnosti, které mohou být využity OUN a NTS jako přepážky k dopravě závadových tiskovin do SSSR.*
- *Za využití vhodně rozmístěné agentury, operativních opatření a evidencí včas podchytit příjezdy emisarů a zájmových osob na území ČSSR a Severočeského kraje. V součinnosti se 4. odbory a OPK zajistit kontrolu těchto vytypovaných osob s cílem odhalit emisary a přepravce závadové literatury a tiskovin OUN a NTS.*
- *Vzhledem k zostření mezinárodní situace lze předpokládat zvýšený zájem OUN a NTS o sovětské posádky nacházející se na teritoriu Severočeského kraje. To bude nutně vyžadovat další zkvalitnění výměny poznatků a součinnostních opatření s VKR, orgány KGB a s 1. odbory S-StB.*
- *Zkvalitnit operativní činnost se zaměřením na smíšená manželství, kde není dosud dostatečný přehled.*
- *Ve větší míře využívat operativních evidencí a výsledků analytické činnosti k odhalení osob z řad OUN a NTS, které přijíždějí na naše území pod krytím jako VC a přitom skrývají svoji ruskou a ukrajinskou národnost a znalost ruského jazyka.*
- *Z hlediska možnosti přepravy tiskovin OUN a NTS věnovat pozornost posádkám kamionové přepravy TIR. V tomto směru úzce spolupracovat s OPK v Severočeském kraji.*
- *Současné poznatky ukazují, že i v budoucnu lze očekávat zvýšený zájem OUN o mladé duchovní pravoslavné církve, kteří začínají působit na farnostech a jejich rodiče byli rovněž v zájmu OUN. Zde získávat vhodné typy k zaverbování.*
- *Kontrolní a preventivní činnost zaměřit na osoby ruské a ukrajinské národnosti z řad inteligence vyjíždějící do NSR a kapitalistické ciziny na služební cesty s dlouhodobým pobytem. Zde lze předpokládat trvalý zájem OUN a NTS.*
- *Ke snížení aktivity protivníka více využívat vlivové agentury a otevřených možností, včetně účinné kontrapropagandy s cílem diskreditace center OUN a NTS i jejich pomahačů před širokou veřejností.*

- *Na základě vyhodnocení operativní situace v Severočeském kraji a specifických podmínek v návaznosti na vnitrostátní a mezinárodní situaci přistupovat k výběru a rozmístění kvalitní agentury. V součinnosti s X. S-SNB připravovat vhodnou agenturu schopnou plnit úkoly přímo v centrech OUN a NTS.*³⁴⁰⁾

Ze všech dvaceti analyzovaných diplomových prací se pozdní dobou svého vzniku i specifickým tematickým zaměřením na agenturu StB vysazenou do zahraničního protestantského centra částečně vymyká následující DP č. 17. Její autor, frekventant dálkového studia Fakulty StB VŠ SNB kpt. Milan Sýkora,³⁴¹⁾ působil od 1. 3. 1981 ve funkci staršího referenta 4. oddělení II. odboru S-StB při KS SNB Ostrava. Rovněž jako v případě předchozí práce mjr. Malého vedl diplomanta odborný školitel pplk. Bohuslav Čížek, od 1. 9. 1984 na místě staršího odborného asistenta katedry kontrarozvědných opatření proti antisocialistickým silám a ideologické diverzi Fakulty StB VŠ SNB.

17) Kpt. Milan Sýkora:

Příprava agenta před vysazením do zahraničního protestantského církevního centra³⁴²⁾ (vedoucí práce pplk. JUDr. Bohuslav Čížek)

Sýkorova práce k tématu působení agentury StB v zahraničních protestantských centrech se zaměřuje především na tehdejší situaci nepočtené Slezské církve evangelické augsburského vyznání (SCEAV) v Severomoravském kraji a na její vazby k nekatolickým křesťanským sdružením mimo ČSSR. V této souvislosti autor poukázal na specifika v přípravě a vysazení agentury StB zejména do organizace Světový luterský svaz (SLS).

³⁴⁰⁾ Tamtéž, s. 122–123.

³⁴¹⁾ Milan Sýkora (nar. 1946) přijat 3. 1. 1972 ke S-VB Ostrava do funkce výkonného příslušníka OO VB Brušperk (okr. Frýdek Místek), od 9. 2. 1972 do 23. 6. 1972 povolán do nástupní školy VB v Hor. Bradle, 16. 5. 1975 přemístěn ke S-StB Ostrava jako ref. 2. odd. II. odb., 16. 9. 1975 až 9. 6. 1977 absolvoval dálkové studium důstojnické školy Bratislava pro přísl. SNB s maturitou (směr StB), 1. 6. 1977 jmenován SR 2. odd. II. odb. S-StB Ostrava, od 1. 3. 1981 SR 4. odd. II. odb. S-StB KS SNB Ostrava, od 1. 9. 1981 do 29. 7. 1985 absolvoval dálkové studium Fak. StB VŠ SNB Praha (2. ročník), 1. 3. 1986 jmenován náčelníkem 2. odd. II. odb. S-StB Ostrava, od 1. 12. 1988 vedoucí SR specialista tamtéž, 15. 1. 1990 zařazen do zálohy pro přechodně nezařazené a 25. 6. 1990 propuštěn ze služ. poměru. Dosažené hodnosti: od 3. 1. 1972 stržm., od 1. 1. 1973 nstržm., od 1. 1. 1975 ppor., od 1. 1. 1977 por., od 1. 1. 1980 npor., od 1. 1. 1984 kpt., od 1. 1. 1989 mjr.

³⁴²⁾ Sýkora, M.: Příprava agenta před vysazením do zahraničního protestantského církevního centra. Dipl. práce VŠ SNB, 1985. Čj. VŠK-0062/I-DIP-82.

Obecné rysy agenturního pronikání, státobezpečnostní řízení a výchova již byly načrtnuty v předchozích rozborech, z této práce jsem proto vyzdvihl především státobezpečnostní poznatky o činnosti protestantských církví v pol. 80. let a zároveň návazná protioopatření a aktivity komunistické kontrarozvědky.

Protestantské církve a SCEAV na území ČSSR

Křesťanské – tedy i protestantské – církve patřily dle Sýkory mezi součásti soudobého antikomunistického proudu a všemi legálními i nelegálními prostředky se údajně snažily o zastavení šíření ateismu.³⁴³⁾ Protestantismus patřil k pilířům šířícího se ekumenického hnutí, jehož nejvýznamnějšími organizačními a řídicími centry byla Světová rada církví (SRC), Světový luterský svaz a Světový reformovaný svaz (SRS).³⁴⁴⁾

Praktickou ekumenickou činnost v Československu vykonávala SRC prostřednictvím Ekumenické rady církví v ČSSR, jejímiž členy byla Českobratrská církev evangelická, Československá církev husitská, Slezská církev evangelická augsburského vyznání a Slovenská církev evangelická aug. vyz., Bratrská jednota baptistů, Církev bratrská ad. Ekumenická Světová rada církví měla „*působit a ovlivňovat ideově, organizačně a proimperialisticky národní církve v ČSSR a získávat je pro obranu a ochranu světového křesťanství.*“³⁴⁵⁾ V Československu působily se státním souhlasem kromě již uvedených ještě tyto malé protestantské církve: Reformovaná křesťanská církev na Slovensku, Evangelická církev metodistická, Jednota bratrská a Církev novoapoštolská.

Sýkora rozpracoval pouze Slezskou církev evangelickou augsburského vyznání, která sídlila v Českém Těšíně a svou činnost vyvíjela výlučně na území Severomoravského kraje, konkrétně v okresech přilehlých ke státní hranici s Polskem. Přestože se počet duchovních SCEAV pohyboval pouze okolo dvaceti, angažovala se tato církev v zahraničních protestantských organizacích neaktivněji a po římskokatolické církvi byla v ČSSR díky sponzorským darům nejlépe valutově zajištěna. SCEAV kromě spolupráce se sousední polskou evangelickou církvi rozvíjela styky se všemi evropskými, asijskými, africkými i americkými národními protestantskými církvemi. Věřoučně i organizačně se

³⁴³⁾ Aktivitami katolické církve v Československu z pohledu kontrarozvědky StB se ve své studii zabýval Cuhra, J.: *Katolická církev přelomu 80. let v diplomových pracích příslušníků StB*. In: *Sborník Securitas imperii* 5, Praha 1999.

³⁴⁴⁾ K mezinárodním protestantským centrům viz Sýkora, M.: *Příprava agenta před vysazením do zahraničního protestantského církevního centra*. Dipl. práce VŠ SNB, 1985, s. 12, 82.

³⁴⁵⁾ Tamtéž, s. 20.

shodovala a úzce spolupracovala se Slovenskou církví evangelickou augsburškého vyznání.³⁴⁶⁾

Agentura StB nasazená ve SCEAV

Zájem kontrarozvědky StB nasadit do SCEAV svoji agenturu pramenil především z její spolupráce s evangelickými církvemi v Polsku, NDR, SRN a v Rakousku. Vzájemné návštěvy a kooperace v ekumenické oblasti umožňovaly duchovním Slezské církve evangelické aug. vyz. účast na různých jednáních protestantských církví, mj. i ve Švédsku, Francii, v USA a na africkém kontinentě. Podle Sýkory měla ve Světovém luterském svazu agentura S-StB Ostrava, složená z části duchovenstva, laiků i funkcionářů SCEAV, vybudované nadějně pozice. Mezi hlavní úkoly agentury patřil ofenzivní přístup k získávání a upevňování pozic do řad vlivných funkcionářů Světového luterského svazu.³⁴⁷⁾

Agentura StB z řad SCEAV udržovala široké kontakty s ostatními protestantskými církvemi, zejména však se Slovenskou evangelickou církví augšpurského vyznání. Zástupci obou církví se setkávali při zasedáních Ekumenické rady církví v ČSSR, uskutečňovali společné akce u příležitosti různých církevních oslav, zúčastňovali se obdobných jednání v zahraničí a obě církve byly členy těchto zahraničních protestantských organizací. Velmi dobré kontakty udržovala agentura SCEAV s Československou církví husitskou a s Polskou evangelickou církví. Agenti StB ve Slezské církvi evangelické aug. vyz. podporovali jednak polské protestantské duchovní v jejich postojích proti římskokatolické církvi, jednak opoziční proudy uvnitř jednotlivých protestantských církví.³⁴⁸⁾

Předpoklady náboru agentury kontrarozvědky StB k průniku do protestantských center

K úspěšnému proniknutí agentů do institucí Světového luterského svazu museli operativci StB vytvořit model budoucího tajného spolupracovníka. Perspektivnost využití agentury v těchto případech předpokládala výběr kandidátů z mladší generace. Tento trend omlazování totiž prosazovalo samotné ústředí SLS a diferencovalo přitom kandidáty s odpovídajícími organizačními a odbornými znalostmi. StB požadovala po svých budoucích spolupracovnících církevní praxi v délce minimálně 10 let po ukončení studia bohosloví. Funkcionáři SCEAV totiž mladé duchovní bez potřebné praxe neseznamovali s cír-

³⁴⁶⁾ Ke SCEAV podrobně tamtéž, s. 27, 29–30, 33.

³⁴⁷⁾ Tamtéž, s. 36–38.

³⁴⁸⁾ K agentuře StB uvnitř SCEAV tamtéž, s. 42–45.

kevními zahraničními aktivitami. Vhodnými církevními orgány k proniknutí agentury se jevila komise pro církevní pomoc a spolupráci a studijní komise, protože ústředí SLS mělo zájem doplňovat oba orgány zástupci církví z totalitních režimů. Podle Sýkory sehrály při modelování agentury rozhodující roli schopnosti, odborné kvality a funkční zařazení: „*Především budou přicházet v úvahu takoví duchovní, kteří nejsou bigotně nábožensky založeni. V opačném případě dovedou později zradit. [...] K pronikání agentury SCEAV do protestantských církevních center není možno využívat způsobů donucování, ale přesvědčování. Agenturu je třeba přesvědčit, že veškerá činnost spojená s tím, co získá v zahraničí, nebude sloužit proti ní a církvi, ale ve prospěch pokroku, k obraně a ochraně socialismu.*“³⁴⁹⁾

Odměňování tajných spolupracovníků považovala StB za součást výchovné práce. K tomuto bodu Sýkora uvedl: „*V našem případě bude využito ocenění spolupráce u příležitosti životního jubilea ve formě finanční částky. Vzhledem k poměrně dobrému finančnímu zabezpečení agentury SCEAV není vhodné odměňovat spolupracovníky za výtečné splnění úkolů finančně. Odměna by nebyla pravým stimulem do další spolupráce. Významnou roli však bude mít umožnění vycestování mimo stanovený plán zahraničních cest v odůvodněném případě, zajištění studia dětí atd.*“³⁵⁰⁾

Úkoly agentury StB ve Světovém luterském svazu

Při zavádění a nasazování agenta do zahraničního protestantského centra vycházeli řídicí pracovníci z operativní situace, která vyplývala z dlouhodobých a dílčích plánů rozpracování církevních organizací, provedených X. správou SNB. Ve spolupráci s ostatními kontrarozvědkami komunistických režimů sledovali příslušníci StB činnost vedoucích emisarů zahraničních protestantských institucí a jejich čelných představitelů, kteří navštěvovali totalitní státy.³⁵¹⁾

Agentura StB z řad Slezské církve evangelické augšpurského vyznání, působící krátkodobě i dlouhodobě ve Světovém luterském svazu, se i do budoucna měla zaměřovat na plnění těchto úkolů:

- „*získávání informací o činnosti a záměrech SLS a dalších zahraničních protestantských církevních centrálech proti protestantským církvím v ČSSR;*
- *odhalování spojení funkcionářů a emisarů SLS a jejich spolupracovníků na národní protestantské církve v ČSSR a zabránit jejich zneužití proti socialistickému státnímu zřízení;*

³⁴⁹⁾ Tamtéž, s. 46, 49–50.

³⁵⁰⁾ Tamtéž, s. 76.

³⁵¹⁾ K mezistátní spolupráci komunistických státobezpečnostních složek tamtéž, s. 68.

- *pronikání do zahraničních církví a církevních centrál s cílem získání dlouhodobých předpokladů působení na jejich činnost;*
- *zvyšování vlivu mírových církevních organizací v ČSSR a zahraničí na celosvětovém vývoji církevní mírové politiky;*
- *předcházení a zamezování snah reakčního ekumenismu o vytvoření jednotné církevní fronty.*³⁵²⁾

Následující práce z přelomu 70. a 80. let sledovala pozice a báze západoněmecké zpravodajské služby BND na území ČSSR. Ještě předtím, pod socialistickoliberalní vládou západoněmeckého kancléře Willyho Brandta v letech 1969 až 1974, nastal obrat politického kurzu vůči Československu, do té doby značně ovlivňovaného představiteli odsunutých sudetských Němců. Nové zahraničněpolitické koncepty SRN nesly motto „změna přiblížením“ (Wandel durch Annäherung) a východní politika postupovala podle hesla „jistota skrze normalizaci“ (Sicherheit durch Normalisierung). Komplikovaná jednání o smlouvě mezi ČSSR a SRN trvala téměř tři roky, neboť se hledala formulace o neplatnosti mnichovské dohody přijatelná pro obě strany. Přestože se smlouva stala již během rozhovorů terčem kritiky německé opozice a sudetoněmeckých grémií, došlo v Praze dne 11. 12. 1973 k jejímu podepsání. Bilaterální oficiální vztahy obou zemí tak i přes zhoršení mezinárodního klimatu v letech 1980–1985 vykazovaly mírnou tendenci ke zlepšení.³⁵³⁾

Autorem diplomové práce k tématu „podvratné“ činnosti BND na teritoriu Československa byl absolvent dálkového studia Fakulty StB VŠ SNB por. Antonín Walter,³⁵⁴⁾ který od 1. 6. 1978 působil ve funkci staršího referenta 2. oddě-

³⁵²⁾ Tamtéž, s. 83.

³⁵³⁾ K československo-západoněmeckým vztahům více Pojerová, A.: Vztahy Spolkové republiky Německo k Československu před rokem 1989 a vliv Sudetoněmeckého krajanského sdružení. Dějiny a současnost 6, roč. 2000, s. 38–39.

³⁵⁴⁾ Antonín Walter (uváděn též jako Valter, nar. 1947) přijat 1. 5. 1972 jako překladatel III. stupně na 1. odd. VI. odb. StB při KS SNB Ústí n. L., od 1. 10. 1973 ve funkci ref. 3. odd. I. odb. StB Ústí n. L., 2. 9. 1974 až 6. 6. 1975 absolvoval interní studium praporčické školy StB v DŠ FED Vnoř pro přísl. s maturitou, od 1. 9. 1976 do 31. 7. 1980 povolán k dennímu studiu na Fak. StB VŠ SNB a současně zařazen do stavu, 1. 5. 1978 povolen přestup z denního na externí studium VŠ SNB a zařazen jako ref. 2. odd. I. odb. S-StB Ústí n. L., od 1. 6. 1978 ve funkci SR tamtéž, 1. 4. 1980 přemístěn ke KS SNB Hr. Králové ve funkci SR 3. odd. I. odb. S-StB, 1. 12. 1981 jmenován náčelníkem 2. odd. I. odb. S-StB Hr. Králové, 13. 9. 1982 až 17. 12. 1982 absolvoval interní zdokonalovací kurz rus. jazyka pro přísl. SNB navržené na studium v SSSR, od 1. 9. 1987 do 31. 12. 1987 absolvoval stáž na odb. pasů a víz KS SNB Hr. Králové, od 1. 1. 1988 ve funkci zástupce náčelníka odb. pasů a víz KS SNB Hr. Králové, od 1. 12. 1988 zástupce náčelníka odb. pasů a víz S-StB, 15. 2. 1990 odvolán z funkce a 16. 2. 1990 zařazen do zálohy, 16. 7. 1990 propuštěn ze služ. poměru. Dosažené

lení I. odboru S-StB Ústí nad Labem. Za svého školitele si vybral vysokého důstojníka StB plk. Františka Mačinu,³⁵⁵⁾ tehdy zástupce náčelníka VŠ SNB.

18) Por. Antonín Walter:

Pozice a báze BND na území ČSSR využívané k provádění podvratné činnosti³⁵⁶⁾ (vedoucí práce plk. JUDr. František Mačina)

Walter se ve své práci pokusil shrnout poznatky StB o speciálních službách Spolkové republiky Německo. Pro potvrzení argumentace některých svých vývodů použil dobový průzkum realizovaných akcí kontrarozvědky pro trestný čin vyzvědačství v Severočeském kraji (SČK) za období 1977–1979. Analýza potvrdila obecné poznatky příslušníků StB o využívání operativních bází speciálními službami SRN a zároveň poukázala na jednotlivé nedostatky v agenturně operativní činnosti pracovníků čs. kontrarozvědky. Přesto si však autor na základě svého dílčího průzkumu nedovolil činit obecné závěry.

Politické urovnání bilaterálních vztahů mezi SRN a ČSSR prostřednictvím smlouvy z roku 1973 v žádném případě neznamenalo útlum soupeření tajných služeb. StB dokonce zvyšovala svoji aktivitu v boji proti tzv. revanšistickým

hodnosti: od 1. 5. 1972 stržm., od 1. 5. 1973 nstržm., od 1. 9. 1975 ppor., od 1. 9. 1977 por., od 1. 5. 1980 npor., od 1. 5. 1982 kpt., od 1. 5. 1987 mjr.

³⁵⁵⁾ František Mačina (uváděn i jako Mračina, nar. 1924) přijat do výkonné služby k MNB Praha 1. 11. 1948, od 3. 1. 1951 výkonná služba při útvaru SNB Modřín, od 25. 6. 1951 výkonná služba na velitelství StB Praha, 1. 1. 1953 jmenován zástupcem náčelníka odb. velitelství StB, 8. 10. 1953 ustanoven zástupcem náčelníka II. S-MV Praha, 17. 5. 1954 jmenován zástupcem náčelníka KS MV Ústí n. L., 1. 9. 1956 až 28. 7. 1957 absolvoval kurz pro vedoucí pracovníky operativních součástí MV v SSSR, 15. 5. 1961 jmenován náčelníkem II. odb. (kontrarozvěd.) KS MV Hr. Králové, od 1. 8. 1966 zástupce náčelníka II. odb. S-StB při KS SNB Hr. Králové, 1. 5. 1969 přemístěn a současně ustanoven náčelníkem odb. USA HS StB ČR, od 15. 10. 1969 ve funkci náčelníka odb. vízových cizinců HS StB, 1. 12. 1970 přemístěn na KS SNB Praha jako náčelník I. odb. S-StB Praha, od 1. 7. 1971 dočasně ustanoven náčelníkem VI. odb. tamtéž, 1. 8. 1973 jmenován opět náčelníkem I. odb. S-StB KS SNB Praha, od 10. 12. 1973 do 23. 1. 1974 povolán do internátního zdokonalovacího kurzu rus. jazyka v Jazykové škole FMV pro přísl. navržené na studium ve škole KGB při RM SSSR, 1. 2. 1974 až 28. 4. 1974 absolvoval II. běh internátního studia tříměsíčního kurzu na VŠ FED KGB při RM SSSR v Moskvě, 1. 9. 1974 dočasně ustanoven do funkce zástupce náčelníka S-StB KS SNB Praha, od 1. 11. 1974 zástupce náčelníka S-StB Praha, 1. 3. 1978 přemístěn a současně jmenován zástupcem náčelníka VŠ SNB, od 1. 10. 1980 náčelník (děkan) Fak. StB (Fak. StB) VŠ SNB, od 1. 9. 1984 do odvolání 30. 9. 1988 ve funkci náčelníka Fak. StB VŠ SNB (děkan), od 1. 10. 1988 dočasně pověřen výkonem funkce zástupce náčelníka téže fak., k 31. 12. 1988 uvolněn ze služ. poměru z důvodu starobního důchodu. Dosažené hodnosti: od 1. 11. 1948 čekatel, od 1. 9. 1949 stržm., od 1. 1. 1951 vrchní stržm., od 1. 6. 1951 ppor., od 1. 5. 1952 npor., od 1. 5. 1953 kpt., od 1. 1. 1955 mjr., od 1. 9. 1962 pplk., od 1. 5. 1970 plk.

³⁵⁶⁾ Walter, A.: Pozice a báze BND na území ČSSR využívané k provádění podvratné činnosti. Dipl. práce VŠ SNB, 1979. Čj. neuvedeno.

silám v SRN, kterým byla poskytována „tichá“ podpora ze strany vládnoucích německých kruhů. Mezi největší nepřítelé StB proto patřila Spolková zpravodajská služba (Bundesnachrichtendienst, BND).

S použitím materiálů z fondů S-StB Ústí nad Labem charakterizoval diplomant západoněmecký revanšismus takto: *„Je to ideologie a politika odvety, jejímž cílem je zvrácení výsledků postupimské konference v otázce územně státního rozhodnutí. Jaký je ve skutečnosti onen ‚velmi malý počet‘ západoněmeckých revanšistů? Jedná se přibližně o tři a půl milionů členů.“*³⁵⁷⁾

Systém zpravodajských služeb SRN

Po obsáhlém úvodním vylíčení negativních válečných a poválečných zkušeností s německým etnikem v ČSR a zdůvodnění jeho odsunu se Walter ve své práci zaměřil na historii vzniku a působení zpravodajských služeb SRN. K přechodnému období konsolidace západoněmecké tajné služby v 50. letech vyzdvihl několik zásadních bodů:

„1. Hlavním cílem tajné služby bylo překonat porážku ve válce a urychleně vytvořit podmínky pro činnost nově zformovaného systému speciálních služeb s vhodnými základními a pomocnými institucemi.

2. Koncepce tajných služeb byla v souladu se ‚západní orientací‘ německých monopolů i se strategií amerického imperialismu.

3. S pomocí amerického okupačního režimu se podařilo uchovat některé složky fašistické tajné služby a položit základy jejich budoucího systému.

4. Nově vznikající systém byl v počátcích úzce spojen s tajnou službou USA.

*5. Přes úkoly, které tento systém plnil v součinnosti s tajnou službou USA uvnitř západních okupačních pásem, bylo jeho hlavní úsilí zaměřeno především proti Sovětskému svazu a ostatním lidově demokratickým státům.“*³⁵⁸⁾

Systém tajných služeb SRN, které StB kvalifikovala podle vlastní stupnice nebezpečnosti, tvořily tři hlavní složky:

Spolková zpravodajská služba – Bundesnachrichtendienst (BND), oficiální součást státního aparátu SRN od 1. 4. 1956.

Úřad pro ochranu ústavy – Bundesamt für Verfassungsschutz (BfV), zřízen dne 27. 9. 1950; BfV shromažďoval a využíval informace a poznatky na osoby, které měly za cíl svržení, změnu nebo narušení ústavního pořádku SRN (boj proti levicovému terorismu a komunismu v SRN, rozpracování diplomatů, kádrových rozvědčků a agenty komunistických států).

³⁵⁷⁾ Tamtéž, s. 5.

³⁵⁸⁾ Tamtéž, s. 33.

Vojenská krycí služba (kontrarozvědka Bundeswehru) – Militärischer Abschirm Dienst (MAD); z období krátce před rokem 1979 neměla StB poznatky, že by MAD rozvědně pracovala proti ČSSR.³⁵⁹⁾

Zvláštní místo zaujímal Koordinační výbor tajných služeb, se sídlem v Kolíně nad Rýnem, který zajišťoval styk mezi úřadem spolkového kancléře, ministerstvy a výše uvedenými službami.³⁶⁰⁾ Všechny tři hlavní složky speciálních služeb SRN spolu úzce spolupracovali a celý systém byl řízen podle jednotných zásad. Dozor nad složkami prováděla Spolková rada obrany, zčásti prostřednictvím výboru státního tajemníka pro otázky bezpečnosti při úřadu spolkového kancléře. Spolupráci mezi BND, BfV, MAD a policií upravovali závazné směrnice z 15. 9. 1958 a šéfové všech tří organizací se v zájmu koordinace pravidelně scházeli.³⁶¹⁾

Spolková zpravodajská služba právně patřila do Úřadu spolkového kancléře jako jeho šesté oddělení. Ve funkci vedoucího referátu Koordinierung der Nachrichtendienste des Bundes Geheimschutzes působil v roce 1978 Franz Schlichter. Část finančních prostředků pro toto oddělení poskytoval údajně také Svaz německých průmyslníků, který podle Waltera od rozvědky proti účtem získával globální i dílčí údaje o ekonomice východoevropských států včetně poznatků z vývoje a výzkumu.³⁶²⁾

Zásady, formy a metody činnosti BND

Mezi hlavní zásady veškerých aktivit BND patřila důsledná konspirace. V praxi to znamenalo, že všechny územní orgány BND byly kryty jako samostatná obchodní, průmyslová, výzkumná a vědeckotechnická oddělení či kulturní instituce. Pracovníci BND používali při styku s civilním prostředím i mezi sebou krycí jména a byli vybaveni příslušnými dokumenty západoněmeckých firem jako např. Siemens-Halske, Bayer, AEG, BASF, Mannesmann, Junkers ad.³⁶³⁾

Podle poznatků příslušníků kontrarozvědky StB prováděla BND „podvratnou“ činnost prostřednictvím tří základních forem: 1. formou získávání rozvědných informací, 2. formou přímého podvracení a 3. formou budování rozvědných pozic. Na základě podrobných pokynů centrály BND měli její pracovníci za úkol získávat rozvědné informace v těchto oblastech: celková vnitř-

³⁵⁹⁾ Podrobnosti k jednotlivým službám tamtéž, s. 33–34, 40–41.

³⁶⁰⁾ Ke koordinačnímu výboru více tamtéž, s. 40.

³⁶¹⁾ K vzájemné provázanosti služeb SRN tamtéž, s. 42.

³⁶²⁾ Tamtéž, s. 34.

³⁶³⁾ O konspiraci BND tamtéž, s. 35, 90–92.

ní situace dané země, důležitá stranická a vládní opatření a reakce obyvatelstva na ně, nálady občanů, vztahy mezi jednotlivými komunistickými režimy s důrazem na SSSR apod.³⁶⁴⁾

Ve vojenské oblasti se BND zaměřovala na získávání poznatků o obranyschopnosti dotyčné země, poznatků k bojové připravenosti a k morálněpolitickému stavu v ozbrojených silách, získávala informace o strategicky důležitých objektech a dokumentech, o raketových vojscích a vojenské technice a o armádách Varšavské smlouvy a jejich vzájemných vztazích. K dosažení vytčených cílů využívala BND všechny dostupné prostředky, formy a metody práce. Podle Waltera, čerpajícího z operativních materiálů StB, patřily mezi nejpoužívanější tyto:

- *„Agenturní činnost, která je v práci BND prioritní. BND úkoluje svoji agenturu především k pronikání do nejdůležitějších orgánů strany a státu, do důležitých vojenských a ekonomických objektů, do vědeckovýzkumných pracovišť, do orgánů RVHP a do oblasti kulturní a umělecké fronty.*
- *Zpravodajské hry s využitím převerbované agentury nebo podstavené agentury vlastní.*
- *Vytěžování a výslechy vystěhovalců a emigrantů k vojenským otázkám, k jejich stykům, k situaci v místě bydliště apod.*
- *Vyzvidání zpravodajských informací od československých občanů, kteří soukromě nebo služebně vyjíždějí do NSR.*
- *Vytěžování našich občanů na ZÚ NSR při vyřizování formalit souvisejících s výjezdem do NSR při oficiálních návštěvách na ZÚ, při vyřizování pozůstalosti apod.*
- *Vizuální rozvědka pomocí kádrových rozvědčků legalizovaných na ZÚ NSR a pomocí vizových cizinců při jeho cestách po území protivníka.*³⁶⁵⁾

Dle autora využívala západoněmecká BND ve velké míře rovněž odposlech vojenských a diplomatických radiových sítí. Vedle těchto zdrojů informací věnovali pracovníci BND mimořádnou pozornost tzv. legálním pramenům. Prováděli intenzivní monitorování masmédií příslušného státu, sledovali odborné publikace a referáty ze všech oblastí společenského života.³⁶⁶⁾

Vnitřní struktura BND

Podle informací StB z roku 1979 se práce BND organizačně dělila na čtyři hlavní úseky. K ústřednímu aparátu BND patřila také kancelář a sekretariát ge-

³⁶⁴⁾ O formách práce BND tamtéž, s. 35.

³⁶⁵⁾ Tamtéž, s. 36.

³⁶⁶⁾ K monitoringu legálních zdrojů informací tamtéž, s. 38.

nerálního ředitele, finanční služba, referát pro styk s veřejností, hlavní studijní referát a ústřední sledovací služba.³⁶⁷⁾

Rozvědný úsek BND se členil na sedm oddělení, která byla rozdělena na referáty a podreferáty. Rozvědnou činnost proti SSSR řídil referát I-C-1, dále byl zainteresován referát I-C-3 (využívání mořského kanálu), oddělení I-D (získávání informací o socialistických zemích ve vytěžovacích střediscích, kontrola poštovních zásilek a telefonních rozhovorů) a oddělení I-G (zvláštní úkoly, emigranti, důstojníci). Referát I-A-5 spravoval zahraniční oddělení kontrarozvědky BND a organizoval aktivity vyvíjené proti bezpečnostním orgánům komunistických režimů.

Operativně technický úsek BND byl vytvořen pro řízení technické rozvědky a operativní techniky. Skládal se ze čtyř oddělení, která podle svých funkčních zaměření řídila útvary elektronické, radiové a letecké rozvědky, zajišťovala rozvědnou službu a dokumentaci operativní technikou a spojovacími prostředky.

Informačně analytický úsek BND se skládal z pěti oddělení. Prováděl vyhodnocování, generalizaci a analýzu získaných informací, přípravu politických přehledů pro vládu SRN a jiné státní orgány a rozpracovával úkoly pro operativní útvary BND.

Administrativní úsek BND tvořilo rovněž pět oddělení. Zabýval se administrativní činností včetně nábory a rozmisťování kádrů, plánováním, vnitřním spojením apod. Odbor měl několik referátů, které zajišťovaly konspiraci rozvědné činnosti BND i jejich pracovníků. To znamená, že vypracovávaly legendy pro jednotlivé operativce, kryly jejich pravá bydliště i zaměstnání a pravidelně příslušníky BND prověřovaly.³⁶⁸⁾

Operativní báze BND v Severočeském kraji

Walter si k popisu „podvratné“ činnosti BND vybral teritorium Severočeského kraje. Operativní skupiny obyvatelstva využívané BND v tomto regionu rozdělil následovně:

- 1) báze československých občanů;
- 2) báze vystěhovalců z ČSSR;
- 3) báze československých uprchlíků a navrátilců;
- 4) báze státních příslušníků SRN dojíždějících do ČSSR.

³⁶⁷⁾ K jednotlivým odborům BND tamtéž, s. 39–40.

³⁶⁸⁾ Poznatzky ke každému ze čtyř úseků BND tamtéž, s. 39–40.

Báze československých občanů

Bázi využívání československých občanů Spolkovou zpravodajskou službou rozdělil Walter na prioritní problematiku občanů německé národnosti a problematiku vyjíždějících osob. Podle sčítání obyvatelstva z roku 1970 bylo v Severočeském kraji trvale usídleno téměř 36 000 osob německého etnika, což činilo minimálně 3,3 % z celkového počtu občanů kraje. Někteří Němci se totiž z různých důvodů, např. když pocházeli ze smíšených manželství, hlásili k české národnosti. Pracovníci StB odhadli celkový počet osob německého původu na 60 000.³⁶⁹⁾

Z poznatků StB vyplývalo, že se mezi českými Němci vyskytoval poměrně silný nacionalismus, který kulminoval v roce 1968 různými separatistickými tendencemi. Vedle snah o vytvoření samostatné politické strany existovaly „revanšistické“ požadavky na zakládání německých škol a uznání němčiny za úřední jazyk. Speciální služby SRN se snažily získat vliv na vedoucí představitele Kulturního svazu pracujících německé národnosti (Kulturverband). V ČSSR patřil mezi oficiálně povolené organizace a jenom v SČK sdružoval více než 4000 osob. Rozpracováním Kulturverbandu zjistila kontrarozvědka StB těsné kontakty některých vedoucích funkcionářů na sociální demokracii v SRN, na novináře i na „revanšistické“ organizace. Členové Kulturverbandu rovněž často legálně vyjížděli na návštěvy příbuzných do SRN, kteří jim návštěvy opláceli. Z těchto důvodů měla StB toto zájmové sdružení pod neustálou zpravodajskou kontrolou.³⁷⁰⁾

Z báze občanů ČSSR německé národnosti v Severočeském kraji vyjíždělo ročně do SRN asi 6500 osob. Při získávání agentury ve prospěch BND se důležitým faktorem stala otázka německého cítění a sounáležitosti. Navíc prakticky celý Severočeský kraj patřil mezi zájmové oblasti speciálních služeb SRN vzhledem k vysoké koncentraci průmyslu, k dislokaci vojsk ČSLA i sovětské armády. Vedle osobního styku této skupiny s občany SRN byl provozován i styk neosobní, tedy především písemný. Tuto formu intenzivně využívala více než pětina osob německé národnosti žijících v SČK.³⁷¹⁾

Pracovníci BND prováděli kontaktování čs. občanů německého původu převážně v bytech jejich příbuzných či známých při návštěvě SRN, přičemž v řadě případů obdrželi relevantní informace. K dalším kontaktům docházelo v úředních budovách, kde se tito návštěvníci povinně hlásili k pobytu. Tam také mohli požádat o tzv. sociální podporu (Sozialhilfe). Podmínkou jejího vydání byla německá národnost, odpovídající znalost německého jazyka a projev národní

³⁶⁹⁾ Statistické údaje tamtéž, s. 45.

³⁷⁰⁾ K aktivitám členů Kulturverbandu tamtéž, s. 45–46.

³⁷¹⁾ K německé menšině v SČK tamtéž, s. 47.

sounáležitosti. Výše podpory činila 50 západoněmeckých marek na osobu a žádala o ni většina z této skupiny návštěvníků. Od roku 1958 disponovala StB poznatky o vytěžování uvedené kategorie osob Spolkovou zpravodajskou službou právě při vyřizování této podpory. V ojedinělých případech používali pracovníci BND při získávání agentury i kompromitující materiály.³⁷²⁾

Občany českého původu vyjíždějící do SRN využívaly západoněmecké speciální služby ve značné míře jako pramen informací o situaci v ČSSR. Do zorného pole zpravodajských služeb se podle Waltera dostali ještě před samotným výjezdem. Důvodem byla snaha BND prověřit skutečné důvody cesty do SRN, charakter vztahů dané osoby, pracovní zařazení a funkce v ČSSR, politický profil a osobní vlastnosti, které umožnily vytvořit dokonalý obraz o možnostech a schopnostech zájmové osoby k jejímu zpravodajskému využití. Dle poznatků kontrarozvědky StB se první kontakt čs. občana se speciálními službami SRN odehrával již při přechodu státní hranice, kde občas docházelo ke zpravodajskému vytěžování orgány Bundesgrenzschutz za přítomnosti mužů v civilu. Po celou dobu pobytu se vytypovaný jedinec nacházel pod nepřetržitým dohledem západoněmecké kontrarozvědky (BfV). Nejčastější legendou pro navázání kontaktu s občanem ČSSR v zájmu zpravodajského využití ze strany BfV byla kontrola dokladů.³⁷³⁾

Báze vystěhovalců z ČSSR

Rapidní nárůst legálních vystěhovalců německé národnosti z ČSSR v důsledku podpisu mezistátní smlouvy v roce 1973 poskytoval speciálním službám SRN významnou základnu pro výběr zpravodajských typů a k získávání rozvědných informací. K důvodům pro toto využívání vystěhovalců patřila znalost českého jazyka, obeznámenost s prostředím a v neposlední řadě i přirozené podmínky pro jejich legalizaci v totalitní ČSSR. Většina vystěhovalců musela projít tzv. karanténními sběrnými středisky pro vystěhovalce (Durchgangsstelle für Aussiedler), v nichž se podrobili zpravodajskému vytěžení. Po uplynutí karanténní lhůty a po usazení v SRN byl vystěhovalec, který neprošel Durchgangsstelle, písemně pozván ke zpravodajskému vytěžení příslušnou pobočkou Úřadu pro vytěžování – Hauptstelle für das Befragungswesen (HfB). Vystěhovalec tam musel předložit veškeré doklady vydané v ČSSR a zároveň vyplnit dotazník, ve kterém kromě osobních dat rozvedl údaje o posledním pracovišti a vojenské službě za posledních pět let. Kromě získávání rozvědných i všeobecných informací o ČSSR a typování mezi vystěhovalci bylo vy-

³⁷²⁾ Ke kontaktování potenciální agentury BND tamtéž, s. 47–48.

³⁷³⁾ K zájmu BfV o občany ČSSR neněmeckého původu tamtéž, s. 48–49.

těžování zaměřeno rovněž k odhalování spolupracovníků čs. rozvědky a kontrarozvědky.³⁷⁴⁾

V roce 1973 podalo v Severočeském kraji žádost o vystěhování do SRN 310 občanů německé národnosti, z toho 180 žádalo o propuštění ze státního svazku ČSSR (přičemž kladně bylo vyřízeno 163 žádostí). O rok později požadovalo vystěhování 190 občanů, z toho ve 140 případech také propuštění ze státního svazku (povolení obdrželo 78 osob). Od roku 1974 čs. občany německé národnosti otevřeně vyzýval k vystěhování do SRN tamější Červený kříž. Zpravodajská práce vytypovaných vystěhovalců se dle Waltera vyznačovala určitými znaky. Vedle množství opakovaných cest do teritoria Severočeského kraje k získávání informací vizuálním pozorováním měly tyto osoby údajně speciálními službami přesně stanovený prostor pobytu a pohybu v místech dislokace vojsk ČSLA a sovětské armády. Každý z agentů-vysídlenců disponoval pro tyto účely individuálně vypracovanou a ověřitelnou legendou.³⁷⁵⁾

Báze československých uprchlíků a navrátilců

Českoslovenští uprchlíci představovali dle poznatků StB pro západoněmecké speciální služby pramen hodnotných informací a tvořili zároveň základ pro dlouhodobou bázi typů za účelem zpravodajského využití. Z této kategorie osob měli největší potenciál emigranti po roce 1968. Na základě statistických údajů StB ke dni 30. 9. 1979 žilo v SRN 5755 exulantů ze Severočeského kraje. Základní podmínkou pro poskytnutí politického azylu byl pobyt v uprchlickém táboře, kde docházelo k jejich hloubkovému vytěžování. Mezi nejznámější patřily tábory v Zirndorfu u Norimberku, v Massenu a v Marianfelde v západním sektoru Berlína. Kromě osobních údajů k uprchlíkovi měly zpravodajské služby SRN prvořadý zájem o informace z vojenské oblasti. Výslech k těmto otázkám byl prováděn za využití jednotných názorných pomůcek.³⁷⁶⁾

Vedle vojenské oblasti byl každý exulant vytěžován k místu bývalého zaměstnání a ke všem zpravodajsky zajímavým objektům z okolí svého posledního bydliště. Uprchlík musel detailně popsat podnik, ústav nebo instituci svého působení. Kromě údajů o zaměstnancích a spolupráci se zahraničními firmami patřily mezi okruh zájmů pracovníků BND výrobní a výzkumné programy, surovinové problémy a plnění stanovených úkolů.³⁷⁷⁾

³⁷⁴⁾ K prověrce vystěhovalců více tamtéž, s. 53–54.

³⁷⁵⁾ O rozvědné činnosti vystěhovalců z ČSSR tamtéž, s. 55–56.

³⁷⁶⁾ K zájmu BND o čs. uprchlíky tamtéž, s. 50–51.

³⁷⁷⁾ K vytěžování uprchlíků tamtéž, s. 51.

Z báze uprchlíků a navrátilců byla pro BND prvořadá problematika navrátilců. Z poznatků StB vyplynulo, že vytypované čs. navrátilce připravovaly speciální služby SRN více než pro špionáž v mírové době spíše jako agenturu pro případ války k provádění diverzních a sabotážních akcí v ČSSR. Databáze StB registrovala v SČK k roku 1979 celkem 157 navrátilců, kteří prošli uprchlickými tábory v SRN, západním Berlíně nebo Rakousku. Prováděnými prověrkami StB zjistila, že převážná část navrátilců nastoupila do původního zaměstnání, ve kterém pracovali před emigrací.³⁷⁸⁾

Báze občanů SRN přijíždějících do ČSSR

Báze státních příslušníků SRN využívaných západoněmeckými speciálními službami při průniku do Československa byla relativně početná. Jen do Severočeského kraje přijíždělo každým rokem přibližně 24 000 – 30 000 občanů SRN, z toho někteří i vícekrát ročně. Metodika vytěžování těchto osob i konkrétní způsob provedení dle autora nasvědčoval faktu, že se jednalo o detailně propracovaný systém řízený z jednoho centra. Zpravodajské vytěžování německých občanů probíhalo zpravidla v objektech Spolkové pohraniční služby (Bundesgrenzschutz) nebo Celní hraniční služby (Zollgrenzdienst), a to jednak při jejich cestě do ČSSR, jednak při jejich návratu. Před odjezdem kontaktovali příslušníci BND vytypované osoby s cílem ověřit jejich vhodnost pro další využití.³⁷⁹⁾ V řadě případů byli tito občané seznámeni s průvodcem Poučením pro cesty do východní Evropy a Sovětského svazu, přetištěným v příloze č. 1.

Podle Waltera vytěžovali pracovníci BND většinu německých občanů po návratu z ČSSR formou konkrétních a přesně formulovaných otázek, zaměřených k vojenským a průmyslovým objektům a k situaci v místě pobytu. Některým z vytěžovaných připomněli z jejich pobytu v ČSSR podrobnosti, aby jim vsugerovali domněnku, že byli sledováni. Na základě toho pak němečtí občané hovořili o svém pobytu pravdivě a detailně. Zpravodajští důstojníci zjišťovali veškeré podrobnosti ohledně případných dopravních nehod, účastí na oslavách, recepcích, besedách a samozřejmě styků s příslušníky VB a StB. Občané SRN, kteří do ČSSR přicestovali na služební cestu, museli po návratu sepsat o průběhu svého pobytu podrobnou zprávu, která byla předložena příslušnému zmocněnci pro otázky bezpečnosti.³⁸⁰⁾

Walter uvedl, že přibližně od roku 1972 zaznamenala kontrarozvědka StB ze strany občanů SRN signály o nové formě činnosti zaměřené proti ČSSR, spočívající v upřesňování a doplňování kartografických údajů. Státní příslušní-

³⁷⁸⁾ K problematice navrátilců tamtéž, s. 52.

³⁷⁹⁾ K využívání státních příslušníků SRN tamtéž, s. 56–57.

³⁸⁰⁾ Vytěžování občanů SRN tamtéž, s. 57–59.

ci SRN tyto aktivity údajně kryli zájmem o objektivizaci a upřesnění obsahu školních učebnic v SRN. Mezi další formy údajné rozvědné činnosti patřilo fotografování geologických a kartografických bodů přímo v terénu. Tyto skutečnosti Walter doložil několika úředními záznamy (ovšem s minimální vyprávěcí hodnotou). StB koncem 70. let rovněž zaznamenala pokusy o získání leteckých snímků a různých fotografií z odborných publikací vydávaných v Československu. V rovině politického ovlivňování používali občané SRN údajně mnohotvárné formy od nenásilných projevů „ideologické diverze“ až po otevřené „vulgární útoky“ proti SSSR, ČSSR, NDR a ostatním komunistickým režimům. Rovněž k infiltraci projevů maoistické ideologie docházelo dle Waltera prostřednictvím návštěvníků ze SRN, jejichž počet v Severočeském kraji mezi lety 1975 až 1979 přesáhl hranici 130 000 osob.³⁸¹⁾

Závěrečnou část práce věnoval Walter dvěma případům odhalení trestného činu vyzvědačství podle § 105 tr. zák. ve prospěch speciálních služeb SRN na území Severočeského kraje. Jeho popisy akcí BABETA a VELVETA (při jejich realizaci byl odsouzen jeden německý vystěhovalec z ČSSR na 13 let nepodmíněně a jeden český navrátilcec na 6 let) byly však natolik nesystematické, že v konečném důsledku nepřinášejí čtenáři relevantní informace.

Příloha č. 1: Překlad oficiálního dokumentu pro občany SRN³⁸²⁾

„POUČENÍ pro cesty do východní Evropy a Sovětského svazu
(Nebrat s sebou na cestu!)

Stále častěji cestují dnes občané Spolkové republiky (NSR) jako turisté nebo obchodníci také do východoevropských států nebo Sovětského svazu. Setkání se zemí a lidmi přispívá k tomu, aby se snížily oboustranné předsudky a tím poznání sloužilo vzájemnému porozumění. Cesta může ale také skončit zklamáním, když neznáte různorodé poměry hostující země, nevhodně se chováte, čímž můžete přijít do těžkostí. Proto je důležité také znát zvláštnosti zpravodajské služby ve východních státech a k tomu přiměřeně přizpůsobit své chování.

Zpravodajské služby hrají ve státním aparátu východních států důležitou roli. Sbírají informace z politiky, vědy, průmyslu a výzkumu, jakož i obranného a bezpečnostního systému západních zemí. K tomu hledají mezi návštěvníky ze Západu vhodné spolupracovníky. Používají následující metody:

- Podrobně jsou přezkoumávány žádosti o víza.

³⁸¹⁾ K různým formám „diverzní“ činnosti občanů SRN v SČK tamtéž, s. 59–60.

³⁸²⁾ Tamtéž, s. 96–99.

- Spolupracovníci a informátoři zpravodajské služby hledají kontakty k návštěvníkům. K tomu jsou využíváni tlumočníci, průvodčí ve vlacích, barmani, pokojské a podobný personál.
- Obzvláště v hotelích mohou být prohledány pokoje a v kempincích odposlouchávány hovory. Kamery a mikrofony jsou dnes lehkou ukrývatelné (miniaturní).

Povolání a společenské postavení nutno chránit před zpravodajským pozorováním. Když se podaří zpravodajským službám některému návštěvníku prokázat porušení předpisů hostující země, mají v ruce prostředek nátlaku, který je často použitý k náboru. K tomu je důležité vědět, že ve východních zemích se lze prohřešit protizákonným jednáním činy, které jsou na Západě hodnoceny jen v oblasti morálky.

Vaše chování musí být proto korektní a musí být posuzováno podle platných předpisů hostující země. Obzvláště je nutno věnovat zvýšenou pozornost:

- Trasa cesty je často předepsaná ve vstupním vízu nebo povolení k pobytu. Neodbočujte proto svévolně od ní a případné pochybnosti upřesněte při vstupní kontrole na hraničním přechodu a ještě jednou při přihlašování pobytu v místě pobytu.
- Nedovázejte žádné politické tiskoviny do hostující země; v NDR k těmto patří také denní tisk a časopisy.
- Dávejte pozor na dovozní a vývozní předpisy pro peněžní prostředky, cenné a umělecké předměty. Trvejte na vrácení předepsaných doložek (např. potvrzení o výměně valut) a tyto si pečlivě uschovejte, jakož i účty o větších nákupech, až do odjezdu.
- Nedovolená a trestná je volná koupě státní měny pod oficiální kurs, nákup uměleckých a cenných předmětů z rukou soukromých osob a prodej osobních předmětů (černý trh) nebo převzetí dopisu či dárku pro osoby v cizině.
- Fotografování je často pojímáno jako špionáž, především když se jedná o vojenské objekty a vozidla, vědecké podniky, přístavní, železniční a telegrafní objekty, mosty, přehrady a jiné. Před fotografováním se radši informujte, zda je to přípustné.
- Vyhýbejte se přílišnému požívání alkoholu a sexuálním dobrodružstvím. Alkohol za volantem je v každém případě trestný.
- Zachovejte zdrženlivost při politických rozhovorech. Nenechte se svádět domácími partnery v rozhovorech ke kritickým prohlášením o hostující zemi, které mohou být vůči Vám použity.
- Za pomoc při útěku (do ciziny) hrozí těžké tresty.
- Utečenci, kteří opustili NDR po 31. prosinci 1971, musí při cestě do NDR počítat s trestním stíháním. Při cestách do ostatních východních států je ri-

ziko pro tyto osoby všeobecně nepatrné, avšak jejich zadržení a odvoz do NDR není vyloučen. Lze proto doporučit v případě pochybností před nástupem cesty informovat se u Celoněmeckého institutu – Spolkového úřadu pro celoněmecké úkoly – 1 Berlín 15, Bundesallee 216–218.

Když se dostanete do těžkostí s úřady hostující země, nezaviněně nebo svou vinou, zůstaňte klidný a rozvážený. Udejte pravdivé údaje o své osobě. Při otázkách na Vaši služební činnost jmenujte jen svého zaměstnavatele a své postavení. Odmítněte pokus získat Vás pro zpravodajskou spolupráci. Nepodepisujte žádné prohlášení či závazek ke spolupráci, nezlepšete Vaši situaci. Pokud jsou mezi Spolkovou republikou (NSR) a hostující zemí diplomatické nebo konzulární vztahy, žádejte účast a pomoc oficiálního zástupce NSR. Když jste na své cestě přišli do styku se zpravodajskými službami hostující země, uvědomte ihned po svém návratu policii nebo Úřad pro ochranu ústavy nebo příslušné tajné služby svého pracoviště nebo zaměstnavatele. Vaše údaje budou důvěrně projednány. Jen tak můžete zabránit, aby zpravodajská služba neměla v rukou kompromitující prostředky. Myslete přitom také na to, že i za situace, že se při své cestě prohřešíte vůči našemu zákonu, můžete podle zásad paragrafu 153 d) trestního řádu získat beztrestnost otevřeným doznáním.

Pro cesty do a přes NDR a do východního Berlína vydá spolkový ministr pro vnitroněmecké otázky zvláštní poučení, obsahující nezbytná opatření. Vyžádat je možno u Celoněmeckého institutu – Spolkového úřadu pro celoněmecké záležitosti – 1 Berlín 15, Bundesallee 216–218.“

Poslední dvě diplomové práce (DP č. 19 a 20) se zabývají agenturou StB z hlediska jejího využití v problematice kontrarozvědné ochrany objektů sovětské armády na území ČSSR. Vnější kontrarozvědná ochrana objektů sovětských vojsk byla prováděna od roku 1969. Téměř dva měsíce po začátku okupace podepsali dne 16. 10. 1968 komunističtí představitelé obou režimů Smlouvu o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území ČSSR a dne 7. 2. 1969 subskribovali obě vlády Dohodu o poskytování pomoci ve věcech spojených s dočasným pobytem sovětských vojsk na území ČSSR.

V první polovině 80. let budoval Sovětský svaz na našem území operačně taktické komplexy, ve kterých umisťoval raketové systémy s jadernými hlavicemi. Tyto okolnosti si v souvislosti s vrcholící studenou válkou vyžadovaly daleko větší pozornost věnovanou vnější kontrarozvědné ochraně objektů. Mezi úkoly StB proto patřilo i odhalování aktivit západních rozvědných služeb zaměřených proti sovětským vojskům dislokovaným v ČSSR.

Autor DP č. 19 por. Vladimír Hubina³⁸³⁾ působil při dálkovém studiu Fakulty StB VŠ SNB současně jako starší referent 2. oddělení VI. odboru II. správy SNB (specializace VI. odboru – mj. součinnost s KGB při střežení jednotek Střední skupiny vojsk sovětské armády). V roli Hubinova odborného školitele s vysokou služební hodností se představil plk. Jaroslav Jaroš,³⁸⁴⁾ tehdy ve funkci zástupce náčelníka katedry základů kontrarozvědné činnosti a boje proti podvratné činnosti nepřítele fakulty StB VŠ SNB.

³⁸³⁾ Vladimír Hubina (nar. 1953) přijat 1. 3. 1975 k PP VB ČSR do funkce frekv. 2. četa 4. rota 2. prapor, 1. 9. 1976 přeložen na II. S-FMV jako ref. na volné místo SR 1. odd. VI. odb., 6. 9. 1976 až 11. 2. 1977 absolvoval denní studium 4. semestru PŠ PP VB ČSR, 1. 8. 1977 ustanoven do funkce SR 2. odd. VII. odb. II. S-FMV, 27. 8. 1978 až 27. 7. 1979 povolán k dennímu studiu důstojnické školy při IV. fak. VŠ SNB (1. studijní směr), 1. 9. 1979 zahájil denní studium VŠ SNB (2. roč., směr StB), 1. 8. 1982 přestoupil z denního na studium při výkonu služby a 24. 2. 1984 studium ukončil, 1. 8. 1982 přemístěn do funkce SR 2. odd. VI. odb. II. S-SNB, od 1. 2. 1984 SR na 1. odd. VI. odb. II. S-SNB, 1. 5. 1987 jmenován do funkce SR specialisty na 2. odd. VI. odb. II. S-SNB, od 1. 9. 1988 ve stejné funkci na 2. odd. IV. odb. II. S-SNB, 15. 2. 1990 odvolán z funkce a 31. 7. 1990 vyjmut ze zálohy příslušníků SNB, od 1. 8. 1990 v rámci S-SNB hl. m. Prahy a Středočes. kraje ve funkci st. inspektora pořádkové služby MO VB Václ. nám., Praha 1, od 1. 11. 1990 jmenován vyšetřovatelem odd. vyšetřování VB OS VB Praha 1. Dosažené hodnosti: od 1. 3. 1975 rotný, od 1. 9. 1976 stržm., od 1. 3. 1977 nstržm., od 1. 8. 1979 ppor., od 1. 8. 1981 por., od 1. 8. 1984 npor., od 1. 8. 1988 kpt.

³⁸⁴⁾ Jaroslav Jaroš (nar. 1929) přijat 21. 10. 1952 za důstojníka Pohraniční stráže z povolání a zařazen k PS út. 9600 Praha jako odpovědný redaktor voj. spr., 30. 5. 1954 povolán do šestiměsíčního kurzu VPU PVS, 10. 2. 1958 povolán do ročního kurzu Vysoké stranické školy při ÚV KSČ, od 1. 1. 1964 st. redaktor, od 1. 2. 1964 ve funkci SR 2. odd. XV. odb. II. S-MV, 1. 9. 1964 až 30. 6. 1965 absolvoval roční internátní soustředění pro dálkové studium VSŠ v Praze (v činné záloze MV), 1. 7. 1965 přemístěn zpět do funkce SR 4. odd. XV. odb. II. S-MV, od 1. 10. 1966 SR 4. odd. analytického odb. II. S-SH StB, 1. 1. 1968 jmenován náčelníkem tamtéž, od 19. 4. 1968 přemístěn jako SR na sekretariát ministra vnitra, od 1. 2. 1969 ve funkci náčelníka 3. odd. analyt. odb. II. S-SH StB, od 1. 3. 1969 náčelník 5. odd. analyt. odb. II. S-FSŽS, od 15. 1. 1971 dočasně ve funkci náčelníka 4. odd. analyt. odb. II. S-FMV, od 1. 7. 1974 zástupce náčelníka analyt.-infor. odb. II. S-FMV (reorganizace), 1. 12. 1974 jmenován náčelníkem téhož odb., 20. 11. 1974 až 25. 5. 1984 vyslán na stáž k externímu studiu vědecké aspirantury na VŠ FED KGB při RM SSSR v Moskvě, od 25. 2. 1975 do 5. 3. 1975 absolvoval stáž VŠ KGB při RM SSSR, 11. 11. 1975 až 2. 12. 1975 vyslán na stáž tamtéž, od 24. 5. 1977 do 14. 6. 1977 absolvoval stáž na FED KGB v Moskvě, 1. 9. 1980 přemístěn na VŠ SNB ve funkci profesora 1. skup. katedry základů kontrarozvědné činnosti a speciální techniky StB Fak. StB, 1. 2. 1981 jmenován náčelníkem katedry kontrarozvědné činnosti proti vnějšímu nepříteli Fak. StB VŠ SNB, od 1. 9. 1982 zástupce náčelníka katedry základů kontraroz. činnosti a boje proti podvr. činnosti nepřítele Fak. StB, 1. 9. 1984 jmenován náčelníkem katedry kontrarozvědné činnosti proti vnějšímu nepříteli Fak. StB VŠ SNB, 29. 2. 1988 uvolněn ze služ. poměru do starobního důchodu, 1. 4. 1988 až 30. 6. 1988 odb. ref. specialista S-StB Praha (prac. poměr na dohodu), od 1. 9. 1988 do 30. 11. 1988 odb. ekonom při S-SNB Praha (prac. poměr na dobu určitou), 1. 1. 1989 až 30. 6. 1989 odb. tech. pomoc (prac. poměr na dobu určitou), od 1. 9. 1989 do 31. 12. 1989 odb. ref. S-StB Praha (prac. poměr na dobu určitou). Dosažené hodnosti: od 21. 10. 1952 por., od 1. 5. 1954 npor., od 1. 5. 1957 kpt., od 1. 5. 1962 mjr., od 9. 5. 1970 pplk., od 1. 12. 1981 plk.

19) Por. Vladimír Hubina:**Využití agentury Státní bezpečnosti při kontrarozvědné ochraně objektů sovětské armády na území Československé socialistické republiky³⁸⁵⁾ (vedoucí práce plk. Jaroslav Jaroš)**

Hubina ve své práci nastínil způsob a možnosti využívání agentury StB v problematice vnější ochrany sovětských vojsk na teritoriu ČSSR. V první části se komplexně věnoval kontrarozvědné ochraně objektů armády SSSR, ve druhé přiblížil úkoly a funkce agenturní sítě StB, přičemž vyzdvihl poziční agenturu, a v posledním velkém oddíle objasnil koordinaci příslušných správ SNB s orgány sovětské armády. Při závěrečném shrnutí vylíčil přetrvávající nedostatky.

Součinnost a úkoly útvarů StB a KGB při kontrarozvědné ochraně objektů sovětské armády v ČSSR

Na ofenzivním plnění úkolů při vnější kontrarozvědné ochraně vojenských objektů sovětských vojsk se při respektování rozkazů a nařízení ministra vnitra podílely podle zaměření své činnosti II., III., X., XI., XII. a XIV. správa SNB, krajské správy StB a okresní oddělení StB za úzké součinnosti s útvary zvláštního odboru Výboru pro státní bezpečnost SSSR (ZO VSB SSSR) u Střední skupiny vojsk (SSkV). Prioritní postavení si však dle RMV č. 39/1980 držela II. správa SNB.³⁸⁶⁾

Ke zkvalitnění práce v této problematice vydal ministr vnitra ČSSR rozkaz č. 6/1983 pod názvem „Kontrarozvědná ochrana sovětských vojsk dočasně pobývajících na území ČSSR“. V jeho příloze byly uvedeny „Směrnice o kontrarozvědné ochraně sovětských vojsk dočasně pobývajících na území ČSSR a o součinnosti útvarů československé kontrarozvědky s útvary zvláštního odboru Výboru pro státní bezpečnost Svazu sovětských socialistických republik u Střední skupiny vojsk“. Součinnostní plán stanovil způsob, lhůty a určoval jednak přesné úkoly útvarům podílejícím se na ochraně SSkV, jednak stupeň důležitosti vzájemného předávání informací nebo souhrnných zpráv, a konečně též konkrétně určoval, kdo byl komu povinen co hlásit.³⁸⁷⁾

³⁸⁵⁾ Hubina, V.: Využití agentury Státní bezpečnosti při kontrarozvědné ochraně objektů sovětské armády na území Československé socialistické republiky. Dipl. práce VŠ SNB, 1984. Čj. VŠK-00143/I-DP-81.

³⁸⁶⁾ K zapojení jednotlivých útvarů do problematiky tamtéž, s. 10, 27.

³⁸⁷⁾ K příslušným směrnícím tamtéž, s. 61.

Kontrarozvědka StB se v této problematice podílela na úkolech souvisejících s civilně přilehlým prostředím (CPP)³⁸⁸⁾ a prověřovala dodavatelské a družební vztahy do těchto objektů. Vnitřní kontrarozvědnou ochranu v objektech zajišťovali pracovníci ZO VSB SSSR. V místech společné dislokace vojsk armád ČSSR a SSSR se na vnější kontrarozvědné ochraně podíleli příslušníci III. správy SNB (hlavní správa vojenské kontrarozvědky). X. správa SNB sehrávala rozhodující úlohu při odhalování činnosti osob napojených na tzv. ideodiverzní, sionistická, církevní, exilová a nacionalistická centra. X. S-SNB rovněž zamezovala ideologickému vlivu západních centrál na české civilisty žijící v blízkosti těchto objektů i na sovětské vojáky a jejich rodinné příslušníky. XI. správa SNB (správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky) zajišťovala kontrarozvědnou ochranu vojenských přesunů bojové techniky, dopravu stavebního materiálu po železnici, zabezpečovala spojení a koordinovala operativní činnost zaměřenou k družebním stykům ze strany hospodářských organizací. XII. správa SNB (správa kontrarozvědky v Bratislavě) předávala II. S-SNB poznatky státobezpečnostního charakteru získané z oblasti agenturně operativních opatření u organizací zajišťujících výstavbu, dopravu a materiálně technické zabezpečení sovětských jednotek na území Slovenska. XIV. správa SNB (správa kontrarozvědky pro boj proti mimořádným a zvláštním formám trestné činnosti)³⁸⁹⁾ měla za úkol odhalovat teroristické a diverzní akce, předcházet a zamezovat jim.³⁹⁰⁾

Jedenkrát za rok svolávala II. správa SNB za účasti náčelníků centrálních správ kontrarozvědky a zástupce VSB SSSR součinnostní porady, z jejichž základu posléze pověření příslušníci StB zpracovali plány komplexních opatření. Centrální správy zajišťovaly svoji metodickou a řídicí činnost tím způsobem, že útvarům na úrovni krajských správ StB a dále správám a odborům vojenské kontrarozvědky doporučovaly přijímat konkrétní opatření a kontrolovaly efektivní využívání nasazených prostředků. Jednalo se o osobní jednání na poradách náčelníků a pracovníků centrálních kontrarozvědných součástí s náčelníky a pracovníky krajských správ StB minimálně jednou za tři měsíce,

³⁸⁸⁾ Ve smyslu geografickém a vztahovém definovala StB civilně přilehlé prostředí jako: „a) přilehlá stíla, budovy a blízké okolí vojenského objektu, zařízení a prostorů, trvale i dočasně využívaných, ze kterých lze vojenskou činnost pozorovat, provádět technickou rozvědku nebo jinou nepřátelskou činnost; b) místa trvalého nebo přechodného pobytu příslušníků ozbrojených sil ČSLA, vojenská sídliště a jiná místa jejich hromadného ubytování.“ RMV ČSSR č. 5/1975, příloha č. 1, čl. 1, odst. 4, vysvětlivka.

³⁸⁹⁾ XIV. S-SNB byla zřízena 1. 1. 1980 a zrušena k 1. 12. 1985.

³⁹⁰⁾ K úkolům jednotlivých správ SNB Hubina, V.: Využití agentury Státní bezpečnosti při kontrarozvědné ochraně objektů sovětské armády na území Československé socialistické republiky. Dipl. práce VŠ SNB, 1984, s. 65, 67–71.

anebo se tato řídicí pomoc zprostředkovala písemnou formou vydáváním metodických pokynů náčelníků správ.³⁹¹⁾

Po vyhodnocení operativní situace v jednotlivých místech dislokace vojsk byly rovněž jedenkrát do roka svolávány součinnostní porady na úrovni náčelníků krajských zpráv, správ a odborů vojenské kontrarozvědky a za účasti kompetentního příslušníka KGB. Na nich se řešily případy výskytu a činnosti výzvědných nebo nepovolených radiostanic, zhotovování a rozšiřování letáků a jiných ilegálních tiskovin proti sovětským vojskům, ale i otázka teroristických a diverzních záměrů protivníka, případy krádeže zbraní, munice, trhavin apod. Krajské správy útvarů kontrarozvědky metodicky řídily práci okresních oddělení StB, jejichž operativní pracovníci prováděli konkrétní úkony.³⁹²⁾

K zajištění nepřetržitého toku informací zapojila StB i ostatní součásti SNB: odbor pasové kontroly, oddělení ochrany státní hranice a oddělení pasů a viz. Tyto složky předávaly prostřednictvím ústředního operačního střediska poznatky o příjezdu a délce pobytu kategorizovaných cizinců v ČSSR, aby tím umožnily přijímat odpovídající opatření.³⁹³⁾

Úkoly vyplývající z analýzy využitelnosti jednotlivých kontrarozvědných součástí StB shrnul Hubina do těchto základních okruhů:

- *„Při pravidelném vyhodnocování ročních součinnostních plánů s konkrétní odpovědností mezi složkami, které se na ochraně uvedených objektů podílejí, stanovovat náročné úkoly, zvyšovat kontrolní činnost a dbát na přesné a včasné plnění všech úkolů.*
- *Na základě rozboru operativní situace u vojenských objektů věnovat pozornost všem bázím včetně družebních a dodavatelských styků.*
- *Při typování a rozpracovávání osob vycházet ze státobezpečnostních poznatků k jednotlivým rozpracovávaným bázím.*
- *Zvyšovat součinnostní vztahy na jednotlivých krajích mezi složkami StB, ZO VSB SSSR, vojenské kontrarozvědky a Veřejné bezpečnosti.*
- *V rámci automatické signalizace systému celostátního poznatkového fondu zajišťovat předávání poznatků k osobám, které projevíly zájem o objekty sovětských vojsk v ČSSR, příslušnému oboru II. správy SNB.“³⁹⁴⁾*

³⁹¹⁾ K formě předávání pokynů tamtéž, s. 28–29.

³⁹²⁾ K cyklickým poradám tamtéž, s. 76–77.

³⁹³⁾ Součinnost dalších složek SNB tamtéž, s. 31–32.

³⁹⁴⁾ Tamtéž, s. 32.

Kategorie potenciálních nepřátel

StB v rámci ofenzivního pojetí úkolů předem specifikovala potenciálního nepřítele jak z řad cizinců, tak i z občanů ČSSR. V případě občanů západních demokratických států, kterým StB věnovala při ochraně vojenských objektů zvýšenou pozornost, se podle nařízení MV ČSSR č. 22/1976, čl. 2 jednalo o:

„a) diplomaty akreditované a neakreditované v ČSSR, zaměstnance zastupitelských úřadů nesocialistických států a ministerstev zahraničních věcí těchto států, jakož i cizince prokazující se diplomatickým cestovním pasem;

b) pracovníky hromadných sdělovacích prostředků;

c) pracovníky z oblasti vědy a techniky, dále pak funkcionáře a pracovníky vysokých škol;

d) exponované pracovníky výrobních a obchodních firem;

e) představitele církví, tituláře všech vyznání a představitele světových sionistických a židovských organizací;

f) osoby, které hodlají sdělit důležité informace československým bezpečnostním orgánům nebo orgánům jiných zemí socialistického společenství;

g) cizince, kteří žádají o azyl v ČSSR nebo v jiné zemi socialistického společenství;

h) cizince z řad příslušníků ozbrojených sil a bezpečnostních sborů, jejich civilní zaměstnance, jakož i úředních osob celní služby.³⁹⁵⁾

Mezi československé občany, kterým pracovníci StB věnovali zvýšenou pozornost, patřili lidé, kteří žili v přilehlém prostředí vojenských objektů a zároveň udržovali kontakt s občany západních zemí. Potenciálně podezřelí dále byli bývalí čs. občané navštěvující ČSSR, lidé s „negativními“ politickými a morálními názory, čs. občané německé národnosti trvale žijící v CPP sovětských vojsk a rovněž navrátilci.³⁹⁶⁾

Kritéria pro „úspěšné“ plnění úkolů StB

Na základě analýzy dostupných materiálů vymezil Hubina nejdůležitější hodnotící kritéria pro úspěšné ofenzivní plnění příslušných úkolů. Mezi zásadní faktory patřilo:

„a) Zhodnocení operativní situace v CPP a konkrétním vojenském objektu z hlediska jeho důležitosti dislokace, druhů zbraně, geografických podmínek.

b) Zhodnocení počtu a analýzy zjištěných zájmů o tyto objekty ze strany diplomatů, cizinců nebo čs. občanů podezřelých z nepřátelské činnosti.

³⁹⁵⁾ Tamtéž, s. 7–8.

³⁹⁶⁾ K státobezpečnostní stratifikaci čs. občanů tamtéž, s. 9–10.

c) Vedení evidence osob, které z daného prostoru emigrovaly nebo se vystěhovaly do nesocialistického státu, a prověrku činnosti jejich příbuzných a známých, s kterými tyto osoby udržují i nadále vztahy apod.

d) Vedení evidence navrátilců trvale nebo přechodně žijících v CPP objektů sovětských vojsk v ČSSR a kontrola jejich činnosti.

e) Vedení evidence čs. reemigrantů a prověrka osob, s kterými uvedená kategorie udržovala v ČSSR styky.

f) Vedení evidence emigrované agentury StB, která se podílela na plnění úkolů v rámci ochrany objektů sovětských vojsk v ČSSR nebo měla vztahy na tyto objekty a opětovná prověrka všech předaných věcných poznatků z období spolupráce.

g) Vyhodnocení míst nájezdu cizinců a čs. občanů do CPP, provádění analýzy jejich možné činnosti o získání rozvědných informací a tím zjišťovat možnosti zranitelnosti vojenského objektu.³⁹⁷⁾

Specifické prostředky činnosti využívané StB

V rámci prováděné vnější kontrarozvědné ochrany sovětských vojsk a jejich civilně přilehlého prostoru v ČSSR používala StB jako specifické prostředky především vlastní agenturní aparát, dále zpravodajskou techniku a také sledování. Svého agenta směřoval řídicí orgán ke dvěma základním cílům:

- „k získání poznatků svědčících o zájmech protivníka, které projevuje o vojenské objekty sovětských vojsk v ČSSR;
- k získání poznatků svědčících o zájmech protivníka, které projevuje o osoby nacházející se ve vojenských objektech sovětských vojsk a jejich CPP nebo o osoby, které mají do těchto objektů přístup nebo udržují styky s příslušníky sovětských vojsk v ČSSR.“³⁹⁸⁾

Důvěrníky kontrarozvědky StB směřovali jejich řídicí pracovníci ke sdělování poznatků o přípravě, pokusu nebo páchání nepřátelské činnosti proti vojenským objektům a rovněž k informování o podezřelém zájmu cizinců a českých občanů o tyto prostory. Důvěrníci také charakterizovali situaci v CPP sovětských vojsk v ČSSR, poskytovali informace o rozšiřování západních ideologií mezi obyvatelstvem a plnili další úkoly podobného druhu.³⁹⁹⁾

Zpravodajskou techniku (stejně jako sledování) využívala StB v dané problematice standardním způsobem. Provádění sledování (směrnice A-oper-IV-1) mělo za cíl objasnit a zdokumentovat chování kontrolované osoby, případně

³⁹⁷⁾ Tamtéž, s. 13.

³⁹⁸⁾ Tamtéž, s. 19.

³⁹⁹⁾ K činnosti důvěrníků tamtéž, s. 22.

se využívalo při organizování těch opatření, které směřovaly k zadržení osoby při rozvědném pozorování nebo při jiné nepřátelské činnosti v blízkosti armádních prostor. Mezi další prostředky patřila dle jednotných pravidel organizovaná registrace státobezpečnostních poznatků, sloužící jako operativní evidence k soustředování, klasifikaci a vyhodnocování relevantních operativních údajů. Podle Hubiny mělo značný význam i šetření osob (dříve tzv. operativní ustanovka), které při dodržování stanovené legendy a základních konspiračních pravidel přinášelo celou řadu kvalitních poznatků.⁴⁰⁰⁾

Formy a metody odhalování protivníka

Vyhodnocením dostupných materiálů se podle autora potvrdila skutečnost, že západní rozvědky soustředily svůj zájem na systematické získávání informací o objektech sovětských vojsk v ČSSR, prostory jejich cvičení, změny a dislokaci jednotek, zavádění nové bojové techniky, výstavbu a přestavbu nových objektů, charakteristiku velitelských kádrů, bojovou připravenost jednotek apod. StB v této problematice využívala výjezdů agentury do demokratických zemí, přičemž některé svoje tajné spolupracovníky podstavovala protivníkovi. Nejčastější metodou získávání zpravodajských informací o sovětských objektech však bylo vizuální pozorování. V případě použití technických prostředků mohl zkušený pozorovatel získat údajně 30–50 % poznatků k vybraným vojenským objektům.⁴⁰¹⁾

U vojenských objektů se k indikaci cizího zásahu do území možného skrytého pozorování, fotografování a filmování využívalo signalizačního zabezpečení. V období zvýšené aktivity vojsk využívala StB prověrku radiového spojení na krátkých a velmi krátkých vlnách, což umožňovalo odhalovat nelegální radiové spojení, vysílání nepřátelských radiocentrál a kontrolovat radiový provoz podle čs. a mezinárodních norem. Při zvýšené vojenské činnosti vytipovali příslušníci StB na trasách přesunu bojové techniky a u vyčleněných objektů přechodná i stálá kontrolní stanoviště. Kontakt s dočasnými kontrolními místy zajišťovaly motohlídky a radiové nebo linkové spojení, využívalo se i průmyslové televize a spojení na velmi krátkých vlnách. V úzké součinnosti s dopravními inspektoráty VB se prováděly úpravy dopravního značení (omezení rychlosti, zákaz fotografování, zákaz zastavení apod.) nebo trvalé či částečné odklony dopravy. U zájmových objektů SSKV se stavěla neprůhledná oplocení a zřizovala se tam radiotechnická maskování. Kvůli zjištění zájmu

⁴⁰⁰⁾ Ke specifickým prostředkům StB tamtéž, s. 23–24.

⁴⁰¹⁾ K zájmu západních rozvědek tamtéž, s. 26–27.

západních rozvědek byla budována klamná zařízení s možností jejich operativního přemístění.⁴⁰²⁾

Úkoly agentury kontrarozvědky StB

Agentura kontrarozvědky StB plnila úlohu paralyzování „negativního“ ideologického působení na osoby z vojenských objektů sovětské armády, které tam působily nebo měly trvalé bydliště. Jednalo se především o zamezení „zneužití družebních nebo dodavatelsko-odběratelských vztahů v CPP k tomu, aby mohly být zneužity jako prostředek k zanášení maloměstáckého způsobu života, spekulativní činnosti a podobných negativních jevů, které ve své podstatě mohou vést ke kompromitaci jednotlivců, k případnému vydírání těchto osob nebo jejich verbování nepřitelem.“⁴⁰³⁾

Tajní spolupracovníci StB se podíleli i na odhalování možného úniku státního nebo služebního tajemství z vojenských objektů prostřednictvím čs. občanů, např. v zábavních a společenských zařízeních mimo armádní prostory. V tomto směru se agenturní činnost zaměřila i na opakované výskyty cizinců i našich občanů v místech dislokace sovětských vojsk, v prostorech přesunů bojové techniky či její nakládky a vykládky nebo v místech, kde probíhalo vojenské cvičení armády SSSR. Vhodně připravená a kvalitně řízená agentura se hrávala důležitou roli při provádění podstav, dezinformační činnosti a plnění řady dílčích úkolů.⁴⁰⁴⁾

Agenti StB citlivě prověřovali rovněž podezřele důvěrné a přátelské vztahy našich občanů k sovětským důstojníkům. Tajní spolupracovníci se zaměřovali i na obyvatele civilně přilehlých prostor, kteří často vyjížděli na návštěvy komunistických států, zejména v období bezprostředně po vojenském cvičení nebo přesunech vojsk v prostoru. Do sféry kontrolovaných osob patřili dále pracovníci železniční a kamionové přepravy, pracovníci správy silnic a zaměstnanci zemědělských podniků a lesních hospodářství v okolí objektů sovětské armády.⁴⁰⁵⁾

Poziční agentura StB

Poziční agentura StB byla v závislosti na geografickém, politicko-ekonomickém a vojenském významu objektů a zařízení rozmístěna na hlavních i vedlejších přístupových cestách k objektům sovětských vojsk, v místech mož-

⁴⁰²⁾ Ke kontrarozvědným aktivitám StB na tomto úseku tamtéž, s. 33–34.

⁴⁰³⁾ Tamtéž, s. 38.

⁴⁰⁴⁾ K aktivitám tajných spolupracovníků v dané problematice tamtéž, s. 39.

⁴⁰⁵⁾ Ke kategorii prověřovaných osob tamtéž, s. 45–46.

ného průniku k jednotlivým větvím inženýrsko-průmyslových sítí (vodovody, plynovody, elektrické vedení, kde bylo z množství odebírané energie možno soudit na určitý druh zbraně). Tato agentura plnila úkoly i v místech telefonního a dálkopisného spojení, vedení dálkových kabelů a umístění kabelových hlav a ústředen, jimiž spojení procházelo. Působila rovněž v místech politicky, ekonomicky a kulturně významných i v oblastech historicky a turisticky atraktivních, které měly s objekty sovětské armády jakoukoliv spojitost. Významnou úlohu sehrávala v místech styku sovětských vojáků a jejich rodinných příslušníků s čs. občany, popř. s cizinci (restaurace, hotely, kina, muzea, obchodní centra apod.).⁴⁰⁶⁾

Příslušníci StB získávali poziční agenturu rovněž v řadách registrovaných radioamatérů, a to pro včasné zjišťování zajímavých signálů z éteru. Tento zájem pramenil také z faktu, že radioamatéři se zajímali o speciální radiosoučástky a opravy přístrojů, které mohly být speciálně upraveny pro jednostranný příjem západních vlnových rozsahů, a tedy i pro možné pokyny od rozvědek protivníka. Podle Hubiny nesměli pracovníci StB podceňovat ani klasické radiopřijímače s kvalitním příjmem západních vlnových rozsahů, dovezené do Československa ze SRN a Rakouska nebo zakoupené v prodejnách Tuzex. Majitelé těchto přijímačů údajně kryli svoji nepřátelskou činnost tím, že pro mládež nahrávali hudební pořady rozhlasových stanic, přičemž tyto nahrávky rozšiřovali mezi své známé. Kontrarozvědka StB se proto snažila získat tajné spolupracovníky i mezi nimi.⁴⁰⁷⁾

Poziční agentura západních rozvědek

Při zjišťování a odhalování poziční agentury protivníka bylo dle autora mimořádně důležité vyhodnocení operativní situace z hlediska zájmu západních rozvědek. Velký význam pro rozmisťování poziční agentury SRN, USA, Francie a Velké Británie hrála přítomnost oficiálních vojenských představitelů pozemních, leteckých, eventuálně i námořních vojsk v procesu legalizace vojenských atašé, kteří působili i ve funkcích rezidentů na zastupitelských úřadech. Podle praktických zkušeností StB svědčil výjezd západního kádrového rozvědčíka do vojenského prostoru o tom, že daný rozvědčík měl zájem o získání prvotní informace nebo ověření skutečnosti z jiného pramene. Jejich výjezdy však mohly být legendované jenom proto, aby byla odvedena pozornost kontrarozvědky StB od existence pozičního agenta, který byl zatím dobře zakonspirován v CPP objektů vojsk SSSR nebo přímo v objektu.⁴⁰⁸⁾

⁴⁰⁶⁾ K úkolům poziční agentury tamtéž, s. 42.

⁴⁰⁷⁾ K možnostem radioamatérů tamtéž, s. 44.

⁴⁰⁸⁾ O činnosti vojenských atašé tamtéž, s. 48–50.

Rozvědnou činnost mohl dle Hubiny poziční agent západní rozvědky legendovat před svou rodinou např. provozováním svých koníčků. K předávání aktuálních informací docházelo jak na území ČSSR, tak mimo něj. Ve velké míře však západní poziční agenti posílali tajnopisné dopisy, pohlednice a různé prospekty prostřednictvím standardních poštovních služeb. V textu býval zašifrovaný obsah rozvědné informace a zásilka byla navíc zabezpečena různými chemickými přípravky. Mezi zjištěné formy a metody předávání informací poziční agentuře patřilo i jednostranné radiové spojení a zasilání zpráv v tajných schránkách, tzv. kontejnerech.⁴⁰⁹⁾

Rezidentury StB v zájmu ochrany vojenských objektů

Hlavním cílem budování rezidentur StB bylo koncem 70. let zkvalitnění kontrarozvědné ochrany sovětských vojsk, prohloubení kontroly rozpracovávaných osob a cizinců přijíždějících do CPP a konečně důslednější kontrola nad průjezdem a činností pracovníků zastupitelských úřadů v blízkosti vojenských objektů. Mezi příčiny budování rezidentur patřila skutečnost, že ochranu vojenských objektů zabezpečoval poměrně nízký počet operativních pracovníků okresních oddělení StB, kteří zpravidla zodpovídali za dvě i tři další problematiky. Práce s agenty a důvěrníky v CPP jednotlivých objektů tak nebyla pravidelná a systematická. V praxi se jako rezidenti nejlépe osvědčili bývalí příslušníci SNB, kteří v aktivní službě působili na státobezpečnostním úseku, nebo důstojníci ČSLA s profesními zkušenostmi ve vojenské kontrarozvědce. Podle Hubiny řídil jeden rezident v 1. pol. 80. let po linii ochrany vojenských objektů sovětských vojsk zpravidla šest až osm důvěrníků, výjimečně i agenta. Důvěrnická síť pokrývala bezprostřední okolí CPP a příjezdové trasy ke kontrole cizinců či pracovníků zastupitelských úřadů. Další důvěrníci působili např. jako poštovní doručovatelé nebo pracovníci společenských zařízení.⁴¹⁰⁾

Příklady z praxe podle autora dokazovaly, že k aktivizaci rezidenta při náhlé změně operativní situace se jako nejvýhodnější jevílo použití telefonického spojení. Při dodržování zásad konspirace rezident svými prostředky bezchybně zabezpečil veškeré úkoly. Operativnímu pracovníkovi předávali rezidenti již komplexně zpracované vlastní poznatky rozšířené o informace svěřených důvěrníků, popř. agentů. Činnost rezidentur umožňovala řídicímu orgánu, mnohdy přetíženému plněním jiných úkolů, systematickou agenturně operativní práci. Hubina však na druhou stranu zdůraznil nutnost důkladného prostudování služebních materiálů rezidentů z řad bývalých příslušníků SNB, aby

⁴⁰⁹⁾ K práci poziční agentury protivníka tamtéž, s. 53.

⁴¹⁰⁾ K rezidentuře StB více tamtéž, s. 56–58.

jejich případné charakterové nedostatky nezapříčinily pozdější nízkou výslednost spolupráce.⁴¹¹⁾

I přes úspěchy v kontrarozvědné ochraně sovětských vojsk přiznal Hubina rovněž určité „rezervy“, především ve využívání sil a prostředků jednotlivých součástí StB a v nedostatečném střežení objektů. Problémy také viděl v rostoucích příležitostech rozvědků k vizuálnímu pozorování, když byla v CPP sovětských vojsk i ČSLA budována nová zástavba (včetně hotelových komplexů). Z těchto výškových budov bylo možno jak během výstavby, tak i po kolaudaci vojenské objekty pozorovat a fotografovat.⁴¹²⁾

Prakticky totožnou problematiku jako por. Hubina (DP č. 19) si za ústřední téma své diplomové práce vybral frekventant denního studia fakulty StB VŠ SNB por. Rudolf Ježek.⁴¹³⁾ Pod vedením školitele kpt. Zdeňka Dvořáka,⁴¹⁴⁾ který tehdy působil ve funkci asistenta (na volném místě odborného asistenta) katedry kontrarozvědné činnosti proti vnějšímu nepříteli Fakulty StB VŠ SNB,

⁴¹¹⁾ K činnosti a prověření rezidentů tamtéž, s. 58–59.

⁴¹²⁾ K nedostatkům kontrarozvědné ochrany CPP tamtéž, s. 79–80.

⁴¹³⁾ Rudolf Ježek (nar. 1955) přijat 1. 3. 1975 k PP VB ČSR do funkce frekv. 2. četa 1. rota 2. prapor, 1. 9. 1976 přeložen na V. S-FMV jako ref. 2. odd. II. odb., 6. 9. 1976 až 11. 2. 1977 absolvoval denní studium 4. semestru PŠ PP VB ČSR, 1. 9. 1977 přeložen na KS SNB Hr. Králové do funkce ref. 3. odd. I. odb. S-StB, od 1. 10. 1980 samost. příprava na vykonání důstojnické zkoušky na Fak. vyšetřování, 1. 5. 1981 se stal ref. I. odb. S-StB Hr. Králové, od 16. 8. 1981 do 31. 7. 1985 denní studium DŠ SNB (Fak. StB), 1. 8. 1985 přeložen na KS SNB Hr. Králové do funkce SR 4. odd. I. odb. S-StB, od 1. 12. 1988 SR 3. odd. I. odb. S-StB Hr. Králové, 15. 2. 1990 odvolán z funkce a 5. 7. 1990 propuštěn ze služ. poměru příslušníka SNB. Dosažené hodnosti: od 1. 3. 1975 rotný, od 1. 9. 1976 stržm., od 1. 3. 1978 nstržm., od 1. 5. 1980 ppor., od 1. 5. 1982 por., od 1. 5. 1985 npor., od 1. 5. 1989 kpt.

⁴¹⁴⁾ Zdeněk Dvořák (nar. 1949) přijat k S-VB Ostrava 1. 9. 1970 do funkce HP-VB u OO VB Přerov, 19. 11. 1970 až 30. 4. 1971 absolvoval nástupní školu VB v OŠ MV Horní Hradlo pro přísl. s maturitou, od 1. 2. 1971 výkonný příslušník OO VB Přerov v rámci S-VB Ostrava, 15. 2. 1972 trvale přemístěn na O-StB Přerov v rámci KS SNB Ostrava do funkce ref., od 1. 9. 1975 do 31. 7. 1979 povolán ke čtyřletému studiu na Fak. StB VŠ SNB a zařazen do stavu, 1. 8. 1979 přeložen ke KS SNB Ostrava do funkce SR O-StB OS SNB Přerov, 1. 11. 1979 jmenován zástupcem náčelníka OS SNB pro StB Šumperk, 1. 7. 1982 přemístěn na VŠ SNB jako učitel (na volném místě docenta) katedry kontrarozvědné činnosti proti vnějšímu nepříteli Fak. StB, od 1. 9. 1982 st. učitel 2. skup. boje proti podvratné činnosti nepřítelů katedry základů kontr. činnosti boje proti podvratné činnosti nepřítelů Fak. StB, od 1. 9. 1984 asistent (na volném místě odb. asistenta) katedry kontrarozvědné činnosti proti vnějšímu nepříteli Fak. StB VŠ SNB, 1. 1. 1985 vyslán ke studiu vědecké aspirantury školícího pracoviště na VŠ SNB, od 16. 2. 1990 asistent katedry obranného zpravodajství Fak. ochrany ústavy a státu, od 1. 8. 1990 odvolán z funkce a přefazěn do zálohy, 31. 12. 1990 skončen služ. poměr. Dosažené hodnosti: od 1. 9. 1970 stržm., od 1. 9. 1972 nstržm., od 1. 5. 1973 ppor., od 1. 5. 1975 por., od 1. 5. 1978 npor., od 1. 5. 1980 kpt., od 1. 5. 1985 mjr.

se Ježek zaměřil na využití tajných spolupracovníků StB po linii kontrarozvědné ochrany sovětských armádních objektů v Československu. Jako odborného konzultanta si zvolil svého nadřízeného z dob působení na S-StB Hradec Králové mjr. Karla Suchánka,⁴¹⁵⁾ frekventanta dálkového studia fakulty StB VŠ SNB a od 1. 1. 1985 současně náčelníka 4. oddělení I. odboru S-StB Hradec Králové.

20) Por. Rudolf Ježek:

Úloha tajných spolupracovníků a důvěrníků v systému kontrarozvědné ochrany objektů sovětské armády⁴¹⁶⁾

(vedoucí práce: kpt. JUDr. Zdeněk Dvořák)

Ježkovo zpracování kontrarozvědné ochrany Střední skupiny vojsk sovětské armády na teritoriu Východočeského kraje (VČK) mělo za cíl přiblížit využití tajných spolupracovníků StB v dané problematice.

V relativně nadstandardní práci autor se zabýval analýzou operativní situace, nezbytné pro vymezení úlohy agenturního aparátu. Dále provedl rozpracování otázek součinnosti kontrarozvědných orgánů StB a zvláštního odboru Výboru státní bezpečnosti při Střední skupině vojsk v rámci zabezpečení ochrany

⁴¹⁵⁾ Karel Suchánek (nar. 1938) přijat 19. 8. 1962 jako ref. OO MV Trutnov v rámci KS MV Hr. Králové, 28. 1. 1963 až 9. 3. 1963 absolvoval šestitýdenní kurz oblastní politické školy KSČ v Praze, od 1. 8. 1966 referentem O-StB Semily v rámci KS SNB Hr. Králové, 1. 9. 1967 přemístěn ve stejné funkci na O-StB Náchod, od 4. 9. 1967 do 30. 1. 1968 prošel pětíměsíčním kurzem pro absolventy SŠ na SOŠ MV Vnoř (směr StB, obor kontrarozvědný), 15. 7. 1968 až 31. 11. 1968 v rámci KS SNB Hr. Králové přechodně přemístěn na OPK Náchod, od 1. 12. 1968 referentem II. odb. S-StB u OPK Náchod, 1. 10. 1970 jmenován SR tamtéž, od 1. 9. 1971 do 1. 6. 1972 absolvoval I. stupeň devítiměsíčního internátního kurzu něm. jazyka v jazykové škole Praha, 4. 9. 1972 až 31. 1. 1973 povolán do pětíměsíčního internátního kurzu němčiny v JŠ FMV Praha (II. stupeň), od 1. 5. 1973 referentem 2. odd. I. odb. S-StB Hr. Králové, od 1. 7. 1973 referentem 3. odd. I. odb. S-StB Hr. Králové, 1. 10. 1974 jmenován SR tamtéž, od 1. 4. 1976 se stal náčelníkem 4. odd. I. odb. S-StB Hr. Králové a současně mu byl prominut kvalifikační požadavek vzdělání pro tuto funkci, 1. 4. 1978 jmenován náčelníkem 3. odd. I. odb. S-StB Hr. Králové, od 1. 10. 1980 do 1. 10. 1981 samost. příprava na vykonání důstojnické zkoušky na Fak. vyšetřování VŠ SNB, 1. 9. 1981 povolán ke studiu při výkonu služby důstojnické školy SNB (I. roč. VŠ SNB Praha, Fak. StB), 1. 2. 1983 povoleno přerušení studia na dva roky, od 1. 9. 1983 do 27. 7. 1988 dálkové studium Fak. StB VŠ SNB (2. roč.), 1. 4. 1986 až 31. 8. 1986 povoleno přerušení studia ze zdravotních důvodů, 1. 9. 1986 povoleno pokračovat ve studiu (4. roč.) při výkonu služby, 1. 1. 1988 jmenován náčelníkem I. odb. S-StB Hr. Králové, 15. 2. 1990 odvolán z funkce, 16. 2. 1990 přeřazen do zálohy a 30. 4. 1990 uvolněn ze služ. poměru. Dosažené hodnosti: od 19. 8. 1962 stržm., od 1. 9. 1965 nstržm., od 1. 11. 1968 ppor., od 1. 11. 1970 por., od 1. 11. 1973 npor., od 1. 11. 1977 kpt., od 1. 11. 1982 mjr., od 1. 7. 1988 mimořádně pplk.

⁴¹⁶⁾ Ježek, R.: Úloha tajných spolupracovníků a důvěrníků v systému kontrarozvědné ochrany objektů sovětské armády. Dipl. práce VŠ SNB, 1985. Čj. VŠK-0050/I-DIP-84.

objektů sovětské armády. Jak vyplývá z titulu práce, kladl Ježek hlavní důraz na úlohu a význam důvěrníků, agentů a rezidentů StB. Rovněž provedl rozbor specifik využití agenturního aparátu při ochraně dvou konkrétních objektů ve VČK, kde se tímto úkolem zabývali pracovníci I. odboru S-StB Hradec Králové a na nižší úrovni odpovědný příslušník StB při OS SNB. Textovou část doplnil tabulkami, grafy a mapovými náčrty vojenských objektů. Protože dostatečný přehled o problematice ochrany Střední skupiny vojsk (SSkV) sovětské armády v ČSSR podal v předcházející práci (DP č. 19) por. Hubina, prezentují dále již jen dosud neuvedené informace.

Na teritoriu Východočeského kraje se podle Ježkova sdělení nacházelo k roku 1985 celkem 42 objektů ČSLA a Střední skupiny vojsk SSSR. Při analýze prostředí se Ježek zaměřil na geografickou strukturu VČK, na národnostní složení obyvatelstva (s ohledem na německou menšinu), na ekonomickou strukturu a konečně na dislokaci vojenských objektů Střední skupiny vojsk. Přestože se tyto objekty nacházely ve všech okresech kraje, většina byla rozmístěna mimo hlavní trasy silnic a města v konspiračně příhodných podmínkách Orlických hor. Mezi nejdůležitější objekty patřilo Vysoké Mýto, Červená Voda, Týniště nad Orlicí, Květná a Turnov.⁴¹⁷⁾

Rozvědná činnost vojenských atašé západních ambasad v CPP

Podle Ježka využívaly cizí státy k provádění „podvratné“ činnosti proti vojenským objektům především kádrové pracovníky rozvědek, kteří byli legalizováni ve funkcích vojenských a leteckých přidělců na zastupitelských úřadech demokratických zemí a Číny v Praze. Spolu s touto kategorií se rozvědně angažovali také akreditovaní žurnalisté a obchodníci ze zahraničí s dlouhodobým pobytem na našem území. Jako příklad rozvědného pozorování cizince uvedl autor akci GERD (podle operativních materiálů S-StB Hradec Králové). Občan SRN se účastnil výstavby ekonomického objektu ve Východočeském kraji a po dobu pobytu „zakresloval místa dislokace vojenských objektů SSkV sovětské armády, pohyb a činnost vojsk, navazoval zpravodajsky zajímavé styky s čs. státními příslušníky a se sovětskou státní příslušnicí. Rozpracováním bylo zjištěno, že používá k získávání informací technické prostředky. Poznatky k vojenským objektům zakresloval do podrobné topografické mapy, kterou měl uloženou v tajném úkrytu.“⁴¹⁸⁾

⁴¹⁷⁾ Ke specifikám VČK tamtéž, s. 9–13.

⁴¹⁸⁾ Tamtéž, s. 18–19.

Mezi další kategorie osob pracující ve prospěch západních zpravodajských služeb patřili již uvedení cizinci z nekomunistických států, vystěhovalci z ČSSR, navrátilci a výjezdáři do demokratických zemí.⁴¹⁹⁾

Kádroví pracovníci západních rozvědek s dobrými znalostmi forem a metod práce kontrarozvědky StB prováděli „podvratnou“ činnost buď sami, nebo prostřednictvím své agentury či zpravodajské techniky. Poznatky o sovětských vojenských objektech získané především rozvědným pozorováním, jim umožňovaly přesné určení rozmístění armádních jednotek, zachycení změn v dislokacích a registrování nové výstavby a přestavby objektů. Zároveň se zaměřovali na informace o druzích používané bojové techniky a o jejím počtu. Kádroví rozvědčíci získávali uvedené poznatky jednak obyčejným využitím lidských smyslů a jednak technickými prostředky (fotoaparáty s teleobjektivy, dalekohledy, filmové kamery apod.). V rámci Východočeského kraje došlo ve druhém pololetí roku 1981 dle státobezpečnostních statistik k 21 případům tzv. napadení SSKV, přičemž nejaktivněji si počínaly zastupitelské úřady USA a Velké Británie. Znatelně menší aktivitou se pak vykazovali pracovníci ambasad SRN, Kanady, Francie a Itálie. V několika případech operativci kontrarozvědky StB zjistili, že v jednom osobním vozidle cestovali zaměstnanci různých zastupitelských úřadů.⁴²⁰⁾

Báze vystěhovalců, navrátilců a výjezdářů ve VČK

Od roku 1965 do roku 1985 se z ČSSR do západních zemí odstěhovalo přibližně 80 000 osob, z nichž dle Ježka značná část přišla do styku se speciálními službami protivníka. V rámci Východočeského kraje se v letech 1977 až 1981 jednalo celkem o 595 osob, které se v 90 % případů vystěhovaly do SRN, a to především z pohraničních okresů Náchod, Trutnov, Rychnov nad Kněžnou, Ústí nad Orlicí, Svitavy a Semily. U této báze osob, které minimálně jedenkrát ročně přijížděly do ČSSR, využívaly západní zpravodajské služby zejména „*znalost jazyka a zvyků, příbuzenské vztahy a četnost výjezdů do ČSSR, znalost prostředí a osob, přirozený pohyb po území republiky a těžko odhalitelnou skutečnost, že se jedná o cizince.*“⁴²¹⁾

Báze navrátilců ze západních států zpět do ČSSR představovala poměrně úzký okruh jedinců, ve Východočeském kraji se od roku 1968 do roku 1983 jednalo celkem o 220 občanů. Z nich se v rozmezí let 1977–1981 vrátilo 36 osob (ve stejném období dalších 908 občanů z VČK emigrovalo). Podle Ježka využívaly rozvědky navrátilce v daleko větší míře než vystěhovalce. Pro navrátilce-agenty

⁴¹⁹⁾ Ke kategoriím agentů západních rozvědek tamtéž, s. 13–14.

⁴²⁰⁾ K aktivitám kádrových rozvědků tamtéž, s. 15–16.

⁴²¹⁾ Tamtéž, s. 20.

bylo typické, že několik let po návratu zůstávali „v klidu“ a začínali pracovat až po získání určitých pozic v době, kdy kontrola ze strany kontrarozvědky StB ochabla. Uvedené poznatky dokumentoval Ježek akcí VRABEC, ve které byl správou StB Hradec Králové rozpracován navrátilce z dvouměsíčního pobytu v Rakousku: „*V Rakousku byl na policii kontaktován pracovníkem v civilu a byl zpravodajsky vytěžován. Po zhodnocení jako využitelný byl stejným pracovníkem úkolován ke způsobu chování po návratu do ČSSR. Jeho úkolem bylo získávání informací k vojenským objektům a podstavení se pracovníkům StB ke spolupráci. Touto cestou měl získat poznatky o záměrech, formách a metodách práce StB. Objekt uložené úkoly plnil. Při výjezdu do MLR, kde měl předat získané poznatky, byl zadržen a akce realizována.*“⁴²²⁾

Báze výjezdářů do západních zemí z teritoria Východočeského kraje, zejména do SRN a Rakouska, představovala v letech 1977–1981 celkem 45 250 osob. Tyto cesty se uskutečňovaly na základě přiděleného devizového příslibu nebo díky pozvání příbuzných. Z příhraničních oblastí VČK vyjížděli za svými příbuznými zejména občané německé národnosti, kteří nepožádali čs. úřady o vystěhování. Protistátní činnost československého státního příslušníka, pravidelného výjezdáře do SRN, dokumentoval Ježek na realizované akci ZDENEK: „*Objekt akce vyjížděl z prostorů dislokace SSKV a ČSLA. V NSR udržoval zpravodajsky zajímavé styky, později bylo ustanoveno, že jedním ze styků je pracovník bezpečnostního aparátu NSR. Tento pracovník se zajímal o dění v ČSSR, především o vojenské objekty SSKV a ČSLA. Tento styk trval několik let. Zájmu pracovníka bezpečnostního aparátu NSR odpovídala činnost objektu akce, který pravidelně vyjížděl z místa bydliště při přesunech, nakládkách a vykládkách bojové techniky, udržoval styky s ženou, která bydlela společně se státními příslušníky SSSR. Získané poznatky se pokoušel zakódovat a ukrýt před vyzrazením. Objekt akce byl realizován při pokusu o opuštění republiky.*“⁴²³⁾

Činnost rezidentur a důvěrníků při ochraně CPP SSKV

Budování rezidentury jako nejvyššího stupně v hierarchii tajné spolupráce s StB představovalo progresivní způsob činnosti kontrarozvědných orgánů. Důvodem k vytvoření rezidentur byla hlavně početná agentura StB působící v CPP. Podmínky pro přímé řízení agentů nebo důvěrníků pracovníkem StB tam byly ztíženy a existovalo reálné riziko, že dojde k dekonspiraci a vyzrazení forem a metod práce kontrarozvědky.⁴²⁴⁾ Úlohu a význam rezidentury dotvrzoval Ježek příklady uvedenými v příloze č. 1.

⁴²²⁾ Tamtéž, s. 21–23, 95.

⁴²³⁾ Tamtéž, s. 24–25.

⁴²⁴⁾ K práci rezidentur tamtéž, s. 46, 49–50.

Mezi úkoly důvěrníků StB patřilo dle Ježka provádění prověřkových opatření v rámci rozpracovaného případu. Kontrarozvědka se prostřednictvím důvěrníků zajímala o poznatky charakterizující osoby žijící v CPP, jejich činnost, styky, příbuzenské vztahy, vazby na západní státy a na cizince z nekomunistických zemí. Důvěrníci rovněž získávali informace o pohybu a činnosti neznámých osob v CPP ochraňovaného objektu a o změnách v terénu tohoto prostoru. K uvedeným poznatkům se důvěrník dostal metodou vnějšího pozorování protivníka a na základě dobré osobní a místní znalosti. S hmatatelnými výsledky využívala StB důvěrníky k registraci nájezdu diplomatických vozidel a vozidel západních cizinců do prostoru sovětských vojenských objektů. Důvěrníci také preventivně výchovně působili na občany žijící a pracující v CPP vojenského objektu. Tímto způsobem dosahovala údajně „*čs. kontrarozvědka vyšší ostražitosti občanů a vytváří podmínky, které ztěžují provádění podvratné činnosti.*“⁴²⁵⁾

Úlohu tajných spolupracovníků StB při ochraně vojenských objektů Střední skupiny vojsk v ČSSR přiblížil Ježek na příkladu pojičnického agenta, který pracoval jako vedoucí benzinové čerpací stanice umístěné v CPP armádního prostoru: „*V průběhu spolupráce byl agent využíván k získávání poznatků k osobám žijícím v CPP, mapování celého prostředí. Rovněž byl využíván k bázím osob, využívaným protivníkem k provádění podvratné činnosti. Vzhledem k tomu, že byl získán na trase rozvědných cest pracovníků ZÚ KS, předával k těmto hodnotné poznatky, především o jejich nájezdu do CPP. Agent rovněž předával poznatky k řidičům mezinárodní kamionové dopravy. Získáním agenta, zaujímajícího důležitou pozici na teritoriu CPP, bylo docíleno důsledného zmapování celého prostředí ustanovení styků, rozpracování bází a především registrace pohybu diplomatických vozidel v CPP vojenského objektu SSkV.*“⁴²⁶⁾

Vzhledem k operativní situaci vybral Ježek dva vojenské objekty Střední skupiny vojsk sovětské armády ve VČK, které se od sebe odlišovaly svým geografickým umístěním. Na každém z nich poté vymezil zvláštnosti využití agenturního aparátu, zejména jejich úkoly a rozmístění v prostoru, přičemž závěry měly být podle diplomanta obecně platné i pro další podobné objekty sovětských vojsk v ČSSR. Jeden ze dvou konkrétních objektů pracovníčně označil podle polohy názvem MĚSTO a druhý názvem LES.⁴²⁷⁾ Ježkovu charakteristiku obou vojenských objektů sovětské armády spolu se specifiky nasazené agentury StB přibližuje příloha č. 2.

⁴²⁵⁾ K aktivitám důvěrníků StB tamtéž, s. 46, 51–52.

⁴²⁶⁾ Tamtéž, s. 39–40.

⁴²⁷⁾ Příklady ochrany CPP tamtéž, s. 46, 54–60.

Úkoly I. odboru S-StB Hradec Králové

Hubinou podrobně rozvedený popis součinnostních opatření v dané problematice mezi jednotlivými správami SNB a ZO VSB SSSR v předchozí práci (DP č. 19) doplnil Ježek dalšími informacemi. Na základě RMV ČSSR č. 6/1983 spočívaly úkoly I. odboru S-StB v následující činnosti:

- „Provádí v rámci své působnosti kontrarozvědnou ochranu sovětských vojsk, a to podle pokynů II., X. a XI. správy SNB.
- Koordinuje kontrarozvědnou ochranu sovětských vojsk při vojenských cvičeních místního charakteru, kterých se nezúčastňují vojska ČSLA.
- Podílí se na kontrarozvědné ochraně vojenských cvičení řízených samostatně velením sovětských vojsk nebo společně s velením ČSLA.
- Předávají ihned II. správě SNB a současně příslušnému útvaru ZO VSB všechny důležité poznatky dotýkající se objektů a útvarů sovětských vojsk o rozvědném pozorování, o zadržení osob, o podezřelé činnosti nebo zájmech pracovníků ZÚ KS, popřípadě cizinců z kapitalistických států a československých občanů.
- Předávají příslušným útvarům vojenské kontrarozvědky kompromitující poznatky k občanským pracovníkům ČSLA zařazeným u sovětských vojsk.“⁴²⁸⁾

Součinnost útvarů VB s I. odborem S-StB

Útvary Veřejné bezpečnosti byly využívány především k signalizační činnosti, spočívající v získávání poznatků od občanů k „negativním“ aktivitám v CPP vojenských objektů, k pohybu a podezřelému jednání diplomatů, cizinců a „nespolehlivých“ občanů ČSSR. Příslušníci VB byli dále využíváni při realizaci akcí, zejména při ohledání místa činu, dokumentaci a při úkonech, které nemohli pracovníci StB vykonávat sami. K této činnosti využívaly orgány VB všech forem a metod práce včetně tajných spolupracovníků a důvěrníků, příslušníků Pomocné stráže VB, pochůzkových a dopravních hlídek. Součinnost StB a VB však nebyla jednostranná. Podle Ježka prováděla StB ve vymezeném rozsahu proškolení příslušníků VB se zaměřením na objekty zájmu, formy a metody práce speciálních služeb protivníka a zejména na způsob chování člena VB po získání státobezpečnostního poznatku. Zároveň však diplomant dodal: „Součinnost s útvary VB je některými pracovníky čs. kontrarozvědky podceňována a výslednost této součinnosti je na nízké úrovni. Velké nedostatky jsou rovněž ve znalostech příslušníků VB ve státobezpečnostní problematice, a z toho důvodu některé závažné poznatky nejsou postupovány útvarům StB. [...] Pozitivní výsledky součinnosti útvarů StB a VB lze konstatovat

⁴²⁸⁾ Tamtéž, s. 63–64.

na příkladu Východočeského kraje, kde po provedeném proškolení příslušníků VB se podstatně zvýšil jejich podíl na hlášeném systému SYDI, který je KS SNB Hradec Králové využíván k podchycování diplomatických vozidel přijíždějících na teritorium kraje. V tomto systému mají útvary VB více jak devadesátiprocentní zastoupení v předaných poznatkách.⁴²⁹⁾

Součinnostní úkoly v rámci koordinace aktivit I. odboru S-StB a ZO VSB SSSR

Podle již citovaného RMV č. 6/1983, vymezujícího kontrarozvědnou ochranu sovětských vojsk na území ČSSR, byly definovány součinnostní vztahy StB se zvláštním odborem Výboru státní bezpečnosti u SSKV. V rámci této spolupráce plnily útvary kontrarozvědky StB následující úkoly:

- „Informují útvary ZO VSB o operativní situaci v místech stálé dislokace sovětských vojsk, popřípadě jejich místa pobytu, jakož i o konkrétních zájmech a plánech nepřátelských rozvědek.
- Předávají v případě emigrace československých občanů informovaných o sovětských vojskách útvarům ZO VSB poznatky o stupni jejich znalosti a stycích s příslušníky sovětských vojsk.
- Určují podle konkrétní potřeby formy a způsoby využití agenturně operativních prostředků v místech stálé dislokace sovětských vojsk nebo v místech jejich pobytu.
- Organizují po dohodě s útvary ZO VSB společná opatření proti nepřátelským rozvědkám, jakož i k operativní kontrole a dokumentaci činnosti osob rozpracovávaných pro podezření z nepřátelské činnosti.
- Předávají příslušným útvarům ZO VSB všechny poznatky získané o osobách příslušejícím k sovětským vojskům a o členech jejich rodin; samostatně tyto osoby nerozpracovávají.⁴³⁰⁾

Úkoly projednávané na společných součinnostních poradách útvarů StB a ZO VSB SSSR byly zaměřeny do oblasti:

- „zjištění zájmů nepřátelských rozvědek a jejich agentury o objekty sovětských vojsk, o osoby zařazené na práce v těchto objektech nebo žijící v jejich přilehlém okolí, jejichž činnost a styky zakládají podezření z vyzvědačství, popřípadě rozvědné nebo jiné podvratné činnosti pracovníků ZÚ KS a cizinců z kapitalistických států směřující proti sovětským vojskům;
- existence osob, ilegálních skupin a organizací, které v civilním prostředí v místech dislokace sovětských vojsk připravují nebo provádějí nepřátel-

⁴²⁹⁾ Tamtéž, s. 64–65.

⁴³⁰⁾ Tamtéž, s. 66.

skou činnost proti těmto vojskům, jejich případného spojení s nepřátelskými rozvědkami a zahraničními propagačními centry, popřípadě styků s příslušníky sovětských vojsk;

- *případů výskytu a činnosti vyzvědačských nebo ilegálních radiostanic, zhotovení a rozšiřování letáků a jiných ilegálních tiskovin zaměřených proti sovětským vojskům;*
- *diverzních, teroristických a jiných nepřátelských záměrů, případů krádeží zbraní, munice, trhavin, jakož i poznatků o přípravě těchto činů směřujících proti sovětským vojskům.*⁴³¹⁾

Na úrovni KS SNB Hradec Králové prováděl a organizoval součinnostní porady zmíněný I. odbor S-StB. Těchto jednání se za sovětskou stranu zúčastňovaly zvláštní odbory VSB Vysoké Mýto, Milovice, Turnov a Olomouc, které plnily funkci řídicích orgánů pro všechny pracovníky ZO VSB střežící vojenské objekty SSKV ve Východočeském kraji.⁴³²⁾

Spolupráce StB a ZO VSB v praktické oblasti využívání tajných spolupracovníků a důvěrníků však podle Ježka trpěla mnoha nedostatky. Vzájemná ne-souhra údajně pramenila především z obav dekonspirace toku informací zapříčiněné druhým útvarem. Z tohoto důvodu nedocházelo ke vzájemné informovanosti mezi útvary StB a KGB o možnostech a rozmístění agentury. Rovněž vzhledem k neefektivnímu nasazování operativních sil a prostředků nezískávaly útvary adekvátně možné poznatky. Při využití agentury v konkrétních akcích docházelo dle autora ke zdoluhavému jednání mezi StB a ZO VSB, čímž trpělo celé rozpracování akce: „*Jsou hledány různé důvody, proč nemůže být využita agentura ve prospěch druhého útvaru. V mnoha případech se projevuje nezájem druhé součásti o využívání agentury do takzvané ‚cizí akce‘.*“⁴³³⁾

Příloha č. 1: Analýza operativních materiálů S-StB Hradec Králové⁴³⁴⁾

(a. č. 19160)

„Důležitý vojenský objekt se stával předmětem zájmu protivníka. Po analýze operativní situace bylo rozhodnuto vybudovat u tohoto objektu rezidenturu. Jako kandidát tajné spolupráce, s perspektivou získání za rezidenta, byl vytypován bývalý pracovník SNB, důchodce. Důvodem této volby byla dobrá místní a osobní znalost v CPP vojenského objektu, styky na osoby, které se stávají předmětem zájmu protivníka. Kandidát TS měl i dlouholeté zkušenosti

⁴³¹⁾ Tamtéž, s. 67–68.

⁴³²⁾ K poradám I. odb. S-StB a KGB tamtéž, s. 68–69.

⁴³³⁾ Tamtéž, s. 76–77.

⁴³⁴⁾ Tamtéž, s. 49–50.

z výchovné a řídicí práce s lidmi, kterou získal po dobu služby u SNB. Vzhledem k tomu, že se jednalo o zkušeného bývalého pracovníka SNB, byla provedena jeho prověrka a po krátké době bylo přistoupeno k vázacímu aktu. Po získání ke spolupráci byl rezidentovi předán do řízení jeden důvěrník a po dobré výslednosti práce rezidentury mu byli předáni do řízení další dva důvěrníci. Po vybudování rezidentury se výslednost práce při ochraně objektu výrazně zlepšila, což je možno dokumentovat poznatky využitelnými útvarem čs. kontrarozvědky. Dále v tom, že se rezidentura podílí na rozpracování tří spisů prověřované osoby.“

(a. č. 20105)

„Z důvodů velkého množství D a dodržování zásad konspirace práce bylo rozhodnuto vybudovat rezidenturu u ochraňovaného objektu SSKV. Jako vhodný typ byl získán bývalý příslušník SNB, toho času v důchodu. V období prověřování, které trvalo po dobu tří měsíců, byl veden jako D. Právě v této fázi výběru kandidáta za rezidenta lze spatřovat základní nedostatky budoucí práce rezidentury. Po získání ke spolupráci rezident řídil tři D. V průběhu práce rezidentury jejich výslednost klesala a s jedním z důvěrníků byl ukončen styk. Na základě nedostatků v činnosti rezidentury byla provedena důkladná prověrka. Prověrkou bylo zjištěno, že nedostatky v práci jsou zapříčiněny zejména rezidentem. V průběhu práce rezidentury se ukázalo, že rezident nemá potřebné předpoklady pro řídicí a organizátorskou práci, nemá patřičné zkušenosti s prací s lidmi. Těchto vlastností nebylo možno dosáhnout ani dlouhodobou, cílevědomou výchovou. Rovněž jeho odborné znalosti byly na nízké úrovni. Základním nedostatkem v práci rezidentury byla již fáze prověrky, kdy došlo k podcenění této etapy. Práce rezidenta trvala po dobu jednoho roku. Po této době byla s rezidentem ukončena spolupráce.“

Příloha č. 2: Zvláštnosti využití agenturního aparátu u dvou rozdílných objektů SSKV⁴³⁵⁾

„Objekt MĚSTO

Vojenský objekt sovětské armády vedený pod názvem MĚSTO je umístěn na severovýchodním okraji města. Do tohoto prostoru je vjezd vozidel zakázán dopravními značkami. Vstup do samotných prostorů je prakticky vyloučen. Možnost odкрыtí charakteru vojenského objektu je při výjezdech, nakládce a vykládce bojové techniky nebo při přepravě po železnici. Do CPP je zahrnuto město, které má 13 800 obyvatel. Převážná část obyvatel je české národnosti. Mimo toho žije v CPP asi 200 osob slovenské, maďarské, ukrajinské národnosti.

⁴³⁵⁾ Tamtéž, s. 54–60.

V roce 1982 byl v okrese zaznamenán průjezd 1396 osob z nesocialistických států. Počet osob vyjíždějících do kapitalistických států rok od roku stoupá a v roce 1982 dosáhl 693 osob. Z CPP emigrovaly ročně v průměru 2–3 osoby.

Zájem protivníka o vojenský objekt sovětské armády MĚSTO v posledním období stoupá. Svědčí o tom především zvýšený počet průjezdů diplomatických vozidel v CPP objektu. Počet těchto vozidel se proti předchozím létům podstatně zvýšil. V roce 1982 byl zaregistrován průjezd 37 diplomatických vozidel a u dalších 7 vozidel byl zjištěn jejich pohyb v bezprostřední blízkosti vojenského objektu. V některých případech bylo zjištěno, že diplomaté kolem vojenského objektu procházejí pěšky. V několika případech bylo diplomatické vozidlo zaparkováno na náměstí bez posádky, její pohyb se nepodařilo ustanovit. Mimo vozidel pracovníků ZÚ KS je v blízkosti vojenského objektu zjišťován výskyt vozidel cizinců z nesocialistických států. [...]

Této operativní situaci musí odpovídat rozmístění a úloha agenturního aparátu, kterým kontrarozvědka zabezpečuje ochranu SSKV sovětské armády. Úloha a rozmístění agenturního aparátu u výše uvedeného objektu by měla být charakteristická pro všechny vojenské objekty, které jsou dislokovány v městské oblasti.

Kontrarozvědná ochrana je ztížena především množstvím osob, které v bezprostřední blízkosti objektu SSKV trvale bydlí, pracují nebo kolem objektu často procházejí. V takovémto velkém množství osob dochází k anonymitě a ke značně ztíženému zabezpečení kontrarozvědné ochrany. Agenturní aparát určený k ochraně objektu dislokovaném v městské oblasti se buduje v celém CPP a ze všech bází osob. Z operativního hlediska je nejvýhodnější u takto umístěných objektů budovat agenturní aparát v bezprostřední blízkosti objektu. Jedná se zejména o přílehlá sídliště a komplexy budov, z kterých je možno provádět rozvědné pozorování, místa, z kterých bylo již v minulosti rozvědné pozorování prováděno. Agenturní aparát, který je vybudován v bezprostřední blízkosti vojenského objektu SSKV nám umožňuje bezprostřední zachycení provádění podvrtné činnosti. [...]

U vojenských objektů SSKV dislokovaných v městské oblasti se získávají TS z osob, které v CPP zaujímají určité postavení, které je výhodné k zabezpečení kontrarozvědné ochrany objektu. Dále je vhodné získávat TS z řad pracovníků pohostinství a hotelových zařízení. Tito TS předávají informace signalizačního charakteru, především o stycích, obsahu rozhovoru, pobytu na hotelovém zařízení a částečně i k dennímu režimu osob. Svůj nezastupitelný význam u objektů v městské oblasti mají TS, kteří jsou získáváni z osob, které zaujímají určité postavení, a to jak u hospodářských organizací, tak i u orgánů státní správy. Tato agentura je využívána k ovlivňování činnosti osob v prostoru dislokace SSKV sovětské armády, v místech přesunu, nakládky a vyklád-

ky bojové techniky a ovšem i v místech výcviku. Tuto činnost uskutečňuje rozmístěním pracovních sil, jejich pracovním zařazením a určením místa výkonu práce, povolováním výstavby, přidělováním bytů a při další řídicí činnosti. [...]

Objekt LES

Vojenský objekt SSKV sovětské armády uvedený pod názvem LES je umístěn na okraji malého městečka v Orlických horách, [v] lesnaté části. Vojenský objekt se skládá ze samotného objektu, střelnice a výcvikového prostoru. Do CPP je zařazeno městečko, které má včetně přilehlých okolních vesnic asi 3000 obyvatel. V CPP trvale žije 75 osob německé národnosti, 52 osob vyjíždějících do NSR, 26 udržujících vztahy na kapitalistické státy a dva navrátilci. Z uvedeného prostředí po roce 1968 emigrovalo 8 osob, převážně do NSR, a 31 osob se vystěhovalo do kapitalistického zahraničí.

Vojenský objekt SSKV LES se stává předmětem zájmu speciálních služeb protivníka. Tuto skutečnost lze dokumentovat na zájmu pracovníků ZÚ KS, zejména NSR, USA, Kanady a Velké Británie, kteří v průběhu roku 1982 uskutečnili 32 nájezdů do prostoru objektu. Dále na té skutečnosti, že v roce 1978 byl v CPP zaznamenán průjezd 44 cizinců z NSR a 5 cizinců z ostatních kapitalistických států.

Geografickému umístění a zájmu protivníka o vojenský objekt SSKV sovětské armády LES se musí odrazit i v úloze a budování agenturního aparátu. Charakteristické pro vojenský objekt dislokovaný v lesnaté části, málo osídlené obyvatelstvem, je to, že kontrarozvědná ochrana, prováděná agenturním aparátem, se vysunuje na samotný okraj CPP. Vysunutím prostředků čs. kontrarozvědky na okraj CPP je dosahováno provádění aktivní kontroly v dostatečné vzdálenosti od objektu.

Předností při zabezpečení kontrarozvědné ochrany u takto umístěných objektů SSKV je částečně omezený počet osob, které se pohybují, bydlí nebo pracují v CPP. Při kontrarozvědné ochraně se aktivně využívá vzájemné znalosti osob žijících v CPP, příbuzenských vztahů, majetkových poměrů, způsobu života, povahových vlastností a v neposlední řadě znalost zájmů osob. V místě, ve kterém je dislokován objekt SSKV, dochází k poměrně rychlému zjišťování pohybu cizích osob, především cizinců, a ke změnám chování občanů žijících v CPP. [...]

Při ochraně SSKV, který byl výše charakterizován, se ve zvýšené míře využívají TS zaujímaví v civilním prostředí určitou pozici, která je vhodná pro zabezpečení kontrarozvědné ochrany objektu. TS jsou získáváni zejména na přístupových cestách, v prostorách, z kterých bylo nebo je možno provádět podvatnou činnost. [...]

Vysunutím agenturního aparátu na okraj CPP a účinná kontrarozvědná ochrana v tomto prostředí nutí protivníka získávat poznatky k SSkV sovětské armády jinými formami a metodami práce. Protivník je nucen získávat agenturu nebo zavádět technické prostředky do CPP, aby mohl získávat kvalitní rozvědné informace. A právě zde je důležité a nezbytné budování agentury určené k podstavě pracovníků ZÚ KS a speciálním službám protivníka. Tato agentura se buduje na základě znalostí forem a metod práce speciálních služeb protivníka, na jejich požadavcích na agenta. Správný výběr a vytvoření podmínek TS určenému pro podstavu nám umožňuje získávat agenturní pozice u protivníka, pronikat do speciálních služeb, odhalovat zájmy, formy a metody práce. U agentury určené k podstavě se projevují i negativní zkušenosti, které spočívají především v neodpovídající odborné přípravě podstavovaných agentů.“

Televizní pořad *Vysoká hra* Příběh jedné pomluvy

Petr Cajthaml

I.

Pomluvy a lži šířené sdělovacími prostředky (jazykem komunistických ideologů „kontrapropaganda“) byly nedílnou součástí boje Státní bezpečnosti proti nepřátelům režimu vně i uvnitř republiky.

O aktivitách opozice stabilizovaný normalizační režim „reálného socialismu“ zpravidla mlčel. K otevřenému zdůrazňování jejich vlivu a nebezpečnosti přistupoval jen v okamžicích pocitu zvýšeného ohrožení. Jedním z období vrcholného vzepětí normalizační kontrapropagandy byly týdny následující po zveřejnění Charty 77. Rozsáhlá a svými formami poněkud stereotypní propagandistická kampaň se zapsala do paměti především otiskováním nekonečných seznamů podpisů pod „antichartou“ – prohlášením věrnosti režimu, jimiž si vládnoucí garnitura zavazovala především kulturní a intelektuální elity. Národu se také dostalo cti seznámit se s podrobnými (a patřičně upravenými) životopisy vůdců zaktivizované opozice.

Sérii článků v novinách a časopisech doplňuje dne 23. 1. 1977 poněkud ne-logicky vyznívající televizní publicistický pořad *Vysoká hra*. Diváky nejprve osloví nepřiliš připravený redaktor s projevem o stycích československých disidentů se západními zpravodajskými centrály, kterým předávají špionážní materiály. Komentář končí douškou: „*Západ se poté diví, že disidenti jsou poté za to podle zákonů socialistických zemí postihováni.*“¹⁾ Neznámého redaktora ve studiu střídá (až příliš nápadným střihem) sekvence archivních záběrů z Londýna v době druhé světové války, doprovázená výkladem o historii britské zpravodajské služby a její spjatosti s politikou a diplomatickou službou. Teprve po pěti minutách filmu titulky divákovi oznamují, co vlastně sleduje: „*Československá televize, hlavní redakce publicistiky a dokumentaristiky, uvádí publicistický pořad *Vysoká hra.*“*

¹⁾ Filmotéka odboru archivních a programových fondů České televize (APF ČT), sign. ZD 12983/2. Ve filmotéce odboru APF ČT jsou uloženy dvě kopie filmu *Vysoká hra*. Úvodní pasáž s projevem redaktora obsahuje jen prvá kopie, označená jako „vysílací“. Následující citace pochází z této kopie.

Obrazový i zvukový komentář opouští londýnské ulice, přesouvá se do Prahy a soustředí se na budovu Thunovského paláce na Malé straně – sídlo velvyslanectví Spojeného království Velké Británie a Severního Irska v Československu. Komentář informuje o situaci v československo-britských vztazích v prvních letech po druhé světové válce, pozornost se postupně soustředí na „nediplomatickou“ činnost dvou mladých britských diplomatů: I. tajemníka velvyslanectví Williama Barkera a II. tajemníka (pro tisk a kulturu) Cecila Parrota. Obrazový doprovod doplňují inscenované záběry z prostor centrály československé kontrarozvědky, kameře jsou ukázány kartotéční lístky s informacemi o obou diplomatech: podle záznamů Státní bezpečnosti jsou oba hlavními články britské špionážní sítě v Československu a vytvářejí širokou síť styků mezi nekomunistickými politiky a intelektuály s cílem obnovy prozápadního režimu v Československu. Jejich plány však hatí únor 1948.

Pozornost autorů pořadu se na několik minut přenáší na méně diplomatické aktivity britské špionáže. Ve stručnosti jsou představeni vedoucí důstojníci československé sekce britské zpravodajské služby (Czechoslovak Intelligence Office, CIO) v 50. letech, jejíž aktivity představuje někdejší pracovník její kartotéky Bohuslav Holemář.²⁾ Poukazuje na spojitost s „atentáty západních teroristů“ v 50. letech v Československu a na budování agenturní sítě uvnitř republiky. Svůj výklad končí tím, že CIO musela být koncem 50. let zlikvidována: prý proto, že byla „doslova prolezlá čs. agenty“.

Po odbočce, způsobené nutností překonat studenoválečná 50. léta, se děj Vysoké hry opět vrací do okolí britské ambasády v Praze. Někdejší tajemník pro tisk a kulturu Cecil Parrot se počátkem 60. let vrací do Prahy jako velvyslanec. Opět buduje širokou síť kontaktů, jeho staří přátelé z předúnorových stran však již nemají potřebný vliv, a tak musí své nové známé hledat v jiných kruzích. Zaměřuje se především na osoby z kulturních organizací. Někdejší pracovnice zahraničního odboru Ministerstva kultury Vlasta Semeráková popisuje, jak si britští diplomaté zavazují své známé drobnými službami (opatření víza, stipendií, knih apod.), za které však očekávají jinak nedostupné informace. Bdělá Státní bezpečnost však o těchto aktivitách ví a má je přesně podchyteny. Na obrazovce se objevují adresáře tiskového a kulturního oddělení britského velvyslanectví, kamera přejíždí jména význačných spisovatelů, pracovníků divadel, rozhlasu a televize. Po zřetelném stříhu se obraz zastavuje na jménu režiséra Městských divadel pražských Oty Ornesta.

²⁾ Bohuslav Holemář, před r. 1948 čs. zpravodajský důstojník. V roce 1948 emigroval, v letech 1956–1957 pracoval v české sekci britské zpravodajské služby. V roce 1972 se trvale vrátil do Československa. AMV, a. č. 652934 MV.

Aktivity britské ambasády se stupňují. V roce 1968 se stává novým britským velvyslancem William Barker. Angličtí diplomaté finančně podporují rodicí se opozici (na obrazovce se objevují hrané scény diskrétního předávání tlustých svazků anglických liber), hlavním britským rozvědčíkem v Praze se stává III. tajemník velvyslanectví Cyril Jonsen. Ten na svých schůzkách s některými představiteli Pražského jara (např. s televizním komentátorem Vladimírem Toskem) zjišťuje informace o vývoji politické situace, zajímá se především o Ministerstvo vnitra a ÚV KSČ. Jeho činnost je však i v „krizovém období“ roku 1968 pod dozorem StB (rekonstrukce recepce v Jonsenově pražské vile: jeden z účastníků „nenápadně“ zapíná magnetofon, v následující scéně pisařka přepisuje kazetu do zprávy pro vedení MV).

Rozvratné plány britských špiónů však opět nevyšly. Poslední část filmu je věnována podílu britské zpravodajské služby na organizaci posrpnové emigrace. Průvodce pořadem se s diváky loučí otázkou: „*Vysoká hra opravdu končí?*“

Nekončí však samotný televizní pořad. Po zřetelném předělu se na obrazovce objevuje (patrně skrytou kamerou natočený) záznam schůzky zmíněného Oty Ornesta s tiskovým a kulturním atašé kanadského velvyslanectví v Praze Williamem J. Bonthronem, během níž dojde k předání tajemného balíčku. Závěrečná pasáž filmu tak koresponduje s pasáží úvodní, obrazový materiál potvrzuje slova o využívání disidentů k získávání a předávání špiónážních informací.³⁾

Tato scéna upozornila veřejnost na fakt, že lidé spjatí s Chartou 77 nejsou jen cílem propagandistické kampaně, ale i předmětem zájmu Státní bezpečnosti. Po Praze se již několik dnů šířily informace o tom, že Ota Ornest spolu s dalšími disidenty byl zatčen. Oficiální místa se však k případu doposud odmítala vyjádřit, konspirativní záběry v televizním pořadu *Vysoká hra* však zájem zainteresované veřejnosti (a především zahraničních novinářů) jen zvyšují.

Den po odvysílání *Vysoké hry*, 24. 1. 1977, se v Praze konala podivná tisková konference, která měla vysvětlit stanovisko československé veřejnosti k zveřejněnému „pamfletu“ *Charta 77*. Jejím pořadatelem jsou „zástupci pražských obvodů, podniků a odborových organizací“, pomoc při organizaci poskytl Ministerstvo zahraničních věcí. Pozváni jsou zástupci zahraničního tisku akreditovaní v Československu. Jeden ze zúčastněných novinářů pokládá dotaz, zda předchozího dne odvysíláný pořad *Vysoká hra* má souvislost se zatčením Oty Ornesta. Zástupce Ministerstva zahraničních věcí Kádnár jen stručně odpovídá, že vyšetřování dosud neskončilo a že veřejnost bude včas

³⁾ Ani jedna z kopií uložených ve filmotéce odboru APF ČT pod sign. ZD 12983/2 záběry z předávací schůzky neobsahuje. Jejich popis je však znám z dobového tisku, patrně byly synchronně vysílány ze zvláštního videopásu dodaného ministerstvem vnitra.

informována.⁴⁾ Tato krátká zmínka, otištěná v agenturní zprávě o tiskové konferenci, byla nadlouho jedinou zveřejněnou informací o probíhajícím vyšetřování. Domácí tisk se již ke kauze předávaných balíčků ani k samotnému televiznímu pořadu nevrací.

Jepičímu životu „tvrdého propagandistického úderu“ vnitřnímu a vnějšímu protivníkovi však předcházely dlouholeté přípravy. I nezainteresovaný divák v době vysílání poznal, že pořad je složen ze dvou navzájem nesouvisejících částí. Z vlastního publicistického filmu o špionážních aktivitách britských diplomatů v Praze a z aktuální úvodní a závěrečné pasáže, cílené na disidenty v ČSSR, a zvláště na osobu Oty Ornesta.

II.

Příběh zrodu prvé části se začíná odvíjet již počátkem 70. let. V té době doznívala vlna propagandistických akcí odhalujících krizi režimu z let 1968–1969 jako spiknutí organizované západními špionážními centrály za výrazné pomoci zastupitelských úřadů v Praze. Státní bezpečnost pro tyto účely postupně uvolňuje vybrané „operativní poznatky“, získané rozpracováváním „zájmových objektů“ (tj. ambasad či jejich částí) a osob (jednotlivých diplomatů a jejich styků mezi občany ČSSR). Jedním z těchto ostře sledovaných objektů bylo i kulturní a tiskové středisko britského velvyslanectví v Praze, rozpracovávané od listopadu 1969 v akci s krycím jménem VINCA I. Již předtím StB „rozpracovávala“ britské diplomaty působící v Praze. Jako jednoho z nejnebezpečnějších vyhodnotila III. tajemníka velvyslanectví Cyrila Jonsena, jenž vedl zmiňované kulturní a tiskové středisko.⁵⁾

Někdy na přelomu let 1971–1972 se v hlavách pracovníků řídicích zmiňovanou akcí VINCA I. rodí nápad na vytvoření televizního pořadu o nepřátelské činnosti britského velvyslanectví v Praze. Jeho „hlavním hrdinou“ má být Cyril Jonsen. „*Na osobě III. tajemníka Jonsona [sic] hodláme ukázat diverzní a špionážní činnost některých diplomatů-rozvědčků ze ZÚ BVV v Praze, které ve své podstatě představuje rezidenturu britské zpravodajské služby v ČSSR. Za důležitou okolnost při televizním zpracování zamýšleného pořadu považujeme jeho celkové ladění tak, aby byl nejen poučný a politicky východný [sic], ale také atraktivní. Z těchto důvodů navrhuji, aby pořad vyzněl jako ucelený špionážní případ, který – a to by mělo vyznít z podtextu pořadu – byl Bezpečnosti dávno známý, avšak zatím nebyl publikován jenom proto, aby ZÚ BVV v Praze nebyl diskreditován. Vzhledem k tomu, že ze strany britského tisku a britské tajné služby dochází neustále k různým provokačním akcím proti*

⁴⁾ Rudé právo 25. 1. 1977.

⁵⁾ AMV, r. č. 1520 MV.

ČSSR, proto nyní dochází k jeho zveřejnění, což bude zdůrazněno v úvodu komentátorem, aby byla ukázána skutečná tvář britských reakčních kruhů.⁶⁾

Podle citovaného materiálu „Ideové zaměření pořadu“ (s pracovním názvem Gentleman od Temže) měly být zveřejněny především informace o Jonsonových stycích s osobami, které pro něj údajně zpravodajsky pracovaly. Někteří měli vystoupit s vlastní výpovědí (např. Jan Šíma, Boris Merhaut, Julius Freundlich – v pořadu skutečně vystupují s prohlášeními odhalujícími Jonsonovu špionážní činnost), v jiných případech mělo dojít k hraným rekonstrukcím konspirativních schůzek. Autenticitu měly dílu dodat záznamy odposlechů, pořízené Státní bezpečností.⁷⁾

Zmiňovaný návrh však není pro razantní propagandistický úder dostatečně nosný. V průběhu roku 1972 dochází k vypracování další, již podrobné verze scénáře, který již nese definitivní název: Vysoká hra. V této fázi realizace již přípravu za Ministerstvo vnitra řídí tiskový odbor sekretariátu Federálního ministerstva vnitra (konkrétně zástupce náčelníka pplk. Adolf Gruber), v Československé televizi pak hlavní redakce propagandy a dokumentaristiky.⁸⁾ Strojepis scénáře sice není podepsaný, jeho autorem je však patrně scénárista realizované verze pořadu Zdeněk Lavička.

Základní motiv (špionážní činnost C. Jonsena) je doplněn vylíčením historie aktivit britské špionážní služby proti Československu. V celé řadě bodů je scénář totožný s realizovanou verzí, na několika místech však autoři se svým propagandistickým zápallem „přestřelili“ a konečná podoba filmu je přece jen poněkud umírněnější. Návrh scénáře je bohatší o dva motivy. Prvým je osud jednoho ze zpravodajských důstojníků české sekce britské špionážní služby, šéfa bruselské rezidentury Miroslava Plaňavy. Ten byl v prosinci 1968 nalezen mrtev. Dodnes se vedou spory, zda za jeho úmrtím nestála Státní bezpečnost. Autoři Vysoké hry však vystupují s jinou teorií. Miroslav Plaňava, stejně jako jeho kolega Bohuslav Holemář,⁹⁾ údajně pomýšlel na návrat do Československa: „*Jednoho prosincového rána roku 1968, když už má téměř sbalené kufry, je Miroslav Plaňava nalezen mrtev v alpském hotelu Tirolenhof. Vražda za záhadných okolností! A pachatel? Není. A nebude vypátrán. [...] Záhada v Tirolenhofu! Dlouhé prsty Angličanů! Umlčený agent! Umlčený agent? A že Britové vyřídili svého muže?*“¹⁰⁾ Vysoká hra tedy chtěla obvinít tajnou službu

⁶⁾ Tamtéž.

⁷⁾ Tamtéž.

⁸⁾ AMV, nezpracované přírůstky, tiskový odbor sekretariátu ministra vnitra ČSSR, k čj. SM/T-33-74.

⁹⁾ AMV, a. č. 652934 MV, Návrh na propagační využití B. Holemáře (tehdy čerstvého navrátilce) schválil náměstek federálního ministra vnitra genmj. Hanuljak dne 4. 9. 1972.

¹⁰⁾ AMV, nezpracované přírůstky, tiskový odbor sekretariátu ministra vnitra ČSSR, k čj. SM/T-33-74, s. 2–3.

Velké Británie z vraždy. Tento motiv je nakonec použit v hraném dokumentu Akce BRUSEL, natočeném v roce 1974 podle scénáře Vladimíra Fialy režisérem Janem Říhou.¹¹⁾

Druhý motiv Vysoké hry nebyl nakonec realizován z právě opačného důvodu: pořad by mohl být příliš pravdomluvným. Šlo o rozvinutí špionážního příběhu Cyrila Jonsena a verze, podle níž byl tento případ Státní bezpečnosti dávno známý. Hrané scénky „ze života západních diplomatů-špionů“ měly být doplněny záběry operací StB: odposloucháváním telefonických hovorů a radiodepeší britské ambasády a rekonstrukcí operací sledovacích skupin, a to včetně takových detailů, jako je používání skrytých fotoaparátů a kamer nebo odposlouchávání soukromých hovorů na veřejném prostranství směrovými mikrofony. Státní bezpečnost by se tak veřejně přiznala k faktu, že každý západní diplomat v socialistickém Československu může být (a řada z nich nepochybně je) kdykoliv sledován, odposloucháván a natáčen. Případná realizace navrženého scénáře by patrně znamenala naplnění skutkové podstaty trestného činu vyzrazování utajovaných metod práce Sboru národní bezpečnosti.

Po několika letech příprav nakonec v letech 1973–1974 dochází k natáčení. Režie se ujímá zkušený autor propagandistických pořadů Bohumil Pavlinec, v této době užívající umělecký pseudonym František ARLET. Jako scénárista je uváděn výše zmiňovaný Zdeněk Lavička. V Československé televizi je výrobou pořadu svěřena hlavní redakci propagandy a dokumentaristiky, na Ministerstvu vnitra jsou jejími partnery tiskový odbor sekretariátu ministra vnitra, II. správa (kontrarozvědka FMV) a správa vyšetřování StB.¹²⁾ Pořad je natočen, sestříhán, opatřen úvodními titulky – a těsně před dokončením uložen do archivu Československé televize.¹³⁾ Stabilizovaný režim reálného socialismu již patrně v polovině 70. let neměl zapotřebí poukazovat na existenci fiktivní zpravodajské sítě řízené britskou rozvědkou. Přiznání se ke sledování a odposlouchávání diplomatů by navíc patrně vyvolalo protestní reakci britského velvyslanectví.

Při rozhodnutí o zamítnutí pořadu sehrály svoji roli patrně i osoby obou hlavních tvůrců: režisér Bohumil Pavlinec¹⁴⁾ a scénárista Zdeněk Lavička.¹⁵⁾ Ačkoliv

¹¹⁾ AMV, a. č. 652934 MV.

¹²⁾ AMV, sign. A 2/3-730, Plán propagační a publikační činnosti tiskového odboru FMV na rok 1975 a hodnocení propagační činnosti v roce 1974.

¹³⁾ Filmtéka odboru APF ČT, Protokol o stavu filmu č. A 420/843. Protokol byl založen před uložením filmu dne 13. 3. 1974.

¹⁴⁾ Bohumil Pavlinec v letech 1949–1951 působil jako ředitel studia Čs. rozhlasu v Brně, po zatčení krajského tajemníka KSC Otty Šlinga byl jako chráněnc zbaaven místa, do roku 1953 pracoval v dolech na Ostravsku. Na osobní zásah ministra informací Václava Kopeckého od r. 1953 pracuje v Československé televizi. Od roku 1964 se podílí na vzniku propagandistické

oba patřili k hlavním tvůrcům propagandistických pořadů Státní bezpečnosti, jejich pozice v Československé televizi zdaleka nebyla jistá. Oba byli za své postoje v roce 1968 vyloučeni z KSČ, což kalilo jejich vztahy s normalizačním vedením televize. Úzké a neskrývané vztahy s pracovníky Ministerstva vnitra a podíl na očeřňovací propagandě jim naopak zkomplikoval vztahy s jejich kolegy v hlavní redakci propagandy a dokumentaristiky. Podpory ze strany Ministerstva vnitra se nedočkali a v roce 1972 byli z ČST oba (jako jediní ze 40 vyloučených komunistů v televizi) propuštěni. Na tvorbě propagandistických pořadů ČST se však jako externí spolupracovníci podílejí i nadále.¹⁶⁾

III.

Filmový pás s prvou částí Vysoké hry tedy až do ledna 1977 leží v archivu Československé televize. Mezitím, od listopadu roku 1975, se začíná odvíjet příběh její druhé části. Jejimi hlavními aktéry jsou dva muži velmi zajímaví Státní bezpečnost. Prvým je William James Bonthron, I. tajemník kanadského velvyslanectví v Praze, od svého příjezdu v květnu 1975 vedený Státní bezpečností (II. odborem II. správy FMV) v akci EGON pro podezření, že je pracovníkem kanadské či americké rozvědky.¹⁷⁾ Druhým je Ota Ornest, režisér Městských divadel pražských, od června 1975 „rozpracovávaný“ StB (II. odborem X. správy FMV) v akci NARCIS pro podezření ze styků s Pavlem Tigridem.¹⁸⁾

V listopadu 1975 zjišťuje Státní bezpečnost (díky odposlechu telefonu W. Bonthrona) jejich vzájemné styky. StB sleduje jejich schůzky a od poloviny prosince 1975 pracuje s verzí, že Bonthron Ornestovi zprostředkovává spojení se „zahraničními ideocentry“, především s Pavlem Tigridem. Od počátku roku 1976 se zájem StB o jejich schůzky stupňuje. Ve dnech jejich konání jsou na oba nasazeny sledovací skupiny IV. správy SNB, na místa schůzek (většinou se konaly v Chotkových sadech) jsou soustředěny objektivy fotoaparátů a ka-

kých pořadů Ministerstva vnitra („Volá Pullach“, „Tajný z Mnichova“). V letech 1967–1968 působil jako ředitel studia Čs. televize v Brně, během srpnové okupace organizoval ilegální vysílání Čs. televize. Počátkem 70. let patří k nejneproduktivnějším autorům propagandistických pořadů. AMV, a. č. 684058 MV.

¹⁵⁾ Zdeněk Lavička, od roku 1959 pracoval v Československé televizi, v roce 1968 zastával reformní postoje, po srpnu 1968 se však od nich distancuje. V 70. letech byl autorem několika desítek televizních pořadů s bezpečnostní tematikou (aši na 30 z nich spolupracoval s Bohumilem Pavlincem). Pro tiskový odbor FMV zpracoval (pod pseudonymem Petr BEDNÁŘ) několik brožur pro edici MAGNET. AMV, a. č. 684058 MV, a. č. 660178 MV.

¹⁶⁾ AMV, a. č. 684058 MV.

¹⁷⁾ AMV, a. č. 751053 MV.

¹⁸⁾ AMV, a. č. 689275 MV.

mer. Podařilo se tak „zadokumentovat opakovaný konspirativní styk“ včetně předávání podezřelých objemných tašek a balíčků.¹⁹⁾

Náčelník II. odboru II. správy FMV pplk. Jiří Čermák (rozpracovával akci EGON – W. J. Bonthron) navrhoval propagandistické využití případu již v dubnu 1976:

„Je nutné počítat s tím, že jednorázovým, úzce bezpečnostním zásahem proti EGONovi a NARCISOvi hlavní objekt akce, tj. Tigrid (vlastně Američané), rozhodně v podvrtné činnosti proti ČSSR neustane, ale spíše naopak. Proto chceme-li dosáhnout maximálního efektu, tj. odradit další čs. občany a diplomaty kapitalistických států od podobné činnosti, měla by se s případem EGON – NARCIS seznámit co nejširší veřejnost. Navrhujeme proto, aby byl ve spolupráci s tiskovým odborem FMV vytvořen televizní pořad s využitím autentických dokumentů získaných během rozpracování včetně potřebných dotáček s využitím zpravodajského materiálu čs. televize.

Vzhledem k tomu, že EGON, NARCIS, Tigrid, Möllerová, Camarová a Johnsson²⁰⁾ jsou známi svou proamerickou orientací, měl by televizní pořad především prokázat, že se v daném případě jedná o špionážní činnost americké rozvědky a její agentury na území ČSSR. (Případ by se rozhodně neměl prezentovat jako odpor čs. pravice!)²¹⁾

Hlavní částí zamýšleného pořadu měly být záběry ze schůzek mezi O. Ornestem a W. Bonthronem, doplněné autentickým zvukovým záznamem schůzky. Státní bezpečnost sice již disponuje přibližně patnáctiminutovým videozáznamem několika předchozích schůzek, pro účely televizního vysílání je však třeba provést dokumentaci novou. Dne 2. 6. 1976 se štáb specialistů, vybavený kamerami a mikrofony, rozmisťuje na skrytých místech Chotkových sadů a pokouší se co nejpečlivěji zadokumentovat konspirativní schůzku „objektů EGONA a NARCISE“. Výsledkem jsou však opět jen další minuty videozáznamu, konverzaci se nepodařilo zachytit ani citlivým mikrofonom Ministerstva vnitra.²²⁾

V této době má však Státní bezpečnost již jinou prioritu. Poznává, že EGON je jen jedním ze článků sítě spojující „pravicové živly v ČSSR“ s Pavlem Tigridem. Diplomatická mise Williama Bonthrona v Praze navíc končí,

¹⁹⁾ AMV, a. č. 689275 MV, a. č. 751053 MV.

²⁰⁾ Ursula Möllerová byla manželkou bývalého dánského velvyslance v Praze, pí Camarová manželkou současného (v roce 1976) brazilského velvyslance v Praze, Jove Johnsson působil jako I. tajemník švédského zastupitelského úřadu v Praze. Všichni působili jako spojky mezi čs. disidenty a emigrací. Tamtéž.

²¹⁾ AMV, a. č. 751053 MV.

²²⁾ Tamtéž.

3. 8. 1976 odjíždí z Československa. Po zbytek roku 1976 se StB snaží zjistit další způsoby spojení mezi Tigridem a Ornestem. To se jí sice daří, zjištěné informace (získané především agenturní cestou) však nepostačují k zahájení trestního stíhání či zveřejnění celé akce. Obrazový záznam s konspirativní schůzkou tak stále čeká na své využití.²³⁾ A to až do ledna 1977.

Několik dnů po zveřejnění Charty 77 se rozjíždí první vlna zatýkání, která zasahuje i nejbližší okolí Oty Ornesta. Dne 6. 1. 1977 je zatčen jeden z přátel Oty Ornesta, bývalý ředitel Divadla na Vinohradech František Pavlíček. Při domovní prohlídce u něj byly nalezeny „závadové materiály“. StB se domnívá, že podobné materiály by se mohly nalézat i u Oty Ornesta, který by je mohl v pocitu ohrožení zničit. Dne 10. 1. 1977 proto X. správa FMV navrhuje: „1. Na základě nebezpečí z prodlení provést dle § 85 trestního řádu v bytě NARCISE domovní prohlídku a zajistit závadové materiály, které se v bytě NARCISE mají nacházet. 2. Zajistit NARCISE dle § 23 odst. 1 zákona č. 40/1974 Sb. a provést s ním v zákonně lhůtě 48 hodin zápis o výpovědi.“²⁴⁾

Následujícího dne je Ota Ornest zajištěn a začínají dlouhé výslechy, zaměřené především na jeho styky s „agentem americké rozvědky Tigridem“. Samotné zajištění (možné na maximálně 48 hodin) však orgánům Ministerstva vnitra nestačí, a tak ještě téhož dne zahajují proti Ornestovi trestní stíhání pro trestný čin podvracení republiky. Protože jim však chybí jakékoliv důkazy, vypomáhají si anonymním oznámením, které toho dne obdrželo Federální ministerstvo vnitra. Neznámý „přítel“ sděluje: „Vážení, mnoho se hovoří mezi lidmi o tom, že Bezpečnost konečně zasáhla proti reakčním živlům u nás, kteří zase napsali nějaké prohlášení. Považuji za svou občanskou povinnost upozornit Vás na to, že s tímto prohlášením má co do činění Ota Ornest, ředitel divadla Rokoko. Víím, že to prohlášení má doma. Protože se jedná o osobu reakční a stýká se s lidmi z okruhu Pavla Tigrida a podobného smýšlení, velmi se podivuji já i moji přátelé, že dosud není ve vězení. S úctou přítel.“²⁵⁾ Příteli je rychle vyhověno, Ota Ornest se ocitá ve vězení.

Ota Ornest (ačkoliv sám Chartu 77 nepodepsal) se stává členem čtyřčlenné skupiny zatčených chartistů. Kromě něj ji tvoří zmiňovaný František Pavlíček, Jiří Lederer a Václav Havel.²⁶⁾

Hlavním cílem vyšetřování je usvědčit Ornesta jako spolupracovníka emigrantských center. Prvé dny vyšetřování hodnotí StB jako nepřilíši úspěšné, přistupuje proto k méně obvyklému způsobu vyšetřování. „Dne 13. 1. 1977

²³⁾ Tamtéž.

²⁴⁾ AMV, a. č. 689275 MV.

²⁵⁾ AMV, a. č. V 32021 MV.

²⁶⁾ Tamtéž.

byl proveden s Ornestem experiment. Při experimentu bylo využito telerekordíngových záznamů pořízených v průběhu rozpracování akce, na kterých byly podchyceny konspirativní schůzky Ornesta s tajemníkem kanadského VV Bonthronem. Tyto záznamy byly Ornestovi promítnuty a přitom byl ve vhodný moment dotazován s cílem rozšíření jeho výpovědi o prováděné trestné činnosti. Experiment splnil svůj účel a zejména moment překvapení a síla dokumentu na Ornesta zapůsobily.²⁷⁾

„Úspěch“, který StB s využitím obrazových záznamů během vyšetřování sklídila, aktualizuje původní úvahy o jejich zveřejnění. V „Informaci o průběhu vyšetřování v akci NARCIS“ je navrhováno: „Využit dokumentovaných poznatků k ofenzivní kontrapropagandistické akci cestou hromadných sdělovacích prostředků. V této souvislosti odhalit před světovou veřejností charakter podvatné činnosti západních ideodiverzních center a rozvědek KS [kapitalistických států] proti ZSS [zemím socialistického společenství]. Ukázat na plánovaných ideodiverzních akcích, jak si Západ představuje realizaci závěrů KBSE (jejich přípravy na Bělehrad 1977 a různá jubilea). Ukázat nepřátelskou činnost západních diplomatů akreditovaných v ČSSR, která je prováděna pod přikrytím zastupitelských úřadů jednotlivých kapitalistických států u nás. K tomuto využít výpovědi Ornesta a dokumentačních materiálů jako vzájemné korespondence s centry Pelikána a Tigrida a telerekordíngového záznamu schůzky Ornesta s Bonthronem, na které Ornest předal materiály pro Tigrida.“²⁸⁾

IV.

Znovu se objevuje „zakázka“ na úderný kontrapropagandistický pořad. Vzhledem k probíhajícímu vyšetřování a kampani proti Chartě 77 je navíc požadováno její co nejrychlejší splnění. Zcela nový televizní pořad však není možno v krátkém termínu natočit. Záběry z konspirativních schůzek jsou proto připojeny k pořadu již existujícímu. Příběhy obou částí Vysoké hry se tak propojují. V archivu Československé televize je vyhledána krabice s filmem režiséra Bohumila Pavlince. Podle protokolu jeho vysílací kopie je ve dnech 19.–20. 1. 1977 „film sestříhán, přemíchán a [jsou] provedeny změny pro zaktualizování obsahu. K filmu připojen začátek a konec, který byl vyroben v hlavní redakci armády, bezpečnosti a brannosti.“²⁹⁾ Dne 21. 1. 1977 se konalo kontrolní promítání³⁰⁾ a 23. 1. se Vysoká hra po mnoha letech od začátku natáčení objevuje na obrazovce Československé televize. Příběh jedné pomluvy se naplnil.

²⁷⁾ AMV, a. č. 689275 MV.

²⁸⁾ Tamtéž.

²⁹⁾ Filmotéka odboru APF ČT, Protokol o stavu filmu č. A 420/643.

³⁰⁾ Tamtéž.

A ohlas? Jak jsme se zmínili na začátku: v Československu nijak oslnivý. Očekávaná vysvětlující kampaň v čs. tisku se nekonala, většina diváků po počátečním šoku na Vysokou hru zapomněla. Mnohem větší pozornosti se pořadu, a zejména záběrům schůzky mezi O. Ornestem a W. Bonthronem, dostalo v zahraničí. Zpráva o odvysílání pořadu se dostává do zpravodajství západních tiskových agentur.³¹⁾ Na obvinění svého diplomata reaguje i kanadské Ministerstvo zahraničních věcí a informace o stanovisku kanadské vlády se díky vysílání Svobodné Evropy dostávají i k československým občanům (a samozřejmě i k pracovníkům Státní bezpečnosti): „*Kanadská vláda zaujala stanovisko k tvrzení Československé televize, že režisér O. Ornest se sešel s bývalým kanadským kulturním atašé v Praze Bautronem [sic], což dokazuje jeho spolupráci se zahraničím. Mluvčí Ministerstva zahraničí v Ottavě řekl, že aktovka, kterou Ornest předal Bautronovi, obsahovala jen kulturní materiály a že jejich setkání neznamenal, že kanadský diplomat nějakým způsobem pomáhal Ornestovi.*“³²⁾ Československá vláda si zveřejněním svého postupu vůči domácí opozici vysloužila několik diplomatických protestů.

Nehledě na to vyšetřování Oty Ornesta a jeho spoluobviněných pokračovalo. V říjnu 1977 byl odsouzen ke třem a půl letům odnětí svobody. Pokračovala i „kontrapropagandistická kampaň“ Státní bezpečnosti. Nadále se na ní podíleli i tvůrci Vysoké hry. Její scénárista, Zdeněk Lavička, již v příštím roce plní zakázku na dvě knihy pomluv proti Pavlu Tigridovi.³³⁾ „Vysoká hra“ pomluv a dezinformací Státní bezpečnosti opravdu nekončí.

³¹⁾ AMV, a. č. 689275 MV.

³²⁾ AMV, a. č. V32021 MV, Výpis z monitoru čs. vysílání Svobodné Evropy.

³³⁾ Obě knihy vyšly pod jeho uměleckým pseudonymem v edici MAGNET. Petr BEDNÁŘ: Cesta bez návratu. Praha 1978. Petr BEDNÁŘ: Poslední role pana T., Praha 1978.

Československá emigrace očima tajných materiálů

Jan Hanzlík

Emigrace občanů „socialistického ráje“ sužovala jeho správce po celé jejich „funkční období“. Pokaždé, když došlo k vnitropolitickým zvrátům, odešla další vlna uprchlíků. Tři hlavní utíkaly po únoru 1948, po srpnu 1968 a po podpisu Charty 77. Všechny skupiny se lišily spektrem příčin, sociální skladbou, politickou orientací i svou zahraniční činností.

Tato zpráva je odrazem vědomostí československé rozvědky o rozsahu a činnosti exilu, reflektuje ty stránky emigrace, o které měli komunisté zájem především, a faktografie zde obsažená je faktografií nashromážděnou komunistickými agenty za 40 let činnosti. Nejedná se tedy o souhrnnou studii obsahující historii emigrace, ale pouze o její výsek, jednu z podstatných částí.

Hovoříme-li o lidech, kteří prchají ze své vlasti, narazíme zpravidla na sémantický problém vyplývající z dvojího označení uprchlíka či vyhnance: slova „emigrace“ a „exil“. Ve svých zprávách hovoří příslušní referenti zásadně o emigraci a emigrantech. Výraz exil totiž můžeme vnímat jako užší než emigrace, svým způsobem elitnější a kvalitnější. Exulantem bývá označován emigrant, který ani ve svém vyhnanství nerezignuje na snahu prospět domácím poměrům, angažuje se politicky, kulturně i jinak a odmítá zpřetrhat své vazby k zemi, z níž uprchl nebo byl vyhnán. V této práci však rezignují na podobnou hru se slovy a pokusím se jiným způsobem vysvětlit, jak se od sebe mohli lišit jednotliví emigranti, resp. exulanti. V zájmu květnatější mluvy však budu používat obou termínů.

Od Února do Srpna

V letech 1946–1947 odešlo z Československa 1721 československých občanů. Problém byl v tom, že až do února 1948 „*nezákonné opuštění republiky nebylo trestným činem.*“¹⁾ Tento „nepatřičný“ stav se změnil záhy po únorové změně vlády. V roce 1950 byl přijat § 95 tr. zák., ošetřující ochranu hranic před nežádoucí migrací. Ten byl v roce 1961 nahrazen § 109 tr. zák. o nedovoleném překročení státní hranice, který umožňoval stíhat úmyslný ilegální

¹⁾ AMV, fond A 7, a. j. 533: Rozbor emigrací čs. občanů do kapitalistické ciziny od roku 1945 do současnosti.

odchod z republiky nebo naopak odmítnutí návratu do ní, případně organizaci takové činnosti a převaděčství. Zřízeno bylo tzv. hraniční pásmo s komplikovaným systémem povolení k pohybu i pobytu a byla zavedena zpřísněná ostraha hranic. Důvod byl nasnadě: za první tři roky (tedy v letech 1948–1951) uprchlo do zahraničí už 25 354 osob a v letech 1952–1963 dalších 3032 osob.²⁾ Aby to uprchlíci měli těžší, pustili se pohraničníci do stavby důmyslného systému ochrany hranic.

Jen pro zajímavost: v roce 1953 bylo této činnosti věnováno 100 000 „denních výkonů“, přičemž plán se podařilo splnit pouze „v drátěném zátarase a jeho elektrifikaci“. Nataženo bylo celkem 884 km ostnatého drátu, který byl na 740 kilometrech nabit elektřinou. Do takto vytvořeného prostoru bylo navezeno 260 tun trhavin a byly tu uloženy betonové miny vlastní výroby. Vykonaná práce měla celkovou hodnotu 1 863 136 Kčs (v reformované měně).³⁾

Pozornost však byla věnována i jiným jevům, jako byl např. poštovní styk. Již v roce 1949 navrhlo Ministerstvo vnitra zavedení speciálních obálek z tenkého papíru, který by usnadnil kontrolu jejich obsahu. Veřejnosti mělo být toto opatření zdůvodněno tím, „že je třeba lehkého materiálu vzhledem k tomu, že většina této pošty je dopravována letecky“. Omezen měl být také dovoz zahraničního tisku, zakázáno bylo odesílání poštovních známek „z důvodů filatelistických“ a byla zotřena cenzurní kontrola odesílané pošty, zejména balíčků.⁴⁾

Veškeré zahraniční cesty byly přísně omezeny. K mírnému uvolnění turistického ruchu pro československé občany došlo až v roce 1964. Zatímco v roce 1963 vycestovalo na západ 85 000 čs. občanů, v roce 1967 to už bylo 263 081 lidí.

Tento stav se promítl i na množství emigrantů. V roce 1963 jich uteklo 188, v roce 1967 už 2136, za léta 1964–1967 pak emigrovalo celkem 7403 lidí.⁵⁾ Jejich rozhodnutí nezměnila ani prezidentská amnestie k 20. výročí osvobození, vyhlášená Antonínem Novotným v květnu 1965 (byla už třetí v pořadí). Jakkoliv se amnestie vztahovala i na občany, kteří se vrátili zpět (nebo by tak učinili do konce roku), žádný příliv uprchlíků zpět do vlasti se nekonal. Zatímco po první podobné amnestii (z 9. 5. 1955) se do republiky vrátilo 1169 osob, po druhé amnestii (z 9. 5. 1960) pouhých 355 lidí. Amnestii z roku 1965 vyu-

²⁾ Tamtéž.

³⁾ AMV, fond A 2/1, a. j. 154: Zpráva o činnosti Pohraniční a Vnitřní stráže za rok 1953.

⁴⁾ AMV, fond A 2/1, a. j. 17: Návrh na opatření, kterým by bylo možno docílit omezení korespondence československých občanů s cizinou.

⁵⁾ AMV, fond A 7, a. j. 533: Rozbor emigrací čs. občanů do kapitalistické ciziny od roku 1945 do současnosti.

žilo k návratu pouhých 69 emigrantů, z nichž jen 20 bylo v exilu od čtyřicátých let.⁶⁾ (Celkové počty navrátilců viz tabulky níže.)

Reprezentativní vzorek československé emigrace zachycuje Zpráva o opuštění republiky čs. občany od 1. 1. 1965 do 30. 9. 1966.⁷⁾ Ta konstatuje, že za dané období opustilo republiku 3006 čs. občanů, kteří předtím získali výjezdní povolení, a 282 těch, kteří se přes hranice dostali ilegálně.

Většina emigrantů pocházela z Prahy (836), nejčastější volbou bylo Rakousko (901) a SRN (803). Pro komunistickou rozvědku bylo alarmující hlavně to, že z oněch 3006 osob bylo 908 příslušníků „*dělnické třídy*“ a 712 „*příslušníků inteligence*“, obě skupiny vesměs v produktivním věku 20–44 let. Zatímco útky dělnických kádrů byly ranou pro ideovou strukturu státu a nadále potvrzovaly rané estébácké zjištění z roku 1954, „*že pod dělnickou halenou se skrývají nepřátelské buržoazní živly*,“⁸⁾ emigrace vzdělaných lidí znamenala zcela reálný problém. Ztráta často čerstvých absolventů či naopak špičkových odborníků totiž bránila „*realizaci vynaložených společenských nákladů*“, oslabovala naši vlastní „*vědecko-technickou revoluci*“ a asi nejzávažnější pak byla skutečnost, že mnozí emigranti byli nositeli „*státního, služebního a hospodářského tajemství*“. Jako nejbolestivější byla proto v tomto směru shledávána emigrace technické inteligence, lékařů a vojenských odborníků.

I co se týče příčin odchodu do exilu, měla StB poměrně jasno: „*Více než jedna třetina je motivována představami o lepším existenčním zajištění a výdělků v kapitalistických státech*“. Takové osoby měly zpravidla „*k socialistické společnosti [...] pasivní poměr a cizí je jim i vlastenecké přesvědčení a národní hrdost*“. Mnohé měly navíc v cizině příbuzné i přátele.

Dalším důvodem mohl být „*přímý nesouhlas se společenským zřízením, což uprchlíci zdůvodňují pronásledováním a perzekucí*“. Tyto motivy hnaly za hranice asi 10–12 % emigrantů. Stejný počet jich utekl kvůli rodinným problémům „*a vyhnutí se alimentačním povinnostem nebo dluhům*“. Dalšími důvody mohly být obavy z „*kádrových závěrů*“, nespokojenost v zaměstnání, bytová otázka, vlastní problémy či touha po dobrodružství.

Ovšem v některých případech zůstal podnět k emigraci analytikům StB záhadou. Jedná se vesměs o útky členů KSC nebo ČSM, tedy režimních opor. Za rok 1965 uteklo 90 komunistů (často i funkcionářů základních organizací) a jediným možným důvodem se jevila jejich příslušnost k inteligenci, která je – jak známo – často nasáklá „*buržoazní morálkou*“.

⁶⁾ Tamtéž.

⁷⁾ AMV, fond A 2/3, a. j. 57.

⁸⁾ AMV, fond A 2/1, a. j. 154: Zpráva o činnosti Pohraniční a Vnitřní stráže za rok 1953.

Přes zjevnou nechuť příslušných referentů bylo třeba konstatovat vyspělost západních zemí, které pak svým pozlátkem lákaly naivní socialistické občany: „*Již při pobytu ve vyspělých kapitalistických státech jsou někteří naši občané ovlivňováni vnějšími jevy jako moderní obchodní sítě, rozsáhlým výběrem zboží, jeho estetikou, moderní výstavbou a množstvím vozidel. Dochází pak ke srovnávání tamních poměrů se situací u nás, mnohdy se výjimky dávají do protívahy a dochází k laciným závěrům o výhodnějším životě v západních kapitalistických státech.*“⁹⁾

Při zkoumání motivací nebyla podceňována ani role příbuzných či přátel usazených v cizině, role „*štvavé vysílačky*“ Radia Svobodná Evropa nebo aktivita „*vízových cizinců*“ a západních rozvědek. Ty dokonce ve Vídni zřídily Americký úřad pro registraci uprchlíků z ČSSR, jehož úkolem bylo všechny emigranty důkladně „*vytěžit*“, tj. vyslechnout a získat od nich informace.

Důsledky emigrace jsou pak pro StB nasnadě: uprchlíci slouží jako důležitý zdroj informací nepřítele, často se s sebou snaží vyvézt tajné materiály a patenty, nezřídka se jedná o držitele tajných informací a jejich emigrací dochází k nenapravitelným škodám: „*Jen za prvních 10 měsíců roku 1966 bylo podle neúplných údajů mezi utečenci též 63 důstojníků v záloze, z nichž celá jedna třetina byla v průběhu posledních tří let na vojenském cvičení, kde se seznámila se soudobými skutečnostmi tajné a přísně tajné povahy vojenského charakteru. Mnohé tyto osoby znaly a po útěku k nepříteli zřejmě vyzradily: dislokaci a charakter dvou protiletadlových raketových brigád, částečnou dislokaci a techniku radiotechnického vojska, dislokaci přibližně deseti leteckých pluků a deseti letištních praporů a techniku, jakou jsou vyzbrojeny záložní velitelská stanoviště armády protivzdušné obrany státu, a některé další údaje.*“¹⁰⁾

Ukázalo se také, že špatný příklad táhne: „*Závažné jsou také útoky vědeckých a výzkumných pracovníků z Výzkumného ústavu matematických strojů v Praze. Od léta 1964, kdy uprchl dr. ing. Svoboda, se postupně do léta 1966 nevrátilo ze zahraničí dalších devět vědeckých a výzkumných pracovníků tohoto ústavu.*“¹¹⁾

Nárůst počtu emigrací po roce 1964 vedl příslušné úřady k zpřísnění postupů. Ministr vnitra vydal rozkaz č. 43/1965, „*v němž jsou uloženy úkoly bezpečnostním pracovníkům na úseku problematiky vyjíždějících osob do zahraničí a učiněna řada opatření směřujících k odhalování příprav k nezákonnému opuštění republiky čs. občany.*“¹²⁾ Zesílilo špiclování a záhy bylo 960 osob

⁹⁾ AMV fond A 2/3, a. j. 57.

¹⁰⁾ Tamtéž.

¹¹⁾ Tamtéž.

¹²⁾ Tamtéž.

„rozpracováno“ pro podezření z úmyslu opustit republiku. Bylo zamítnuto 1600 žádostí o cestovní povolení a zvýšil se počet „obranných pohovorů“ s vyjízďejícími občany. Dále vyšly směrnice o styku s cizinci a o povolování cest nositelům tajemství, patřičně úkolovány byly též propagandistické složky. Po návratu z ciziny byli všichni pečlivě vyslechnuti.

Ztížené podmínky útěku přes kapitalistické státy vedly k tomu, že lidé začali utíkat přes Jugoslávii, která se tak ocitla na třetím místě v žebříčku zemí použitých k emigraci (za Rakouskem a SRN). Navíc se ukázalo, že úřednický sbor není pro navržená opatření vhodnou oporou, neboť „řada vedoucích státních a hospodářských pracovníků tato usnesení neplní a příslušné směrnice porušuje.“¹³⁾

Mnozí z těch, kteří uprchli bezprostředně po únoru 1948, nerezignovali na svou politickou činnost. Takoví lidé byli režimu nebezpeční a byli ostře sledováni. Za našimi hranicemi se rozvíjela síť periodik vedených přímo emigranty. Jejich počet se v roce 1968 pohyboval kolem 40, na dalších 60 krajanských listů pak měla emigrantská centra vliv.¹⁴⁾

Vznikalo množství spolků reprezentujících jednotlivé exilové skupiny. Z těch nejdůležitějších jmenujme: Rada Svobodného Československa, jejíž samostatnou frakci – pracovní sbor Rady Svobodného Československa – vedl Ferdinand Peroutka, Americký fond pro československé uprchlíky v čele s Jánem Papánkem a Ivanem Táborským, Ústředí čs. sokolstva v zahraničí v čele s dr. Hřebíkem a Marií Provazníkovou (tato organizace měla v exilu nejpočetnější členstvo), Svaz čs. důstojníků v exilu, který vedl generál Hasal, dále pak Slovenská národní rada v zahraničí a Slovenský osvobozovací výbor, vedený Fero Ďurčanským.¹⁵⁾

Českoslovenští emigranti byli zastoupeni v celé řadě mezinárodních emigrantských organizací: v Socialistické unii střední a východní Evropy, Zelené internacionále, Křesťansko-demokratické unii států střední a východní Evropy, Liberální unii a ve Shromáždění porobených evropských národů.

Politicky angažovaných emigrantů však byla menšina, což s uspokojením konstatovaly i československé úřady, které ocenily, že „většina jich dala před-

¹³⁾ AMV, fond A 7, a. j. 533: Rozbor emigrací čs. občanů do kapitalistické ciziny od roku 1945 do současnosti.

¹⁴⁾ Tamtéž.

¹⁵⁾ AMV, fond A 2/1, a. j. 154: Zpráva o činnosti Pohraniční a Vnitřní stráže za rok 1953.

*nost existenčním otázkám [...] a mnozí Československo navštěvují jako cizí státní příslušníci.*¹⁶⁾

Aktivních bojovníků proti režimu napočítala StB mezi exulanty přibližně desetinu, tj. asi 2500, přičemž nejdéle vydrželi „*slovenští separatisté*“. Lidí ochotných s režimem spolupracovat i za hranicemi našli agenti naprosté minimum, jakkoliv I. správa MV disponovala mezi emigranty vlastní „*agenturou*“.¹⁷⁾ Přesto se komunističtí rozvědčící o činnost exulantů zajímali a snažili se ji co nejpodrobněji zmapovat a případně narušit.

Už v době před srpnem 1968 byl ostře sledovaným emigrantem Pavel Tigríd a za hlavní hláskou troubu exilu platilo Radio Svobodná Evropa. Státní bezpečnost však vliv emigrantských center nijak nepřeceňovala: „*Čelná garnitura politické emigrace z let 1948–1949 zestárla a pomalu vymírá. Rozhodující masa uprchlíků postupně ztratila zájem o ideové otázky exilu a převzala oficiální ideologii států, v nichž se usadila. Tato politická, ideová a existenční přízpůsobivost objektivně spěje k asimilaci a ke splývání pojmu pouňorový emigrant s pojmem krajan.*“¹⁸⁾ Zároveň však StB neusínala na vavřínech: „*Její momentální politická nepotřebnost neznamená, že by ji vládnoucí kruhy kapitalistických států nepoužívaly jinak, zejména k ideologickému působení proti ČSSR.*“¹⁹⁾ Proto byla proti exilu neustále vyvíjena činnost. Pro rok 1958 si MV mj. plánovalo:

1. „*Ziskávání zpráv od dosavadní agentury a její lepší využití zejména pro publikační činnost a výzvy k návratu čs. prominentním emigrantům.*“
2. „*Verbování nových agentů hlavně mezi sociálními demokraty, agrárníky a lidovci a mezi slovenskými separatisty. Získání agenti pak neměli být žádné malé ryby. Část z nich měla být nalezena mezi vědci a techniky, kteří by posléze pronikali do kapitalistických podniků a podávali o nich zprávy.*“
3. „*Organizace návratů některých vůdčích postav čs. emigrace.*“
4. „*Zkvalitnit práci se získaným materiálem, jakož i následnou propagandu.*“²⁰⁾

¹⁶⁾ AMV, fond A 7, a. j. 533: Rozbor emigraci čs. občanů do kapitalistické ciziny od roku 1945 do současnosti.

¹⁷⁾ AMV, fond A 2/1, a. j. 154: Zpráva o činnosti Pohraniční a Vnitřní stráže za rok 1953.

¹⁸⁾ AMV, fond A 7, a. j. 533: Rozbor emigraci čs. občanů do kapitalistické ciziny od roku 1945 do současnosti.

¹⁹⁾ Tamtéž.

²⁰⁾ AMV, fond A 2/1, a. j. 154: Zpráva o činnosti Pohraniční a Vnitřní stráže za rok 1953.

Jedním z postihů, který mohly komunistické úřady vůči emigrantům uplatnit, byla konfiskace majetku. I s ní však byly problémy. Přestože byl velký zájem o byty uprchlíků a příslušné úřady vyvíjely značný tlak na jejich rychlé uvolnění, stála jim v cestě prokuratura, která při nejlepší vůli nemohla povolit faktické zabavení bytu před pravomocným odsouzením emigranta podle § 109 tr. zák. Bydleničtívi aparátčící tak museli často dlouhé týdny čekat, až případ proběhne všemi „zákonnými“ procesy. Třetina procesů byla vyřízena do měsíce, zbylé dvě třetiny do dvou měsíců od podání trestního oznámení.²¹⁾

Od Srpna do Ledna

Během první poloviny roku 1968 uteklo na Západ 806 lidí. Změna v trendu nastala po sovětské okupaci v srpnu 1968. V té době se v západních zemích nebo v Jugoslávii nacházelo 80 000 čs. občanů, z nichž se pak téměř 40 000 v cizině neplánovaně zdrželo. Přes 9000 jich tu požádalo o azyl a o záměrech zbylé většiny nebylo ještě na konci roku nic známo. K nelibosti oficiálních míst ČSSR byla většině z nich, pokud se rozhodnou pro emigraci, okamžitě nabídnuta pomoc. Československé úřady jen bezmocně přihlížely vzniku řady podpůrných spolků, aktivizaci stávající emigrantské obce, která se zapojila do pomoci novým uprchlíkům, a přímé státní pomoci sousedních zemí, zejména Rakouska, kde rychle rostly sběrné tábory, nebo Švýcarska, kde bylo na požádání udělováno právo azylu i pracovní povolení. Podobnou aktivitu vyvinuly i zámořské země – USA, Kanada, Austrálie, které posilovaly své evropské zastupitelské úřady za účelem zvládnutí náporu emigrantů. Zajímavý posun se objevil v přístupu Kanady a USA. Obě země totiž na rozdíl od minulosti u uprchlíků tolerovaly členství v KSČ.²²⁾ A členů strany nebylo málo: z celé ČSSR jich uprchlo 1727.²³⁾ To byl asi také nejvýraznější rozdíl mezi pounorovou a posrpnovou exilovou vlnou.

Vstřícně vystupovaly i orgány Německé spolkové republiky, kde se pomoci ujal Červený kříž, a vláda Izraele, která skrze Světovou sionistickou organizaci podporovala odchod Čechoslováků židovského původu. V tom se podle poznatků rozvědky angažoval i spisovatel Ladislav Mňačko, jemuž se nejspíš také podařilo zlákat svého kolegu Arnošta Lustiga. Židovské kruhy ostatně rozšířily svou kampaň po celém světě a po všech organizacích, jako byl HIAS, JOINT nebo i Vídeňská náboženská obec.

²¹⁾ AMV, fond A6/2, a. j. 1052: Byty osob, které neoprávněně opustily republiku.

²²⁾ AMV, fond A 7, a. j. 533: Rozbor emigraci čs. občanů do kapitalistické ciziny od roku 1945 do současnosti.

²³⁾ SÚA fond 02/4, sv. 37, a. j. 60: Informační zpráva o stavu členství členů strany, kteří po srpnu 1968 opustili území ČSSR.

Do Vídně se ostatně přesunula i řada významných poúnorových emigrantů: Pavel Tigrid (do té doby žijící ve Francii), Julius Firth (bývalý ředitel Melantrichu i čs. sekce RFE), Jiří Daneš-Drtina (funkcionář krajanského spolku), Josef Jonáš a další.

Se zjevnou hořkostí komunisté konstatovali, že se v těchto kruzích šíří fámy o návratu poměrů z padesátých let a o chystaných procesech s politicky angažovanými lidmi, což samozřejmě nikomu na chuti zůstat v republice nepřidalo.

Vlastní aktivitu vyvíjely i slovenské nacionální či křesťanské spolky zejména v Německu a Itálii, kde pod záštitou Vatikánu působil biskup Hnilica a jeho Informační kancelář Vatikánu a Slovenský ústav Cyrila a Metoděje. „*Emigraci čs. občanů do Kanady podporoval průmyslník slovenského původu Štefan Roman. Slibil, že umístí ve svých uranových dolech 1200 čs. emigrantů.*“²⁴⁾

Na všech stranách se zkrátka objevila ochota k pomoci. Realizace této podpory pak trvala nejméně do konce roku 1969.

Reakce československých vládnoucích míst se měnila s probíhající normalizací v průběhu léta a podzimu. „*Dne 29. srpna 1968 byl zaslán pokyn čs. zastupitelským úřadům, aby vešly ve styk s našimi občany v cizině a vysvětlily jim, že nic nebrání jejich návratu do ČSSR, a aby jim k tomu poskytly potřebnou pomoc. Zároveň aby postupovaly benevolentně v případech, kdy čs. občané se nerozhodnou k návratu do ČSSR ihned, a aby jim na požádání prodlužovaly platnost cestovních dokladů. Dne 11. září 1968 bylo zveřejněno svolání čs. představitelů a postupně i prohlášení jednotlivých vedoucích státních činitelů vyzývající naše občany k návratu do vlasti se zárukami jejich beztrestnosti. Konečně dne 12. 11. 1968 bylo na základě usnesení vlády č. 401 ze dne 11. 11. 1968 uloženo čs. zastupitelským úřadům, aby všemi vhodnými prostředky působily na čs. občany k jejich návratu a jejich další pobyt v cizině prodlužovaly pouze ve výjimečných a odůvodněných případech a na dobu nezbytně nutnou k návratu.*“²⁵⁾

Ke konkrétním výsledkům však tento postup nevedl, a to ani poté, kdy byla na turné po cílových zemích vyslána „přemlouvací“ delegace. Faktem bylo, že do prosince 1968 zůstalo v exilu asi 30 000 lidí, z nichž jen 9015 požádalo o prodloužení pobytu z pracovních, studijních, rodinných či zdravotních důvodů. O politický azyl přitom požádalo přibližně stejné množství lidí. Zbytek váhal. Ovšem počet navrátilců byl pouhých 93 lidí, šlo o osoby „většinou [...]“

²⁴⁾ AMV, fond A 7, a. j. 533: Rozbor emigrací čs. občanů do kapitalistické ciziny od roku 1945 do současnosti.

²⁵⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 89, a. j. 147.

bez kvalifikace, nemocné nebo přestárlé, u nichž motivem k návratu byla větší nou skutečnost, že v kapitalistických státech těžko hledali uplatnění.²⁶⁾

Země naopak ztratila stovky mladých odborníků zejména z těžkého průmyslu, vlajkové lodi socialistického hospodářství. Šlo o 1013 pracovníků, „z toho 56 vedoucích, 63 vědeckých a výzkumných pracovníků, 391 technických kádrů, 161 administrativních pracovníků a 342 ostatních. [...] Z jednoho brněnského závodu emigrovalo 21 osob, mezi nimi i specialisté tohoto závodu. Jejich útek a skutečnost, že jako výzkumní a vývojoví pracovníci podniku znají technologii a současný stav ve výrobě, znamená pro podnik nenahraditelné škody. Tento fakt se projevil již v jednáních v zahraničím obchodě, zejména v otázce cen, a při jednání o licenci. Vyvrazením důležitých skutečností těmito uprchlíky došlo k nedůvěře zákazníků a ke ztížení pozice podniku.“²⁷⁾ Takové zprávy se množily a zjevně dělaly úředníkům starosti.

V lednu 1969 byly proto zainteresované úřady (MV, MZV, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Generální prokuratura, Ministerstvo školství atd.) pověřeny přípravou opatření „určujícího postup zastupitelských úřadů, národních výborů a ostatních organizací ve vztahu k občanům, kteří zůstali po 21. 8. 1968 v cizině.“²⁸⁾ Návrhy byly různé: vyhlášení časově omezené amnestie, aktivita zastupitelských úřadů s cílem zmapovat činnost a potíže emigrantů, chránit čs. občany v zahraničí před zájmem cizích rozvědek apod. Úředníci však ještě nebyli natolik „znormalizovaní“, aby se dokázali shodnout. Ministerstvo vnitra navrhovalo zahajovat neprodleně trestní řízení vůči těm, kteří nepodali zdůvodněnou žádost o prodloužení pobytu v cizině, zabavení majetku a odstranění občanských práv u takových osob. Na ty, kteří již požádali o azyl, měl být vyvíjen nátlak, aby své rozhodnutí změnili a vrátili se zpátky, další prodlužování cestovních dokladů mělo být výjimečné.

Ostatní státní složky si ale věc nepředstavovaly tak jednoduše. Ministerstvo práce a sociálních věcí a Ministerstvo školství ČSR nepovažovaly represivní metody za vhodné a navrhovaly věc řešit amnestií s lhůtou maximálně do konce roku 1969. K odmítnutí trestního postihu jako „hlavního prostředku k řešení problematiky našich občanů v cizině“ se přidalo i Ministerstvo zahraničí a Generální prokuratura. Na Ministerstvu školství byli dokonce tak odvážní (anebo naivní), že se nebáli připomenout československý podpis pod Mezinárodním paktem o občanských a politických právech, v němž je právo na svobodné opuštění země výslovně stanoveno. Z toho též – podle ministerských

²⁶⁾ AMV, fond A 7, a. j. 533: Rozbor emigrací čs. občanů do kapitalistické ciziny od roku 1945 do současnosti.

²⁷⁾ Tamtéž.

²⁸⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 89, a. j. 147.

úředníků – vyplývalo, že § 109 tr. zák. měl být zrušen a emigrace měla být posuzována nanejvýše jako přestupek. Generální prokuratura se k takovému hodnocení přidala a neskrývala svou skepsi k možnosti zahájit trestní stíhání proti žadatelům o azyl: „*Ani sám fakt požádání čs. občana o azyl nemůže odůvodnit postavení takové osoby před soud v její nepřítomnosti, neboť nebude možné v přípravném řízení trestním objasnit, za jakých okolností o azyl požádal, zda toto jeho rozhodnutí nebylo vynuceno postojem orgánu cizího státu, ekonomickým a existenčním nátlakem na něj či jiným způsobem.*“²⁹⁾ Z důvodů těchto neshod vláda projednávání celé otázky stáhla a odložila je na dobu, kdy bude možno nalézt jednotný názor.

Mezitím pokračovala analytická fáze „rozkrývání“ posrpnové emigrace. Policisté tak mj. zjistili, že „*na rozdíl od pouňorové emigrace, která byla převážně antisocialistická a její příslušníci byli většinou zkompromitováni činností v minulosti, je složení posrpnové emigrace z hlediska politického smýšlení ve značné míře pozitivní. Většina příslušníků posrpnové emigrace se zjevně nezřiká socialismu a neodešla do zahraničí z nepřátelství, i když jsou u některých různé výhrady. [...] Někteří z nich se [ale] dali již zneužít v protisocialistické propagandě nebo se dokonce cílevědomě chtějí angažovat v antikomunistické činnosti po boku pouňorové emigrace. Není náhodou, že jsou to právě ty elementy, které se ani po 20 letech existence lidové demokratického Československa s touto skutečností nesmířily a i v minulosti se snažily škodit věci socialismu. Na stejné platformě se však ocitají v emigraci i někteří příslušníci čs. inteligence, u kterých protikomunistická činnost nemá sice třídní kořeny a není také tak vyhraněná, ale v podstatě je ve svých důsledcích stejně škodlivá. Postoj těchto lidí byl utvářen dlouhodobějším působením buržoazní propagandy, koncipované západními ideology v různých nenásilných teoriích o splývání kapitalismu se socialismem.*“³⁰⁾

K novému jednání o postupu vůči emigrantům došlo v květnu 1969, kdy nad materiály předloženými jednotlivými resorty tuto otázku projednávala vláda. To už bylo ve vězení 625 lidí zadržených na našich hranicích při pokusu o emigraci. Co se ale čerstvých uprchlíků týče, těm se zpátky do Československa moc nechťelo, a to i přes to, že pomoc ze strany cílových zemí byla omezoována, životní podmínky exulantů se zhoršovaly a příslušné zahraniční úřady nenamítaly nic proti kontaktům československých úřadů s nimi, a umožnily tak rozsáhlou přemlouvací kampaň. Přidělování azylu bylo v mnoha zemích zastaveno, zájem trval pouze o technické odborníky. Rámcová podpora emigrantů však nevymizela.

²⁹⁾ Tamtéž.

³⁰⁾ Tamtéž.

Zato se vytratila trpělivost komunistických pohlavárů. Problém byl však týž jako v prosinci loňského roku. Aby bylo možno někoho trestat podle § 109 tr. zák., musel mu být nejprve prokázán úmysl tento zákon porušit. „Obecně lze říci, že není problém při realizaci trestního řízení u pachatelů, kteří jsou přítomni v ČSSR. [...] Není tomu tak, vede-li se trestní řízení proti osobě, která je mimo území ČSSR. [...] Ve většině těchto případů nelze bezpečně objasnit všechny okolnosti zakládající a umožňující posouzení trestní odpovědnosti pachatele.“³¹⁾

Navíc tu byl ten „nešťastný“ podpis pod Mezinárodním paktem o občanských a politických právech z roku 1966, který měl být podle usnesení vlády z července 1968 zohledňován při tvorbě nových zákonů a který vedl i ke změkčení výkladu § 109. Právní ochrana se i nadále týkala majetku emigrantů, jenž býval (především co se bytového fondu týče) vítanou kořistí disciplinovanějších kádrů, které také bezpochyby mrzelo, že „pobyt občana mimo území ČSSR nezakládá sám o sobě důvod k zrušení práva užívat byt.“³²⁾ Emigranta nebylo možné s okamžitou platností dokonce ani vyhodit z práce.

Ze všech výše zmíněných skutečností pak odpovědní pracovníci vyvodili nutnost liberálního postupu vůči Čechoslovákům zdržujícím se v zahraničí bez zjevného úmyslu emigrovat. Takovým měly být nadále prodlužovány cestovní doklady – ovšem už jen na dobu nezbytně nutnou k návratu, což činilo jeden měsíc pro Evropu a tři měsíce pro zámoří. Platnost dokladů měla být naopak zkracována u těch, kteří její prodloužení nepotřebovali. Proti emigrantům nebo lidem podezřelým z emigrace pak mělo být po zjištění všech náležitostí zahájeno trestní stíhání (to však bývalo posléze přerušeno, neboť ony potřebné náležitosti nebylo možné získat). Ke každému případu bylo tedy nutno přistupovat samostatně. Pro ty emigranty, kteří svého činu litovali, ale báli se vrátit v očekávání trestního postihu, navrhlo MV vyhlásit prezidentskou amnestii. Automaticky pak mělo být zahájeno šetření osob, které republiku opustily ilegálně nebo které jsou podezřelé z jiné trestné činnosti.

Tyto návrhy vláda posvětila s tím, že bude třeba přezkoumat oprávněnost prodlužování cestovních dokladů a jejich další platnost přísně omezit. Proti emigrantům, kteří na prezidentskou amnestii nezareagují, měla být využita veškerá zákonná opatření, která měl socialistický stát k dispozici. Co se mohlo dít okamžitě, to bylo vylučování neposlušných straníků: z 1727 uprchlých komunistů jich bylo k červnu 1969 z KSČ 902 vyloučeno, u 168 bylo pozastaveno

³¹⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 96, a. j. 158: Usnesení 130. schůze předsednictva ÚV KSČ ze dne 20. května 1969.

³²⁾ Tamtéž.

členství, 647 případů bylo v šetření a deseti bylo členství ponecháno „v důsledku dodatečného legalizování jejich pobytu v zahraničí.“³³⁾

Vývoj se nedal zastavit a Československo nezadržitelně šlo k „normalizační situaci“. Návrat ke starým pořádkům je znát i z návratu ke starému slovníku, užitému též pro vypracování „Informativní zprávy o státobezpečnostní situaci v roce 1969“ z května 1970.³⁴⁾ Zpráva je už zase plná „působení nepřátelských sil“, „infiltrací antikomunistických názorů“ či „antisocialistických a pravicových sil“. Jako jedno z největších nebezpečí pro stát je označena posrpnová emigrace, „která slouží zahraničním nepřátelským centrům [...] jako zdroj velmi cenných informací o utajovaných skutečnostech“. Českoslovenští rozvědčiči zaznamenali už na jaře 1969 pokus emigrantů o vytvoření vlastní jednotné organizace, v níž by se spojily emigrace pouónorová s posrpnovou „k vytvoření společné platformy pro nepřátelské působení do ČSSR“. V březnu 1969 také skutečně vznikl z iniciativy bývalých činovníků K-231 tzv. Nardenský výbor.

Největší riziko spatřovala rozvědka „v politických prominentech“, které podezřívala „z narušování zahraničních i vnitřněpolitických zájmů ČSSR“ a „z rozbíjení komunistických stran a pokrokových sil na Západě“. O podílu samotného faktu sovětské okupace na deziluzi západní levice nepadne ve zprávě jediná zmínka, zato se dovíme, že exil slouží jako „kanál k šíření myšlenek antikomunismu a antisovětismu“. Už tradičně se pozornost zaměří i k činnosti Radia Svobodná Evropa, tentokrát s doplňkem, že pod jeho patronací vychází nový exilový časopis Text.

Další odhalení, které zpráva přináší, se týká kontaktů s domovem. Zde totiž stále působí řada „pravicových exponentů zbavených funkcí a ve většině případů již vyloučených z KSČ“, kteří se snaží udržet styky se svými souputníky v emigraci „s cílem koordinovat společný postup vnitřních a zahraničních nepřátel proti současnému vedení strany a státu.“

Proti nim se brzy našel adekvátní prostředek, a to v podobě zákona č. 99/1969 Sb., který umožňoval snazší postih kohokoliv za cokoliv. Po schválení tohoto zákonného opatření nastala nová vlna emigrací „bývalých exponentů ve straně“. Do exilu odcházejí lidé jako Pelikán, Hejzlar, Šnejdárka ad.

Další bolestivou ranou byla pro systém emigrace vojáků a tajných spolupracovníků. V průběhu roku 1969 uprchlo 211 příslušníků ČSLA, z toho 20 důstojníků a 7 praporčíků. Ve stejném období volilo emigraci 99 tajných spo-

³³⁾ SÚA, fond 02/4, sv. 37, a. j. 60: Informační zpráva o stavu členství členů strany, kteří po srpnu 1968 opustili území ČSSR.

³⁴⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 126, a. j. 202.

lupracovníků, což bylo do budoucna označeno za neúnosné „z hlediska konspirace zpravodajské činnosti“. Pokles počtu agentů v StB byl skutečně citelný a stav z roku 1970 činil 50 % stavu z roku 1966. V podobném tónu zní i každá z následujících pravidelných zpráv o bezpečnostní situaci.

Při určování postupu vůči emigrantům navrhovali příslušní úředníci diferencovaný přístup. Emigranti byli za tímto účelem rozděleni do tří hlavních skupin:

„• *politická reprezentace emigrantských kruhů nepřátelsky zaměřených vůči socialistickému zřízení v ČSSR, která rozvíjí a organizuje tomu odpovídající propagandistickou, podvratnou i jinou protistátní činnost,*

• *emigranti, jejichž útěk byl motivován nepřátelským vztahem k vývoji v ČSSR, u nichž je nutno počítat potenciálně s nepřátelskou činností, kteří však v současné době proti nám aktivně v zahraničí nevystupují,*

• *uprchlíci, jejichž odchod z republiky nebyl motivován vysloveně nepřátelským postojem, kteří emigrovali z důvodů ekonomických, rodinných, osobních, vzhledem ke své politické dezorientovanosti.*“³⁵⁾

Pro stanovení konkrétní taktiky bylo především třeba získat definitivní údaje o rozsahu emigrace. Taková čísla se objevují až v únoru 1971 v souhrnné Zprávě o problematice československé emigrace, která vyšla z úřadu Lubomíra Štrougala.³⁶⁾ „V době od srpna 1968 do konce roku 1969 zůstalo v emigraci asi 60 000 československých občanů. Šlo o nejvýraznější vlnu emigrace, která nemá za trvání socialistického státu obdoby.“ Zpoždění těchto údajů lze vysvětlit jednoduše: „Velká část čs. občanů, která zůstala v zahraničí, začala usilovat o legalizaci svého pobytu v kapitalistických státech, taktizovala a vyčkávala, jak se politické poměry v republice upraví z hlediska jejich zájmů. To je jedním z hlavních důvodů, proč není ještě dnes dokonalý přehled o počtu posrpnové emigrace.“³⁷⁾

Co se sociální skladby exilové obce týče, konkrétní údaje v únoru 1971 popisovaly pouze emigraci ze Slovenska. „Ukazuje se značný podíl příslušníků inteligence a osob v nejproduktivnějším věku, více než 50 % emigrantů jsou mladí lidé do 30 let. Odchodem vědeckých pracovníků, inženýrů, lékařů a jiných odborníků byly citelně poškozeny důležité úseky národního hospodářství. Např. z odvětví zahraničního obchodu zůstalo v emigraci 548 osob, ve zdravotnictví emigrovalo více než 1200 lékařů a přibližně stejný počet zdravotnických pracovníků. Republiku opustili poměrně četní pracovníci vědeckých a výzkumných ústavů. [...] Došlo i k ohrožení obranyschopnosti země. [...] Podle dosud neúplných údajů byla zjištěna emigrace 335 osob, které přišly do styku

³⁵⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 153, a. j. 237.

³⁶⁾ Tamtéž.

³⁷⁾ Tamtéž.

*s přísně tajnými a tajnými materiály. Mimořádně citelné jsou např. také úteky z odvětví uranového průmyslu a je nutno předpokládat, že zainteresované kruhy na Západě mají dnes o našem uranovém průmyslu kompletní obraz. Do konce r. 1969 emigrovalo také 429 příslušníků armády a občanských zaměstnanců, z toho 48 důstojníků. Neméně závažné jsou úteky pracovníků Ministerstva vnitra.*³⁸⁾

Řešení otázky emigrace a jejího omezení bylo samozřejmě žhavým problémem, jemuž se vláda aktivně věnovala. V září 1969 byla vyhlášena již zmiňovaná prezidentská amnestie. Její výzvu k návratu však uposlechlo pouze několik set občanů a většina nerozhodných raději požádala o prodloužení pobytu. „Celkem se od 1. ledna 1969 do 31. prosince 1970 z emigrace vrátilo 3723 osob, většinou těch, které měly v zahraničí potíže s pracovním zařazením pro svou nízkou kvalifikaci. U některých byl návrat motivován rodinnými vztahy a jen v ojedinělých případech byla důvodem touha po vlasti.“³⁹⁾

Na konci roku 1969 byly zřízeny „speciální vyšetřovací skupiny StB s působností pro obvody krajských měst a okresů“, které se měly zabývat právě emigranty.⁴⁰⁾ Ke dni 1. 12. 1969 byly zrušeny „služební výjezdní doložky“, umožňující státním organizacím a podnikům vysílat své zaměstnance do ciziny. Tato možnost sice nemizí, ale její realizace je citelně zpřísněna a nadále omezována na okruh spolehlivých.

Změna nastala i v oblasti zabírání majetku. Zabavování bytů mělo být od března 1970 usnadněno direktivou pro pasové a vízové úřady, kterým se zadával úkol vydávat bez prodlení „potvrzení o tom, že se občan protiprávně zdržuje v cizině.“⁴¹⁾ Do února 1971 bylo pro potřeby národních výborů takových potvrzení vydáno 4441.

Protože i přes zpřísněný postup ve výběru zákazníků stále přibývalo lidí, kteří emigrovali prostřednictvím zájezdu s cestovní kanceláří, rozhodla v květnu 1970 federální vláda, že do odvolání ruší krátkodobé (tj. max. dvoutýdenní zájezdy) do kapitalistických vyspělých i rozvojových zemí. Toto opatření se však nevztahovalo na Jugoslávii, pro kterou začalo platit až v červenci 1970. V září 1970 navrhla vláda ČSR zákonné úpravy v tom smyslu, aby „soukromé cesty občanů do ciziny na pozvání blízkých příbuzných byly omezeny pouze na rodiče, děti a manžele“. Dále bylo navrženo „prodloužení pobytu těm čs. občanům v Austrálii, kteří [...] se nemohou v dané lhůtě a z materiálních důvodů vrátit do vlasti do 31. 1. 1971,“ a konečně byl vznesen požadavek na „úpravu

³⁸⁾ Tamtéž.

³⁹⁾ Tamtéž.

⁴⁰⁾ Tamtéž.

⁴¹⁾ Tamtéž.

§ 47, odst. 1 a 3, zákona č. 71/ 67 Sb. o správním řízení [...] v tom smyslu, aby rozhodnutí o odepření cestovního dokladu, není-li cesta ve státním zájmu, nemuselo být odůvodňováno.⁴²⁾

V podobném duchu vystupovala i vláda federální. Od 1. 9. 1970 nebyly povolovány cesty na zahraniční kongresy, sympozia, výměnné zájezdy apod. a byl snížen počet soukromých zahraničních cest. Počet kladně vyřízených žádostí o možnost vycestovat se pro kapitalistické země snížil o 581 437, v případě Jugoslávie se jednalo o 65 374 odmítnutých.

Změnil se i přístup Ministerstva vnitra, které se začalo více věnovat „ochraně čs. občanů cestujících do kapitalistických států“. Šlo o to nedopustit nadále útěk osob, které jsou nositeli jakýchkoliv tajných informací, a posílit prevenci vůči emigraci vůbec. To se v praxi projevilo v omezeném počtu vydaných cestovních povolení, na což si řada poškozených neváhala stěžovat.⁴³⁾

Veškerá učiněná opatření začala záhy nést ovoce. Počet povolených cest se snížil na 275 176, což byla ve srovnání s rokem 1969 necelá polovina. Úměrně tomu samozřejmě klesla i emigrace. Z uvedeného množství lidí zůstalo za rok 1970 v cizině 4611 osob, přičemž největší nápor uprchlíků vedl přes Jugoslávii.⁴⁴⁾

Ubylo i pokusů o ilegální překročení hranice, což byla oblíbená cesta osob „mladistvých, deklasovaných, bez kvalifikace a řádného pracovního poměru a různých kriminálních živlů.“⁴⁵⁾ Tímto způsobem se pokusilo odejít 606 občanů, přičemž úspěšných bylo pouhých 65 (z nich navíc 29 utíkalo v uniformě Pohraniční stráže). Pro srovnání: v roce 1969 se hranici pokusilo projít 1372 lidí. Vzrostl však počet lidí užívajících násilí, nejčastěji samozřejmě docházelo k braní rukojmí a „pachatelé“ se nevyhýbali ani únosům letadel. (Tato forma nalezla odezvu v jednom z oblíbených normalizačních seriálů.) Odhaleno bylo i sedm pokusů, při nichž se Čechoslováky do svobodných zemí pokusili ve svých vozech propašovat cizí státní příslušníci. Obecně se mělo za to, že kvůli horším podmínkám pro legální vycestování poroste počet ilegálních uprchlíků.

V roce 1972 si rozvědčící stěžují na nový jev ve styku s Jugoslávií. Tamní občané měli mezi socialistickými zeměmi ojedinělé privilegium: možnost pracovat na Západě. Z těchto důvodů se samozřejmě stávali vítaným zdrojem devizových prostředků pro čs. turisty. Jejich činnost však šla mnohem dál: půjčovali občanům socialistických zemí svoje doklady, čímž jim umožnili ilegální útěk.

⁴²⁾ AMV, fond A 6/2, a. j. 1162: Správa o poaugustovej emigrácii z 30. 9. 1970.

⁴³⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 153, a. j. 237.

⁴⁴⁾ Tamtéž.

⁴⁵⁾ Tamtéž.

Přes tyto praktiky se v roce 1972 podařilo množství emigrantů udržet na sestupné úrovni. Ze 188 379 lidí, kteří do září vycestovali, jich v cizině zůstalo jen 370, přičemž minimum z nich tvořili držitelé některého z tajemství nebo specialisté. O to víc ovšem – v duchu prognóz – rostlo množství lidí, kteří se pokusili dostat se přes hranice ilegálně. Za rok 1972 jich bylo při pokusech či přípravách odhaleno více než 600. Rostl i počet násilníků a zvyšovaly se obavy z únosů letadel, pro podezření z přípravy únosu letadla bylo sledováno 54 osob.⁴⁶⁾

Zajímavé je, že touha po svobodě byla vyšší v českých zemích než na Slovensku. Z oněch 4611 emigrantů bylo 3709 Čechů a pouze 902 Slováků. Co se ale neměnilo, byla sociální skladba exulantů. Nadále utíkají zejména „příslušníci inteligence“, a to hlavně mladí lidé do 30 let.⁴⁷⁾

„Rozbor zjištěných motivů nezákonného opuštění republiky ukázal, že asi 40 % osob uprchlo pod dojmem představ o lepším existenčním zajištění a uplatnění svých schopností v cizině (převážně příslušníci inteligence), asi 16 % osob z důvodů poznat cizí země a z dobrodružnosti, stejný počet osob vedly k útěku rodinné důvody, snaha o spojení rozdělených rodin nebo rozvrat rodinného života. U menšího počtu lidí byla emigrace motivována obdivem k životu či technice v kapitalistických zemích, nesouhlasem se současným politickým zřízením nebo přímým nepřátelstvím k socialismu.“⁴⁸⁾ Zde tedy nespátřujeme výraznější posun. Výčet motivačních prvků tím však nekončí. *„Velmi silně působí ohlasy zpráv od emigrantů, kteří už v zahraničí dosáhli jistých výhod, postavení a materiálního zajištění. Dopisy příbuzným, na pracoviště a známým ovlivňují své někdejší okolí. Svoji úlohu nadále sehrává i nepřátelská propaganda, která dezinformačními zprávami o naší vnitropolitické situaci, protisovětskými a protisocialistickými pomluvami a glorifikací poměrů v kapitalistických státech ovlivňuje osoby takovému působení přístupné. Nelze podceňovat ani činnost poúnorové a posrpnové emigrace, která v zájmu nepřátelských rozvědek, emigrantských center a ekonomických institucí vyvíjí značnou aktivitu při ovlivňování a získávání občanů, kteří přijíždějí do zahraničí.“⁴⁹⁾*

Nedařilo se ani získávat stávající uprchlíky k návratu za ostnaté dráty. Důvodem měla být samozřejmě opět nepřátelská propaganda. *„Proti těm, kteří by se rádi vrátili, je používán všestranný nátlak, stále se jim zdůrazňuje možnost procesů s osobami, které se již vrátili. Zkreslené informace se mezi emigranty šíří a ve své podstatě zapřičiňují jejich odmítavé stanovisko nebo alespoň vyčkávací stanovisko k návratu. [...] Řada posrpnových uprchlíků vyčkává na*

⁴⁶⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 58, a. j. 59.

⁴⁷⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 153, a. j. 237.

⁴⁸⁾ Tamtéž.

⁴⁹⁾ Tamtéž.

*případnou amnestii, o které předpokládají, že během několika let musí přijít. Některým emigrantům kromě obav z trestu brání i prestižní důvody.*⁵⁰⁾

Státní bezpečnost se z pochopitelných důvodů zajímala o aktuální situaci, nálady, názory a činnost čs. emigrantské obce. V jejich materiálech figuruje většinou neměnná skupina politicky se angažujících osob, jejichž aktivity jsou pečlivě mapovány. Vzápětí po své emigraci byla československého občanství zbavena skupina ve složení Jiří Pelikán, Ota Šik, Ivan Sviták, Sláva Volný, Otakar Rambousek a Arthur London. To byly také hlavní posily a nová krev pro znova se probudivší poúnorovou emigraci, v jejichž řadách se nejvýrazněji angažoval Pavel Tigrid.

Noví emigranti se nejprve museli aklimatizovat. *„V současné době trvá proces vyjasňování situace jak mezi posrpnovými emigranty samotnými, tak v jejich vztazích k politickým záměrům vládních míst na Západě a k poúnorovým utečeneckým centrům.*⁵¹⁾

Záhy se však mnozí zapojili a podpořili existující organizace, zejména Naardenský výbor, působící ve Velké Británii, Belgii, Lucembursku a v Nizozemí. Na Naardenský výbor byly napojeny československé studentské spolky. Kolem mnichovského časopisu České slovo se znovu aktivizovali exiloví národní socialisté, kteří novými lidmi doplňovali prořídlou členskou základnu. Podobně řešila redukci členské základny i exilová Sociální demokracie. Vznikaly i spolky nové, což brala StB jako důkaz, *„že probíhá politické a organizační seskupování té části posrpnových emigrantů, kteří již získali určité společenské a existenční postavení.*⁵²⁾

Zprávy došlé z Británie od agentů svědčí o snaze emigrantů podílet se na pokračující „nepřátelské propagandě“. V zahraničním vysílání BBC našli uplatnění bývalí novináři Rohan a Tosek a o práci pro tuto radiostanici podle informací rozvědky usiloval i Jiří Pelikán.

Komunističtí agenti také nepochybovali o tom, že příznivé podmínky pro činnost emigrace budou mít jen dočasné trvání a jsou spojeny pouze se současnou kapitalistickou taktikou. Z toho pak měla vyplývat zvýšená emigrantská aktivita, motivovaná snahou o „získání zásluh“ a tím i zajištění budoucnosti. Při této honbě za úspěchem pak mělo docházet k názorovým diferenciacím, soupeření a k bojům o vedoucí pozice v exilovém hnutí, ke sporům o další směřování i o vztah k poúnorovým uprchlíkům. *„Diferenční proces je ovlivněn rovněž poznáním, že podmínkou dalšího provádění účinné protiko-*

⁵⁰⁾ Tamtéž.

⁵¹⁾ Tamtéž.

⁵²⁾ Tamtéž.

munistické činnosti je přísun informací z republiky. Z posledních poznatků je zřejmé, že tyto zdroje má poměrně dobře zajištěny skupina emigrantů kolem časopisu Text 70, na nedostatek spojení si začínají stěžovat exponenti Soc. demokracie ve Vídni a další prominenti (Pelikán, Sviták atd.).⁵³⁾

Přítom samozřejmým problémem exilu byl nejen sběr informací, ale i doručování těch objektivnějších zpráv do vlasti. Do republiky se tak nejrůznějšími kanály dostávaly emigrantské časopisy i jiné publikace. S uspokojením ale StB kvitovala, že se rozhádaným „posrpnovým“ nepodařilo uspořádat významnější akce ani v květnu, ani v srpnu 1970. V tomto směru byli v závěsu „poúnorových“, kteří se pořádání vzpomínkových akcí ujali.

Hlavní příčinou neshod bylo v nové emigraci přetrvávající marxistické vyznání jedné z jejích částí. Bývalí významní funkcionáři i řadoví straníci se odmítali vzdát iluzí o socialismu. Nekomunistická část exilu bezpochyby nevycházela z údivu, na druhou stranu se rozhodla této „úchytky“ využít. Zejména národní socialisté a sociální demokraté byli přesvědčeni, že „je z taktických důvodů třeba s ‚komunisty‘ v exilu do určité míry spolupracovat a využít jich k podvratné činnosti proti ČSSR a KSČ a k rozbití komunistických stran na Západě. Zejména pružnější myslící kruhy poúnorové emigrace si uvědomili roli, kterou noví utečenci hráli při provádění ideologických kampaní zemí NATO proti zemím socialistického společenství, zejména proti SSSR, a tato skutečnost do značné míry brzdila jejich útoky proti tzv. komunistickým prominentům v emigraci.“⁵⁴⁾ V exilu ostatně platil názor, že nejlepší platformou pro propagandu jsou právě levicové názory ve stylu sociálního demokratismu a „humanismu“, což bezpochyby koresponduje s dobovým západoevropským světovým názorem.

Mimo tyto ideové třenice se řada emigrantů držela stranou, což je mj. případ Oty Šika, který ovšem nebyl na exilu nikterak závislý a měl dostatečnou podporu přímo od západních institucí. Naopak do úzkých styků se „starým exilem“, reprezentovaným především Pavlem Tigridem, se zapojili Pelikán, Liehm, Sviták, Goldstücker aj.

Přes veškerou snahu o úplnost informací se rozvědčikům nepodařilo zjistit veškerá fakta o množství uprchlíků a jejich činnosti. Zvláště bolestivě bylo vnímáno, že neexistoval přehled o množství osob, které se rozhodly proti své někdejší vlasti vystupovat „nepřátelsky“, a že se nedařilo zjišťovat rozsah úniku tajných informací.⁵⁵⁾ Bez doplnění těchto údajů však např. bylo mnohem těžší zahajovat proti emigrantům trestní řízení nebo jim zabavovat majetek.

⁵³⁾ Tamtéž.

⁵⁴⁾ Tamtéž.

⁵⁵⁾ Tamtéž.

Mezery zely i v kádrové práci, neboť se stále nedařilo zabránit tomu, aby lidé vyslaní na služební cesty „*nezradili důvěru pracujícího lidu*“ a nezůstali v některé ze svobodných zemí.

Co bylo pro komunisty naopak pozitivní, je fakt, že trvaly jisté potíže v hledání společné řeči mezi starou a novou emigrací. Tento trend se ale mnozí exulanti snažili zvrátit, i v této souvislosti se v pravidelných hlášeních často objevuje jméno Pavla Tigrida a Jiřího Pelikána.

Pavel Tigrid je díky své zahraniční činnosti asi nejvýznamnějším československým emigrantem. Jako jeden z mála poúnorových emigrantů se plně zapojil do spolupráce s uprchlíky posrpnovými a mezi nimi především právě s Pelikánem. Ostatně Tigridův zájem o Pelikána si naši agenti vysvětlovali Tigridovým angažmá v americké rozvědce, která hodlá Pelikána jako čerstvého přistěhovalce s novými informacemi dokonale vytežit.

Dalším významným emigrantským střediskem bylo „*vatikánské centrum biskupa Hnilici*“ a též sociální demokraté, těžící z kontaktů na sesterské strany. „*Společnou platformou obou částí emigrace je názor, že těžiště boje proti socialistickému zřízení v ČSSR je doma a že emigrace je mluvčím boje lidu ve vlasti, přičemž podporuje tento boj svými prostředky.*“⁵⁶⁾

V této souvislosti cituje StB z článku, který pod názvem „*Co dělat, co nedělat*“ vyšel v emigrantském časopise Text 71: „*Bude dobře pro praktickou činnost klást praktické úkoly a cíle – vytvářet zvenčí tlak, který bude paralyzovat domácí snahu po návratu k policejním metodám (i když se budou lišit od padesátých let), bránit izolaci domova před světem a – obráceně – diskreditovat vládnoucí garnituru, posilovat ideově domácí tendence k demokratizaci, k zeslabování ekonomického direktivismu, bránit zdogmatizování duchovní sféry. V závislosti na vývoji doma bude možné mety těchto akčních cílů posunout dopředu a rozšiřovat je tak, aby stále byly cíli, ale přitom cíli dohlednými.*“⁵⁷⁾

Tyto instrukce přetransformovali emigrantští aktivisté v činnost, kterou komunisté charakterizovali jako snahu o diskreditaci marx-leninské ideologie, vyvolání nedůvěry k spojencům republiky (především k SSSR), zdůrazňování totalitní povahy státu a vyvolávání nacionalismu: „*Rozšiřují pověsti o „ničení“ čs. inteligence, o bezperspektivnosti mládeže, o útlaku církví a náboženství.*“⁵⁸⁾

Řada exulantů se zapojila do publicistické činnosti, nejčastěji samozřejmě na radiových vlnách stanic jako Svobodná Evropa, Deutsche Welle, Hlas Ameriky či BBC. „*Svobodná Evropa jako jedno z nejdůležitějších nepřátelských center*

⁵⁶⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 12, a. j. 13: Informace o současné státobezpečnostní situaci – 23. 9. 1971.

⁵⁷⁾ Tamtéž.

⁵⁸⁾ Tamtéž.

v současné době proklamuje, že jejím posláním „není štvát proti socialistickému zřízení v ČSSR, ale poskytovat čs. posluchačům informace, které jim nemohou dát domácí sdělovací prostředky.“ [...] Nejčastějšími tématy vysílání SE v české a slovenské řeči jsou otázky vedoucí úlohy strany, vztah dělníků a mladé generace ke KSČ a vztah inteligence ke KSČ. Snaha o vyvolávání generačních rozporů v současné době stále sílí.⁵⁹⁾ Redaktoři Sláva Volný, Karel Jezdinský ad. hovořili ve svých relacích často o „neutěšených osudech strůjců Pražského jara, o pronásledování literátů, o „duchovní Biafře v ČSSR“.⁶⁰⁾ Často se mluvilo také o náboženské intoleranci a útisku církví.

Emigraci však začínaly všední a nikterak jednoduché časy. Zájem o československou otázku se vytrácel a (jak konstatoval Jiří Pelikán) „oficiální místa na Západě věnovala větší pozornost uzavírání dohod se SSSR a ostatními socialistickými státy a zachování statu quo v Evropě.“⁶¹⁾ Přicházelo období vzájemné tiché tolerance dvou supervelmocí.

Konkrétní emigranti a jejich činnost

Ota Šik

Ota Šik emigroval záhy po okupaci a zanedlouho byl zbaven československého občanství. Jako tvůrce ekonomického programu Pražského jara byl středem pozornosti jak československé rozvědky, tak západních úřadů. Ani po své emigraci nepřestal být přesvědčen o funkčnosti svého ekonomického modelu, k jeho propagaci však navíc přidával ostré odsudky bolševické moci, vrcholící až ve výzvách k organizovanému odporu. Zejména z tohoto důvodu byl bedlivě sledovanou osobou, o níž byla sebrána řada podrobných informací. Faktem je, že mezi emigranty byly takové výzvy velmi vzácné.

Šik se přitom v řadách československé emigrace nijak výrazně neangažoval. Usadil se ve Švýcarsku, kde přednášel každý letní semestr na univerzitě v St. Gallen. Odtud pak navázal styky zejména s Jiřím Pelikánem a začal se věnovat „podvrtné aktivitě proti ČSSR a dalším socialistickým zemím.“⁶²⁾ Ostatní emigraci byl zklamán, „neboť je nejednotná a nemůže být pokládána za politickou sílu. [...] Poukazuje na značnou sobeckost velké většiny promi-

⁵⁹⁾ Tamtéž.

⁶⁰⁾ Tamtéž.

⁶¹⁾ Tamtéž.

⁶²⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 42, a. j. 44: Zaměření ideodiverzní činnosti O. Šika proti ČSSR a dalším socialistickým zemím, o činnosti emigranta J. Pelikána a jeho spojenců.

nentních emigrantů, z nichž převážná většina byla a je vyloženými prospěcháři. Jejich hlavní ideou je plný měšec peněz, ať jsou od kohokoli a za cokoli. ⁶³⁾

Vydával knihy o „tržním socialismu“ a věnoval se vlastní „ideodiverzní činnosti proti naší zemi“ ⁶⁴⁾. Patrně v rámci této činnosti získal na podzim 1971 několik finančníků pro myšlenku založení „společnosti pro výrobu trikových filmů“. Šik se stal členem správní rady této společnosti, disponující kapitálem šest milionů západoněmeckých marek, a netajil se úmyslem umístit v podniku dalších 25 emigrantů. Jeho hlavní zájem však mířil do vědeckých kruhů (zejména ve Spojených státech). Nevzdával se nadějí na prosazení svých ekonomických teorií a svoje názory šířil po celém světě na přednáškových turné (např. v dubnu 1972 v Tokiu). O Československu a poměrech v něm mluvil všude velmi kriticky.

Svoje názory na aktuální dění v ČSSR vyjadřoval také na stránkách Pelikánových Listů. O vývoji a možnosti změny říká: *„Každá protestní akce [...] má perspektivní smysl jako součást stupňujícího se boje proti režimu. Jen perspektiva narůstajícího osvobozenického boje, který se jednoho dne slije s bojem ostatních podmaněných národů proti oné moci, která znemožňuje jejich svobodný vývoj, může být dnes perspektivou českého a slovenského lidu. Jen ve spojení s osvobozenickým bojem všech utlačovaných národů proti imperialistické, socialistickými frázemi maskované tyranii lze jednoho dne dosáhnout svobody a základní změny režimu.* ⁶⁵⁾ Aby toho bylo vůbec kdy dosaženo, podporoval Šik vše, co může jakkoliv přispět k *„osvobození našich národů doma“*, a to, *„co pomáhá rozvoji antistalinistických sil uvnitř sovětského bloku.* ⁶⁶⁾ Důležitou roli viděl jak v domácím „odboji“, tak v mezinárodním tlaku na sovětské společenství. Klíčovou roli ale přisuzoval domácí podzemní politické reprezentaci. Těmito názory se režimu samozřejmě stával ještě nepříjemnějším. *„Podle Šika se nikdy žádný národ neosvobodil od vnějších a vnitřních utlačovatelů bez boje a bez organizovaného úsilí aspoň určité skupiny odhodlaných lidí. [...] Čím méně je odpor připraven a organizován, tím je živelnější, tím menší má naděje na základní změnu režimu.* ⁶⁷⁾

Co se styků se Západem týče, viděl v nich Šik důležitou příležitost k vybudování informačního kanálu, přičemž byl přesvědčen, že hospodářsky nemožnou styky s kapitalismem komunistickým režimům pomoci – spíše naopak.

⁶³⁾ Tamtéž.

⁶⁴⁾ Tamtéž.

⁶⁵⁾ Tamtéž.

⁶⁶⁾ Tamtéž.

⁶⁷⁾ Tamtéž.

V této souvislosti je podle Šika potřeba namířit tok informací do SSSR, kde je jejich nedostatek nejpatrnější.

Z takto podaných Šikových názorů pak rozvědčici vyvodili, že tento „*vede promyšleně antikomunistickou a antičeskoslovenskou propagandu a je svým způsobem jejím profesionálním aktérem. Snaží se v západních zemích při všech příležitostech demonstrovat československou otázku, ale též ‚odhalovat‘ slabiny systému v zemích ‚utlačovaných sovětskou mocí‘. Orientuje se na hesla boje proti ‚stalinistickým silám‘, na teorie o ‚zaostávání‘ vývoje výroby v socialistických zemích aj. Takto usiluje o podněcování odporu proti stranickému a státnímu vedení uvnitř všech socialistických zemí.*“⁶⁸⁾

Jiří Pelikán

Zatímco Šik „se pokouší dokazovat neschopnost a nemohoucnost československého socialistického systému v ekonomické oblasti,“ pokoušel se Jiří Pelikán bojovat proti československému zřízení „argumentací, že se nemůže opírat o důvěru a podporu většiny obyvatelstva a převládá zde silná opozice.“⁶⁹⁾

Jiří Pelikán byl další z uprchlých komunistických prominentů. Stejně jako Šik byl i on zbaven občanství. Aktivně se zapojil do exilové činnosti a záhy se vyprofiloval v jeho asi nejvýraznější „posrpnovou“ osobnost.

V roce 1971 začal se svými spolupracovníky v Římě vydávat dvouměsíčník *Listy*, který se vedle Tigridova Svědectví stal hlavní písemnou hláskou troubou emigrace. Své exilové a zahraniční čtenáře v něm mj. vyzývá, aby se aktivně zapojili do pašování a šíření časopisu v Československu. „V něm stejně jako v dalších materiálech se snažili předkládat světu tzv. čs. otázku, usilovali o to, aby čs. vnitropolitický vývoj se stal spornou stránkou ve vztazích uvnitř západoevropských komunistických stran a aby západní buržoazní sdělovací prostředky měly dostatek argumentů k protičeskoslovenským a protikomunistickým kampaním.“⁷⁰⁾

Zároveň neváhá dávat domácím čtenářům pokyny k akcím, jež mohou legální cestou narušit proces normalizace. Např. v lednu 1972 v *Listech* vychází Leták z pražských závodů: „• *Na výročních členských schůzích KSČ si nenechat vnutit funkcionáře stranickým aparátem. • Trvat na odborových schůzích a konferencích na tajném hlasování. • Přes odborové orgány vyžadovat dodržování Zákoníku práce, využívat kolektivních smluv v oblasti mezd, péče o zdraví, stravování a pracovního prostředí. • Kritizovat neschopnost nově do-*

⁶⁸⁾ Tamtéž.

⁶⁹⁾ Tamtéž.

⁷⁰⁾ Tamtéž.

sazených vedoucích. • *Nezúčastňovat se masových shromáždění, na kterých se vyjadřuje souhlas s politickou situací v zemi.*⁷¹⁾ Leták byl důkazem nové Pelikánovy snahy začít v rámci svých možností působit na dělníky. Zůstává otázkou, kolik z nich kdy jeho časopis vidělo.

Pelikán se snažil udržovat kontakty s kolegy ze západních komunistických stran, ale i s představiteli někdejší domácí opozice, kteří zůstali v ČSSR.

Ke svým aktivitám přistupoval Pelikán z opravdu globálních pozic, vycházejí z domněnky, že v současném světě „*se zhroutily dva pilíře, na kterých spočívalo poválečné uspořádání. Politicko-vojenský – to byla rovnováha mezi Sovětským svazem a USA, a ekonomický – to byla úloha dolaru. V obou oblastech nastává velká změna, do hry pak vstupuje Čína, sjednocující se západní Evropa a též Japonsko. Vytváří se jakýsi polycentrismus, který uvolňuje pevné sevření a umožňuje i malým zemím jít vlastní cestou.*“⁷²⁾ Sovětský svaz vidí Pelikán oslaben a hotov k ústupkům. Navíc se mu Čína jeví jako reálná protiváha SSSR, která dříve nebo později odvede sovětskou pozornost od střední Evropy.

Od zmírnění napětí v globálních vztazích si Pelikán sliboval „*uvolnění svěracích kazajek rozdělení Evropy na bloky*“.⁷³⁾ Hlavním Pelikánovým požadavkem vůči ČSSR byl samozřejmě odchod sovětských vojsk. Po něm očekával takový psychologický zlom, který by ve svých důsledcích musel vést přinejmenším ke zmírnění stávajícího režimu. Na rozdíl od Šika nevidí Pelikán budoucnost ve všelidovém povstání, o němž se domnívá, že by bylo rozdraceno Sověty jako každé předchozí ve východní Evropě, ale v postupné liberalizaci poměrů řízené shora. K tomu má sloužit domácí politická opozice, která podle Pelikána existuje a funguje.

„*Svět je nemilosrdný a respektuje jenom toho, kdo se za svá práva umí vzít. Formy projevu opozice jsou různé a je třeba využívat každé příležitosti. Nikdo na světě neuzná argument, že se nedá nic dělat. Když národ projeví vůli samostatně rozhodovat, jednou tu vůli prosadí. Lidé doma mnoho rozhodnout sami nemohou, protože poměr sil je v jejich neprospěch. Ale záleží na tom, aby se v příhodné době vědělo, že se lidé skutečně neshlířili, že jsou připraveni a chtějí o svém osudu rozhodovat. [...] Domácí vnitřní opozice přes všechny těžkosti takové formy nalezne.*“⁷⁴⁾

⁷¹⁾ Tamtéž.

⁷²⁾ Tamtéž.

⁷³⁾ Tamtéž.

⁷⁴⁾ Tamtéž.

Aby tomu napomohl, zahájil Pelikán samostatnou exilovou činnost: kritika voleb z listopadu 1971, rozšiřování zpráv o zatýkání a perzekuci v ČSSR, snaha o získávání rukopisů československých zakázaných autorů s úmyslem vydat jejich díla v kolínském nakladatelství Index, organizace finanční podpory doma pronásledovaných a vězňených osob atd. Pelikánovi se dokonce podařilo získat ze SRN tajné československé materiály: zprávu tzv. Kolderovy komise o politických procesech v ČSSR, protokol sjezdu KSS s Husákovým projevem, protokol ze zasedání ÚV KSČ z 31. 8. 1968 po návratu odvečených politiků z Moskvy, obžalobu a rozsudek v případě Uhl a spol. nebo Škutiny aj. soudní spisy. Netajil se přitom úmyslem tyto materiály prodat tisku a získané peníze opět využít k podpoře domácí opozice. (Například zpráva Kolderovy komise byla prodána ve Vídni v lednu 1972.) I jinak zaměstnával Pelikán západní média a snažil se je neustále upozorňovat na situaci a aktuální vývoj v Československu.

Československou otázku se snažil v roce 1972 prosadit na jednání vídeňského kongresu Socialistické internacionály, nalezl zde dokonce podporu generálního tajemníka Francouzské socialistické strany a budoucího prezidenta F. Mitteranda. Sám měl jako někdejší komunistický funkcionář k levici nejbliž a nyní se na ni snažil působit (zejména ve Francii a Itálii) otázkami typu: „*Je možné žádat odsun amerických jednotek z Vietnamu, ale nežádat odchod sovětských jednotek z Československa? Lze zavřít oči před zločiny jen proto, že se dějí v zemích, jejichž režimy neprávem mávají praporem socialismu?*“⁷⁵⁾

Na březen 1972 zorganizoval Pelikán vydání zvláštního čísla časopisu *Listy* ve francouzštině. Toto číslo vyšlo v Paříži za podpory Výboru 5. ledna za svobodu a socialismus v Československu, tvořeného bývalými francouzskými komunisty a levicovými intelektuály. Dne 5. 3. 1972 vyšel v deníku *Le Monde* inzerát vyzývající Francouze k protestům proti represím v ČSSR. Prohlášení podepsalo 145 osob, mezi nimi lidé jako Sartre, Garaudy, London, Simone de Beauvoir (Sartreova manželka, která navíc v té době pracovala na knize o československých poměrech, ostře odsuzující tamní realitu). Březen 1972 tak byl měsícem francouzské kampaně na podporu čs. exilu a domácí opozice. F. Mitterand 8. 3. 1972 na zvláštní tiskové konferenci uvedl, „*že je znepokojen situací intelektuálů v Československu a chtěl by vědět, jak na věc hledí francouzští komunisté, dříve než se s nimi francouzští socialisté spojí.*“⁷⁶⁾

Dne 13. 3. pořádá Pelikán vlastní tiskovou konferenci. Jeho řeč je standardní: okupační režim, represe, útoky na Smrkovského.

⁷⁵⁾ Tamtéž.

⁷⁶⁾ Tamtéž.

Poklidné vody exilové činnosti zčeřilo v roce 1976 založení nové zpravodajské agentury: Palach Press, „*kde se soustřeďují všechny materiály od nepřátelských osob ze socialistických zemí – hlavně z ČSSR. Odtud [...] jsou distribuovány do buržoazního tisku a do socialistických zemí prostřednictvím Svědectví, Listů, štvavého vysílání a podobnými způsoby.*“⁷⁷⁾ Pelikán byl jedním z představitelů této agentury.

Veškerou svou aktivitu po podpisu Charty 77 věnoval Pelikán posilování čs. opozice, v západních médiích hovořil především o situaci pronásledovaných chartistů a v této souvislosti neustával v tlaku na západní komunisty a socialisty. Časem sice jeho naděje vkládané do Charty 77 opadly, ale stále v ní viděl zárodek budoucího politického života v ČSSR. Svoji podporu po roce 1978 zaměřil i k nově vzniklému Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS).

Poměrně realisticky nepožadoval sjednocení domácí opozice na pevných ideologických základech. Za spojující článek všech disidentských frakcí správně považoval odpor k současnému režimu. V takto vytvořeném spojení pak Pelikán viděl základ samostatné politické struktury, jež by se časem mohla vyvinout až v reprezentaci paralelní k oficiálnímu režimu – v jakousi „stínovou vládu“. „*Opozice by měla podle této koncepce vytýčovat takové požadavky, které by přijaly za vlastní široké masy pracujících.*“⁷⁸⁾

Na sklonku sedmdesátých let dosáhl Pelikán výrazného úspěchu, když byl zvolen poslancem Evropského parlamentu s funkcí důvěrníka pro styk socialistů se Socialistickou internacionálou, a jeho činnosti se tak dostalo nového posvěcení. V listopadu 1979 se Pelikán navíc vydal na oficiální cestu do Číny, kde získal možnost využívat čínského diplomatického kanálu ze SRN do ČSSR.⁷⁹⁾ Číňané však nebyli jediní, kteří Pelikánovi dopřáli sluchu. Měl přístup do centrální řady evropských levicových stran a často jednal s jejich špičkovými představiteli.

Pavel Tigrid

Tigrid byl matadorem československé emigrace. Jako pouónorový emigrant pracoval celý život v zahraničí proti komunistickému režimu. I přes opačnou politickou orientaci dokázal nalézt společnou řeč s Pelikánem a v začátcích ho podpořil. Tigridův pařížský časopis Svědectví byl ostře sledovanou tiskovinou. Tento muž spolupracoval se všemi spřátelenými organizacemi – od Socialistické internacionály po Amnesty International. Po podpisu Helsinských dohod

⁷⁷⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 45, a. j. 50: Zpráva o bezpečnostní situaci v ČSSR.

⁷⁸⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 143, a. j. 139.

⁷⁹⁾ Tamtéž.

v roce 1975 pečlivě sledoval míru jejich dodržování v ČSSR a zpracoval na toto téma kritickou analýzu *Helsinki plus four months*. Jako konečný článek jednoho z informačních kanálů vedoucích z ČSSR úzce spolupracoval se Svobodnou Evropou.

Komunističtí rozvědčící naprosto nepochybovali o tom, že Tigridova (stejně jako Pelikánova) činnost je „koordinována a řízena americkou špiónážní službou CIA.“⁸⁰⁾ Oběma agentům byl přitom podle nich z ústředí diktován i způsob vystupování: „Zatímco Tigrid vystupuje při svých akcích směřovaných do ČSSR z pozic nezávislého, s žádnou politickou doktrínou nsvázaného liberálního demokrata, Pelikánovi je z centra zřejmě diktováno zaujímat i nadále postoje ‚komunisty s lidskou tváří‘.“⁸¹⁾

Po podpisu Charty 77 to byl právě Tigrid, kdo inicioval širší spolupráci s polskou a sovětskou emigrací i sjednocování emigrace československé. Mimoto navázal úzké vztahy s organizací PEN Clubu nebo s Výborem intelektuálů za svobody v Evropě.

„Tigrid se snaží zdůrazňovat legální formu boje ‚opozičníků‘ v ČSSR a nové možnosti jejich podpory ze zahraničí. Doporučuje, aby kupříkladu styk s ‚opozičníky‘ navazovali nejen turisté, ale i členové oficiálních delegací. [...] Podle Tigrida byly již v ČSSR vytvořeny podmínky pro ‚legální‘ působení československé emigrace prostřednictvím poštovního a telefonického styku, intenzivním využíváním turistického ruchu a podobně.“⁸²⁾

Jako reakci na odsouzení aktivistů VONS zorganizoval Tigrid v prosinci 1979 divadelní rekonstrukci celého procesu na scéně divadla La Cartoucherie de Vincennes v Paříži.

Počínaje rokem 1981 se Pavlu Tigridovi podařilo sehnat 50 000 DM pravidelného příspěvku na zřízení Archivu čs. samizdatů. Potřebné finance zajistil také pro dopravu tiskovin vydaných v zahraničí do ČSSR.⁸³⁾

V souvislosti s polskými událostmi počátku 80. let a s tamější rolí pravicových sil se Tigrid odvážil (podle analýz StB) výrazněji odmítat převažující sociálnědemokratickou orientaci a stavět se stále silněji za pojetí křesťansko-demokratické. V tomto duchu jednal s katolickými sudetskými Němci, Poláky i Rusy.⁸⁴⁾

⁸⁰⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 45, a. j. 50: Zpráva o bezpečnostní situaci v ČSSR.

⁸¹⁾ Tamtéž.

⁸²⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 143, a. j. 139.

⁸³⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 171, a. j. 165.

⁸⁴⁾ Tamtéž.

Další věc, která StB znepokojovala, byla jeho samostatná publikační činnost: Tigríd psal „ideově závadné“ populárně historické knihy o nejnovějších dějinách Československa. Jeho počinem byl i v roce 1981 vydaný Sborník statí o lidských právech, jenž byl výsledkem spolupráce s křesťanským Opus bonum. V podobných aktivitách pokračoval Tigríd až do roku 1989 (a mnohdy i po něm).

K navazování osobních kontaktů mezi domácí a exilovou opozicí bylo nejčastěji užíváno cest cizích státních příslušníků do ČSSR. Komunisté si toho byli dobře vědomi a věnovali jim proto patřičnou pozornost. Tento kanál samozřejmě fungoval obousměrně a sloužil i k vývozu tiskovin a informací z oblastí za železnou oponou. Takové praktiky neustále sílily a s nimi rostl i počet odhalených pašeráků. Mezi lety 1975 a 1976 např. vzrostlo množství odhalených případů a zabavených tiskovin z 5605 případů (21 504 tiskovin) na 7245 případů (27 359 tiskovin).⁸⁵⁾

...a od Ledna do Listopadu

Charta 77 vnesla do normalizovaného Československa svěží vítr. V souvislosti s ní se probrala domácí i zahraniční opoziční reprezentace. Aktivitu však zvýšili i komunisté. Objevily se novinky: za účelem maximálního omezení styku s cizinou byly disidentům zabavovány telefony (k červenci 1977 v 50 případech) a stále častěji docházelo k situacím, kdy nepohodlným osobám nebylo nadále bráněno v emigraci, nýbrž přesně naopak: byly k ní nuceny.

První vlaštkou mezi takto vyhoštěnými osobami byl Zdeněk Mlynář. Stal se tak první z posil exilové obce. Pro svou politickou orientaci si nejlépe rozuměl s Pelikánovou skupinou a postupně se vypracoval v ideového vůdce emigrantské levice.

Žádost o vystěhování si podali desítky dalších signatářů Charty 77 a u mnohých bylo doporučeno kladné vyřízení žádosti. Navíc neustále rostl počet žádostí o vystěhování od lidí, kteří neměli s disentem nic společného. Aby jim byla příslušná procedura usnadněna, přijali vládnoucí úředníci v květnu 1977 Zásady pro povolování cest a vystěhování československým občanům. Ty praví, že vystěhování bude povoleno, jde-li o sloučení rodiny (rodičů s dětmi, smíšených manželství), o důchodce a konečně o případy hodné zvláštního zře-

⁸⁵⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 17, a. j. 19: Zpráva o plnění hlavních úkolů Sboru národní bezpečnosti a vojsk MV v roce 1976.

tele.⁸⁶⁾ Do této kategorie se pak vešly všechny nepohodlné osobnosti. Do října 1979 „byli emigrováni“ např. Pavel Juráček, Jiří Kolář nebo Pavel Landovský. Státní občanství bylo odňato dalšímu z emigrantů: Pavlu Kohoutovi, což mělo zabránit jeho návratu do vlasti, kde chtěl aktivizovat opozici. Stejný osud potkal i Milana Kunderu.

Text Charty 77 otiskly všechny významné emigrantské časopisy: Svědectví, Listy, Národní politika, České slovo. Její znění vyšlo i v evropském tisku a stalo se základem pro oživení čs. otázky v prvním pololetí roku 1977. Z republiky ale i do republiky byl pašován tento text i reagující novinové výstřižky, a to za vydatné pomoci pracovníků zahraničních zastupitelských úřadů. Od října 1976 do června 1977 bylo ve 3154 případech zabaveno 10 814 tiskovin.⁸⁷⁾

V roce 1979 byla odhalena řada cest, kudy se do republiky dostávaly výtisky Listů a jiné publikace. Šlo o tzv. Severskou cestu (Hejzlar a spol.), Berlínskou cestu (Horáček, Skála ad.), Vídeňskou cestu (Mlynář a spol.) a Římskou cestu (Bečková, Sajdak aj.).

První měsíce po vydání Charty 77 se odehrály ve znamení zvýšeného tlaku na státní hranici: počet zadržených od října 1976 do února 1977 vzrostl na 374.⁸⁸⁾ Za rok 1978 už bylo pro trestný čin opuštění republiky souzeno 1261 osob, jimž byl mj. zabaven majetek v hodnotě 2 414 106 Kčs.⁸⁹⁾

Nárůst počtu emigrací byl markantní zejména v roce 1979, kdy (oproti 1855 emigrantům za r. 1978) uteklo 4152 občanů.⁹⁰⁾ Pikantní je, že téměř 1000 lidí uteklo přes Jugoslávii na své cestě do nebo z Bulharska. Cesta přes Rumunsko se totiž nedala použít pro tamější trvajících nedostatek pohonných hmot. Výjimečně proto byl povolován transit přes Jugoslávii bez udělení výjezdní doložky, čehož mnozí neváhali využít.⁹¹⁾

Novým jevem, souvisejícím patrně právě se zjištěnou situací po lednu 1977, bylo i poskytnutí azylu „*recidivistovi s vyživovacími povinnostmi*“, který pronikl na belgickou ambasádu.⁹²⁾ Nevíme ovšem, o koho šlo, a tak ani nelze určit, zda z něho recidivistu neučinily až materiály StB.

V březnu 1977 přistoupila vláda k novému řešení právního vztahu k čs. emigrantům. Směrnice vlády č. 58/1977 umožňovala více než 115 000 lidem

⁸⁶⁾ SÚA, fond 02/1, sign. P 66/88, čj. 4570.

⁸⁷⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 45, a. j. 50: Zpráva o bezpečnostní situaci v ČSSR.

⁸⁸⁾ Tamtéž.

⁸⁹⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 104, a. j. 105

⁹⁰⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 143, a. j. 139.

⁹¹⁾ Tamtéž.

⁹²⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 45, a. j. 50: Zpráva o bezpečnostní situaci v ČSSR.

žijícím v emigraci více než pět let upravit svůj právní status a vztah k ČSSR. Šlo hlavně o možnost vrátit se, získat povolení k trvalému pobytu nebo se vzdát čs. státní příslušnosti. Podmínkou byl ovšem přátelský nebo neutrální poměr k místnímu zřízení. Směrnice dále zahrnovaly pokyny pro povolování cest emigrantů do ČSSR, případně jejich příbuzných z ČSSR. Tato opatření, míněná svým způsobem jako reakce na chartistické obvinění, že vláda neplní Závěrečný akt KBSE, měla ukázat dobrou vůli komunistických úřadů. Zároveň měla být diferencujícím a destabilizačním prvkem v prostředí emigrantské obce, který by umožnil rozdělit emigranty na přátele a nepřátele režimu. Souhrnná zpráva o plnění těchto směrnic však příliš optimismu neskýtá. Z oněch 115 000 osob požádali do března 1980 o návrat do ČSSR jen 452 emigranti, 3145 jich mělo zájem o povolení trvalého pobytu v cizině, 4533 chtěli „*propustit ze státního svazku*“ a 12 486 projevilo zájem o milost prezidenta republiky. Množství lidí, kteří se doopravdy vrátili, tak bylo mizivé a většina emigrantů nabízená řešení prostě ignorovala.⁹³⁾ Zájem emigrantů o zpravodajskou spolupráci byl minimální, jakkoliv mnozí toužili po pravidelném styku s příbuzenstvem nebo po návratu domů „na penzi“.

Součástí směrnice 58/1977 byly i úkoly pro jednotlivé správní složky, jejichž realizaci měla být ztížena další emigrace. Ani v tomto směru ale směrnice nepřinesla zlepšení. Do roku 1980 uteklo dalších 7512 lidí. Rozvědka navíc konstatovala riziko návštěv naturalizovaných emigrantů, na něž se už nevztahovala čs. legislativa: „*Emigranti, kteří do naší vlasti přijíždějí, a jejich příbuzní, kteří je navštěvují, podávají neobjektivní informace a mají možnost ovlivňovat veřejné mínění o životě v kapitalistických zemích a narušovat tím politické a ekonomické záměry strany.*“⁹⁴⁾ I to byl (vedle prevence další emigrace) jeden z důvodů, proč bylo povolování příbuzenských cest do zahraničí omezeno jen na rodiče důchodového věku.

Malý účinek vládních výzev si komunisté vysvětlovali jako výsledek tlaku západních úřadů, které „*zastašují emigranty ztrátou povolení k pobytu a pracovního práva, pokud projeví zájem upravit si svůj vztah k ČSSR.*“⁹⁵⁾ Dále to byla ztížená možnost 30 000 pouónorových emigrantů sehnat si potřebné doklady nebo i zdlouhavé vyřizování případné žádosti, které navíc nemuselo být právě levné. Příslušné poplatky mohly dělat až 12 500 Kčs, což měl být jakýsi doplatek za výdaje státu na emigrantovo vzdělání a zaopatření ještě v ČSSR.⁹⁶⁾

⁹³⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 143, a. j. 139.

⁹⁴⁾ Tamtéž.

⁹⁵⁾ Tamtéž.

⁹⁶⁾ Tamtéž.

Co už pracovníci StB jako příčinu nezmínili, byl fakt, že někteří z těch, kteří se skutečně vrátili do ČSSR, byli záhy zatčeni a odsouzeni „pro trestný čin vyzvědačství“ jako důsledek jejich domnělé práce pro nepřátelské rozvědky. Takto byl například odsouzen Jaroslav Vejrostek, „navrátilce“ ze SRN, na osm let pro údajnou spolupráci se západoněmeckou rozvědkou BND.⁹⁷⁾ V 1979 byli z podobných důvodů odsouzeny tři osoby.⁹⁸⁾

Aby se účinnost směrnic zvýšila, navrholo MV celou proceduru zjednodušit a omezit platnost nařízení do 31. 12. 1981, ale i požádat kapitalistické vlády o „*nezaujatost vůči těm emigrantům, kteří se snaží si své vztahy k ČSSR upravit.*“⁹⁹⁾

Stejně jako se Charta 77 odvolávala na podepsání Helsinských dohod o lidských právech z roku 1975, tak v tomto kontextu poukazoval na porušování lidských práv v Československu i exil. Vůdčí postavou tu zůstává Pelikán jako mluvčí „socialistické opozice“ v ČSSR, dalším aktivistou zůstal Pavel Tigrid a skupina kolem Svědectví. Činnost vyvíjel i se Svobodnou Evropou spojený Poradní sbor, Rada svobodného Československa jako představitel poúnorové emigrace nebo Světový kongres Slováků, se kterým však čeští emigranti jednali neradi, protože v jeho řadách působilo větší množství lidí v minulosti spjatých se Slovenským štátem.

Právě Rada svobodného Československa údajně nelibě nesla ztrátu výsadního postavení v rámci exilu a neustále se (bez úspěchu) snažila dobýt ztracené pozice. „*Proto její nově zvolení představitelé předkládají vládním institucím a představitelům USA různá provolání a memoranda týkající se ČSSR (jako požadavek odchodu sovětských vojsk z čs. území, neplnění Závěrečného aktu čs. stranou až po Chartu 77).*“¹⁰⁰⁾ Aby zvýšila svou prestiž, snažila se RSČ o získávání čerstvých zpráv z ČSSR, jejich analýzu a další rozšiřování.

Samostatně postupoval Světový kongres Slováků (SKS), který přes rozpo-ry, vyvolávané separatisty, vedl pevnou rukou Štefan Roman. Ten předkládal „slovenskou otázku“ americkým úřadům se snahou přimět americký Kongres, aby SKS uznal jako mluvčího slovenské emigrace. Romanovým snem bylo otevření zastupitelského úřadu SKS při OSN a Evropském parlamentu. Pro rok 1977 zamýšlel ve spolupráci s Amnesty International podpořit signatáře Charty 77 protestním pochodem k rakousko-československé hranici.

⁹⁷⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 58, a. j. 62.

⁹⁸⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 143, a. j. 139.

⁹⁹⁾ Tamtéž.

¹⁰⁰⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 45, a. j. 50: Zpráva o bezpečnostní situaci v ČSSR.

Ozývala se i tzv. kněžská emigrace, která se soustředila především na pašování náboženské literatury a upozorňování na situaci církve. Na křesťany byl napojen i Luděk Pachman, slavný čs. šachista, který po několikerém věznění v souvislosti se svou činností odešel v roce 1972 do Německa. V roce 1976 se stal německým občanem, vstoupil do CDU a zapojil se do činnosti Svobodné společnosti pro podporu přátelství s národy Československa. Komunisté mu ale nepřipisovali význam Tigrida či Pelikána a jeho činnost viděli jako omezenou na úzký okruh lidí v SRN.¹⁰¹⁾

Charta 77 měla za následek zostřený postup proti disidentům. Jako záminka k jejich stíhání zhusta sloužily styky s emigrací. Takto byl souzen Ota Ornest, který „*od r. 1973 do r. 1977 prováděl podvratnou činnost tím, že osobně i prostřednictvím spojek z řad pracovníků kapitalistických zastupitelských úřadů v Praze udržoval konspirativní styky s Jiřím Pelikánem, Pavlem Tigridem a Luděkem Pachmanem. Sám psal, sbíral a doručoval jmenovaným do ciziny materiály k využití nepřátelskou propagandou proti ČSSR.*“¹⁰²⁾ Podobně znělo obvinění Jiřího Lederera, který zase mj. „*plnil na území ČSSR pokyny Tigrida, kterému posílal do Francie materiály určené k publikaci ve Svědectví nebo jinde.*“¹⁰³⁾ Václava Havla zase prokurátor obvinil z organizace pašování paměti Prokopa Drtiny (jež se díky Ornestovi, Ledererovi a kanadskému diplomatu Bonthronovi skutečně podařilo provézt).¹⁰⁴⁾ Za výše vypočtenou činnost byl potrestán Ornest třemi a půl roky, Lederer třemi roky a Havel 14 měsíci odnětí svobody nepodmíněně. Ke jmenovaným přibyli ještě Macháček a Laštůvka, kteří dostali tři a půl roku za rozšiřování tiskovin, které jim od roku 1975 poskytoval emigrant Jan Kavan, pracovník Palach Pressu.¹⁰⁵⁾

Na proces s představiteli VONSu v roce 1979 reagovala emigrantská i světová veřejnost novou protičeskoslovenskou kampaní. Např. rakouská televize v jejím rámci v únoru 1980 odvysílala divadelní inscenaci Pavla Kohouta Pražský proces 1979, což byla rekonstrukce zmíněného soudního přelíčení, na jejímž konci přečetl Kohout závěrečnou řeč Václava Havla.

Fenomén Charty 77 přispěl k tomu, že exilová reprezentace opustila ideu Pražského jara jako budoucí alternativy k vývoji v ČSSR. Domácí i zahraniční opozice se sjednotila na otázce dodržování lidských práv a občanských svobod, přičemž ovšem v řadách emigrantů převládala výrazná levicová orientace.

¹⁰¹⁾ Tamtéž.

¹⁰²⁾ Tamtéž.

¹⁰³⁾ Tamtéž.

¹⁰⁴⁾ Tamtéž.

¹⁰⁵⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 58, a. j. 62.

Jakousi protiváhou socialistům byla vzrůstající se křesťanská obec čs. exilu, disponující vlastní „štvavou vysílačkou“ Radiem Vatikán, ale i relacemi na RSE či Hlasu Ameriky. Tato aktivizace byla vysvětlována nástupem nového papeže, Poláka a antikomunisty Jana Pavla II., který vyzval „*křesťansky orientované skupinky čs. emigrace k pokračování ve spolupráci s ostatními složkami čs. emigrace*“. Tato spolupráce byla započata v roce 1978 po schůzce katolické organizace Opus bonum s Mlynářem a Tigridem v německém Frankenu. Frankenské schůzky se pak opakovaly každoročně. Tzv. kněžská emigrace byla soustředěna především v organizacích Velehrad, Křesťanská akademie a ve Slovenském ústavu Cyrila a Metoděje. Nejvýraznější osobností mezi křesťany zůstával biskup Hnilica.

Novým jevem byla i výraznější spolupráce s emigrantskými reprezentacemi jiných zemí, zejména Polska a Maďarska. Rostl i význam jednotlivých osobností, a to na úkor organizací, jež jim vytvářely zázemí. V této souvislosti rostl tlak na integraci jednotlivých spolků za účelem zefektivnění jejich činnosti. V roce 1978 došlo i k řadě schůzek zástupců exilu (Mlynář, Pelikán, Hejzlar, Tigrid) s evropskými vysokými politiky (Brandt, Kreisky, Palme, Miterrand ad.). Na těchto setkáních se vesměs jednalo o podporu Socialistické internacionály jak exilu, tak čs. domácí opozici. Výsledkem tohoto mírného posunu bylo Pelikánovo přerušení vztahů s evropskými komunisty. Nadále se emigrace měla soustředit na likvidaci těchto stran, čímž by odklidila evropským socialistům z cesty nepřijemného politického rivala. Tak to alespoň popisují čs. komunističtí analytici.

Ke spolupráci s levicovou emigrací, jež exilu vévodila, přistoupila – pod vlivem Kreiského – i exilová Sociální demokracie. Tento fakt rozvědka neviděla ráda a na rok 1980 si dala za úkol „*zabránit aktivizaci emigrantské čs. Sociální demokracie proti ČSSR, zejména ve vztahu k emigraci a k Socialistické internacionále, ke zjištěným signálům provádět rozkladná opatření.*“¹⁰⁶⁾

Na počátku 80. let bylo také rozhodnuto o provedení akce DELTA. To byl krycí název pro operaci, jejímž výsledkem bylo zpretrhání spojení emigrace s domácími „*antisocialistickými živly*“. Úspěšným provedením celé akce se rozvědce v roce 1981 podařilo:

„• *likvidovat hlavní kanál spojení ideodiverzních center (především Svobodné Evropy a Amnesty International) a emigrantských uskupení (zejména kolem J. Pelikána, Zd. Mlynáře, P. Tigrida a J. Kavana) s opozicí v ČSSR a PLR,*

• *zamezit činnosti emigrantské agentury Palach Press v Londýně a kompromitovat redakci Svědectví v Paříži (redakce dostala soudní výpověď z pronajatých místností),*

¹⁰⁶⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 120, a. j.120.

- získat pokyny o zaměření činnosti protivníka, včetně rozmnožovací techniky,
- rozkrýt spojení zahraničních nepřátel s mnohými osobami v ČSSR,
- dešifrovat síť organizátorů i dalších osob zapojených do nepřátelské činnosti na území ČSSR.¹⁰⁷⁾

Poučení DELTOU, změnili emigranti taktiku: „*Spojení do ČSSR začali organizovat decentralizovaněji, používáním většího množství relativně samostatných způsobů spojení s větším počtem kurýrů, emisarů a spojek.*“¹⁰⁸⁾ Co se odpovědnosti za rozpad komunikačních kanálů týče, obviňovali se podle rozvědky Tigrid s Pelikánem navzájem, aby posléze svalili vše na Kavana a zastavili finanční pomoc pro agenturu Palach Press, která měla se značnými dluhy (22 000 liber v roce 1982) existenční problémy.¹⁰⁹⁾

Jako úspěšný tah se ukázal nový pořad Čs. rozhlasu: Hovory z druhé strany, soustředěný na pomluvy a vzájemné rozeštvávání jednotlivých emigrantů.¹¹⁰⁾ Rozkladně působil i návrat agenta Hodice do ČSSR. Špičky emigrace se ve svých řadách začaly podezřívavě poohlížet po dalších záškodnicích.¹¹¹⁾

Přesto činnost exulantů neustávala. Vznikaly nové projekty: Nakladatelství Listy – Index začalo v roce 1982 pod redakcí A. J. Liehma vydávat nový časopis „150 000 slov“, ve Vídni začal vycházet mezinárodní emigrantský čtrnáctideník Zprávy z východní Evropy.¹¹²⁾

Jako „výraz existujících rozporů“ vnímala rozvědka snahy o vytvoření nových emigrantských uskupení. Kavan a spol. usiloval o vznik tzv. skupiny technokratů a v Londýně se dala dohromady skupinka ve složení sourozenci Bednářovi, Zina Freundová, Zdena Tominová, Ivan Kyncl ad. s cílem být zahraničními mluvčími Charty 77.¹¹³⁾

Na rok 1983, k 15. výročí sovětské okupace, uspořádali Tigrid s Pelikánem putovní výstavu s názvem Přepadení!¹¹⁴⁾ Vzpomínkové akce byly přichystány i pro rok 1988.

Stále výrazněji se ozývala světová veřejnost. Konkrétně to bylo znát na řadě ocenění, jichž se disidentům dostalo. Charta 77 získala Texaskou cenu s dotací 10 000 dolarů, Václavu Havlovi byla udělena Erasmova cena a s ní 200 000

¹⁰⁷⁾ SÚA, fond 02/1, sign. P 23/81.

¹⁰⁸⁾ SÚA, fond 02/1, sign. P 55/82, 3392/23.

¹⁰⁹⁾ SÚA, fond 02/1, sign. P 41/82.

¹¹⁰⁾ Tamtéž.

¹¹¹⁾ Tamtéž.

¹¹²⁾ SÚA, fond 02/1, sign. P 68/83, 4280/23.

¹¹³⁾ Tamtéž.

¹¹⁴⁾ Tamtéž.

guldenů, Milan Šimečka dostal Cenu Jana Palacha a k tomu 50 000 francouzských franků.¹¹⁵⁾

Opět dochází k posunům v sociální struktuře nových emigrantů. Jestliže po srpnu 1968 je novým jevem masová emigrace členů KSČ, v letech sedmdesátých a osmdesátých už utíkají i vyšší funkcionáři, osvědčené kádry, které úspěšně prošly normalizačními čistkami a u nichž by se takových úmyslů nikdo nena-
dál. Ve výčtu emigrantů za rok 1979 nacházíme pojmy jako člen městského výboru LM při MV KSČ, aktivista OV KSČ, předsedkyně Obvodního soudu, posluchač Vysoké školy vojenské, úřednice FMZV, člen štábu LM apod.¹¹⁶⁾ Znepokojivé bylo i množství uprchlých dělníků, kterých v roce 1979 bylo 1313, což je nárůst z 30 % (1978) na 42 % z celkového počtu emigrantů.¹¹⁷⁾ Tento trend trval až do roku 1989.

Objevují se i nové prvky v taktice, kterou emigranti užívají k útěku. V roce 1984 je zaznamenán první pokus o překonání hranic s použitím závěsného kluzáku s pomocným motorem.¹¹⁸⁾ Nad hraniční čarou se znovu objevují balony vlastní konstrukce.¹¹⁹⁾ Zvýšil se i počet násilných pokusů o „proryv hranice“ často za pomoci těžkých vozidel, únosů rukojmí nebo rovnou celých letadel.¹²⁰⁾

I to byla příčina dalšího projednávání otázky emigrace na ÚV KSČ, a to v roce 1984 a nově v dubnu roku 1988, kdy bylo rozhodnuto o novelizaci směrnic upravujících právní vztahy vůči emigrantům. Výsledky jednání byly jedním z příznaků defenzivy komunistických režimů na světové scéně, o čemž svědčí i jejich zdůvodnění: „*Lze očekávat, že [...] navrhovaná úprava přispěje k omezení útoků na čs. státní a stranické orgány a vytvoří potřebný prostor pro politicky i sociálně citlivé řešení této problematiky.*“¹²¹⁾

Nadále sice nebylo možné žádat o povolení k trvalému pobytu, jímž by se dodatečně legalizovala předchozí emigrace, ale pouze proto, že o tuto úřední cestu byl minimální zájem. Zato měla být snížena lhůta pro legalizaci pobytu v cizině, a to z pěti na tři roky. Cestování do kapitalistických zemí mělo být nadále možné jednou za rok v případě cest organizovaných cestovními kancelářemi, podložených devizovým příslibem, na pozvání příbuzných (přičemž vycestovat mohl i partner příslušné osoby), cesty humanitárního charakteru (svatby, pohřby apod.) nebo v důležitém osobním či státním zájmu. Podpořen

¹¹⁵⁾ SÚA, fond 02/1, sign. P 57/88, 4171/24.

¹¹⁶⁾ SÚA, fond 02/1 sv. 143, a. j. 139.

¹¹⁷⁾ Tamtéž.

¹¹⁸⁾ SÚA, fond 02/1, sign. P 120/84, 7501/23.

¹¹⁹⁾ SÚA, fond 02/1, sign. P 149/86, 10 116/23.

¹²⁰⁾ Tamtéž.

¹²¹⁾ SÚA, fond 02/1, sign. P 66/88, čj. P 4570.

byl dokonce návrh na povolení cest do Jugoslávie přes Rakousko.¹²²⁾ Cesta za příbuznými mohla být navíc ulehčena, složil-li příslušný emigrant u čs. devizové banky sumu peněz, jež tak nahradila devizový příslib. Usnadněny měly být výjezdy na konference a symposia, které ale nadále podléhaly doporučení zaměstnavatele.

Jinak to bylo i s cestami emigrantů do ČSSR. Původně těm nežádoucím nemuselo být vůbec uděleno vízum, FMV si každopádně vymíňovalo třicetidenní lhůtu na rozhodnutí. Bývalým Čechoslovákům, kteří získali po roce 1948 naturalizaci americké občanství, měl být vjezd na naše území povolován jen v obzvlášť výjimečných případech či ve státním zájmu. Nová úprava zkracovala lhůtu FMV na 15 dnů, po níž mělo být vízum uděleno, a naturalizovaným Američanům nadále nezakazovala vstup na čs. půdu. Horší už to měli čs. občané s trvalým pobytem v zahraničí, pro ně byla zavedena povinná směna valut.¹²³⁾

Uvedené změny však nebyly v roce 1988 jediné. Dalším dalekosáhlým projektem byla novelizace § 109 tr. zák. o trestném činu opuštění republiky. Oficiálním důvodem byla neefektivnost a formálnost trestního postihu emigrantů a jeho časté zneužití ke kritice ČSSR v cizině. „*Politicky nežádoucí je i skutečnost, že pachatel, jemuž se nepodařilo tento trestný čin dokonat (byl zadržen na státních hranicích apod.), je zpravidla ukládán nepodmíněný trest odnětí svobody, [...] zatímco pachatel, který uvedený trestný čin dokonal, je odsouzen v nepřítomnosti a po uplynutí [pětileté] lhůty může požádat o milost, která je zpravidla udělena, nebo se nevrátí, a v obou těchto případech se tedy trest nevykoná.*“¹²⁴⁾ Emigrace (ovšem bez použití násilí) měla být proto nadále hodnocena pouze jako přestupek s trestem pokuty max. 20 000 Kčs. Za násilné překročení hranice nebo za hrozbu násilím byla sazba jeden až pět let plus ztráta majetku, ještě tvrdší postih (tři až osm let) čekal na organizátory takových akcí, držitele státních tajemství, vojáky a ty, kteří někoho zraní.¹²⁵⁾

Dnes už víme, kolik času k realizaci stranických usnesení zbývalo. Téměř úsměvně působí rozbor bezpečnostní situace a připravenosti policejních složek k 28. 10. 1989. Dozvídáme se, že emigrace chystá na listopad do polské Wroclavi mezinárodní seminář „*věnovaný problémům kultury ve střední Evropě, jehož součástí bude i přehled čs. nezávislé a emigrační literatury.*“¹²⁶⁾ V Maďarsku dokonce ideodiverzní centra chystala „*undergroundové koncerty čs.*

¹²²⁾ Tamtéž.

¹²³⁾ Tamtéž.

¹²⁴⁾ SÚA, fond 02/1, sign. P 65/88.

¹²⁵⁾ Tamtéž.

¹²⁶⁾ SÚA, fond 02/1, sign. P 8780: Usnesení 134. schůze předsednictva ÚV KSČ ze dne 13. října 1989.

*emigrantů*¹²⁷⁾ a Karlu Schwarzenbergovi muselo být zabráněno v příjezdu do ČSSR.¹²⁸⁾

Novelizaci § 109 tr. zák. schválila nová vláda v prosinci 1989.

Nebezpečí, které pro komunismus znamenala emigrace, bylo v mnoha směrech přeceňováno. Skutečně citelnou ztrátou tu byl snad jen odchod vzdělaných odborníků v produktivním věku. Tolik oplakávaná ztráta nositelů tajných informací bezpochyby tak strašlivou ranou nebyla. Kapitalističtí podnikatelé totiž nejspíš nestáli fronty na hranicích, aby se tu začerstva dozvídali výrobní postupy na geniální výrobky vznikající v podnětném prostředí socialistické ekonomiky, a tak obavy mohli komunisté mít snad jen z vyobrazení vojenských podrobností, které se v ovzduší trvajících studené války mohly zdát životně důležité a v případě horkého konfliktu by bezpochyby byly náležitě využity.

Ani vliv politicky činných exulantů není možno přeceňovat. Informace o jejich aktivitách nebo publikační činnosti byly dostupné jen úzkému jádru spiklenců a průměrný Čechoslovák o ně nejevil zájem. V tomto směru je výmluvná formulace užitá ve Stručném přehledu o státobezpečnostní situaci z listopadu 1972: „*Takováto činnost má však v ČSSR odezvu pouze u jejich přívrženců. Převážná většina občanů se od jejich snah a pomluv odvrací.*“¹²⁹⁾

Mnohem důležitější byla v tomto směru existence četných radiostanic s vysíláním v českém a slovenském jazyce. Jejich nepostihnutelnost a obecná dostupnost nadělaly bezpochyby na tvářích nadřízených kpt. Minaříka mnohou vrásku. Ostatně právě terorismus výše zmíněného agenta byl vůbec nejpádňější odpovědí na činnost emigrace a jasně tak ukazuje, jak vysoko stálo vysílání zahraničních radií na žebříčku bezpečnostních rizik komunistického režimu.

Hlavní úlohou jednotlivých exponentů a jejich největší zásluhou je tak zprostředkování čs. událostí a čs. problému světové veřejnosti a navázání kontaktů s evropskými špičkovými politiky, jejichž prostřednictvím byl pak na totalitní stát vyvíjen tlak. Převládající levicová orientace pak exulantům mohla jen pomoci.

¹²⁷⁾ Tamtéž.

¹²⁸⁾ Tamtéž.

¹²⁹⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 58, a. j. 59.

Příloha č. 1: Přehled emigrace čs. občanů od roku 1945¹³⁰⁾

Rok	Občanů	Rok	Občanů
1945–1947	1721	1976	881
1948–1951	25 350	1977	1321
1952–1963	3030	1978	1855
1964	1407	1979	4152
1965	1729	1980	7144
1966	2131	1981	7276
1967	2136	1982	6903
1968–1969	70 130	1983	5793
1970	4582	1984	5051
1971	1290	1985	5226
1972	1118	1986	4696
1973	980	1987	5061
1974	955		
1975	741	Celkem	172 659

Příloha č. 2: Počty občanů, kteří se vrátili do ČSSR¹³¹⁾

Na amnestii z roku 1955	1169	1979	187
Na amnestii z roku 1960	355	1980	188
Na amnestii z roku 1965	69	1981	232
Od r. 1968 do konce r. 1971	3241	1982	192
1972	637	1983	222
1973 (amnestie)	1371	1984	185
1974	143	1985	196
1975	179	1986	216
1976	207	1987	229
1977	150		
1978	198	Celkem	9566

¹³⁰⁾ SÚA, fond 02/1, sign. P 66/88, čj. P 4570, tab. č. 3.

¹³¹⁾ Tamtéž.

Příloha č. 3: Přehled o rozmístění čs. nedovolené emigrace (neobsahuje všechny země), orientační údaje z roku 1977¹³²⁾

Země	cca osob	Země	cca osob
Anglie	3500	Norsko	700
Austrálie	20 000	Rakousko	7500
Dánsko	500	Švédsko	7000
Francie	3000	Švýcarsko	13 000
Holandsko	900	USA	5500
JAR	2500	Západní Berlín	800
Kanada	20 000		
NSR	14 500	Celkem	99 400

¹³²⁾ SÚA, fond 02/1, sv. 143, a. j. 139.

Československá pomoc Guineji a Portugalské Guineji ve vojensko-bezpečnostní oblasti

Martin Pulec

Konec padesátých let byl ve znamení kolapsu koloniálního systému v jeho dosavadní podobě. V koloniích nabývali stále větší podpory domácí političtí vůdci prosazující osamostatnění od koloniálních držav. Domorodí politici většinou získali své politické a profesní dovednosti v metropolích a byli dobře obeznámeni se situací na obou stranách. Reformy koloniální správy nepřinášely očekávaný efekt a stále více byla zřejmá jejich dočasnost. Vývoj ve třetím světě byl pečlivě sledován rozvědkami zemí sovětského bloku. Socialistické země očekávaly po demontáži selhávajícího koloniálního systému vznik mocenského vakua, které se chystaly zaplnit.

Přenesme se nyní do Guineje konce padesátých let. V září 1958 zde proběhlo referendum, ve kterém byla odmítnuta nová gaullistická ústava, a tím pádem i členství ve Francouzském společenství. Guinea, která jako jediná z tehdejších francouzských kolonií získala nezávislost, vyhlásila 2. 10. 1958 republiku.

Samostatnost Guineji „nespadla z nebe“, ale – když pomíneme mezinárodní souvislosti a vnitropolitickou situaci Francie – přišla jako vyvrcholení emancipačních snah strany PDG v čele se Sekou Turém.¹⁾ Tyto snahy se výrazněji projevily v roce 1957, kdy se straně PDG podařilo prosadit reformu státní správy.

Na nátlak PDG přestali být náčelníci vesnic (vesnice byly základními organizačními jednotkami) státem placení úředníci a byly ustanoveny volené vesnické rady. Vyšší organizační jednotky – kantony – byly zrušeny, v zemi zůstalo 25 okruhů. V čele okruhu stál velitel, jehož kandidatura musela být pro-

¹⁾ Strana PDG vznikla v roce 1946 na ustavujícím sjezdu v Bamaku jako guinejská sekce (jednotlivé kolonie francouzské tropické Afriky byly zastoupeny sekcemi) Afrického demokratického sdružení RDA. Základní cíle RDA byly tyto: boj za politickou, hospodářskou a sociální emancipaci Afriky v rámci Francouzské unie, spočívající na rovnosti práv a povinností. RDA se snažila v boji proti imperialismu o sjednocení všech Afričanů bez ohledu na jejich koncepci ideologické a náboženské, jejich původ a sociální podmínky. Ve svých snahách se snažila o spojenectví afrických demokratických sil s pokrokovými silami celého světa, „*zejména pak s francouzským lidem, v jejich společném boji proti imperialismu*“. Turé původně patřil ke křídlu, které požadovalo konfederaci dvou autonomních republik utvořených z afrických kolonií. Dle: Opluštil, V.: Vývoj Afriky od 2. světové války. Praha 1970, s. 114–115.

Údajně měla PDG před vyhlášením samostatnosti pobočku v každé z 4200 guinejských vesnic. SÚA, archiv ÚV KSČ, fond A. Novotný, a. j. 26, k. 3.

jednána ve vládní radě,²⁾ ovládané PDG, a jenž byl jmenován francouzským guvernérem. V okruzích byly ustanoveny všeobecně volené okružní rady, které zastávaly funkci poradního orgánu pro ekonomické věci. V nově ustanovených okružních radách získala PDG většinu.³⁾ Pozastavme se ještě nad pojmy, které padly v souvislosti s tehdejší Guineou, konkrétně mám na mysli volby, referendum a republika. V této časové a místní souvislosti nesou tato slova podstatně jiné obsahy než nyní a zde. Mějme na paměti, že převážná část tehdejší Guineje žila ve vesnicích primitivním způsobem života, svá políčka obyvatelé obdělávali ručním nářadím a jejich duchovní osvětí bylo stále podstatně určováno přírodními cykly a zvyky předků.

Tak např. při hlasování hlasovala celá vesnice jako celek pro obrázkový symbol zvířete nebo rostliny, které byly znakem té či oné strany. Afričtí političtí vůdci manipulovali vesnickými komunitami, jejich prestiž a autorita byla budována jako osobní autorita s nadpřirozenou mocí, autorita stran byla budována jako autorita božích instrumentů.⁴⁾

Vyhlášení Guinejské republiky neznamenal pouze získání nezávislosti, znamenalo rovněž úplné zpřetrhání svazků se svou metropolí, Francií. Ze země se stáhly nepočetné jednotky francouzské armády, odešla převážná většina odborníků, byla odvezena technická zařízení, bylo pozastaveno poskytování úvěrů Guineji, francouzští podnikatelé byli vládou oficiálně vyzváni, aby zde zastavili podnikání.⁵⁾ Francie rovněž odmítla navázání diplomatických vztahů; ty byly navázány až poté, kdy byla Guinea uznána více než 50 státy. ČSSR ji uznalo 8. 10. 1958.

I přes přijetí Guineje do OSN a přesto, že jediný guinejský průmysl byl v rukou zahraničních investorů (oficiální vládní činitelé ujišťovali investory jistotou investic), se země ocitla díky vnitropolitickému vývoji v izolaci. Guinea byla po svém vzniku označována jako předmostí komunismu v Africe.⁶⁾ V zemi byla zavedena vláda jedné strany, která měla rozhodující vliv ve všech oblastech hospodářského a politického života. V zemi s necelými třemi miliony obyvatel měla stana PDG 800 000 členů. Byla vybudována v duchu „demokratického centralismu“ od místních organizací ve vesnicích a městských

²⁾ AMV, fond A 2/1, inv. j. 1318, příloha VI., s. 1. Vládní rady byly místní vlády, zřízené podle tzv. rámcového zákona vydaného Francií v roce 1956. Zasedaly v nich většinou domorodci, předsedou byl francouzský guvernér. Právě díky této instituci se Guinejcům podařilo zrušit kmenové náčelníky jakožto hlavní opory Francouzů. V guinejské vládní radě zastával tehdy Sekou Turé funkci místopředsedy.

³⁾ Opluštil, V.: Vývoj Afriky od 2. světové války. Praha 1970, s. 190.

⁴⁾ Tamtéž, s. 270.

⁵⁾ Tamtéž, s. 192.

⁶⁾ Tamtéž, s. 328.

čtvrtí až po politické byro strany. V březnu 1959 byla založena i organizace stranické mládeže (JRDA). Jediným listem, který v Guineji (z 95 % negramotné) vycházel, byl stranický list *La Liberté*.⁷⁾

V čele strany stál generální tajemník Sekou Turé, který dále zastával funkci prezidenta republiky, předsedy vlády, ministra zahraničí, ministra obrany, starosty hlavního města Conakry a předsedy odborové centrály UGTAN (Všeobecná unie pracujících černé Afriky). Centrální úřady jako např. ministerstva měly jen několik pracovníků, ministři vykonávali prakticky vše, co patřilo do působnosti jejich ministerstva.⁸⁾

Na velice primitivní úrovni bylo zemědělství, které bylo hlavním odvětvím národního hospodářství. Vlastnictví půdy bylo občinové – vyjma banánových a ananasových plantáží, které vlastnili evropské společnosti. 90 % orné půdy nebylo obděláno. Prakticky jediným zemědělským nářadím byla motyka, pluh byl vzácností. V zemi pěstované obiloviny měly velmi nízké výnosy, nebylo výjimkou, že Guinea musela dovážet např. rýži. Vyvážela pak kávu, banány a palmová jádra. Z hospodářských zvířat byl nejrozšířenější chov hovězího dobytka, ale jeho dojivost se odhadovala zhruba na jeden litr za den, na porážku byl dodáván jen výjimečně.⁹⁾

Ze země se vyvážel také bauxit a železná ruda. Guinea měla velké nerostné bohatství, ale veškerý kapitál v těžebním průmyslu byl zahraniční: americký, kanadský, britský, hlavně však francouzský. I přes ujištění ze strany vlády o ochraně zahraničních investic těžba nerostných surovin po získání nezávislosti poklesla a zpomalila se i výstavba zpracovatelských kombinátů.¹⁰⁾

Sekou Turé, který budoval v zemi silný kult osobnosti, měl velké ambice i v zahraniční politice. Po získání nezávislosti uzavřela Guinea volnou unii s Ghanou, v roce 1961 k této krátkodobé alianci přistoupila také Mali. Podporou lokálních osvobozeneckých hnutí, budováním africké odborové centrály a prohlubováním kontaktů s politickými vůdci ostatních afrických národů se Turé snažil naplnit svoji vizi Spojených států afrických.

⁷⁾ AMV, fond A 2/1, inv. j. 1318, s. 7–9: Před vyhlášením nezávislosti existovala v Guineji ještě strana PRA (Strana afrického přeskupení), která byla proti vyhlášení nezávislosti na Francii. V květnu 1958 došlo v hlavním městě Guineji ke srážkám příznivců PRA a PDG, při nichž bylo zabito 30 osob. Po referendu se strana PRA sloučila s PDG a dva z bývalých předáků PRA se stali členy vlády.

⁸⁾ Tamtéž, s. 10.

⁹⁾ Tamtéž. Výnosy na 1 ha: kukuřice 10 q, proso 7 q, rýže 10 q, fonio 5 q. V roce 1958 dovezla Guinea rýži za 110 mil. CFA, cukr za 400 mil. CFA, ovoce a zeleninu za 120 mil CFA.

¹⁰⁾ Tamtéž, s. 11–12.

K naplnění svých snah a k upevnění postavení potřeboval Sekou Turé vybudovat silný bezpečnostní aparát, k tomu mu měly být nápomocny bezpečnostní síly zemí sovětského bloku. Při výstavbě represivního aparátu neměli Guinejci prakticky na co navázat; silným policejním aparátem nedisponovali v zemi do té doby ani Francouzi.

V čele koloniální policie stál ředitel, který měl k dispozici pět policejních komisařství, jinak se opíral o četnictvo, umístěné v každém krajském městě (funkcionáři četnictva byli Francouzi, ostatní příslušníci byli Guinejci), a o náčelníky, kteří odpovídali za pořádek v každé vesnici. Tato správa však vzala za své s odchodem koloniálních úřadů, instituce náčelníků, jakožto opory Francouzů, byla zrušena ještě krátce před jejich pádem v zemi. Kromě policie a četnictva byly přítomny v zemi nepočetné jednotky armády.¹¹⁾

Nově zřízené guinejské Ministerstvo vnitra sídlilo v malé jednopatrové vile o 10 místnostech. Do jeho kompetence spadala státní správa: podléhali mu předsedové všech 25 krajů, do kterých byla země rozdělena, a policejní síly. Ministr vnitra vykonával prakticky veškerou činnost ministerstva, včetně obsluhy odposlechu telefonu francouzského velvyslanectví, který měl umístěn ve skříni u sekretářky.

V čele guinejské státní bezpečnosti stál ředitel, na úřadě ředitelství pracovalo asi 30 osob. Ředitelství, které bylo na velice primitivní úrovni, se členilo na: • osobní oddělení – jména všech příslušníků a jejich funkce byla na tabuli vyvěšené na stěně; • hospodářské oddělení; • zpravodajské oddělení – soustřeďovalo veškerá policejní hlášení z celého státu, ze kterých ministr vnitra a ministr spravedlnosti vypracovávali hlášení pro prezidenta; • evidence cizinců – jednalo se o kartotéku, kterou obsluhovali tři zaměstnanci, osoby podchycené v kartotéce se dělily na osoby usedlé a s přechodným pobytem, dále se dělily na Evropany a Afričany; (evidence obyvatel – osoby se evidovaly podle karet s otisky prstů;¹²⁾ • fotooddělení – provádělo fotografování zadržených osob, fotografování zatčených se ale již neprovádělo jinde v zemi; • vězeňství. Celkově v zemi pracovalo 500–600 příslušníků, většinou přejatých z francouzského aparátu.

V zemi dále působilo četnictvo, 25–30 příslušníků v každém z 25 krajů, policie PDG (jednotky formované jedinou, vládnoucí stranou) a republikánská gar-

¹¹⁾ Tamtéž, příloha VI., s. 3. Jednotky dislokované v Guineji byly součástí brigády, jejíž velitelství bylo v Bamako, ve francouzském Sudánu. V Kankanu a v Kindii byly jednotlivě umístěny prapory, v Conakry byla rota, zde sídlil i velitel francouzských sil v Guineji. Kromě toho v Dalabě fungovalo výcvikové středisko koloniálních parašutistů.

¹²⁾ Tamtéž, s. 2: „Na stolech jsou tisíce nezařazených lístků. Většina obyvatel nemá občanský průkaz. Pokoušejí se o založení karet recidivistů. Při třídění karet mají značné potíže, neboť mají jen dva orgány, kteří částečně dovedou třídít daktyloskopické karty.“

da, reformovaná z francouzské oblastní gardy, která dříve zastávala různé pomocné funkce (doprovod výběrčích daní apod.). Guinejská republikánská garda byla reorganizována v přeřadové skupiny. Kompetence jednotlivých bezpečnostních složek nebyla vymezena, složky se pro akce různě kombinovaly.¹³⁾

Armáda mladé Guinejské republiky čítala 21 důstojníků, vesměs poručíků. Náčelník štábu byl major a pobočník prezidenta kapitán, jediný pilot v zemi. Vojáci prošli vesměs službou ve Vietnamu a v Severní Africe, byli však bez nejmenších organizačních a taktických znalostí. Katastrofální stav byl rovněž ve výzbroji. Guinejští vládcí zamýšleli zorganizovat armádu o síle tří praporů, každý po tisíci mužích. Armáda měla být aktivně zapojena do zemědělské výroby.

Ve snaze upevnit své křehké postavení a naplnit své zahraničněpolitické ambice se vláda obrací do zahraničí s žádostmi o mnohostrannou pomoc. Z pochopitelných důvodů oslovila přednostně země sovětského bloku, i když se nebránila ani spolupráci s ostatními zeměmi. Již v roce vyhlášení nezávislosti navštívili Guineu obchodní delegace NDR, Polska, SSSR a Československa za účelem uzavření obchodních kompenzačních dohod. Jistá počáteční laxnost západních států pramenila z ohledů na Francii, které zde bylo přisuzováno přednostní právo, a jistě také z toho, že oblast Černé Afriky neležela v jejich zájmových sférách.

Plodem prvních jednání československo-guinejské delegace byla i dohoda o pomoci ve speciální oblasti. Ta měla mít dvě formy. Jedna spočívala v přímých dodávkách vojenského materiálu, druhá ve školení vybraných kádrů.

Ve druhé polovině března 1959 na základě předchozího jednání vládních delegací z února téhož roku navštívila delegace ČSR, vedená náměstkem ministerstva vnitra plk. Klímou, Guinejskou republiku, aby předala dar československé vlády a dojednala další formy spolupráce.¹⁴⁾

Prezident Sekou Turé předal během návštěvy delegaci dopis adresovaný prezidentu republiky, který nebyl nic jiného, než žádost o široce koncipovanou pomoc, jež měla být uhrazena prostřednictvím kompenzační dohody mezi oběma republikami.¹⁵⁾ Bezpečnostním složkám byly adresovány požadavky na

¹³⁾ Tamtéž.

¹⁴⁾ Tamtéž, překlad článku z New York Herald Tribune. Dar obsahoval 8000 pušek, 3000 revolverů, 20 kulometů, 12 protitankových děl, 50 protipancéřových zbraní, 1200 beden ručních granátů, 42 polních vysílačů a přijímačů, 2 obrněné vozy a 150 tun munice.

¹⁵⁾ Tamtéž, příloha III., s. 1–2. Sekou Turé požadoval pomoc v těchto oblastech: • zemědělství – vyslat odborníky na topografii, půdoznalectví, agronomii, mechanizátory, odborníky na výrobu arašidového oleje, palmového oleje a mýdla, odborníky na pěstování a zpracování cukrové třtiny, odborníky na výuku domorodců, poskytnout přístroje a letadla na chemický postřik rostlin, hnojiva, traktory, pluh; • doly a průmysl – vyslat geology a experty na výstavbu vodních elektráren, dva odborníky na výstavbu mostů a silnic, odborníka na hydrauliku, elektric-

vyslání odborníků, kteří by na místě vyškolili vybrané pracovníky. Jednalo se zejména o odborníka na kriminalistiku a daktyloskopii, odborníka z oblasti státní bezpečnosti a instruktory, kteří by vyškolili Guinejce v zacházení s dodanými zbraněmi a v jejich ošetřování. Zároveň byla během návštěvy uzavřena dohoda, která Guineji umožňovala vyslat do ČSR skupinu studentů, která by byla vyškolená v bezpečnostní problematice.

Guinejské požadavky, které byly projednány politickým byrem ÚV KSČ 7. 5. 1959, byly v podstatě splněny ve všech požadovaných oblastech. Do Guineji bylo z MV vysláno šest pracovníků, z resortu Ministerstva obrany osm instruktorů a později 14 specialistů pro údržbu a běžné opravy dodaných děl a pěchotních zbraní. Dále bylo rozhodnuto připravit bezpečnostní kurs pro Guinejce a vyškolit deset guinejských dělostřeleckých techniků.

Kromě toho zajišťovaly tři posádky složené z československých vojenských letců provoz civilní letecké společnosti Air Guinée. ČSSR poskytla i základ strojového parku této společnosti: v roce 1960 byly v rámci úvěrové hospodářské smlouvy dodány čtyři letouny A-14 a dva Aero 145, později byly dodány další dva letouny A-14. V zemi působil také nezbytný počet leteckých pozemních specialistů. V ČSSR byly mezitím školeni čtyři guinejské posádky a 20 pozemních leteckých techniků. Odborní pracovníci z MV měli pracovat na úseku kontrarozvědném, kriminalistickém, spojovacím a operativní techniky (odposlechy, lokalizace nelegálních vysílaček).¹⁶⁾ Jejich úkolem bylo podílet se na vybudování bezpečnostního aparátu v protikoloniálním a protiimperialistickém duchu a pracovat tak, aby odstraňovali prozápadní vlivy a posilovali vše, co směřuje k užší spolupráci Guineje se zeměmi sovětského bloku. Navenek měli vystupovat jako hospodářští experti; plnili ale také rozvědné úkoly, které jim zadávala naše rezidentura v Conakry. Pro usměrnění a sjednocení jejich činnosti byl vydán Statut čs. poradců při Ministerstvu vnitra Guinejské republiky.¹⁷⁾

ké zařízení, dva odborníky na výstavbu a provoz železnice a čtyři odborníky na letový provoz;

- ministerstvo zahraničí – zaškolit pět odborníků na organizování zahraničních zastupitelských úřadů;
- rozhlas – vyslat odborníky na instalaci radiového vysílače, vyškolit dva domorodce v organizaci a skladbě rozhlasového vysílání, instalovat radiospojení mezi hlavním městem a zastupitelskými úřady, zapůjčit středovlnný vysílač pro rozhlasové vysílání;
- školství – poskytnout Guinejcům studijní stipendia pro vyškolení odborníků v nejrůznějších průmyslových odvětvích, poskytnout zařízení pro fyzikální a chemickou laboratoř. Jeho požadavky byly splněny.

¹⁶⁾ Tamtéž.

¹⁷⁾ AMV, fond A 2/1, 28. schůze kolegia MV z 28. 5. 1959:

„Hlavní úkoly úseků: • Kontrarozvědky: Podrobně zjistit a vyjasnit operativní situaci v otázce ohrožení režimu vnitřním nepřitelem, ohrožení vnějším nepřitelem, se zvláštním zaměřením na individuální teror, podněcování ke vzpourám, vysílání agentů k plnění nepřátelských úkolů na území Guinejské republiky. Na základě tohoto rozboru stanovit spolu s guinejskými orgány

Současně se počítalo se zřízením dvou bezpečnostních kurzů. První, pro 10 studentů, proběhl v Praze a po jeho ukončení byli absolventi připraveni pro výkon vrcholných funkcí v guinejském bezpečnostním aparátu. Trval šest měsíců a vyškolil tři odborníky v problematice veřejné bezpečnosti, tři odborníky v problematice státní bezpečnosti a čtyři v oblasti pohraniční stráže. Vzhledem k tomu, že se nepodařilo splnit požadavek na vyškolení 30 studentů, byly obdobné kurzy pro 20 studentů uspořádány také v MLR a NDR. Kurs byl veden ve francouzském jazyce, tlumočení bylo zajištěno československou stranou. Byl zahájen 1. 10. 1959, ukončen 31. 3. 1960 a obsahoval 624 vyučovacích a 512 studijních hodin.¹⁸⁾

nejohroženější místa a navrhnout formy organizace kontrarozvědné práce. • Kriminallistika: Po důkladném průzkumu navrhnout nejučinnější formy zavedení evidence obyvatel, zavedení průkazu totožnosti, evidence držitelů střelných zbraní, zavedení daktyloskopické identifikace, navrhnout způsoby boje proti kriminálnětrestným činům. • Operativní technika: Instalovat a uvést do provozu telefonní odposlechovou ústřednu. Zavést provádění tajného fota, zavést laboratoř. Vyškolit v zacházení se zařízením pro odposlech po drátě a bezdrátový, poradit v instalování podle místních podmínek. Vyškolit v provádění obranné prohlídky ohrožených místností, zajistit bezpečnost telefonních linek. • Spojovací práce: Seřadit a uvést do provozu Guinejcům dodané spojovací prostředky. Vybudovat radiospojení mezi centrálou guinejské bezpečnosti a venkovem, zapracovat obsluhu. [...]

Ve své činnosti [...] vycházejí čs. poradci z požadavků guinejské strany, opírají se přitom o pracovní plány, které byly schváleny náčelníky příslušných operativních součástí v Praze. [...] Na místě jsou řízeni rezidentem I. správy MV [tzn. rozvědky – pozn. autora]. Pořizují stručné, výstižné záznamy o svých jednáních: komu, v čem a v jakém směru radili. Tyto záznamy se zpracovávají týdně ve svodky, které rezidentura zasilá centrále. [...] Všichni poradci i tlumočníci plní současně i úkoly rozvědné podle úkolů rezidentury v Conakry. Rozvědné úkoly jim budou přidělovány podle jejich možností a vývoje situace. Poradce pro kontrarozvědku plní současně úkoly, pokud jde o obranu čs. občanů v Guineji před akcemi západních rozvědek. [...] Na veřejnosti vystupují čs. poradci jako hospodářští a techničtí experti. Vůči guinejským příslušníkům MV zachovávají přísnou konspiraci v tom smyslu, že nesmí vyrazovat organizaci čs. Ministerstva vnitra, stavy a metody čs. bezpečnostní práce. V žádném případě se nesmí zúčastnit akcí guinejské bezpečnosti (výslech, schůzka, výjem apod.). [...] Guinejský stát hradí čs. poradcům ubytování a stravu. Z prostředků čs. MV se hradí cesta a kapesné, jehož definitivní výše bude stanovena na návrh rezidenta na podkladě konkrétních zkušeností. Během svého působení v Guineji pobírají čs. poradci svůj plný plat v čs. korunách.“

¹⁸⁾ AMV, fond A 2/1, inv. j. 325, příloha č. 1. Výuka v bezpečnostním kursu se týkala těchto témat: • historie ČSSR a její současná politika; • teorie státu a práva – jednalo se všeobecný úvod k výkladu odborných disciplín (např. organizace a úkoly státního aparátu, bezpečnostní sbory v systému státu, organizace bezpečnostních sborů apod.); • vyšetřování – význam, úkoly, zásady, dokumentace, výslech, konfrontace, vyšetřování špionáže apod.; • kriminallistika – daktyloskopie, stopy, grafická expertiza, fotografie, chemie apod.; • teorie střelby a praktická cvičení ve střelbě – pistole, puška, samopal, ruční granát, lehký a těžký kulomet.

Výuku uvedených témat absolvovali všichni studenti společně bez ohledu na specializaci (kursem vyšetřování prošli studenti specializace PS a StB), kromě toho každý podle svého určení prošel výukou týkající se témat: • StB – nepřátelské rozvědky, práce s agenty, operativní dokumentace, sledování, prověrka korespondence, operativní technika, organizace kon-

Druhý kurs trval tři měsíce a uskutečnil se v guinejském Kankanu. Jeho tématem byla problematika státní bezpečnosti, obsahoval 312 vyučovacích hodin a 256 hodin studijních. Po jeho ukončení mělo 30 studentů zastávat středně náčelnické funkce. I tento kurs zajišťovali českoslovenští odborníci. Pro kursy byly vypracovány podrobné studijní plány a byly k nim poskytnuty čs. studijní materiály. Kursy se transformovaly se v tzv. bezpečnostní školu. Guinejci počítali s tím, že se zde budou školit také posluchači z Mali a dalších zemí.¹⁹⁾

V lednu 1961 se konala další mezistátní jednání na ministerské úrovni. Guinejský ministr národní obrany a bezpečnosti Keita Fodeba cestou do Sovětského svazu a zpět jednal se svými československými protějšky Barákem a Lomským. Během této schůzky byla dojednána další materiální pomoc. Z resortu MNO požadoval Keita Fodeba výstrojové součásti jako boty (asi 20 000 párů), vojenské košile a kalhoty, šavle pro čestnou stráž a podobné drobnosti. Dále žádal o zřízení zbrojářské a obuvnické dílny a o náhradní díly k nedávno dodaným třem tankům. V této souvislosti z československé strany padl návrh na dodání osmi trofejních samohybných děl ST-1-75, která byla v té době vyřazována z výzbroje, a jedné tankové pojízdné dílny. Další požadavky na výzbroj nebyly činěny, neboť v této oblasti bylo jednáno jakožto s hlavním dodavatelem se SSSR. V oblasti bezpečnosti předložil Fodeba požadavky na technická zařízení a experty. Žádal též vyškolení několika požárníků v ČSSR.²⁰⁾

Guinea svou orientací na sovětský blok slibovala být nástupištem pro pronikání do okolních zemí, s její pomocí se počítalo při pronikání do ostatních nově vzniklých států a při podpoře protikoloniálních partyzánských hnutí.

V září 1961 bylo s guinejskými představiteli dojednáno přijetí a uskladnění „speciálního materiálu“ adresovaného partyzánům z osvobozenického hnutí

trarovědné práce v armádě, proti ambasadám, v kultuře, průmyslu apod., spolupráce s ostatními státními složkami; • VB – boj proti obecné kriminalitě, dopravní služba; • PS – systém ochrany státních hranic, výkon hraniční služby, využívání agenturní sítě při ochraně hranic, organizace a činnost pasových kontrol.

¹⁹⁾ Tematika a skladba výuky byla podobná jako kurs k tématu StB, který absolvovali Guinejci v Praze.

²⁰⁾ AMV, fond A 2/2, inv. j. 604: „Při prověrce požadavků se ukázalo, že řada věcí byla již splněna a nebo se plní. 1) Dát k dispozici dalšího experta. Bylo splněno – odcestoval do Guineje dne 21. 12. 1960. 2) Poskytnou kompletní dokumentaci k různým přístrojům. bylo splněno dne 6. 12. 1960. 3) Vybudování šifrové služby. Plnění tohoto úkolu je zajišťováno ve spolupráci se sovětskými odborníky. 4) Dodání vysílacích a přijímacích stanic pro mobilní spojení. Bylo splněno dne 6. 12. 1960. 5) Dodání druhého zesilovače U36. Bylo splněno dne 6. 12. 1960. 6) Dodání třetího zesilovače U36. Bude připraven k odeslání do konce února. Předem odjedou do Guineje dva technici, kteří provedou prověrku a montáž telefonních centrál a jiných podobných zařízení. 7) Rozšířit použití technických prostředků v praxi bezpečnostních složek guinejské republiky. Je plněno čs. experty. 8) Soubor lekcí o bezpečnostní problematice. Bylo odesláno do Guineje dne 6. 12. 1960. 9) Vybudování kriminalistického kabinetu. Bude splněno do konce ledna 1961. 10) Požadavky na různé měřicí přístroje. Splní společně MNO a MV.“

Portugalské Guineje, reprezentované stranou PAI GC (též pouze PAI) a jejím generálním tajemníkem Amilcarem Cabralem.

Zásilka byla odeslána 22. 11. 1961 polskou lodí Florian Huta, do Conakry připlula 8. 12. 1961. Po jejím příplutí byl náklad přebrán guinejskou armádou a blokován v jejích skladech. Začala se tak projevovat změna orientace guinejské politiky, kdy se během velice krátké doby guinejská reprezentace vyslovila v zásadním rozporu s předchozím postojem. Po vyjádření vážných výhrad k adresátovi zásilky bylo přislíbeno, že náklad bude straně PAI vydán po uklidnění vnitropolitické situace.

Obrat guinejské politické orientace tkvěl nepochybně v přecenění možností a snah zemí sovětského bloku zajistit rozvoj Guinejské republiky. Vážná hospodářská situace měla vliv na vnitropolitickou situaci, otřesena byla i pozice zahraničněpolitická. Guinea se obrátila především na firmy z USA a NSR a snažila se normalizovat i své styky s Francií. Spolupráce s Německem se rozvíjela též ve vojenské oblasti, zejména ve formování výsadkových a ženijních jednotek.²¹⁾

Změna zahraničněpolitického trendu se projevila i ve spolupráci v bezpečnostní oblasti. Na základě dohody uzavřené v roce 1959 bylo do konce roku 1961 v ČSSR provedeno školení 14 bezpečnostních pracovníků, o vyškolení dalších kádrů přestala Guinea jevit zájem. ČSSR vyslala do Conakry šest poradců a překladatelů z Ministerstva vnitra a poskytla výstroj, výzbroj, spojovací prostředky apod. Poradci vykonávali poradenskou činnost v souladu s dohodou až do druhé poloviny roku 1961, pak byla jejich činnost zúžena na pouhou údržbu technických zařízení a výuku v bezpečnostní škole v Kankánu.

Poradci zpočátku přeceňovali schopnosti Guinejců. Mnohdy museli přímo zasahovat do jejich pravomocí, neboť díky pasivitě domorodců nemohli plnit stanovené úkoly. Zavedené služby nebyly operativně využívány, absolventi kursů nebyli často zařazováni na místa dle svého vyškolení.²²⁾

²¹⁾ AMV, fond A 2/2, inv. j. 425, Důvodová zpráva.

²²⁾ AMV, fond A 24, inv. j. 234, Závěrečná zpráva technického poradce v Guineji kpt. ing. J. P. [anonymizoval autor] o jeho činnosti v Guineji, 1961. „*Bezp. technika* [...] se skládá ze dvou skupin, [...] fotoskopiny a radiocentrály. Vlastní skupina se skládá ze čtyř operátorů a jednoho vyhodnocovače. [...] Vlastní skupina je složena z absolventů kankánského kursu. [...] Pro obě skupiny je charakteristické, že jejich práce je z operativního hlediska neřízena a zaměření techniky je dáno na libovůli vedoucího techniky. Výsledky záchytů jsou denně uveřejňovány v bezp. bulletinu, jenž je vyhotovován v pěti exemplářích (prezident., předseda NS, ministr vnitra, ministr nár. obrany a gen. ředitel bezpečnosti). Operativní využití v našem slova smyslu neexistuje. Hlavní účel [...] je podle mého soudu atraktivní a vyplývá z Fodebovi slabosti pro techniku. [...] Foto je využíváno pouze k reportážním účelům (dopravní nehody, pohyb oficiálních osobností a nepořádky ve vnitřním obchodu).“

Poradcům byly odebrány služební vozy, byli sledováni guinejskou bezpečností a poznávali, že často proklamované přátelství bylo jen dočasnou politickou linií. Docházelo pro ně až k absurdním situacím, kdy oproti technikům ze západních zemí pracovali pro Guinejce zdarma, navíc s minimálním přínosem pro ČSSR. Za této situace došlo k jejich stažení do ČSSR, byli ponecháni pouze tři v bezpečnostní škole v Kankanu.²³⁾

„Západní“ trend guinejské politiky trvá do poloviny roku 1964: tehdy se vedení PDG opět obrací na země východního bloku s osobním poselstvím Sekou Turého kladně hodnotícím dosavadní hospodářskou spolupráci. Potvrzením nové změny byla i cesta guinejské vládní delegace po zemích sovětského bloku. Nicméně mírně řečeno rozkolísanost orientace guinejské politiky trvala.

V září 1964 byla vypravena z polského Štětína loď, která vezla pro partyzány v Portugalské Guineji asi 100 tun různých druhů zbraní, trhavin, munice, ženíjního materiálu, výsadkové výstroje apod. I přes radiové žádosti o včasné zajištění vykládky lodí byla vyložena až za týden. Při vykládce byl navzdory nutnosti utajení celé akce vyzrazen obsah i adresát zásilky. Guinejci bedny úmyslně poškozovali, při shazování nákladu došlo i k poškození techniky. Doprovod byl stranou PAI požádán o instruktáž k dodané technice, musel se však tři dny domáhat povolení ke vstupu do příslušného tábora. V přístavu a v jeho okolí českoslovenští vojáci viděli značné množství dodávek ze SSSR a ostatních socialistických zemí, např. kombajny, traktory, elektrické motory, stavební materiál,

²³⁾ AMV, fond A 5, inv. j. 425: „Přes nepříznivý politický trend se v bezpečnostní škole neustále vyučovalo a vyučuje dle našich přednášek a plánu vyučování, který má jasný a otevřený protimperialistický charakter. Za dobu jejího trvání [do konce roku 1964 – pozn. autor] bylo v této bezpečnostní škole vyškoleny našimi poradci na 700 nových příslušníků guinejské bezpečnosti.“ Do obratu guinejské politiky bylo z resortu MV do Guineji dodáno: • 2 těžká osobní pancéřová auta Škoda VOS, 20 motocyklů zn. M 72, náhradní díly pneumatiky konzervační materiál; • 5540 pistolí ráže 7,62, 500 000 nábojů, náhradní zásobníky, 128 000 nábojů do malorážky, 3 malorážky, 2 pušky, 8700 nábojů pro pušky, 5760 nábojů pro samopaly; • 5 ks vysílačů 200 W typu Pelikán, 15 komunikačních přijímačů typu Lambda, 30 radiopřijímačů typu Rytmus, odposlechové ústředny, tajné nahrávače, radiostanice pro spojení ve voze, přenosné bateriové stanice, náhradní radiosoučástky; • 50 fotoaparátů Mikroma, 100 kinopřístrojů Opema, fotopřístroje na tajné foto, zařízení pro fotolaboratoř, 5 foto přístrojů Opema a Flexaret 2, kovová komora s křemíkovou lampou, chemikálie, kinofilmy, fotopapír; • 1000 útočných nožů s pochvami, 1500 pout, rukavice, obušky a drobné součástky výzbroje a výstroje, 5000 párů šněrovacích bot a stejný počet spinek, 21 stanů s vybavením; zdravotnický materiál; • speciální tropikalizační materiály, nářadí; • kompletní vybavení kriminalistického kabinetu, různé potřeby pro zjišťování stop, kompletní soupravy daktyloskopické brašny, zvětšovací přístroje, elektrolytická souprava, hledač kovů, mikroskop, kolekce střelných zbraní pro porovnávání, promítačka, časopisy a knihy.

nákladní auta, vše nepoužité v zchátralém stavu. Viděli rovněž několik desítek zchátralých domků, postavených před několika lety Sovětským svazem.²⁴⁾

Přesto se koncem roku 1964 obrací Keita Fodeba na čs. Ministerstvo vnitra s naléhavou žádostí o dodávky bezpečnostní techniky a znovu o vyslání technického poradce, neboť technická sekce se nacházela v „havarijním stavu“. Jeho žádosti bylo vyhověno dodáním požadovaného materiálu a již 28. 12. 1964 odjíždí do Conakry technický poradce následován technikem-opravářem pro zprovoznění technické sekce.²⁵⁾

V březnu 1965 požádal Keita Fodeba jménem guinejského prezidenta československého velvyslance v Conakry o pomoc při budování silné státní bezpečnosti, neboť „chtějí tvrdě vystupovat proti Američanům a plně rozvinout činnost proti imperialistickým rozvědkám“.²⁶⁾ Svou žádost konkretizoval v požadavku na další dva učitele pro bezpečnostní školu v Kankanu (pro státní bezpečnost a pro kriminalistiku), kteří by měli vést nový šestiměsíční kurs pro 300 posluchačů. Dále chtěl v ČSSR uspořádat kurs pro boj proti imperialismu pro 100 nebo 50 policejních inspektorů – vyškolení inspektoři by měli (opět!) vytvořit velitelský kádr nové státní bezpečnosti. Keita Fodeba sdělil záměr Guineje obracet se s žádostmi o pomoc při budování bezpečnosti výhradně na ČSSR.²⁷⁾

Pro československou stranu bylo lákavé vlastnit výhradní vlivové působení v guinejském bezpečnostním aparátu, ovšem po zkušenostech s nestálostí guinejské zahraniční politiky bylo rozhodnuto vyhovět zatím pouze částečně. Do bezpečnostní školy v Kankanu byli vysláni dva profesori na dobu dvou měsíců pro vyškolení 300 stážistů, po dobu 2–3 měsíců mělo být v ČSSR dále vyškoleny 30 inspektorů, přičemž k dobudování guinejské státní bezpečnosti bude využito našich původních poradců v Kankánu. Rovněž byl projeven souhlas s možností prohloubit spolupráci v oblasti operativní techniky s tím, že by návrhy na dodávky – dle možností a politické situace – podával československý technický poradce.²⁸⁾

Nastoupený přátelský směr Guineje k zemím sovětského bloku byl demonstrován cestou guinejského ministra obrany a bezpečnosti Keity Fodeby do SSSR, Rumunska, Polska, Jugoslávie, Maďarska a Československa. Prahu

²⁴⁾ AMV, fond A 5, inv. j. 575.

²⁵⁾ AMV, fond A 5, inv. j. 425.

²⁶⁾ Tamtéž.

²⁷⁾ Tamtéž. Při této příležitosti požádal o pomoc při dopravě guinejských posluchačů do ČSSR, neboť guinejská strana prý nedisponovala prostředky na letenky. Požádal také o setkání na úrovni ministrů vnitra v ČSSR. V této souvislosti sdělil, že sovětské straně byla adresována žádost o rozsáhlou pomoc při výstavbě guinejské armády, což přislíbila.

²⁸⁾ Tamtéž.

navštívil v září 1965. Při této příležitosti osvětlil „spiknutí imperialistických sil“ proti Guineji a tím i změnu politické orientace v roce 1961. Se spiklenci byl prý ve spojení tehdy vyhoštěný sovětský velvyslanec Solod. Ochlazení bylo překonáno vzájemnými státnickými návštěvami, SSSR navíc přislíbil velkorysou pomoc sedmiletému plánu rozvoje Guineje.

Při jednání s čs. protějšky předložil Keita Fodeba návrh pomoci pro guinejské bezpečnostní složky a armádu, zmínil se též o požadavcích přednesených v ostatních zemích.²⁹⁾ Po zvážení politického směru a dobrozdání pracovníků československé rozvědky působících v Guineji bylo rozhodnuto, že ČSSR vyhoví žádosti o poskytnutí materiální pomoci a o prodloužení právě probíhajícího školení guinejských bezpečnostních pracovníků.³⁰⁾

Ve sledovaném období byla poslední dodávka zbrojního materiálu adresovaná guinejským ozbrojeným silám odeslána v polovině roku 1966.³¹⁾

²⁹⁾ AMV, fond A 2/2, inv. j. 475: „Při jednání na Ministerstvu vnitra předložil Keita Fodeba tyto požadavky: 1) prodloužení kursu 30 policejních stážístů na 18 měsíců až 2 roky, aby mohli v policejním aparátu zastávat jakoukoli funkci; 2) fotoaparáty různých druhů, fotografický materiál; 3) výkonné radiopřijímače s nahrávači k odposlechu; 4) 10–12 osobních aut pro policii v Konakry, některé s vysílacími a přijímacími anténami; 5) 50–60 motocyklů, některé s namontovanými stanicemi; 6) magnetofony různých druhů; 7) výkonné vysílače pro spojení s vzdálenějšími oblastmi; 8) cyklostyly; 9) psací stroje přenosné; 10) slzotvorný plyn; 11) 1000 pistolí ráže 6,35 mm i s municí; 12) rušící stanice. možno dodat později. Při jednání na ministerstvu národní obrany požádal Keita Fodeba o vyhovění v těchto požadavcích: 1) instrumentální vybavení pro dvě vojenské kapely, každá po 80 lidech; 2) vyslání odborníka do Konakry pro opravu tanků dodaných ČSSR; 3) vyslání odborníka na návčik přehlídky a vojenského sportovního vystoupení ke Dni guinejské armády 1. listopadu 1965; 4) dodat 14 000 brigádýrek s nárameniky pro guinejskou armádu a policii; 5) léčení funkcionářů z guinejského MOB [ministerstvo obrany a bezpečnosti – pozn. autor] ve vojenské nemocnici (asi 10 osob ročně); 6) náhradní díly pro vozy Škoda Oktavia, které jsou ve službách MOB; 7) dodat mapy Guineje pro MOB; 8) zvážít možnosti školení guinejských vojenských posluchačů v ČSSR na stipendium. [...] V SSSR, Maďarsku a Polsku předložil Fodeba tyto materiální požadavky: SSSR – po bezpečnostní stránce žádá asi tolik jako v ČSSR a navíc několik vozů pro dopravu vězňů. Požadavky Fodeby na ministerstvu obrany nejsou dosud známy. Podle předběžné informace vyhoví sovětští přátelé Guinejcům maximálně. PLR – kriminalistickou laboratoř, 4 radiostanice a školení pro 4 bezpečnostní orgány. MLR – 100 radiostanic do aut, 20 magnetofonů, fototechniku, kriminální brašny, 5 motocyklů, větší počet holinek a nějakou výstroj.“

³⁰⁾ Tamtéž. Pomoc byla poskytnuta v následujícím rozsahu: 1) prodloužit kurs 30 guinejských policejních stážístů ze 4 na 14 měsíců; 2) 10 magnetofonů, příslušný počet magnetofonových pásek (bylo již odsouhlaseno a dodáno do Konakry); 3) 10 fotoaparátů; 4) 2 snímáči kamery Admiry; 5) 5 zvětšovací přístrojů; 6) 5 ks fotoleštiček; 7) 100 ks filmů a 100 ks fotopapíru; 8) minimální množství daktyloskopického materiálu; 9) 25 motocyklů kapotovaných JAWA 350 ccm; 10) 1000 pistolí ráže 7,65 mm vzor 52; 11) 5 ks rozmnožovacích přístrojů; 12) 25 kancelářských psacích strojů; 13) vyslat odborníka na opravu tanků dodaných z ČSSR; 14) přijmout ročně 10 guinejských vojenských funkcionářů na léčení.

³¹⁾ SÚA, fond PÚV KSČ, usnesení z 24. 3. 1966. Dodávka obsahovala: samonabíjecí puška vz. 52 (ráže 7,62 mm) – 200 ks, lehký kulomet vz. 52 (ráže 7,62 mm) – 20 ks, pistole vz. 27 (ráže

Nevyrovnanost a nejednoznačná orientace guinejské politiky mezi Východem a Západem však i přes přátelské proklamace ze strany nejvyšších guinejských představitelů trvala. Dodávka materiálu z roku 1966 tak zůstala v šedesátých letech poslední.³²⁾

Guinea jako jedna z prvních zemí Černé Afriky, která získala samostatnost, navíc zahraničně-politicky orientovaná i na země východního bloku, poskytovala možnost vlivového pronikání zemí sovětského bloku do okolních zemí, a to i do těch, kde dosud byla u moci koloniální správa. Na jejím území sídlila politická a vojenská vedení partyzánských osvobozeneckých skupin a přes její území bylo možné tato osvobozenecká hnutí zásobovat. Přispívala k tomu i výše zmiňovaná vize Sekou Turého o Spojených státech Afriky a jeho vedoucí ambice v regionu. Guinejci podporovali zakládání odboček PDG v okolních státech, instalovali silný rozhlasový vysílač a snažili se pronikat do vedoucích míst panafrických organizací jako např. OAJ, odborové organizace UGTAN, Sdružení afrických žen apod. Snažili se také o rozhodující slovo v osvobozeneckých organizacích, které využívali její pomoci.

Jednou z těchto organizací byla Strana PAI GC – Strana africké nezávislosti Portugalské Guineje a Kapverdských ostrovů, která vedla ozbrojený boj proti portugalské koloniální správě. Tato strana vznikla v roce 1956 jako kroužek levicově zaměřených lidí sdružených kolem Amilcara Cabrala. Postupem času si strana vybudovala svoje vojenské a politické struktury a vytvořila v zemi ilegální buňky. V čele strany stál ústřední výbor, jehož členové pracovali v zahraničí na sekretariátě v Conakry. ÚV se dále členil na sedm sekcí, mezi zasedáním ÚV řídilo stranu politbyro. Vedle těchto organizačních útvarů fungovaly dva výbory zajišťující správu na obsazených územích Portugalské Guineje a Kapverdských ostrovů.

7,62 mm) – 100 ks, náboj krátký vz. 52 (ráže 7,62 mm) – 216 000 ks, náboj pistolový (ráže 7,65 mm) – 9150 ks, zdravotnický materiál 430 kg.

³²⁾ AMV, fond A 13, inv. j. 24. Vnitropolitickou situaci dokresluje i zpráva z československé rezidentury z dubna 1969. Hovoří o tom, že v lednu 1969 byl jako profrancouzský živel a odpůrce prezidenta Sekou Turého zatčen Keita Fodeba při likvidaci přípravy puče. Měl být veřejně souzen a popraven. Na puči, který připravovala exilová Fronta národního osvobození Guineje se sídlem v Paříži, se měl aktivně podílet i SSSR. V souvislosti s likvidací puče bylo zatčeno asi 400 osob, mezi nimi i osoby německé a francouzské národnosti. V diplomatických kruzích, ale i na veřejnosti se rozšířila zpráva, že velice aktivním činitelem vládních protipatření byl i čs. poradce mjr. D. [anonymizoval autor], který dále doplňoval seznamy osob pro zatýkání s cílem likvidovat profrancouzsky orientované osoby. Dále panovala opodstatněná domněnka, že prezident Sekou Turé chce stávající situaci využít pro další upevnění svých pozic a pro změnu dosavadní politické orientace. Jistá zmatenost zprávy hovoří o tom, že orientace v guinejské politice nebyla snadná ani pro osoby nacházející se přímo v zemi.

Vojensky byla země rozčleněna na 6 regionů a 13 zón, jejichž velitelé byli členy vedení strany PAI GC.

Oficiální styky s politickým vedením ČSSR byly navázány prostřednictvím a na doporučení československé rezidentury v Conakry. V roce 1961 navštívil ČSSR Aristides M. Pereira a Amilcar Cabral, vedený na I. správě StB jako důvěrný styk pod krycím jménem SEKRETÁŘ.³³⁾ Oba navštívili Prahu, aby jednali o konkrétní podobě pomoci straně PAI. Výsledkem bylo usnesení ÚV KSČ ze dne 1. 8. 1961, podle kterého poskytla ČSSR PAI GC pomoc zasláním vojenského materiálu pro provádění partyzánských akcí, poskytnutím finanční podpory sekretariátu PAI v Conakry, vyškolením 10 příslušníků PAI GC

³³⁾ Archiv býv. I. S-FMV, sv. 43197, s. 3–25. Hodnocení spolupráce: Amilcar Cabral, nar. 12. 9. 1924. Vystudoval gymnázium v hlavním městě Portugalské Guineje Bissao, poté studoval šest let agronomii v Lisabonu, kde se seznámil s marxistickou ideologií. Po ukončení studia se vrátil do Portugalské Guineje a stal se jedním ze zakladatelů PAI. V roce 1960 byl nucen uprchnout do exilu, působil nejprve v Dakaru a pak Conakry, kde zřídil ústředí PAI. Od srpna 1960 se stýkal jako vědomý informátor s pracovníkem československé rezidentury v Conakry, kterému předával informace o situaci v Portugalské Guineji, v Guineji, o situaci v národně osvobozenecích hnutích, o jednání na kongresech s celoafriickou problematikou ap. Protože se „*projevoval z politického hlediska dobře*“, zprostředkoval mu zástupce rezidenta v Conakry npor. M. A. [anonymizoval autor] návštěvu ČSSR k navázání oficiálních styků a k přednesení žádosti o poskytnutí materiální podpory k boji proti portugalským jednotkám v Portugalské Guineji. Bylo plánováno jeho zpravodajské využití pro získávání informací z národně osvobozenecích hnutí zemí Afriky, z celoafriické problematiky a z Portugalské Guineje. Pracovníci I. správy předpokládali, že po vítězství PAI se stane jedním z vedoucích politiků nového státu a jeho prostřednictvím bude uplatňován vliv československé politiky v oblasti. Do roku 1961 obdržel za předané informace 90 000 GF. Cabral byl vázán ke spolupráci s československou rozvědkou 13. 8. 1961 pod krycím jménem SEKRETÁŘ, spolupráce s ním byla ukončena v 20. 1. 1973, kdy byl v Conakry zavražděn. Jeho vraždu přičítala čs. rozvědka na vrub portugalské tajné služby PIDE, která údajně využila vnitřních rozporů v PAI. Zpravodajsky byl využíván v souladu s plánem, navíc v roce 1965 umožnil, aby sledovací skupina PAI byla k dispozici čs. rezidentuře při akcích proti objektům USA v Guineji. Koncem téhož roku zajistil nasazení jednoho z příslušníků PAI proti africkým studentům v Praze (zjišťoval jejich možné kontakty se zpravodajskými službami kapitalistických států) a uvolnil dalšího příslušníka PAI pro akce čs. rozvědky, opět proti USA v Maroku (tento agent měl vystupovat jako drobný podnikatel nebo jako zaměstnanec zastupitelského úřadu). Cabral byl dále využíván k upevňování postavení československé rozvědky v různých národně osvobozenecích hnutích, zejm. v Mosambiku a v opozičních skupinách v Ghaně. Hlavní těžiště jeho využití bylo v ovlivňování afrického veřejného mínění na fóru OAJ a na mezinárodních a regionálních konferencích a institucích. V tomto směru realizoval „úspěšné akce“ na bělehradské konferenci neangažovaných zemí v roce 1961, na konferenci africké solidarity v Alžíru v roce 1964 a v roce 1965 na konferenci CONCP v Tanzánii. Se SEKRETÁŘEM byl udržován pravidelný zpravodajský styk do roku 1970, v témže roce byl přerušen z důvodů jeho stálé nepřítomnosti v Conakry. Dohodnutá schůzka naplánovaná na únor 1973 se již neuskutečnila. Celkově byla spolupráce hodnocena kladně, za dobu jejího trvání bylo uskutečněno 73 schůzek, výlohy (především za pohostění a drobné dary) byly: 153 400 GF, 1363 NF, 16 USA dolarů a 6141 Kčs.

v partyzánské a kontrarozvědné problematice a umístěním 10 stážístů na různá ekonomická místa. Celková pomoc byla v hodnotě 1 210 000 Kčs.³⁴⁾

Vojenská zásilka o hmotnosti 45 tun byla odeslána koncem listopadu 1961 do Conakry.³⁵⁾ V Guineji byla zabavena guinejskou armádou a po celý rok 1962 zablokována. Touto akcí chtěla Guinea k sobě více připoutat stranu PAI. Akce souvisela také se změnou politické orientace Guineje, neboť Portugalsko bylo členem NATO.

Nepřátelský postoj Guineje se stal pro PAI problémem. Alžírsko, Ghana a Maroko PAI podporovaly poskytováním materiální pomoci a výcvikem bojovníků v zacházení s pěchotními zbraněmi, ale i přesto partyzánům chyběly zbraně zabavené guinejskou armádou, a hlavně cesta, kterou by bylo možné dopravovat vojenský materiál do Portugalské Guineje, protože Guinea zne-možnila další tranzit zbraní přes své území.

Představitelé PAI se snažili situaci řešit tím, že ve spolupráci s pracovníkem československé rozvědky vypracovali plán akce BETA. Tento plán předpokládal, že ČSSR dodá výzbroj pro 200 vojáků, kteří provedou přepad portugalské posádky a ukořistí větší množství zbraní. Československo dodalo zbraně do Maroka na konci roku 1962, prostřednictvím tamních úřadů pak byly předány PAI.³⁶⁾ K provedení akce BETA nedošlo, zbraně byly ponechány v rukou PAI jako rezerva pro rozšíření akcí na Kapverdské ostrovy.

Roztržka mezi Guineou a stranou PAI GC vyvrcholila v roce 1963, kdy došlo k zatčení pracovníků sekretariátu strany PAI v Conakry guinejskými bezpečnostními orgány.³⁷⁾ V témže roce se vztahy mezi PAI a Guineou normalizovaly, byly vydány zabavené zbraně a byl umožněn neoficiální tranzit zbraní přes guinejské území do Portugalské Guineje.

³⁴⁾ AMV, fond A 5, inv. j. 227.

³⁵⁾ Archiv ÚZSI, sv. 43197, s. 186. Vojenská zásilka obsahovala: pistole – 1060 ks, puška – 600 ks, lehký kulomet – 30 ks, těžký kulomet – 3 ks, ruční granát – 2000 ks, samopal – 25 ks, signální pistole – 50 ks, dalekohled – 25 ks, motocykl – 1 ks, 15 q trhaviny a dále střelivo a zdravotnický materiál. Mimoto bylo rozhodnuto měsíčně vyplácet 2500 devizových korun sekretariátu PAI v Conakry.

³⁶⁾ Tamtéž, s. 187. K realizaci akce Beta bylo na základě souhlasu ministra vnitra Štroukala dodáno: samopal – 100 ks, puška – 100 ks, pistole – 50 ks, lehký kulomet – 10 ks, pancéřovka – 2 ks, ruční granát – 200 ks, trhaviny s rozbuškami – 200 ks, střelivo.

³⁷⁾ Tamtéž, s. 34. Cabral viděl příčinu negativního postoje Guineje k PAI v tom, že Guinea měla v úmyslu po svržení portugalské koloniální moci připojit Portugalskou Guineu ke svému území a Cabrala a silnou PAI viděla jako hlavní překážku. Část vedení PAI, která sídlila v Conakry, byla zatčena za pašování alžírských zbraní z Rabatu do Conakry. Přitom Guinejci o dosavadním pašování zbraní věděli a sám velitel policie Magassouba jim několikrát zabavené zbraně vracel.

V říjnu 1963 navštívili ČSSR generální tajemník PAI GC Amilcar Cabral se svým bratrem Luisem Cabralem, jež byl rovněž členem vedení PAI. Návštěva se uskutečnila oficiálně na pozvání Výboru solidarity s africkými a asijskými zeměmi, jež také jednal o poskytnutí humanitárního pomoci určené k normalizaci života v obsazených územích (v roce 1963 bylo stranou PAI obsazeno asi 30 % území Portugalské Guineje).³⁸⁾ Během návštěvy jednala delegace také na Ministerstvu vnitra. Při jednání Guinejci předložili žádost o poskytnutí dalších zbraní, uniforem, spojovacích prostředků a školení dalších členů PAI GC v bezpečnostní problematice. Dále žádali vyslání československého vojenského poradce na osvobozené území nebo do Conakry, byly projednány otázky výuky 10 frekventantů PAI GC pro organizaci bezpečnosti na obsazených územích.³⁹⁾ Výsledkem jednání bylo odeslání zbrojní zásilky pro PAI v dubnu 1964.⁴⁰⁾

Ještě před jejím doručením zaslal Amilcar Cabral v dubnu 1964 ministru vnitra ČSSR Štrougalovi osobní dopis, v němž žádá o rozšíření zbrojních dodávek pro guinejské partyzány. Svou žádost zdůvodňoval nutností zvrátit současnou rovnováhu sil s Portugalci na stranu PAI. Cabral požadoval těžké zbraně pro nově formované jednotky pravidelné armády a stranické milice na ničení dopravních sítí a opevněných základen.⁴¹⁾ Žádosti bylo vyhověno s přihlédnutím k přátelskému poměru k ČSR, k dosaženým výsledkům v boji proti stávající koloniální moci a perspektivám (zajištění vlivu a přenesení revolty do dalších kolonií) v červnu 1964.⁴²⁾

³⁸⁾ Tamtéž. Výbor poskytl v říjnu 1963 zdravotnický materiál v hodnotě 30 000 Kčs a v dubnu 1965 léky a školní materiál za 15 000 Kčs.

³⁹⁾ AMV, fond A 5, inv. j. 227. Delegace PAI předložila tyto konkrétní požadavky: několik těžkých kulometů včetně munice, výstroj pro armádu o zamýšlené síle 1000 mužů, 20 kusů vysílacích stanic s dosahem 25 km, 10 kusů s dosahem 50 km a 4 vysílací stanice pro dálkové spojení s Conakry, dále několik amplionů s příslušným zařízením, pláštěnky do deště, případně další materiál pro výstroj budované armády a partyzánský boj.

⁴⁰⁾ AMV, fond A 2/2, inv. j. 861. Zásilka obsahovala 20 ks těžkých kulometů vz. 37 s příslušenstvím a záložními součástkami, 100 500 ks nábojů vz. 47 7,92 mm, 100 ks samopalů vz. 25, 100 000 ks nábojů pro samopal 9 mm, 1000 ks čepic khaki letních a 800 ks khaki pracovních obleků. Mimoto poskytlo MV 20 souprav malých vysílačů a přijímačů a 1 soupravu 1 kW vysílače pro velení PAI GC. Spojovací materiál byl odeslán do Guineje počátkem června roku 1964.

⁴¹⁾ AMV, fond A 2/2, inv. j. 929. Cabral v dopise požadoval: velkorážní kulomet „čtyřče“ ráže 12,5 mm vz. 53 – 5 ks, těžký kulomet vz. 37 nebo 43 – 25 ks, samonabíjecí puška ráže 7,62 mm, vz. 52 – 250 ks, pancéřovka P-27 – 30 ks, ruční granát – 3000 ks, mina protipěchotní – 300 ks, mina protitanková – 300 ks, mina šrapnelová – 200 ks, puškový granát – 1000 ks, malorážka 5,6 mm pro výcvikové účely – 50 ks, maskovací oblek – 1000 ks, vozidla osobní, nákladní dle možnosti.

⁴²⁾ Tamtéž. Na schůzi předsednictva ÚV KSČ dne 30. 6. 1964 byl vysloven souhlas s odesláním zbrojní dodávky do Portugalské Guineje v tomto rozsahu: těžký kulomet vz. 37 – 25 ks, lehký kulomet vz. 52 – 60 ks, puška samonabíjecí vz. 52 – 250 ks, granát ruční – 3000 ks, mina protitanková – 300 ks, mina protipěchotní – 300 ks, mina šrapnelová – 200 ks, malorážka – 50

Vzájemné kontakty ve „speciální“ sféře pokračovaly i v následujících letech. I když hlavní díl pomoci PAI GC nesl SSSR, Cabral vysoce cenil i československý přínos na vyzbrojení PAI a fakt, že ČSSR poskytla zbrojní dodávky jako první. V roce 1965 bylo rozhodnuto uspořádat pětiměsíční kurs pro 10 frekventantů z řad PAI GC a rozšířit tak počet vyškolených bezpečnostních pracovníků na 34. Současně bylo povoleno, aby československý vojensko-bezpečnostní poradce působil i na území Portugalské Guineje, které bylo obsazeno partyzány PAI.⁴³⁾ Na konci roku 1965 byla straně PAI odeslána zbrojní zásilka v hodnotě 1,85 mil. Kčs. Zbraně byly odeslány opět tranzitem přes Guineu. Československým výborem solidarity s národy a Afriky a Asie a Československým červeným křížem byly zaslány léky a spotřební zboží v hodnotě 150 000 Kčs.⁴⁴⁾

Další zbrojní dodávky byly z ČSSR odeslány do Portugalské Guineje na počátku roku 1967⁴⁵⁾ a po podstatné redukci původních požadavků ještě o rok později. PAI GC žádala v tomto roce o pomoc v hodnotě 8 mil. Kčs, přičemž československá strana poskytla vojenský materiál v hodnotě 600 000 Kčs a Čs. výbor solidarity daroval zboží v hodnotě 300 000 Kčs. Vedle toho bylo zajištěno vyškolení 10 příslušníků bezpečnostního aparátu jako střednětechnických kádrů a Ministerstvo školství přislíbilo poskytnout 10 stipendií na středních školách.⁴⁶⁾ Tato pomoc byla ve sledovaném období z československé strany poslední.

Československé zbrojní dodávky měly pro partyzány z PAI ten význam, že poskytly zbraně pro vedení války proti portugalské koloniální správě.⁴⁷⁾ Do té doby se jednalo o hnutí, které svou silou nebylo schopné vést účinný boj proti portugalským jednotkám. Vyzbrojování PAI a ostatních národně osvobozeneckých hnutí (PAI nebyla zdaleka jedinou organizací, kterou ČSSR podporovala) se dělo prostřednictvím československé rozvědky a jeho cílem bylo

ks, 500 kg trhavin s iniciátory, 3 palebné průměry munice k uvedeným zbraním, minomet 82 mm vz. 52 – 15 ks, miny dělostřelecké 82 mm – 5000 ks, pancéřovka P-27 – 30 ks, náboj pro P-27 – 1000 ks, kabát pestrý s vložkou a kapucí pro výsadkáře – 606 ks. Současně bylo rozhodnuto o vyslání bezpečnostního poradce pro potřeby vedení PAI.

⁴³⁾ AMV, fond A 2/2, inv. j. 1015.

⁴⁴⁾ AMV, fond A 2/2, inv. j. 446. Vojenská zásilka obsahovala mj. 12 protitankových kanónů vz. 57 s 4800 náboji.

⁴⁵⁾ SÚA, fond PÚV KSČ, usnesení z 9. 12. 1966. PAI bylo zasláno 1000 pistolí, 2000 dýk, 50 samopalů ráže 7, 62 mm, 50 bazuk ráže 82 mm s náboji, 150 000 nábojů ráže 5,6 mm, 500 000 nábojů ráže 9 mm vz. 48, 1,5 milionu nábojů ráže 7, 62 mm vz. 52, léky a školní potřeby.

⁴⁶⁾ AMV, fond A 5, inv. j. 986.

⁴⁷⁾ Archiv býv. I. S-FMV, sv. 43197, s. 15. Před doručení československých PAI disponovala 15 samopaly dodaných z Alžíru, 100 pistolí, 80 kg TNT a 20 kg plastické trhavy. Tamtéž, s. 34: Maroko dodalo lednu 1963 150 kg vojenského materiálu – v bednách s léky a konzervami. Zásilka obsahovala 32 samopalů (30 sovětských a 2 americké), 30 granátů, 60 kg plastické trhavy, 100 pistolí, TNT, munici a rozbušky.

svrhnout nebo alespoň destabilizovat stávající moc a proniknout do příslušných zemí.

Informace získané spoluprací s národně osvobozeneckým hnutím byly dále využívány politicky a zpravodajsky. Byli získáváni spolupracovníci. Jsou známy případy, kdy byli příslušníci PAI nasazováni do akcí československé rezidentury.

Nezanedbatelnou formou pomoci bylo školení partyzánů ve vojensko-bezpečnostní problematice nebo poskytování nejrůznějších studijních stipendií. PAI měla nedostatek velitelů, kteří by byli schopni velet větším vojenským celkům, partyzáni vyškolení v ČSSR vyšší velitelské funkce zastávali.

Ve vedení strany PAI působil československý poradce, který se významnou měrou podílel na organizování bojových jednotek a plánování bojových akcí.⁴⁸⁾

ČSSR nebyla jedinou zemí, která PAI podporovala,⁴⁹⁾ ale bez její včasné a účinné zbrojní pomoci by PAI zůstala na počátku 60. let jen chabě ozbrojenou politickou emancipační stranou.⁵⁰⁾

⁴⁸⁾ Tamtéž, s. 185. Československý vojensko-bezpečnostní poradce působil v Conakry na sekretariátu PAI od září 1964 do léta 1968. (Předtím jeho funkci zastávali pracovníci rezidentury I. správy StB.) Jeho úkolem bylo pomoci PAI s budováním zpravodajské služby, generálního štábu a připravit pracovníky pro práci v nich. Dále měl pomoci při řešení ostatních vojensko-politických otázek. Během svého pobytu poradce zpracoval mj. návrhy organizace a činnosti generálního štábu, organizaci nově formovaných jednotek pravidelné armády a zpravodajské služby PAI a návrhy vojenských operací na likvidaci portugalských posádek. V této souvislosti vybízel velení PAI k přímým vojenským útokům na portugalské posádky a k upuštění od taktiky „střelby z pralesa“, která připomíná „hraní na vojáky“.

⁴⁹⁾ Tamtéž, s. 181. Vedle ČSSR podporovaly hnutí PAI: • Guinea: po urovnání vzájemných vztahů umožnila vybudování základny na svém území, pořádala na svém území výcvik partyzánů PAI, umožnila činnost sekretariátu v Conakry a umožnila tranzit zbraní přes své území. • Alžír: pořádal výcvik partyzánů, poskytoval konzultace ve vojenských otázkách a dodával výzbroj a výstroj. • Maroko: umožnilo dodávky a uložení zbraní na svém území. • Ghana: pořádala školení bojovníků a poskytovala materiální pomoc. • SAR: poskytoval materiální pomoc. • ČLR, SSSR: dodávaly nejmodernější zbraně. • Kuba: dodávala zbraně, školila vojáky.

Tamtéž, s. 146, 153: Pro ilustraci uvádím: Kuba vyslala pro potřeby PAI instruktory, kteří školili obsluhu minometů, protiletadlových zbraní a dělostřelců. V roce 1967 vyslala poradce a na jeho návrh byly vytvořeny dvojčety, protože PAI chyběli velitelé, kteří by byly schopni velet větším vojenským celkům. V témže roce Kuba dodala protiletadlové zbraně 12,7 mm, čtyřkulometry čs. výroby, námořní miny k přehrazení vodních toků, bazuky, zboží pro lidový obchod na osvobozených územích: potraviny tabák, léky. V roce 1967 bylo v Guineji 82 Kubánců.

⁵⁰⁾ Tamtéž, s. 31, 239: V roce 1961 Cabral žádal o zbraně pro 500–1000 bojovníků, v roce 1964 měla PAI 4000 vyzbrojených a vycvičených vojáků a v roce 1968 již měla 6000 vojáků a 2500 příslušníků stranické milice.

Akce MANUEL

Prokop Tomek

Čas od času se v tisku objevují spekulace o propojení mezinárodního terorismu s bývalým československým komunistickým režimem. Spolehlivě prokázat takové podezření je ale velmi obtížné. Výjimkou je akce kubánské a československé rozvědky s krycím názvem MANUEL. Dokumenty o akci se dochovaly v archivu bývalé rozvědky (tj. I. správy FMV) a v archivu ÚV KSČ, nyní uloženém ve Státním ústředním archivu.

Zahájení akce MANUEL proběhlo velmi nenápadně. Dne 17. 12. 1962 požádal zástupce náčelníka kubánské rozvědky Carlos Chain Soler (krycí jméno JUSTO) rezidenta I. správy MV ČSSR (československá rozvědka) v Havaně kpt. Zdeňka Vrání (krycí jméno VELEBIL) o spolupráci při zajištění návratu skupiny sedmi funkcionářů komunistické strany Venezuely z Kuby do vlasti.¹⁾ Začátkem 60. let bylo letecké spojení Československých aerolinií jedním z mála způsobů, jak nenápadně opustit Kubu. Připomeňme si, že právě na podzim roku 1962 proběhla tzv. kubánská krize, jejíž příčinou byl pokus SSSR zřítit na Kubě raketovou základnu schopnou reálně ohrozit území USA jaderným útokem a jejímž důsledkem byla blokáda Kuby. Následky těchto událostí a následně přijaté sankce se projevovaly i v dalších letech: např. letecké spojení s Kubou bylo zajišťováno linkami jen několika leteckých společností (včetně ČSA).

Vyžadovaná pomoc měla spočívat – kromě zajištění ubytování – především ve zvláštním pasovém odbavení skupiny, která měla do Prahy přiletět s falešnými kubánskými pasy a odletět na pravé venezuelské pasy přes několik dalších tranzitních zemí, a to bez razítek prozrazujících pobyt v ČSSR.

Proč byli tito Latinoameričané z Kuby vysláni za přísných podmínek utajení? Tyto osoby hrály totiž důležitou roli ve velkorysém plánu kubánského revolučního vedení, které se ve spolupráci s komunistickými stranami zemí Latinské Ameriky snažilo vyvolat v Jižní Americe rozsáhlou komunistickou revoluci. Vzhledem k hospodářské politice a sociální situaci v dané oblasti to nebyl nijak nereálný plán.

Podle zjištění čs. rozvědky byla akce MANUEL součástí mimořádně utajovaného kubánského projektu s názvem DOBLE JUEGO (Dvojitá hra). Kolem poloviny 60. let sídlil na Kubě zvláštní výbor složený ze zástupců nejdůležitěj-

¹⁾ Archiv I. S-FMV, sv. r. č. 80723/011.

ších latinskoamerických revolučních hnutí. Výbor je koordinoval a dvakrát do roka svolával konference. Podle informací I. správy MV se například v únoru 1964 na Kubě konala mimořádně utajovaná konference revolučních hnutí všech zemí Latinské Ameriky k projednání dalšího postupu národně osvobozeneckého hnutí. Konference zhodnotila stav připravenosti jednotlivých zemí na revoluci takto: KS Chile připravuje převzetí moci nenásilnou formou po parlamentních volbách v říjnu 1964; uskutečnění revoluce ve Venezuele, přes pevné pozice komunistické strany a hnutí FALN (tzn. Ozbrojené síly národního osvobození) brání hrozba intervence USA. V Peru je třeba sjednotit dosud roztržité revoluční hnutí, protože dosavadní pokusy o živelnou revoluci nebyly úspěšné. V Argentině existuje sice dobře zakonspirované a zorganizované revoluční hnutí, které ale nedokáže na svou stranu získat „peronismu podléhající masy“. Přesto se účastníci konference shodli na postupu v revoluci při respektu k specifickým jednotlivých zemí.²⁾

V 60. letech byli tedy na Kubě cvičeni občané zemí Jižní Ameriky se zcela vážným záměrem: vést v Latinské Americe i dalších oblastech světa partyzánský boj a zahájit tak komunistickou revoluci. Počet těchto bojovníků šel do tisíců. K organizování této revoluce a vedení politického boje byli na Kubě školeni i komunističtí funkcionáři. Tyto lidi bylo třeba co možná nenápadně dopravit do míst jejich plánovaného působení. K tomuto účelu mohlo být výhodně využíváno letecké cesty z Havany přes Prahu a země západní Evropy do Jižní a Střední Ameriky. V Praze bylo možno „zamést stopy“, přepravované osoby pasově odbavit tak, aby jim byla před návratem domů vytvořena legenda nezavadného pobytu ve světě.

Dne 19. 12. 1962 Venezuelci do Prahy skutečně přiletěli, ovšem telegrafická zpráva rezidenta Vrány dorazila do pražské centrály I. správy MV až druhý den po jejich příjezdu. Venezuelci se mezitím ubytovali v hotelu Internacional, odkud kontaktovali kubánské velvyslanectví, které cestou Ministerstva zahraničních věcí konečně informovalo Ministerstvo vnitra ČSSR. Již na počátku akce tedy hrozilo její prozrazení. Venezuelská skupina nicméně 21. 12. 1962 odletěla do Londýna (jeden z členů skupiny až 23. 12. do Curychu) a pak dále do Jižní Ameriky.

Po první skupině následovala další: čtyři Ekvádorci, dva Kolumbijci a jeden Peruánec, kteří přiletěli do Prahy 9. 1. 1963. V nepravidelných intervalech pak přiletěly do Prahy další skupinky, do 26. 4. 1963 to bylo již 78 osob. Pozoruhodnou skutečností je absence jakékoliv oficiální žádosti kubánského ministerstva vnitra o spolupráci s Ministerstvem vnitra ČSSR. Nepřišla ani tehdy,

²⁾ Archiv I. S-FMV, sv. r. č. 80723/011, Zpráva kurýra z rezidentury Havana 26. 3. 1964 a podsvazek /100 – Příspěvek do denní svodky 25. 2. 1964.

ani nikdy potom. Lapidárně je tato skutečnost vyjádřena ve zprávě pro kurýra do Havany ze dne 26. 3. 1964: „Závadou akce, která se táhne po celou dobu jejího provádění, je skutečnost, že se v prvních počátcích akce počítalo, že jde o několikarázové akce, které v průběhu krátké doby skončí a na základě toho nedošlo k oficiálnímu projednání ani základních podmínek spolupráce s představiteli kubánské rozvědky. Kubánští přátelé nám rovněž do dnešního dne nenastínili ani globální cíle, které touto akcí sledují, a neseznámili nás, jaký dopad perspektivně od celé akce v Latinské Americe očekávají. Jediným prostředníkem pro předávání dílčích úkolů a z naší strany kritických připomínek se stala naše rezidentura v Havaně. Toto spojení se prakticky omezuje na stručné telegrafické zprávy mezi centrálou a naší rezidenturou a na podrobnější rozbor posílaný jednou měsíčně kurýrní poštou.“³⁾

Centrálou I. správy byl ale hned v prosinci 1962 informován sovětský poradce v Praze i zástupce KGB v Havaně, kteří doporučili pomoc poskytnout. Sovětskému poradci v Praze byl 14. 6. 1963 na jeho žádost zaslán podrobný rozbor akce, po prostudování doporučil zachovávat maximální opatrnost. O akci byl pochopitelně informován (nejprve v informačních svodkách a v březnu 1963 souhrnnou zprávou) a projevil s ní souhlas i tehdejší ministr vnitra ČSSR Lubomír Štrougal.⁴⁾

Spolupráce mezi rozvědkami Kuby a ČSSR byla živá. S výjimkou akce MÝDLO (dodávky zbraní a výbušnin amerického původu z Kuby československé rozvědce pro její sabotážní akce) a vzájemného předávání zpráv ovšem tíha této spolupráce ležela především na čs. straně. V Praze byli školeni příslušníci speciálních složek kubánské rozvědky a z československého území do Západní Evropy vysazováni kubánští nelegální agenti.

Již 29. 12. 1962 zaslala centrála I. správy MV rezidentovi do Havany pokyny, jak postupovat při odbavování „delegací“ do Latinské Ameriky: každá skupina musí mít svého vedoucího, který po příletu do Prahy zavolá (pokud nebude sám kontaktován na letišti) na určené telefonní číslo, představí se jménem uvedeným ve svém falešném kubánském pase a bude žádat Gonzalese. Vyřídí pozdrav od Manuela („Saludos de Manuel“), na což bude osoba na druhém konci reagovat dotazem na Augusta („Que hace Augusto“). Poté si volající domluví schůzku. Do odbavování nebude zasvěcována ambasáda Kuby v Praze ani jiné instituce. Vedoucí skupiny odevzdá na schůzce kubánské pasy, které pak budou vráceny do Havany. Všechny skupiny bude před jejich příletem hlásit centrále rezident v Havaně, odbavovány budou jen skupiny

³⁾ Archiv I. S-FMV, sv. r. č. 80723/011, Zpráva kurýra z rezidentury Havana z 26. 3. 1964.

⁴⁾ Archiv I. S-FMV, sv. r. č. 80723/100, Rozbor a návrhy pro další obsahové a organizační řízení akce MANUEL, nepodepsáno, nedatováno, cca pol. 1964.

ohlášené a nebude reagováno na žádné požadavky vyslovované účastníky na místě. Termín „akce MANUEL“ se v dokumentech I. správy MV poprvé objevil 25. 1. 1963 jako krycí jméno pro zajišťování bezvívazových tranzitů pro latinskoamerické příslušníky, kteří z Havany přijíždějí do Prahy.⁵⁾

V Praze se „manuelců“ (jak byli účastníci od roku 1965 v dokumentech I. správy MV nazýváni) ujímali jeden až dva vyčlenění španělštinu ovládající příslušníci či příslušnice 1. oddělení 2. odboru I. správy MV (problematika Latinské Ameriky). Po telefonickém kontaktu byly schůzky s manuelci konány v centru města, zpravidla v některé z restaurací v blízkosti kanceláře ČSA v Revoluční ulici, případně hned na letišti. Kromě cestovních informací, operativního poskytování pomoci (např. v případě náhlých zdravotních problémů, při zakoupení nejnütnější cestovní výbavy nebo výměnou valut) zajišťovala I. správa MV manuelcům ubytování buď v některém z pražských hotelů (např. Internacional, Splendid, Centrál, Centrum) nebo ve svých konspiračních bytech (zejména KB VALENTINA v Praze-Holešovicích a KB VENKOV v obci Ládví jižně od Prahy).

Pro I. správu MV znamenali projíždějící manuelci i lákavý zdroj informací: 10. odbor I. správy mohl studovat cestovní pasy jihoamerických států, 1. odbor se neúspěšně pokusil využít některých manuelců po jejich návratu do Jižní Ameriky jako informátorů.

Od počátku a i po celou dobu konání akce se na kubánské straně opakovaly chyby ohrožující její utajení. Kubánská rozvědka především účastníky na cestu řádně nepřipravovala. Řada z nich pak v Praze žádala radu, jak při vstupu do své vlasti legalizovat dlouhodobé pobyty v zahraničí. V zimním období nebyli účastníci akce vybavováni teplým oblečením, což mohlo být jednak nápadné spolucestujícím, jednak to v pražských mrazech zvyšovalo riziko onemocnění. Někteří účastníci se chovali nápadně: při pasovém odbavení vytahovali najednou falešný i pravý pas, bankovky, kterými byli vybaveni na cestu, mívali svázaný v balíčcích provázkem či gumičkou, konspirační telefonní číslo a hesla někdy vypsány na papírcích. Bývali nedisciplinovaní – v Praze např. vyhledávali své kontakty, zajišťovali si vlastní program apod. Někteří ani netušili, že budou v Praze očekáváni.

Dalším závažným problémem byly neuměle zfalšované cestovní pasy, které musely být v Praze pracovníky 10. odboru I. správy MV soustavně kontrolovány a v některých případech velmi pracně opravovány: *„Ještě k paraguayskému pasu, který jsme upravovali. Pas byl prošlý, kubánští přátelé jej prodlužovali, ale zapomněli dát razítko příslušného konzulátu. Toto razítko jsme doplnili. Nyní*

⁵⁾ Archiv I. S-FMV, sv. r. č. 80723/100, Zpráva centrály „K vysílání skupin z Havany přes Prahu do Latinské Ameriky“, 27. 12. 1962.

k provedení prodloužení. Podle hodnocení našich grafiků bylo toto provedeno velmi špatně, v pase bylo škrábáno, takže byla porušena struktura papíru, toto bylo zamazáváno bílou barvou, takže pod křemíkovou lampou tam byly černé fleky, prodloužení – text byl velmi protlačen a neuměle okopírován. Podpis byl protlačován a obtahován roztrěsenou rukou. Razítko ‚CONSUL GENERAL‘, které bylo pod podpisem, bylo pouze děláno fialovou tužkou. Naši odborníci prohlásili, že by s takovýmto pasem nikdy osobu nepustili, protože toto je přímé ohrožení, a nikdy by takovou práci neudělali. Snaha v tomto případě nestačí, jde zde o člověka, a proto je třeba tomu věnovat větší pečlivost.“⁶⁾

Problémem byla i nekomunikativnost kubánské strany, která neinformovala o tzv. provalech (tj. prozrazení) v akci. V červenci 1964 se z Kuby podařilo defektovat (tj. přeběhnout) příslušníku kubánské rozvědky s krycím jménem VICTOR. Tuto skutečnost se pracovníci I. správy dozvěděli náhodně až za 11 měsíců od jednoho z manuelců, který byl s VICTOREM konfrontován policií ve vazbě na San Salvadoru. Šéf kubánské rozvědky commandante Manuel Pinheiro Losada se VELEBILOVI v Havaně omlouval, že jej o věci zapomněl informovat (!). O případech zatčení manuelců byla I. správa MV informována zpravidla monitorováním jihoamerického tisku.

Mimo jiné i díky uvedeným chybám přestala být akce MANUEL brzy tajemstvím. Již v první polovině roku 1963 začala čs. rozvědka získávat signály svědčící o vědomosti zpravodajských služeb Západu o faktu, že Praha je přístupnou stanicí jihoamerických komunistů a partyzánů. V únoru 1963 se uskutečnilo jednání bezpečnostního výboru Organizace amerických států (OAS), který vyzval své členy k zahájení izolace Kuby. Cílem bylo znemožnit tak vysílání agitátorů z kubánského území do zemí Jižní Ameriky a postihnout i další kubánskou podvratnou komunistickou činnost. Konkrétně byl vysloven i požadavek zákazu cestování z Kuby a na Kubu, bojkot kubánských filmů a publikací a znemožnění kubánské finanční podpory pro revoluční hnutí zemí Latinské Ameriky.

Počátkem března 1963 emigroval s pomocí velvyslanectví Brazílie v Havaně poručík Noel Sales y Santos. Veřejně potvrdil, že na kubánské vojenské základně San Julián cvičil pro ozbrojený boj latinskoamerické partyzány. Přesto na sebe daly přímé oficiální reakce poměrně dlouho čekat. Dne 17. 10. 1967 předala brazilská vláda čs. velvyslanci v Rio de Janeiro oficiální stížnost na pomoc poskytovanou čs. vládou brazilským „protivládním živelům“ umožněním a částečným financováním (?) cesty na Kubu a z Kuby přes Prahu. Signály o nespokojenosti s chováním čs. vládních úřadů byly zaznamenány i ve Venezuele. Zde se projevil zpřísněným postupem při vyřizování víz pro čs. občany. Příčinou

⁶⁾ Archiv I. S-FMV, sv. r. č. 80723/100, Kurýr 22. 12. 1963.

nespokojenosti venezuelských vládních míst bylo pravděpodobně květnové vylovení skupiny kubánských a venezuelských partyzánů na pobřeží Venezuely. Tento incident projednávala na žádost Venezuelské vlády XII. poradní schůze ministrů zahraničních věcí členských zemí OAS v září 1967. Jednání bylo vzhledem k navazujícímu zesílení partyzánských aktivit v Bolívii, Guatemale a Nikaragui (kde byla postřílena skupina 24 partyzánů, z nichž polovina prodělala výcvik na Kubě) sledováno ve všech zemích kontinentu.

Tyto reakce byly čs. režimu nepochybně nepříjemné. Stížnost brazilské vlády sice čs. velvyslanec pochopitelně odmítl jako nepodloženou, ale způsob, jak vyklouznout z pasti pomoci „národně osvobozeneckému boji“, zřejmě neexistoval, jak ve své informaci z 17. 11. 1967 adresované 8. oddělení ÚV KSC naznačil náčelník I. správy MV plk. Josef Houska: *„Naše účast na akci MANUEL je rovněž součástí podpory národně osvobozeneckému hnutí, které je podle tezí XIII. sjezdu KSC naším úkolem. Současně je třeba počítat s tím, že odmítnutí naší pomoci by mělo velmi negativní dopad vůči kubánským přátelům a zároveň by v podstatě neřešilo problém, neboť naše poměrně kvalifikovaná pomoc na území ČSSR by byla potom nahrazena jistě řadou méně kvalifikovaných opatření kubánských přátel a navíc bychom ztratili o této akci přehled.“*⁷⁾

Podle svědectví dochovaných archivních materiálů příslušníci čs. rozvědky ve většině případů neznali pravou totožnost a minulost odbavovaných manuelců. V řadě případů jim však byla známa nejen totožnost, ale u některých osob i jejich předcházející teroristická činnost. Například na podzim 1963 přes Prahu projíždělo několik únosců venezuelské lodi Anzoategui a v létě 1964 zde strávil na cestě do Venezuely 20 dní dokonce i velitel tohoto únosu (provedeného revoluční organizací FALN). Přiletěl s kubánským pasem na jméno Calixto Sylva y DIAZ, z Prahy pak odcestoval s kolumbijským pasem na jméno Salvador RODRIGUEZ, jeho pravé jméno znělo ovšem jinak. RODRIGUEZŮV odjezd z Prahy byl Havanou pozdržen, což on pochopil jako opatření provedené v souvislosti se zveřejněním informace o jeho plánovaného příjezdu ve Venezuelském tisku. Podle těchto zpráv měl do Venezuely přijet provést atentát na venezuelského prezidenta (!). Veškerý čas v Praze věnoval četbě a studiu dokumentů, které mu do konspiračního bytu nosil zástupce ústředního výboru komunistické strany Venezuely v Praze Geronimo Carrera. RODRIGUEZ si na doporučení pracovníků I. správy MV nechal narůst knírek a byly pro něj koupeny brýle s čistým sklem.⁸⁾

Velmi obtížná a dnes již mnohdy nemožná identifikace většiny účastníků akce MANUEL nedává šanci zjistit, jak vysoké procento mezi nimi tvořili

⁷⁾ SÚA, archiv ÚV KSC, fond 05/11, složka „MV akce MANUEL“ 1967.

⁸⁾ Archiv I. S-FMV, sv. r. č. 80723/104.

profesionální teroristé. Hranice mezi některými partyzány a teroristy je navíc velmi nezřetelná. Jako celek šlo o pestrou směs individualit od negramotných rolníků a horalů, přes mladé levicové studenty a intelektuály, zkušené partyzánské velitele a organizátory, až po profesionální komunistické funkcionáře a agitátory. Od konce roku 1964 začali být proto na podnět pražské centrály účastníci rozdělováni do tří kategorií: A – vedoucí funkcionáři komunistických stran a osoby s plnou důvěrou, B – řadoví prověřeni účastníci mající důvěru, C – řadoví, ne zcela důvěryhodní a prověřeni účastníci. Začátkem roku 1967 zaznamenala I. správa MV rozšíření snah kubánské rozvědky o ovlivňování revolučního hnutí i v jiných oblastech světa. V rámci akce MANUEL začali tehdy po absolvování výcviku na Kubě přes Prahu cestovat na Blízký Východ skupinky íránských partyzánů. Kubánci tyto transporty označovali jako akce RAMADAN. V roce 1968 je pak doložena cesta skupinky Eritrejců ze Sýrie přes Prahu na Kubu. Po absolvování partyzánského výcviku a návratu do etiopské Eritreje měli tito lidé v oblasti vyvolávat ozbrojené nepokoje. (Občanská válka v Etiopii pak trvala celé další desetiletí).

V souvislosti s cestou skupinky Eritrejců je možno zmínit i incident, který se tehdy v Praze stal. Po přeletu do Prahy 12. 12. 1968 se hned na letišti od skupinky oddělil Salamoun ZULDA (krycí jméno, pravé není známo). Nastoupil do autobusu ČSA jedoucího k hotelu Internacional. Zpozoroval jej ale rezident kubánské rozvědky v Praze RICARDO, který ZULDU sledoval až před hotel. Zde jej dezorientovaný ZULDA anglicky oslovil a chtěl ukázat cestu na švýcarské velvyslanectví (!). RICARDO mu nabídl, že ho tam odveze vlastním autem. Zavezl jej ale do konspiračního bytu kubánské rozvědky a zde vyslechl. ZULDA se přiznal, že měl v úmyslu se uchýlit na švýcarské velvyslanectví, aby tam celou akci oznámil a požádal o azyl. Po konzultaci s Havanou se RICARDO rozhodl odvézt jej s pomocí I. správy MV přes Moskvu do Damašku, údajně proto, že z Prahy do Damašku neletěla žádná linka přímo a při mezipřistání by mohly nastat „komplikace“. ZULDU do Moskvy dopravil sám 23. 12. Na ZULDOVO „uklidnění“ před odletem a během letu použil sedativa zajištěná I. správou MV. V důsledku odložení odletu aplikoval RICARDO další dávku sedativ ze své iniciativy, takže ZULDA upadl do hlubokého spánku. O jeho dalším osudu nebylo v dostupných archivních materiálech nic zjištěno.⁹⁾

Zásadní skutečností, která komplikuje zjištění celkového rozsahu transportů osob vysílaných se zvláštními úkoly z Kuby je skutečnost, že prostřednictvím I. správy MV byla odbavována jen jejich část. Již v roce 1963 byl do Prahy vyslán styčný orgán kubánské rozvědky, oficiálně působící jako zástupce letecké společnosti CUBANA. Jeho úkolem bylo mimo jiné spoluzajišťovat akci MANUEL. Téměř po celou dobu konání akce, zejména pak od dubna 1968,

⁹⁾ Archiv I. S-FMV, sv. r. č. 80723/112, Ricardo Perez (záznam ze schůzek 19.–21. 12. 1968).

byly některé skupiny odbavovány kubánskými rozvědčíky působícími v Praze. O těchto osobách nedostávala I. správa MV většinou žádné informace. Havanská rezidentura I. správy MV v listopadu 1970 zjistila z nepřímé zmínky nejdůvěryhodnějšího pramene – samotného Fidela Castra – překvapivou informaci, podle níž měl v roce 1965 pobývat na cestě z Kuby v ČSSR inkognito legendární revolucionář Ernesto Guevara. Guevara tehdy podnikl cestu do Asie a Afriky a nakonec odjel bojovat do Bolívie, kde byl na jaře roku 1967 zajat a zastřelen. Jak se zdá, pro čs. rozvědku byla informace o jeho pobytu v Československu překvapením.¹⁰⁾

Transporty osob cestujících s podezřelým posláním do Latinské Ameriky přes Prahu dále zajišťovaly i instituce jako Světová odborová rada, Mezinárodní svaz studentstva a samostatně i ÚV KSČ, takže podle stanoviska náčelníka I. správy MV plk. Housky z 7. 11. 1967 adresovaného ministru vnitra Josefu Kudrnovi byl „*námi odbavovaný a registrovaný počet projíždějících proto [...] pravděpodobně jen malou částí skutečných průjezdů.*“¹¹⁾

Celkový počet osob odbavených v akci MANUEL od prosince 1962 do dočasného (faktického) zastavení akce v lednu 1970 činil 1123 osob. (Mezi důvody, kterými vysvětlovala Havana dočasné přerušení akcí, bylo pro zajímavost i „velké zatížení pracovníků vnitra při reorganizaci ministerstva a při sklizni cukrové třtiny.“)¹²⁾

Údaje o eventuálních průjezdech „revolucionářů“ přes Prahu v dalším období chybí. Za období od října 1969 do května 1970 zajistili příslušníci rezidentury kubánské rozvědky v Praze dopravu na Kubu asi 110 osobám. Na druhou stranu ale již v dubnu 1969 informace získané I. správou MV svědčily o údajné změně postoje kubánských vládních míst k podpoře partyzánů v Latinské Americe. Na základě analýz tamní politické situace se kubánští představitelé údajně rozhodli (až na výjimečné případy) omezit pomoc partyzánskému hnutí na pomoc finanční. Intenzivní propaganda ozbrojeného boje měla nadále pokračovat. Události 70. let v Chile, Nikaragui a Grenadě i v zemích Afriky (Angole a Etiopii) ovšem ukazují, že Kuba nadále zůstávala trojským koněm komunismu pro americké kontinenty i pro další místa ve světě.

¹⁰⁾ Archiv I. S-FMV, sv. r. č. 80723/111, Zpráva rezidenta z Havany č. 75, listopad 1970.

¹¹⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, fond 05/11, složka „MV akce MANUEL“ 1967.

¹²⁾ Archiv I. S-FMV, sv. r. č. 80723/113, Zpráva o průběhu akce M a provedených opatřeních k odstranění nedostatků, 1. 6. 1970, 4. odb. správy A I. S-FMV.

Rušení zahraničního rozhlasového vysílání pro Československo

Prokop Tomek

„Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoliv prostředky a bez ohledu na hranice.“

(Článek 19 Všeobecné deklarace lidských práv, přijaté 10. 12. 1948 valným shromážděním OSN.)

I. Úvod

Účelem tohoto příspěvku je osvětlit historii rušení zahraničního vysílání pro Československo v době vlády komunistů. Zvláštní pozornost bude věnována rušení stanice Svobodná Evropa (SE). Komunistický režim věnoval této stanici vytrvalou, všestrannou a intenzivní pozornost, protože její vysílání se na celkovém objemu zahraničního vysílání podílelo nejvíce a pro občany Československa mělo výjimečný význam.

Komunistická Státní bezpečnost řadila vysílání západních zahraničních rozhlasových stanic v českém a slovenském jazyce k prostředkům ideologické diverze protivníka, charakterizovaného tradičně jako „imperialisté v čele s USA“. StB rozdělovala formy západní ideodiverzní činnosti v období do roku 1960 do tří základních kategorií:

- bílá propaganda (vysílání oficiálních rozhlasových stanic kapitalistických států);
- šedá propaganda (činnost Svobodné Evropy, jednalo se ale nejen o rozhlasové vysílání, ale i o zasílání tiskových materiálů do Československa po vodních tocích, pomocí balonů a poštou);
- černá propaganda (tiskové materiály snažící se vzbudit dojem, že pocházejí přímo z Československa, i tuto propagandu měla ovšem vést Svobodná Evropa).¹⁾

¹⁾ AMV, fond dipl. prací, npor. Löbl, Vlastimil: Boj československé Státní bezpečnosti proti ideodiverzní činnosti vedené proti Československu v letech 1948–1960. Dipl. práce absolventa VŠ SNB, Fakulta StB, Praha 1987, str. 14.

Proti působení „bílé“ a jedné z forem „šedé“ propagandy, tedy rozhlasovému vysílání, se bránil komunistický režim dvěma způsoby. Aktivně, to znamená především agenturním pronikáním do center ideologické propagandy a následnými rozkladnými opatřeními a kontrapropagandou až po snahu o zákroky s využitím různých oficiálních mezinárodních mechanismů. Druhý způsob byl pasivní, to znamená znemožňování přijímání produktů tzv. ideologické diverze protivníka československými občany.²⁾

Podle materiálů StB bylo radiokomunikační kontrolní službou zachyceno vysílání hlásící se „Slyšíte vysílač národního výboru pro Svobodnou Evropu“ poprvé 4. 7. 1950. Vysílač Svobodné Evropy měl pak půlhodinové relace z New Yorku vysílat pravidelně od května 1951; podle oficiálního zdroje (SE) se první vysílání v českém a slovenském jazyce uskutečnilo pod označením „Hlas svobodného Československa“ 18. 7. 1950 v 18:00 hod.

Vysílání rozhlasových stanic z území států demokratického světa (a některých na Moskvě nezávislých tzv. lidově demokratických států) v českém nebo slovenském jazyce pocítovali představitelé československého komunistického režimu jako nepřátelské a nebezpečné. Nejen proto, že šlo o zdroj propagandy a pramen informací (a to někdy i tendenčních: měly sloužit i k oslabení morálky protivníka), ale i pro údajné propojení zahraničních vysílačů se zpravodajskými službami, kterým měly sloužit ke spojení se spolupracovníky v Československu. Při snahách o jeho oficiální zamezení argumentovali komunisté rezolucí OSN č. 110 z roku 1947, podle níž byla jakákoliv propaganda vedená proti jiné zemi neslučitelná s Chartou OSN. To se mělo týkat zejména Svobodné Evropy.

Nepřekvapí, že v rušení zahraničního vysílání byl pro československé komunisty velkým vzorem Sovětský svaz, a to po celé období let 1952–1988, pouze s čestnou výjimkou krátkého období v roce 1968.

II. Zahraniční vysílání a rušení počátkem 50. let

Již ve dnech 2.–12. 11. 1950 byla se souhlasem vedení komunistických stran ČSR, PLR a MLR uskutečněna důvěrná porada zástupců bezpečnostních složek těchto tzv. lidově demokratických států ve věci společného rušení proti tzv. nepřátelskému vysílání. Této (zřejmě první) koordinační schůzky k danému tématu se za StB zúčastnili lidé, kteří pak v dalším období budovali systém rušení zahraničního rozhlasu v ČSR: pplk. Karel Smíšek,³⁾ por. Miloš Sviták⁴⁾

²⁾ Tamtéž, str. 47–61.

³⁾ Karel Smíšek (1893–1968), původně zámečník, 1920–1933 agent Kominterny v ČSR, 1934–1944 služba v Rudé armádě a NKVD, 4. 5. 1945 vstup k MV ČSR, IV. sektor velitelství StB, 22. 12. 1953 náčelník IX. správy MV, 12. 7. 1957 povýšen do hodnosti genmjnr., 30. 6. 1962 důchod.

a npor. ing. Zdeněk Bastl.⁵⁾ Účelem schůzky bylo vypracovat přesný plán organizace rušících radiovysílačů tak, aby byl poslech západních „nepřátelských“ vysílačů v sovětských satelitech znemožněn do co největší míry.

Již 13. 11. 1950 předal Smíšek protokol z jednání náměstkovi ministra národní bezpečnosti Karlu Švábovi, který jej měl postoupit k projednání ÚV KSČ. Šváb ve věci zřejmě nepodnikl nic, což Smíšek po Švábově zatčení v únoru 1951 označoval za další doklad jeho zrádcovské činnosti.⁶⁾ Přes urgence maďarské strany v lednu a březnu 1951 a Smíškovy dotazy na ÚV KSČ se nic nedělo až do 24. 11. 1951, kdy dostal Smíšek protokol, nalezený ve Švábově trezoru, zpět. Tehdy byl o problému informován náměstek předsedy vlády a ministr zahraničních věcí Viliam Široký. Na Ministerstvu zahraničních věcí se 3. 1. 1952 za Smíškovy účasti uskutečnila porada se zástupci Maďarska a 4. 1. 1952 pak porada s generálním ředitelem Čs. rozhlasu Kazimírem Stahlem. Podle Smíška byly podklady, vytvořené již v listopadu 1950, velmi podrobné a vhodné k rozpracování, takže roční zdržení „způsobilo ČSR a spo- lečné věci lidových demokracií nedozírné škody.“⁷⁾

Dne 30. 1. 1952 uložil politický sekretariát (PS) ÚV KSČ Ministerstvu národní bezpečnosti úkol organizovat „*obranná opatření proti nepřátelskému vysílání*“. Pro tuto činnost se záhy ujalo označení „*radiová obrana*“ nebo „*radioobrana*“. Ministerstvo národní obrany mělo podle rozhodnutí ÚV KSČ zapůjčit pro zajištění provozu prvních devíti rušících středisek na přechodnou dobu 82 odborníků. Tyto síly měly být později nahrazeny stálými zaměstnanci z resortu pošt.⁸⁾

⁴⁾ Miloš Sviták (1909–?), původní povolání telegrafní dělník, k MV byl převeden spolu s kontrolní službou radioelektrickou (tzn. radiokontrarozvědka) od Ministerstva pošt. Na MV byl od 1. 11. 1948 nejprve občanským zaměstnancem radiokontrarozvědky, později byl ustanoven náčelníkem IV. odboru IX. správy MV a 1. 11. 1954 náčelníkem VI. zvláštního odboru MV, 1. 7. 1964 zástupcem náčelníka VII. správy MV, 1. 9. 1966 náčelníkem V. odboru a 31. 12. 1968 odešel z MV do důchodu v hodnosti pplk.

⁵⁾ Zdeněk Bastl (1908–?), od 8. 3. 1948 příslušník SNB – náčelník oddělení G/1 (telekomunikace) sektoru Bat (operativní technika) velitelství StB, 1. 7. 1952 do 31. 7. 1952 na technickém úseku MNB.

⁶⁾ Karel Šváb (1904–1952), dlouholetý funkcionář KSČ, od září 1949 vedoucí funkce v rámci StB, 28. 8. 1950 náměstek ministra národní bezpečnosti, v prosinci 1950 nucená dovolená, 16. 2. 1951 zatčen. V procesu s tzv. protistátním spikleneckým centrem Rudolfa Slánského byl 27. 11. 1952 odsouzen k trestu smrti a 3. 12. 1952 popraven.

⁷⁾ AMV, fond A 2/1, inv. j. 1592: Pamětní spis o důvěrně poradě zástupců státních bezpečností lidově demokratických států ČSR, PLR a MLR, konané ve dnech 2.–12. 11. 1950 ve věci společné obrany proti nepřátelskému vysílání. Datováno 23. 1. 1952, podepsán pplk. Karel Smíšek.

⁸⁾ AMV, fond A 2/1, inv. j. 347: Zpráva o náborech technických sil pro obranu čs. území proti nepřátelskému rozhlasovému vysílání. Pro PS ÚV KSČ dne 14. 5. 1952, předložil K. Bacílek.

Situační zpráva „O stavu obrany proti nepřátelskému rozhlasovému vysílání“, kterou ministr národní bezpečnosti Karol Bacílek předložil k projednání PS ÚV KSČ 19. 11. 1952, ukazuje stav budování systému rušení a jeho první „úspěchy“ za necelý rok existence. Pro zajištění akce R-405 (což byl krycí název projektu rušení) bylo v lednu 1952 za součinnosti se sovětskými poradci a v úzké spolupráci s MNB při Čs. rozhlasu zřízeno zvláštní oddělení „*k rušení nepřátelské propagandy a pořadů zaměřených proti našemu lidově demokratickému zřízení.*“⁹⁾

Základní technickou jednotkou systému radioobranu se stal rušící vysílač. Několik takových vysílačů bylo řízeno a kontrolováno blízkou služebnou – oblastním řídicím bodem, kterých bylo do doby podání zprávy vybudováno sedm: Praha (Paví vrch na Smíchově), Plzeň, České Budějovice, Brno, Ostrava, Bratislava-Koliba a Košice-Heringeš, dále byl řídicí bod dálkového rušení v Nymburku a monitorovací stanice v Drahelčicích, sloužící současně ke kontrole účinnosti dálkového rušení pro SSSR a další tzv. lidově demokratické státy. Na středních a dlouhých vlnách bylo výlučně k rušení využíváno osmnáct vysílačů. Čtrnáct dalších pak bylo nasazováno v době mimo jejich vysílání programů Čs. rozhlasu. K rušení programů na krátkých vlnách bylo vybudováno rušící centrum v Poděbradech, které s využitím šesti vysílačů a krátkovlnného vysílače v Kostolanech sloužilo pro dálkové rušení zahraničního vysílání pro SSSR. Pro lokální rušení programů na krátkých vlnách na území Velké Prahy bylo vybudováno centrum na Petříně s devatenácti vysílači. Pro pomoc při rušení zahraničního vysílání zaměřovaného na území MLR, PLR, RLR a BLR bylo k rušení 54 relací denně využíváno čtrnáct čs. vysílačů na osmi frekvencích středních vln a sedm vysílačů pomáhalo v rušení 40 relací na krátkých vlnách pro vysílání na území SSSR, MLR a PLR.¹⁰⁾

Služebny – oblastní řídicí body – byly vybudovány za úzké spolupráce Ministerstva spojů a MNB, přesněji přímo Státní bezpečnosti, která úkol zajišťovala materiálně i organizačně. StB spadala v té době pod náměstka ministra národní bezpečnosti pplk. Antonína Prchala. Koncem března 1952 bylo při IV. odboru (technickém) hlavní správy StB (náčelník pplk. Karel Smíšek) zřízeno 6. oddělení, jemuž byly podřízeny všechny služebny. V kompetenci oddělení bylo řízení a kontrola rušení vysílání zaměřeného na území ČSR, řízení a kontrola rušení dálkovými vysílači v rámci dohod o vzájemné spolupráci s dalšími státy, zajišťování technické úrovně použitých kontrolních a řídicích prostředků a zajišťování dostatečné technické a politické úrovně pracovníků. Na Ministerstvu spojů bylo k řízení a budování rušících center zřízeno oddělení HS 55,

⁹⁾ AMV, fond A 2/1, inv. j. 432: O stavu obrany proti nepřátelskému rozhlasovému vysílání, 19. 11. 1952, Karol Bacílek.

¹⁰⁾ Tamtéž.

v jehož kompetenci byla správa, udržování a budování nových rušících center a nasazování rušících vysílačů. Účinnost rušení byla denně kontrolována kontrolními služebnami s využitím informací získaných obvodními odděleními StB na deseti místech státu. Z výsledků kontrol byly sestavovány denní, týdenní a čtvrtletní přehledy „*krytí nepřátelského vysílání*.“¹¹⁾ Tolik se tedy podařilo udělat za necelý rok.

Nejdůležitějším hlediskem pro posouzení celého systému byl ovšem jeho účinek. Podle Bacílkovy zprávy nebyly výsledky uspokojivé. Důvodem mělo být stále nedostatečné technické vybavení, odborně nepřipravení pracovníci a v neposlední řadě silný protivník, disponující množstvím vysílačů o velkém výkonu. Zvláště neuspokojivý byl dosažený výsledek rušení na krátkých vlnách, kde vysílalo v ranních hodinách různé programy pro ČSR až 40 zahraničních vysílačů a rušit se dařilo pouze zhruba 50 % vysílání, vesměs v místech s větší koncentrací obyvatelstva. Obtížnost rušení vysílání na krátkých vlnách byla trvalým problémem, jehož příčinou je specifický způsob šíření krátkých vln odrazem od ionosféry a dopadem na zem ve stejném úhlu. (Rušení signálu na krátkých vlnách je proto neúčinnější z větší vzdálenosti od místa vysílání.)

V reakci na zprávu ministra Bacílka uložil PS ÚV KSČ 19. 11. 1952 ministru národní bezpečnosti vytvořit koordinační komisi zainteresovaných resortů ve složení: předseda – náčelník IV. odboru HS StB pplk. Karel Smíšek, a členové – zástupce Ministerstva spojů Kazimír Stahl a zástupce Ministerstva informací a osvěty Josef Vrabec. MNB mělo pokračovat ve výstavbě rušících center, aby byla rušícím signálem pokryta především velká města a místa s velkou koncentrací obyvatelstva. V první etapě (s termínem dokončení 30. 6. 1953) měla být vybudována rušící centra v Praze, Plzni, Liberci, Ústí nad Labem, Ostravě, Brně, Bratislavě, Českých Budějovicích a Košicích, ve druhé etapě (s termínem dokončení 31. 12. 1953) centra v Karlových Varech, Mostě, Hradci Králové, Jihlavě, Olomouci, Gottwaldově (původně i dnes Zlín), Přerově, Prostějově a Karviné. Technické zařízení rušících center – 52 rušících jednotek s koncovými stupni po 1 kW (104 vysílačů) – si mělo vyžádat částku 130 milionů Kčs. Do 30. 4. 1953 mělo být dokončeno nové dálkové rušící centrum v Litomyšli v hodnotě 10,5 milionu Kčs a jako rezerva mělo být vyrobeno deset vysokofrekvenčních impulzních budičů v hodnotě dalších 5 milionů Kčs. MNB plánovalo v průběhu prvního pololetí 1953 rozšířit služebny – oblastní řídicí body v Brně, Bratislavě, Košicích a Plzni – a vybudovat nové v Liberci a Ústí nad Labem, celkem v hodnotě 12–15 milionů Kčs. Místopředseda vlády Jaromír Dolanský pak měl zjistit možnost urychlené výroby 67 speciálních automatických vysílačů podle návrhu ing. Gajdy (tzv. kulometů). Ke ko-

¹¹⁾ Tamtéž.

ordinaci obrany s ostatními lidově demokratickými státy mělo být navázáno zvláštní telefonické spojení a ministr zahraničních věcí Viliam Široký měl podniknout kroky ke svolání mezistátní konference o vyřešení problému rušení krátkovlnných vysílačů. Dolanský dostal za úkol vypracovat ve spolupráci s Ministerstvem spojů a MNB plán zajištění „maximálního rušení propagandy ze všech nepřátelských států“ s využitím všech zdrojů a možností. Otázku měl projednat s představiteli všech resortů. Plán měl předložit PS ÚV KSČ již 15. 12. 1952.¹²⁾ Zda byly všechny zadané úkoly splněny, není zcela zřejmé. Zdá se však že nikoliv, protože s týmiž problémy se setkáváme i v dalším období.

Dne 3. 6. 1953 se předsednictvo vlády ČSR usneslo zajistit výstavbu systému rušení zahraničního vysílání. Jednalo se o první vládní stanovisko v dané věci, do té doby byla tato otázka řešena pouze na úrovni předsednictva ÚV KSČ. Usnesením vlády bylo Ministerstvu národní bezpečnosti uloženo zajistit řízení a kontrolu rušení, sestavit měřicí četu k měření intenzity nepřátelských i rušících vysílačů, provést prověrku všech vysílačů v ČSR mimo resorty MNB a MNO a do konce roku 1953 provést II. etapu výstavby kontrolních bodů.

Po sloučení Ministerstva národní bezpečnosti a Ministerstva vnitra v září 1953 byla v rámci zásadní reorganizace bezpečnostního aparátu místo dosavadního IV. odboru HS StB zřízena IX. správa MV, zabývající se výzkumem, vývojem, výrobou a instalováním operativní techniky, radiokontarozvědkou, radioobranou a dozorem nad vládními spoji. Jejím náčelníkem byl ustanoven plk. Karel Smíšek a spadala do působnosti náměstka ministra vnitra Karla Košťála.¹³⁾ Úkoly související s radioobranou byly uloženy IV. odboru této správy, jehož náčelníkem byl jmenován npor. Miloš Sviták. O důležitosti, jaká byla radioobraně přisuzována, svědčí i skutečnost, že 1. 11. 1955 byla z IX. správy tato problematika vyčleněna ve formě speciální součásti, a to jako VI. zvláštní odbor MV. Náčelníkem byl ustanoven opět kpt. Miloš Sviták. Od 16. 4. 1956 pak řídil technické součásti MV náměstek ministra vnitra Štefan Demjan.¹⁴⁾

Dne 17. 10. 1953 informoval náčelník IX. správy MV plk. Karel Smíšek ministra vnitra Rudolfa Baráka o výrazných obtížích při rušení vysílání na krátkých vlnách. Jeho zpráva je vlastně výčtem obtíží a nářků: Výstavba tzv. městských krátkovlnných středisek probíhá velmi pomalu, protože podléhá normálním administrativně plánovacím předpisům. Koordinace s ostatními lidově demokratickými státy zřejmě stále nefunguje. Rušení lokálními středisky nemůže pokrýt celé území státu, tento problém lze řešit pouze dálkovým rušením poskytovaným a koordinovaným vzájemně se všemi lidově demokratic-

¹²⁾ Tamtéž.

¹³⁾ Karel Košťál (1921–?), od září 1953 do 1. 4. 1956 náměstek ministra vnitra, mj. řídil IX. S-MV.

¹⁴⁾ Štefan Demjan (1923–?), v letech 1956–1968 náměstek ministra vnitra, řídil technické součásti.

kými státy. Podle plánů Ministerstva spojů měla být do 12. 9. 1953 v střediscích tzv. I. etapy (Brno, Bratislava, Liberec, Ústí nad Labem, České Budějovice, Plzeň a Ostrava) vybudována čtyři kanálová zařízení (impulzní budiče) s možností rušení na šestnácti frekvencích na každém středisku. V Praze mělo být do 21. 7. 1953 vybudováno středisko s možností rušení na 32 frekvencích a stejné středisko do 3. 10. 1953 v Košicích. Do data podání zprávy (tj. do 17. 10. 1953) bylo vybudováno pouze jedno čtyřkanálové zařízení v Praze, na ostatních střediscích I. etapy bylo namontováno po čtyřech kusech vysílačů KRV 1, pracujících s normální amplitudovou modulací. S výstavbou středisek II. etapy mělo být započato 1. 9. 1953 v Karviné a Olomouci, stavební práce ale dosud nebyly zahájeny. Podle harmonogramu nebyly plněny ani projekční práce vysílacích center II. etapy. Rozšíření středisek I. etapy o dalších šestnáct frekvencí nebylo pro nedostatek vysílačů splněno. Anténní systémy na rušících centrech I. etapy byly špatně vyprojektovány a podle měření se nehodí pro lokální centra; dosud nebylo stanoveno, jak bude provedena jejich přestavba a jaký anténní systém bude vhodný. Dálkové navádění vysílačů projektované k impulzním budičům bylo dosud provedeno jen v jednom zkušebním exempláři a výroba byla zadána teprve nedávno, vysílače KRV 1, vyrobené v Tesle, měly značné technické nedostatky: budiče nebyly stabilní, měnily frekvence, vyskytovaly se časté mechanické poruchy spínačů a přepínačů a za poškozené nebyla náhrada, protože Ministerstvo spojů nebylo schopno zajistit náhradní díly. Také údržba vysílačů nebyla dostatečná, nebyla prováděna jejich periodická měření. Kvůli zvyšování počtu obsluhujícího personálu klesala jeho odborná úroveň.¹⁵⁾

Vzhledem k uvedené Smíškově zprávě překvapí, že o měsíc později předložil ministr vnitra Rudolf Barák předsednictvu vlády překvapivě příznivou zprávu o plnění usnesení vlády ze dne 3. 6. 1953 o výstavbě obranného systému rušení. Návrh výstavby byl projednán s ministry financí, strojírenství, lesů, dřevařského průmyslu a se Státním úřadem plánování. Projekt si měl mimo rozpočet MV vyžádat 325 000 Kčs. Z uložených úkolů byl splněn bod „výstavba a uvedení do provozu systému řízení a kontroly rušení, kontrola vysílačů mimo MNB a MNO“, kde bylo zjištěno, že žádný nelze pro obranu využít. Výstavba kontrolních bodů II. etapy probíhala podle plánu. Pro nedostatek kvalifikovaných sil nebyla dosud sestavena měřící četa. K splnění usnesení bylo ale třeba finanční krytí z vládní rezervy a zajištění zařízení z příslušných resortů.¹⁶⁾

Zatím jsme se věnovali pouze otázce výstavby systému. Čemu se ale komunisté bránili a s jakým úspěchem? Rozsah zahraničního vysílání svobodného

¹⁵⁾ AMV, fond A 2/1, inv. j. 1578: Zpráva náčelníka IX. S-MV plk. Karla Smiška pro ministra vnitra R. Baráka, 17. 10. 1953.

¹⁶⁾ AMV, fond A 2/1, inv. j. 1948: Zpráva MV R. Baráka předsednictvu vlády ČSR, listopad 1953.

světa v české a slovenské řeči a účinnost jeho rušení například v průběhu některých měsíců roku 1953 ukazují zprávy MNB (MV) pro politické byro¹⁷⁾ (PB) ÚV KSČ. Je třeba brát v úvahu, že se jedná o jednostranný zdroj informací, jehož zpracovatel mohl výsledky své práce nadhodnotit.

V pražské oblasti bylo v lednu 1953 pokryto rušicím signálem 80 % zahraničních relací na krátkých vlnách (KV), na ostatním území státu nepřesáhlo pokrytí 50 %. Asi 85–90 % relací bylo rušeno ve spolupráci s PLR a SSSR. V posledním týdnu ledna 1953 klesla účinnost rušení vlivem atmosférických podmínek na pouhých 25 %. Na KV vysílaly a byly rušeny stanice Svobodná Evropa, Hlas Ameriky (dále též VOA: Voice of America), British Broadcasting Corporation (dále BBC), Bělehrad, Řím, Vatikán, Paříž, Madrid, Kanada a Bílá legie (stanice slovenské emigrace, vysílající příležitostně z území Rakouska). SE vysílala denně 28 relací na dvanácti frekvencích o celkové délce vysílání 3300 minut. 33 % vysílání bylo rušeno zcela, 66 % částečně, 1 % zůstávalo nerušeno.

Na středních vlnách (SV) činil objem rušených relací celkem 26,5 hodiny denně. Rušeny byly relace stanic SE, VOA, BBC, Bělehrad a Luxemburk. Vysílání SE na středních vlnách bylo rušeno z 94 % zcela, ze 4 % částečně a ze 2 % špatně. Při rušení relací na SV byly používány rušiče kombinovaně, tzn. vysílače vysílaly současně rušící signál i program Čs. rozhlasu. Reciproční rušení bylo prováděno s PLR (cca 20 % celkového obranného provozu na SV) a MLR, jednostranně pak ČSR rušila vysílání pro Rumunsko, BLR a SSSR.¹⁸⁾

V březnu 1953 byl stav rušení na středních vlnách nezměněn. Na krátkých vlnách bylo vlivem nízké sluneční činnosti, což je pro vysílání nepříznivé, rušení úspěšnější než v předcházejícím období. Rušení SE bylo úspěšnější i kvůli snížení objemu jejího vysílání z pěti na tři relace. Rušení vysílání pro SSSR bylo podporováno pěti čs. rušiči o celkovém výkonu 212 kW na 34 frekvencích v rozsahu 1350 minut denně. Pro rušení na území PLR byly nasazeny na deseti frekvencích rušiče o výkonu 112 kW po celkovou dobu 360 minut denně. Na krátkých vlnách vysílala SE maximální denní průměr 23 relací na 28 frekvencích o celkové době 4890 min., minimální denní průměr SE pak činil 18 relací na 22 frekvencích o celkové době 4140 min. Úspěšnost rušení SE na KV vypadala takto: 31 % vysílání rušeno zcela, 18 % částečně a 51 % nerušeno.¹⁹⁾

¹⁷⁾ Vrcholným orgánem ÚV KSČ bylo do června 1954 předsednictvo, po tomto datu politické byro a od počátku 60. let opět předsednictvo.

¹⁸⁾ AMV, fond A 2/1, inv. j. 1578: Vyhodnocení situace v obraně proti nepřátelskému vysílání za měsíc leden 1953, informace pro PB ÚV KSČ.

¹⁹⁾ AMV, fond A 2/1, inv. j. 1578: Vyhodnocení situace v obraně proti nepřátelskému vysílání za měsíc březen 1953 – informace pro členy PS ÚV KSČ.

V dubnu 1953 se podmínky pro rušení na středních vlnách díky značným ionosférickým poruchám podstatně zhoršily, a to zejména odpoledne a večer. Úspěšnost rušení činila pouze 50 %, a to především na východní Moravě a západním a středním Slovensku. Jinak se rozsah rušení ani podíl zahraničních partnerů na něm neměnil. I na krátkých vlnách se vlivem ionosférických poruch výsledek rušení zhoršil. V pražské oblasti bylo rušeno cca 60 % relací, na ostatním území státu méně než 30 %. SE od 17. 4. 1953 vysílala od 8 do 21 hod. současně na šesti kanálech, maximální denní průměr byl 23 relací na 28 frekvencích o celkové době vysílání 4810 min., minimální denní průměr byl 18 relací na 23 frekvencích o celkové době vysílání 4380 min. Na krátkých vlnách dosahoval výsledek rušení vysílání SE těchto hodnot: 22 % rušeno zcela, 55 % částečně, 53 % nerušeno.²⁰⁾

V srpnu 1953 byla situace následující. Účinnost rušení SE na SV: 97 % rušeno zcela, 2 % částečně, 1 % nerušeno. Účinnost rušení na KV: ve středních Čechách rušeno celkem 17 % vysílání, z toho v pražské oblasti 65 % vysílání. SE na KV vysílala: maximální denní průměr 29 relací na 23 frekvencích o celkové době vysílání 7260 minut. Účinnost rušení vysílání SE na středních vlnách: 31 % rušeno zcela, 37 % částečně a 32 % nerušeno.²¹⁾

V září 1953 bylo rušení vysílání na středních vlnách účinné dokonce z 90 %, zlepšení nastalo díky kratší době slunečního svitu. Nově bylo zavedeno rušení vysílání VOA na dlouhých vlnách (DV). Pomoc PLR a MLR při rušení na středních vlnách byla velmi účinná, zejména v noci a brzy ráno. Účinnost rušení vysílání SE na SV dosahovala 96 %, 3 % byla rušena částečně, 1 % vysílání zůstávalo nerušeno. Na KV bylo pokrytí zahraničního vysílání rušícím signálem nedostatečné, celostátně 20–25 %, v pražské oblasti ale 70 %. Konkrétně vysílání SE na KV bylo rušeno z 26 % uspokojivě, z 44 % částečně a 30 % vysílání zůstávalo nerušeno. SE vysílala maximálně 22 relací na 26 frekvencích denně, celková doba vysílání činila 6120 minut, minimálně pak 15 relací na 16 frekvencích denně o celkové době vysílání 5880 minut.²²⁾

Jak je zřejmé i z předchozího přehledu, v období 1953–1956 nabyla spolupráce s ostatními lidově demokratickými státy na intenzitě. Zvláště úzká byla spolupráce s Polskou lidovou republikou. Dne 17. 12. 1954 proběhlo jednání zástupců MV ČSR a PLR o prohloubení spolupráce v obraně proti nepřátelskému vysílání. Dosavadní spolupráce byla charakterizována jako velmi pro-

²⁰⁾ AMV, fond A 2/1, inv. j. 432: O stavu obrany proti nepřátelskému rozhlasovému vysílání, 19. 11. 1952, Karol Bacílek.

²¹⁾ AMV, fond A 2/1, inv. j. 1578: Vyhodnocení situace v obraně proti nepřátelskému vysílání za měsíc srpen 1953.

²²⁾ AMV, fond A 2/1, inv. j. 1578: Zpráva o situaci v obraně proti nepřátelskému vysílání za měsíc září 1953.

spěšná. Měla se dle účastníků jednání dále rozvíjet zejména díky rozšiřující se výstavbě nových vysílačů v SRN. Na jednání bylo dohodnuto zahájit výstavbu jednoho vysílacího centra pro rušení na dlouhých vlnách v PLR a jednoho v ČSR, organizovat výměnu zkušeností a další konzultace.

Politické byro ÚV KSČ o této schůzce jednalo 31. 1. 1955 a rozhodlo zřídit při MV ČSR stálou komisi pro koordinaci technického rozvoje radioobrany v ČSR. Ministerstvo vnitra v komisi zastupovali Miloš Sviták a František Kliment, Ministerstvo spojů ing. Josef Gajda, ing. Miroslav Joachim a ing. Antonín Altman, Ministerstvo národní obrany pplk. J. Ježek, Ministerstvo strojírenství ing. Milan Klika a ing. Jiří Vackář a Geofyzikální ústav dr. Jiří Mrázek. Politické byro ÚV KSČ dále rozhodlo o vyslání delegace zástupců ministerstev vnitra a spojů do PLR k projednání plánu výstavby a činnosti radioobrany na léta 1955–1956. Do Polska měl odjet i ing. Zdeněk Dvořák z Ministerstva spojů k získání zkušeností v projektování a výstavbě antén. První tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný měl zaslat dopis tajemníku ÚV Jednotné socialistické strany Německa Walteru Ulbrichtovi s návrhem na zintenzivnění spolupráce v dané problematice s NDR. Československá delegace jednala ve Varšavě ve dnech 1.–8. března 1955 a schůzky se z podnětu polské strany zúčastnili i dva zástupci NDR.²³⁾ Jednalo se o výměně technických prostředků a dokumentace a byla podepsána dohoda o vyčlenění vysílačů pro spolupráci při poskytování vzájemného rušení oběma stranám.

Vláda ČSR jednala o problematice radioobrany znovu 7. 4. 1955. Je příznačné, že se omezila pouze na schválení usnesení PB ÚV KSČ z 31. 1. 1955.²⁴⁾

Další z řady porad se zástupci PLR proběhla 13. 5. 1955 v polském Kudově. Za Ministerstvo spojů ČSR se schůzky zúčastnili Kazimír Stahl a ing. Josef Gajda a za MV plk. Karel Smíšek a kpt. Miloš Sviták. Zástupce polské strany státní podtajemník v Ministerstvu pošt a telegrafů W. Billig informoval o jednání se sovětským poradcem Sergejevem za jeho návštěvy v PLR. Sergejev schválil dosavadní jednání mezi PLR a ČSR a doporučil rozšířit tuto dvoustranná jednání i na ostatní lidově demokratické státy (MLR, RLR a BLR). Další jednání se mělo uskutečnit v Praze 13. 6. 1955 za účasti zástupců NDR a snad i MLR.²⁵⁾

²³⁾ AMV, fond A 2/1, inv. j. 767: Zpráva o výsledku jednání s delegací PLR o prohloubení spolupráce v obraně proti nepřátelskému vysílání. Předložili R. Barák a A. Neuman 31. 1. 1955.

²⁴⁾ AMV, fond A 24, inv. j. 33: Opis usnesení vlády ČSR ze dne 7. 4. 1955 č. 838 o výsledcích jednání s delegací PLR o spolupráci v oblasti zvláštní rozhlasové služby.

²⁵⁾ AMV, fond A 24, inv. j. 20: Porada mezi zástupci PLR a ČSR ve věci spolupráce v radioobraně konaná dne 13. 5. 1955 v PLR.

Z dokumentu s názvem „Informativní zpráva o obraně proti činnosti nepřátelských vysílacích stanic“, který předložil ministr vnitra Rudolf Barák politickému byru ÚV KSČ 19. 3. 1956, lze získat představu o záměrech MV při rušení zahraničního vysílání v dalším období. MV tehdy zajišťovalo vlastními prostředky rušení krátkovlnného vysílání a Ministerstvo spojů rušení vysílání na středních a dlouhých vlnách. Obsah rušeného vysílání byl charakterizován jako zpravodajství, komentáře, skeče, rozhlasové hry a přednášky s obsahem zaměřeným vesměs proti ČSR a ostatním spřáteleným zemím. Do programů byla údajně zařazována i hesla pro nepřátelské živly na území ČSR, což bylo údajně potvrzeno vyšetřováním akce TERAT. V tomto ohledu měla být neaktivnější SE: v listopadu 1955 údajně vysílala 203 hesel (VOA jedno heslo, Řím i Vatikán po dvou heslech, Paříž a BBC po jednom heslu). Podle MV bylo v té době nezbytně nutné rušit celé vysílání SE (o rozsahu devatenácti relací na KV a dvou relací na SV), dále vysílání VOA (jedna relace na DV, tři relace na SV a šest na KV, údajně obsahující štvání proti vedoucím představitelům režimu), BBC (jedna relace na DV, jedna na SV a šest na KV se zprávami „*ostře zaměřovanými proti lidově demokratickému zřízení a SSSR*“), Vatikán (dvě relace na SV a čtyři na KV, zaměřené především na slovenské věřící), Řím (pět relací na KV, kde mělo jít o přednášky nepřátelsky zaměřené proti vedoucím představitelům ČSR a SSSR), Paříž (jedna relace na KV s nepřátelským obsahem), Madrid (jedna relace na KV). Bylo rušeno i vysílání RIAS v němčině pro oblasti s německy mluvícím obyvatelstvem (Brno, Olomouc, Karlovy Vary, Ústí nad Labem a Liberec). Objem rušení měl celkově činit 193,1 hodin denně. Je pozoruhodné, že právo posuzovat náplň zahraničního vysílání si automaticky přisvojilo Ministerstvo vnitra. ÚV KSČ pouze schválil jeho návrhy. Otázka posuzování obsahu vysílání ale tehdy byla asi podružná, protože se rušilo prakticky vše. Ministerstvem vnitra byly získány informace potvrzující budování nových vysílačů v Západním Berlíně (pro SE) a rekonstrukce vysílačky v Chamu v Bavorsku (asi pro VOA). Byl konstatován neuspokojivý stav rušení vysílání VOA na dlouhých vlnách.²⁶

Politické byro ÚV KSČ vzalo zprávu na vědomí a uložilo ministru vnitra Barákovi a ministru spojů dr. Aloisu Neumanovi²⁷⁾ vypracovat a předložit byru plán na rozvíjení spolupráce ČSR s PLR, MLR, BLR a RSR při rušení vysílání nepřátelských vysílacích stanic cestou jednostranných dohod.

²⁶⁾ AMV, fond A 2/1, inv. j. 931: Informativní zpráva o obraně proti činnosti nepřátelských vysílacích stanic, pro PB ÚV KSČ z 19. 3. 1956.

²⁷⁾ JUDr. Alois Neuman (1901–1977). Národněsocialistický politik, v únoru 1948 vstoupil do Gottwaldovy vlády a aktivně se podílel na podřízení Československé strany národně socialistické zájmům KSČ. V letech 1948–1960 ministr pošt (resp. spojů), 1960–1968 předseda Československé strany socialistické, 1960–1968 ministr spravedlnosti.

Podle zprávy, kterou o stavu rušení za měsíc leden 1956 vypracoval s datem 27. 1. 1956 náčelník VI. zvláštního odboru MV kpt. M. Sviták, byly relace Svobodné Evropy na středních a dlouhých vlnách rušeny z 99 % dobře a z 1 % částečně, na krátkých vlnách pak z 31 % dobře, z 59 % částečně a 10 % zůstávalo nerušeno. Rušení na KV tedy stále nebylo dostatečně účinné.

Ve dnech 1.–8. 3. 1956 se ve Varšavě konala další porada o spolupráci v obraně proti nepřátelskému vysílání. Usnesením vzalo PB ÚV KSČ z 12. 3. 1956 na vědomí informaci o objednavce vysílačů v Polsku a protokol z jednání schválilo s tím, že zařízení pro nové středisko pro rušení na DV v jihozápadních Čechách bude vyrobeno v ČSR a že termíny se prodlužují tak, že systémy v oblasti SV začnou pracovat do 30. 6. 1957 a nové rušící středisko pro vysílání na dlouhých vlnách do 30. 6. 1958.²⁸⁾ Rozhodnutí o vybudování střediska pro rušení na DV v jihozápadních Čechách bylo později zcela změněno a pro tyto účely byl upraven dosavadní vysílač Liblice, což bylo řešení jednodušší a levnější (přestavba si vyžádala náklady asi půl milionu Kčs).²⁹⁾

Po všech těchto „plodných“ jednáních a oboustranně oceňované spolupráci musel vedoucí funkcionáře MV a KSČ nepříjemně překvapit telefonický požadavek polských soudruhů dne 16. 11. 1956, kteří tehdy požádali o okamžité ukončení rušení zahraničního vysílání v polském jazyce československými rušičkami (s výjimkou vysílání SE). Tento krok byl výsledkem tehdejších politických otřesů v PLR, kdy se po dělnických bouřích stal prvním tajemníkem vládnoucí Polské sjednocené dělnické strany (PSDS) Wladyslav Gomulka. Podle zpráv MV dal ÚV PSDS příkaz k dočasným opatřením „*k podpoře objektivního zpravodajství ze strany některých západních států*“. PLR zprvu nadále rušila vysílání pro ČSR v souladu s dvoustrannými dohodami. Rušící střediska v PLR nebyla likvidována, pouze poznašské středisko bylo při červnovém dělnickém povstání údajně značně poškozeno.

To ale nebylo všechno. Již 22. 11. 1956 rozšířila polská strana žádost o ukončení rušení prostředky ČSR i na vysílání SE v polském jazyce (plnění polských závazků vůči ČSR však zástupce PLR potvrdil). Dne 26. 11. 1956 tedy politické byro ÚV KSČ schválilo úplné stažení rušení zahraničního vysílání pro PLR. Definitivní konec spolupráce při rušení s PLR pak znamenalo oznámení náčelníka zvláštní rozhlasové služby PLR plk. A. Jeglinskeho (dne 29. 11. 1956), že na základě usnesení vlády PLR byla s okamžitou platností

²⁸⁾ AMV, fond A 2/1, inv. j. 931: Informativní zpráva o obraně proti činnosti nepřátelských vysílacích stanic. Pro PB ÚV KSČ 19. 3. 1956, předložil R. Barák.

²⁹⁾ AMV, fond A 2/1, inv. j. 1030: Zajištění obrany proti nepřátelskému rozhlasovému vysílání na dlouhých vlnách.

zcela zastavena činnost obranných středisek PLR, a to včetně těch, která dosud poskytovala rušení pro ČSR.

O situaci jednalo PB ÚV KSČ 17. 12. 1956. Ministru vnitra Barákovi bylo uloženo projednat se zástupci SSSR možnost nahradit chybějící kapacity rušiček zvýšením rozsahu rušení ze SSSR. Rušení vysílání pro Polsko rušičkami z území ČSR do té doby činilo na DV a SV 3 hod. 50 min. denně a na KV 20 hod. denně. PLR rušila pro ČSR tři relace na SV v délce 1 hod. 50 min. denně a na KV šestnáct relací v délce 8 hod. denně. Podle zprávy MV pro PB ÚV KSČ bylo nicméně narušení radioobrany na SV vysazením polských rušiček nepodstatné a mohlo být pokryto z 60 % vlastními prostředky. Z 40 % mělo být nahrazeno výkonem sovětských rušiček, o jejichž pomoc měl být SSSR požádán. Část nyní uvolněných čs. vysílačů mohla být použita na krytí úbytku polské pomoci a část pro pokrytí dalších požadavků MLR a SSSR. Bylo ovšem konstatováno, že rozhodnutí polské vlády uvolní i kapacity nepřítel, který bude nyní moci k vysílání do Polska použít menší počet vysílačů. V informaci MV se objevila i tato pozoruhodná informace: *„V souvislosti s tímto problémem je třeba se zmínit o tom, že i u nás (konkrétně mezi vedoucími funkcionáři Ministerstva spojů) byla diskutována otázka, zda by z naší strany rovněž neměla být zastavena obrana proti nepřátelskému vysílání, když nemůžeme některé oblasti v našem státě uchránit od částečného poslechu nepřátelských relací. Bylo zjištěno, že Sovětský svaz provádí nadále obranu proti nepřátelskému vysílání. Výjimku činilo pouze BBC, jehož vysílání nebylo od jara letošního roku rušeno na základě dohody uzavřené při návštěvě sovětských státníků v Anglii. Podle této dohody se BBC zavázalo, že bude vysílat pouze informativní zprávy a nebude napadat Sovětský svaz. Vzhledem k tomu, že v souvislosti s událostmi v Maďarsku a Polsku BBC tuto dohodu porušilo, zahájil opět SSSR rušení jeho vysílání v ruštině v plné síle.“*³⁰⁾

Po vypovězení úmluvy s Polskem a po zařazení uvolněných čs. vysílačů pro rušení území ČSR se účinnost rušení na středních vlnách nezměnila, vysílání SE bylo rušeno z 99 %, na KV účinnost rušení ale poklesla: 65 % vysílání rušeno a 35 % nerušeno. Vysílání SE bylo rušeno na SV a KV na 30 frekvencích o celkovém rozsahu 19 hod. 20 min. denně 110 vysílači o výkonu 373 kW.

Dne 21. 3. 1957 přišla ministru vnitra ze sekretariátu I. náměstka předsedy vlády ČSR zpráva, že ještě v březnu 1957 vyšle vláda SSSR do ČSR dva odborníky k vyřešení situace vzniklé výpadkem polské účasti.³¹⁾

Jednání mezi náměstkem ministra spojů SSSR Z. V. Topurijou, náměstkem MV pplk. Štefanem Demjanem a náměstkem ministra spojů ČSR Františkem

³⁰⁾ Tamtéž.

³¹⁾ Tamtéž.

Petráskem se uskutečnila ve dnech 12.–20. 4. 1957. Za nejzávažnější problém bylo označeno rušení relací SE, BBC a VOA v rozsahu celkem 161,5 provozních hodin denně. Na jednání bylo konstatováno, že v ČSSR je k dispozici celkem 185 vysílačů pro rušení na KV, z nich 135 o celkovém výkonu 135 kW je určeno pro místní obranu a 50 vysílačů o celkovém výkonu 1180 kW pro dálkovou obranu. Pro rušení na SV se užívalo celkem 35 vysílačů o celkovém výkonu 984 kW, na DV pak dva vysílače o 230 kW. Vzhledem k vlastnostem šíření rozhlasových vln byla ale obrana čs. území možná jen prostředky s dálkovým působením, a to ze vzdálenosti 1500–2000 km.³²⁾

Usnesením PB ÚV KSČ z 27. 1. 1959 bylo schváleno zřízení obranného střediska v Rimavské Sobotě-Teška pro rušení KV vysílání pro SSSR, a to do 30. 6. 1961. Splnění úkolů nařídilo PB ÚV KSČ resortům MV a Ministerstva spojů. Příkaz vydaný vedením politické strany (KSČ) představitelům vládních resortů, a jmenovitě dokonce i ministři, jenž byl členem jiné politické strany (ministr spojů Alois Neuman byl členem Československé strany socialistické), přitom dobře ilustruje realitu tzv. lidové demokracie v Československu.³³⁾

Po odstoupení PLR ze smluv se MV orientovalo na spolupráci s dalšími tzv. lidově demokratickými státy. Ve dnech 15.–17. 11. 1957 proběhlo v Praze jednání zástupců ČSR a Rumunské lidové republiky s následujícími závěry: prohloubit vzájemnou spolupráci, konkrétně měla být pro vzájemné dálkové rušení nasazena střediska v Poděbradech, Litomyšli, Plzni a Košicích, v RLR pak střediska Bakeu a Bukurešť. Informační svodky o výsledcích měly být rádiem vzájemně předávány třikrát týdně, slyšitelnost nepřátelského vysílání měla být hodnocena pětičíselným systémem a stupeň rušení tříčíselným systémem, zúčtování mělo být prováděno formou vzájemné kompenzace objemu práce v kWh, provedena měla být i zkušební relace.³⁴⁾

Režimu ovšem nevadily pouze relace zahraničního vysílání v českém a slovenském jazyce, trnem v oku mu bylo i legální vysílání zahraničních televizních stanic v německém jazyce určené pro občany Spolkové republiky Německo a Rakouské republiky a zachytitelné v československém pohraničí. Ministr vnitra Rudolf Barák předložil 26. 3. 1958 politickému byru ÚV KSČ zprávu o „pronikání“ televizního a rozhlasového vysílání na velmi krátkých vlnách z území Rakouska a SRN na území ČSR. Signál byl na území ČSR zachytitelný do hloubky

³²⁾ AMV, fond A 24, inv. j. 110: Opis usnesení PB ÚV KSČ ze dne 27. 1. 1959 k bodu Doplnění a zesílení [sic] obrany proti nepřátelskému rozhlasovému vysílání na KV.

³³⁾ AMV, fond A 2/1, inv. j. 1292: Doplnění a zesílení obrany proti nepřátelskému rozhlasovému vysílání na krátkých vlnách. Usnesení PB ÚV KSČ z 27. 1. 1959, bod 10, návrh předložili A. Neuman a R. Barák.

³⁴⁾ AMV, fond A 24, inv. j. 51: Protokol z jednání zástupců RLR a ČSR o spolupráci v radioobraně, konaného v Praze ve dnech 15.–17. 11. 1957.

20–100 km od státních hranic. Obsah vysílání označovalo Ministerstvo vnitra jako nevhodný a někdy až škodlivý zájmem ČSR a zemím socialistického tábo-
ra. MV údajně zaznamenalo zvyšující se počet posluchačů těchto stanic v sou-
vislosti s místními podmínkami, které byly příznivé zejména v celém Brněn-
ském kraji, částečně pak v Bratislavském, Gottwaldovském, Olomouckém a Jih-
lavském kraji. Celkový počet televizorů orientovaných na SRN a Rakousko byl
odhadován na cca 4000 a měl vzestupnou tendenci. Na území SRN byly v roce
1958 budovány dva nové vysílače, které mohly po svém spuštění působit hluboko
na území ČSR. MV provádělo podrobný průzkum sledovanosti televizních
stanic SRN, Rakouska a rozhlasových stanic na VKV, spojený s měřením síly
polí, který měl být ukončen koncem května 1958. Byl zjišťován i politický vliv
tohoto vysílání v jednotlivých oblastech ČSR. Politické byro ÚV KSČ Barákovu
zprávu projednalo 8. 4. 1958 a uložilo jemu a A. Neumanovi vypracovat a před-
ložit tomuto orgánu návrh opatření k účinnému rušení těchto vysílačů.³⁵⁾ Dále se
dne 13. 1. 1959 po projednání zprávy a návrhu ministra vnitra usneslo uložit
těmto ministrům do 31. 3. 1959 ve spolupráci s ÚV Svazarmu zajistit výstavbu
aktivních reléových stanic, do 31. 12. 1959 pak výstavbu sítě pasivních obran-
ných vysílačů. Do roku 1960 měli rovněž zajistit úkoly související s dokončením
výstavby čs. televize.³⁶⁾

K 15. 3. 1959 byla první etapa výstavby sítě aktivních reléových televiz-
ních vysílačů skončena a tato část uvedena do zkušebního provozu. Vysílače
byly dislokovány mj. v Plzni, Sušici, Domažlicích, Aši a Novém Meste nad
Váhom. Výstavba pasivních obranných jednotek pokračovala podle plánu.³⁷⁾
Koncem roku 1959 byla obranná síť 38 rušících vysílačů s plně automatizova-
ným provozem dobudována. V polovině roku 1960 byla zcela dokončena i síť
26 aktivních plně automatických vysílačů o výkonu 3–10 kW ve dvanácti stře-
discích v pohraničí, vybudovaná nákladem 2,5 mil. Kčs. K okamžitému zahá-
jení provozu tehdy nedošlo především pro časový skluz ve výstavbě krajských
televizních vysílačů pro program Československé televize.

V dubnu 1961 připravovalo MV pro politické byro ÚV KSČ návrh postupu
ve věci obrany proti televiznímu vysílání SRN a Rakouska se dvěma alterna-
tivními usneseními: a) obranu nezahajovat a využít síť k obraně na velmi krát-
kých vlnách, b) zahájit obranu a informovat o opatření místně příslušné kraj-
ské a okresní výbory KSČ. Podle poznatků MV sledovalo v dubnu 1961 za-
hraniční televizní vysílání v pohraničních oblastech cca 120 000 posluchačů

³⁵⁾ AMV, fond A 2/1, inv. j. 1197: Pronikání západoněmecké a rakouské televize a ultrakrátko-
vlnných vysílačů na území ČSR. Zpráva pro PB ÚV KSČ z 26. 3. 1958.

³⁶⁾ AMV, fond A 24, inv. j. 108: Opis usnesení PB ÚV KSČ ze dne 13. 1. 1959 k bodu Zpráva o
pronikání zahraničního vysílání na území ČSR a o současném stavu rozvoje čs. televize.

³⁷⁾ AMV, fond A 24, inv. j. 86: Zpráva o plnění usnesení z 13. 1. 1959.

(tzn. 40 % posluchačů). Ministerstvo vnitra uzavíralo návrh s tím, že rušení je sice možno okamžitě zahájit, ovšem po poradě na ÚV KSČ bylo rozhodnuto předložit k posouzení tuto otázku politickému byru ÚV KSČ, protože se dala očekávat nepříznivá reakce ze zahraničí. Návrhy byly předloženy 6. 6. 1961 prvnímú náměstkú ministra vnitra Josefu Kudrnovi, který reagoval pouze rukopisnou poznámkou, že dle jeho názoru je třeba rušení nezahajovat.³⁸⁾ Síť rušiček zůstávala nadále v pohotovosti.

III. Omezování rušení v 60. letech

Dne 18. 7. 1961 politické byro ÚV KSČ na své 155. schůzi projednalo a beze změn schválilo návrh nového ministra vnitra Lubomíra Štrougal³⁹⁾ „Změna systému obrany proti nepřátelskému rozhlasovému vysílání“. Na základě „rozboru závadnosti vysílání a rozboru poslechovosti“ Štrougal navrhl změnit dosavadní masivní systém radioobranu na výběrový.

Na jedné straně měla být posílena obrana proti vysílání SE, VOA, Vatikánu a Madridu, na druhé straně se mělo více méně ukončit rušení stanic Kanada a Luxemburk (s výjimkou politických komentářů), BBC (s výjimkou vysílání ve slovenštině), zcela pak stanic Paříž a Řím. Obsahy relací těchto stanic měly být trvale monitorovány a možnost obnovení jejich rušení měla být zcela zachována. Uvolněné technické prostředky měly být po dohodě se sovětskou obrannou službou využity k zesílení rušení stanic SE, VOA, Vatikán a Madrid. Stanice Madrid se překvapivě řadila k režimem nejnenáviděnějším: „*Obsah relací je možno hodnotit jako jedno z nejštvavějších vysílání. Zabývá se tendenčním zpravodajstvím, pomlouváním a rozšiřováním překroucených zpráv. Obrací se především k občanům slovenské národnosti a nabádá je k nepřátelskému postoji vůči republice a k prosazování svých práv ve spojení s právy sudetských Němců na československé pohraničí. Skladbou svého programu předčí Svobodnou Evropu. Stejný charakter mají relace Svobodné Evropy, Hlasu Ameriky a Vatikánu. Politické komentáře vyzdvihují klady amerického nebo západoněmeckého způsobu života a charakterizují socialistický tábor jako kolonii SSSR. Snaží se vyvolat nenávisť proti našemu režimu využívajíc pomluv a napadáním vedoucích činitelů.*“

Navrhovaná úprava byla odůvodněna klesajícím poslechem nepřátelských rozhlasových stanic. Těžiště sledovanosti se údajně přesouvalo z měst na venkov, údajně díky neserióznosti vysílaných informací. Soustavnými posluchači

³⁸⁾ AMV, fond A 24, inv. j. 225: Obrana proti pronikání nepř. ideologie na území ČSSR prostřednictvím západoněmeckých a rakouských televizních vysílačů, návrh na usnesení kolegia MV.

³⁹⁾ JUDR. Lubomír Štrougal (nar. 1924), 1961–1965 ministr vnitra ČSSR.

měli být počátkem 60. let vesměs tzv. bývalí lidé,⁴⁰⁾ pro něž bylo rozšiřování nepřátelské propagandy údajně jednou z hlavních metod „podvratné činnosti“. V pohraničí, v prostředí německé menšiny, byl rozšířen poslech západoněmeckého rozhlasu, zejména stanice RIAS. Průzkumem byl zaznamenán určitý přesun posluchačů od čs. oficiálního rozhlasu k aktuálnějšímu a zábavnějšímu vysílání stanic neutrálních států, např. Rakouska a Švýcarska.

Usnesení PB ÚV KSČ chápali příslušní pracovníci MV v zásadě jako politickou směrnicí trvalého charakteru. Stanovila nasazení prostředků radiové obrany v následujícím rozsahu. Lokální rušení bylo vedeno pomocí patnácti středisek jako doplněk obrany dálkové, zajišťované společně ČSSR, SSSR, MLR a RLR. Kapacita lokálních prostředků včetně připravené obranné televizní sítě o výkonu 1550 kW byla podřízena VI. zvláštnímu odboru MV. Dálkové obraně bylo vyhrazeno 16 vysílačů ve střediscích Poděbrady a Litomyšl o celkovém výkonu 480 kW. K produkci odpovídající protihodnoty kapacity dálkového rušení poskytované ze SSSR bylo v Rimavské Sobotě budováno další středisko s 12 vysílači o kapacitě 600 kW. Se zapojením rušiček na plný výkon se počítalo v polovině roku 1964.

Jednání předsednictva ÚV KSČ dne 5. 11. 1963 bylo mj. věnováno dopisu ÚV Maďarské sjednocené dělnické strany, který československé straně oznamoval rozhodnutí od 1. 1. 1964 zkušebně zastavit rušení vysílání zahraničních rozhlasových stanic určeného pro Maďarsko. Předsednictvo ÚV KSČ nemělo námitek s tím, že o případných opatřeních ze strany čs. úřadů mělo být rozhodnuto po vyhodnocení situace za další tři měsíce.

V této souvislosti bylo ministru vnitra uloženo předložit PÚV KSČ zprávu o aktuálním stavu rušení. Ta byla předložena 12. 2. 1964 a PÚV KSČ ji projednalo 3. 3. 1964. Ministerstvo vnitra provozovalo do té doby tato střediska rušení:

- středisko dálkového rušení v Plzni (devět KV vysílačů o výkonu 10kW, pět KV vysílačů o výkonu 1 kW a dva SV vysílače o výkonu 1 kW),
- středisko dálkového rušení v Košicích (deset KV vysílačů o výkonu 10 kW a pět KV vysílačů o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Praze (29 KV vysílačů o výkonu 1 kW),

⁴⁰⁾ Tímto termínem byli Státní bezpečností označováni vybraní lidé de facto druhé kategorie, tzv. třídní nepřátelé. StB je evidovala podle RMV ČSR č. 1/1959 „Rozpracování, pozorování a evidování bývalých lidí“, v roce 1964 bylo jejich označení změněno na „nepřátelské osoby“ (RMV ČSSR č. 10/1964). Kritéria evidence nepřátel režimu byla přehodnocena po událostech let 1968–1969 rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 44/1970 „Evidování a rozpracování nepřátelských osob“.

- středisko lokálního rušení v Českých Budějovicích (třináct KV vysílačů o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Karlových Varech (patnáct KV vysílačů o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Ústí nad Labem (třináct KV vysílačů o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Liberci (třináct KV vysílačů o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Hradci Králové (šest KV vysílačů o výkonu 1 kW, výstavba dalších devíti vysílačů),
- středisko lokálního rušení v Brně (dvanáct KV vysílačů o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Gottwaldově (čtrnáct KV vysílačů o výkonu 1 kW, jeden SV vysílač o výkonu 3 kW a jeden SV vysílač o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Jihlavě (deset KV vysílačů o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Ostravě (deset KV vysílačů o výkonu 10 kW, pět KV vysílačů o výkonu 1 kW a jeden SV vysílač o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Olomouci (patnáct KV vysílačů o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Bratislavě (čtrnáct KV vysílačů o výkonu 1 kW).

Ve spojení s vysílači Ústřední správy spojů (ÚSS) rušilo Ministerstvo vnitra na středních vlnách celkem 40 vysílači s celkovým výkonem 582 kW průměrně 6–7 hod. denně, na dlouhých vlnách dvěma vysílači o celkovém výkonu 380 kW průměrně 3–4 hod. denně (včetně rušení pro SSSR) a na krátkých vlnách 220 vysílači s celkovým výkonem 700 kW 16–18 hod. denně (pro území ČSSR i SSSR). Provoz vysílačů (propojený částečně s provozem běžných vysílačů) Ústřední správy spojů vyžadoval nasazení 72 pracovníků. Na Ministerstvu vnitra se rušením zahraničního vysílání zabývalo celkem 480 osob, jejichž mzdy představovaly ročně částku 9,5 milionu Kčs.

Ve zprávě ministra vnitra Štrougala z 12. 2. 1964 bylo nepřátelské vysílání označováno za stále nebezpečné a radioobrana proti němu jako účinná (zejména na SV a DV, kde účinnost dosahovala téměř 100 %), a proto měla být nadále vedena v rozsahu „*potřebném dle vnitropolitické a mezinárodní situace*“. V dalším období ale do jejího rozvoje nemělo být dle názoru MV dále investováno. Vysílání SE mělo být rušeno v dosavadním rozsahu, vysílání stanic Madrid a Vatikán výběrově (zejména komentáře významných emigrantů, vysílání s ostře protistranickým a nacionalistickým zaměřením apod.). Oficiální vysílání VOA, BBC, Deutsche Welle, Řím, Paříž a Kanada nemělo být nadále rušeno. Spolupráce se SSSR měla v budoucnu pokračovat zejména nahrazováním lokální obrany obranou dálkovou. Za tím účelem měla v roce 1964 proběhnout schůzka s pracovníky radiové obrany SSSR. O všech připravovaných a provedených opatřeních mělo MV informovat vedoucího ideologického oddělení ÚV KSČ Hese, Ministerstvo zahraničních věcí a ústředního ředitele Čs.

rozhlasu Karla Hoffmana. Hes, ústřední ředitel ČTK Sulek, Karel Hoffman a ústřední ředitel Čs. televize Jiří Pelikán měli zajistit aktuálnost zpravodajství oficiálních médií a přizpůsobit tomu hlavně činnost ČTK. Tímto opatřením měli být posluchači získáni pro oficiální československé zpravodajství. Nerušené informace zahraničních stanic měly být monitorovány a prostřednictvím ČTK předávány k dispozici redakcím.⁴¹⁾

Na základě zprávy projednané předsednictvem ÚV KSČ 3. 3. 1964 bylo rozhodnuto omezit ke dni 1. 4. 1964 rušení s výjimkou relací SE, které měly být rušeny v dosavadním rozsahu. K 1. 7. 1964 měly být sníženy početní stavy 6. zvláštních oddělení KS MV (s výjimkou Hradce Králové), zcela zrušena měla být 6. zvláštní oddělení KS MV v Jihlavě a Karlových Varech. Ústřední správě spojů měly být předány k dispozici vysílače do té doby rušící vysílání VOA, BBC a DW a přiměřeně měly být sníženy i plány spotřeby elektrické energie.

Ve dnech 1.–10. 10. 1964 se v Moskvě konala porada o problémech obrany s mezinárodní účastí, jejíž konání navrhl ředitel ÚSS ing. Miloslav Laipert. Z porady vzešly návrhy na opatření k rozvoji spolupráce SSSR a ČSSR v oblasti „speciálních radiových služeb“.⁴²⁾

Jedním z témat bylo i seznámení s novou metodou „speciálního vysílání“: rušení s použitím rozhlasové modulace, v zásadě tedy rušení nikoliv rušícím signálem, ale jiným rozhlasovým vysíláním. SSSR na tuto metodu přešel v průběhu srpna a září 1964 a ČSSR tak zůstalo jediným státem sovětského bloku užívajícím k znemožňování poslechu vysílání klasických rušících signálů. Rozhlasová modulace měla menší rušící efekt a znamenala vyšší výdaje (na technické úpravy zařízení a organizaci), umožňovala ale rušit i oficiální vysílání na krátkých vlnách, kdy překrývání rušeného vysílání šlo vysvětlovat kolizí v důsledku přeplněnosti pásem KV. Po konzultacích VII. správy MV s dalšími složkami bylo kolegiu MV doporučeno při rušení rozhlasovou modulací využít sovětský program MAJÁK. Tato nejjednodušší varianta znamenala převzetí již existujícího programu a používané kmitočty by ani nebylo třeba ohlašovat Mezinárodní telekomunikační unii. Později bylo možno postupně přejít na rušení upraveným programem čs. zahraničního vysílání, a tedy znásobit rušení efektem vlastního vysílání, tedy jistou kontrapropagandou. K zavedení rušení rozhlasovou modulací ale nakonec z nejništěných důvodů nedošlo.⁴³⁾

⁴¹⁾ AMV, fond A 2/2, inv. j. 889: Zpráva o současném stavu a účinnosti rušení nepřátelského rozhlasového vysílání proti ČSSR.

⁴²⁾ AMV, fond A 24, inv. j. 491, dále fond A 24, inv. j. 617: Usnesení PÚV KSČ ze dne 3. 3. 1964 k bodu Zpráva o současném stavu a účinnosti rušení nepřátelského rozhlasového vysílání, dále fond A 2/2, inv. j. 889.

⁴³⁾ AMV, fond A 24, inv. j. 687: Návrh na zavedení rozhlasové modulace pro účely radiové obrany ČSSR.

Dokladem o absenci jakékoliv koncepce rušení zahraničního vysílání představuje informace náčelníka VII. správy MV pro ministra vnitra o změnách ve vysílání SE ze dne 8. 3. 1965. Od 15. 2. 1965 byl do jejího vysílání zařazen „nový hudební pořad prokládaný tendenčním zpravodajstvím“. Náčelník VII. správy MV (v roce 1964 byl VI. zvláštní odbor zrušen a včleněn do VII. správy MV, konkrétně jako 2. oddělení 1. odboru) doporučil zpravodajství rušit, hudební část prozatím ponechat nerušenou.⁴⁴⁾

K dalšímu omezení rušení došlo koncem roku 1966. Ministr vnitra Josef Kudrna předložil 26. 10. 1965 předsednictvu ÚV KSČ následující návrh, schválený 9. 11. 1965. Do konce roku 1966 měl být postupně zastaven provoz středisek lokální obrany v Ústí nad Labem, Liberci, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Gottwaldově, Ostravě a Olomouci. Lokální střediska měla být ponechána v provozu v místech s velkou koncentrací posluchačů (tj. v Praze, Brně a Bratislavě) a do provozu měla být uvedena i dálková střediska rušení v Plzni a Košicích, vybavená výkonnými vysílači s anténními systémy k plošnému pokrytí většiny čs. území v nižších frekvencích (6–9 MHz). Středisko v Košicích mělo být vybudováno do konce roku 1965, v Plzni v roce 1966.

Současně byl schválen návrh na zrušení sítě připravené k rušení televizního programu stanic SRN a Rakouské republiky. K rozhodnutí podstatně omezit lokální obranu vedl velký plánovaný výkon dvou dálkových středisek s novou technikou, který spolu s rušícím výkonem poskytovaným ze SSSR měl dostatečně pokrýt území státu. Uvolněné objekty měly být Ministerstvem vnitra využity k umístění zařízení VII. správy MV sloužících radiovému spojení a k umístění součástí civilní obrany, objekty v Liberci a Gottwaldově pak měly být předány Ústřední správě spojů. Realizaci opatření se mělo mimo jiné ušetřit ročně 1400 MWh a cca 450 000 Kčs provozních nákladů. Síť rušení televizního vysílání měla být podle usnesení předsednictva ÚV KSČ zcela zrušena s odůvodněním, že nelze rušit oficiální vysílání, která pokrývají území ČSSR neúmyslně a jen částečně. Podobně i čs. televizní vysílání zasahovalo na území SRN a Rakouska. Dohodou mezi Ústřední správou spojů a poštovními správami SRN a Rakouské republiky byly provedeny technické úpravy k omezení vzájemného rušení a snížení dosahu vysílačů. Technické zařízení sítě navíc nezadržitelně zastarávalo a jeho udržování bylo drahé. Budoucí nárazové využití by bylo vzhledem k technickému rozvoji televizní techniky v zahraničí bezúspěšné. Zařízení mělo být tedy likvidováno, objekty předány MV, MNO a Ústřední správě spojů pro účely spojení na velmi krátkých vlnách.

⁴⁴⁾ AMV, fond A 24, inv. j. 690: Rozhlasové agentury západních kapitalistických států – informace o jejich činnosti.

Ve zprávě je potvrzena správnost rozhodnutí ukončit rušení některých stanic k 1. 4. 1964, protože dalším monitorováním vysílání těchto stanic bylo údajně zjištěno, že se většinou omezují na zpravodajské relace, v případných komentářích opatření čs. vlády se zdržují výrazné kritiky jak systému, tak funkcionářů režimu (přesto se ve většině relací vyzdvihovaly přednosti západní demokracie). Pro rušení vysílání proti SSSR měla být ponechána v provozu dálková střediska v Poděbradech, Litomyšli a Rimavské Sobotě a odposlechová služebna v Drahelčicích. V průběhu roku 1966 mělo být v souvislosti s plánovanými opatřeními uvolněno 121 občanských zaměstnanců a sedm důstojníků MV. Dosavadní stav pracovních sil činil 285 osob a roční mzdové náklady 5 778 720 Kčs. Vyzářený výkon rušících vysílačů činil ročně 1 666 143 kWh (pro SSSR ročně 4 672 061 kWh).⁴⁵⁾

Přijatá opatření byla v průběhu roku 1966 skutečně realizována. Lokální obrana byla omezena 1. 4. 1966, demontáž zařízení sítě televizního rušení byla ukončena k 30. 6. 1966. Převážná část starších vysílačů byla předána Správě radiokomunikací a Svazarmu, zbytek nových pak do zálohy MV.

IV. Pražské jaro a normalizace

Probuzení československé společnosti v průběhu Pražského jara 1968 se promítlo i ve zvýšené kritické pozornosti veřejnosti k přetrvávajícímu rušení zahraničního vysílání. Na základě rozhodnutí kolegia MV ze dne 25. 3. 1968 měla VII. správa MV zpracovat návrh na opatření k zastavení radiové obrany na území ČSSR. Zajímavou skutečností je, že tento revoluční návrh podal náměstek ministra vnitra plk. Jindřich Kotal, který byl pak 21. 6. 1968 usnesením vlády ČSSR odvolán z funkce, protože byl jedním z vysokých funkcionářů zodpovědných za situaci v Československu padesátých let (zvláště za porušování zákonitosti ve vězeňství).

Již 12. 4. 1968 došlo k jednání zástupců MV a ÚSS, na němž bylo dohodnuto připravit pro vládu ČSSR zprávu o stavu rušení zahraničního vysílání s návrhem na jeho úplné zastavení (včetně ukončení rušení zahraničního vysílání pro Československo sovětskými rušičkami). Mezi důvody byly uváděny obecně malá účinnost rušení, zastaralost technických prostředků, aktuální politické podmínky naprosto odlišné od doby, kdy bylo rušení počátkem 50. let zahájeno, a konečně kolize rušení s mezinárodními dohodami, jichž byla

⁴⁵⁾ AMV, fond A 24, inv. j. 725: Usnesení PÚV KSČ z 9. 11. 1965 k bodu Návrh na zastavení činnosti některých středisek obrany proti nepř. rozhlasovému vysílání proti ČSSR a návrh na zrušení obranné televizní sítě; dále fond A 2/2, inv. j. 479: Návrh na postupné zastavení činnosti lokálních středisek obrany proti nepřátelskému rozhlasovému vysílání a Návrh na zrušení obranné televizní sítě.

ČSSR signatářem a které i ratifikovala: Radiokomunikačním řádem z Ženevy (1959) a Mezinárodní úmluvou o radiotelekomunikacích z Montreaux (1965). Provoz rušiček ve velkých městech přinášel dále podle zprávy zdravotní rizika a negativně ovlivňoval i kvalitu příjmu čs. oficiálního rozhlasového a televizního vysílání. Zmiňována byla i teze síly socialistických idejí, upřednostňující před pasivní obranou aktivní kontrapropagandu.

Do nelehké situace se Ministerstvo vnitra dostalo po vystoupení ministra vnitra Josefa Pavla na tiskové konferenci 6. 5. 1968. Pavel totiž prohlásil, že kromě některých relací Svobodné Evropy není v ČSSR rušeno vysílání žádné rozhlasové stanice a i v případě Svobodné Evropy byl již vládě podán návrh na ukončení rušení. V té době však bylo rušeno ještě vysílání stanice Madrid (po Pavlově prohlášení bylo toto rušení urychleně ukončeno), ale návrh pro vládu byl teprve na Ministerstvu vnitra zpracováván. Československými prostředky byla nadále rušena i část vysílání Svobodné Evropy (Radio Svoboda) pro SSSR.

Až 17. 7. 1968 byla vládě ČSSR zaslána k informaci Pavlova zpráva, připravená náčelníkem VII. správy MV plk. Oldřichem Šeborem. Návrh počítal s provedením posledního kroku v omezování rušení zahraničního vysílání: s ukončením rušení vysílání Svobodné Evropy pro ČSSR. Se SSSR mělo být dohodnuto zastavení rušení programů pro ČSSR a projednána měla být i otázka dalšího využití čs. vysílačů pro potřeby SSSR. Technická zařízení rušiček se měla využít k jiným účelům, popřípadě zlikvidovat, a pracovníci rušiček měli být vhodně přemístěni. Radiovou obranu pro případ mimořádných událostí mohla podle Pavlova návrhu zajišťovat Ústřední správa spojů.

Zpráva byla vládou projednána 1. 8. 1968. Ministři vnitra a obrany však dostali za úkol připravit vládě návrh nový, zřejmě nejen pro radikálnost původního, ale i pro jeho nedostatečnou zdůvodněnost.⁴⁶⁾ K likvidaci radiové obrany byl dokonce VII. správou MV již připraven harmonogram prací a rozkaz ministra vnitra. Pro neperspektivnost povolání odešla během prvního pololetí roku 1968 z provozu rušiček řada zaměstnanců, ze střediska na pražském Petříně např. plných 50 %.⁴⁷⁾

K podání dalšího návrhu již nedošlo. Po okupaci území ČSSR vojsky států Varšavské smlouvy 21. 8. 1968 bylo rušení vysílání Svobodné Evropy ale skutečně zastaveno. Rozkaz k ukončení rušení vydal 22. 8. 1968 v 7:00 hod. náčelník VII. správy MV plk. Oldřich Šebor se zdůvodněním, že je potřeba využít rušící vysílače k vysílání programu Čs. rozhlasu a k rušení vysílání okupační sovětské rozhlasové stanice Vltava, které začalo v 15:00 hod. téhož dne. Proti rozhodnutí plk. Šebora protestoval náměstek ministra vnitra Viliam

⁴⁶⁾ SÚA, fond Předsednictvo vlády (dále PV) ČSSR, sign. 681/5.

⁴⁷⁾ AMV, fond A 21, inv. j. 43: Radiová obrana.

Šalgovič. Rušící střediska v Poděbradech, Rimavské Sobotě, Litomyšli a na dalších místech začala být 23. 8. 1968 v odpoledních hodinách postupně obsazována okupačními vojsky.⁴⁸⁾ Ukončení činnosti československých rušiček bohužel ale neznamenalo, že by obyvatelé ČSSR mohli v době okupace alespoň svobodně poslouchat zahraniční rozhlas. Dálkové rušení smluvně poskytované Sovětským svazem pokračovalo a bylo svévole rozšířeno na všechny relace SE v češtině a slovenštině. Z území MLR byla navíc bez výslovné žádosti vlády ČSSR rušena vysílání v českém a slovenském jazyce stanic BBC, Tirana, Deutsche Welle, Vatikán, Paříž a VOA. Tato forma „bratrské pomoci“ byla poskytována minimálně ještě celý rok 1969.

Podle zprávy zástupce náčelníka VII. správy MV pplk. Ladislava Sýkorovského z 20. 9. 1968 obnovila po uvolnění okupačními vojsky střediska dálkové obrany rušení pro SSSR. Téhož dne se na hlavní správě StB uskutečnila schůzka zástupců sovětské armády a KGB se zástupci VII. správy MV pplk. Sýkorovským a pplk. Šulcem. Dne 9. 9. 1968 oznámilo Ministerstvo vnitra zástupcům Sovětského svazu připravenost zahájit rušení a žádalo plán činnosti. Následujícího dne v 15:00 hod. předala sovětská strana plán rušení a již o hodinu později začaly být rušičky postupně uváděny do provozu, až nabyly požadovaného výkonu 1060 kW.⁴⁹⁾

V září 1968 bylo prostřednictvím sovětského velvyslanectví v Praze předáno Ministerstvu zahraničních věcí ČSSR stručné sovětské memorandum, v němž bylo upozorněno na rozhlasová vysílání stanic západní Evropy a na existenci prostředků ve správě orgánů ČSSR „schopných zajistit ochranu obyvatelstva před tímto nepřátelským vysíláním“. Memorandum bylo ukončeno „prosbou“ o vydání pokynů k „zarušení nepřátelského vysílání.“⁵⁰⁾ Již 10. 9. 1968 bylo obnoveno smluvně zajištěné rušení vysílání SE pro SSSR technickými prostředky ČSSR.

Podle rozhodnutí předsednictva vlády z 25. 9. 1968 předložil dne 2. 10. 1968 ministr vnitra Jan Pelnář společnou zprávu MV, ÚSS, MZV a Úřadu pro tisk a informace o stavu radiové obrany s návrhem na opatření. Zpráva obsahuje i přehled aktuálních prostředků čs. radioobran. Výkon čs. vysílačů používaných pro obranu území SSSR činil 1060 kW, z území SSSR byly rušeny recipročně všechny relace SE v češtině a slovenštině a další stanice bez vyžádání. Prostředky radioobran, současně plnící i funkci radiových spojovacích prostředků pro SNB (a odpovídající v podstatě stavu od roku 1965), byly následující:

⁴⁸⁾ AMV, fond A 21, inv. j. 85: Zpráva o průběhu událostí od 21. 8. do 28. 8. 1968, ze dne 29. 8. 1968, plk. Oldřich Šebor.

⁴⁹⁾ AMV, fond A 21, inv. j. 43: Radiová obrana.

⁵⁰⁾ SÚA, fond PV ČSSR, sign. 681/4: Zápis z porady o radiové obraně. Jednání a podklady meziresortního týmu vytvořeného k řešení otázek radiové obrany z období říjen – prosinec 1969.

prostředky ÚSS užívané k rušení pro SSSR:

- Poděbrady: společný objekt vysílací stanice, pět vysílačů KVV 18/30,
- Litomyšl: samostatný objekt vysílací stanice, deset vysílačů KVV 18/30,
- Rimavská Sobota: samostatný objekt v rámci vysílací stanice, šest vysílačů KVV 40/50 a šest vysílačů KTV 50;

prostředky ÚSS pro rušení na čs. území:

- v samostatných i společných objektech středovlnných vysílacích stanic o výkonech 3–30 kW: Radomyšl, Karlovy Vary, České Budějovice, Mnichovo Hradiště, Brno-Komárov, Banská Bystrica, Prešov;

prostředky MV pro rušení na čs. území:

- Praha: samostatný objekt, 29 vysílačů o výkonu 1 kW,
- Bratislava: nový samostatný objekt, devatenáct vysílačů o výkonu 1 kW,
- Brno: provizorní objekt, šestnáct vysílačů o výkonu 1 kW,
- Plzeň: nový objekt ve výstavbě, osm vysílačů o výkonu 20 kW,
- Košice: samostatný objekt, osm vysílačů o výkonu 20 kW.

Ve zprávě bylo znovu konstatováno, že účinná radioobrana vyžaduje provoz rušících středisek ve městech, což je vzhledem k záření hygieniky považováno za nežádoucí a provoz negativně působí i na kvalitu televizního a rozhlasového příjmu. Podle názoru předkladatelů zprávy musí mít radioobrana oporu v zákoně a příslušná opatření musí být publikována. Rušení je formou „ideoboje“, kterou rozhodně nelze získat jakoukoliv převahu. Celková tendence od roku 1961 v souladu s procesem mezinárodního uvolňování napětí vede k snižování radioobrany. Ve shodě s programovým prohlášením československé vlády byl Ministerstvem vnitra a Ústřední správou spojů zpracován návrh na zastavení radioobrany (s ponecháním určených prostředků pro mimořádné události). Jestliže byl SSSR vznesen požadavek rušit všechny hlavní západní rozhlasové stanice, není možno zcela vyhovět vzhledem k technickým možnostem a mezinárodním závazkům. V případě rozhodnutí rozšířit rušení bude třeba vybudovat nová rušící střediska, ale poslech zahraničních stanic zcela znemožnit nelze. Předkladatelé zprávy doporučili zavést výběrové rušení, a to podle hledisek odvozených z trestního zákona. V zásadě mělo být rušeno vysílání naplňující skutkové podstaty trestných činů podle československého trestního zákona. Výběr relací podle tohoto kritéria měl provádět Úřad pro tisk a informace, vlastní rušení pak MV a ÚSS. MZV mělo v tomto smyslu vypracovat odpověď pro SSSR.⁵¹⁾

Na pokyn předsednictva vlády vypracovalo MV ve spolupráci s ÚSS a MZV návrh odpovědi na sovětské memorandum. Ta byla prostřednictvím vel-

⁵¹⁾ AMV, fond A 2 /3, inv. j. 2248: Zpráva o řešení radiové obrany ČSSR.

vyslance ČSSR v Moskvě předána Ministerstvu zahraničních věcí SSSR koncem října 1968. Požadavkům sovětského memoranda se dalo ve stávající situaci asi těžko odolat, nicméně čs. odpověď obsahovala i pokus o jistý odpor, o prosazení alespoň formálně zákonného postupu. Po hlášení sovětským místům, že příslušným československým orgánům radiové obrany byly vydány pokyny k plnému využití současného stavu prostředků k rušení, a to „s největším urychlením“, následovalo upozornění, že s ohledem na technické podmínky bude možno v budoucnu rušit pouze výběrově, v souladu s čs. zákonnými předpisy na ochranu zájmů společnosti. Myšlenka preventivního rušení ještě nespáchaného trestného činu byla ovšem právně zcela pochybená. Rušeny měly být relace údajně narušující mírové soužití národů, podněcující k válce, hlásající národnostní, etnickou, rasovou nebo náboženskou zášť, hanobící národ, rasu nebo přesvědčení skupiny obyvatel, hanobící ČSSR nebo jiný stát světové socialistické soustavy a jejich představitele, pobuřující proti ČSSR a jejím spojencům, šířící poplašné zprávy, pornografii, podněcující k páchání trestných činů, šířící zprávy zaměřené proti politické a ideové linii státu a ohrožující čest a práva čs. občanů nebo jejich socialistické soužití.⁵²⁾

Realizace řešení avizovaného SSSR měla být zakotvena vyhláškou Úřadu pro tisk a informace, jenž měl provádět výběr relací určených k rušení, zajišťovanému jako dosud MV a ÚSS. V průběhu října a listopadu probíhalo připomínkové řízení, v němž generální prokuratura a Ministerstvo spravedlnosti vyslovily k navrženému řešení zásadní výhrady. Přesto bylo 20. 11. 1968 v Praze (kde vydal náčelník krajské správy SNB Praha pplk. Němec 16. 11. 1968 příslušný rozkaz) rušení vysílání SE lokálními prostředky zahájeno, o několik dní později se totéž stalo v Brně a Bratislavě. Bez ohledu na plánované zavedení výběrového rušení bylo ale rušeno všechno, co se rušit dalo. Docházelo proto i k takovým situacím, že např. počátkem roku 1969 rušilo středisko Brno-Komárov na příkaz kontrolního bodu MV vysílání SE na kmitočtu 719 kHz 16–18 hodin denně, přestože jiné kontrolní body a vysílače relace na tomto kmitočtu nerušily. „*Tento celkový stav institucionální a zákonné nevyjasněnosti má za následek, že pracovníci např. vys. stanice Komárov jsou vystaveni nepřijemným invektivám veřejnosti apod.*“⁵³⁾ Další negativní ohlasy na obnovení rušení se objevily v Praze, kde na VII. správu MV dorazily stížnosti Akademie věd, Ministerstva zahraničních věcí i městské správy VB v Praze, jimž rušení značně narušovalo výzkumnou práci nebo radiospojení.⁵⁴⁾

⁵²⁾ SÚA, fond PV ČSSR, sign. 681/5.

⁵³⁾ Archiv Českého telekomunikačního úřadu (dále ČTÚ), čj. 00217/72.

⁵⁴⁾ AMV, fond A 21, inv. j. 43: Rušení vysílání zahraničního rozhlasu – zaujetí stanoviska, 13. 1. 1969, VII. správa MV, plk. Oldřich Šebor.

Pro posluchače v ČSSR vysílalo na jaře 1969 denně na 88 vlnových frekvencích čtrnáct rozhlasových stanic 162 hodin. Nejvýznamnější podíl na tom měla Svobodná Evropa se 141 hodinami 20 minutami denně na 16 vlnových frekvencích. Pro srovnání: Československý rozhlas vysílal denně 137 hodin 20 minut na 38 frekvencích, z nichž bylo ale 28 v rozsahu VKV, jehož příjem byl omezen nedostatkem odpovídajících přijímačů.⁵⁵⁾

Ve dnech 14. 3. – 4. 4. 1969 provedlo studijní oddělení Čs. rozhlasu průzkum poslechovosti zahraničních stanic v českém a slovenském jazyce. Z průzkumu vyplynuly mj. následující skutečnosti. Největší sledovanost měla SE (40 %), Vídeň (22 %) a BBC (18,25 %), nejmenší pak rozhlasová stanice NDR. Posluchači zahraničního vysílání byli zejména muži (87 %), vysokoškolační (92 %) a členové KSČ (81 %). K datu 7. 9. 1969 vysílaly v českém a slovenském jazyce stanice: Svobodná Evropa, BBC, Deutsche Welle, Řím, Madrid, Vídeň, Paříž, Kanada, Vatikán, Luxemburk, Deutschland Funk, Monte Carlo, Tirana a Peking.

V roce 1969 vyčíslilo MV ČSSR vlastní roční provozní náklady na radiovou obranu na 3 600 000 Kčs a náklady Ministerstva spojů na 22 700 000 Kčs. Podle informace náčelníka odboru řízení spojení MV ČSSR pplk. ing. Jozefa Mitošinky z 18. 3. 1970 byl předběžný odhad na rekonstrukci a dobudování rušících středisek 110 300 000 Kčs.⁵⁶⁾

Zajímavou informaci představuje zpráva o vlivu zahraničního vysílání na páchání trestné činnosti, kterou s datem 25. 3. 1971 pro zpracování informace pro ministra vnitra předložila II. správa federální správy zpravodajské služby odboru spojení FMV. Náčelník II. správy FSZS plk. ing. Jaroslav Hrbáček byl nucen konstatovat, že neexistují žádné důkazy o výlučném vlivu vysílání na konkrétní trestnou činnost. Toto přiznání ovšem plk. Hrbáčkově nebránilo ve vyvození závěru, že rušení zahraničního vysílání má preventivní úlohu, a je proto žádoucí.⁵⁷⁾

I v nové situaci se Ministerstvo vnitra zpočátku snažilo naplňovat svůj programový dokument vytvořený v době Pražského jara – akční program. Nejvýznamnější změny spočívaly v odstranění některých funkcí a složek, nakumulovaných zde v období budování MV jako mocenského nástroje. Kromě změn ve vězeňství, kde probíhal převod pod republiková Ministerstva spravedlnosti, byl v tomto ohledu asi nejvýznamnějším návrh převést radioobranu pod resort spojů. Věc ale nepostupovala nijak rychle: teprve 17. 9. 1969 byli jmenováni členo-

⁵⁵⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, sign. 5685, 57. schůze sekretariátu ÚV KSČ dne 25. 6. 1968.

⁵⁶⁾ AMV, fond A 21, inv. j. 43: Radiová obrana.

⁵⁷⁾ AMV, fond A 21, inv. j. 43: Podklad ke zprávě o radiové obraně ČSSR, II. správa FSZS, 25. 3. 1971.

vé meziresortní komise pro přípravu materiálů k řešení otázky radioobrany, kde byly zastoupeny na federální i republikové úrovni Ministerstva vnitra, Úřady pro tisk a informace a Ministerstva pošt a telekomunikací. Předsedou komise se stal vedoucí odboru telekomunikací Federálního výboru pro pošty a telekomunikace ing. Jaroslav Maršíček. Plánované převedení radioobrany z MV do resortu spojů k 1. 1. 1970 realizováno nebylo a došlo k němu až o osm let později. Z jednání meziresortní komise vzešel rozsáhlý materiál, který byl s názvem „Návrh na řešení problematiky radiové obrany v ČSSR“ 2. 3. 1971 předložen jednání 3. schůze kolegia MV ČSSR.

Jako závěry své práce komise doporučovala:

- zařadit radioobranu do systému politické propagandy a kontrapropagandy a pružně ji orientovat podle politické situace,
- zřídit politický orgán pro vyhodnocování zahraničního vysílání a řízení obrany proti němu,
- pověřit Federální úřad pro tisk a informace vyřešením právního oprávnění pro činnost radioobrany,
- převést prostředky radioobrany do resortu Federálního výboru pro pošty a telekomunikace,
- zefektivnit její provoz s ohledem na spotřebu elektrické energie a schválit její další technický a kádrový rozvoj ústředním výborem KSČ a vládou ČSSR,
- projednat s dalšími zeměmi Varšavské smlouvy případnou spolupráci v této oblasti,
- a konečně působit v zahraničí diplomatickými prostředky k zastavení, případně omezení, nepřátelského vysílání.

Kolegium ministra vnitra ale vzalo zprávu pouze na vědomí a doporučilo ministru vnitra ČSSR ing. Radko Kaskovi, aby po dohodě s tajemníkem ÚV KSČ Oldřichem Švestkou ustavil komisi MV ČSSR a ÚV KSČ pro přípravu materiálu pro zásadní politické rozhodnutí.⁵⁸⁾

V souvislosti s přípravami realizace usnesení kolegia MV ČSSR z 2. 3. 1971 konzultovali příslušníci FMV ČSSR a MV ČSR postup s KGB a s Ministerstvem spojů SSSR. Náčelník odboru spojení MV ČSSR pplk. ing. Jozef Mitošinka a starší referent správy spojení MV ČSR mjr. Stanislav Volánek vykonali ve dnech 27. 4. – 30. 4. 1971 služební cestu do SSSR. Jednali zde se zástupci 8. správy KGB pplk. ing. Bobrovem a pplk. ing. Panarinem, zástupcem 5. správy KGB pplk. Vorošilovem a pracovníky Ministerstva spojů SSSR Dombrovským a Abramovem. Ze zprávy o průběhu této cesty si lze udělat představu o organizaci rušení zahraničního vysílání v SSSR, která byla ostatně

⁵⁸⁾ AMV, fond A 21, inv. j. 43: Návrh na řešení problematiky radiové obrany v ČSSR, pro kolegium MV ČSSR předložil odb. spojení MV ČSSR.

podobná představě příslušných čs. míst. Konceptci činnosti a rozsah rušených relací určoval orgán ÚV KSSS, v jehož kompetenci bylo obsahové a politické řízení rozhlasu, tisku a televize. Vlastním provozem technických zařízení a jejich kontrolou se zabývalo výhradně Ministerstvo spojů SSSR. KGB vyhledávalo nové zdroje nepřátelské propagandy a namátkově kontrolovalo účinnost rušení. Zástupci KGB při jednání zdůrazňovali, že chápou radioobranu jen jako doplněk vlastní aktivní propagandy. Poznatky o konkrétní trestné činnosti jako výsledku působení zahraničního vysílání sami neměli.⁵⁹⁾

Podle usnesení kolegia MV z 2. 3. 1971 byla skutečně vytvořena další komise, složená ze zástupců FMV, Federálního ministerstva spojů, Federálního ministerstva obrany a odboru vnější propagandy ÚV KSČ, jehož pracovník Bochánek činnost řídil. V průběhu roku 1971 komise v podstatě přetlumčila závěry původní meziresortní komise do doporučení, které nebylo ústředním výborem KSČ přes několik jednání a urgencí u tajemníka ústředního výboru Oldřicha Švestky ani projednáno. Věc převodu a rozvoje radiové obrany zřejmě především pro nedostatek finančních prostředků zamrzla až do roku 1977.⁶⁰⁾

V následujícím období se stavem radioobranou zabývali alespoň příslušní odborníci Federálního ministerstva spojů. V roce 1972 bylo na Federálním ministerstvu spojů (FMS) uvažováno o třech variantách rozvoje radiové obrany:

I. varianta znamenala zachování stávajícího rozsahu rušení a představovala v letech 1975–1978 celkovou investici do výměny a doplnění technického zařízení ve výši 255 milionů Kčs a následné roční provozní náklady 85 milionů Kčs.

II. varianta představovala rozšíření rušení na další průmyslové aglomerace (výstavba rušících středisek v Ostravě, Košicích, Plzni a Ústí nad Labem v letech 1975–1980) a z toho vyplývající celkovou investici 388 milionů Kčs s následnými ročními provozními náklady 130 milionů Kčs.

III. varianta počítala s rozšířením rušení k pokrytí dosavadních kmitočtů třinácti zahraničních stanic vysílajících programy v českém a slovenském jazyce. V tom případě by bylo třeba obnovit střediska rušení v místech s velkou koncentrací obyvatelstva v Praze, Brně a Bratislavě a vybudovat střediska v Ostravě, Košicích, Plzni a Ústí nad Labem. V letech 1974–1980 by šlo o investici 598 milionů Kčs a s následné roční provozní náklady by byly 195 milionů Kčs.

⁵⁹⁾ AMV, fond A 21, inv. j. 43: Zpráva ze služební cesty u orgánů KGB SSSR k problematice radiové obrany proti nepřátelskému rozhlasovému vysílání, odbor spojení FMV, 11. 5. 1971.

⁶⁰⁾ AMV, fond A 21, inv. j. 43: Informace pro MV ČSSR k problematice radiové obrany na jednání s ministrem spojů ČSSR, VII. S-FMV, 29. 8. 1973.

Návrhy, patřící spíše do období 50. let, naštěstí realizovány nebyly. V době ekonomické stagnace v tom nepochybně hrála hlavní roli otázka financí.⁶¹⁾

Pro řízení rušení mělo velký význam monitorování zahraničního vysílání. V roce 1973 předložil tajemník ÚV KSČ Oldřich Švestka souhrnný návrh na vybudování sjednoceného monitorování zahraničního vysílání, zahraničního tisku a analytické vyhodnocování zahraniční antikomunistické propagandy. Předsednictvo ÚV KSČ návrh projednalo 31. 8. 1973 na své 82. schůzi. O. Švestka a místopředseda federální vlády Matej Lúčan měli zajistit, aby příslušná oddělení ÚV KSČ a státní správa zabezpečily vytvoření jednotného monitorovacího střediska zahraničního rozhlasového a televizního vysílání v Čs. rozhlase při čs. zahraničním vysílání, dále sjednocení monitorování tisku v rámci ČTK a vytvoření analytického pracoviště antikomunistické propagandy šířené zahraničními sdělovacími prostředky. V důvodové zprávě bylo monitorování vysílání třinácti západních stanic a stanic Tirana, Peking a Novi Sad označeno za důležité pro poznávání a účinnější boj proti antikomunistické propagandě. Dosavadní monitorování těchto stanic bylo nepřehledné a roztržité. Zabývaly se jím nekoordinovaně ČTK, MV a zahraniční vysílání Čs. rozhlasu. V ČTK bylo zařazeno na monitorování 21 pracovníků, provozní náklady této činnosti činily 500 000 Kčs ročně a z výsledků byl vydáván denní bulletin s názvem „Zvláštní zpravodajství ČTK ze zahraničí“. MV provádělo výběrové monitorování s 25 pracovníky při ročních nákladech 750 000 Kčs, výsledkem činnosti byl denní přehled zpravodajství pro potřeby MV, zasílaný i ÚV KSČ a šéfredaktorovi Rudého práva. V Čs. rozhlase monitorovalo zahraniční vysílání 25 zaměstnanců, roční náklady činily 700 000 Kčs a výsledkem byl bulletin „Zvláštní zpravodajství Čs. rozhlasu“.

V roce 1973 vysílaly pro Československo tyto západní zahraniční stanice:

- Svobodná Evropa: 1220 min. denně na 28 frekvencích,
- Deutsche Welle: 170 min. denně na osmi frekvencích,
- BBC: 180 min. denně na čtrnácti frekvencích,
- Kanada: 120 min. denně na devíti frekvencích,
- Hlas Ameriky: 120 min. denně na devíti frekvencích,
- Řím: 65 min. denně na čtyřech frekvencích,
- Paříž: 60 min. denně na třech frekvencích,
- Madrid: 90 min. denně na jedné frekvenci,
- Vatikán: 60 min. denně na pěti frekvencích,
- Monte Carlo: 45 min. denně na třech frekvencích,
- Ibra Radio Lisabon: 15 min. denně na dvou frekvencích,

⁶¹⁾ Archiv ČTÚ, čj. 00217/72: Podklady pro Zprávu o radiové obraně v ČSSR.

- Luxemburk: 15 min. denně na jedné frekvenci,
- Deutschlandfunk: 30 min. denně na jedné frekvenci.

Celkem tedy 2190 minut (36 hod. 30 min.) na 88 frekvencích. Dále šlo o stanice sice socialistických států, nicméně vnímané režimem kriticky:

- Tirana: 240 min. denně na osmi frekvencích,
- Peking: 120 min. denně na pěti frekvencích,
- Novi Sad: 30 min. denně na jedné frekvenci.⁶²⁾

V. Převod radioobrany k FMS v roce 1977 a poslední fáze rušení (do r. 1988)

V rámci řešení otázek vnitřního radiospojení v resortu MV vyslovalo předsednictvo ÚV KSČ 8. 7. 1977 souhlas „s převodem radiové obrany ČSSR z resortu Ministerstva vnitra k Federálnímu ministerstvu spojů a s dalším technickým rozvojem této služby“. Politickoideovým řízením radiové obrany bylo pověřeno oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ, jmenovitě Jan Fojtík. Převod radioobrany měl proběhnout do 31. 12. 1977.

Podle stanoviska oddělení státní administrativy ÚV KSČ mělo Federální ministerstvo spojů optimální technické podmínky pro provoz radiové obrany i její vědeckotechnický rozvoj. Dalším důležitým návrhem bylo pověření předsednictva ÚV KSČ obsahově-politickým řízením radioobrany. Vlastním upřesňováním, které relace a kdy rušit, měl být pověřen tajemník ÚV KSČ odpovědný za ideologickou práci. Podklady mělo připravovat oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ. Finanční náklady měly být podle důvodové zprávy ministra vnitra hrazeny z účelového limitu, který byl vyčleněn u Státní plánovací komise. Ministerstvo vnitra v důvodové zprávě přiznávalo nízkou účinnost rušení zejména díky rozšiřování hustě obydlených oblastí v ČSSR. Uspokojivé bylo rušení jen na středních vlnách, zahraniční vysílání na krátkých vlnách nešlo zcela rušit ani se sovětskou pomocí. Technická zařízení již zdaleka nedosahovala výkonu zahraničních vysílačů, byla zastaralá a přesluhovala (vysílače s desetiletou životností byly v provozu více než 20 let). Podle předkladatelů postrádal celkový systém koncepci, kvalifikované řízení na vyšší úrovni a koordinaci se Sovětským svazem. Rušilo se bez ohledu na obsah pořadů, docházelo k organizačním problémům díky nejasnému rozdělení kompetencí mezi FMV a FMS. V období od srpna 1968 do roku 1972 zvýšil SSSR proti původ-

⁶²⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, sign. 5453, 82. schůze PÚV KSČ, 31. 8. 1973.

ně dohodnutému objemu výkon dálkové obrany území ČSSR dokonce o 1/3 až 1/2, aniž by ČSSR byla schopna tyto výkony Sovětskému svazu vracet.⁶³⁾

Rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ znamenalo ukončení provizoria a usku-
tečnění řadu let připravovaného sloučení radiové obrany pod resort spojů.
Změny znamenaly mj. omezení přímého vlivu MV na rušení. Podíl Federální-
ho ministerstva spojů spočíval nadále výhradně v provozu technických pro-
středků. Řízení a kontrolu rušení převzala přímo a otevřeně KSČ. Důvody,
proč byla změna realizována právě v roce 1977, nebyly tehdy jasně vysloveny.
Snad se v souvislosti s helsinským procesem ukazovala potřeba opatrněji zva-
žovat tak delikátní věc, jakou byla radiová cenzura v období proklamovaného
plnění přijatých závazků zaručovat občanská práva a svobody.

Podle informace, kterou zaslal ředitel odboru radiokomunikací FMS ing.
Dusík 9. 1. 1979 náměstkovi FMS pro telekomunikace ing. Jiřímu Jírovi, byla
aktuální činnost radiové obrany zaměřena na rušení stanic Svobodná Evropa
a Deutschlandfunk. Konkrétní zaměření rušení mělo být upřesňováno pokyny
ÚV KSČ, v zásadě se však rušily všechny programy kromě čistě hudebních
pořadů a „církvevých pobožností“. Do struktury FMS bylo začleněno celostátní
řídící pracoviště v Drahelčicích, dále řídící pracoviště lokální radioobrány
v Praze, Brně a Bratislavě, řídící pracoviště vnitrostátní obrany v Plzni a Koši-
cích, řídící pracoviště dálkové mezistátní obrany v Poděbradech, Litomyšli a
Rimavské Sobotě, vysílací střediska lokální obrany v Praze, Brně a Bratislavě
a vysílací střediska vnitrostátní obrany v Plzni a Košicích.⁶⁴⁾

Federální ministr spojů Vlastimil Chalupa informoval 25. 9. 1979 IV. oddě-
lení ÚV KSČ o plnění usnesení předsednictva ÚV KSČ z 8. 7. 1977 a o pro-
blémech radiové obrany. Z FMV bylo v minulém období převedeno pět radio-
komunikačních středisek s 66 vysílači a osm řídících stanovišť se 140 pracov-
níky. Tyto prostředky doplnily již dříve nasazených 59 vysílačů na deseti stře-
discích FMS. Na FMS ČSSR byl určen jako zodpovídající pracovník ředitel
odboru radiokomunikací ing. Milan Dusík a vlastním výkonem rušení byly po-
věřeny republikové správy radiokomunikací. FMS navázalo alespoň pro VII.
a VIII. pětiletý plán (tj. na období 1981–1990) kontakt s IV. oddělením ÚV
KSČ, jehož vedoucím byl Vasil Bejda. Ze zprávy FMS vysvítá, že koncem ro-
ku 1979 dosud nefungoval a nebyl zaveden systém úkolování a řízení radiové
obrány ze strany ÚV KSČ. FMS reorganizovalo strukturu a obsazení řídících
funkcí, stanovilo systém řízení a zpracovalo organizační směrnice.

⁶³⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, sign. P 2533, 50. schůze PÚV KSČ, 8. 7. 1977, bod 16: Řešení nalé-
havých otázek spojovací služby SNB a vojsk MV.

⁶⁴⁾ Archiv ČTÚ, čj. 0024/79, 9. 1. 1979, Informace o vývoji a současném stavu RO v ČSSR, pro
náměstkovi FMS pro telekomunikace ing. J. Jíru.

V průběhu roku 1979 byl proveden podrobný průzkum účinnosti lokální obrany v Praze a Brně, který prokázal, že v 22 lokalitách v Praze a v 59 lokalitách v Brně je na některých kmitočtech a časech účinnost rušení pouze 50 % a ve třech lokalitách a devíti městech na Moravě dosahovala účinnost rušení pouze 10 %. Jen v Praze bylo i k tak nedostatečným výkonům třeba sedmnáctihodinové nasazení 15–20 rušiček. Připravován byl i celkový rozsáhlý průzkum účinnosti vnitrostátního i dálkového rušení, který nebyl podle FMS proveden více než 20 let.

Vzájemná „pomoc“ SSSR a ČSSR měla být v podstatě vzájemně vyrovnána. Ve skutečnosti rušila zařízení SSSR po celá 70. léta vysílání pro ČSSR denním výkonem cca 33 000 kWh, ovšem ČSSR poskytovala SSSR jako protihodnotu jen cca 16 000 kWh. Československo nebylo přes urgence SSSR schopno svoje výkony zvýšit. Pro FMS představovalo základní problém zastaralé technické vybavení, které trpělo poruchovostí, malým výkonem, kmitočtovou nestabilitou a mělo málo účinné anténní systémy. Podle FMS bylo vůbec právně problematické i rušení státní rozhlasové stanice Spolkové republiky Německo Deutschlandfunk, vysílající do ČSSR celkem šest hodin na sedmi kmitočtech KV a jednom na SV. Ministr Chalupa varoval, že přes iniciativní práci techniků a mechaniků (a „obětavost komunistů“) dojde bez investic do obnovy zastaralého zařízení k podstatnému poklesu účinnosti radiové obrany. FMS navrhovalo v VII. a VIII. pětiletce napravit špatný technický stav rušících zařízení a podniknout i kroky k vyrovnání výkonů rušiček výkonům vysílacích zařízení „nepřítele“. Plánované náklady na vybudování šesti nových vysílacích (tj. rušících) středisek, na výměnu zastaralých vysílačů na jedenácti vysílacích střediscích a zastaralého zařízení na jedenácti řídicích pracovištích měly v letech 1981–1990 včetně stavebních prací činit celkem 556 milionů Kčs. Ke schválení a realizaci návrhu ale nedošlo.⁶⁵⁾ V následujících letech se pravděpodobně na popisovaném stavu nic podstatného nezměnilo.

V roce 1988 došlo ke dvěma událostem, které historii rušení zahraničního rozhlasového vysílání v Československu konečně uzavřely. Po jednání předsednictva ÚV KSČ 15. 1. 1988, souvisejícím s návštěvou kancléře SRN Helmuta Kohla v ČSSR, a na základě informace vedoucího oddělení ÚV KSČ Jaroslava Molka přikázal federální ministr spojů Jiří Jíra řediteli správy radio-komunikací Praha ing. Jindřichu Řitičkoví dnem 4. 2. 1988 zastavit rušení vysílání stanice Deutschlandfunk na krátkých vlnách.⁶⁶⁾

⁶⁵⁾ Archiv ČTÚ, čj. 00667/79. Informace o současném stavu zabezpečování RO ČSSR a návrhu jejího dalšího rozvoje v 7. a 8. PLP.

⁶⁶⁾ Archiv ČTÚ, čj. 0068/88, 3. 2. 1988, Změna v provozu speciálních vysílačů.

A konečně 9. 12. 1988 projednalo předsednictvo ÚV KSČ na své 96. schůzi zprávu ministra zahraničních věcí Jaromíra Johanese o situaci v oblasti rušení zahraničních rozhlasových stanic s návrhem zastavit rušení rozhlasové stanice Svobodná Evropa, a to bez dalšího udržování prostředků radioobrany v pohotovostním stavu.

Podnětem k návrhu bylo rozhodnutí ÚV KSSS, kterým bylo 30. 11. 1988 zastaveno rušení rozhlasových stanic Radio Svoboda, Svobodná Evropa a Deutschlandfunk. Po tomto datu rušily vysílání Svobodné Evropy již jen ČSSR a BLR. V návrhu závěrečného dokumentu následné Vídeňské schůzky, předloženém v květnu 1988, byl totiž obsažen požadavek umožnění nerušeného příjmu cizího rozhlasového vysílání. SSSR již před přijetím tohoto návrhu ukončil rušení, což ministr zahraničí Johannes hodnotil jako důsledek „*hlubokého demokratismu, výsledek vnitřních procesů v SSSR a důkaz serioznosti kurzu nastoupeného v SSSR*“.

Do té doby bylo vysílání SE rušeno na krátkých vlnách recipročně se SSSR cca 35 vysílači o výkonu 30–60 kW ze středisek Poděbrady, Litomyšl, Litovel a Rimavská Sobota (pro SSSR) a doplňkově lokálně (v okruhu cca 15 km od center rušení) ze středisek Plzeň, Praha, Brno, Bratislava a Košice s výkonem od 1 do 20 kW na kmitočtových pásmech 4, 6, 7, 9, 11, 15, 17 a 21 MHz od 5:00 do 1:55 hodin denně. Na středních vlnách (v pásmu 720 kHz, od 5:00 do 1:55 hod.) bylo vysílání rušeno ze středisek Mnichovo Hradiště, Radomyšl, Přeštice, Karlovy Vary, Domamil, Komárov, Velké Kostolany a Prešov vysílači o výkonu od 20 do 50 kW. Opět se v důvodové zprávě opakuje konstatování, že růstem výkonu vysílačů SE bylo na některých frekvencích rušení neúčinné, technické zařízení bylo více než 25 let staré. V ČSSR ani v jiné zemi RVHP se takové zařízení již nevyrobělo, a tak se obnova, plánovaná na VIII. pětiletku, v plném rozsahu neuskutečnila. Ani pro IX. pětiletku se nepodařilo technologii zajistit, náklady na obnovu či investiční výstavbu by se pohybovaly okolo 500 milionů Kčs, průměrné roční náklady na provoz rušiček se do roku 1988 pohybovaly okolo 70 milionů Kčs. Vzhledem k politické situaci, uvedeným problémům a perspektivě, že celé území Evropy mělo být pokryto přímým družicovým vysíláním, bylo potřeba zvážit možnost ukončení rušení SE. „*Otázky politickovýchovného dopadu je potřeba řešit zkvalitněním celkové politickoideologické práce a zejména zlepšením propagandistického působení čs. hromadných sdělovacích prostředků.*“ Navíc bylo dle předkladatele možno ukončení rušení na mezinárodních fórech propagandisticky využít jako praktický příklad realizace přestavby a demokratizace společnosti v ČSSR.

Předsednictvo ÚV KSČ vzalo zprávu ministra Johanese na vědomí a souhlasilo s návrhem zastavit rušení. Konkrétním provedením byli pověřeni ministr dopravy a spojů František Podlena, který měl současně připravit návrh na využi-

tí uvolněného technického zařízení pro jiné účely, a Jan Fojtík, který měl o opatření informovat vedoucí tajemníky krajských a okresních výborů KSČ, krajských a okresních výborů KSS a městských výborů KSČ Praha a Bratislava.⁶⁷⁾

Československé rušičky utichly po 36 letech dne 16. 12. 1988 v 16:00 hodin.

⁶⁷⁾ SÚA, archiv ÚV KSČ, sign. P-96/15-6588, 96. schůze PÚV KSČ, 9. 12. 1988, bod 15.

Seznam zkratek

- A – agent
 A – archiv
 a. č. – archivní číslo
 a. j. – archivní jednotka
 ad. – a další
 ADO MZV – archivně-dokumentační odbor Ministerstva zahraničních věcí
 AII POW/MIA – Advocacy and Intelligence Index for Prisoners of War / Missing in Action
 aj. – a jiné
 AMV – archiv Ministerstva vnitra
 AMZd – archiv Ministerstva zdravotnictví
 AOASS – archiv odboru archivní a spisové služby
 apod. – a podobně
 arch. – archivní
 ASS – archivní a spisová služba
 Ast – Abwehrstelle
 atd. – a tak dále
 BBC – British Broadcasting Corporation (Britská rozhlasová společnost)
 BfV – Bundesamt für Verfassungschutz (Úřad pro ochranu ústavy)
 BLR – Bulharská lidová republika
 BND – Bundesnachrichtendienst (Spolková zpravodajská služba)
 brig. – brigádní
 BVV – Brněnské výstavy a veletrhy
 býv. – bývalý
 CDU – Christlich-Demokratische Union (Křesťanskodemokratická unie)
 CFA – koloniální frank
 CIA – Central Intelligence Agency (Ústřední zpravodajská služba)
 CIC – Counterintelligence Corps (Protišpionážní sbor)
 CIO – Czechoslovak Intelligence Office (Československá zpravodajská služba)
 CO – Civilní obrana
 CPP – civilně přilehlé prostředí
 CSc. – kandidát věd
 CV – curriculum vitae
 č. – číslo
 čj. – číslo jednací
 ČK – Červený kříž
 čl. – článek
 ČLR – Čínská lidová republika
 ČR – Česká republika
 čs. – československý
 ČSA – Československé aerolinie
 ČSAV – Československá akademie věd
 ČSČK – Československý červený kříž
 ČSFR – Československá federativní republika
 ČSLA – Československá lidová armáda
 ČSM – Československý svaz mládeže
 ČSR – Česká socialistická republika
 ČSR – Československá republika
 ČSSR – Československá socialistická republika
 ČTK – Československá tisková kancelář
 ČTÚ – Český telekomunikační úřad
 ČVUT – České vysoké učení technické
 DAAD – Deutscher Akademischer Austauschdienst (Německá akademická výměnná služba)
 DDR – Deutsche demokratische Republik (Německá demokratická republika)
 DIA – Defence Intelligence Agency (Obranná zpravodajská služba)
 DKNS – Dozorčí komise neutrálních států
 DP – diplomová práce
 Dr., dr. – doktor
 DŠ – důstojnická škola
 DV – dlouhé vlny, dlouhovlnný
 EKG – elektrokardiografie
 f. – fond
 fak. – fakulta
 FBI – Federal Bureau of Investigation (Federální úřad pro vyšetřování)
 FED – Felix Edmundovič Dzeržinskij
 FMS – Federální ministerstvo spojů
 FMV – Federální ministerstvo vnitra
 FMZV – Federální ministerstvo zahraničních věcí
 FS – Federální shromáždění
 FS – federální správa
 FSZS – federální správa zpravodajských služeb
 gen. – generál
 genmjr. – generálmajor
 genplk. – generálplukovník
 genpor. – generálporučík
 GF – guinejský frank
 GP – Generální prokuratura

- GŠ – generální štáb
ha – hektar
hod. – hodina
HPS – hlavní politická správa
HPÚ – hlavní personální úřad
HS – hlavní správa
HSR – hlavní správa rozvědky
HT – hlavní týl
HÚ – hlavní úřad
IDC – ideodiverzní centrála (centrum)
ing. – inženýr
inv. j. – inventární jednotka
IRA – Irská republikánská armáda
JAR – Jihoafrická republika
JMK – Jihomoravský kraj
JŠ – jazyková škola
JUDr. – doktor obojího práva
JZD – jednotné zemědělské družstvo
kap. – kapitán
kart. – karton
KB – konspirační byt
Kčs – koruna československá
kg – kilogram
KGB – Komitēt gosudarstvennoj bezopasnosti (Výbor státní bezpečnosti)
KILDR – Korejská lidově demokratická republika
km – kilometr
KMNO – kolegium ministra národní obrany
kpt. – kapitán
KR(Z) – kontrarozvědka
KS – kapitalistický stát
KS – komunistická strana
KS – krajská správa
ks – kus
KSC – Komunistická strana Československa
KSS – Komunistická strana Slovenska
KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu
KTS – kandidát tajné spolupráce
KÚNZ – krajský ústav národního zdraví
KV – krajské velitelství
KV – krajský výbor
KV – krátké vlny, krátkovlnný
kW – kilowatt
KZÚ – kapitalistický zastupitelský úřad
LM – Lidové milice
LP – letecký přidělenec
MAD – Militärischer Abschirm Dienst (Vojenská krycí služba)
max. – maximální, maximálně
- Mgr. – magistr
MHz – megaherz
MI-5 – Military Intelligence, Department 5 (Vojenské zpravodajství, odd. 5)
MI-6 – Military Intelligence, Department 6 (Vojenské zpravodajství, odd. 6)
mil. – milion
min. – minuta
mj. – mimo jiné
mjr. – major
ml. – mladší
MLR – Maďarská lidová republika
mm – milimetr
MNB – Ministerstvo národní bezpečnosti
MNO – Ministerstvo národní obrany
MNV – místní národní výbor
MO – mezinárodní oddělení
MO – Ministerstvo obrany
MO – místní (městské) oddělení
MO – místní organizace
MS – místní (městská) správa
MUDr. – doktor veškerého lékařství
MV – městský výbor
MV – Ministerstvo vnitra
MZd – Ministerstvo zdravotnictví
MZO – Ministerstvo zahraničního obchodu
MZV – Ministerstvo zahraničních věcí
N – nemocný
n. p. – národní podnik
např. – například
nar. – narozen
NATO – North Atlantic Treaty Organization (Organizace severoatlantického paktu)
NDR – Německá demokratická republika
nejst. – nejstarší
NF – Národní fronta
NF – nový frank
NFOJV – Národní fronta osvobození Jižního Vietnamu
NKVD – Narodnyj komissariat vnutrennych děl (Lidový komisariát vnitra)
NMV – náměstek ministra vnitra
npor. – nadporučík
nprap. – nadpraporčík
NS – Národní shromáždění
NSR – Německá spolková republika
nstržm. – nadstrážmistr
NTS – Národní pracovní svaz (Narodno-trudovoj sojuz)
NVÚ – nápravně výchovný ústav

- NZ – nápravné zařízení
 OAJ – Organizace africké jednoty
 OAS – Organizace amerických států
 OBZ – Obranné zpravodajství
 odb. – odbor
 odb. – odborný
 odd. – oddělení
 odst. – odstavec
 okr. – okres
 ONV – okresní (obvodní) národní výbor
 OO – okresní (obvodní) oddělení
 OOUS – odbor ochrany utajovaných skutečností
 OPK – odbor (oddělení) pasové kontroly
 ORL – otorinolaryngologie (ušní, nosní a krční lékařství)
 OŘ – obvodní ředitelství
 OS – objektový svazek
 OS – okresní (obvodní) správa
 OSN – Organizace spojených národů
 OŠ – okresní škola
 OUN – Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN/b – banderovci, OUN/m – melnikovci, OUN/s – solidaristé)
 OV – okresní (obvodní) výbor
 p. – pan
 PAI (GC) – Africká strana osvobození Portugalské Guiney
 PB – politické byro
 PČR – Policie České republiky
 PDG – Strana demokratické Guiney
 PDŠ – poddůstojnická škola
 PF – právnická fakulta
 PhDr. – doktor filosofie
 PCH – protichemický
 PI – policejní inspektor
 písm. – písmeno
 pl. – pluk
 plk. – plukovník
 PLR – Polská lidová republika
 por. – poručík
 pozn. – poznámka
 PP – pohotovostní pluk
 pplk. – podplukovník
 ppor. – podporučík
 PPV VS – politický poradní výbor Varšavské smlouvy
 PRA – Strana afrického přeskupení
 prap. – praporčík
 prof. – profesor
 přísl. – příslušník
 PS – Pohraniční stráž
 PS – politický sekretariát
 PS OSH – Pohraniční stráž a ostraha státních hranic
 PSDS – Polská sjednocená dělnická strana
 PT – přísně tajné
 PÚV – předsednictvo ústředního výboru
 q – metrický cent
 R – raněný
 r. – rok
 r. č. – registrační číslo
 ref. – referent
 resp. – respektive
 RFE – Radio Free Europe (Radio Svobodná Evropa)
 RIAS – Rundfunk im amerikanischen Sektor (Radio amerického sektoru)
 RKNS – Repatriační komise neutrálních států
 RLR – Rumunská lidová republika
 RM – Rada ministrů
 RMNO – rozkaz ministra národní obrany
 RMV – rozkaz ministra vnitra
 roč. – ročník
 ROH – Revoluční odborové hnutí
 RSCČ – Rada svobodného Československa
 RSDr. – doktor sociálně politických věd
 RSE – Radio Svobodná Evropa
 RSR – Rumunská socialistická republika
 RTG – rentgen
 RVHP – Rada vzájemné hospodářské pomoci
 ŘO – řídicí orgán
 S – správa
 s. – soudruh
 s. – strana
 SaS – stážísté a stipendisté
 SAV – Slovenská akademie věd
 Sb. – Sběrka zákonů
 SCEAV – Slezská církev evangelická augšpurského vyznání
 SČK – Severočeský kraj
 SČSP – Svaz československo-sovětského přátelství
 SD – Sicherheitsdienst
 SE – Svobodná Evropa
 serž. – seržant
 SFRJ – Socialistická federativní republika Jugoslávie
 sign. – signatura

- SIS – Secret Intelligence Service
(Tajná výzvědná služba)
- SKS – Světový kongres Slováků
- SLS – Světový luterský svaz
- SNB – Sbor národní bezpečnosti
- SNV – Sbor nápravné výchovy
- SOŠ – střední odborná škola
- spec. – specialista
- spis. – spisový
- spr. – správa
- SPZ – státní poznávací značka
- SR – starší referent
- SRC – Světová rada církví
- SRN – Spolková republika Německo
- SRS – Světový reformovaný svaz
- SS – Schutzstaffel (Ochranný oddíl)
- SSkV – Střední skupina vojsk
- SSS – světová socialistická soustava
- SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
- st. – starší
- StB – Státní bezpečnost
- str. – strana
- stržm. – strážmistr
- SÚA – Státní ústřední archiv
- SV – střední vlny, středněvlnný
- sv. – svazek
- SVS – Sbor vězeňské stráže
- škpt. – štábní kapitán
- ŠtB – Štátna bezpečnosť
- T – tajné
- t. č. – toho času
- t. o. – teritoriální odbor
- t. r. – toho roku
- TBC – tuberkulóza
- TIR – transports internationaux routiers
(mezinárodní automobilová doprava)
- TNT – trinitrotoluen trhavina
- tr. – trestný
- tr. zák. – trestní zákon
- TS – tajný spolupracovník
- tzn. – to znamená
- tzv. – takzvaný, takzvaně
- ÚDV – Úřad dokumentace a vyšetřování
zločinů komunismu
- UK – Univerzita Karlova
- UPA – Ukrajinská povstalecká armáda
- ÚPV – Úřad předsednictva vlády
- ÚRO – Ústřední rada odborů
- USA – Spojené státy americké (The United States of America)
- ÚSS – Ústřední správa spojů
- USSR – Ukrajinská sovětská socialistická republika
- ÚV – ústřední výbor
- ÚVN – Ústřední vojenská nemocnice
- ÚVV – ústřední výkonný výbor
- ÚZSI – Úřad pro zahraniční styky a informace
- v. r. – vlastní rukou
- VB – Velká Británie
- VB – Veřejná bezpečnost
- VC – vizoví cizinci
- VČK – Východočeský kraj
- VDR – Vietnamská demokratická republika
- VHA – Vojenský historický archiv
- VKO – vojenská komise obrany
- VKR – vojenská kontrarozvědka
- VKS(b) – Všesvazová komunistická strana bolševiků
- VKV – velmi krátké vlny
- VLP – vojenský a letecký přidělenec
- VO – výkonný orgán
- VOA – Voice of America (Hlas Ameriky)
- VONS – Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných
- VOZ – Vojenské obranné zpravodajství
- VS – Varšavská smlouva
- VS – výcvikové středisko
- VŠŠ – Vysoká stranická škola
- vstržm. – vrchní strážmistr
- VŠ – vysoká škola
- VŠE – Vysoká škola ekonomická
- VŠP – Vysoká škola politická
- vz. – vzor
- VZS – vojenská zpravodajská služba
- ZČ – zahraniční část
- ZDŠ – základní devítiletá škola
- zn. – značka
- ZO VSB – Zvláštní odbor Výboru pro státní bezpečnost
- ZPR – zahraničně-politická rozvědka
- ZS – zdravotní správa
- ZS – zpravodajská služba
- ZS – zpravodajská správa
- ZSS – země socialistického společenství
- ZST – země socialistického táboru
- ZÚ – zástupce útvaru
- ZÚ – zastupitelský úřad
- ZVP – zástupce pro věci politické

Jmenný rejstřík

A

Abramov 360
Altman, Antonín 343

B

Babka, Rudolf 9,24,26,44,48,55
Bacílek, Karol 336–338,342
Baker, James A. 7
Baloun, Rudolf 18
Bandera, Štěpán 198
Barák, Rudolf 48,314,339,340,343–348
Barker, William 259,260
Barták, Josef 22,23,40,44,46
Bartušek, Alois 10
Bastl, Zdeněk 336
Bašta, Jiří 3,58,378,382,386
Baum, Karel 178,196
Beauvoir, Simone de 292
Bečková 296
Bednář, Jan 301
Bednář, Jiří 301
Běhounek, R. 70,106,109
Bejda, Vasil 364
Běleňkij, M. S. 70
Benda, Patrik 69
Beneš, Josef 70,80,198–202,205–207,210
Billig, W. 343
Blažek 97
Bobrov 360
Boháč, V. 14
Bochánek 361
Bojkov 49
Bonthron, William James 260,264,265,
267–299,379,384,388
Borovička, V. P. 70
Borský, V. 70
Bradáček, František 33,34
Brácha, Václav 69,127–134
Brandt, Willy 138,222,300
Brousek 97
Brzorád 97
Burda, Oldřich 50

C

Cabral, Amilcar 315,319,320–323,325
Cabral, Luis 322
Cajthaml, Petr 3,258,379,383,388
Camarová 265
Carrera, Geronimo 331
Castro, Fidel 333
Cuhra, Jaroslav 58,219

Č

Čepička, Alexej 48
Čermák, Jiří 265
Černý, František 23,41,44,48
Čivilev 55
Čížek, Bohuslav 209,210,218

D

Dagan, Avigdor 179
Daneš-Drtina, Jiří 276
David, Václav 51
Demjan, Štefan 339,346
Dienstbier, Jiří 7
Doksanský, Vladimír 146,147,158,159,
161,162
Dolanský, Jaromír 48,338,339
Dolejš, Zdeněk 69,134–142
Dombrovský 360
Dong 37
Donner, Teodor 10
Douglass, Joseph D. 38–40,43,45,48–50
Drtina, Prokop 299
Dřímál, M. 71
Dufek, Vladimír 45,46
Dunkelberg, Georg H. 7
Řurčanský, Fero 273
Dusík, Milan 364
Dvorský 22
Dvořák, Pavel 162
Dvořák, Zdeněk 245,246,343
Dzeržinskij, Felix Edmuntovič 61,70

E

Eichler, Benjamin 196

F

Fajkošová, Darja 36
 Fiala, Vladimír 263
 Fie, James Mc 56
 Fierlinger, Zdeněk 48
 Filip 97
 Filip, Milan 70,194–197
 Firth, Julius 276
 Fischl, Viktor 179
 Fleischmann 179
 Fodeba, Keita 314,315,317,318,319
 Fojtík, Josef 363,367
 Frank 22
 Franta, Ladislav 23,54
 Freundlich, Julius 262
 Freundová, Zina 301
 Frolík, Jan 60,61
 Fullbright 56

G

Gajda, Josef 338,343
 Garaudy, Roger 292
 Goldstücker, Eduard 93,180,192,286
 Gomulek, Wladyslav 345
 Gorbačov, Michail 58
 Gottwald, Klement 70,344
 Grohoř, Miroslav 167,168,188–190,
 194,195
 Gromyk, A. 52
 Gruber, Adolf 262
 Gubala, Josef 63,69,100–106
 Guevara, Ernesto 333
 Gula, Marián 68

H

Hakl, Luděk 70,167–177,190
 Handler, Marek 174
 Hanuljak 262
 Hanzlík, Jan 3,269,380,384,388,389
 Hartl 97
 Hasal, Antonín 273
 Havel, Václav 266,299,301
 Heděnc, Zdeněk 13

Hejzlar, Zdeněk 93,94,97,98,192,280,
 296,300
 Hendrych, Jiří 51
 Herajn, L. 70
 Hermanovský, Pavel 74,76,80,81,92,99
 Herold, Čeněk 11
 Herzl, Theodor 169
 Hes 351,352
 Hnilica 276,287,300
 Hodic 301
 Hoffman, Karel 352
 Holčík, Leopold 35
 Holemář, Bohuslav 259,262
 Horáček 296
 Horák, Ladislav 13
 Houska, Josef 331,333
 Hrbáček, Jaroslav 359
 Hršel, Emil 9
 Hřebík 273
 Hubina, Vladimír 70,235–239,241,243–
 245,247
 Husák, Gustáv 292

Ch

Chalupa, Vlastimil 364,365
 Chruščov, Nikita 51
 Chvosta, Josef 69,117,118,120,121
 Chyška, Pavel 126,128,134,135

I

Ivanov, J. S. 70
 Izbický, Alexej 35

J

Jan Pavel II. 300
 Janouch, František 93,97,180
 Janýr 97
 Jaroš, František 14
 Jaroš, Jaroslav 235,236
 Ječný 22
 Jeglinski, A. 345
 Jezdinský, Karel 288
 Ježek, J. 343
 Ježek, Rudolf 70,245,246–251,253
 Jira, Jiří 364,365
 Jiša, Ladislav 12
 Joachim, Miroslav 343

Johanes, Jaromír 366
 Johnsson, Jove 265
 Jonáš, Josef 276
 Jonsen, Cyril 260,261–263,379,383,388
 Josuf 56
 Juráček, Pavel 296

K

Kába, V. 70
 Kádnár 260
 Kahan, Meir 171
 Kalista, Josef 55,56
 Kaplan, Armand 97,172
 Kaska, Radko 360
 Kašpárek, R. 24
 Kavan, Jan 93,97,299–301
 Kish, Hugo 179
 Kissinger, Henry 171
 Klika, Milan 343
 Klíma 192,311
 Kliment, František 343
 Kohl, Helmut 365
 Kohout, Pavel 296,299
 Kolár, F. J. 71
 Kolář, Jiří 296
 Kolder, Drahomír 292
 Kolek, Antonín 35,36
 Koman, Karel 10,19
 Komárek, Jaroslav 17
 Konečný, Zdeněk 35,36
 Kopecný, Václav 48,263
 Košťál, Karel 339
 Kotal, Jindřich 354
 Kotelenský, František 13,29,30,35,36
 Koucký, Vladimír 52
 Koutný, Vratislav 12
 Kovtun, Jiří 97
 Kramář, Antonín 36
 Kratochvíl, Václav 48
 Kravčun, N. S. 71
 Kreisky, Bruno 173,300
 Kropáč, Josef 35,37
 Krůta, Jarmil 35
 Kryl, Karel 93,94,98,99
 Kudrna, Josef 50,333,349,353
 Kulka, Erich 179,196
 Kundera, Milan 296
 Kyncl, Ivan 301

L

Laipert, Miloslav 352
 Landovský, Pavel 296
 Laštůvka 299
 Lavička, Zdeněk 262–264,268,379,
 383,388
 Lederer, Jiří 266,299
 Lelek, F. 71
 Lenárt, Jozef 21,53
 Liehm, Antonín Jaroslav 93,192,286,301
 Löbl, Eugen 180
 Löbl, Vlastimil 334
 Lobovský, Bedřich 13,29
 Lomský, Bohumír 49,52,314
 London, Arthur 285,292
 Losada, Manuel Pinheiro 330
 Lúčan, Matej 362
 Lustig, Arnošt 179,192,275

M

Mačina, František 223
 Magassouba 321
 Macháček 299
 Malý, Josef 70,209,210,212–216,218
 Mamula, Miroslav 43
 Mareš, Karel 60,65,69,75–80
 Maršíček, Jaroslav 360
 Masaryk, Jan 179
 Mašek, Zdeněk 75
 Matouš, M. 71
 Matoušek, Vladimír 50
 Meisner, Jiří 11
 Melichar, František 34
 Melnik, Andrej 200,201
 Mergl, Vladimír 55
 Merhaut, Boris 262
 Meščerjakov, V. 71
 Mikoláš, Ivo 70,188–193
 Mikš, Vratislav 19
 Minařík, Pavel 304
 Minden, G. 97
 Mitošinka, Jozef 360
 Mitterand, Francois 292,300
 Mlynář, Zdeněk 93,295,296,300
 Mňačko, Ladislav 98,275
 Molek, Jaroslav 365
 Möllerová, Ursula 265
 Morávek, Vladimír 70,71,99,100,107,108,
 117,118

Motošinka, Jozef 359
 Mrázek, Jiří 343
 Mucha, Bohumil 11,55
 Müller, Adolf 93,97,180

N

Nam II 23
 Nehrling, Robert E. 56
 Nehrlingová 56
 Němec 358
 Neuman, Alois 343,344,347,348
 Neuman, Oskar 196
 Nevečeřal, Josef 71,199
 Nghia 37
 Nixon, Richard 170
 Novák 97
 Novotný, Antonín 48,51,52,270,343

O

Obzina, Jaromír 59,71
 Opluštil, Václav 307,308
 Ornest, Ota 78,259,260,261,264–268,299,
 379,384,388

P

Padlička, Štefan 36
 Pachman, Luděk 299
 Palme, Sven Olof Joachim 300
 Panarin 360
 Papánek, Ján 273
 Parrot, Cecil 259
 Patočka, Vlastimil 69,80,81,84,92
 Pátová, Marie 35
 Pavel, Josef 355
 Pavlíček, František 266
 Pavlinec, Bohumil 263,264,267,379,
 383,388
 Pavlus, Zdeněk 47,55
 Pavrovský, Josef 13
 Pavúk, František 10
 Pelikán, Jiří 78,79,87,93,94,96–98,180,
 192,267,280,285–295,298,299–301,
 352,380,384,389
 Pelnář, Jan 356
 Pereira, Aristides M. 320
 Perez, Ricardo 332
 Peroutka, Ferdinand 273

Petrásek, František 347
 Pfaff 97
 Pilát, Oldřich 71,198,200
 Pivoňka, Jaroslav 10
 Placák, Bedřich 22,23,26,41,48
 Plaňava, Miroslav 262
 Plojhar, Josef 14
 Podlena, František 366
 Pokorný, Jiří 69,107–111
 Pokorný, Zdeněk 63,64,69,147,148,
 150,152
 Pokštefl, Jiří 97,180
 Polásek, Květoslav 35
 Popov, G. Ch. 71
 Pospíšil, V. 63,71
 Pour, P. 70
 Prchal, Antonín 337
 Prchlík, Václav 53
 Prokop, Alois 53
 Prokop, J. 71
 Prouza, Karel 9,44
 Provazníková, Marie 273
 Příkryl, L. 71
 Příkryl, Ludvík 67
 Pulec, Martin 3,307,380,384,389

R

Rambousek, Otakar 285
 Reagan, Ronald 59
 Ri Dong-ha 48
 Rohan, Pavel 192,285
 Rokos, Josef 63,70,159,161–165
 Roman, Štefan 276,298
 Rouning 56
 Rybecký, V. 71
 Ryška, Zdeněk 9,53
 Rytíř, Otakar 50,52

Ř

Říha, Jan 263
 Řitička, Jindřich 365

S

Sadat 188
 Sajdak 296
 Sales y Santos, Noel 330
 Sartre, Jean-Paul 292

Sekaninová-Čakrtová, Gertruda 44
 Semeráková, Vlasta 259
 Sergejev 343
 Sergejev, S. 71
 Schlichter, Franz 225
 Schulz 97
 Skála 296
 Slánský, Rudolf 195,336
 Slaviček 97
 Slavík, V. 71
 Smíšek, Karel 335–340,343
 Smrkovský, Josef 292
 Soler, Carlos Chain 326
 Solod 318
 Springer 88
 Stahl, Kazimír 336,338,343
 Stalin, Josip Vissarionovič 61
 Stárek 97
 Stavinoha, Josef 50
 Stewart, Richard H. 56
 Suchánek, Karel 246
 Sulek 352
 Sviták, Ivan 285,286
 Sviták, Miloš 335,336,339,343,345
 Svoboda, Jiří 26
 Sýkora, Jaroslav 9
 Sýkora, Milan 70,218–221
 Sýkorovský, Ladislav 356

Š

Šalgovič, Viliam 356
 Šaršoun, Bedřich 23,41
 Šazlí, Muhamad 188
 Šebor, Oldřich 355,356,358
 Šejna, Jan 7,38,39,42–44,49–51,57,378,
 382,386
 Šik, Ota 285,286,288–291,380,384
 Šíma, Jan 262
 Šimečka, Milan 302
 Šimovič, Ladislav 10
 Šimůnek, Otakar 51,52
 Šíroký, Viliam 48,52,55,336,339
 Škutina, Vladimír 292
 Šling, Otto 263
 Šmíd, Emil 29,34
 Šnejdárek 280
 Šorm, Antonín 51
 Špetík, Milan 70,159,160–164
 Štefek, Josef 69,92–94
 Štol, Josef 36

Šťovičková 192
 Štrougal, Lubomír 138,281,321,322,349
 Štrunc, Eudovít 196
 Štunc, Ladislav 179
 Šulc 356
 Šváb, Karel 336
 Švadlenka, František 118
 Švestka, Oldřich 360–362

T

Táborský, Ivan 273
 Tarasov, V. P. 71
 Temple-Blacková, Shirley 7
 Tigrid, Pavel 78,79,87,93,94,96,97,179,
 180,264–268,274,276,285–287,290,
 293–295,298–301,380,384,389
 Tomek, Prokop 3,334,380,381,385,
 389,390
 Tominová, Zdena 301
 Topurija, Z. V. 346
 Tosek, Vladimír 93,192,260,285
 Tran 55
 Trávníček, Václav 26
 Trojan, František 56
 Tumanov, G. A. 71
 Turé, Sekou 307–311,316,319,380,384,389

U

Uhl, Petr 292
 Ulbricht, Walter 343
 Uttitz, Bohumil 180

V

Vackář, Jiří 343
 Valo, Vasil 50
 Valtrová 97
 Vejrostek, Jaroslav 298
 Veselý, František 17
 Vokurka, Milan 17
 Volánek, Stanislav 360
 Volkov, V. 71
 Volný, Sláva 285,288
 Vorošilov 360
 Voskovec, Jiří 179
 Vozňák, Vlastislav 189
 Vrabec, Josef 338
 Vrána, Zdeněk 326,327

Vrba, Ludvík 10

W

Walter, Antonín 70,160,222–232

Wehlem, Kurt 179

Weiskopf 44

Wiesenthal, Simon 179,193

Winkler, Pavel 10

Wintr 192

Wojewoda, František 9

Wolt, Jindřich 10

Z

Zachariáš, Bohuslav 189

Záchvěj, Jan 47

Zamir, Žvi 180

Zamykal, Vojtěch 70,106,108,109,135,147

Zápotocký, Antonín 48

Zemánek, A. 179

Ž

Žáček, Pavel 60,62,65

Resumé

Aktivity československých institucí v jihovýchodní Asii v době korejské a vietnamské války

ÚDV bylo v roce 1996 postaveno před nelehký úkol prověřit pravdivost jednoho z tvrzení čs. generála Jana Šejny, který v roce 1968 emigroval do USA. Šejna měl mít osobní poznatky o aktivní pomoci čs. režimu sovětským institucím při provádění tzv. lékařských pokusů na amerických válečných zajatcích v době války v Koreji 1950–1954 a ve Vietnamu v letech 1964–1967. Jedním z výsledků práce týmu vytvořeného na ÚDV je tato zpráva, předložená ve zkrácené verzi. Zpráva se neomezuje jen na zmapování čs. zdravotnických misí vysílaných do těchto oblastí, ale věnuje se i zjištěným diplomatickým, zpravodajským a hospodářským aktivitám dalších čs. institucí ve sledovaných obdobích. Obsahuje rovněž kritické srovnání textu vycházejícího z tvrzení Jana Šejny s dochovanými archivními materiály.

Jiří Bašta: Kontrarozvědná činnost StB proti vnějšímu nepříteli v diplomových pracích absolventů VŠ SNB

Studie přibližuje obsah následujících dvaceti diplomových prací frekventantů Vysoké školy Sboru národní bezpečnosti:

- Zvláštnosti agenturního pronikání do ideodiverzních center a emigrantských seskupení;
- Spolupráce orgánů StB zemí socialistického společenství a koordinace jejich činnosti v boji proti zahraničním centrům ideologické diverze a emigrantským seskupením;
- Opatření orgánu StB na využívání efektivnosti práce s agenty, kteří pronikli do zahraničních ideodiverzních center;
- Odborné předpoklady pro práci agentury StB na úseku boje proti vnějšímu protivníkovi;
- Zvláštnosti výběru, výchovy a řízení tajných spolupracovníků z řad vízových cizinců;
- Agenturně operativní práce orgánů StB mezi stipendisty a stážisty vyjíždějícími z ČSSR do nesocialistických států, jejich ochrana a odhalování agentů získaných z jejich řad speciálními službami hlavního protivníka;
- Možnosti a předpoklady zkvalitňování práce s agenturou StB využívanou proti vnějšímu protivníkovi;

- Možnosti a způsoby využití poziční a společenské agentury v kulturních střediscích kapitalistických zastupitelských úřadů se zaměřením na kulturní středisko britského velvyslanectví v Praze;
- Model rezidentury kapitalistických rozvědek legalizovaných na KZÚ v ČSSR;
 - Proces výchovy a řízení agentury StB vyjíždějící do KS a možnosti jejího efektivního využití;
 - Proces výchovy a řízení agentury StB vyjíždějící do KS a možnosti jejího ofenzivního využití;
 - Taktika využívání vlivové agentury v boji proti mezinárodnímu sionismu;
 - Zvláštnosti získávání agentury z řad osob židovského původu;
 - Tendence záměru a vlivu sionismu na činnost Židovské náboženské obce v Československu a využití agenturní sítě;
 - Zvláštnosti získávání agentury v problematikách OUN a NTS;
 - Zvláštnosti získávání, prověrky a využití agentury z řad členů a funkcionářů OUN, NTS;
 - Příprava agenta před vysazením do zahraničního protestantského církevního centra;
 - Pozice a báze BND na území ČSSR využívané k provádění podvratné činnosti;
 - Využití agentury Státní bezpečnosti při kontrarozvědné ochraně objektů Sovětské armády na území Československé socialistické republiky;
 - Úloha tajných spolupracovníků a důvěrníků v systému kontrarozvědné ochrany objektů Sovětské armády.

Petr Cajthaml: Televizní pořad Vysoká hra. Příběh jedné pomluvy

Studie popisuje vznik propagandistického televizního pořadu Vysoká hra, který byl odvysílán jako součást kampaně proti Chartě 77. Pro jeho výrobu bylo použito staršího, avšak do té doby nevysílaného dokumentu režiséra B. Pavlince a scénáristy Z. Lavičky. Přípravy k jeho vzniku se odvíjely od zájmu StB o kulturní a tiskové středisko velvyslanectví Velké Británie v Praze a o jeho tajemníka C. Jonsena. V roce 1974 byl dokument Vysoká hra dokončen, přesto však nebyl odvysílán. Na televizní obrazovce se objevuje v upravené podobě až 23. ledna 1977, doplněn úvodním slovem o stycích disidentů se západními zpravodajskými službami. Na konci je zařazena dotáčka se záznamem schůzky režiséra O. Ornesta s nejmenovaným západním diplomatem (W. J. Bonthron). Propagandistický dokument Vysoká hra je příkladem zneužití sdělovacích prostředků represivními složkami komunistického režimu.

Jan Hanzlík: Československá emigrace očima tajných materiálů

Emigrace občanů komunistického Československa sužovala jeho správce po celých 40 let vlády. Pokaždé, když došlo k vnitropolitickým zvrátům, odešla další vlna uprchlíků. Tři hlavní utíkaly po únoru 1948, po srpnu 1968 a po podpisu Charty 77. Všechny skupiny se lišily spektrem příčin, sociální skladbou, politickou orientací i svou zahraniční činností. Tato zpráva je odrazem vědomostí československé rozvědky o rozsahu a činnosti exilu, reflektuje ty stránky emigrace, o které měli komunisté zájem především, a faktografie zde obsažená je faktografií nashromážděnou komunistickými agenty za 40 let činnosti. Nejedná se tedy o souhrnnou studii obsahující historii emigrace, ale pouze o její výsek, jednu z podstatných částí. Zvláštní pozornost je věnována osobnostem exilu, jako byli Ota Šik, Jiří Pelikán a Pavel Tigrid.

Martin Pulec: Československá pomoc Guineji a Portugalské Guineji ve vojensko-bezpečnostní oblasti

Na konci roku 1958 se Guinea osamostatnila od francouzské metropole a vlády se ujal Sekou Turé. Vláda mladého režimu se ve snaze upevnit své křehké postavení záhy obrací do zahraničí o pomoc. Mezi oslovenými bylo i Československo, jež se do Guineji poté snažilo proniknout v letech 1959–1966. Poskytlo Turému zbraně, vyslalo bezpečnostní poradce a školilo budoucí guinejské experty, aby si zde vytvořilo jakési vlivové předmostí. Čs. strana si během realizace vojensko-bezpečnostní pomoci vytvořila v Guineji také rezidenturu rozvědky, která plnila své úkoly i v dalších zemích a podporovala národně osvobozené hnutí v Portugalské Guineji, tzn. v zemi s dosud koloniální správou. ČSSR také výrazně přispěla k vyzbrojení partyzánských jednotek, k rozšíření bojů v Portugalské Guineji a ke svržení tamější portugalské koloniální vlády.

Prokop Tomek: Akce MANUEL

Studie se věnuje vzniku a průběhu projektu s krycím názvem MANUEL. Jednalo se o dlouhodobou utajenou akci čs. komunistické rozvědky nepřímo pomáhající levicovému revolučnímu hnutí v Latinské Americe. V letech 1962–1969 cestovaly přes Prahu možná tisíce levicových partyzánů a funkcionářů komunistických stran po absolvování školení a výcviku na Kubě především do zemí Jižní a Střední Ameriky. Jejich dalším úkolem bylo rozšiřovat revoluci ve světě. Vzhledem k tehdejšímu dopravním omezením byla letecká cesta přes Prahu jedním z mála kanálů, jimiž mohli tito lidé, někdy osoby s prakticky teroristickou minulostí, cestovat. Studie shrnuje zřejmě všechny dochované dokumenty z čs. archivů.

Prokop Tomek: Rušení zahraničního rozhlasového vysílání pro Československo

Studie je věnována vzniku a vývoji systému sloužícího k rušení zahraničního vysílání. Složitý a nákladný systém rušení byl budován po zahájení vysílání rozhlasové stanice Svobodná Evropa pro Československo v roce 1951. Ovšem celý systém, do roku 1975 rozdělený mezi ministerstva vnitra a spojů, byl využíván k rušení i řady jiných zahraničních rozhlasových stanic s vysíláním v češtině a slovenštině a pro rušení vysílání v dalších zemích sovětského bloku. Systém prošel organizačním i technickým vývojem, v roce 1968 byl i krátce zcela vyřazen. Počet rušených stanic se postupně snižoval, až v roce 1988 bylo ukončeno rušení poslední stanice – Svobodné Evropy. Právě této stanici je vzhledem k jejímu zvláštnímu významu pro informování čs. veřejnosti a pro její vyhraněný protikomunistický postoj věnována tato studie především.

Summary

Activities of Czechoslovak institutions in southeastern Asia in the period of Korean and Vietnamese wars

In 1996 the ÚDV historians drafted a critical evaluation report assessing one of the allegations of former Czechoslovak general Jan Šejna who emigrated to the United States in 1968.

Šejna was expected to have personal knowledge of an active help of the Czechoslovak regime to Soviet institutions in carrying out experiments on American prisoners of war in the period of wars in Korea (1950–1954) and in Vietnam (1964–1967). The analysis presented in an abridgement is not limited only to mapping out Czechoslovak health missions sent out to those areas, but it applies as well to established joint activities as diplomatic, economic, intelligence of other Czechoslovak institutions during the mentioned periods (Ministry of Defence, Ministry of the Interior, Ministry of Education, Ministry of Health).

Jiří Bašta: Counterintelligence activity of the State Security against the external enemy in dissertations of graduates of the University of the Corps of National Security (VŠ SNB)

The study presents the summary of the following 20 dissertations of graduates of the University of the Corps of National Security:

- Peculiarities of the agency infiltration into ideosubversive centres and émigré communities
- The cooperation of the State Security bodies of the socialist community countries and the coordination of their activities in the fight against foreign centres of ideological subversion and émigré communities
 - Measures taken by the State Security for the exploitation of the efficiency of the work with agents that have penetrated into foreign ideosubversive centres
 - Qualifications for the agency work of the State Security concerning the fight against the external enemy
 - Peculiarities of the choice, education and operation of secret collaborators from among visa foreigners
 - Agency operative work of the State Security bodies among scholarship holders and trainees leaving the ČSSR to non-socialist states, their protec-

tion and disclosure of agents recruited from among them by special services of the main enemy

- Possibilities and preconditions to improve the quality of work with an agency of the State Security utilized against the external enemy
- Possibilities and methods of using a social and positional agency in cultural centres of capitalist diplomatic missions applied mainly to that centre of the British Embassy in Prague
- A model of a residency of capitalist reconnaissance patrols legalised at the capitalist diplomatic missions in the ČSSR
- The education and administration process of a State Security agency leaving to capitalist countries and chances of its effective use
- The tactics of the utilisation of an influence agency in the fight against international Zionism
- Peculiarities of recruiting an agency from among persons of Jewish origin
- The tendency of the intention and influence of Zionism on activities of the Jewish community in Czechoslovakia and the use of the agency network
- Peculiarities of recruiting an agency on problems of the Organisation of Ukrainian Nationalists and of the Soviet National Labour Union
- Peculiarities of recruiting, vetting and use of an agency from among members and officials of the Organisation of Ukrainian Nationalists and of the Soviet National Labour Union
- The preparation of an agent before his planting into a foreign Protestant Church Centre
- The position and the basis of the Bundesnachrichtendienst (BND) on the Czechoslovak territory exploited in the pursuance of a subversive activity
- The use of a State Security agency in the counterintelligence protection of the Soviet Army buildings on the Czechoslovak territory
- The role of secret collaborators and confidants in the system of counterintelligence protection of the Soviet Army buildings

Petr Cajthaml: The TV programme „Playing for high stakes“. A fabricated story.

The study describes the production of a propagandistic TV programme „Playing for high stakes“ which was broadcast as a part of the campaign against Charter 77. An older but not yet broadcast TV document by director B. Pavlinec and scriptwriter Z. Lavička was used for its production. Preparations for its production were based on the State Security interest in the cultural and press centre of the British Embassy in Prague, and in its secretary C. Jonsen. In 1974 the TV document „Playing for high stakes“ was completed, but it was

not televised. It appeared on the TV screen in an adapted version as late as 23. 01. 1977 with an introductory word about the contacts between dissidents and western intelligence services. At the end of the document there is a scene showing an appointment of director O. Ornest with an unspecified diplomat (W. J. Bonthron). The propagandistic document „Playing for high stakes“ is an example of a misuse of the mass media by repressive components of the communist regime.

Jan Hanzlík: Czechoslovak emigration in the light of secret materials

The emigration of citizens of the communist Czechoslovakia annoyed its administrators throughout the 40 years of their rule. Whenever internal events took an unexpected turn, a new wave of refugees left the country. The three main ones followed February 1948, August 1968 and the signature of the Charter 77. All the groups differed from each other by the spectrum of causes, by their social structure, political orientation and activities abroad. This report reflects the knowledge of the Czechoslovak reconnaissance patrol of the exile activities and extent, as well as those features of our emigration which were mainly of interest to communists, and the factual account involved here represents the scope of knowledge accumulated by the communist agents throughout the 40 years of their activities. It is not a recapitulative study concerning the whole history of our emigration, it's only one of its important parts. A special attention is paid to prominent personalities like Ota Šik, Jiří Pelikán and Pavel Tigrid.

Martin Pulec: Czechoslovak help to Guinea and to Portuguese Guinea in military and security areas

At the end of the year 1958 Guinea gained independence from its French metropolis and Sekou Turé came to power. The government of the young regime, in an effort to strengthen its fragile position, appealed to foreign countries for help. The Czechoslovak Republic, that was among the addressed, tried then to penetrate to Guinea during the years 1959–1966. Czechoslovakia provided Sekou Turé with weapons, sent out security advisors and trained future Guinean experts in order to establish a kind of influential bridgehead. During the realisation of the military and security help, the Czechoslovak party also established a residency of its reconnaissance patrol in Guinea which fulfilled its tasks even in other countries of the region and supported the national liberation movement in Portuguese Guinea, i.e. in the country still with a colonial administration. Czechoslovakia contributed greatly to providing weapons for

guerrilla groups, spreading the fights in Portuguese Guinea and overthrowing the local colonial government.

Prokop Tomek: Operation MANUEL

The case study focuses on how the project under the cover name MANUEL originated and further developed. It was a long-term secret operation of the Czechoslovak communist intelligence service helping indirectly the revolution movement in Latin America. In the years 1962–1969 as many as thousands of left-wing guerrillas and communist parties officials travelled through Prague after their schooling and military training in Cuba mainly to Latin America countries. Their further task was to spread the revolution over the world. Taking into consideration the transport limitations of that period, the air route via Prague was one of few channels through which such people, often with a terrorist history, could travel. The study sums up apparently all the related preserved documents from the Czech archives.

Prokop Tomek: Jamming of foreign radio broadcasts to Czechoslovakia

The case study focuses on how the system of jamming the foreign radio broadcasts to Czechoslovakia originated and further developed. The complex and expensive technical and administration system was built after the opening of Radio Free Europe broadcast in the Czech language in 1951. The whole huge equipment up to 1975 divided between the Ministry of the Interior and the Ministry of Telecommunications was obviously used at the same time to jam many other foreign radio broadcasts for Czech and Slovak citizens as well as for citizens in other Soviet bloc countries. The whole system went through a technical and organisational development, in 1968 it was even out of operation for a short time. The number of radio stations jammed was gradually reduced and in 1988 the jamming of the last one – the Radio Free Europe, was stopped.

Resümee

Aktivitäten tschechoslowakischer Institutionen im Südostasiens in der Zeit des Koreanischen und Vietnamesischen Krieges

Die Behörde für Dokumentation und Ermittlungen von Verbrechen des Kommunismus (im Folgenden nur „ÚDV“ genannt) wurde im Jahr 1996 vor eine nicht leichte Aufgabe gestellt, die Wahrhaftigkeit einer der Behauptungen des tschechoslowakischen Generals Jan Šejna zu überprüfen, der im Jahr 1968 in die USA emigriert hat. Šejna will persönliche Erkenntnisse über eine aktive Hilfe des tschechoslowakischen Regimes an sowjetische Institutionen bei der Durchführung der sog. ärztlichen Versuche an amerikanischen Kriegsgefangenen in der Zeit des Koreakrieges 1950–1954 sowie in der Zeit des Krieges in Vietnam in den Jahren 1964–1967 gehabt haben. Eines der Ergebnisse des bei ÚDV gebildeten Teams ist dieser Bericht, vorgelegt in einer abgekürzten Version. Der Bericht ist nicht nur auf die Erfassung tschechoslowakischer Gesundheitsmissionen beschränkt, die in diese Gebiete entsandt wurden, aber er widmet sich auch den festgestellten diplomatischen, nachrichtendienstlichen und wirtschaftlichen Aktivitäten sonstiger tschechoslowakischer Institutionen in den betreffenden Zeiträumen. Der Bericht beinhaltet ebenfalls eine kritische Beurteilung des Textes, der aus den Behauptungen von Jan Šejna mit erhaltenen Archivmaterialien ausgeht.

Jiří Bašta: Abwehrdienstliche Tätigkeit der Staatssicherheit gegenüber einem Außenfeind in den Diplomarbeiten der Absolventen der Hochschule des Corps der Nationalen Sicherheit

Die Studie bringt den Inhalt folgender zwanzig Diplomarbeiten der Studenten der Hochschule des Corps der Nationalen Sicherheit näher:

- Besonderheiten des Durchdringens von Agenturen in idiodiverse Zentren und Emigrantengruppierungen;
- Zusammenarbeit der StB-Behörden der Länder der sozialistischen Gemeinschaft und Abstimmung deren Tätigkeit bei der Bekämpfung von ausländischen Zentren der ideologischen Diversion und Emigrantengruppierungen (StB: Abkürzung für die Staatssicherheit);
- Maßnahmen einer StB-Behörde zur Nutzung der Effizienz der Arbeit mit Agenten, die ins ausländische Zentren der ideologischen Diversion durchgedrungen sind;

- Fachliche Voraussetzungen für die Arbeit der StB-Agentur im Bereich der Bekämpfung des Außenfeindes;
- Besonderheiten der Auswahl, Erziehung und Führung von geheimen Mitarbeitern aus den Reihen der sichtvermerkpflchtigen Ausländer;
- Operative Agenturarbeit der StB-Behörden unter den Stipendiaten und Auszubildenden im Rahmen eines Studienaufenthaltes, die aus der ČSSR in die nicht sozialistischen Staaten ausreisen, deren Schutz sowie Aufdeckung von Agenten, die aus ihren Reihen durch spezielle Dienste des Hauptgegners gewonnen wurden;
- Möglichkeiten und Voraussetzungen einer effizienteren Arbeit mit der StB-Agentur, die gegenüber den Außenfeind eingesetzt wurde;
- Möglichkeiten und Modalitäten der Verwendung der Positions- und gesellschaftlichen Agentur in Kulturzentren kapitalistischer Vertretungsbehörden mit der Orientierung auf das Kulturzentrum der britischen Botschaft in Prag;
- Modell einer Residentur kapitalistischer Aufklärungsdienste, die bei den kapitalistischen Vertretungsbehörden in der ČSSR legalisiert wurden;
- Prozess der Ausbildung und Führung einer in die kapitalistischen Staaten ausreisenden StB-Agentur und Möglichkeiten deren effizienter Nutzung;
- Prozess der Ausbildung und Führung einer in die kapitalistischen Staaten ausreisenden StB-Agentur und Möglichkeiten deren offensiver Nutzung;
- Taktik der Nutzung einer Einflussagentur bei der Bekämpfung des internationalen Zionismus;
- Besonderheiten der Anwerbung einer Agentur aus den Reihen von Personen jüdischer Herkunft;
- Tendenzen des Vorhabens und der Einflussnahme von Zionismus auf die Tätigkeit der Jüdischen Kirchengemeinde in der Tschechoslowakei und Nutzung des Agenturnetzes;
- Besonderheiten der Anwerbung einer Agentur im Bereich der Organisation ukrainischer Nationalisten (im Folgenden nur „OUN“ genannt) und des Unabhängigen Arbeiterverbandes (im Folgenden nur „NTS“ genannt);
- Besonderheiten der Anwerbung, Überprüfung und Verwendung der Agentur aus den Reihen der Mitglieder und Funktionäre von OUN und NTS;
- Ausbildung eines Agenten vor seinem Einsatz im ausländischen protestantischen Kirchenzentrum;
- Stellung und Basis des BND auf dem Gebiet der ČSSR ausgenutzt zur Durchführung der Wühlätigkeit ;
- Ausnutzung der StB-Agentur beim abwehrendienstlichen Schutz von Objekten der Sowjetarmee auf dem Gebiet der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik;

- Aufgabe von geheimen Mitarbeitern und V-Personen im System des abwehrdienstlichen Schutzes von Objekten der Sowjetarmee.

Petr Cajthaml:

Fernsehsendung „Ein hohes Spiel“ Geschichte einer Verleumdung

Diese Studie beschreibt die Entstehung einer Propagandasendung „Ein hohes Spiel“, die als Bestandteil einer Kampagne gegen Charta 77 ausgestrahlt wurde. Für ihre Produktion wurde ein älteres, aber bisher nicht gesendetes Dokument des Regisseurs B. Pavlinec und des Drehbuchautors Z. Lavička verwendet. Den Vorbereitungen zu ihrer Entstehung hat das Interesse der StB für das Kultur- und Pressezentrum der Botschaft Großbritanniens in Prag und für deren Sekretär C. Jonsen zu Grunde gelegen. Im Jahr 1976 wurde das Dokument „Ein hohes Spiel“ beendet, trotzdem wurde es nicht ausgestrahlt. Auf den Bildschirmen erschien das Dokument in einer angepaßten Form erst am 23. Januar 1977, ergänzt um Einführungsworte über Kontakte von Dissidenten mit den westlichen Nachrichtendiensten. Ganz am Ende wurde eine nachträglich gedrehte Aufzeichnung des Treffens vom Regisseur O. Ornest mit einem nicht genannten westlichen Diplomaten (W. J. Bonthron) eingefügt. Das Propagandadokument „Ein hohes Spiel“ ist ein Beispiel des Missbrauchs von Medien durch repressive Bestandteile des kommunistischen Regimes.

Jan Hanzlík:

Tschechoslowakische Emigration mit Augen geheimer Materialien

Die Emigration der Staatsbürger der kommunistischen Tschechoslowakei hat ihre Verwalter die ganzen langen 40 Jahre ihrer Regierung gequält. Immer, wenn es zu innenpolitischen Umschlägen gekommen ist, ist eine nächste Welle von Flüchtlingen weggegangen. Drei Hauptwellen sind nach Februar 1948, nach August 1968 und nach der Unterzeichnung der Charta 77 geflüchtet. Alle Gruppen haben sich durch das Spektrum von Ursachen, durch ihre soziale Zusammensetzung, politische Orientierung sowie durch ihre Auslandstätigkeit unterscheidet. Dieser Bericht ist eine Widerspiegelung von Kenntnissen des tschechoslowakischen Aufklärungsdienstes über den Umfang und Tätigkeit des Exils, er reflektiert die Seiten der Emigration, für die sich die Kommunisten insbesondere interessiert haben. Das in diesem Bericht beinhaltete Faktenmaterial ist das Faktenmaterial, das durch kommunistische Agenten in 40 Jahren ihrer Tätigkeit gesammelt wurde. Es handelt sich also um keine zusammenfassende, die Geschichte der Emigration beinhaltende Studie, sondern nur um einen Ausschnitt aus der Geschichte, um einen der wesentlichen Teile der

Geschichte. Besondere Aufmerksamkeit wird den Persönlichkeiten des Exils gewidmet, wie Ota Šik, Jiří Pelikán und Pavel Tigrid.

Martin Pulec: Tschechoslowakische Hilfe an Guinea und Portugiesisches Guinea im militärischen und Sicherheitsbereich

Ende des Jahres 1958 wurde Guinea von der französischen Metropole selbständig und der Regierung hat sich Sekou Turé angenommen. Die Regierung des jungen Regimes wendet sich – in der Bemühung, ihre unbeständige Stellung zu festigen – sehr bald ins Ausland mit der Bitte um Hilfe. Unter den angesprochenen war auch die Tschechoslowakei, die danach auch bemüht war, in den Jahren 1959–1966 nach Guinea einzudringen. Sie hat dem Turé Waffen zur Verfügung gestellt, Sicherheitsberater entsandt und die künftigen guineischen Experten geschult, damit sich die Tschechoslowakei eine gewisse Einflussvorfeld schafft. Die tschechoslowakische Seite hat während der Durchführung der militärischen und Sicherheitshilfe in Guinea auch eine Residentur des Aufklärungsdienstes gebildet, die ihre Aufträge auch in anderen Ländern wahrgenommen und die nationale Befreiungsbewegung im Portugiesischen Guinea unterstützt hat, das heißt in einem Land mit damals kolonialer Verwaltung. Die ČSSR hat auch zur Ausrüstung von Partisanentruppen, zur Verbreiterung der Kämpfe im Portugiesischen Guinea sowie zum Sturz dortiger portugiesischer kolonialer Regierung wesentlich beigetragen.

Prokop Tomek: Aktion MANUEL

Die Studie ist der Entstehung und dem Verlauf eines Projektes mit dem Decknamen MANUEL gewidmet. Es handelte sich um einen langjährigen, geheimgehaltenen Einsatz des tschechoslowakischen kommunistischen Aufklärungsdienstes, der so der revolutionären Linksbewegung in Lateinamerika indirekt geholfen hat. In den Jahren 1962–1969 sind über Prag in die Länder Nord- und Mittelamerikas vielleicht tausende Partisanen und Funktionäre kommunistischer Parteien gereist, die auf der Insel Kuba geschult und ausgebildet wurden. Ihr nächster Auftrag war die Revolution in die ganze Welt zu verbreiten. In Anbetracht damaliger Verkehrsbeschränkungen war der Luftweg über Prag einer der wenigen Kanäle, auf dem diese Personen – manchmal Personen praktisch mit terroristischer Vergangenheit – reisen konnten. Die Studie faßt wahrscheinlich sämtliche erhaltene Dokumente aus tschechoslowakischen Archiven zusammen.

Prokop Tomek: Störungen der Auslandssendung für die Tschechoslowakei in den Jahren 1951–1988

Die Studie ist der Entstehung und Entwicklung eines Systems gewidmet, das zu Störungen von Auslandssendungen gedient hat. Das komplizierte und kostspielige Störungssystem wurde nach der Sendungseröffnung der Rundfunkstation Free Europe für die Tschechoslowakei im Jahr 1951 aufgebaut. Aber das ganze System, bis zum Jahr 1975 unter das Ministerium des Innern und das Ministerium für Fernmeldewesen aufgeteilt, wurde zu Störungen auch einer ganzen Reihe anderer ausländischer Rundfunksender, die in der tschechischen oder slowakischen Sprache ausgestrahlt wurden, sowie zu Sendungsstörungen in anderen Ländern des sowjetischen Blocks verwendet. Das System wurde organisatorisch und auch technisch weiterentwickelt, im Jahr 1968 wurde es auch kurz außer Betrieb gesetzt. Die Anzahl von gestörten Sendern wurde allmählich immer niedriger, bis im Jahr 1988 die Störungen des letzten Rundfunksenders – Free Europe – beendet wurden. Eben diesem Rundfunksender ist diese Studie gewidmet – vor allem wegen seiner besonderen Bedeutung für das Informieren der Öffentlichkeit in der Tschechoslowakei und für seine ausgeprägte antikommunistische Stellung.

Ediční poznámka

Texty byly upraveny podle platné kodifikační normy, a to včetně citací a dokumentů otištěných jako přílohy.

Specifickým problémem textů o státobezpečnostní problematice je pravopis slov **tip/typ**, resp. **(vy)tipovat/(vy)typovat**, ve smyslu agenturního spolupracovníka, resp. jeho vyhledávání. Šlo o **tipování** (odhadování), zda určitý člověk je vhodným **typem** ke spolupráci (má vhodné vlastnosti apod.). Gramaticky se tedy dá zdůvodnit jak podoba **tip**, tak **typ** (a odtud jak **tipovat**, tak **typovat**). My jsme se rozhodli respektovat dobový úzus (zachycený v množství autentických materiálů) a píšeme důsledně **typ**, **(vy)typovat**.

Zkratky, jež jsou v dobových materiálech užívány v různých variantách, byly sjednoceny (např. Stb a StB na StB), podobná úprava sjednotila i užívání velkých písmen v názvech organizací a jejich částí.

U dokumentů v přílohách není dodržena původní typografická úprava. Z výše uvedených důvodů tedy nelze hovořit o kritickém vydání dobových materiálů.

Komentujeme-li citace, činíme tak v hranatých závorkách, obdobně je naznačováno i autorské vypouštění textu: [...].

Krycí jména (a jména akcí) jsou vysazena vždy verzálkami (např. agent LEV, akce VENONA), a to opět i v citovaných dokumentech, a nejsou uvedena ve jmenném rejstříku. V případě, že jsme si nebyli jisti, zda jde o jméno krycí či skutečné, pracovali jsme s ním jako s pravým.

Ve jmenném rejstříku nejsou bohužel u všech jmen uvedena křestní jména. Je to dáno častou neúplností pramenných materiálů a vzhledem k postavení těchto osob zpravidla nepřiměřenou náročností dohledávání.

Překlady resumé do anglického a německého jazyka provedli pracovníci odboru mezinárodní spolupráce a evropské integrace Ministerstva vnitra.

Texty byly edičně připravovány na začátku roku 2002.

J. T.

SECURITAS IMPERII 9
Sborník k problematice
zahraničních vztahů
čs. komunistického režimu

Editor Jan Táborský

Vydává Úřad dokumentace a vyšetřování
zločinů komunismu,
P. O. BOX 21/ÚDV, Praha 7, 170 34.
Tisk Tiskárna MV, p. o., Bartůňkova 4, Praha 415.
Náklad 2000 výtisků

Vydání 1. Praha 2002

ISBN 80-902885-5-3